Paul Anglie
ZĂPEZILE DE ACUM UN VEAC
roman
X
Ieşirea la mare
5
„Ihi creduntur esse cardines mundi”[1]

Un vânt uscat şi cald pusese în mişcare gunoaiele. Urcau spre cer noianuri de fum, desfăcându-se în pale tot mai, subţiri deasupra oraşului. Ardeau arhivele furnizorilor de război, mai înainte de a veni să-i surprindă controalele. Ardeau şi depozitele militare; săptămâni în şir, înainte de Congresul de la Berlin, pompierii municipali nu izbutiseră să ţină în frâu incendiile, care şi-au frământat vâlvătăile zi şi noapte, sub nişte călduri de iad. Apoi o scurtă ploaie cu funingeni, o scuturătură, cât să vopsească-n negru zidurile! şi acoperişurile caselor.

Văzut de departe, incendiul părea că nu-i priveşte pe cetăţeni nu ei puseseră focul, nu ei aveau datoria de a se chinui să-l stingă. Mişesirea oraşului era ca şi nulă. Se agitaseră doar sacagiii, mânuitorii tulumbelor, cum şi un personaj municipal focos, un consilier în chestiunea apei

— Lipsea apa –, care a şi pus o primă concluzie scrisă la acest caz naţional: „În eventualitatea unor incendii şi mai mari, în secolii următori, va trebui adusă apă din Dunăre1.

În tot acest răstimp, Dunărea nu-şi schimbase poziţia faţă de oraş, care se afla aproximativ la echidistanţă şi faţă de fluviu şi faţă de munţi, cele două realităţi – mişcarea şi nemişcarea – între care era plasat Bucureştiul. Legat de incendii, nu se mai putea pune în nici. un caz problema

---

1 „Acolo se crede că suni ţâţânile lumii"
Pliniu cel Bătrân (Historia naturalis, IV, 26, 11)

strămutării Capitalei; nu mai exista nicio energie şi mai presus de orice nu existau fonduri. Chestiunea mutării se punea, retoric, numai la ceas de invazii. Or, invaziile trecuseră, şi atunci pentru ce să te muţi, să-ţi iei calabalâcul şi să pleci aiurea? Unde, în cer? În chestiunea

T

apei aduse din Dunăre, la caz de incendii, altcineva peste un secol putea să avizeze în consecinţă, când va fi fost să fie. Un consilier municipal de altcândva putea să scrie atunci, în viitor, pe acelaşi referat: *Se aprobă*!, punându-şi mai. jos apostila. Apoi data. Nu înainte de a lua cunoştinţă de cealaltă dată, anterioară, şi de a se minuna: „Demnule, omul ăsta a avut prevedere. Ce cap au avut bărbaţii noştri de-acu un veac. Bravos de trei ori!” Şi mai apoi: „Căci azi, cu mijloacele tehnice de care dispunem, e simplu să aduci apă din Dunăre ca să stingi un incendiu. Dar atunci?!”

Incendiile continuau, au mai ţinut o vreme, tratate cu aceeaşi indiferenţă. Se petreceau orichm în afara urbei, la margine. Deşi fumul, ridicat într-o pâclă stătătoare, era acum întins pe o vastă cuprindere cerească, disproporţionat de vastă faţă cu micimea oraşului de jos, care-l ignora suveran: Fie, să ardă!” Oraşul era acelaşi, mai mic totuşi din perspectiva fumului care dovedea prin anvergura-l neagră că acolo jos va fi ars totuşi ceva important, nu orice, vreun nimic. Altfel de ce atâta fum?

În zonele vulcanice, ale planetei, oamenii se acomodează de obicei cu trepidaţiile, cu erupţiile, cu emanaţiile de fum şi revărsările de lavă, se obişnuiesc până acolo încât nu le mai simt, nu le mai văd. Ei le simt şi intră în panică doar atunci când acestea le primejduiesc brusc existenţa, viaţa de fiecare zi, iar atunci îşi iau lumea-n cap, fug. În rest, fumul din zonele vulcanice e un fapt divers. În istorie, lucrurile stau la fel în clipa în care

principalii pro –, tagpnişti dispar – vulcani, imperii! – iar teatrul acţiunii este abandonat pentru o vreme. La un anume moment, fumul din combustiile acestei acţiuni umane numită istorie urcă spre cer în indiferenţa generală, ca şi cum n-ar mai fi, Cineva bate un cui în perete, nepăsându-i de fumul evenimentelor mari, cum se întâmpla şi-n Bucureşti, pe str. Climatei nr. 65, prin luna iulie. Altcineva bea apă, fără să-i mai pese de zguduirile istoriei.

Oraşul părea abandonat într-un golf secat al timpului; istoria se mutase în aer.

Curios este că oricând şi-n orice loc există, oameni dispuşi să prelungească peste limită starea excepţională, în iluzia, unui alt. sfârşit, mai avantajos. Aceştia, nu consimt în ruptul capului că lucrurile sunt fără întoarcere, căzute sub placa unui epitaf.

La Istanbul, nu cu mult înainte de Congres, încă se mai agita Robcănescu. Oricât dispreţ atrăgea acesta asupră-i, prin blasfemiile pe care le arunca asupra românilor, înflăcărarea lui pentru cauza otomană părea sinceră. Robcănescu ar fi fost în stare să dea ocol arenei goale, cu torţa stinsă în mâini, strigând de unul singur, cu ultimele puteri: „Ara învins!”. „Cum adică am învins?” ripostau foarte ades otoma. nii. „Păi am învins, fiindcă învingătorii se vor încăiera. curând pe stârvul nostru, şi vor cădea unul după altul într-un măcel general. Ce vreţi mai mult? Nu doreaţi să cadă? Poftim, vor cădea. „Această asigurare, cu aspect profetic, atrăgea interesul naiv. Robcănescu spunea ceea ce învinşii doreau din inimă să se întâmple în viitorul cât mai aprdpiat. Acum, la Berlin, le-a mai spus Robcănescu, Bismarck bate raţa”. Turcii rămăseseră cu gura căscată. Ce însemna să bată raţa, cum putea Bismarck. să – bată o raţă?! Savantul a explicat că, la curţile italiene din timpul Renaşterii, când un amfitrion voia să-i otrăvească pe invitaţii la un anume banchet, fără

a lăsa urme, le servea acestora la masă o raţă otrăvită, dar nu oricum cu chimicale adică! – ci otrăvită prin propriile toxine, rezultate prin bătăi. A bate raţa însemna a pregăti otrava, cum făcea acum şi marele cancelar german, căruia îi reveneau ciocanul prezidenţial al Congresului şi calitatea de amfitrion. O să vedeţi ce otrăviri în serie vor urma!” le-a mai spus Robcănescu. Şi repetând: Bismarck bate raţa”. Apoi cu patos; „Până la sfârşitul secolului sau chiar mai devreme va avea loc, în mod sigur, o încăierare generală. Din nou se vor izbi unii. cu alţii, cap în cap, la poarta Constantinopolului, pardon a Istanbulului, în peninsula Gallipoli, ca şi atunci când a căzut Bizanţul. Acum, însă, Bizanţul verde nu va mai cădea”.

Otomanii au hotărât să grăbească trecerea lui Robcănescu la islamism, ca să se asigure de acest sfârşit nădăjduit cu ardoare. Nu le putea scăpa din mâini profetul, deşi acesta, probabil din grabă, nu-i prevenise pe diplomaţii care se pregăteau să plece la Berlin cum să facă sa cu atingă raţa otrăvită. Nu se putea, zarurile fuseseră aruncate, timpul curgea fatal, şi la Istanbul, şi la Berlin, şi la Paris, pretutindeni

La Petersburg încă se mai agita contele Ignatiev, şi el neîmpăcat cu eventualele rezultate ale Congresului. „Urzitorul războiului** se amăgea cu gândul că ostilităţile ar putea reîncepe, dacă nu în sud „măcar în răsăritul extrem. În primăvară, Ignatiev se vânturase pe drumurile continentului, din capitală în capitală, în încrucişare cu alţi disperaţi porniţi din sens contrar, inclusiv Brătianu, cu nădejdea de a schimba cursul lucrurilor. Nu izbutise... Ceea ce nu reuşiseră armatele nu mai puteau reface diplomaţii decât în mică măsură. Acum, la Petersburg, lui Ignatiev războiul i se imputa ca un eşec personal. După Congres, ţarul nu l-a mai primit pe conte. L-a primit doar Hamburger, omul de paie ai curţii, ca să-i spună, probabil

în numele vechii camarile: „Generale, prezenţa voastră aici e dispensabilă”.

Umilitoare în sine, replica suna şi mai usturător în prezenţa unor martori. În cabinet se afla şi generalul conte Olsufiev, cel care în primăvară ar fi trebuit să preia postul de guvernator general al Bucureştilor, dacă oraşul ar fi fost ocupat. Întorcându-se spre Olsufiev, Hamburger i-a spus fostului guvernator, ca să „audă şi Ignatiev: „Generale, războiul e isprăvit. Veţi pleca la Bucureşti într-o altă misiune: reglarea unor socoteli restante. Dar în civil!”

Sosise deci „timpul civil, Ignatiev se vedea scos din rol. Urma la rând Olsufiev. Dar în civil.

Armata română nu revenise în cazărmi. Trupele aduse de pe frontul balcanic, reîmprospătate cu noi unităţi, întărite şi cu noul contingent, rămăseseră în munţi, cu arma la picilor, pe Argeş, pe Dâmboviţa, pe Ialomiţa, până pe Valea Prahovei. Tensiunea militară încă nu cedase. Retrase din jurul Bucureştilor, trupele ţarului se răzgândiseră, ocupând poziţii de luptă pe o linie mult lărgită, exterioară Capitalei, o gură de cleşte care se putea închide oricând. Cele două părţi se supravegheau reciproc, nu doar pe hartă, ci şi pe teren, prin vedete de noapte, prin plutoane de roşiori şi sotnii de cazaci, care porneau în incursiuni spre celălalt teritoriu, ca să se edifice asupra schimbărilor de dispozitiv intervenite între timp. Nu surveniseră schimbări. Ambele părţi aveau grijă ca nimic să nu se schimbe de la un ceas la altul.

— Cât mai ţine? l-a întrebat un soldat pe altul cu care patrula spre Dunăre.

— Întreabă-i pe ei! şi omul a arătat spre cealaltă parte a întunericului.

Nici „ei” nu ştiau cât mai ţine. Raporturile între cele două oştiri deveniseră aproape normale. Partenerii se respectau în zonele de contact, nu provocau incidente, nu

speculau incidentele intervenite absurd, conservau cu grijă starea anormală. Un prefect din zona de ocupaţie a armatei ţarului a pus aceeaşi întrebare: „Cât mai ţine?” – unui polcovnic de cazaci, cu prilejul unui incident repede stins de amândoi:

— Cât credeţi că mai ţine? a repetat prefectul. Situaţia e totuşi destul de neplăcută.

— Înţeleg, nu-i plăcut, a convenit vorbitorul străin. Ca şi noi să ne simţim bine, nu numai dumneavoastră, ar trebui să construim aici nişte cazărmi.

— Cazărmi?! şi gazdei, năucită, s-a înverzit la faţă.

Militarul străin a căutat să fie şi mai explicit, pentru deplina edificare a localnicului:

— Ar trebui să-i înţelegeţi totuşi şi pe ai noştri, care-şi pierd uneori răbdarea. Beau apă străină, pun capul pe pernă străină. Ar trebui să se introducă şi o rotaţie a trupelor.

Prefectul a ridicat mâinile implorator:

— Vă rog să nu transmiteţi această sugestie la Petersburg!

Quvântul „cazărmi”, cuvântul „rotaţie” au trecut prin fir telegrafic de la prefect la guvern şi au provocat o nouă alarmă. Urma oare să se permanentizeze ocupaţia, să se repete o situaţie absurdă din urmă cu cincizeci său o sută de ani, când trupele ruseşti – intrate în ţară pentru câte un război – rămâneau aici cu anii? Convocat la Ministerul de Război, la generalul Cernat, pentru explicaţii, generalul Drenteln ar fi atras atenţia părţii române că blamata Convenţie din 4/16 aprilieâncă funcţionează, că Rusia va menţine culoarul ei spre Bulgaria; prin România, peste orice împotrivire.

— Bine, a replicat Cernat, dar Bulgaria nu mai e azi o raia turcească, e un principat autonom. Ne aflăm, domnul meu, într-o altă realitate.

Drenteln, militar precis, robit ordinelor, nu consimţea să ia act. de noua realitate şi lucrurile s-au reîntors la vechea realitate, conform vechilor convenţii şi ordine.

Armata se învăţase în ultimă instanţă cu acest război al nervilor, mai greu de îndurat decât războiul obişnuit

— Noţiunea de obişnuit/neobişnuit îşi pierduse noima, ca şi noţiunea de pace.

— Pe cât se vede, a spus un guraliv din munţi, care-şi bea ceaiul cu mâna pe armă, va trebui să facem faţă cu forţe unite, noi şi ei, acestei stări excepţionale. Întrebarea este totuşi cât va mai dura?

Dar cine putea şti? în decursul primăverii, soldaţii nu araseră, săpaseră fortificaţii – şanţuri, retranşamente, redane, ca la Plevna. Tot ca la Plevna se hrăneau de la cazan. Primiseră echipament nou, arme noi. îşi înnoiseră echipamentul şi oaspeţii. Lucrurile păreau stahilite, aşezaite pe o durată inaproximabilă. Şi fiindcă nonsensului trebuie să i se găsească totuşi sensul, un mai bătrân îngrad a încercat, la o popotă, să lege luci-urile de azi cu cele de ieri.

— În 1812. a început acel veteran, retragerea oaspeţilor a fost încă şi mai anevoioasă. Era la timp de vară, grâul nu fusese secerat, şi armatele lui Alexandru întâiul nu se lăsau duse, ca şi azi, deşi se isprăvise, războiul. Li s-a pus atunci la dispoziţie, ştiu de la bătrânul, douăzeci şi cinci de mii de căruţe, luate prin rechiziţie. Aş, credeţi că s-au dus?!

— Acum e. totuşi altfel, l-a contrazis un camarad mai tânăr. Există astăzi drumul de fier, retragerea va fi mai uşoară.

— Şi împăratul e altui, a observat un alt optimist, îl cheamă Alexandru al Doilea. Iar convingerea asta o au şi ei, să ştiţi de la mine. Am discutat cu un anarhist de-al lor. Ei bine, vor pace.

— Pace va fi sigur în viitor, a spus un camarad şi mai optimist, când va urca pe tron Alexandru al Treilea.

Cuvântul pace n-a mai impresionat, îşi tocise şi sunetul. N-a tresărit nimeni când, într-o bună zi, un soldat l-a strigat în gura mare, peste linii:

— Pacea, măă!

După încremenire, urale. Valul de urale care s-a dezlănţuit fusese provocat de acel răcan. El a venit spre unitatea lui în pas alergător, s-a oprit speriat, a urlat cu palmele la gură pe toată valea, ca şi cum ar fi strigat:

— Măă, vine potopul!

Imprudentul nu şi-a mai putut lua cuvântul înapoi, să şi-l înghită, din acel cuvânt – sământă rebelă – s-au născut balaurii speranţei. De câte ori se putea amăgi o trupă? O dată fusese armistiţiul – deci făgăduinţa păcii, apoi pacea cu otomanii – urmat de întoarcerea în ţară, pentru ca din nou toate să se dovedească amăgiri, din nou instrucţie de luptă, tranşeele, ciocnirea iminentă. În fine, pacea!

In corpore blazaţi, ofiţerii diviziei lui Cerchez au ficat luaţi prin surprindere – nu se putea ca trupa să ştie ceea ce ei nu aflaseră, surprinderea impunea gravitatea, mutrele aspre, echiparea ca pentru atac, dar cineva trebuia totuşi să dea un ordin, orice fel de ordin, chiar uh ordin stupid, or nu l-a dat nimeni, şi, involuntar, mutrele domnilor ofiţeri s-au destins, inundate de un fel de lapte dulce. Era cu neputinţă ca cineva să mai congeleze acele figuri în poza marţială anterioară a unor persoane care dispun de subalterni. Subalternii forfoteau pe-afară, în debandadă. La popotă s-a lăsat o moleşeală, ca vara, după un prânz bogat, deşi în munţi era răcoare, iar prânzul fusese precar. Totuşi cineva s-a dezmeticit şi, în loc să răcnească un ordin sau să contramandeze ordinul dat anterior, aavansat o propunere menită să lumineze minţile:

— Domnilor, să vedem mai întâi ce fac ei!

— Da, să vedem ce fac ei, bună idee!

„Ei” erau ceilalţi, nici amici, nici inamici, nişte aduşi pe capul lor ca un blestem, şi câţiva ofiţeri s-au echipat, deşi doar unul trebuia să întreprindă incursiunea în cealaltă zonă. Toţi dădeau sfaturi, cu grabă: „Ia-o la vale, pe pârâu!”. „Ştiu eu!” Căpitanul Tomescu mai făcuse asemenea incursiuni, era de meserie cercetaş, a preferat să plece singur, a încălecat, deşi camarazii l-au silit să accepte şi o escortă. Chiar şi-n noile împrejurări se cerea niţică prudenţă.

În aşteptarea care s-a lăsat, din nou tăcere, o tăcere încordată. Doar chibriturile şi ţigările conversau. A apărut şi comandantul diviziei, fusese informat; Cerchez i-a salutat pe ofiţeri şi s-a retras la locul lui ca să-şi fumeze pipa. Părea apatic, sleit de insomnii, nu credea nimic. A şi spus-o într-un târziu, sorbind din ceai:

— Mi-e frică, de la o vreme, să nu cumva să fim abandonaţi aici. Pur şi simplu uitaţi, şi noi şi ei. Căci cine să-şi mai amintească acum, când istoria s-a mutat în altă parte, cine să-şi mai amintească de noi, de ei Tot timpul războiului mi-a fost teamă să nu rămân cu unitatea mea într-un unghi mort.

De mai mult timp în Cerchez se insinuase o apatie urâcioasă, un scepticism otrăvit cu care comandantul diviziei Simţea că nu va mai putea lupta, cum nu poţi lupta cu imaginile nesăbuite dintr-un coşmar. Cursul faptelor îl confirma: evenimentele se desfăşuraseră în chipul cel mai arbitrar cu putinţă, împotriva voinţei lui şi a celorlalţi, care încercaseră să le ţină piept. Într-o noapte de insomnie i-a fulgerat prin minte spaima: „Dacă rămânem într-un unghi mort? Dacă rămânem abandonaţi în arbitrar cine ştie câtă vreme 1” Refuzul de a accepta – „Asta nu e cu putinţă!” s-a izbit de întrebarea replică, ţâşnită instantaneu: „De ce nu e cu putinţă?”. „Nu e cu putinţă, şi-a spus, fiindcă nu e logic.

Cât timp se poate prelungi o situaţie ilogică? Cerchez trăia încă iluzia că situaţiile ilogice se văd de la distanţă, ca un turn care ar sta să cadă, ca o coloană militară împinsă pe marginea unei prăpăstii, gata să se rostogolească în vid împreună cu malul, ca de la sine. Situaţiile ilogice, îşi spusese: cândva, se năruie de la sine. Acelaşi instinct al logicului, aceeaşi fervoare naivă pentru buna judecată îi făcea să se ţină teferi, într-un optimism nevindecabil şi pe subalterni. Pe aceştia ar fi vrut să-i trezească. Dar parabola despre abandonarea într-un unghi mort, cu care debutase conversaţia” de la popotă, a primit imediat replica.

— Asta nu se poate întâmpla, domnule general! l-a contrazis pe Cerchez un tânăr ofiţer deştept şi bine şcolit. Asta nu se poate întâmpla decât în cazul în care o poziţiune centrală devine laterală printr-o mişcare neprevăzută a evenimentelor. Or…

— Şi cine-ţi garantează dumitale că poziţiunea centrală, pe care dumneata o ocupi cu trupa, n-a devenit între timp laterală?

— Dar nu se poate! a insistat cu ciudă tinerelul. Noi ocupăm aici o poziţiune centrală.

Cerchez a zâmbit sceptic, îl indispunea atâta copilărie.

— Ei bine, a mai spus el, închipuiţi-vă că ordinul de lăsare la vatră ar veni peste cincizeci de ani! Ce v-aţi face?

Mânie, burzuluieli, proteste în cor.

— Dar ar fi oare posibil, domnule general? s-a mirat o voce care a dat glas contrarierii unanime.

Generalul i-a necăjit mai departe, încordând peste limită aşteptarea subordonaţilor.

— Acum vă invit să extindeţi raţionamentul înapoi, de la războiul de azi la războaiele napoleoniene, de la acestea la cruciade, de acolo în antichitate. Câţi dintre combatanţii

acelor războaie n-or fi rămas uitaţi, ca şi noi, în câte un unghi mort! Ei, bine, toţi aceştia, toţi cei de ieri, dacă nu mureau –, mai trăiau. Şi tot aşteptau lăsarea la vatră, ca şi noi acum. Imaginaţi-vă ce aşteptare…

Aşteptarea n-a mai durat mult, Tomescu s-a întors niţel derutat, chiar abătut. S-a aşezat în scaun, a sorbit din cafeaua care se răcise, nu ştia ce să spună. Camarazii aşteptau cu sufletul la gură, erau legaţi de ceilalţi, de „ei”, de reacţia „lor”.

— Domnilor, a spus Tomescu, am senzaţia că „ei” nu ştiu nimic.

— Culmea!

Totuşi valul odată pornit nu s-a mai putut stăvili, se rupsese ordinea. Soldaţii intraseră într-o grabă haotică, într-o foame a pregătirilor, ca atunci când, în cazărmi fiind, primeau învoirea de duminică. Venea într-adevăr şi duminica, era. Într-o zi de sâmbătă, după chindie, un recrut ţinea întinsă cureaua unui veteran, ca acesta să-şi ascută briciul. Veteranul tocmai se bărbierea pentru sărbătoare, dar vestea l-a făcut să uite de ras, omul a rămas cu jumătate din faţă plină de spumă.

— Ce se întâmplă, mă? a strigat el până la urmă, de ce nu ţii bine cureaua?

Începuse vânzoleala, pregătirea bagajelor. Se presupunea că şi dincolo, la „ei”, începuse. Câţiva soldaţi, fără arme, fără ca nimeni să le ordone, au luat-o pe pârâu la vale, către „ei”, ca să vadă ce fac. N-au înţeles mare lucru, nu vedeau ce se petrece dincolo, dar unul dintre flăcăi a strigat peste linii:

— Hai acasă, oameni buni. De-acu gata!… Fiecare la casa lui.

S-a simţit şi dincolo o mişcare, apoi urale. Apoi o armonică. Soldatul s-a întors cu sufletul la gură, la ai lui, ca să le trâmbiţeze vestea:

— Fraţilor, pleacă!

Soldatului i se părea că-şi făcuse ultima datorie, aruncase cuvântul eliberator: „Fraţilor, pleacă!” Tot el strigase peste linii: „De-acu gata!” Ceea ce nu putuse obţine un ofiţer dobândise el, atât de simplu, printr-un cuvânt.

Desigur, nu îndemnul acelui mucalit a fost hotărâtor, dar ofiţerii au constatat la puţin timp că soldatul avusese dreptate: cei dinspre vale plecau la vale. Evenimentul avea să-l privească direct pe un ofiţer care, în tot. timpul campaniei, primise misiunile cele mai ingrate: locotenentul Arghir. Când l-a poftit la el, comandantul resimţea deja starea de jenă şi n-a ştiut cum să înceapă:

— Arghir dragă, a spus el foarte stânjenit, ceea ce-ţi cer acum nu e un ordin, e, ca să zic aşa, o pură rugare. N-ai vrea tu, dacă te rog, să-i conduci pe oaspeţi din spate, cu escadronul tău, până la frontieră? E ultima ta misiune.

Generalul conte Olsufiev a plecat spre Bucureşti, în ţinută civilă, ca să-şi îndeplinească noua misiune. Venea în România nu singur, nu într-un voiaj de plăcere, ci în fruntea unei solemne comisii compusă din procurori şi experţi, desemnată de Petersburg să ancheteze hoţiile cu furnituri şi echipament militar. Contele urma să evalueze „cuantumul fraudelor de război” de pe fostul front. Acestea, pe câte se şoptea, ar fi fost enorme, atât pe teatrul balcanic, cât şi pe teatrul caucazian, nu numai pe cele două fronturi – asiatic şi european –, dar şi-n spatele frontului, din spate şi până în prima linie, pe toate liniile. La o evaluare prealabilă, efectuată la Petersburg, se constatase incredibilul: liniile furturilor ţâşniseră brusc în sus odată cu primele schimburi de focuri dintre ruşi şi turci, ca să crească apoi aberant, cu fiecare bătălie pierdută sau câştigată, să stagneze în momentele de acalmie militară, apoi iar să se dezlănţuie vijelios în sus,

spre absolut – şi asta când? tocmai în clipa de apogeu a războiului, când se dădea ca certă victoria finală! Transpusă în curbe statistice, această victorie, finală echivala matematic cu un dezastru, desigur nu militar, nici politic, ci economico-financiar, deşi planşele elaborate de experţi, care traduceau în linii şi culori această neagră situaţie, arătau foarte frumos.

La Berlin, unde se spera a fi soluţionată problema daunelor, nu putea fi soluţionată problema fraudelor, tot de război, acestea urmând a reveni în contul fiecăreia dintre părţile în conflict, dincolo de orice amestec străin. Căci ce vină avuseseră turcii pentru cât de mult păgubiseră ruşii, lăsând să prospere – încă din timpul războiului – o pletoră de îmbogăţiţi, antreprenori de furnituri, traficanţi de arme, carne, nutreţuri, femei, alcool, posesori ai unor averi sardanapalice, făcute peste noapte, la care Petersburgul închisese ochii?! Şi reciproca, la Istanbul. Drept care Congresul de la Berlin înţelegea să lase ca părţile în conflict să-şi lingă fiecare rănile, după pace, cât mai discret cu putinţă.

Surprizele l-au întâmpinat însă pe conte încă de la frontieră. La Ungheni, liniile de garaj, care ar fi trebuit să fie uriaşe – căci se plătiseră anticipat antreprenorilor, – erau cu mult mai mici faţă de proiect şi de sumele avansate pentru construcţie. Desigur, existau nişte linii dar de proporţii modeste. Într-o altă staţie de pe traseul Ungheni-Tecuci nicio linie de garaj, pământul se afla „în starea lui primitivă”, cum s-a consemnat într-o ciornă de raport. Aceasta însemna că pe acele linii, inexistente, nu fuseseră garate trenuri, nu circulaseră trenuri – sau circulaseră trenuri-fântomă. De la acele trenuri-fantomă, prin deşirarea ciorapului, s-a ajuns la o unitate militară-fantomă, care fusese trimisă probabil pe nişte câmpuri de luptă-fantomă, acestea atestate ca reale în scripte şi pe

hărţile de stat-major. În cursul unei singure nopţi de drum, proporţia acestei unităţi inexistente a ajuns, în mintea contelui, la nivelul unei divizii – o divizie-fantomă, „divizia de suflete moarte”, cum a şi numit-o şeful comisiei pentru a defini fenomenul.

Apoi, ştergându-se la ochi ca să alunge halucinaţia: „Vor fi avut şi otomanii vreo divizie-fantomă?” După felul cum se desfăşuraseră lucrurile, în partea finală a războiului, când inamicul nu mai opunea rezistenţă, era clar că armata otomană fusese populată majoritar cu fantome. Cine le-a traficat? Cel mai mare scandal era acela de a se constata că în timpul războiului se făcuse într-adevăr un intens trafic cu „suflete moarte”. Anumiţi antreprenori, fără scrupule, procedaseră asemeni lui Cicikov. Era vorba despre un personaj de invenţie, dintr-un roman fantezist, scris pe vremea ţarului Nicolae întâiul. Dar timpul se schimbase. Era oare cu putinţă, s. – a întrebat generalul, ca în plinul epocii moderne, în cadrul unui război înzestrat cu un teribil arsenal tehnic, strategic şi tactic, dar mai ales cu controale financiare severe, să supravieţuiască forme de trafic demne de vremile arierate? Său întreagă această poveste ţinea de superstiţie, era o fantasmagorie de front!

— Nu-i vorba despre nicio superstiţie, Înălţimea Voastră! a încercat un subaltern să-l lămurească pe conte. Nici urmă de cai verzi pe pereţi, căci s-a traficat şi cu cai.

— Cu cai?

— Cu cai morţi.

Afirmaţia l-a zguduit, contele era un mare iubitor de cai.

— Dar atunci, a spus el, ducând lucrurile şi m-ar departe, înseamnă că s-a traficat şi cu puşti-fantomă, puşti care nu fac zgomot...

— Tot ce e posibil.

— Totuşi spuneţi-mi şimie, a strigat Olsufiev, ridicând braţele a neputinţă, cum e posibil să se organizeze o bătălie-fantomă, într-un loc-fantomă? Nu vede nimeni?

— Ba vede, a convenit cineva. Cei interesaţi văd şi tac.

— Şi ceilalţi?

— Ceilalţi nu văd nimic. Îndeobşte, fantomele nu se văd.

I s-a explicat contelui, pe îndelete, că în urma fiecărei bătălii rămânea disponibil un număr apreciabil de morţi, cai şi oameni, care puteau fi lăsaţi mai departe vii, în scripte, înlesnindu-se astfel în contul lor tot soiul de tranzacţii. Ar fi fost vorba, despre aşa-numitele „rezerve disponibile”, formate uzual din dezertori, dispăruţi, persoane răpite de Ohrana, pe care antreprenorii „le cumpărau” ca să alcătuiască formaţiuni fictive de luptă. Acestea trebuiau mai întâi echipate, hrănite, înarmate – cu material inexistent, ca apoi aceleaşi formaţii să dispară.

— Cum?!

— Să se vaporizeze adică în nişte lupte fictive, dar minuţios consemnate în acte. Se şi spunea că groaznicele înfrângeri din 8 şi 18 iulie, anul precedent, s-ar fi datorat în bună măsură utilizării unor „unităţi-fantomă”, care, deşi căzuseră glorios, n-au putut împiedica acel dezastru militar. La rândul lor, otomanii ar fi utilizat, tot atunci, o „cavalerie-fantomă”.

Trenul curgea lent spre Bucureşti prin noaptea fierbinte. Peisajul redevenise familiar, o câmpie vastă, un fel de stepă. I s-a şi spus generalului că stepa aceasta continua de fapt stepa euroasiatică.

— Ai putea spune că te afli în Asia, a comentat cineva, dar de fapt eşti în Europa. Situaţia aceasta tranzitorie continuă până la Porţile de Fier.

Din sens contrar cu drumul de fier, pe o şosea

prăfoasă, mărşăluiau câteva unităţi ruse, care părăseau teritoriul român. Întunericul se aşternuse în urma trupelor „ca de la sine. Generalul conte Olsufiev nu consimţea totuşi să accepte că acele unităţi pe care le vedea – cu ochii lui – de la fereastră, erau alcătuite din fantome. S-a şi întoi S spre subalterni, adresându-li-se global:

— Spuneţi-mi, rogu-vă, domnilor, ceea ce văd eu pe fereastră reprezintă oameni?

— Depinde, Înălţimea Voastră, i-a răspuns unul dintre subalterni. Noi trimitem în afara Rusiei soldaţi unul şi unul, ei ni-i dau înapoi transformaţi în fantome. Şi zâmbind: *Nous sommes ici aux portes de l'Orient*…

Totuşi nu putea fi adevărat, şi generalul a încercat să-şi revină. Războiul fusese groaznic, dincolo de Dunăre câmpiile erau scăldate în sânge, care încă nu se zvântase. Acel sânge urcase în valuri până la înălţimea Balcanilor. Văzuţi din perspectiva sacrificiilor, a sângelui scurs, aceşti munţi verzi, albi iarna, arătau roşii. Evidenţa roşului, care nu se putea şterge, punea sub semnul întrebării evidenţa coloanelor de cifre reprezentând furturile. Se furase, desigur, dar nu atât cât pretindeau răuvoitorii, care erau în stare să nege tot.

— À-propos, a întrebat generalul, întorcându-se spre subalterni, românii cum stau cu furturile?

— Proporţional cu numărul lor, i s-a răspuns.

— Ar însemna că la ei s-ar fi furat ceva mai modest?

— Exclus. Ei au o vorbă, pe care vă rugăm s-o reţineţi: la noi când se fură, se fură ca-n codru.

Se vedeau de la fereastra vagonului şi nişte codri. Peisajul avea alt stil, diferit de al stepei. În compartiment răzbise o răcoare plăcută şi un fel de întuneric tandru. Totuşi intrarea în zona codrilor nu l-a liniştit pe şeful comisiei. Generalul a închis fereastra.

Pentru prima oară, după luni de singurătate, Răşcanu

a avut sentimentul că cineva cotrobăieşte noaptea prin casă, prin dulapuri şi lăzi, ca să-i fure actele. Senzaţia tulbure, de nesiguranţă, s-a transformat până la urmă în insomnie. Răşcanu a isprăvit prin a dormi treaz, pândind zgomotele din interiorul casei. La fiecare zgomot, un scârţâit de duşumele, un pocnet al mobilei, tresărea. Odată, după miezul nopţii, a intrat în alarmă auzind paşi pe scara mare. Paşii erau moi, aproape imperceptibili, paşii cuiva care-şi lăsase încălţările la intrare, pipăind prin întuneric treptele de lemn cu piciorul gol. Apoi o sincopă: intrusul se oprise, sigur, în faţa unui portret pe care părea că-l examinează. Avocatul a aprins luminarea, a ieşit cu panică din dormitor, până-n balconul scării mari, a privit spre holul rămas în întuneric, dar nu s-a liniştit nici când a constatat că nu era nimeni. A mai aşteptat. Din coridorul care ducea în sufragerie a pâlpâit o lumină. Lumina s-a apropiat, a crescut, o purta în murii tante Clotilde, care s-a şi oprit în dreptul scării, privind întrebător în sus. Simţise deci şi ea. Bătrâna era în cămaşa de noapte, cu un voal alb pe umeri. N-a tresărit când l-a văzut, a consemnat inocent:

— Oncle Theodore, dumneata?

— Sunt eu! a protestat stăpânul casei, care s-a şi retras.

Bătrâna dialoga cu stafiile. Ce să caute în casă fratele său Theodore, care murise în urmă cu ani? Răşcanu a lăsat-o acolo, în hol, pe tante Clotilde şi a revenit la el, dar n-a mai putut aţipi. După un timp a sărit din pat, a îmbrăcat halatul, a coborât în birou, a trecut şi dincolo în bibliotecă, ay aprins toate lămpile şi candelabrele. Ce se putea fura? în neputinţa de a întreprinde un control, avocatul a privit dulapurile, cărţile din rafturi, scrinurile cu acte. Strânsura de hârtii de preţ, în iluzorie ordine – ordinea întâmplării, ordinea veacurilor – i s-a părut strivitoare. De unde să înceapă, cu ce. S-a repezit spre

casa de fier, conţinând actele cu sigilii. Lipsea cheia, care era în birou; nu, era sus, în dormitor, avocatul a urcat şi a coborât, a deschis uşa ferecată, apoi a descuiat şi uşile de la compartimentele mici. Actele, – vreo treizeci şi ceva – păreau intacte, altminteri n-aveau decât o valoare muzeală, proprietăţile se modificaseră sau dispăruseră între timp. Aceste pergamente cu peceţi conservau doar umbra timpilor prin care Răşcanii se prefiraseră, actele nu mai aveau valoare juridică, poate doar filologică sau arhondologică, nişte simple curiozităţi bune de dat în dar Academiei. La fel actele de danie la Sfântul Munte, la Mănăstirea Sinai şi-n alte zone unde Răşcanii fundaseră aşezăminte, care probabil nu mai existau. „O avere e reală când iese din mit, şi-a spus avocatul, când devine obiect de litigiu.11 Existau din belşug şi asemenea acte, încuiate în dulapuri masive de stejar, pe care avocaţul nu le-a mai desphis: testamente, foi de zestre, hotărâri în varii procese de succesiune, hotărniciri de moşii. Capitolul litigios din existenţa Răşcanilor reprezenta un coşmar. Dar cine să aibă interes să sustragă o singură filă din acest război troian al pământului, al disputelor pentru pământ, un pământ care, între timp, acoperise generaţii de oameni! Şi de unde să înceapă?

Mai departe istoria Răşcanilor eşua în nimicuri care se prelungeau până la zi. Duium de lăzi, rafturi, sertare pline cu fleacuri. Tot soiul de scrisori de amor, tot soiul de invitaţii la varii ceremonii – decese, botezuri, nunţi, aniversări, tot soiul de mărunţişuri, aşa-numitele amintiri, până la bilete. În epoca mai nouă abundau fotografiile, amintirile deveniseră imagini. Pe cine ar fi putut interesa o poză dintr-o vacanţă la Ems sau o ilustrată din vremea studenţiei lui Alexandru Răşcanu la Paris? Existau desigur şi nişte hârtii mai importante: nişte scrisori-mesaj din vremea Revoluţiei lui Tudor, în care Răşcanii fuseseră

amestecaţi. Un protocol secret de aderare la Societatea Filarmonică. O copie a Proclamaţiei de la Islaz, cuprinzând nişte prevederi radicale, în chestiuziea ţărănească, prevederi suprimate nu se ştie de ce mână. Un dosar cu scrisori cifrate, din vremea Unirii. În anexă, un carneţel legat în marochin ascundea cifrul acelei corespondenţe, fără de care cuvintele, numele proprii, locul şi ora acţiunii erau de neînţeles. Răşcanu descoperise carneţelul la întâmplare, dar între timp rătăcise dosarul. Unul fără celălalt, dosar sau carneţel, deveneau de neînţeles, cum şi erau acum. Cine să mai priceapă numele, locul şi ora acţiunii? „Uneori istoria nu e numai banală, şi-a spus, e şi criptică”. Apoi obosit: „Totul se perimează”.

Se făcuse lumină. Înecat în hârtii, avocatul n-a simţit revărsarea zilei decât în clipa în care menajera a deschis uşa, surprinzându-l pe jos, printre albume şi dosare.

— Vă aduc cafeaua aici?

A cerut să i se aducă în sufragerie şi a trecut să se spele de praf. îl inundase praful, îl simţea în nări şi pe piele. Un praf urâcios; ardeiat. şi amar., ca în mormintele faraonice, acel praf mucegăit şi otrăvitor despre care citise. Un praf care ucidea. După baie, senzaţia de otrăvire a căilor respiratorii n-a dispărut. Nici mâncărimea de piele, poate iritarea nervoasă. Care s-a accentuat la cafea, în timpul discuţiei cu tante Clotilde.

— L-ai simţit pe oncle Theodore?

— Pe cine?!

— Eu l-am văzut.

A râs nervos.

Destăinuirea bătrânei, că l-ar fi văzut pe oncle Theodore, l-a făcut pe au & cât să lase ceaşca şi să zâmbească.

— Eram eu, a precizat Răşcanu, în cămaşa de noapte. Ba nu, îmi pusesem halatul.

Bătrâna însă a insistat, era convinsă că-l surprinsese pe scară pe oncle Theodore.

— Da, a spus ea, a & – noapte erai tu, dar în noaptea cealaltă a fost oncle Theodore.

Dar oncle Theodore nu era altul decât fratele lui Răşcanu şi tatăl lui Theo. Theodore murise tânăr, în urmă cu douăzeci de ani, tante Clotilde, mai vârstnică fiind, n-avea de ce să-i spună unchi. De ce se întinerea, ce reprezenta cochetăria aceasta cu totul deplasată? Sau nu se referea la Theodore? Avocatul şi-a amintit că şi pe Garussi îl chema Theodore, dar cu numele grecizat, Theodoros. Această asociere, Theodore-Theodoros, i-a dat o senzaţie neplăcută de care nu ştia cum să scape. Ce să caute Garussi în casa lui, la miez de noapte? De vină era bătrâna care vorbea în dodii şi care folosea anapoda cele două nume. A rugat-o să precizeze:

— La cine te referi?

Bătrâna l-a privit buimacă. Nu-l vedea pe el, îl vedea probabil pe celălalt, umbra din timpul nopţii.

— Oncle Theodore, a continuat a bâigui bătrâna, s-a oprit în dreptul portretului lui nenea Tudorache» L-a contemplat, parcă voia să se confrunte, să-şi reconstituie asemănarea. Şi uimită, aproape fericită: Semăna leit.

— Cine cu cine?

— Theodore cu neică Tudorache. Ce te miră, nu e fiul lui?

Răşcanu nu se mai mira, dialogul lui tante Clotilde cu stafiile, început încă din toamnă, continua şi căpăta forme din ce în ce mai bizare. Pe Răşcanu îl obseda acum altceva, spaima din cursul nopţii i se clarificase: „Ceva se fură, şi-a spus. Apoi epuizat de nesomn: Nu-mi dau seama ce”.

Şi-a amintit că Anne, la plecarea spre Davos, îi recomandase să aibă grijă de chei. Şi să nu lase sertarele deschise. Apoi a ieşit în oraş, dar pe drum şi-a amintit că

din nou lăsase sertarele deschise.

Kaşcanu luase cu el neliniştea de care voia să scape, aducând-o afară, în lumina tare a soarelui, care l-a orbit. Revenise într-o Zi vastă şi goală, o *zi* fără ţărm. Niciun reper, o dezmărginire sterilă, ca atunci când cutreieri prin spaţiul unui vis absolut gol. de figuri, fie chiar groteşti, de reliefuri, fie şi himerice. În această zi, sub albul luminii, nimic. Nu numai el avea această senzaţie, dar şi cei din Jur, toţi oamenii. Tante Clotilde, de pildă, pierduse până şi reperul temporal, discuta cu fantomele. Se plasase încă din toamnă într-o altă vârstă a timpului, cu-alţi contemporani. Fiindcă „ce altceva reprezentase invocarea acelor călăreţi, pe care bătrâna pretindea că i-ar fi văzut în grădina casei inundată de brumă, într-un zori de ziuă? Tante Clotilde avusese atunci presentimentul, ba chiar evidenţa unei mişcări de suflete fără căpătâi, prin octombrie sau noiembrie, când la Plevna războiul stagna.

Într-o dimineaţă, la ceai, tante Clotilde întrebase: „I-aţi simţit *7*” „Pe cine?” „Pe ei. Eu i-am simţit. Se presimţea că vin”. „Alee, tu ştii ceva? a întrebat Anne. Dac-ar fi ce spune ea, ar fi scris presa!” Pe atunci, – în toamnă, se aştepta sosirea corpului imperial de gardă, deci nimic mai normal ca despre cei nou-sosiţi să scrie presa. „Au intrat în oraş noaptea, acum vreo două săptămâni, a mai spus tante Clotilde, şi de atunci n-au mai plecat. Prezenţa lor m-a intrigat. Cu atât mai mult cu cât câinii din cartier nu lătrau. Când s-au oprit sub fereastra mea, am dat să strig...” Bătrâna domnişoară nu s-a lăsat însă, în aceeaşi zi s-a deplasat la consulatul rusesc unde a repetat povestea. Unul dintre diplomaţi ar fi devenit palid, povestea cu fantomele, pe care avocatul a respins-o. l-a făcut în schimb pe acel domn să tremure de emoţie, ca şi cum bătrâna domnişoară ar fi intrat involuntar în posesia cine ştie cărui secret. Ceva ca un ciorap se deşirase în văzul unei

persoane din societatea locală şi acel domn superstiţios părea speriat. Atât ar fi întrebat: „Oameni sau cai?”

Răşcanu respingea superstiţiile. Iată însă că în dialogul lui tante Clotilde cu fantomele apăruseră şi persoane din casă, din trecutul casei, oncle Theodore, nenea Tudorache, adică chiar tatăl său. Era bine că evadase din aerul casei, că ieşise în lumina goală, ocolind trăsura care îl aştepta la scară.

Pornise pe jos spre oraş. La colţul străzii, un cerşetor. I-a dat bani. După câţiva paşi, altul. Mai încolo, altul. După război, se înmulţiseră cerşetorii, care se înşiruiau acum de-a lungul drumului ca singurele repere reale. Printre aceştia şi câţiva invalizi. Şi un ins în cârji, dar foarte arogant care îşi etalase pe veston, la vedere, „Crucea trecerii Dunării. Pentru acesta, Răşcanu nu mai avea mărunţiş disponibil. îi secase însă şi disponibilul de milă. A căutat, dar în gol.

Pe la prânz, Răşcanu l-a întâlnit pe bătrânul Dissescu, piaza rea, din nou a dat să-l evite, dar bătrânul nu s-a lăsat ocolit.

— Vezi, aibi grijă de acte, l-a prevenit Dissescu. Îţi cotrobăieşte cineva prin casă.

Bătrânul Dissescu îi ghicise neliniştea, avocatul încerca s-o nege, să se convingă singur că trăise în cursul nopţii o stare de halucinaţie.

— Ce să-mi ia?! exclamă el. Cea mai mare parte dintre hârtii o voi arunca în foc. Hârtii inutile, maculatură istorică, gunoaie…

— Aici greşeşti, l-a corectat bătrânul, nu toate sunt gunoaie!… Şi-apoi să ştii de la mine, au apărut de la un timp scormonitorii prin gunoaie. Şi neted: Te avertizez că Garussi caută ceva.

A simţit că-i albeşte faţa; de prisos să întrebe ce caută Garussi, totdeauna acest scormonitor în gunoaie

căuta ceva, răscolea cu râtul în ceva. Garussi avea vocaţia urâtului, cum unii au vocaţia riscului sau vocaţia crimei.

— Garussi ţine să se înnobileze, i-a şoptit Dissescu, apropiindu-se, vârându-i-se în suflet.

Răşcanu s-a tras îndărăt. Bătrânul însă a „insistat în a veni mai aproape, ca să-l întrebe confidenţial:

— Ştiai că ţi-e frate vitreg?

— Garussi?! şi Răşcanu s-a smuls, dar s-a şi clătinat, ca sub congestie.

— Linişteşte-te! şi Dissescu l-a prins de braţ. Deocamdată insul e într-o agitaţie teribilă. Caută hârtii. Simte că acu-i momentul că să iasă la drumul mare. Acu se desfundă haznalele. Apoi, din nou la ureche: M-a şi consultat.

Au intrat împreună într-o cafenea, unde Răşcanu s-a lăsat împins. Avocatul a căzut într-un scaun şi a băut apă. Deja transpirase.

— Să nu-ţi închipuieşti că-l secondez cumva! a încercat să-l convingă Dissescu, dar asigurarea aceasta neliniştea. El însuşi a spulberat-o: Ştiu, n-ai cum te debarasa de el. Doar să-l ucizi.

Îndemnul i-a trecut avocatului pe lângă urechi, starea de neputinţă şi leşin se prelungea. Dissescu s-a arătat grijuliu. I-a oferit propriii batistă să-şi tamponeze fruntea. Apoi tot el a retras îndemnul la crimă, aruncat într-o doară:

— Nu poţi să-l ucizi. Ar ieşi o dandana şi mai mare. Ai oferi chiar dumneata confirmarea.

Avocatul n-a mai avut puterea să audă, nici să se ridice din scaun şi să iasă din cafenea. A rămas prostatic, placid.

— Nu ştiu ce-ţi rămâne să faci! şi Dissescu a pus punct chestiunii, ridicând din umeri.

Au tăcut mult timp amândoi. Abia într-un târziu,

bătrânul – rămas solidar cu victima – a căutat un alt culoar pentru ieşirea din impas. Trebuia mai întâi să-l acomodeze pe Răşcanu cu acest impas.

— Ştiu, e neplăcut să te trezeşti aşa, peste noapte, frate de sânge c-un fitecine. Asta-i altceva decât rudeniile regale sau imperiale, care sunt abstracte. Prin *mon frère* sau prin *mon cousin* legitimezi o solidaritate de rang. Dar aşa, să te trezeşti frate de sânge c-un derbedeu, c-un trătrân derbedeu! Şi cu uimire: Ştii că acuşi, acuşi Garussi al nostru bate spre şaptezeci de ani?

Abia acest amănunt l-a dezmeticit întrucâtva pe Răşcanu. Amănuntul i s-a părut incredibil, ca şi întreaga poveste. Uimirea i-a ţâşnit involuntar.

— Garussi?!

Dissescu a întărit dând din cap. Răşcanu se trezise acum. După şoc, izbutise să se detaşeze, să iasă într-o stare rece, de indiferenţă, ca şi cum chestiunea nu l-ar fi privit direct. A negat presupunerea lui Dissescu despre vârsta lui Garussi.

— Imposibil să fie atât de bătrân. Şi cu silă: N-are mai mult de cincizeci.

— Te înşeli... Gloaba nu e mânz. I-am văzut cu ochii mei atestatul de-botez. Chiar el mi l-a arătat cu fală! E botezat în anul 1813, dar e născut în 1812, taman nouă luni după pacea de la Bucureşti.

—!...

— Aici e nodul chestiunii. Garussi se pretinde a fi copil natural al lui Tudorache Răşcanu, tatăl dumitale. În consecinţă vor urma necazuri. Licheaua s-a trezit, a dobândit conştiinţa de sine, prepară revanşa. Vrea partea lui de avere, ca prim născut din neam, în plus îşi revendică şi numele. Şi-a tipărit cărţi de vizită. Nu ştiai? Se va numi de aici încolo Garussi-Răşcanu. Theodoros Garussi-Răşcanu.

Răşcanu s-a lăsat în speteaza scaunului, moleşit din nou. Şi-a făcut totuşi vânt cu o gazetă. Canonada de ştiri negre continua. A lepădat gazeta, a încercat să-şi revină:

— Bine, a îngăimat, dar pentru toate aceste susţineri mai trebuia şi probe.

— I-am spus-o şi eu. Dumneata eşti om de drept, chiar aşa i-am spus. Ai slujit ani în şir, ca secretar, la biroul unui mare avocat. Slujeşti încă. Ce dovezi ai? Ai vreo probă?

Răşcanu începuse a urmări dialogul, sărind peste neplăcerea de a convorbi cu Dissescu. îşi punea nădejdi, Dissescu îi ţinea locul, argumenta bine, fusese şi el un mare om de drept.

— Ce probe îmi trebuie? mi-a răspuns Garussi, cu ifos. Vezi asemănarea! Asta nu-i o probă? Uită-te la mine, sunt un Răşcanu veritabil. Priveşte-mi mâinile. Vezi şi curbura nasului…

— E nebun.

— E şi nebun!… Dar nu l-am slăbit. Mâinile dumitale? m-am mirat eu. Astea nu-s mâinile Răşcanilor. Poate curbura nasului. Nu ştiu, nu sunt fizionomist. Ca băiat, ar trebui să semeni mai curând cu mama dumitale, cu kera Caliopi.

— I-ai spus-o?

— Cât priveşte genealogia dumitale, i-am mai spus, despre asta mai este de vorbit. Sunt multe de zis despre acest subiect obscur. L-am lăsat atârnat de-un fir de păr.

Şi Răşcanu rămăsese suspendat într-un fir de păr. S-a ridicat totuşi şi a ieşit.

— Aibi grijă de hârtii, i-a strigat Dissescu din urmă. Pune-le sub cheie!…

Lui Răşcanu îi era clar: răul se încuibase în casă, în interiorul familiei. Nu de azi de ieri. Răul se insinuase în măruntaie, căpătase un chip, un nume, numele unui individ

de care nu se mai putea debarasa decât prin scandal. Avocatul simţea că trebuia să întreprindă grabnic ceva, să scape de Garussi.

A renunţat să urce în trăsura unui birjar, a pornit pedestru spre casă pentru a medita. Îl prevenise şi Anne, în urmă cu câteva luni, acolo în munţi, la graniţă, când îşi luaseră bun rămas: „Nu-i lăsa hârtiile casei pe mână, nu-l lăsa singur în birou”. Ultimul cuvânt al consoartei nu admitea dubii: „Rezumă-l doar la chestiunile tale de tribunal!” Anne ştia deci. De ce nu i-o spusese limpede? De ce-l lăsaseră toţi într-o inocenţă de copil? Auzea însă din urmă glasul lui Dissescu: „De ce inocenţă, cum îţi poţi îngădui să fii atât de naiv, domnule? Nu vezi că-ţi seamănă leit?” Cine, Garussi cu el?!

Ideea unei indiviziuni carnale cu Garussi îl umplea de oroare, peste chestiunea averii. „Cum e cu putinţă? şi-a strigat, oprindu-se în loc. N-avem nimic comun. „Se poate, consimţea acelaşi Dissescu, dar intervine factorul asemănării. Priveşte la curbura nasului, priveşte-ţi mâinile!” „N-ai spus dumneata că astea nu-s mâinile Răşcanilor?” îi venea să-şi taie mâinile.

Răşcanu a urcat într-o trăsură de piaţă şi a pornit spre verişoara Alice. Trebuia să se dumirească, să iasă din absurd.

— Ce ţi se pare absurd? i-a spus verişoara Alice. Doar istorii ca acestea s-au petrecut mai în fiecare dintre marile noastre familii... Să zicem că noi doi am fi avut o legătură, din care ar fi rezultat un copil...

Răşcanu nu şi-a putut stăpâni tulburarea, a dat să îngaime „exclus”, dar s-a reţinut şi a rămas confuz.

— De ce exclus? l-a întrebat ea, degajat, senin. Vrei să spui că n-ar fi fost nimic grav, nimic ieşit din comun, partenerii având aceeaşi condiţie. Dar sunt cazuri când se transgresează această condiţie. Lumea noastră a fost ieri

ceva mai liberă. Vezi cazul Grădişteanu, care-ţi dă atâta bătaie de cap. Ce vină are Avesalom Mânzu că-i fiu natural al colonelului? Ai mai aproape de tine cazul Theo. Ce vină are Theo?

Avocatul a aprins o ţigară, apoi a stins-o cu nervi. Se simţea încercuit, constrâns la recunoaşteri penibile, a dat să plece.

— Nu pleca. Te invit să duci lucrurile până la capăt. Eşti un om lucid.

Era lucid, dar refuza să ducă lucrurile până la capăt, n-avea puterea. Revolta şi-a împroşcat aburii fierbinţi în altă direcţie:

— Cum de nu mi-a spus nimeni?

— Ce să-ţi spună? l-a mustrat ea. Astea sunt lucruri tratate întotdeauna cu discreţie, acoperite cu toată grija. Există, ştii bine, nişte convenţii.

— Care acoperă ororile?

— De ce orori? Trebuie să vezi lucrurile aşa cum se prezintă, omeneşte. Ce ţi se pare oribil în ideea de fiu natural? Noţiunea însăşi are puritate: fiu natural! E altceva, te rog să crezi, decât fiu legal, fiu legiuit, fiu artificial. Aceasta este de fapt convenţia!… Şi zâmbindu-i: Vezi cât de labilă e graniţa dintre moral şi imoral?

— Observ. Mi-e silă.

— De ce?

Alice i-a împins în faţă cafeaua, pe care el n-a atins-o. I-a spus apoi cu tandreţe:

— Norocul tău este că poţi discuta cu mine lucruri foarte delicate, pe care nu le-ai putea discuta cu nevastă-ta. Este ca şi cum ai vorbi singur… Apoi din nou mustrător: Nu s-ar putea spune că viaţa a fost ingrată cu tine. Mai curând tu ai nedreptăţit-o. Ai fost un om fără curaj.

— Eu?

— Să luăm cazul lui nenea Tudorache. Să spunem c-a

greşit. Aventura lui cu kera Caliopi a fost notorie. Nu ştiu-dacă n-a fost mai. importantă, adică mai răsunătoare decât pacea de la Bucureşti. A fost, să ştii, evenimentul de pomină al anului 1812...

Răşcanu a încercat să protesteze, să nege. De fapt din nou nu voia să audă. *i*

— Dac-ar fi fost aşa, a avansat el, ecourile ar fi ajuns în mod sigur până la mine.

— Ţi-am spus că totul a fost acoperit cu grijă, prin convenţie. Cine să se mire, de ce s-ar fi făcut caz? Garussi a avut statutul unui copil de casă. A primit o educaţie îngrijită, desigur de un al doilea rang. A fost crescut ca un fidel. Nu e şi astăzi secretarul tău? îţi poartă geanta.

El s-a ridicat, hotărât să curme coşmarul.

— Alice, i-a spus cu duritate Răşcanu, înţeleg că vrei să mi-l bagi pe gât; cu orice preţ pe acest individ. Ajunge! ...

Ea a rămas impasibilă, n-a consemnat măcar revolta lui.

— Nu pricep totuşi, s-a mirat Alice, cum de nenea Tudorache nu te-a prevenit într-un fel înainte de a muri. Şi aceasta intră în convenţie. Ar fi trebuit să-ţi spună, măcar să ţi-o sugereze: aibi grijă de Theodoros.

— Să am grijă eu?!

— E în uz. E un mod de a preveni ulterioarele rebeliuni! Ca cea de azi.

— Alice dragă, i-a strigat el, tremurând, ai devenit avocatul acestui individ abject?

— Dar nu fac decât să te pun în faţa unor evidenţe. N-ai cum să-l ştergi din existenţa ta, nu înţelegi?

Dar privindu-l, Alice s-a speriat. Lui Răşcanu îi zvâcnea din nou ochiul stâng, semn al iminentei congestii. L-a implorat să se aşeze, l-a condus la canapea, l-a ajutat să-şi scoată gherocul şi ghetele: „A recunoscut apoi că ea e

de vină, nu trebuia să procedeze aşa, să-l secondeze pe pânta acestor amintiri oribile, neverificabile în fond, nişte nimicuri dubioase de familie, dar care, iată, puteau zdruncina sănătatea şi chiar raţiunea unui om normal.

— Iartă-mă! l-a implorat ea. Apoi mai calmă, trecându-i răspunderea: Tu ştii mai bine cum să procedezi.

— Ce pot să fac?

— Nu-mi dau seama. Să te edifici mai întâi de unul singur. Să cauţi printre hârtii. Mă gândesc totuşi dacă nu cumva legătura lui nenea Tudorache cu kera Caliopi n-a fost de altă natură, pur sentimentală. Totul e sub sigiliul tainei. Cine ştie ce-a fost de fapt între ei? în fond, uşor să legi de gâtul cuiva un copil. Multe se spun, se pot spune atunci când martorii lipsesc. Chiar el, Garussi, ce martori are?

Consolările acestea lunecoase şi tulburi i-au accentuat lui Răşcanu starea de silă şi panică. Sila faţă de Garussi şi faţă de întreaga poveste, panică faţă de viitor. Ce urma să se întâmple? S-a îmbrăcat în silă, s-a încălţat. O detesta şi pe Alice, o colportoare de aceeaşi specie cu bătrânul Dissescu.

— Pleci?

— Ce pot să fac? Am să mai revin.

Din uşă, Alice i-a mai spus:

— Nu mă mai căuta aici. Mă mut la Kraşrrlaru. Sunt metresa lui.

Şi această revelaţie l-a scârbit.

Generalul conte Olsufiev era absolut hotărât să scoată din mister escrocheriile, să le facă vizibile, să le aducă la lumină prin evidenţa actelor. „Poftim, actele strigă singure, se văd. Aşa cum se văd jertfele, care iarăşi strică, strigătul jertfelor – acestea reale – se aude până la cer”. Apoi cu înverşunare: „Dacă azi nu facem lumină, mâine va fi prea. târziu”.

A împărtăşit acest gând subalternilor, care l-au aprobat. Într-adevăr, trebuia procedat rapid şi fără milă. Altfel „valorile” se prefăceau, se contrafăceau, îşi schimbau calitatea, dimensiunea, volumul, devenind de la o secundă la alta neidentificabile. Nu mai puteai să ştii mâine – dacă nu acţionai azi – din ce fel de fonduri, din ce cont anume apăruse o moşie sau o herghelie, sau o prăvălie, sau un hotel, său un palat. Acestea deja apăruseră, ca ciupercile după ploaie, în tot imperiul, încă din vremea când dincolo de Dunăre ploua cu sânge. Era de presupus că recoltele de astfel de ciuperci vor creşte, deşi ploile de sânge se opriseră.

Trenul trecuse de Ploieşti, oraşulcare-l găzduise pe ţar în urmă cu un an. Era seară, pasagerii se apropiau de Chitila, dar lumina sporea. Călătorii intraseră acum în zona unei iluminaţiuni feerice. Unul dintre subordonaţi, cel mai zelos, îşi continua divagaţiile, ajunse de-acum în fantezie pură:

— Ştiaţi că-n pacea de la Bucureşti, din 1812, în anexele secrete, exista şi un punct privind schimbul de fantome?

?

— Ce vă miraţi?!

— Păi şi turcii, făceau trafic cu suflete moarte?

— Oho, şi încă ce trafic! Moda sufletelor moarte ar fi fost introdusă tocmai de ei. Căci numai otomanii aveau mania de a exagera, lucrând cu cifre false, în toate cronicile şi-n toate actele lor. Când un sultan câştiga o bătălie, ca să-l flateze pe padişahul victorios, cifra morţilor şi cifra prinşilor aparţinând celor învinşi erau obligatoriu dublate sau triplate. Apoi moda a trecut şi la noi, într-o vreme când Europa lucra deja cu cifre exacte.

— Asta n-o ştiam!

— Dar în timpul păcii de la Bucureşti s-a trecut, în

sfârşit, la o primă reglare a conturilor şi-n această, parte a lumii, cu ocazia schimbului de prizonieri. S-a hotărât atunci să se restituie fiecărei părţi stafiile care-i revin, – iar în continuare să se lucreze cu cifre erfcacte. Eu cred însă că nici atunci nu s-a lucrat cu cifre reale.

Olsufiev îşi privea năucit subalternii. Asculta o poveste fantastică, tipic orientală, o halimă. Dacă ce auzise era real, asta nu mai era istorie, era un basm incredibil. A întrebat:

— Câţi ani au trecut de la acea pace?

N-a răspuns nimeni, întrebare şi răspuns au căzut înapoi, în acea lumină feerică, rămasă între timp în urmă.

Ajuns în Bucureşti, contele n-a vrut să întârzie nici la hotel şi nici la consulat, unde îl aştepta baronul Stuart, s-a simţit dator să facă imediat o vizită de curtoazie prefectului poliţiei oraşului, şi practic să intre în preliminariile anchetei. Afacerea nu suporta amânare, nimic nu trebuia lăsat pentru a doua zi, iar Radu Mihail a fost de acord cu graba aceasta întru totul legitimă. Prefectul era un bărbat afabil, dar şi prompt la datoriile sate, ca şi Olsufiev. Cei doi domni au stabilit că se cunosc, măcar din vedere, ca pasageri ai aceleiaşi istorii. Şeful comisiei nu s-a risipit în amabilităţi, voia să înceapă imediat ancheta, chiar de a doua zi, de la primul eşas al dimineţii, şi voia să înceapă nu oricum, ci cu o descindere inopinată la cel mai important depozit: depozitul de furnituri de la Chitila.

— Dar aţi trecut pe lângă depozit! a observat prefectul Bucureştilor, destul de încurcat. Tocmai ardea. N-aţi văzut incendiul 7

Cei doi domni au trecut imediat la fereastră, care era deschisă. Afară deja ploua cu funingeni.

Făcea furori şi la Bucureşti anecdota despre Bismarck văzut ca bucătar al păcii: Bismarck bate raţa,

Bismarck otrăveşte Europa. Şi Răşcanu se simţea otrăvit. Avocatul plecase de la verişoara Alice invadat de dezgust, un dezgust care-l luase în stăpânire. Înghiţise fără a şti când ceva greţos, iar acum, după ce aflase, trăia neputinţa de a expulza corpul indigest. Alice amanta lui Kraşmaru, Garussi frate de sânge cu el. Alice îi mărturisise cu cinism legătura ei amoroasă cu bancherul. Tot cinic depănase şi legătura lui Tudorache Răşcanu cu kera Caliopi, din care rezultase Garussi. Printr-un absurd de care avocatul nu răspundea, Garussi părea parte din el, până acolo încât nu-l mai putea smulge. Alice i-o spusese cu un pic de cruzime: nu mai poţi face nimic, Garussi ţi-e frate de sânge. Nu mai poţi să-i modifici curbura nasului, nici mâinile. Mâinile voastre sunt identice. Curate sau murdare, nu mai are nicio importanţă, ssânt aceleaşi mâini. Insuportabil era să-l vadă pe Garussi ca pe un dublu al lui – aceleaşi mâini, aceeaşi curbură a nasului! – şi să nu poată scăpa de această imagine la fel de rezistentă, la fel de tare ca şi propria-i persoană. Avocatul n-a mai fost în stare să-şi reprime revolta împotriva tatălui: „Ce mi-ai făcut, domnule!”

Întors acasă, Răşcanu a refuzat să înghită vreo îmbucătură. S-a retras în birou, a trecut mai apoi în bibliotecă, pe care o lăsase răvăşită. Răsturnate peste tot, actele familiei rămăseseră într-o vraişte în care nu mai putea înota. Ar fi trebuit să le adune totuşi, să poruncească slugilor să le strângă în saci, să le Urce undeva într-un pod, sau, şi mai bine, să le dea focului. Să intervină o purificare benefică. Un foc de mari proporţii ar fi pus capăt coşmarului. Numai aşa putea scăpa de tot acest trecut tulbure, separându-se definitiv de spectrele lui. Deşi, aruncând sau nu hârtiile în foc, vinovăţia lui Tudorache Răşcanu rămânea. „Ce mi-ai făcut, domnule?”

A trecut în holul mare până la scară, să-şi vadă tatăl.

A întors spre el o privire neagră. Tânărul Tudorache Răşcanu îl aţintea abstract din cadra lui aurită. Nu-i păsa de nicio imputare. În tinereţea nerăspunzătoare de sine a bărbatului din tablou era ceva recalcitrant şi rebel, un fel de „lăsaţi-mă liber, nu dau seama nimănui de nimic!” Tudorache sfidase epoca prin întreaga lui ţinută. Era altfel costumat – fără giubea şi beniş, se demarca vestimentar de generaţiile precedente, poza în om nou. În mâna dreaptă, tânărul ţinea un echer de fildeş, piesă care îl încântase cândva pe fiu. Înzestrarea raţionalistă a neamului, luciditatea şi simţui măsurii păreau figurate tocmai prin acest echer. Mâna dreaptă a tânărului se sprijinea pe o carte, un tratat ştiinţific. Pe cotor, o deviză scrisă în litere de aur: *Ex nihilo nihil*. Apreciind aceste elemente, echerul şi deviza, Răşcanu l-a mai întrebat încă o dată: „Bine, domnule, şi-atunci cum ai făcut ce-ai făcut?!” Tudorache nu răspundea, îşi arăta fără sfială mâinile, nu însă şi curbura nasului. Pictorul n-avusese buna inspiraţie de a-l surprinde pe Tudorache în profil sau în semiprofil, îl văzuse frontal, ca să-i fixeze obrazul prelung, buzele, ochii. Ochi tulburi, greu descifrabili, contrastând cu linia calmă a obrazului, dar răspunzând în nervozitatea buzelor. Buzele păreau crispate cu efort, buze senzuale. Răşcanu a încheiat dialogul cu posesorul echerului: „Ce mi-ai făcut dumneata, domnule, este incalificabil!”

S-a retras în birou sleit, lăsând întunericului neînţelesul închis în tablou. Tudorache sfidase în chip suveran viitorul, consimţind să se îngroape în clipa lui. Ce-i mai păsa? îl lăsase pe cap cu Garussi. Acum Răşcanu trebuia să se debaraseze de Garussi, să scape de el, cu orice preţ. Chiar şi sacrificând ceva. „— Ia ce pofteşti, chiar o parte din avere. Nu însă şi numele!” Simplu de spus: a-i fi cedat lui Garussi ceva însemna implicit o recunoaştere a numelui. O recunoaştere indirectă, ceea ce

şi dorea omuleţul. Stârpitura. Târâtura. Aberaţia genealogică. Epitetele negre s-au strâns, au început a clocoti, apoi au şi irumpt în cascadă ca într-un pamflet al Domnului de la „Timpul”. El, frate de sânge cu Garussi! El, solidar cu o negaţiune morală! El, braţ la braţ în istorie cu Garussi. S-a şi văzut în ipostaza de Cavaler al Tristei Figuri, secondat, pe o mârţoagă, de omuleţul cinic. „O, şi-a spus, situaţia lui Don Quijote a fost cu mult mai fericită! El şi-a ales scutierul, mie în schimb mi-a fost impus printr-o fatalitate carnală. Voi merge braţ la braţ cu Garussi până la Judecata de Apoi”. Oroare.

Oroarea se revărsa încet, şovăielnic dar. continuu, un mâl de care Răşcanu nu se mai putea feri. îşi trăsese din baltă un picior ud, după discuţia cu Dissescu, apoi celălalt picior, după întâlnirea cu Alice. Se refugiase acasă, baricadându-se, dar mâlul îl urmărea. Îl regăsise, cu spaimă, şi-n interior, în revărsarea hârtiilor. Inutil să le arunce, inutil să-l recunoască prin absurd pe Garussi, mâlul rămânea. Greşeala lui Tudorache era organică, o preluase neamul, devenise stigmat, precum hemofilia sau sfrânţia, sau paralizia ereditară, căci el, acum, se simţea un paralizat. „Domnule, i s-a adresat din nou tatălui, ca să paralizezi gestul urmaşilor, printr-o simplă gafă, e o performanţă!” Performanţa era de proporţii. Cum o putuse izbuti Tudorache? Cum reuşise să-şi piardă mintea? Şi când?! Într-un an de răspântie, când lumea ardea. „Domnule, i-a strigat, clocotind, n-ai putut să-ţi alegi un alt moment istoric pentru aventura dumitale descreierată?”

Tudorache era la vârsta aventurii, desigur. Aventura te alege, n-o alegi tu. Fiul a convenit asupra acestui lucru, pe care totuşi nu-l putea accepta. *L, a* vârsta aventurii fiind, Tudorache nu era totuşi un imberb. Ţinea în mână echerul „avea o bună judecată, jura pe raţiune. Raţiunea l-ar fi putut obliga să vadă, ar fi trebuit să-l oblige să vadă,

raţiunea îi indica opţiunea. Opţiunea era clară, fiul srăspicat-o: „Cum ai putut, domnule, să uiţi de pământurile dumitale de peste Prut, de moşiile de dincolo, când tocmai atunci se juca soarta lor?” Dintr-o lovitură, într-un moment de nebunie, Tudorache sacrificase şi neamul – îl impurificase, dar şi pământul neamului, de care uitase într-o clipă de pierdere a sinelui său. Iresponsabilitatea stupefia. „Ţi-ai fi închipuit, i-a mai spus fiul, că eu, azi, în acest ceas penibil, sunt obligat să repar gafele dumitale?” Apoi în neputinţă: „Dar cum? Pe ce să mă sprijin?” I-a revenit în gând deviza din tablou: Ex *nihiâo nihil.*

Trebuia să-şi revină totuşi, să se adune, să-şi pună mintea în ordine. Oricât i-ar fi fost de greu, Răşcanu trebuia să apuce în mână echerul omului din portret. Să măsoare, să cumpănească, să decidă. „Numai responsabilitatea ne ţine vii, teferi, treji. ** Şi-a spus şi s-a trezit, sub un impuls de energie. Da, trebuia să apuce echerul, să revină

Ia responsabilitatea publică mai întâi, Erorile precedente se puteau compensa, se puteau corija, se puteau contracara. Chiar şi eroarea lui Tudorache Răşcanu, eroarea publică, eroarea de a fi absentat de la un ceas al răspunderii. Nu şi greşeala faţă de familie, care, dacă era reală, nu mai avea leac. „Important este, a încheiat Răşcanu, să te plasezi în timp, să nu ieşi din timpul, tău”.

Timpul presa. Timpul public, nu doar timpul familiei. Numai nişte iresponsabili, ca cei din guvern, îşi putuseră îngădui să angajeze ţara pe un drum care, iată, ducea din nou la pierderi. La Berlin urma să se discute soarta ţării, destinul ei după recent isprăvitul război. Avea să se repete oare povestea păcii de la Bucureşti, pe care Tudorache Răşcanu o ignorase? Din nou i-a strigat tatălui: „Cum ai putut, domnule, să-mi pui în cârcă nu numai chestiunea

familiei, dar şi moştenirea acelei păci blestemate de la 1812?!” Spunându-i-o, spunându-şi-o, avocatul a întors spatele tatălui şi a revenit în prezent, Ignorase prea mult prezentul, risipindu-se în nimicuri de familie. Afişase adesea blazarea. Chiar în chestiunile de familie. Se lăsase purtat de apele cotidiene, fără protest. Acum însă trebuiau oprite apele, deviate de la cursul fatal, printr-un gest hotărât.

Trecuse de miezul nopţii. A ieşit la fereastră. În aer mirosea a hârtii arse şi a funingine. Ceva trebuia întreprins chiar a doua zi, şi locul cel mai potrivit era parlamentul, forul suprem al ţării. O rezoluţie de cenzură, formulată în termeni drastici, în chestiunea păcii care se ticluia la Berlin. Acolo, Bismarck bătea raţa, pregătea festinul Congresului, şi perfidele preparative trebuiau oprite. Răşcanu se simţea capabil să pună în lucru discursul, trăia chiar plăcerea de a-l începe. îl şi prinsese gesticulaţia, frământarea prealabilă apariţiei la tribună. Avea auditoriul asigurat, începuse să simtă frisonul aulei. Avea pe limbă chiar şi gustul iute al primei fraze, care ardea, trebuia doar s-o arunce, lapidar, pe hârtie.

S-a aşezat satisfăcut în scaun, a prins condeiul. A renunţat însă cu o grimasă: Parlamentul intrase în vacanţă.

Nu totul ardea* nu tot; ul fusese aruncat în foc, deşi totul devenise fragil, volatil, nesigur. Evenimentele mari ieşiseră din uz, expirau, ajungând acte moarte, simple hârtii, îngrămădite în maldăre la Arhivele Statului. Dar şi aici erau în primejdie, primă victimă a incendiilor. În urmă cu un an, hârtiile de la Arhive fuseseră ameninţate de ape, acum stăteau sub ameninţarea focului.

La niciun ceas după sosirea contelui Olsufiev, s-a zvonit că şi la Arhivele Startului, la mănăstirea Mihai Vodă, ar fi izbucnit focul. În crucea nopţii, un slujbaş de la depozit a bătut la uşa domnului Haşdeu, care locuia în

oraş, somându-l să vină grabnic la instituţia în pericol. Domnul Haşdeu a venit, aşa cum sărise din pat, în cămaşa de noapte. Pe drum, în trăsură, slujbaşul s-a dezbrăcat de surtuc şi a rămas în vestă, ajutându-l pe director să îmbrace acel surtuc cam strâmt, pentru a mi-i diminua prestanţa. Ce ardea? încă nimic, deşi în aer se simţea fumul. Domnul Haşdeu a rămas în clopotniţa mănăstirii tot restul nopţii, patrulând cu privirile peste întinderea oraşului, gata să tragă cu propriile-i mâini frânghiile clopotelor şi să dea alarma.

Veghea nocturnă în clopotniţa mănăstirii lui Mihai i-a dat mai târziu directorului o dispoziţie sumbră. A doua zi a fost mohorât, acru, pus pe arţag. În urmă cu un an, domnul Haşdeu făcuse un raport către guvern – în chestiunea „infiltraţiunilor de apă care deja pun în pericol actele statului”, acum trebuia să revină, încă şi mai. drastic, în chestiunea focului. Dacă incendiile continuau, aşezământul Arhivelor ar fi trebuit pus sub protecţiunea unei companii de pompieri. „Aceşti domni oare nu-şi dau seama, a strigat domnul Haşdeu, că memoria statului se face scrum?” Sau ia apă, o ia apa! ar fi trebuit să adauge. „Guvernanţii de azi, a mai strigat domnia-sa, prin curtea mănăstirii, nu. reacţionează decât in extremis: apă-apă!, foc-foe!”

De fapt guvernanţii nu reacţionaseră nici in extremis. Ultimele acte de la Arhive, cele otomane, aflate la suprafaţă, erau ameninţate de foc, actele mai vechi» cele din adânc. actele latine ale naţiei, fuseseră ameninţate de ape, iar acum mucegăiau. La raportul din urmă cu un an, în chestiunea inundaţiilor, guvernul nu trimisese niciun răspuns. Acum, în chestiunea incendiilor, din nou guvernul tăcea. Spre mănăstirea Mihai Vodă nu pornise în marş compania de pompieri solicitată grabnic de Haşdeu, aşa cum ar fi fost normal, astfel încât domnul director a trebuit să organizeze o proprie formaţiune de luptă cu focul,

bazându-se pe „elenpţnte locale”. Paleografi de greacă şi slavonă au pus mâna pe căldări şi tulumbe, copişti de persană şi arabă au lepădat condeiele, înşfăcând cazmale şi lopeţi, ieşind din pivniţele cu hârtii mucegăite şi căţărându-se pe zidurile de incintă, unde se depozitase nisip. Un tânăr turcolog urcase şi mai sus, se căţărase pe acoperiş, lângă turlă, că să strige, la nevoie, cum se striga odinioară când năvăleau turcii.

Ceva mai liniştit în privinţa turcilorzincendiilor, domnul Haşdeu s-a putut concentra asupra raportului către guvern. Lucrarea trebuia să fie scurtă şi edificatoare, definind clar pericolul, ca sub lumina unui fulger. „Arde memoria statului, dacă nu se iau măsuri. Tot ceea ce generaţiuni după generaţiuni au adunat cu osârdie şi sacrificii va dispărea. Şi iată ce dispare!” A înşirat ceea ce ar fi urmat să dispară, până a obosit. Apoi, savantul a suprimat ultimele fraze în care se enumerau averile de la Arhive, lăsând doar prima propoziţie care începea cu arde. Era de ajuns. A lăsat apoi condeiul şi s-a întrebat i „Oare aceşti domni nu văd că arde? 3” Şi-a răspuns din nou de unul singur: „Cum să vadă? Aceşti domni se mângâie cu gândul că istoria expiră odată cu fiecare act consumat, că istoria fatal dispare. Las-o să ardă! Aiurea. Arde, dar revine. Istoria revine, domnilor, cu o putere demenţială, dacă o ignori? * Apoi şi-a zâmbit, satisfăcut de ultima propoziţie, a zâmbit cinic, ca la o conferinţă când, adresându-se publicului, i-ar fi vizat indirect pe cei în cauză: „Desigur, domnii o ignoră (istoria)”. Probe, mărturii, documente? Resturi eliminate la sfârşitul unui festin, zvârlite la groapa de gunoi a timpului, cu graba de a întinde iarăşi masa şi de a consuma. Poftim, zic domniile lor cu şervetele la gât, suntem gata să abordăm noile feluri. Vor fi, îşi spun, siguraminte mai bune. Aiurea, le spun, sunt la fel, dar dumnealor n-au cura o şti. Pentru

aceşti domni prezentul este nimic altceva decât un act pur de consumaţiune”. Pe domnul Haşdeu l-a cuprins un fel de silă faţă de atâta inocenţă hulpavă. Apoi revoltat, cu suferinţa de a nu putea înţelege mecanismul optic al acelor precare fiinţe. „Cum văd?” s-a întrebat cu stupoare. „Sau nu văd, şi-atunci n-au cum şti?” Între acei domni şi domnul Haşdeu se instituise deja o separaţiune, nu de specie, ci de regn, acei domni n-aveau într-adevăr cum şti, şi-a spus, când în optica lor documentele erau lipsite de cea de a treia dimensiune, din chiar clipa când expirau. Hârtiile aruncate la arhive erau, pentru ei, doar nişte simple hârtii uzate, măsurabile în lungiş şi-n curmeziş. „Văd bidimensional, a tras încheierea domnul Haşdeu, încântat de a fi pus diagnosticul. Văd slove sau qfre pe spaţiul unei file, simple semne. La atât se restrânge pentru ei documentul, când iese din uz”.

Domnul Haşdeu vedea nici vorbă tridimensional, era convins, cum era încredinţat că documentele în sine au o valoare tridimensională care nu poate să scape ochiului comun, când acesta nu era infirm. Apucând noul fir şi-a continuat rechizitoriul într-o direcţie neprevăzută, de o amploare cosmică, deşi nu total incongruentă cu prima. În contrast cu optica adversarilor, sub ochii domnului Haşdeu fiinţa documentului sărea din pagină, printr-o conversiune magică, din clipa când o atingea cu privirea. Dintr-odată, fiinţa fragilă ascunsă în semne ieşea la vedere şi se întrupa în cele trei dimensiuni ale sale, uneori. În mai multe. Metamorfoza se petrecea atât de rapid încât Haşdeu, transformat la rându-i în fiinţă a unei altef lumi, anterioare, n-apuca să-şi potrivească bine ochelarii. El însuşi spunea studenţilor în paleografie, prevenindu-i asupra riscurilor: „Domnilor, documentul te soarbe. Actul vechi are o uriaşă capacitate de atracţie, de reconvertire la legea universului său, încât, uneori, cu greu mai scapi

deasupra*". Domnul Haşdeu scăpa deasupra numai atunci când se iveau incongruenţe în text, când fiinţa documentului redevenea text, când poticnindu-se într-o rădăcină eronat transcrisă sau într-o greşeală de caligrafie, striga contra scribului/scribilor din veac: „Ăştia nu mai ştiu latina (sau elina, sau arabă, sau otomana)?!" Şi drastic: „Daţi actul la retranscris, ca să înţelegem ce s-a întâmplat". Şi furios: „Ce dracu', ăştia nu mai ştiu în ce timp trăiesc?!" Erau apostrofaţi oed din epoca de redactare a (documentului, care-şi pierduseră prin cine ştie ce capriciu ăl sorţii „cârrria temporală". Apoi mai calm, către studenţi: „Epocile au stilul lor inconfundabil, care-şi pune amprenta asupra-le precum o lege cosmică. Epocile nu se confundă unele cu altele deşi se leagă unele de altele, curgând împreună, inexorabil. Dar timpii acestor epoci sunt incongruenţi. Căci nu se poate, confunda un document din vremea ramsesizilor cu unul din vremea ptolemeilor, un act din vremea sultanilor osmani, cu altul din vremea succesorilor debili, precum sunt cei de azi, un pergament din timpii lui Mircea cu o hârtie de epocă fanariotă". Şi explicit: „Când asemenea ruperi intervin e semnul că s-a sntâmplat ceva, o eroare. Ce?" Studenţii ascultau răpiţi, domnul Haşdeu cădea răpit la rându-i în fumul ipotezelor. Ce eroare putuse interveni pentru ca acel document să nu-şi dezvăluie pe deplin şi dintr-odată înţelesul? Un nou simptom temporal, care se insinuase sub scula de scris a unui scrib arhaic? Vreo invazie, deci o administraţie străină care răsturna se datinile şi protocoalele vechi? Sau, cine mai ştie, vreun banal viciu de arhivă, care făcea ca acte din varii epoci să fie amalgamate împreună, la hazard? Incongruenţa timpilor apărea în acest caz grosolană. Avântându-se într-un solilocviu asupra documentului, domnul Haşdeu trecea treptat la un colocviu, în care implica şi lumea, ca să ajungă până la

urmă la un adevărat rechizitoriu, în care cele două părţi, el şi lumea, se despărţeau din nou. Din nou savantul împrăştia fulgere, în dreapta şi-n stânga, şi către cei de ieri, şi către cei de azi, către toţi cei ce-şi pierduseră „cârma temporală”. Replica justiţiară: „Dar cum nu-şi dau seama?” măsura indignarea ultimă, după care urma o pauză de respiraţie sau gând, apoi revenirea la vocea normală: „În fond, de la ce pornisem?”

Aceeaşi întrebare s-a reluat şi acum: „În fond, de la ce pornisem?” Şi regăsind firul: „A, da, de la incendiu!”

Pauză: „Ba nu, pornisem de la faptul că aceşti inşi văd bidimensional”. Şi din nou, cu mânie în creştere: „Domnii de la guvern nu izbutesc să vadă documentele decât sub forma unor pure suprafeţe, fără pondere şi fără volum”. Apoi reconfirmându-şi diagnoza: „Da, văd bidimensional, nu plat, ci plan”. Şi cu o grimasă: „Viziune plană, istoria văzută ca o tablă de scris sau ca o foaie de hârtie, care rabdă tot, absolut orice. Cum orice? Ei bine, orice! De unde nesăbuinţa cu care hârtiile istorice sunt aruncate la coş”.

Domnul Haşdeu trăia acum umilitoarea senzaţie de a fi puis paznic la un coş de hârtii. Un rândaş al istoriei. De ce, nu un grăjdar, rămas singur de strajă la grajdurile lui Augias, în mână cu o furcă de rânit bălegarul! O imagine şi mai umilitoare, pe care a respins-o: „Dar să vină focul, a urlat, sau apa, pentru ca toate aceste dejecţiuni abominabile să se spele!” Apoi şi mai radical, în duh vechi-testamentar: „Sau potopul”. De la ideea potopului care să spele tot, domnul Haşdeu a trecut la o imagine cu mult mai avantajoasă pentru sine: el în chip de Noe, călăuzind pe noianuri de ape nava burduşită cu actele ţării. Acest rol care îi revenea, împotriva tuturor, i-a dat satisfacţie: „Aşa da, şi-a spus, aşa nu se va pierde nimic”. Important era acum ca nava pusă sub cârma domnului Haşdeu să ajungă

la lin mal. Şi să nu se mai înece. „Trebuie oare să ne înecăm, chiar în clipa în care am ajuns la un mal?” s-a întrebat, istovit.

Ideea s-ar fi cuvenit dezvoltată; odată ajunşi la un mal, românii uitau prea lesne, întorcând senin spatele trecutului lor, lăsându-l în paragină, apelor sau focului. Domnul, Haşdeu îşi cunoştea bine neamul, el avea un vechi război şi cu naţia: era de ajuns cia valul să treacă, pentru ca toată naţia să uite, hălăduind mai departe, în sărăcie sau huzur, către alt val. Las că trece şi asta! „Domnilor, ar fi vrut Haşdeu să strige şi către cei din naţie, veţi vedea că nu trece! mai înţelept este să conservaţi trecutul, imediat ce se desprinde de prezent. Fără trecut, veţi fi singuri în faţa viitorului. O naţie singură!”

Examinând chestiunea singurătăţii, domnul Haşdeu şi-a dat însă imediat seama că problemse tranşase în ceea ce-l privea: era singur, faţă în faţă cu focul, deja relegat unui trecut sortit incendiului. Nu apa, ci focul. El, unic salvator, dar nu în ipostază de Noe, ci de umil pompier. Ca să salveze acest trecut, „memoria statului11, domnul Haşdeu trebuia să-şi scoată cămaşa lungă, în care rămăsese din noaptea precedentă, şi să îmbrace postavul grosolan al uniformei de pompier al statului... Sau să urce în turlă şi să tragă clopotele: arde!

Încă nu ardea. Părea că focul s-ar fi îndepărtat de Arhive, lăsând mănăstirea lui Mihai Vodă în falnica ei singurătate din vremile vechi. Mănăstirea domina Capitala – de asta o şi aşezase Mihai acolo. Se şi spunea: fără Mihai Vodă, Bucureştii nu există. Căci ce nu se afla acolo, în hrubele mănăstirii, ca hârtii de taină, ca pergamente cu peceţi, ca odoare? Doar capul lui Mihai lipsea, acesta se afla – prin vitregia sorţii – dincolo de munţi, de Câmpia Turdei, sub o cruce anonimă, chiar pe locul unde marele voievod fusese descăpăţânat. Acel Domn nu glumise, în

înfruntarea cu istoria el îşi jucase capul. Directorul Arhivelor ar fi vrut să aducă la Bucureşti şi acest odor, aşezându-l chiar în lăcaşul lui Vodă Mihai. Totuşi chiar şi fără acest odor, domnul Haşdeu trebuia să apere avuţiile de la Mihai Vodă, cu capul. Cine-ar fi răspuns de eventualele pierderi? Capul lui Haşdeu!

De la ce pornise? A, da, de la un memoriu către guvern. Nepierzându-şi capul, domnul Haşdeu a redus în ultimă instanţă memoriul la esenţial. Important era un număr bine definit de cereri, pe care acei domni să le priceapă. X.c-a formulat, pe puncte:

1. Un post stabil de pompieri la Arhive. O companie sau măcar 1 (un pompier).

2. Saci de iută – pentru acte;

3. Săpun – pentru clăbuc contra flăcărilor;

4. Oţet – spre a fi pulverizat peste tot unde ar apărea pericolul.

5. Tulumbe.

Tulumbele nu puteau lipsi. Era exclus să se poată stinge un mare incendiu, cum ar fi fost să fie cel de la Arhive, fără jerbele de apă ale tulumbelor. Căci dacă după un potop ceva mai rămânea – după un pârjol nu mai rămânea nimic. Chiar şi şterse, pergamentele salvate după un potop mai puteau fi utilizate, peste o eră, ca palimpseste. Dar după un pârjol? Deasupra vâlvătăilor, topindu-se în cer, ar mai fi plutit, poate, tot mai agonic, până la desăvârşita stingere, doar câteva semne: poate *epsilon*, poate *delta*, poate *omega*. Dar de ce să se sfârşească totul? Domnul Haşdeu vedea deja tulumbele la lucru, într-o ripostă grandioasă, culminând cu fantastica încrucişare dintre irupţiile de flăcări şi curcubeiele de apă. Acolo, în cer, apa şi focul, zbătându-se laocontic şi încercând reciproc a se învinge, ca în ceasul încăierării lor iniţiale, ar fi izbutit în cele din urmă să-şi separe puterile,

lăsând clădirea Arhivelor în splendoarea ei primă. Dar pentru asta trebuiau tulumbe. A se recurge la mijloace primitive, antediluviene, cum erau căldările, cănile, ibricele, zelul personal, în epoca tulumbelor, era o barbarie, ba chiar un pur nonsens. Putea rămâne guvernul insensibil, mut „orb, surd?

S-a primit doar oţet, într-o infimă cantitate, oţet. care a şi fost împrăştiat în încăperile cu acte la zi. După o vreme, în cursul aceleiaşi veri, actele otomane au prins a mirosi a oţet. Deja se oţeteau.

În cursul verii, vizibilitatea fusese bună şi Rufino a putut să-şi continue nestânjenit explorările sale asupra cerului. Acum însă cerul era închis printr-un plafon de funingeni, şi observaţiile astronomice erau dificile. Rufino se mutase cu luneta pe acoperiş. În podul casei nu se mai putea trăi, zăpuşeala era nesuferită, puţinul aer pătruns prin lucarnă era fierbinte şi răumirositor, mai cumplită însă decât orice era insomnia, o trezie acidă care îl chinuise pe Rufino toată vara. Ca să se calmeze făcea calcule matematice şi explorări. Prin iulie, observase în zona stelei Beta, din Centaur, un fenomen curios, nu fără legătură cu o anume mi: care de nouri galactici „care pusese în frământ întreagă această regiune astrală. Astronomul a urmărit cu încordare noul fenomen, noapte de noapte, până i s-au umflat ochii, până când vederea i s-a luat, i s-a refuzat fizic, şi atunci Rufino a recurs la văzul interior – calculul. Nici pe această cale însă confirmarea nu s-a lăsat surprinsă, n-a venit şi nu putea veni. Ceea ce i se refuzase pe calea observaţiei i se refuza şi prin calcul: în acea zonă a cerului pe care o frecventase neostenit, cu luneta, nopţi în şir, nu putea să apară dintr-odată – de la o noapte la alta – un obiect pe cât de bizar pe atât de mare, la nişte proporţii pe care distanţa cosmică le dezmărginea îngrozitor. Dac-ar fi fost aşa, viteza de deplasare a

obiectului ar fi fost fantasmagorică. O asemenea viteză era de neadmis fizic, cum era de neadmis dimensiunea, pe care şi calculele şi bunul simţ le respingeau. În întregime, noul obiect cosmic apărea ca o sfidare. „Când putea să apară?! s-a întrebat Rufino, sufocat de emoţie. Este cu neputinţă să-l fi văzut în univers – numai eu”. O asemenea arătare cerească ar fi fost normal să fie consemnată pe hărţile astrale mai vechi, încă neperimate, căci ce se putea perima în câteva sute de ani, de la Cialilei sau Kepler încoace? Rufino cunoştea vechile hărţi cereşti, le ştia pe de rost, cum cunoştea şi cerul, ca pe propriul buzunar, totdeauna gol. Într-o altă noapte albă, fenomenul i-a provocat oistare ca de ultragiu: a privit mult obiectul incredibil, pe care a isprăvit prin a-l numi, lăsându-şi mâinile în jos, Infractorul. „Infractorul” l-a terorizat şi-n nopţile următoare Rufino a căpătat un fel de furie faţă de noul punct astral, apoi treptat furia i s-a convertit în satisfacţie. Un nesaţiu, conjugat cu o beţie crudă: obiectul intrase în formulă, se lăsase prins apoi şi închis într-un şir numeric. Gata, îi venise de hac.

N-a cedat totuşi ispitei de a bea din cupa biruinţei, a hotărât să mai verifice o dată, şi încă o dată – şi pe cer şi pe hârtie!, apoi şi-a zis că nu-i onest să bea de unul singur cupa, a coborât de pe acoperiş în casă, s-a spălat, s-a bărbierit, s-a ferchezuit, şi-a pus sacoul cadrilat şi lavaliera, şi-a lustruit în fine ghetele, a pornit plutind spre oraş, s-a oprit la primul oficiu poştal, a depeşat în ai la Roma. Primul om care ar fi trebuit să afle noutatea astronomică era Schiaparelli, astronomul care descoperise „Canalele din Marte” şi pe care Rufino îl iubea. Un al doilea om, pe care doar îl stima – căci încă nu descoperise marea cu sarea! – era domnul Camille Flammarion, de la Paris. Cel de al treilea se afla dincolo de Canalul Mânecii, la observatorul din Greenwich, acest savant – un domn

sobru – era chiar sir George Briddell, astronomul şef al coroanei britanice, iar sir George stătea călare de mult timp cu luneta sa pe meridianul zero al lumii. A depeşat un text scurt, indicând precis coordonatele, fără comentarii de prisos. Nu era cazul ca el să strige Evrika t, nu se cuvenea, o puteau face ei, după ce-l verificau minuţios.

S-a întors apoi acasă fericit, beat de bucurie, a aşteptat să vină noaptea. Treptat s-a destins, luneta se afla în aceeaşi poziţie, pe acoperiş. Deplasarea minimă a lunetei de pe Terra nu putea modifica poziţia pură a astrului. „Infractorul” probabil îl aştepta, în aceeaşi zonă din infinit. Nu s-a mai grăbit. „Infractorul” nu-şi putea schimba coordonatele nici azi, nici mâine, nici peste un mileniu, dacă determinările lui Rufino erau exaste. Şi erau. „Infractorul” mai putea deci aştepta. Rufino voia să-i spună bună seara, înainte de a intra în pat, fără nicio umbră de ostilitate. Fără pică. Fără reproş. Relaţia dintre cei doi isprăvise prin a fi candidă şi cordială.

A urcat, a privit, s-a frecat zăpăcit la ochi: din nou incredibilul, dar în invers: „Infractorul” dispăruse. În focarul lunetei a apărut o pată neagră. Din nou Rufino trebuia să depeşeze celor trei, ca să-şi denunţe eroarea sau să rectifice ceea ce a văzut;

„Văd pe cer o pată neagră în zona Beta-Centaur. Rectificaţi, vă implor”.

Dar jos, în curte, pe pământ, ţiitoarea lui Rufino a scos un ţipăt ca din gură de şarpe:

— Săriţi, moare pisica!

Gipsy, pisica lui Rufino, se zbătea în spasme. Năucit, astronomului i s-au şters din minte şi „Infractorul”, şi pata neagră, sâa repezit afară, a ieşit în curte, a privit catastrofa. A strigat şi el, strangulat de spaimă:

— Moare pisica.

— Şi ce dacă moare? s-a auzit o voce de după gard. Şi

acelaşi glas de mitocan al vecinului, căci vecinul vorbea!, a mai zvârlit: Auzi colo, piere lumea şi el boceşte că-i moare pisica!

Rufino, subit, a izbucnit în plâns. Spasmele pisicii muribunde trecuseră în el, şi femeia, văzându-l, s-a îngrozit.

— Moare Rufino! a strigat ea, încercând să-l prindă în braţe pe astronomul care se clătina.

L-a tăbârcit sus, în mansardă, unde Rufino s-a năruit în pat, A plâns până când i-au secat ochii, durerea, gândurile, până când, cu – desăvârşire golit, s-a trezit. urmărind cu privirea oarbă, înstrăinată de sine, o muscă pe tavan. Musca l-a privit şi ea, din poziţia incomodă în care se afla, privirea omului şi privirea muştei s-au ciocnit atât de dur încât insecta, cedând, a zburat. Rufino s-a frecat la ochi: ceea ce se întâmplase jos, în curte, era oare real?!

L-a fulgerat pe loc o bănuială, pe care mintea i-o refuza. Era oare de conceput că vecinul i-ar fi putut otrăvi pisica?

Căderea din cer a lui Rufino era totuna cu o izbire de sol. A coberit din nou pe sol. Fisica Gipsy încă se zbătea, se răsucea, se chircea, astronomul nu putea îndura suferinţa, se învârtea frângându-şi mâinile în jurul felinei în spasme. O pisică făloasă, cu blana în dungi ca la tigri, cu ochi aurii, nespus de mari, acum ficşi, dilataţi de o spaimă care-i încremenise cercurile pupilelor. Gipsy nu-şi dădea seama ce se întâmplă cu ea. Rufino s-a oprit şi a strigat din nou: „Moare!” Apoi s-a învârtit în juru-i neputincios, i-a privit zbaterea, a strigat încă o dată: „Moare”!

Animalul se zvârcolea în iarbă, icnea, se opintea să scoată laptele înghiţit cu de-a sila, printre dinţi, l-a scos pe gură şi pe nări împreună cu o fiere albă. Muierea a udat-o pe Gipsy cu apă, mâţa se zbuciuma acum în apă, crispată

de junghiuri şi cârcei din viscere. I se încreţise blana, horcăia. Când muierea a încercat să-i dea încă o dată lapte, Gipsy a rămas cu limba înţepenită între dinţi. „Moare! a strigat şi femeia. Fă ceva!”

Ce putea face Rufino? A repetat şi el: „Moare!” Apoi către vecini, către omenire: „Nu există-n Bucureşti un veterinar? Dar mor animatele!” A intrat să se îmbrace, a ieşit, s-a reîntors să-şi ia pălăria, pisica încă se zbătea, Rufino uitase banii, i-a găsit asupră-i, a pornit după un veterinar, deşi era limpede că-n Bucureşti nu exista un medic veterinar pentru pisici, singurul doctor autorizat în boli de animale mied sau mari murise de tifos pe front. Muriseră şi oameni, pentru aceştia totuşi fiinţaseră servicii sanitare, spitale, ambulanţe, lazarete, acum mureau animalele, pisica Gipsy, şi lumea era indiferentă. La primul spiţer, pe care l-a trezit din somn, bătându-i în oblon cu pumnul: „Domnule, moare pisica!”, Rufino a primit un răspuns consternant: „Şi ce dacă moare?”. S-a învârtit prin centrul pustiu al urbei, era după miezul nopţii, a încercat să trezească din somn încă vreo câţiva spiţeri adormiţi Domnule, moare pisica!”, apoi a schimbat formula, fără rezultat: „Domnule, moare o fiinţă!”

A luat o birjă. Singurul om la care a găsit înţelegere a fost doctorul Darsh. Ultimul spiţer, căruia i se adresase, i-a îngăduit lui Rufino să folosească aparatul telefonic, iar Darsh i-a răspuns de la celălalt capăt al firului electromagnetic: „Unde se află fiinţa?”. S-au întors împreună în mahala, cu birja, doctorul Darsh având asupra lui trusa pentru intervenţii şi o siguranţă de sine care l-a liniştit pe astronom. Deşi Darsh, după primul consult, n-a ezitat să pună sentinţa: „Pisica moare”. Era spre ziuă, pisica încă se zbătea, sub veghea femeii şi a medicului. A fost fără folos şi frecţia cu camfor, aplicată de Darsh. Apoi şi o clismă. Şi un ceai narcotic, pentru calmarea spasmelor,

pe care animalul l-a expulzat. Chiar şi Rufino a consimţit să accepte dezastrul şi l-a eliberat pe medic. „Moare”.

Dar Gipsy şi-a continuat agonia încă mult timp după plecarea lui Darsh. Nu agonia, ci zbuciumul de a nu putea muri. Pisica nu murea, deşi se chinuia să moară, sfâşiată între două forţe contrare, egal de puternice, care şi-o disputau. Rufino nu-şi reprezentase în niciun fel moartea, până atunci, acum o vedea şi era uimit. „Moartea, şi-a spus Rufino, este fenomenul care, odată declanşat, nu mai poate fi oprit, doar întârziat. Ca şi creşterea”. Căci pisica în spasme creştea şi se chircea, mişcată ca de o pulsaţie între doi poli, unul mai puternic decât celălalt, creşterea se confunda cu descreşterea, moartea era deci un fel de armonică. Moartea era însă şi un spasm erotic, un fel de rut. Gipsy se zbătea ritmic, posedată parcă de rut, apoi s-a prăvălit într-un fel de orgasm, într-o orgie. Sudori, bale, ochi în extaz. „Apă, apă!” a strigat femeia; Rufino i-a făcut un semn: „Las-o aşa!”. Moartea era şi-un fel de naştere, un spasm de naştere, expulzarea vieţii, prin viaţă, ultimul spasm de viaţă – sau primul: naştere. Orgasm, orgia morţii, – aceleaşi spasme. Aceeaşi zbatere, puterea de a expulza, ultima putere, cea care împinge afară viaţa din viaţă.

Era mai cumplit chinul la carnivore; erbivorele mureau probabil mai uşor. Plantele şi mai uşor. Cât de uşor? Rufino nu ştia cum mor animalele, cum mor plantele, aflase în schimb, cu câteva ceasuri înainte, cum mor stelele, galaxiile. Lucrurile se petreceau la fel şi la scara mare. Dacă ochii nu-l înşelaseră, „Infractorul” putea să fie un astru stins, în stingere, o galaxie în stingere, totuna.

Apoi încă o prăbuşire, a ţipat femeia şi Rufino s-a trezit. „Cine-a ucis-o pe Gipsy?” a urlat ea. El a repetat automatic: „Cine a Ucis-o pe Gipsy?”, dar răspunsul s-a instalat instantaneu în Rufino cu evidenţa unei axiome: dacă Gipsy n-ar fi fost ucisă, acum mai trăia. A urlat ca un

nebun: „Cine a ucis-o pe Gipsy?”. Şi clocotind: „Domnilor, trăim într-o lume de nebuni, cine-a putut-o ucide pe Gipsy?” Femeia a strigat, împingându-l la acţiune: „Fă ceva!” Ce să facă? întrebarea ţâşnită din mânie – „Cine-a ucis-o pe Gipsy?” – s-a transformat brusc în „— Cum a putut-o ucide?”, deşi femeia nu contenea să-l îndemne pe astronom: „Fă ceva!”

— Ce?

— Du-te la poliţie! Eu ştiu cine i-a dat otrava!

— Eu nu ştiu. Nu vreau s-aud, nu pot să aud! s-a apărat Rufino, ducându-şi palmele la urechi. Mă întreb însă cum, cum e cu putinţă?!

— Uite că e cu putinţă. Fugi!

A pornit nebun pe străzi, să-şi astâmpere ori să-şi aţâţe indignarea. S-a oprit în faţa unei secţii de poliţie, a ezitat să intre. Ar fi însemnat să depună un denunţ, împotriva cui? I. S-ar fi cerut, sigur, să pronunţe un nume, să avansezie măcar o bănuială. Sau* să lase lucrurile în vag, la nivelul unşi anonime constatări: „Pe strada cutare, la numărul cutare, a fost ucisă o pisică”. Ei şi?

I s-ar fi putut răspunde. Domnule, dumneata nu pricepi că-n cursul acestui război au fost ucişi mii şi mii de oameni? Să răspundă la rându-i: Şi şi? În cazul pisicii Gipsy, gravitatea era pură, crimă fără – motivare, suind brusc la un nonsens absolut. De ce? Omul acela, căci precis un om era în cauză, arăta ca orişicine, ca mine şi că dumneata. Nimic în firea şi înfăţişarea. lui nu te prevenea, nu te avertiza asupra crimei posibile. Şi atunci?

A trecut prin faţa unei alte secţii de poliţie – culoarea de verde, n-a intrat, s-a lăsat într-un scaun, la o cafenea. A cerut apă la gheaţă, băutura i-a făcut bine. Un poliţai, în trecere, l-a salutat. Acelaşi domn s-a întors din drum şi a cerut apă la gheaţă. Era năduşit de căldură şi extrem de grăbit. Să-l oprească? Ce să-i spună? Crima depăşea

proporţiile obişnuite, era o crimă dezmărginită, de proporţii cosmice, da!, măsurabilă în „ani lumină”, cu putinţă de înţeles doar de Schiap-relli, de Camille Flammarion sau de sir George Briddell, de la Observatorul regal din Greenwich. Aceştia da, lucraţi cu proporţiile mari. Dar erau astronomi, sustraşi Terrei, istoriei, timpului pedestru, ca şi Rufino. Cum să-i facă pe cei trei să priceapă ce pierduse el? Cum să-i urce sau cum să-i coboare, cât de cât, la o înţelegere aproximativă, ar fi trebuit să le spună: „Domnii mei, universul cel mare e monoton. Oricât de bogate par câmpiile astrale, oricât de inedite sau de miraculoase par fenomenele ce se „petrec acolo, nimic comparabil cu viul din universul nostru infim”. Spunând „viu”, Rufino se gândea la Gdpsy, dar şi la şobolanul pe care-l eliberase în iarnă, dar şi la papagalul din colivie sau la femeia de lângă el, singurele fiinţe vii pe care le cunoştea destul de bine sau destul de aproximativ. Ca să nu greşească, a mai adăugat, adresându-se unui auditoriu imaginar: „Când mă gândesc la viu, am în vedere nu numai fiinţa neajutorată, cea despre care v-am vorbit anterior (în care o includ pe mâţa Gipsy, pe1 şobolan, pe papagal, pe menajera mea), dar şi lumea spiritului. Oamenii nu mor, pe oameni îi salvează spiritul, ei trăiesc în spirit. Au trăit până ieri, când s-a produs funestul accident”.

Formulând noţiunea de accident, Rufino era dator să revină el însuşi în lumea accidentală, care iată refuza lumea transcendentală, la care n-avea acces decât omul. Era deci dator să lucreze cu oamenii din timp – cu poliţistul, cu magistratul, cu primul ministru, cu capul bisericii sau cu capul ţării. În fond, crima le revenea acestora sau revenea istoriei: „Domnilor, răspundeţi de această crimă. Căci şi orrftil, individul accidental, criminalul adică, vă aparţine. L-aţi înregistrat în scripte la naştere, îl veţi înregistra la deoes; între timp însă, el,

monstru, a provocat un deces. De ce?"

Întrebarea, des repetată, nu era inutilă; aceasta căpătase între timp un accent nou. Nu raţiunea crimei interesa, căci nu exista vreuna, ci iraţiunea. Iraţiunea ieşise, iată, la drumul mare, devenea un rău public. Omul public trebuia avertizat. Fără să ştie când, dar cu toată convingerea, Rufino a scris o depeşă, care începea cu:

„Sunt în faţa unei pierderi ireparabile…"

Şi care sfârşea cu:

„Dacă cineva a putut ucide o fiinţă nevinovată – precum o stea sau o galaxie, sau o pisică, acel cineva, nu ştiu cine, un om, va putea da mâine foc lumii, universului întreg".

A plecat, lăsând telegrama pe masă, luat pe sus de un alt gând. N-o uitase totuşi, o ducea cu el, în cuget, în răsuflare. Între timp îşi făcea vint cu gazeta „Timpul", proaspăt ieşită-n vânzarea matinală. A stat apoi din nou în loc, a privit cerul tulbure, şi-a spus:

„Răul din om a rupt lanţul. Acum e liber".

Parlamentul intrase în vacanţă înainte de a afla hotărârile Congresului. Măsura părea inspirată, fiindcă nimeni – nici prinţul şi. nici guvernul – nu stăpânea maşinăria parlamentară, or, la Berlin, trimişii ţării trebuiau să lucreze în linişte. Orice şicană din spate – o rezoluţie de cenzură, o interpelare imprudentă ar fi atras atenţia asupra Bucureştilor, împiedicându-i pe premier şi pe ministrul de externe să întreprindă acolo, la faţa locului, ceea ce era de datoria lor. În mesajul său la închiderea Corpurilor Legiuitoare – „după o activitate neobosită, care s-a prelungit peste şapte luni" – prinţul ceruse mandatarilor ţării înţelepciune, unitate şi calm, invocând exemplul înaintaşilor, „purtarea părinţilor noştri, cari, prin patriotismul, prin înţelepciunea şi prin unirea lor, au ştiut a feri şi păstra ţara în mijlocul furtunilor şi al restriştilor

celor mai cumplite”.

Presa a remarcat totuşi precipitarea cu care fuseseră închise Camerele. A fost străvezie intenţia guvernului de a nu-l pune pe premier între două” fronturi – pe de-o parte Congresul, cu oculta culiselor lui, pe de alta, Parlamentul, cu tribuna, dar şi cu ocultele lui, cu turbulenţa lui, care ar fi indispus desigur persoanele adunate sub cupola marelui areopag european. Confruntarea de forţe ar fi fost şi inegală: Bucureşti şi Berlin, cei şapte mari, cei mai mari!, şi ceilalţi – mulţi dar mici, peste toate prost plasaţi, fiindcă totuşi la Berlin, nu la Bucureşti!, se punea la cale soarta lumii. Printr-o translaţie geografică a evenimentelor, Bucureştii îşi pierduseră brusc importanţa. Întrebarea pe care a formulat-o gazeta „Timpul” strecura un început de nelinişte: de ce în clipa când se punea la cale soarta lumii noi stăm cu braţele încrucişate? întrebarea fusese formulată în alţi termeni şi de o altă gazetă: cu ce atuuri pleacă la Berlin domnii Brătianu şi Kogălnice nu, dacă-şi permit să se lipsească, fie şi de la distanţă, de sprijinul parlamentului român? Sau vor să pună din nou parlamentul în faţa faptului împlinit, cum se mai întâmplase în atâtea dăţi, asumându-şi acum pacea, aşa cum ieri îşi asumaseră războiul? Nu se punea în discuţie persoana prinţului, care le acordase celor doi depline puteri, dar se trecură un semn de întrebare asupra însăşi ideii deplinelor puteri. Se putea pune atât de simplu soarta unei ţări în mâinile a numai doi inşi, oricât de înzestraţi de natură, oricât de bine capacitaţi prin hârtia de acreditare, marcată cu sigiliul princiar? Prin acea hârtie, publicată în Monitorul Oficial, ţara se angaja, cu anticipaţie, „de a primi ca bune şi de a face să se execute cele asupra cărora Plenipotenţiarii Noştri se vor fi învoit cu Congresul, conform instrucţiunilor ce le-au fost date”. Dar cine, ce oameni normali îşi puteau lua răspunderea „de a primi ca

bune şi de a face să se execute” nişte hotărâri despre care nu se ştia încă nimic? Acestor domni, Brătianu şi Kogălniceanu, nu le tremura oare mâna, cu anticipaţie, ducându-se a lua condeiul şi a subscrie? Şi contrareplica, logic formulată: dar oare celorlalţi domni, celorlalţi şapte mari de la Congres, nu le va tremura mâna apucând condeiul pentru a subscrie? Actul ce urma a se subscrie se făptuia în fond printr-o translaţie a răspunderii. Actul precedent, războiul, se subscrisese cu sânge pe o uriaşă suprafaţă, cuprinzând câmpii, dealuri, munţi, de pe două continente. Actul imediat următor, pacea, urma a se subscrie de alte persoane, cu cerneală, pe un sul de hârtie. Era mai simplu, nici vorbă. Unele persoane din parlament au şi plecat imediat în vacanţă, la moşie sau la băi, după închiderea lucrărilor, fericite că această translaţie geografică, dar şi a răspunderii le scosese din rol. În fond, despre toată această chestiune se putea aviza şi în toamnă.

La Bucureşti, după plecarea celor doi plenipotenţiari, se întinsese vacanţa.

În drumul spre Berlin, cei doi plenipotenţiari au resimţit ca pe o binefacere liniştea lăsată în urmă. Aşteptarea parlamentului, pe durata vacanţei, îi făcea bine îndeosebi lui Brătianu, îl asigura. Premierul lucra normal mai ales în momentele de vacanţă parlamentară sau în clipele când, reclamat de afaceri urgente, era scutit de a mai călca pe la Cameră şi pe la Senat, în acele incinte în care sub orice fotoliu se afla pitită scânteia incendiului politic. Iar arde! Unde? La Cameră. Sau la Senat. Acum sediul incendiului se mutase, ardea la Berlin, dar până acolo mai era drum. Premierul avea răgazul să-şi pună în ordine hârtiile şi gândurile, pentru a nu se prezenta în faţa înaltului areopag cu spontaneitatea lui faimoasă, cea cu care se înfăţişa la Cameră sau la Senat, vrând să dea senzaţia că intră în dezbatere pe nepregătite, luat prin

surprindere. Acolo ades îşi arăta mâinile – goale – pozând în inocent şi-n dezarmat, chiar spunând-o: „Domnilor, în această cestiune m-aţi luat prin surprindere”. De data aceasta, premierul nu voia să fie luat prin surprindere, nici să insinueze că ar fi călcat imprudent – prins de vălmăşagul evenimentelor – în câmpul vreuneia din chestiunile puse în dezbatere la Berlin.

Aflat la fereastra compartimentului, dar fără să observe goana priveliştilor, Brătianu se supunea el însuşi unui chestionar prealabil, la care singur răspundea, ca şi cum s-ar fi aflat în faţa Parlamentului sau a Congresului, sau, poate, a unui forum ultim, însemnat cu o siglă divină. Trebuia să răspundă oricui şi oriunde, fie şi unui Areopag Ceresc, trebuia să aibă pregătite răspunsurile, chiar dacă niciunul dintre cei şapte mari de la Berlin nu l-ar fi întrebat nimic, sau, mai rău, l-ar fi silit să tacă. Întrebările şi răspunsurile se rânduiau elementar, ca în *Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea*, acea carte scrimă de înţeleptul principe Dimitrie Cantemir, pe care premierul o citise în tinereţe, deşi multe lucruri nu-i plăcuseră acolo. Un gând al învăţatului principe l-a făcut pe atunci s-o închidă: „*Cu înţelepciune de vei cerca, lumesc ceva plăcut nu vei afla*”. Ceea ce, încă de pe atunci, i se păruse excesiv de bisericos şi de exagerat. Gâlceava înţeleptului cu lumea era alta, o înţelesese chiar autorul *Divanului*, care şi el se avântase în gâlceava politică a lumii, până acolo încât îşi pierduse tronul. În politică important era să nu pierzi, cel mai bine să câştigi, la nevoie să nu pierzi prea mult. Capital era să nu te laişi descoperit, precum Cantemir sărmanul, care jucase cu un singur atu, precum Brâncoveanu, care deşi jucase cu mai multe atuuri, se lăsase totuşi descoperit, pierzându-şi şi tronul, şi capul. Important era deci, în ultimă instanţă, să nu-ţi pierzi capul. Dar cum să nu-ţi pierzi capul? Făcând lista bărbaţilor ce-şi

pierduseră capul – capul, nu cumpătul! – în vălmăşagul istoriei româneşti, premierul a ajuns la o privelişte înspăimântătoare, acele capete fără trup îl ţinteau de peste tot. Unde şi când greşiseră, în ce clipă anume îşi pierduseră cumpătul? Important era deci să nu-ţi pierzi cumpătul, ca să-ţi păstrezi capul.

Conu Mihalache moţăia, cu capul în piept, îl istovise iureşul pregătirilor, acum se lăsase în voia trenului, cu o mână pe manşonul de pluş al banchetei, cu cealaltă pe ghiozdanul care conserva, sub lacăt, actele ţării. Kogălniceanu nu consimţise să cedeze secretarilor acest ghiozdan. Faţa ministrului de externe avea, sub durata somnului, ceva încordat şi împăcat cu sine, în acelaşi timp; mâna dreaptă ţinea actele, mâna stângă era involuntar destinsă. Întorcându-se să-i spună ceva şi văzându-l moţăind, premierul l-a privit cu simpatie pe secundul său. Se bizuise pe acest x>m care stătea cu mâna pe ghiozdan şi care, foarte ades, luptase singur. Lui Brătianu îi convenise această angajare solitară. Politica, spunea ades Brătianu, se face de unul singur, altfel pe cine tragi la răspundere?, dar acum premierul compunea împreună cu conu Mihalache un binom, şi cei doi ar fi trebuit să funcţioneze ca o singură persoană. Dar oare cei doi nu acţionaseră şi până atunci ca o singură persoană? Da şi nu. Fiecare s-ar fi putut retrage din echipă, separându-se din acţiunea comună, girată cu numele până la o anume clipă. Kogălniceanu, iată, mergea mai departe, gira cu numele şi cu persoana şi această clipă. În acea clipă, tot în somn, conu Mihalache mutase ghiozdanul de pe banchetă pe genunchi.

Premierul a privit din nou pe fereastră ceva mai împăcat. Iniond, indiferent de actele din ghiozdan, indiferent de argumentele din memoriul deja redactat, Brătianu era hotărât să se prezinte în faţa înaltului

areopag la fel ca şi la Cameră, senin şi spontan, dând senzaţia că s-ar afla du mâinile goale, doar cu dreptatea sa. La Cameră, la areopagul de la Berlin sau la Areopagul Ceresc, chestiunea era aceeaşi, întrebările erau date, răspunsurile ar fi trebuit să se înşiruie, ca şi dictate, fără niciun echivoc. Le şi auzea, în rafale, întrebările îl ţinteau, indiferent dacă i le-ar fi pus trimisul unei gazete sau un trimis al Areopagului Ceresc. Brătianu nu s-ar fi sfiit să răspundă Areopagului Ceresc in corpore, la modul unui dialog deschis între A.C. şi B.

A. C.: De ce-aţi făcut războiul?

B.: Credeţi că se putea altfel?

Dar, mai întâi de toate, noi n-am vrut să facem război. Ne-am ţinut neutri, cât am putut. Când am văzut însă că nu se mai poate, am intrat şi-am făcut războiul cu toată nădejdea. Noi de fapt am vrut să spargem peretele care ne înăbuşă dinspre sud.

A. C.: Intenţionaţi să spargeţi şi pereţii care. vă înăbuşe dinspre vest şi dinspre est?

B.: La o asemenea întrebare să-mi permiteţi să nu răspund. Dar puneţi-vă în situaţia noastră: am fost prinşi în triunghiul a trei imperii, un triunghi al morţii. Azi deja răsuflăm uşuraţi dinspre o latură.

Ar mai fi fost ceva de spus la acest punct, dar premierul deja se avântase prea mult, încredinţând gândul vorbei, când ar fi trebuit să tacă şi vorba şi gândul. Gândul se făcea totuşi auzit, în surdină:

B.: Căci v-aş întreba eu la rându-mi, cum să trăim, nelăsându-ne striviţi, între panislamism, între pangermanism şi între panslavism, aceste infernala puteri, care se bat cap în cap la hotarele noastre?

A. C.: Şi Convenţia din 4/16 aprilie?

B.: Ce alt act putea să ne garanteze integritatea teritorială decât această mult discutată convenţie,

subscrisă de ţar? E un act internaţional, o înţelegere libersubscrisă între două părţi ce şi-au asumat îndatoriri maxime, legându-se să le respecte strict. Noi n-am rupt Convenţia. Cerem şi acum să fie respectată. Ce alt fel de acte pot garanta bunele raporturi între state decât asemenea convenţii?

Conu Mihalache se trezise între timp şi venise la fereastră. Nu lăsase ghiozdanul din mână – acolo se afla Convenţia. Şi-a frecat pleoapele, a privit zborul unei câmpii secerate şi miriştea goală care se vedea.

— Ca să vezi, a consemnat ministrul de externe, nemţii au şi secerat. Acuşi, acuşi ies la aratul de toamnă. Noi încă n-am apucat să intrăm în lanuji cu secera.

— Păi noi încă n-am. isprăvit războiul…

Pe peronul gării Berlin n-au fost jurnalişti. Fuseseră cu o clipă mai înainte, când, cu un alt tren, din direcţia vest, sosise Disraeli, trimisul Marii Britanii.

Cu mult timp înaintea deschiderii lucrărilor Congresului, prinţul a avut sentimentul că deja un ireversibil se pronunţase. Congresul venea *post festum*. Congresul reprezenta, e drept, un corolar al războiului, dar se afla totuşi undeva departe de fostul teatru al luptelor, într-o margine, la Berlin. În ce măsură putea să schimbe marginea situaţia centrului? Cei şapte mari nu mai puteau împiedica ireversibilul, oricâte manevre, coterii, chiţibuşuri de procedură ar fi fost puse la bătaie. Formele nou-născute din mişcarea tectonică a războiului nu se mai puteau şterge şi nici nu mai puteau intra înapoi, readuse cu sila, pe hărţile vechi. Era exclus-ca Imperiul Otoman să-şi mai poată menţine frontiera la Dunăre, era exclus ca Rusia să mai revină la Strâmtori, de vreme ce nu le putuse nici măcar atinge. În spaţiul intermediar renăscuseră deja acele forţe capabile prin ele însele să se apere. Cum se apărau şi românii în Carpaţi. Liniştit, prinţul s-a reîntors

din munţi la Bucureşti, ca într-o stare de vacanţă.

Linişte şi în Capitală. Încă nu ardeau depozitele. Prinţul n-a zăbovit la palatul din centru, unde nimic de seamă nu-l reţinea. În absenţa unui alt eveniment mai important, prinţul s-a retras în reşedinţa de la Cotroceni, unde doamna Elizabeta, în sfârşit eliberată de o multitudine de spaime, făcea muzică. Prinţul s-a instalat aici, preocupat să-şi pună în ordine corespondenţa, în timp ce nişte acorduri muzicale senine îi temperau din când în când întrebările, îl iritau adesea, dar îl şi asigurau că tot ceea ce se petrece în jur e normal. Totul urma să reintre în normal – de ce nu? –, îl îndreptăţea să spere şi teancul de scrisori primite de la prinţul Karl-Anton, epistole care măsurau timpul, punându-l în ordine. Tată şi fiu se regăseau în acelaşi sentiment asupra timpului, la tată încă şi mai înalt, printr-o superioară dominare. O scrisoare de la sfârşitul primăverii sublinia pentru fiu acest sentiment:

„Oricât de grave şi încurcate sunt lucrurile din România, totuşi eu însumi nu sunt atât de neliniştit – precum spre exemplu scumpa ta mamă, care în iubirea sa pentru voi vede peste tot numai pericole, lăsându-se dominată de cele mai mari spaime şi sfâşieri.

Prezenţa mamei se insinua totdeauna, epistolar, prin asemenea accente.

— Cei doi bărbaţi, tată şi fiu, îi consacrau întotdeauna reverenţa unei paranteze, după care treceau mai departe, ca şi acum i

„Desigur, situaţia ta poate să fie imens de dificilă, dar conştiinţa neclintită a dreptului ajută la răbdarea celor mai mari nedreptăţi, pentru ca, până la urmă, buna ordine a lumii să ajungă a învinge...”

„Buna ordine a lumii” îi apărea acum fiului mai îndepărtată decât în clipa când primise epistola, totuşi nu de neatins. Puteri necunoscute subminau parcursul până

acolo, un drum cu atât mai greu cu cât ţinta se muta. La fiecare nou avânt apăreau surprize. Deşi aflat departe, prinţul tată avea în vedere aceste surprize:

„Procedarea ţării tale are în tot cazul o parte bună, la care ea n-a ţintit şi anume; a atras, mai mult ca oricând, atenţia Europei asupra României. Închipuieşte-ţi că despre Turcia învinsă nu s-a vorbit atât de mult cât despre ţara ta! Sentimentul general de dreptate a fost ştirbit, iar vătămarea s-a exprimat cu energie împotriva violenţei pe care cel mai tare a făcut-o celui mai slab, aliatului care i-a sărit în ajutor la nevoie. Niciodată n-am auzit glasul poporului rostindu-se cu atâta curaj. Primirea ta entuziastă în Valahia Mică e o dovadă că toate ştirile ziarelor despre slăbirea relaţiilor tale cu poporul sunt curate invenţii

Dar cine putuse lansa în Europa asemenea ştiri? În timpul blocadei ruse, corespondenţii presei străine se retrăseseră din Bucureşti, singura sursă de informaţii privind situaţia din ţară era o gazetă din Petersburg, *Courier de St. Petersbourg*, difuzată larg în străinătate. Se desfăşura oare şi un război al ştirilor? Dar situaţia internă era mai stabilă decât oricând. Senat, Cameră, presă, populaţie, armată ajunseseră în fine la unison, tocmai în acest timp de zguduire extremă. România, i se părea prinţului, obţinuse o stare de spirit normală, într-un timp anormal. Mai departe, ca să-l sustragă pe fiu obsesiilor negre, prinţul Karl-Anton încerca să-l încânte cu amintirea casei şi a familiei, rămase departe, în prima patrie, cu mirajul primăverii în Alpi:

„Aici avem o primăvară nebun de frumoasă. Deşi suntem în mai, vegetaţia e la apogeu, iar căldura tot atât de intensă ca-n iulie. Parcul de la Krauehenwies a. fost mărit şi înfrumuseţat, totul e aranjat pentru primirea voastră

O primire mereu amânată, de la an la an – poate de

Paşte, poate de Crăciun. Pastele trecuse, venise vara, poate de Crăciun. Prinţul şi-a şters din ochi mirajul vetrei prime, deşi-tatăl insista:

„La 1 iulie se va inaugura linia noastră ferată prin valea Schmaien, prin Strassberg, Ebinsen, Bolingen la Hechingen… Azi, de aici la Stuttgart doar cinci ore…

…Am pus să se restaureze întru totul sala cavalerilor din castel. O să găseşti aici multe lucruri schimbate şi înfrumuseţate. Grădinile, drumurile, aleile sunt gata. Totul te aşteaptă…”

Căldurile erau nesuferite în Bucureşti. Prinţului i se refuza până şi drumul la Sinaia. Presupunând neputinţa fiului de a părăsi locul supliciului, prinţul Karl-Anton mai scria:

„De-aici înainte va trebui să te concentrezi asupra dezvoltării interne”.

Cu un elan puber, cu un impuls nestăpânit, prinţul a pus capăt lecturii. A părăsit pupitrul rigid cu scrisori şi a trecut dincolo, în odaia de muzică.

— Draga mea, ce-ar fi să plecăm la Sinaia?

Doamna a lăsat să-i cadă mâinile de pe clape, muiată de surpriză. Noutatea acestei propuneri, dar mai ales tonul formulării au făcut-o să roşească. Uzual, formula ar fi trebuit să sune altfel: „Ar dori Alteţa-Voastră să facem împreună un drum la Sinaia?” Şi răspunsul: „Desigur, dacă Alteţa-Voastră n-are nimic împotrivă Cele două formule se puteau comunica şi epistolar. Dar formulele fuseseră rupte.

— Da, a strigat doamna, ca un copil.

— Atunci Văcărescu ar putea să se ocupe de drum! a decis Alteţa-Sa, după care a revenit la sine, s-a reîntors la pupitru, ca să reia lectura corespondenţei.

Mai rămăsese o scrisoare, lăsată fără răspuns din partea-i, provenind de la Nicolas. Era de fapt o scurtă depeşă din Pera. Marele de ce Nikolai Nikolaevici, fratele

suveranului Rusiei, nu izbutise să pună piciorul în Constantinopole decât ca invitat particular al sultanului. După vizita de curtoazie la padişah, în 18 aprilie, Nicolas îi telegrafia amabil prinţului, rupând în sfârşit o îndelungă tăcere ostilă:

„Îngăduindu-mi-se a lăsa comandamentul armatei, din cauza stării sănătăţii mele, simt plăcerea să-mi amintesc de raporturile noastre personale şi de timpul petrecut împreună”.

Telegrama îi parvenise cu întârziere, când prinţul se afla în retragere la trupe. I-a fost prezentată prinţului în timpul ceaiului din zori, la o popotă de regiment, când

Alteţa-Sa convorbea plăcut cu ofiţerii despre necazurile vieţii de campanie. Comandantul îi raportase tocmai că „Onor domnul Vasile Alecsandri trimisese armatei o broşură, cu titlul «Ostaşii noştri», în câteva sute de exemplare, iar chestiunea era cum să se împarţă acea tipăritură?, pe companii, pe grupe sau pe numărul de ştiutori de carte?” Prinţul a lăsat în suspensie chestiunea împărţirii broşurii şi a citit mai departe, cu satisfacţie, textul telegramei lui Nicolas:

„Îţi sunt recunoscător, cu sinceritate, pentru amintirea frumoasă ce mi-ai lăsat-o şi Te rog să transmiţi armatei Tale mulţumirile mele”.

Mulţumii! tardive. Textul merita însă alăturat broşurii lui Alecsandri, care tocmai se distribuia, s-a şi distribuit regimentelor aflate în marş. Şi prinţul se afla în marş, un timp nu i-a putut răspunde lui Nicolae, nu ştia unde să expedieze depeşa: la Pera, Ia Petersburg? De la Istanbul, Nicolas ţinuse dramul drept pe Mărea Neagră, până la Odesa, fără a se mai abate pe la Bucureşti, ca să-i exprime direct mulţumirile augustului său văr şi armatei sale. Acesta i-a scris în schimb prinţului Karl-Anton, atunci pe loc, ca să-şi exprime încă o dată încrederea în soartă:

„Am speranţa în steaua mea bună şi sunt ferm convins că o să izbutesc a fonda la Dunărea de Jos un stat solid, cu o armată de nădejde, care să atragă tot interesul Europei. Niciodată această mică ţară nu fusese crezută în stare să respingă aşa de energic cereri nedrepte

Acum ar fi trebuit să-i răspundă totuşi şi lui Nicolas. Ce? A lăsat chestiunea în suspensie, după Sinaia. Sau după Berlin.

Adela hotărâse să se întoarcă la Gârfcovi, erau insuportabile căldurile din Bucureşti. Olanele acoperişului, cărămida zidurilor încinse ziua până la starea de jăratec îşi emanau dogoarea noaptea, nopţi albe şi fierbinţi. Pe Adela o ţineau captivă şi visele. Acestea, multe şi fără noimă, halucinau percepţiile, conturul lucrurilor, chiar şi vocile pe care le auzea, când ades era trează. Visa ades trează şi se uimea de ceea ce vede. Alteori, conştientă fiind, încerca să se împotrivească, să anuleze imaginea din vis, s-o şteargă ca pe un rând scris greşit într-o epistolă, dar rândul revenea, nu se lăsa şters, creştea haotic.

Aşa crescuse, în noaptea precedentă, un zid de turn sub care Adela se afla. Curios, zidul nu părea nou, aparţinea unei vechi construcţii, care creştea însă fantastic, în sus, fantastic de oblic, iar acolo, sus, pe coronament se vedeau lucrând nişte oameni. Nu se putea înţelege prea bine dacă fiinţele care munceau pe coronament erau oameni sau furnici, dar aflându-se jos Adela se mira cum acele fiinţe lucrătoare nu-şi dau seama că zidul pe care îl înalţă creşte strâmb, înşurubându-se absurd în cer, odată cu ele. „Ce fac, s-a întrebat, dacă se prăbuşeşte?” Apoi Adela s-a liniştit întrucâtva. „E asemeni turnului din Pisa”, şi-a spus ea, fericită că a găsit explicaţia. Apoi încă şi mai uimită: „E o minune cum nu cade!”. Minunea lumii creştea însă vertiginos şi spaima a strâns-o din nou de gât pe femeia aflată la bază, până la

sufocare. Adela se găsea neputincioasă sub masivitatea strâmbă a zidului, care, după un timp, fugind în înălţime, i-a depăşit marginile vederii, silind-o să-şi acopere ochii. Uimirea se amesteca acum cu groaza. Nu mai putea fugi, deşi trebuia. N-a mai stat, a încercat să se smulgă din loc, a şi ţâşnit, în competiţia cu zidul care fugea în înălţime „acoperind acum cerul. O altă groază a fulgerat-o însă, oprind-o brusc în loc: „Unde-i el?” El nu era. Nu era cu ea. Din rămăsese undeva în urmă. Unde? S-ar fi putut ca Din să fie sus, acolo, cu oamenii de pe coronament, s-ar fi putut să fie jos, sub temelii, amestecându-se cu alţii, fiindcă şi jos se lucra. L-a strigat cu toată fiinţa, leşinând într-un sunet, apoi s-a trezit.

Poruncise decuseară pregătirea bagajelor şi a trăsurii. Fetiţele erau la Gârbovi. Nu rămânea decât să se îmbrace şi să plece. Ieşind din pat, odaia şi lucrurile din jur i s-au părut Adelei nefireşti, prea mici, imediat tangibile. Duşumeaua era prea aproape de picior, prea aproape uşa care ducea în sala de baie. Prea mică i s-a părut şi cana de porţelan, cu care o slujnică i-a turnat apă, ca să se limpezească. A zăbovit apoi într-un fotoliu, cu palmele la tâmple, încercând să alunge negurile somnului, să iasă de sub umbra acelui turn lugubru care era cât pe-aci s-o strivească şi-n vis şi după.

Afară, oraşul i s-a părut urât, trăsura se strecura prin nişte uliţe meschine, cu case joase şi pomi umili. Uliţele nu erau nici măcar labirintice. Turnul pompierilor, pe lângă care echipajul a trecut, a rămas în urmă ca o infirmare. a turnului din vis, topindu-se singur în lumina albă. La barieră, trăsura Adelei a fost oprită de nişte domni sosiţi de undeva din provincie, care debarcaseră din trăsura lor şi aşteptau pe cineva din oraş. Unul dintre domni i s-a adresat politicos, cu pălăria în mână:

— Nu ştiţi, a ars ieri noapte casa Bazilide?

Chipul acelui bărbat trăda o mare spaimă; îi era teamă să intre în oraş cunoscând c-ar fi ars casa Bazilide, şi dorea infirmarea sau confirmarea, de la primul om întâlnit. Adela nu ştia nimic şi domnului i s-a părut incredibil:

— 1 Cum, n-aţi auzit c-ar fi ars casa Bazilide?... Casa aceea cu geamlâc, încadrată de două, prăvălii cu obloane verzi... Ar fi ars cică şi prăvăliile.

— Când?

Domnul a părut contrariat, oare doamna nu ştia pe ce lume se află?!

— V-am spus, ieri noapte sau azi-noapte. Am fost anunţaţi prin depeşă.

Adela trăia neputinţa de a răspunde ceva şi chiar suferinţa de a nu putea fi de folos acelei persoane speriate. A dat din umeri şi a poruncit vizitiului să pornească trăsura. Cel rămas la barieră i-a strigat mânios:

— Cum, doamnă, chiar nu ştiţi ce-aţi lăsat în urmă?!

Ce rămăsese în fond în urmă? Pentru Adela doar visul cu acel turn strâmb, din umbra căruia încă nu ieşise.

Încă nu putea. Dincolo de oraş, a intrat în nemărginirea lanurilor de grâu, scufundate în apa de aur a soarelui. Deschiderea vastă a zărilor a liniştit-o pe femeie. Lumina îi făcea bine. Şi aerul. Şi drumul umed, strecurându-se timid printre oceanele aurifere. „A cui o fi moşia? s-a întrebat, fără a vrea să ştie a cui este de fapt. Moşia este a lui Dumnezeu, e prea frumos ce se vede aici!” A surprins-o mai apoi faptul că pe întinderea lanurilor nu se vedea ţipenie de om. „E ca-n vis!” şi-a şoptit Adela, şi, ca să se încredinţeze că nu trăieşte în vis, a cerut trăsurii să oprească şi a coborât.

Pantofii lăsau urme în praful auriu, moale. Intrând în lan, Adela a simţit acele spicelor, pe care le-a şi atins cu mâna. A rupt un pai, l-a privit, a urmărit un gândac

rubiniu, care a continuat să urce spre spic, neştiind că se află la o înălţime ameţitoare deasupra pământului. Gândacul putea fi dus cu spic cu tot, cine ştie unde. Deşi părea stăpân pe drumul lui. Era el stăpân? Adela s-a reîntors la trăsură, a urcat, s-a lăsat apoi drumului galben care nu se ştie unde ducea.

Pe la amiază a ajuns la o râpă galbenă, unde-ar fi trebuit să fie un pod, peste o apă... Aici va fi fost Ialomiţa? s-a întrebat. Cum de-a secat, când?” O aşteptau, iată, surprize şi înainte. Din scocul albiei ieşiseră la vedere spinările unor bolovani mari, care ardeau în soare. Valea râului era dezolant de urâtă. Şi prundişul ardea.

— De-ar veni ploile! a spus omul de la cai.

Omul a coborât şi a prins caii de căpestre. I-a îndemnat cu biciul. Animalele s-au împotrivit să intre în albia cu bolovani. Omul le-a lovit. Roţile trăsurii au prins a scrâşni în prundiş, apoi s-au poticnit din piatră în piatră. Pe la mijlocul albiei curgea totuşi un firişor de apă. Vizitiul a oprit şi a lăsat caii să se adape. „Cum de nu simt zăpuşeala?!” s-a mirat Adela. Nu transpirase, nu simţea setea, deşi caii beau lacom din apa râului. „E ca-n vis! şi-a mai spus Adela. E ca în visele acelea când, trecând prin foc, nu simţi nicio dogoare”.

Această plutire dincolo de lucruri nu era totuşi numai a ei. Cu o zi înainte, Adela îl întâlnise pe Răşcanu şi scurta conversaţie cu el i-a dat sentimentul că şi avocatul pluteşte, lăsându-se dus înainte sau înapoi de nişte himere. După câteva banalităţi protocolare, Răşcanu o întrebase: „Ţi-aduci aminte, astă toamnă mi-ai povestit că m-ai visat la un bal de epocă, făcând reverenţă sau chiar vorbind cu o persoană în malacof, kera Caliopi. Cine-i kera Caliopi, ce ştii de ea?” Adela nu-şi mai amintea visul, nu izbutea să-şi reamintească nici de acea întâlnire invocată de Răşcanu. I-a răspuns într-o doară: „Nu ştiam că te preocupă visele. Şi

nedumerită: Şi tu visezi?!” „Eu?!” „De ce te sperii? Nu-i nimic grav în asta”, l-a liniştit ea, deşi bărbatul era evident emoţionat. Apoi, luându-şi bun rămas de la el: „Tu crezi că eu răspund de visele mele?”

Acum însă Adela îşi amintea dialogul din toamnă. îl întâlnise într-adevăr pe Răşcanu, la o serată. Avocatul părea absent, abulic. îl întrebase: – Pe ce coclauri hălăduieşti noaptea? Te-am visat, nu mai ştiu când, la un bal, valsai cu kera Caliopi”. El a părut atunci şocat. De ce? Adela, în schimb, era abia acum nedumerită de curioasa lui revenire la un lucru uitat.

Caii târau din nou trăsura printre bolovani. Adela a privit în urmă. Se vedeau pilonii podului, nişte menhire ţinând de o altă realitate. Se vedea şi râpa urâtă, reală. Adela simţea că trebuie să iasă din chinga sufocantă a viselor şi să privească lumea aşa cum era.

Pe Adela au întâmpinat-o la Gârbovi şirele de paie, nalte cât munţii, abia aduse de la arie cu carele. Administratorul izbutise să isprăvească secerişul orzului şi al secarei, să bage boabele în hambare. I-au făcut bine şi lătrăturile câinilor, mugetul vacilor întoarse de la păşune, cârcâitul păsărilor. Atmosfera de ogradă, de bătătură cu animale şi oameni a liniştit-o pe doamnă. Era spre seară şi deja se aprinsese focul la sălaşul slugilor. Se pusese la fiert mămăliga într-un ceaun uriaş. Mirosul mălaiului dat în clocot, în amestec cu fumul de vreascuri avea gustul unei amintiri calme şi bune. I-au plăcut şi femeile desculţe, cu poalele sumese, care purtau pe creştet alţii de rufe aduse de la râu. Muierile nu se puteau înclina în faţa doamnei – nu puteau clinti capul, dar au defilat prin faţa ei ca nişte statui şi i-au zâmbit.

Întâlnirea Adelei cu fetiţele, cu cele două căţeluşe şi cu guvernanta i-a dat o stare de regăsire pe care n-o cunoscuse de mult. Această familie pământeană de care

Adela ţinea a făcut-o să simtă certitudinea că nu va mai zbura nicăieri de aici înainte, că va rămâne în cuibul conacului, lângă odraslele ei şi lângă oameni. Deşi întâlnirea a debutat greu, mama aştepta cu emoţie întrebarea „Unde-ai fost tu atâta timp?”, ştiindu-se bine că mamele rămân întotdeauna acasă, numai taţii se duc.

— E foarte greu să simţi că nu-ţi aparţii! le-a mărturisit ea fetiţelor, fără a se preocupa dacă cele două copile înţeleg ceea ce spune mama. Apoi mai târziu, în cursul mesei: Viaţa este sigur ceva ce ne depăşeşte şi care poate să ne poarte uneori pe un alt meridian...

Ar fi vrut să spună alt tărâm, dar ar fi complicat înţelegerea. Ce era acel alt tărâm? O lume care nu-ţi aparţine, timpul de ieri? Ar fi trebuit de fapt să le explice multe: de ce tatăl lor lipseşte, de ce se află pe alt tărâm. Unde se află celălalt tărâm? E real acel tărâm, era iluzoriu? Era totuşi ceva tangibil, un alt pământ pe care Adela călcase şi-n vis, şi-n clipe de trezie. Uneori după întoarcerile din vis privea lumea cu ochi noi, n-o mai recunoştea. Recunoştea în schimb lucrurile visate, le regăsea ades cu suferinţă sau cu bucurie. Totuşi pendularea aceasta trebuie să se curme. Cineva trebuie să se ocupe de casă, de slugi, de familie, de pământ, de toate lucrurile care curgeau orizontal, asemeni unui râu. Care nu trebuia să sece. Ca niciodată mai atentă, Adela s-a interesat de fetele ei, a ascultat lămuririle guvernantei, le-a condus ea însăşi la culcare.

— Să-mi povestiţi mâine, la ceai, ce-aţi visat! le-a îndemnat închizând uşa.

Vântul zorilor a regăsit-o calmă, în starea din ajun. A ascultat din nou cu plăcere mişcarea curţii, scârţâitul cumpenelor de la fântâni, strigătele slugilor. Se reîntorseseră georgienii, care fuseseră găzduiţi la conac în primăvară. Sotnia georgiană, condusă de colonelul

Athaşvili, păzea drumul de fier construit de ruşi, peste câmpie, până la Dunăre, iar aceşti străini deveniseră nişte familiari ai oamenilor curţii, tina dintre fetiţe o întrebase pe Adela: „Mamă, ce caută georgienii pe la noi?”. Georgienii, le-a răspuns ea, au o luptă cu turcii, pe care însă n-au izbutit s-o ducă la capăt prin ţara lor. Şi-atunci au venit aici la noi”. „Atât de departe?! s-a mirat una dintre copile. Dar ei se află, aici, la noi, pe alt meridian!” Fetiţa ar fi trebuit să spună, pe alt tărâm”, ar fi fost mai nimerit, dar a întrebat altceva: „De unde sunt ei?”. „Din Caucaz”.

Pe alt tărâm se aflaseră şi prizonierii turci găzduiţi la conac, după încheierea luptelor. Turcii şi georgienii ocupau remize şi grajduri diferite. Se întâlneau ades la apă, aşteptând când unii, când alţii, ca ceilalţi să scoată ciuturile din fântână. Unii purtau arme, alţii nu. Pe prizonieri îi păzeau nişte soldaţi români. „Mamă, o întrebase cealaltă fetiţă, ce caută turcii la noi, ei n-au ţara lor?” Şi turcii se aflau pe alt meridian sau pe un alt tărâm. „De unde vin ei?” fusese întrebarea. „ Din Anatolia”. Fetiţele văzuseră în cursul anului şi mari coloane de oameni blonzi, cum nu erau nici turcii, nici georgienii, nici românii. „Aceştia de unde sunt şi unde se duc?” „Sunt de la Marea Baltică, de la Marea Albă, din Munţii Urali. Se duc spre Balcani”. Între timp mişcarea năucitoare de oameni străini se mai liniştise. Dar pe chipul copilelor stăruia întrebarea: „De ce?” Adela nu putea răspunde în câteva cuvinte acelui „de ce”. Şi-a răspuns doar sieşi, foarte aproximativ: „Toţi luăm parte la o poveste care ne depăşeşte1. Şi mai târziu: „Toţi ne aflăm în altă parte decât acolo unde ar trebui să fim”. După plecarea turcilor, în spaţiile locuite de ei a rămas un iz de trupuri istovite şi bolnave. Argaţii au ars ţoalele cu care se înveliseră, au văruit încăperile, au împrăştiat nisip proaspăt pe jos. Câţiva prizonieri, seceraţi de tifos, fuseseră îngropaţi în

dosul parcului, dincolo de zidul de împrejmuire. Acum plecau şi georgienii. Adela fusese prevenită că Athaşvili şi caucazienii lui doresc să-şi ia bun rămas de la stăpâna locului.

I-a primit la peron, după orele nouă. Stonia se afla aliniată la distanţă. În faţă, Athaşvili şi Soso Geoparidze, dar lipsea Andro

— Şi Andro? a întrebat ea.

— Locotenentul Andro Amilahvari nu mai este, a anunţat-o simplu colonelul. N-a suportat întoarcerea, a mai spus el. Şi Andro, şi noi toţi. am fi vrut să ne întoarcem acasă pe dincolo.

Pe georgieni îi ţinuse treji şi-i împinsese în luptă visul de a se întoarce acasă „pe dincolo”, prin poarta sudică a Caucazului, după ce-ar fi luat în copitele cailor întreaga Anatolie. Visul lor se spulberase însă între timp pe Balcani. Cercul caucazienilor se frânsese în iarnă, la pace.

— De-acu alţii, după noi, a adăugat Soso Geaparidze, care preluase gradul lui Andro la comanda sotniei.

Oamenii din sotnie păreau istoviţi, împăcaţi sau neîmpăcaţi cu neizbânda lor, gata să se întoarcă acasă, oricum ar fi, ca şi otomanii, în urmă cu o lună. În spatele şirurilor de soldaţi se aflau caii morţilor. Şi calul lui Andro. Bagajele locotenentului fuseseră legate strâns, la şa. Alături era şi calul lui Gogla Amaşukeli, căpitanul sotniei, care căzuse la trecerea Dunării. Dar Soso părea nemulţumit, fierbea pe loc, îşi muşca mustaţa. Se vedea că nu suferă gândul de a se întoarce acasă fără biruinţa râvnită.

— O să se aşeze lumea! a mormăit un soldat.

— Dacă pacea nu-i dreaptă, lumea nu se-aşază! a strigat Soso.

Adela a privit cu simpatie spre aceşti munteni aprigi care aduseseră cu ei mirajul unui vis ce-i depăşise.

Nemulţumit de cuvintele lui Soso, care răscoleau nişte răni, Athaşvili a intervenit cu un ton de ordin:

— Ho, gata! Şi către Adela, scuzându-i: Toţi suntem ca după o beţie. Dar o să treacă. Acum scurtăm drumul spre casă. Acu, la întoarcere, mergem spre Caucaz cu vaporul, pe Marea Neagră. Cine ştie dacă, pe lumea asta, ne-om mai întâlni…

Adela ar fi trebuit să răspundă cu o formulă – munte cu munte se întâlneşte, dar om cu om, a tăcut însă, reţinând însă că şi Athaşvili împarte lumea în două tărâmuri, „lumea asta” şi „lumea cealaltă”, în care sigur oamenii urmau a se întâlni.

Colonelul a poruncit apoi încălecarea. Era clipa de bun rămas. Înainte de a sări pe cal, Athaşvili a trecut şi a sărutat mâna Adelei.

— Mulţumim pentru pâine şi apă! a mai spus el, rostind ultima formulă.

Adela a rămas mult timp în prag, resimţind golul acestei despărţiri. Georgienii îi lăsaseră mâhnirea lor. Şi turcii. În urmă, într-un pământ străin, rămăseseră nişte morţi, ai unora, ai altora, ai nimănui. Oamenii, şi-a spus Adela, lucrează fără a şti bine ce fac la acel turn din vis. De fapt, şi-a mai spus, oamenii merg în cerc, dar cu amăgirea drumului drept. Cu această iluzie, ei o ţin tot înainte, – deşi se învârt mereu, în cerc. S-a retras la ea, în dormitor, dar gândul cercului n-a părăsit-o. „Măcar cercul georgienilor a fost vizibil, şi-a mai spus. Şi l-au propus chiar ei. Pe Balcani, cercul lor s-a frânt la acută. Acum se întorc acasă”. Şi ea se afla într-un cerc, îşi dădea bine seama. Un cerc vertical, de fapt o roată care se învârtea încet dar sigur. „Nu-mi dau seama încă, şi-a spus Adela, care e treapta următoare în cercul meu”.

Răşcanu căpătase certitudinea că perfidul Garussi îi cotrobăise prin hârtii. Într-un scrin uitat descuiat se aflau

nişte gravuri şi acuarele vechi dintr-un alt veac, plus nişte hârtii mai recente, pe care stăpânul casei nu le controlase, în pat fiind, avocatul a căpătat o bruscă străluminare, a sărit din aşternut cu panică, a coborât în bibliotecă şi s-a dus direct la scrinul buclucaş. Coborând, vedea clar acel obiect care nu trebuia să lipsească din scrin: un desen înfăţişând nişte cai în galop, trei perechi de cai Isabelle, trăgând un echipaj de lux. O poveste cu nişte cai, scandalos de scumpi, daţi în dar de Tudorache Răşcanu, îi evocase desenul. Desenul îi reţinuse cândva atenţia şi printr-un amănunt: prin fereastra, cupeului ieşea afară un voal verde de damă, care fâlfâia înapoi ca un fum răsucit. Desigur, desenul lipsea. Unde-s caii? Unde-i voalul verde? Cum de nu deschisese scrinul de atâta timp?

Scrinul aparţinea mătuşii Olimpia, sora mai mare a tatălui, supravieţuindu-i acestuia foarte mulţi ani şi reprezentând, cu mutra ei acră, mustrarea familiei faţă de nebuniile din tinereţe ale lui Tudorache. Bătrâna îi arătase cândva acel desen, pe care imediat l-a şi pus sub cheie: „Uite pe ce s-au dus averile boiereşti!” Şi cerându-i parcă socoteală nepotului: „Ştii cât fac aceşti cai în banii de azi?”. Pe chipul cutremurat de indignare al babei se vedea suferinţa că lipsesc moşiile, vreo două, pe chipul lui Răşcanu cel de atunci nu se vedea decât o destindere amuzată faţă de maniile bătrânei care intenta procese trecutului în modul cel mai absurd. Fiului i se păi ea pe atunci că tatăl avea dreptul de a dispune cum pofteşte de averile neamului, la fel ca şi el, în calitatea-i de moştenitor legiuit. Ce-i păsa mătuşii Olimpia de felul cum fratele ei Tudorache îşi tocase averea? Ce-o privea pe ea aventura tânărului Tudorache cu kera Caliopi? Gelozie pur feminină, care se accentuase cu vârsta, o gelozie împinsă până la forma excesiv monstruoasă de a judeca un act expirat, un mort, nişte morţi. Şi atunci?

Dar lipseau caii şi avocatul s-a învârtit furios în jurul scrinului cu hârtii, neştiind unde să-i mai caute. Lipseau şi nişte epistole scrise în greceşte, care fuseseră anexate desenului. Răşcanu îşi amintea de vreo cinci. Era acum doar una, probă că şi desenul, şi celelalte patru scrisori existaseră. Cineva le sustrăsese, vrând să lase dovada că piesele lipsă fuseseră acolo până în urmă cu o zi sau două. Avocatul a deschis cu emoţie epistola rămasă, care nu cuprindea decât vreo câteva rânduri, purtând la sfârşit, în loc de semnătură, o singură iniţială: K.

„Caii tăi mă poartă în zbor. Mă răpesc. Mă duc în vis ca nişte fiinţe cu aripi, chiar şi când nu eşti cu mine. Dar încă o dată eşti ’nebun, întreci tot ceea ce mintea mea ar putea închipui. E prea mult, îmi spun. E prea mult? mă întrebi. Şi dacă mă întrebi, ţi-o spun: Mai bine îmi dădeai un mânz. Unul singur. Deşi cred că îl am. îl simt cum mişcă. K”.

Deci asta era: vestirea mânzului. Răşcanu s-a lăsat într-un scaun, să răsufle. Se va fi lăsat în scaun, fără suflare, şi primitorul biletului. Dacă Tudorache ar fi fost măcar atunci conştient, rupea pe loc biletul. Dar îl uitase sau îl lăsase, poate intenţionat, pentru succesori, inclusiv Garussi. S-ar fi putut ca Garussi. să fi scos o copie după bilet, dar şi el i-l cedase, în chip graţios, pentru ca avocatul să se dumirească cine era mânzul. Garussi îi furase în schimb caii şi celelalte scrisori, care trebuie că vor fi fost cu mult mai importante. Scrisorile acelei femei către Tudorache vor fi conţinut în mod sigur probele definitive. Lui Garussi nu-i mai rămânea decât să le pună la bătaie, să tragă procesul, să convoace părţile – pe Tudorache Răşcanu, pe kera Caliopi, pe el ca moştenitor al averii, apoi să etaleze probele. Un proces cu fantome, nici vorbă, inclusiv caii Isabelle erau fantome, dar un proces de răsunet, cum fusese şi cel al moştenirii Grădişteanului, de

care avocatul încă se mai ocupa.

I-a întori; spatele lui Garussi, a izbucnit din nou împotriva tânărului din portret, rămas dincolo, în hol: „Poftim, domnule, ce mi-ai făcut, trăindu-ţi iresponsabil clipa dumitale!” S-a ridicat şi a început să se plimbe nervos prin încăperea vraişte. O îndreptăţea acum pe mătuşa Olimpia în revolta ei. „Când ai în răspundere o familie nu procedezi aşa!” La vârsta aventurii, Tudorache avea deja familia în răspundere directă, nu numai pe cea de atunci, dar şi pe cea din viitor. „Cum adică uiţi de toate? Te sustragi răspunderilor care revin clipei tale şi te arunci, îi arunci pe toţi în neant? Nu ţi-a păsat că-n urma dumitale timpul creşte strâmb?”

Avocatul nu se descărcase suficient, simţea că mai are muniţia disponibilă, ca şi la bară, când nu epuiza argumentele în timpul unui discurs. Era în dreptul lui legitim să acuze, să înfiereze vinovăţia, nu numai în numele propriu, dar şi în numele a tot ceea ce urmase. „Căci un gest, şi-a mai spus, orice gest, nu se face numai din perspectiva prezentului, dar şi dinspre viitor”. îl indigna acum tocmai această opacitate a tânărului faţă de viitor şi voia să-i găsească un nume. Nu izbutea, constata rezultatul: Tudorache întorsese spatele viitorului, punându-le urmaşilor în cârcă o moştenire penibilă. Şi când? A izbucnit din nou adresându-i-se: „Dar să fi stat cu sabia în mână la hotar, căci aveai în spate o moşie de apărat, pământurile de la Cahul, mai la vale de Răşcani, care pe atunci ne aparţineau!”

Trimiţându-şi tatăl la datorie, Răşcanu s-a mai liniştit întrucâtva. Întotdeauna frazele bine găsite îl calmau, avocatul trăia sub vraja frazelor, având pe clipă sentimentul, chiar certitudinea, că o tiradă bine rostită echivalează cu soluţia râvnită, că soluţia juridică îi şi aparţine, o are în buzunar. „Gata, n-am încotro, le spunea

clienţilor, sunt nevoiţi să accepte soluţia noastră chiar dacă nu vor, căci e singura". Nu atât de sigur era avocatul când trebuia să reconsidere punctul de vedere contrar, în cazul unui proces pierdut. Proceda atunci ezitant şi cu jenă: „Vedeţi, faptele au un curs ireversibil. E uşor să te institui judecător aposteriori, să indici un curs pe care evenimentele nu-l confirmă. Nu putem lua totuşi dorinţele noastre drept realităţi. Foarte ades suntem nevoiţi să ne înclinăm fruntea în faţa unei evidenţe neplăcute".

Ghimpele îndoielii îl lucra pe Răşcanu şi acum, în faţa evidenţei neplăcute. Cu neplăcere trebuia să ia act că Tudorache, la ceasul lui, se aflase într-o mare dilemă. Desigur, Răşcanu îl trimisese pe tânăr în luptă, dar cu cine? Să fi stat Tudorache cu sabia în mână alături de turci, împotriva ruşilor? Să se fi înscris „volintir" în armata sultanului sau în armat-o ţarului? În ce armată să fi luptat Tudorache, când românii pe atunci nu mai aveau armată?

A reluat plimbarea prin spaţiul cu hârtii. îi era acum teamă că, ducând şi mai departe gândul, lucrurile vor curge ca de la sine către o disculpare. Firesc, i-a venit în minte, tot ca de la sine, femeia aceea. Apăruse în cale, iată – în calea lui, în calea lui Tudorache, – în chip oportun. În calea lui Tudorache apăruse cert în mod oportun. O nenorocire inevitabilă. Ce să fi făcut Tudorache?

Răşcanu a răspuns fără să ezite, ignorând în chip absurd filiaţia: „Mai bine murea".

Înainte de a pleca la Sinaia, prinţul l-a primit pe Dimitrie Brătianu, care tocmai revenise de la Constantinopole, unde fusese trimis într-o misiune de mediere cu fosta putere suzerană. Alteţa-Sa însărcinase cu această gingaşă solie pe un bărbat sobru şi cumpănit, care ar fi inspirat încredere oricărui interlocutor, un om politic neimplicat în conflictul cu Poarta, deşi era chiar fratele premierului. Faptul că trimisul purta acelaşi nume cu

„făcătorul războiului” provocase iniţial confuzie la Istanbul. „Brătianu vine să facă canossa!”, s-a scris cu satisfacţie în presa de pe malul Bosforului. „Românii s-au săturat de marele lor aliat şi se întorc cu căinţă la Poartă”. Apoi, după ce s-a aflat despre cine-i vorba, o rectificare: „Un alt Brătianu vine să dreagă oalele sparte de premierul Brătianu”. Însuşi Dimitrie, prin întreaga sa atitudine, confirma acest presentiment al otomanilor, el se ţinuse în rezervă faţă de acţiunea fratelui mai mic, acum venise „să dreagă oalele sparte de acesta”, chiar şi avea să fie poreclit „dregătorul de oale”, iar la plecarea din Bucureşti, acelaşi Dimitrie declarase unei persoane: „Ce-avem noi cu turcii?”

Cu un alt accent, aceeaşi întrebare şi-o pusese şi Kogălniceanu, în iarnă, imediat după încheierea războiului, când iniţiase primele demersuri pentru normalizarea relaţiilor prin monseniorul Lippi: „Ce-avem noi cu turcii?” Pentru ca imediat să se explice: „Gata, s-a isprăvit războiul. Prima recunoaşterea. stării de pace trebuie să vină de la Bucureşti şi de la Istanbul”. Spusese Istanbul şi nu Constantinopole, pentru a-i flata pe cei care încă erau nevoiţi să accepte numele european al capitalei imperiului. „Dacă eu vreau să fiu cum vreau eu, şi celălalt vrea să fie cum vrea el!” ar fi spus Kogălniceanu. Deci Istanbul.

Prinţul îl aştepta pe Dimitrie Brătianu cu plăcere şi emoţie, în prelungirea stării de vacanţă. În primul rând voia să afle ce face „Omul de la Istanbul”, „Omul bolnav”, adversarul pe care nu-l văzuse la chip, dar cu care încrucişase armele. Înţelegând nerăbdarea Alteţei-Sale, Dimitrie Brătianu a intrat direct în subiect:

— În primul rând, Abdul Hamid e un om tânăr şi până la un anume punct fermecător. Cred că ştie franţuzeşte, pare că înţelege, deşi în tot cursul conversaţiilor s-a slujit de tălmaci. Acum s-a redresat nervos, a scăpat de spaime.

Aş spune chiar că experienţa războiului i-a făcut bine sultanului.

— Chiar aşa?

— Chiar aşa. Mai întâi că războiul l-a scos pe Abdul Hamid din unele incertitudini privind geografia imperiului. Şfiţi bine că geografia n-a fost partea tare a otomanilor. După marii sultani, cei care au fixat frontierele puterii cu sabia, au venit la rând succesorii debili, sultani care habar n-aveau unde se află plasată cutare ţară, cutare apă, cutare sistemă de munţi Or, Majestatea-Sa Abdul Hamid ştie astăzi pe de rost numele locurilor unde s-au dat marile bătălii din acest război. Mâine, adică a doua zi după Congres, va afla precis unde vine pe hartă Bulgaria, Serbia, Grecia, Muntenegru, desigur şi România.

— Ce metamorfoză! s-a mirat Alteţa-Sa. De ce-i oare necesar să-ţi alegi nenorocirea ca pedagog? N-ar fi putut ajunge la un acelaşi rezultat pe o cale normală?

Dimitrie Brătianu a părut mai conciliant, disculpându-i pe otomani:

— Trebuie să-i înţelegem: atâtea ţări, atâtea popoare, atâtea religii, sub o singură administraţie, şi aceasta proastă. Era greu să se facă distincţia, până mai ieri, între o raia şi între un principat autonom. Şi mai dificil era, pentru funcţionarul otoman, să plaseze pe hartă principatul autonom, între atâtea raiale. Unde să-l pună, în Africa, în Asia, în Europa?

Partea tare a prinţului, era geografia, şi Alteţa-Sa a? îmbit. Nu-şi putea imagina că un conducător de neamuri sau de neam, preluând o moştenire, nu preia mai întâi geografia, cum el însuşi o făcuse încă înainte de a sosi în noua ţară. O asemenea inocenţă era oare de admis? A şi formulat nedumerirea, iar fratele premierului i-a răspuns:

— Inocenţa lor istorică e şi mai şi! Nu-şi închipuie cum şi de unde au apărut atâtea popoare care le stau pe

cap. Nu pot înţelege cum aceste popoare, greci, ai meni, arabi, persani şi alţii sunt şi mai vechi decât ei, că se găseau acolo unde sunt încă din momentul invaziei otomane, o invazie care le-a schimbat soarta. Cum naiba să priceapă că toţi aceştia şi alţii duium doresc altă soartă? Consternarea lor la începutul războiului a fost totală.

— Dar acum, la sfârşit?

— Deziluzia. Un sentiment de cumplită dezamăgire faţă de toate aceste popoare care s-au ridicat cu armele. Dar cum a fost cu putinţă? se întreabă mai toţi marii demnitari, pocnindu-şi palmele. Dar ce le-a lipsit, ce n-au avut la noi vor găsi dincolo?

— Dincolo, unde?

— În Rusia, să zicem, sau în Austro-Ungaria. Otomanii nu-şi imaginează că popoarele pot avea şi altă soartă decât aceea de a trece dintr-o mână în alta. Ei văd războiul recent isprăvit ca o intrigă a rivalilor, menită să momească nişte biete raiale, care sau şi lăsat amăgite, nedându-şi seama că vor trece sub o nouă stăpânire, poate cu mult mai rea. O dublă deziluzie deci: pe de o parte rivalii, celelalte imperii, pe de alta popoarele, cu naivitatea şi viclenia lor congenitală. Să vă spun sincer, a mai adăugat Brătianu, mi-a fost milă de ei. Pur şi simplu milă. Marii demnitari se află prizonieri unei neînţelegeri absolute, din care nimic şi nimeni nu-i poate clinti. Poftim, mi-a spus Savfet-Paşa, indicând demonstrativ popoarele ingrate. Poftim, mi-a zis el, le-am dat o constituţie! şi cu un gest a aruncat de pe birou, pe covor, textul constituţiei adoptate acum un an şi ceva. Cine mai are azi o asemenea constituţie? m-a întrebat el, s-a întrebat de fapt. Rusia?! Şi a râs. Austria? a râs iar. Ei bine, mi-a spus el, noi am avut naivitatea de a încerca să guvernăm popoarele în mod constituţional, după moda europeană, o modă pe care de fapt n-o respectă nimeni. Le-am dat dreptul tuturor naţiilor

din imperiu să treacă, fără discriminări, la naţiunea turcă. Toţi, dacă doreau, puteau să fie turci. Şi voi alţi fi avut acest drept!… I-am răspuns, foarte politicos, că n-am vrut să fim turci şi nici să facem parte din imperiu.

Pe prinţ, aceste generalităţi introductive l-au obosit totuşi. Le cunoştea. Era şi cald, prea cald pentru a se zăbovi atât de mult în preliminarii; îl interesa în primul rând reacţia sultanului, cu aceasta ax şi trebuit să înceapă Dimitrie Brătianu.

— Şi Abdul Hamid?

— Cum v-am şi spus, mi-a fost simpatic. M-a primit cu extremă cordialitate, la modul european, o cordialitate care se adresează Alteţei-Voastre. A fost deosebit de ajnabil în ceea ce vă priveşte. M-a şi întrebat: Vrea prinţul Carol, acum, după război, să se proclame rege?

Prinţul era vizibil emoţionat, sultanul îi intuise gândul mai bine decât oricine. Cel care relata convorbirea părea mai puţin încălzit de acest gând, îl socotea probabil prematur, dar a continuat a povesti, după o scurtă pauză:

— În ceea ce mă priveşte, a mai spus Sultanul, nu pot să urez decât deplină fericire Majestăţii-Sale.

Părea un punct câştigat. Cu un gest magnanim, Abdul Hamid deja îi acordase prinţului titlul de Majestate, trecând peste treapta intermediară de Alteţă-regală. Deşi o incertitudine stăruia. Să fi fost sultanul în neputinţă de a proceda altfel? Să fi fost un gest de generozitate? Să fi emanat recunoaşterea dintr-o pură indiferenţă faţă de el ca subiect regal? Era greu de ales sensul exact. La Ydil-Kiosk, în palat, unde avusese loc primirea, era probabil cald. Abdul Hamid putea să fie moleşit de căldură sau chiar buimac, incapabil de vreun gând consistent. Povestitorul a confirmat presupunerea.

— În palat era cald. Patru servi mânuiau evantaie din pene de struţ, ca să răcorească aerul. Un serv se ocupa de

mine. Sultanul mi-a surâs cu bunăvoinţă apoi mi-a spus: Am auzit că în curând vom dispune de nişte morişte mecanice pentru răcorirea aerului. Ceva în genul moriştilor de vânt, dar mişcate cu puterea electricităţii. Şi zâmbind iar: Mă amuză moriştile. Sunt partizanul acestei reforme.

A zâmbit şi prinţul. Celălalt sultan, Abdul-Aziz, pe care Alteţa-Sa îl cunoscuse în urmă cu doisprezece ani, când primise firmanul de domn, era cu totul dezinteresat de tehnică. Abdul-Hamid în schimb, iată, părea partizanul progresului, chiar exaltat de ideea progresului.

— Voi extinde şi drumurile de fier. Sunt pentru un progres fără zguduiri! a decretat Majestatea-Sa, după care audienţa a luat sfârşit.

Sfârşitul fusese brusc, puţin edificator, prinţul era stânjenit de o asemenea încheiere, totuşi. n-a vrut să suspende subiectul şi l-a reţinut pe Dimitrie Brătianu la dejun. A fost prezentă şi doamna Elizabeta. Partea exotică şi anecdotică a vizitei la Istanbul o putea amuza. Probabil că Dimitrie i-o şi rezervase.

— O a doua întâlnire cu sultanul, a început el, a avut loc în atelierul de tâmplărie al Majestăţii-Sale.

De-ajuns ca doamna să lase din mâini tacâmurile şi să-şi exprime mirarea:

— Cum, şi sultanul face tâmplărie?! Ce coincidenţă!…

Era tâmplar în ceasurile libere şi prinţul, deşi în tot cursul războiului Alteţa-Sa nu avusese răgazul să intre în atelier, să se ocupe de fasonatul lemnelor. Sultanul iată o făcea, revenise la normal. Coincidenţa între micile preocupări ale celor doi bărbaţi, stăpânitori de neamuri, era de bun augur şi doamna a subliniat-o, privind către augustul partener:

— Ce ziceţi de asta?! apoi către Dimitrie: Şi cum era în atelier?

— În atelier era cald. Alţi câţiva servi cu evantaie răcoreau aerul din jurul tâmplarului suprem. Faptul de a fi fost introdus în acest colţ de intimitate al padişahului a fost socotit un mare succes. Eu însumi am fost tulburat de această onoare şi mult timp l-am privit pe Abdul Hamid cum ciopleşte cu tesla un stâlp, fără a putea scoate un cuvânt.

— Cioplea un stâlp? a întrebat doamna, foarte curioasă.

— Da, un stâlp sau aşa ceva. Cu timpul stâlpul s-a împuţinat, prin cioplire, şi suveranul a trecut la un alt drug, pe care l-a introdus la strung, un strung cu pedală. În acest moment mi-am permis să intervin cu o propoziţie. Am spus că, în viitor, în mod neîndoielnic., strungurile se vor învârti singure, graţie progresului tehnic şi electricităţii. Suveranul n-a răspuns, dar simţeam că m-a aprobat. Majestatea-Sa urmărea cu maximă concentrare strunjirea lemnului. M-am gândit, privindu-l, că e totuşi primul care săvârşeşte o asemenea ispravă. Între timp, lemnul se subţiase, cuţitul îl strunjise prea tare şi sultanul părea nemulţumit. Drugul căpătase dimensiunea unui băţ. În fond de la ce s-a pornit? a întrebat Majestatea-Sa, referindu-se cu siguranţă nu la acel băţ, ci la războiul nostru cu Poarta. Şi privindu-mă direct: Ce-aţi vrut şi n-aţi avut?

Prinţesa părea la rându-i nedumerită – de la ce se pornise în fond? Prinţul era iritat.

— Nu m-am sfiit să declar, a continuat Dimitrie, că totul pornise în fond de la faptul că relaţiile între părţi fuseseră inechitabile. La ce vă referiţi, la tribut? a strigat Majestatea-Sa. Dar tributul a fost un nimic, a răspuns tot el. De tribut vă iert, poftim. Şi altceva? Nu m-a mai lăsat să vorbesc, a bătut din palme, a dat o poruncă, apoi s-a întors şi s-a concentrat asupra strungului. L-a pus în funcţiune.

Mult timp nu s-a auzit decât uruitul strungului, până când în atelier a apărut Savfet-Paşa, foarte asudat. Strungul s-a oprit. Savfet-Paşa i-a predat sultanului o hârtiuţă, pe care erau consemnate – mi-am dat seama imediat – revendicările româneşti din 1876, aşa cum fuseseră redactate pe puncte de domnul Kogălniceanu. Vă amintiţi revendicările. Ce ceream noi?

Doamna Elizabeta s-a arătat foarte interesată să afle, prinţul a rămas rezervat. Dimitrie Brătianu a etalat revendicările, pe puncte:

— Dreptul de a bate monedă, dreptul de a conferi decoraţii, dreptul de a stabili relaţii consulare cu orice stat, în sfârşit un mic litigiu privind nişte insule din Delta Dunării. Sultanul a lepădat hârtia infimă şi s-a întors spre mine: Şi pentru atâta lucru aţi făcut război? m-a întrebat.

Surprinsă de întrebare, prinţesa a rămas *bouche-bee*. Secondând-o, Dimitrie Brătianu a lăsat o pauză, după care a spus:

— Vă spun sincer că şi mie întrebarea mi s-a părut derutantă. A fost ca o reducere la absurd din care nu m-am putut dezmetici imediat. O clipă am trăit jena, ba chiar inadmisibilul acestei situaţiuni: să fi fost necesar să sacrificăm zece mii de oameni pentru dreptul de a onora cu decoraţii nişte domni care n-au făcut nimic pentru ţară? Şi chiar în chestiunea relaţiilor consulare; le stabilisem deja cu toate puterile interesate, fără a jertfi un singur om. Cât priveşte ostroavele din Delta Dunării, păi merita un ostrov, care azi e, mâine nu, şters de un val, să ne avântăm în pârjolul unui asemenea război?

Doamna Elizabeta. nu mai ştia ce să creadă, a privit speriată, de la unul la celălalt:

— Alteţă, a bâiguit ea, să fi fost războiul acesta o imprudenţă?

Alteţa-Sa n-a dat atenţie întreruperii, nici domnul

Dimitrie Brătianu, care a tuşit totuşi, marcând momentul. Se vedea încă o dată că Dimitrie, pacifist şi neutralist notoriu, dezaprobă războiul, implicit acţiunea fratelui Ion de care se lepăda. O făcuse şi la Istanbul? Prinţul aştepta cu alarmă pe chip, doamna nu mai avea glas.

— Sultanul nu s-a oprit decât la un singur punct de pe hârtiuţa aceea, a continuat Dimitrie. A spus: Ştiu că la voi e un paradis al monedelor…

— Dar aceasta este o catastrofă! a strigat prinţul, cu revoltă.

— Sultanului i se pare un rai, o probă de huzur.

Întrevederea ar fi putut să ia sfârşit. Pentru prinţ devenise limpede că nu lui Dimitrie trebuia să i se încredinţeze misiunea de a normaliza raporturile cu Istanbulul, ci altcuiva, desigur nu fratelui mai mic, oricum altcuiva care să aibă tăria ripostei, energia de a răspica răspunsul ţării. Alteţea-Sa a ripostat:

— Şi n-aţi spus sultanului că până şi aceste nimicuri, aceste drepturi minime, cum le-a şi numit, am fost nevoiţi să le smulgem prin război?

— Ba am spus, dar altfel! a precizat Dimitrie. E regretabil, am spus, ca înalta Poartă să acorde azi, după război, ceea ce ar fi fost normal să acorde în condiţii de pace. Noi am vrut pace

Pacifismul lui Dimitrie se răspicase din nou. Inclusiv faptul că nu aprecia la superlativ ceea ce fratele său şi prinţul obţinuseră prin război.

— Desigur, am adăugat, făcând o reverenţă, această situaţie nu e imputabilă Majestăţii-Voastre, care a urcat pe tronul semilunii de nici doi ani împliniţi. Această situaţie e legată de litigiul nostru anterior cu Poarta, pe care nu doresc să-l mai evoc.

— Şi nu l-aţi evocat?!

— Nu, fiindcă sultanul a tresărit, rebifându-se. Nu

înţeleg, a ripostat Majestatea-Sa, v-au oferit rivalii noştri mai mult, o situaţie mai bună? A fost Rusia sau Austria mai generoasă cu voi?

Am îndrăznit să obiectez faptul că problema este inadecvat formulată. Problema n-a fost ce ne-au dat unii sau alţii, problema a fost ce ne-au luat şi unii şi alţii, Dar era cald…

Era cald şi la Cotroceni. Prinţul voia să curme audienţa, care se prelungise, fără a aduce, la lumină răspunsul râvnit: accepta sultanul să stabilească raporturi normale cu tânărul stat reprezentat de Alteţa-Sa? Nici doamna nu mai suporta tensiunea şi a întrebat:

— Şi cum s-a terminat întrevederea?

— Fie! mi-a spus sultanul, oprind cu un gest evantaiele. Pentru noi nu e greu să concedem la relaţii normale! mi-a declarat. Şi ridicând mâinile a neputinţă: Gata, v-aţi desprins. Să vedem însă ce veţi face cu ceilalţi. De ei cum vă mai desprindeţi?

Alteţa-Sa a reţinut acel gest de neputinţă al sultanului, întotdeauna când otomanii erau slabi îi cedau pe români ruşilor sau austriecilor: „Să vedem cum vă descurcaţi!” Pe prinţ îl interesa însă acum nu situaţia românilor, care îi revenea direct, ci felul cum se va descurca mai departe imperiul însuşi, împins cum se afla acum pe marginea abisului. I-a. şi pus întrebarea lui Dimitrie, iar acesta a răspuns, dând din umeri:

— E probabil că sultanul va abroga constituţia şi va reveni la guvernarea autoritară. Experienţa constituţională l-a dezamăgit.

Coloana în retragere înainta printr-un nour de colb, în direcţia răsăritului. Escadronul lui Arghir o urmărea la pas, prin colb. Caii erau moleşiţi de căldură. Oricât ar fi fost de strict ordinul – „Nu-i scăpa din ochi!” –, mai mult nu se putea face. Important era ca Arghir să nu-i

depăşească pe cei conduşi din spate, să treacă, Doamne fereşte, dincolo de ei, tot înainte, cum se întâmplase în iarnă cu turcii, dar sub viscol. Colbul răscolit de copite era moale ca şi zăpada. Dar fierbinte. O pulbere fină le intra soldaţilor şi cailor în ochi, aburindu-le vederea. Fără să vrea, locotenentul a ordonat oprirea şi repausul, cât să-şi tragă răsuflarea oamenii şi caii.

Opriseră şi oaspeţii. Şi ei erau istoviţi. Bine-ar fi fost, şi-a spus Arghir, dacă cele două părţi ar fi convenit mutual să rămână pe loc doar atât cât să se aşeze colbul. Apoi iar la drum, dar păstrând distanţa, poate niţel mărită, pentru ca pânzele de praf să nu împiedice urmărirea reciprocă. Vedeţi-vă voi liniştiţi de drum, că ne vedem şi noi. Până la frontieră urmăm aceeaşi cale. Apoi, adio. Arghir era interesat ca acest adio să se răspice cât mai curând. Gata, fiecare la casa lui, toate au o margine.

Cea mai ingrată situaţie intervenea atunci când, prin ceaţă, prin viscol, prin colb, unităţile în relaţie de urmărire riscau să se amestece. Ca acum. Arghir a aşteptat ca nourii de colb fierbinte să se risipească. Era mai cuminte aşa. pentru ambele părţi. Nu s-ar mai fi iscat confuziune sau, Doamne fereşte, vreo ciocnire nedorită. Trebuie să nu ne stânjenim reciproc, şi-a mai spus locotenentul, până scăpăm cu bine unii de alţii. Şi unii, şi alţii. Respirăm uşuraţi, fiecare dincoace de marginea lui.

Căţeluşa Puck stătea la marginea drumului, supraveghind iapa lui Arghir. Puck nu suferea iapa, mereu o mârâia, o pâra. Cât timp ofiţerul îşi vedea de alte treburi, Puck nu scăpa iapa din ochi. Arghir ştia că litera regulamentului, privind caii, e întrupată în Puck şi de aceea nu mai dădea atenţie calului său de călărie, îl lăsa în grija câinelui. Câinele şi calul erau lăsaţi în grija ordonanţei, dar Puck înţelegea că şi soldatul de ordonanţă îi este dat în pază, drept care l-a admonestat: şi pe soldat,

când acesta a încercat să se apropie de iapă şi s-o cureţe de praf. Observând incidentul, Arghir a restabilit ierarhia, arătând căţeluşei cravaşa. Întâi el, el era şeful, apoi ordonanţa – deci ordinea umană, mai întâi!, apoi calul de călărie, apoi câinele căruia îi revenea misia de pază a întregului grup viu. În consecinţă, Puck s-a supus soldatului de ordonanţă şi a admis să fie periată pe blană, pe labe, pe bot. A primit serviciul ca pe un lucru înţeles de la sine, cu un pic de ofensă pentru întârziere – Puck era o căţeluşă de lux.

Apoi iar la drum, câteva ceasuri bune, în urma coloanei ruseşti, prin colbul fierbinte. Acum Puck alerga înainte, însoţea grupa de avangardă condusă de un sergent, şi căţeluşa treiera harnic între grupă şi Arghir, ca să aducă veşti. Veşti însă nu erau de adus, trupa se scurgea lent prin marea de praf. Peste un timp însă Puck a lătrat – iar se opriseră. Arghir s-a enervat, a împuns cu pintenii, a dat fuga până hăt în faţă, l-a întrebat pe sergent:

— Ce naiba s-a mai întâmplat?

— S-au oprit ca să bea apă.

Arghir a dat să înjure, dar s-a oprit la timp, s-a înfrânat. I-a stat în gât cuvântul rău, auzindu-l în gând, ca în iarnă, pe colonelul Prodan: „Lasă-i, dragă, să bea apă”.

Atunci, în iarnă, protestase. Acum. s-a scărpinat în cap şi i-a spus sergentului, repetând cuvintele lui Prodan:

— Lasă-i, dragă, să bea apă.

Pe adversar, mai spunea acelaşi colonel, trebuie să-l laşi să bea apă. Şi vouă vi-e sete, şi lor. Nu fiţi normanzi!” Arghir nu voia să fie normand şi i-a lăsat pe străini să bea apă. A ordonat din nou p & loc repaus.

„Foarte bine, şi-a spus mai apoi, am timp să inspectez recruţii, să-i văz cum se ocupă de cai în timpul repausului”. Recruţii nu mai erau totuşi recruţi, fuseseră încorporaţi în

primăvară, acum era vară, dar nu erau deprinşi cu marşuri lungi. Arghir fusese imobilizat câteva luni într-o vale, pe o poziţie fixă, unde nu se făcuseră marşuri. „Ia să-i văz cum îşi ţin caii în condiţia de marş. Să văz dacă nu cumva au desfăcut pachetajul sau au slăbit chingile!” Arghir cu mâna lui le arătase soldaţilor cum se face pachetajul, cum împăturesc efectele, cum se-nfăşoară sul, cum se leagă lângă şa, la spate. Un pachetaj rău făcut e o nenorocire.

avertiza el, căci se hrentuieşte, se pierd obiectele, se cauzează calului răni. Pentru ca regulamentul să le intre bine în cap, Arghir silise recruţii să înveţe pe de rost prevederile privind pachetajul, după aceeaşi cărţulie de întrebări şi răspunsuri, insistând mai ales asupra deosebirii dintre obiectele tari şi obiectele moi întrebare: Cum se procedează cu obiectele tari aparţinând pachetajului?

Răspuns: Obiectele tari se aleg, se dau la o parte şi se pun în raniţă.

Întrebare: Şi obiectele moi?

Răspuns: Obiectele moi se pun în pachetaj.

Urma şi o întrebare perfidă, repetată an de an, prin tradiţie:

— Dar sabia?

— Sabia nu se pune în pachetaj, nici în raniţă. Sabia se ţine la şold.

Arghir era curios să vadă cum stau soldaţii cu pachetajul, dacă pachetajele se prezintă reglementar, după un marş atât de lung. Era dispus să fie aspru, să facă tărăboi, dar, din nenorocire, sau din fericire, pachetajele se prezentau normal. Un singur recrut slăbise chinga calului.

— De ce-ai slăbit chinga, prostule? Şi aspru: S-a dat repaus scurt sau repaus lung?

Se dăduse repâosul „scurt şi soldatul surprins în greşeală era să intre în pământ de ruşine şi necaz. Arghir

i-a poruncit să strângă chinga, a încălecat şi a trecut, din nou în faţă.

— Ce fac, dragă, încă mai beau apă?! a întrebat el, furios.

Coloana în retragere se desfăşurase de-a lungul albiei unui râu, într-o mare dezordine. Era dezordinea popasului sub iadul căldurii. Căruţe regimentare, cai şi oameni intraseră de-a valma în apă. Acum trupa nu se mai vedea, se năruise de pe mal, se desfăcuse în bucăţi, iar acolo, în vale, se auzea doar forfota. Ţâşneau din când în când trâmbe de apă, se înălţau evantaie de stropi, se lăţise bălăceala.

Trupurile oamenilor, trupurile cailor nu mai puteau părăsi răcoarea, nu se mai puteau desprinde din ea, chiar de s-ar fi tras cu tunul. Trupa lui Arghir fremăta pe loc. Fremăta pe loc şi sergentul din avangardă, reîntors lângă comandant, fremăta şi Puck.

— Domnule locotenent, a îndrăznit sergentul, n-ar fi bine să ne desfăşurăm şi noi mai la deal?

— Unde la deal? a tresărit Arghir, sleit şi el de sete.

— În susul râului. E apa mai rece…

— Exclus! a decis Arghir, hotărât să rămână pe loc.

În timpuri normale, desigur! ar mai fi vrut să spună el, escadronul se puţea muta mai la deal, unde apa era mai rece şi orice incident era exclus. Acum însă nu se putea părăsi poziţia. În timpuri normale, desigur, trupele se puteau amesteca. Ce mare lucru ca oameni de arme diferite, de naţii diferite, de grade diferite să bea aceeaşi apă sau să se scalde în acelaşi râu? Dar la vremi ca acestea, exclus. Dacă intervenea, Doamne fereşte, cine ştie ce surpriză? Exclus. Totuşi Puck a încălcat ordinul, a pornit la fugă spre albia râului, dar mai la deal, după care s-a întors udă leoarcă, fluturându-şi coada. Şi-a reluat apoi poziţia reglementară, la câţiva paşi de iapă. Căţeluşa îşi

făcuse dreptate, iapa nu.

Locotenentul a scos ceasornicul, era de mult timpul ca ceilalţi să iasă din râu şi să plece. Cât timp ţinea reglementar o adăpare, dar o baie, cât timp?! Ceilalţi înţeleseseră 5 n fine şi ei că „ceilalţi” sunt nerăbdători. Că aşteaptă. Că nu mai pot răbda. Şi ei au început în fine, dar anevoie, să iasă din râu. Căruţele regimentare îşi scrâşneau acum roţile în bolovani, trupa se încolona dincolo, pe celălalt mal, întârziaţii alergau ducând cu ei ultimele căldări şi bidoane cu apă.

— Încălecarea! a ordonat Arghir, fără a mai adăuga: descălecarea la râu. Se ştia şi fără ordin. Descălecarea nu putea să fie decât la râu.

Dar râul era sec, o băltoacă sleită. Când dispăruse, domnule, apa şi cum?! Soldaţii şi-au scos capelele, şi-au făcut vânt, fluierând a pagubă spre albia goală.

— Mă, fraţilor, a strigat unul, de-ar veni măcar o ploaie…

Arghir a ordonat totuşi descălecarea. Descălecaseră şi ceilalţi, nu departe. Se pregăteau să pună tabără. Stăteau pe ioc. Iarăşi s-a fluierat a pagubă. Cât mai aveau să stea, până când? Spre seară locotenentul a trimis ştafetă înapoi, la divizie, cu raport asupra situaţiunii. Un raport scurt: „Ruşii stau pe loc”. Apoi încă o noapte de nelinişte, de zăpuşeală şi nervi.

În zori, ştafeta s-a întors aducând locotenentului un ordin la fel de scurt: „Rămâneţi pe loc”. Suplimentar, comandantul mai adăugase, spre dumirirea lui Arghir, dar oral, ca de la om la om:

„Se stă pe loc şi la Berlin”.

În

La Berlin, un prim duş rece: prinţul Bismarck nu i-a primit pe trimişii români; cei doi au trebuit să consimtă la o întâlnire protocolară cu contele Bülow, la Ministerul

german de Externe.

Era de prisos ca termenii întâlnirii să mai fie raportaţi prinţului. Totul fusese scurt şi sec. Pe obrazul brun al contelui Bülow se citea deja refuzul lui Bismarck de a consimţi la un dram de înţelegere pentru „chestiunea română”. În ceea ce-l privea, contele Bülow poza în grefier posac, primea şi înregistra documente, fără să arunce asupra-le măcar o privire. Memoriul celor doi, inclusiv scrisoarea introductivă către marele cancelar, a rămas pe blatul de marmură al mesei, acolo unde fusese depus, ca semn despărţitor între gazdă şi oaspeţi. S-ar fi cuvenit ca măcar această scrisoare să fie parcursă. Măcar penultimul alineat.

„Subsemnaţii, bazaţi pe spiritul de dreptate fi pe bunăvoinţa cu care Europa s-a arătat pururea către România, cutează a spera că Marile Puteri vor binevoi a-i asculta mai înainte de a delibera asupra intereselor româneşti”.

Subscrişii se aflau de faţă şi aşteptau ca deliberarea să înceapă. Contele Bülow şi-a permis să observe, lăsând pe loc acele hârtii, că Germania se află foarte departe de România şi de toate „chestiunile ei”. Dar când se produsese o atât de bruscă translaţie încât cele două părţi, legate una de cealaltă până atunci prin mii de fire, să se găsească acum la o asemenea distanţă? Se afla Germania mai aproape de Rusia sau de Imperiul Otoman? Răspunsul îl putea formula doar marele cancelar, iată de ce acele hârtii ar fi trebuit înmânate direct destinatarului în cauză de către plenipotenţiarii români. Cei doi au insistat. Brătianu a cerut încă o dată să-l întâlnească pe prinţul Bismarck, contele Bülow a răspuns rece:

— Ca preşedinte al Congresului, în cazul când va fi ales! prinţul Bismarck nu v-ar putea primi decât riscând să prejudicieze perfecta distanţă pe care trebuie s-o menţină

faţă de toate părţile interesate. Şi după o pauză: Excelenţa-Sa n-ar putea în niciun caz să impieteze asupra poziţiei sale de arbitru.

— Dar dorim să-l întâlnim tocmai în calitatea sa de arbitru! a insistat Kogălniceanu.

— Sau în calitatea de cancelar al imperiului! a adăugat Brătianu.

— Calitatea de şef suprem al imperiului o devine în clipa de faţă kronprinţul! a lămurit contele. După tragicul atentat, care ne-a cutremurat pe toţi, prinţul Friedrich a preluat frânele imperiului şi le va ţine, cu orice dificultăţi, până la data restabilirii kaiserului. Vă sfătuiesc să-l vizitaţi pe kronprinţ!

Desigur, cei doi intenţionau să-l viziteze şi pe kronprinţ. Urmau a-i remite o scrisoare afectuoasă din partea prinţului Carol. Semnificativ însă era că prinţul Bismarck nu se lăsa abordat nici în calitatea-i de virtual preşedinte al Congresului şi râici în calitatea de cancelar. Se retrăsese într-o poziţie abstractă, cu totul neconvenabilă „cauzei române” şi profund dezanfăgitoare pentru cei doi trimişi. Cu contele Bülow ar mai fi fost de discutat şi nişte chestiuni practice, legate de participarea germană la drumurile de fier româneşti. Premierul român avea chestiunea pe agendă, dar scopul vizitei fusese altul. Era probabil că Bülow ar fi fost dispus să prelungească audienţa, dacă partenerii ar fi vrut să abordeze problema drumurilor de fier. La nişte dosare, care atârnau greu, s-ar fi opus nişte contradosare, dosarele germane. Brătianu a preferat să nu amestece lucrurile. La Berlin sosise şi Câmpineanu, în fruntea unei delegaţii financiare române, care să negocieze cu băncile germane în afacerea drumurilor de fier. Fusese dorinţa prinţului Carol ca această „chestiune nevralgică” să fie soluţionată cu urgenţă, paralel cu Congresul sau chiar mai iute:

administraţia drumurilor de fier trebuia să revină României, ca întregire la actul de la 9 mai din anul precedent. Cum ar fi urmat să se procedeze? Partea română ţintea răscumpărarea, partea germană făcea răscumpărarea ca şi imposibilă, condiţionând-o prin plata prealabilă a datoriilor şi a dobânzilor. „Dar plătiţi-vă întâi datoriile!” strigase acelaşi Bülow în primăvară către consulul român la Berlin. Somaţiunea fusese prompt transmisă la Bucureşti. Somaţiunea implica şi alte pretenţii, acţionarii germani erau dispuşi să extindă afacerea din domeniul financiar în cel politic. Brătianu îl prevenise pe Câmpineanu şi asupra acestui aspect: „Nu-i lăsa să încurce planurile. Finanţele-s finanţe, politica e altceva! M

Pauza se prelungea stânjenitor, ambele părţi trebuiau să ia act de impas şi să curme, într-un fel, starea pe loc. Domnul von Bülow a luat act în sfârşit de documentul de pe masă, l-a atins cu mâna, l-a trecut fără a insista lui von Radowitz care era secretarul Congresului. Acesta a dispărut cu hârtiile. Nu era îndoială că în cabinetul prinţului Bismarck scena urma să se repete: cancelarul avea să ia act sau nu de document, von Radowitz sau altcineva ar fi intervenit oportun, şi l-ar fi cruţat probabil pe cancelar de osteneala de a mai cerceta, dispărând undeva cu hârtiile.

— Şi-atunci ce ne mai rămâne de făcut? a întrebat Brătianu, de fapt s-a întrebat.

— Vă rămân culisele, a răspuns simplu contele Bülow.

Fără ca Răşcanu să mai vrea să-l întâlnească, bătrânul Dissescu i-a ieşit din nou în drum, i-a ţinut calea, dar de această dată nu ca să-l aţâţe, ci ca să-l prevină în aceeaşi chestiune: Garussi.

— Nu-l zădărî, fă-te că nu ştii nimic. Afişează acelaşi dispreţ, care ţi-e caracteristic, şi lasă-l pe mâna mea.

Dissescu părea acum posedat de afacerea Garussi până acolo încât nu mai voia s-o împartă cu nimeni, nici măcar cu Răşcanu, ca victimă. I-a spus-o:

— Ca victimă, vei face imprudenţe, vei proceda grăbit şi cu nervi. De asta nu-i niciodată bine să-ţi pledezi singur cauza, angajează-ţi întotdeauna un avocat, sau, dacă eşti bolnav, nu încerca să te tratezi singur, chiar dacă eşti medic. Afacerile personale se dau pe mâna unor profesionişti! a mai avertizat.

— Dar sunt un profesionist!

— Aiurea. În asemenea chestii eşti un ageamiu. N-ai instinctul oamenilor şi nici al locului, parcă n-ai fi de pe-aici. Te vei purta cu Garussi ca un om slab.

— Sunt un om târe.

— Aş, ai scrupule.

— Mă voi corecta.

— Da' de unde, nu poţi. Ai repulsie faţă de reversul păcătos al lucrurilor. Dac-ai fi chirurg n-ai fi în stare să intri în bubă cu cuţitul. Ţi-ar tremura mâna, ţi-ai cârmi nasul în lături. Şi revenind la subiectul obsedant: Ei bine, şi-n afacerea Garussi e ceva care pute.

Răşcanu a devenit atent, deşi repulsia începuse deja să-l lucreze.

— Tocmai de asta, i-a declarat Dissescu, am luat eu în mână povestea. Nu te alarma, nu-ţi cer nimic. Dacă-mi iese, şi trebuie să-mi iasă, nu-ţi iau un singur leu onorariu. Numai că trebuie să nu mă încurci, să nu-mi dai peste mână, să nu mă tragi de mânecă…

— Îţi promit că nici nu apar la tribunal!

— Dar n-am nevoie de niciun tribunal, a strigat Dissescu în culmea înverşunării. Astea-s daraveri care n-au de ce ajunge la tribunale, care trebuie ucise în faşă, după datina locului.

Răşcanu deja s-a retras un pas înapoi.

— Îmi miroase urât.

— Ei şi?

— Nu pot răspunde unor orori anterioare cu o oroare ca asta de azi.

— Auzi colo! a râs bătrânul. Parc-ai vorbi de sfinţi sau de îngeri. Stai să ţi-l citez pe omul dumitale, ca să văd dacă-ţi mai dă mâna să judeci aşa: „Nu uitaţi că suntem în Valahia. Aici întâi se bat falsurile, abia după aia adevărul cu falsul”. Sunt chiar vorbele lui.

S-au aşezat la o masă de cafenea. Răşcanu încerca să se apere de năvala de gânduri contrare, dezlănţuită şi întreţinută de bătrân, care nu-l scăpa din mână.

— Garussi ţi-a spus vorbele astea, a reluat el, à-propos de procesul coanei Leanţa Grădişteanu şi de noul pretendent la moştenire, care a apărut astă toamnă ca din senin.

— Chestiunea nu-i soluţionată nici azi! i-a reamintit Răşcanu...

— Dar ar putea fi soluţionată, a replicat bătrânul, dacă dovedeşti că Avesalom Mânzu nu-i fiul Colonelului.

— Răşcanu a respins soluţia, fără a vrea să-l mai asculte:

— Nu pot consimţi la ceva nelegal. Tocmai de asta am şi amânat procesul Grădişteanu.

— Dar totul e confuz, ceţos, nelegal, s-a avântat bătrânul. În asemenea afaceri n-ai cum să apuci firul adevărat şi să mergi înainte, drept la ţintă.

— Şi atunci cum procedezi? a sărit Răşcanu. Cum procedezi în cazul acesta? Apuci un fir fals?

— De ce fals? Şi cu satisfacţie: Iată, eu am acum proba că Garussi nu-i fiul lui Tudorache Răşcanu. Să se bată el, cu acest fals, dacă e vorba de vreo unul. I-am şi spus-o direct: Domnule, astea nu-s mâinile Răşcanilor. De nas, ce să mai vorbim. Şi râzând: Trebuie să-ţi mai spun că

grecul a căzut pe gânduri. Şi-a privit mai întâi mâinile. I-am zis: Nu le mai suci şi învârti. Astea nu-s mâinile Răşcanilor. Să nu crezi, dragă, i-am mai zis, că-l apăr pe bătrânul Tudorache, dar nu-i semeni. Nu te-arunci în niciun fel spre partea lui. Apoi l-am ispitit: Nu ţi-ar conveni mai degrabă o ascendenţă franceză? Tot prin kera Caliopi! … N-aş spune că nu i-au sticlit ochii. Garussi e omul gata să sară în price barcă, numai să-i faci semn.

Pe Răşcanu îl cuprinsese sila. Nu atât faţă de Garussi, pe care îl ştia, cât faţă de bătrân. Disponibilitatea acestuia de a pleda orice cauză, de a scoate basma curată pe oricine, chiar dacă, în acest caz, pe Tudorache, i se părea demenţială. Se vedea şi-n fervoarea cu care Dissescu povestea:

— Bine-nţeles, grecul a rezistat. Sunt fiul kerei Caliopi, mi-a zis, şi-al lui Tudorache Răşcanu, care i-a fost amant. I-am zis: E greu de reconstituit, dragă, pomelnicul amanţilor ei. Nu fiindcă-s mulţi – turci, greci, moscali, armeni, franţuzi, dar pentru că la răspântia dintre veacuri a fost pe-aici o mare tăvăleală.

— Asta e drept, a convenit Răşcanu.

— Ai dovada, i-am mai zis eu, că Tudorache Răşcanu a trăit maritalmente cu kera Caliopi? „Dovada sunt eu!” a strigat el. În acte, i-am zis, dumneata eşti Zagudi. Eşti adoptat de un oarecare Tache Zagudi, om de casă al Răşcanilor, care ţi-a fost şi naş, te-a botezat. „Ei şi?” Cum ei şi! i-am zis, dar în actul dumitale de botez scrie clar, la rubrica tatălui: „Fiu natural al domnului Henri Beyle”.

— De unde-ai scos-o şi pe asta?! a strigat Răşcanu, şi el uimit.

— N-are importanţă cum am ajuns la hârtia cu pricina. Proba lui Garussi sunt acei cai Isabelle pe care ţi i-a sustras din scrin, plus nişte bilete de amor schimbate între Tudorache şi kera Caliopi. Proba mea e acest act.

Domnul Garussi e fiul natural al domnului Henry Beyle. Am proba!

— Henri Beyle?! şi surpriza l-a făcut pe Răşcanu să stea mult în derută, apoi să caute cu gândul.

— E un obscur scriitor francez. Mie unuia nu-mi place. A intrat în literatură sub numele Stendhal. îl agreezi?

— Pe Stendhal?! Şi în perplexitate: Dar ce să caute Stendhal la Bucureşti?

— Asta m-a întrebat şi Garussi. Acest Henry Beyle de care vorbeşti dumneata, mi-a zis el, n-a pus piciorul pe-aici, prin Valahia. Imediat, eu am remarcat prompt: Văd că te-a obsedat chestiunea!

— Începe să mă preocupe şi pe mine! a spus Răşcanu, aţâţat.

— M-a preocupat, a zis Garussi, fiindcă nu-i real. Căci atunci dumneata ai putea să pretinzi, la fel de uşor, că mă trag din Papa de la Roma.

— Şi nu-i aşa?

— Nu-i aşa, i-am spus, şi ţi-o spun şi dumitale, căci în capul Papei n-am acte. Or. În privinţa dumitale am acte, i-am zis, pornind de la certificatul de botez şi isprăvind cu mâinile. În sfârşit, n-am mai putut să mă abţin şi i-am turnat-o: rasa asta de mâini nu se află pe aici, domnule, poate pe la Grenoble, de unde a venit tăticuţul dumitale. Faci prost că le etalezi. Când umbli prin casa Răşcanilor, eu ţi-aş recomanda să umbli cu mănuşi!

Răşcanu era amuţit de demonstraţie, şi-a luat un respire, dar scurt:

— Şi el?

— Garussi s-a domolit pe moment, deşi fierbea înfundat. A luat-o altfel: Ce spui dumneata, mi-a zis, ar fi de luat în seamă dac-ar fi ceva de capul acestui Henry Beyle. Căci ce altceva a lăsat decât un pseudonim literar şi

nişte cărţi care cu greu se pot citi?... Te aprob, i-am zis, domnul Stendhal nu scrie bine, nici mie nu-mi place. E uscat ca iasca şi n-are stil.

— Absurd.

— De ce absurd? Garussi m-a aprobat. Grecul respira ceva mai liniştit, afirmaţiile mele îi oblojeau o spaimă. Totuşi nu l-am cruţat. Am să-ţi spun eu ceva, i-am zis, à-propos de lipsa de stil: şi-n acest punct vă asemănaţi. „Eu cu el?!” a strigat omuleţul, făcându-şi cruce.

— Are dreptate.

— Perfect, dă-i dreptate şi împarte-ţi averea cu el.

Clocotind de indignare, Răşcanu a sărit din scaun:

— Nu-nţelegi, domnule, că nu pot miza pe argumente false, pe fantezii, numai ca să mă debarasez de el? Şi ca la bară: Cum să admit paternitatea acestui franţuz, când n-am proba că kera Caliopi ar fi fost în pat cu el?

Bătrânul a râs, apoi i-a spus cu tonul cel mai sigur, tonul revelaţiei:

— Domnule, Garussi are mâini plebeene. Apoi sec, plat, terestru: în privinţa patului? Dar patul există, dragă, e pacea de la Bucureşti, acest tractir odios în care misiţii lui Napoleon au fost prezenţi, alături de ruşi şi de turci. Pe cine să mai introduc în acest pat? Deocamdată mă opresc la Stendhal. Şi mustrător: Ţi-am spus c-a fost p-aici o tăvăleală mare!...

Acasă, Răşcanu s-a retras la el, în birou, cu gândul de a nu ceda ispitei. Nu trebuia să consimtă la această trântă prin întuneric cu Garussi, spre care îl atrăgea Dissescu, chiar dacă rezultatul final i-ar fi surâs. I se părea nedemn să mânuiască acte nesigure, colportări provenind din tradiţia orală, cancanuri. Ce să caute Henry Beyle la Bucureşti? în ce măsură l-ar fi slujit acest nume sau altul în descotorosirea de Garussi? Ar fi fost util poate să deschidă vreo carte a lui Stendhal, cel mai bine jurnalul, să se

convingă singur dacă ipoteza Dissescu are vreun dram de plauzibilitate. A găsit într-un raft romanele, citite mai de mult. A găsit şi *Jurnalul*, neparcurs, nu-l interesase Stendhal în chip deosebit, până atunci. A deschis totuşi *Jurnalul*. Infirmarea presupunerii lui Dissescu venea chiar din prima pagină:

„Ceci n'est qu'un journal destine a m-observer moimeme". Şi-n paranteză: „Par prudence, ne sachant ou mettre mes papiers, rien de politique, tous les noms changes"[2].

Deci nici kera Caliopi, nici voiajul în Valahia! Niciun fel de note care să-i ateste prezenţa la Bucureşti, în blestematul an 1812. Răşcanu a vrut să închidă definitiv chestiunea, dar la puţin timp în casă a dat buzna Dissescu, fără să se mai anunţe:

— Garussi fierbe! l-a vestit el. A trecut mai adineaori pe la mine. Individul cercetează *Jurnalul* şi i se pare a fi găsit nişte infirmări chiar din primele fraze.

— Ca şi mine! a spus Răşcanu, apoi a deschis cartea şi a citit cu glas tare: „Ceci n'est qu'un journal destine a m-observer moi-même". Nu rezultă de nicăieri c-ar fi fost omul unor misii secrete.

— Şi paranteza? Citeşte mai departe: „Par prudence... rien de politique, tous les noms changes". Tocmai cu asta l-am încurcat pe Garu? şi, dar l-am încurcat şi mai departe.

— Cu ce?

— Păi cu ce scrie amănunţit în *Jurnal* şi mai ales în ce nu scrie, evită să scrie. Poftim: între anii 1803 – 1 – 306., Henry Beyle se afla la Marsilia, după ce se vânturase prin Italia, doi ani încheiaţi. Între 1807 – 1808 se afla în Germania, la Brunswick, la Ulm, la Ems, la Viena. Între

2î nsumi."

1810 – 1811, bântuia iarăşi teatrele şi cafenelele Parisului. În 1812 porneşte spre Rusia…

— Ei şi?

— Şi nu bagi seama că pe acest drum, spre Rusia, jurnalul lui Stendhal se rupe?

— Şi ce dacă se rupe?

— Aşa mi-a obiectat şi Garussi, iar asta mă scoate din minţi! Păi taman acolo, în ruptură, între aprilie şi august, intervine abaterea lui prin Valahia.

— Da, a recunoscut şi Răşcanu, aici intervine un gol. Să vedem cu ce-l umpli!

— Păi îl umplu cu acte de arhivă, protocoalele secrete dintre ruşi şi turci, în care se atestă şi-un trimis secret al lui Napoleon. Şi-l mai umplu, ca să ştii, şi cu tradiţia orală de la Hanul lui Manuc.

— Simple colportări, bănuiesc.

— Şi ce dacă? Şi împrăştiindu-şi avuţia: Se spune, astfel, că Henry Beyle n-ar fi stat la han, unde s-ar fi subscris pacea, el ar fi locuit pe câte se ştie la cafeneaua lui Iani în odăiţa din fund. De-acolo, prin acoliţii din Bucureşti, şi-ar fi tras sforile. El era omul contelui Pierre Daru, intendentul şef al armatei Corsicanului, care-l trimisese chipurile la Bucureşti ca să cumpere sare.

— Sare?!

— Nu un drob, cum îţi imaginezi, ci câteva mii de care cu coviltir, căci Napoleon pusese în marş spre Rusia un milion de oameni. Afacerea cu sare era perdeaua, o pusese la cale tot Manuc, şi tot prin el. kera Caliopi a trecut de la Tudorache la franţuz, ca să-l spovedească, să afle strategiile Corsicanului. Prin iulie., idila s-a isprăvit, ofiţerul lui Napoleon a plecat spre Rusia şi a izbutit să ajungă din urmă armatele, taman când Moscova ardea.

Incendiul Moscovei îl ştii din *Jurnal*. Incendiul de la

Bucureşti îl afli acu de la mine. Tudorache Răşcanu s-a răzbunat şi el cum a putut. Când s-a născut copilul, bastardul adică, nimic mai simplu decât să-l pună în cârca spionului: „fiu natural al domnului Henry Beyle”.

— Oribil! a şoptit Răşcanu.

— De ce oribil? Oribil a fost întreg acel an, 1812, de care uite că nici azi nu scăpăm, prin urmări. Şi dumneata, şi Garussi, amâfidoi adică, trageţi încă la căruţa anului 1812. Şi cu un ton de ameninţare: Vreau însă ca nici domnul Henry Beyle să nu iasă basma curată. Ar scăpa prea uşor. Cât trăiesc, fac tot ce pot să-i întregesc jurnalul. De ce-ar face-o doar ruşii sau turcii? Deocamdată am promisiunea unor desene de-ale lui, sustrase din odăiţa lui Iani, aflătoare încă la Bucureşti. N-a apucat să le rupă. Acestui domn îi plăcea să schiţeze ochi şi buze de femei. Ce zici?

Răşcanu refuza să mai asculte.

— Garussi se teme să nu descopăr cumva ochii sau poate buzele kerei Caliopi printre hârtiile uitate pe-aci. Ce zici?

Răşcanu l-a condus pe bătrân până la peron, nu voia să-l mai asculte. Voia să scape şi de Garussi, şi de Tudorache, şi de kera Caliopi, şi de Dissescu, de tot acest trecut oribil în care era cât p-aciv să se înece. I-a şi spus:

— Nu consimt să mă înec în trecut. Mi-a ajuns până-n gât această poveste. Nu accept să mai cad înapoi în aceste culise.

— Dar toată istoria e o cădere în culise. Dezmeticeşte-te. Ne salvăm în prezent prin culise.

— Aiurea! şi i-a închis bătrânului uşa.

Oricât i-ar fi fost de greu, Răşcanu trebuia să se întoarcă la prezent, la singurul moştenitor disponibil, al numelui şi al averii: Theo.

Brătianu îşi cumpănea atent atuurile: nu totul era

pierdut, nu totul trebuia să fie pierdut în confruntarea de culise. Mai sceptic, conu Mihalache trăia jignirea de a nu fi fost acceptat la masa verde, pe locul care i se cuvenea. El se vedea dintru început acolo, reprezentând partida victoriei, chiar dacă la dreapta s-ar fi aflat marele kneaz Gorceakov, cu care avea un litigiu, chiar dacă de cealaltă parte, în partida înfrângerii, se afla reprezentantul Porţii, un oarecare Karatheodory-Paşa, cu care nu mai avea niciun litigiu. Jignirea îl lucra lăuntric, dându-i un aer de ofensă şi o taciturnie cu care Brătianu nu se împăca.

— În politică, i-a spus premierul, lucrurile nu sunt aşa cum ai vrea dumneata să fie, ci aşa cum sunt ele. Asta-i situaţia.

— Şi dumneata te poţi împăca cu situaţia aceasta?

— Cine-a spus că mă împac? Eu constat şi lucrez în consecinţă.

În situaţia dată, Brătianu nu putea să nu revină la realităţi. Veleitarii fuseseră scoşi din scenă şi împinşi în culise; pe scenă, mai rămâneau cei tari şi mari: teribilul *Drei Kaiserbund*, alianţa celor trei împăraţi – al Rusiei, al Austro-Ungariei şi al Germaniei, care se vădea fermă, ieşise la lumină. Cu o nădejde totuşi: atitudinea kronprinţului Friedrich, care preluase frânele Germaniei. Bismarck ţinea în mâini Congresul, dar Fritz ţinea în mâini coroana, fie şi provizoriu. Era primul şi poate cel mai important atu.

— Când avem întâlnirea cu kronprinţul? a întrebat premierul.

— Încă nu ne-a fixat ziua şi ora.

Mai era prezentă şi Anglia. Ajuns la Berlin, Brătianu a constatat cu plăcere că locuia la acelaşi hotel cu Disraeli, alias lord Beaconsfield, marele artist al combinaţiilor victorioase, cel de al doilea în secol după William Pitt. Cei doi oameni politici aveau multe să-şi spună. În primăvară,

guvernul britanic profitase de încordarea militară ruso-română din Carpaţi, ca să forţeze la Strâmtori. La rându-i Brătianu profitase de încordarea de la Strâmtori, ca să-l ţină la respect pe fostul aliat până în preziua Congresului, punându-se tacit la unison cu Londra – strângeţi Dvs. la Strâmtori, că strâng şi eu la Carpaţi, sau, nu destindeţi fără a mă preveni! Normal, cele două părţi – care ştiau ce fac – ar fi trebuit acum să-şi strângă bărbăteşte mâna, deşi Brătianu nu aştepta o recompensă, solicita doar un pic de sprijin în chestiunea lui. Şi poate ar fi avut asigurat acest pic, dacă la cârma politicii britanice ar fi rămas lord Derby. Dar lord Derby se retrăsese de la timonă prin martie, fiind înlocuit cu lord Beaconsfield, care destinsese la Strâmtori fără a-l mai preveni pe premierul român. Acum, la hotel, recentul lord evita să-l vadă pe premierul român. De ce, se întreba Brătianu, când şi Dissi, adică succesorul, ar fi trebuit să fie un gentleman! Politica britanică era în fond aceeaşi, un gentleman îl înlocuise pe alt gentleman. Dar raţionamentul l-a enervat pe ministrul de externe, mai sceptic între timp. „Cum de ce? Politica e aceeaşi, dar şi alta. Englezii sunt nişte pragmatici. Tocmai dumneata faci caz de instituţia gentlemanilor?!” „Da, eu. Ce ţi se pare surprinzător! Există, ar trebui să existe, în orice act politic, un dram de loialitate faţă de parteneri indirecţi!!” „Fie, dar ţi-ai făcut interesele cu mine. E drept şi eu cu tine. Acum te faci că nu mă vezi? Nu eşti un gentleman!” Mica lecţie l-a bine dispus pe conu Mihalache, tocmai fiindcă venea de la Brătianu, un om care juca pe interes şi pe clipă. Amândoi participaseră la joc, cu tot riscul, iar acum însă, la unison, nu consimţeau să accepte scoaterea la; margine.

Sosise între timp la Berlin şi marele kneaz Gorceakov, care locuia la reşedinţa ambasadorului Rusiei, prinţul d'Oubril. Pe Gorceakov, Brătianu nu voia să-l vadă, şi împrejurarea l-a ferit de acest posibil accident. Voia în

schimb să-i întâlnească, încă din preliminarii, pe virtualii componenţi ai Alianţei latine, în care liberalii români investiseră atâtea nădejdi: pe Waddington, trimisul Franţei, pe contele Corti, reprezentantul Italiei, singurii care puteau susţine fără a şovăi cauza micii surori latine de la Dunărea de Jos. Franţa n-avea interese egoiste la Congres, a judecat cu bun temei premierul, în spatele lui Waddington se afla simpaticul Gambetta, misionarul idealurilor nobile; în spatele lui Corti se afla Italia, care ura Germania, detesta Austro-Ungaria, nu vedea cu ochi buni Rusia. Mai era, oricum ar fi fost el, chiar şi Karatheodory-Paşa. Pierzând tot, turcii puteau să fie obiectivi, măcar o dată în istorie.

Peste toate, în mintea lui Brătianu se insinuase ideea că Dumnezeu e logic. Ar fi vrut să împărtăşească această constatare şi conului Mihalache, dar ministrul de externe i-ar fi răspuns sigur cu acel blestemat proverb românesc; „Până la Dumnezeu te mănâncă sfinţii”. Adevărat, nici vorbă, dar aceşti sfinţi – credea premierul – erau şi ei oameni. Chiar şi Disraeli nu putea să-l evite la nesfârşit. „Ce Dumnezeu, e totuşi un gentleman, oricât de recent”. La fel şi ceilalţi – cât puteau fi de neînţelegători, de impermeabili, de bornaţi în câmpul propriilor interese? Politica, spusese adesea Brătianu, este câmpul tranzacţiilor. Acesta nu-i câmpul absolutului, domnilor, declarase premierul în parlament, acel câmp aparţine lui Dumnezeu. Or, noi trăim în relativ, cu Cel de Sus ne întâlnim rar, când n-avem încotro. „În acest caz, replicase cineva, ne întâlnim rar şi cu logica!;< „Nu zic ba, a răspuns Brătianu, oameni fiind, mai greşim. Chiar şi atunci când îşi urmăreşte ţinta, omul nu merge drept ca glontele. Mai coteşte şi el”. Era acum de văzut cum cotesc ceilalţi, cum va coti Brătianu. Era mai ales de observat unde sunt coturile şi cotiturile noii situaţii. În această stare de spirit,

fără a se lăsa îmbătat de iluzii, Brătianu n-a mai ezitat şi a telegrafiat prinţului:

„Sfatul meu este să vă instalaţi la

Sinaia pe durata lucrărilor Congresului. Aveţi trebuinţă de repaus”.

Starea de vacanţă a prinţului, pe care şi-o acorda, a ţinut tot timpul pregătirilor pentru drum. Era fără însemnătate dacă vacanţa se petrecea la Krauchenwies sau la Sinaia, cu atât mai bine la Sinaia, unde liniştea era aproape geologică. Reintra acum în munţi fără griji. Evenimentele aveau un curs ca şi asigurat, de care nu mai trebuia să se ocupe. Alteţa-Sa a trăit chiar plăcerea de a şti că liniile telegrafice care trec prin Sinaia se aflau cu mult mai jos decât mănăstirea unde era de obicei găzduit, că celelalte veşti importante îi parveneau prin curieri care călătoreau până la Câmpina cu trenul, iar de acolo înainte călare. Nici faptul că nu trăgea „la casa lui” – construcţia castelului fusese abandonată pe durata războiului – nu-l mai deranja. Urma să-şi acorde un scurt repaus montan, fără confort, în prelungirea vieţii de campanie, dar altfel, absolvit de nişte preocupări grave, tămăduit de nişte alarme. Desigur, de-a lungul drumului ar fi observat şi mişcarea trupelor ruseşti, şi mişcarea trupelor române, dar trupele ţării erau calme, aveau starea de spirit a prinţului. În acelst moment de destindere şi calm, l-a surprins o întrebare a prinţesei:

— Alteţa-Voastră nu are emoţie pentru acest drum?

— De ce să am emoţie? a replicat el surprins.

— Pentru întâlnirea cu ei. Cu banda!…

— Care bandă?!

— Cum, nu ştiţi?! Şi sufocată: Banda lui Zarafu.

El a râs şi a liniştit-o. În munţi fiind, prinţul aflase de banda lui Zarafu şi de măsurile ce se luaseră pentru prinderea tâlharilor. După război se înmulţiseră

răufăcătorii, fapt normal la vremi de răspântie. Dar legat de aceasta, prinţesa trăia un adevărat frison romantic la gândul unei întâlniri cu hoţii, fie la dus, fie la întors, oricum pe drum, în munţi. Doamna Elizabeta visa o asemenea întâlnire; era imperios necesară şi o ultimă surpriză pe care evenimentele o mai puteau oferi acestui suflet de copil, într-un timp aproape expirat.

— Chiar nu vă temeţi că vom fi atacaţi pe drum? a insistat ea.

— De ce să mă tem?

Liniştea bărbatului i-a provocat sensibilei fiinţe o uşoară dezamăgire. Ar fi dorit ca şi lui să-i fie teamă, să participe la emoţie. Încă din copilărie prinţesa cultiva excepţionalul. Când nu-l întâlnea, cum se întâmplase înainte de război, doamna se lansa în lecturi care-i stimulau imaginaţia, provocându-i fie oroarea, fie mila. Încă din primul an al sosirii în ţară prinţesa descoperise resursele literare locale pentru saturarea acestui, apetit, iar o baladă a domnului Vasile Alecsandri cu titlul „Grui Singer” îi provocase pe atunci frenezia. I-a şi recitat-o augustului soţ, ca prim exerciţiu de limba română:

„Cine-a aflat în lume de Codrul-fără-viaţă şi n-a simţit în suflet un crunt fior de gheaţă?”

Prinţul reţinuse pe loc versurile, care-i reaminteau poemele lui Tieck, prin feeria gheţii şi prin asprimea imaginii montane:

„În cea pădure veche, grozavă, infernală, Cărarea-i încâlcită şi umbra e mortală.

Prinţesa recita euforic, aspirând versurile, noile cuvinte pe care le rostea surprinzător de bine, mai bine ca el, deşi prinţul n-a mai prizat şi restul poemei, care se rostogolea dezordonat şi gongoric:

„Şi arbori, st inei, prăpăstii şi oricare făptură Iau forme uriaşe prin negura cea sură.

Aspecte fioroase de pajuri, de balauri.

Desmei culcaţi pe dâmburi, de şerpi ascunşi în găuri”...

Aici, chiar în acest punct, a intervenit un litigiu: prinţul a propus o rectificare a ultimei rime – nu „găuri” ci „găuri”!, tânăra doamnă a obiectat că „găuri” nu rima cu „balauri11 şi atunci tot ea a propus să se modifice „balauri11 prin „balăuri11/ dar prinţul a pretins că „balăuri11 nu exista auditiv în limba română. „Dar găuri există?” „Nici găuri!” „Şi atunci?” Chestiunea avea să rămână fără soluţie. Vina era a bardului care, în acest caz, procedase cu o iresponsabilitate suverană.

După o pauză, prinţesa a insistat în a-l contrazice pe prinţ, aducând un alt exemplu, pe care era cât p-aci să-i cânte:

„Am un le-au
Şi vreau să-l beu”.

— În acest caz, a replicat ea, cum spune Alteţa-Voastră, ca să iasă rima:

Am un leu
Şi vreau să-l beau?

Prinţul a fost cu totul intrigat, nu atât de imposibilitatea rimei, cât de suspectele cunoştinţe lexicale ale doamnei. El se îngrijise ca prinţesa să înveţe limba română cu cei mai autorizaţi profesori, o medita în mod special domnul August Treboniu Laurian!, o corija şi pastorul Neumeister, şi atunci pe ce cale pătrunsese în mintea doamnei acel cântec de mahala?! De la cine-l învăţase, ce societate frecventa? Cum descoperise acel mediu într-un timp atât de scurt? Micul litigiu a introdus între cei doi o răceală, o suspiciune, pe care doamna a dilatat-o inocent printr-un alt exemplu folcloric:

„La cârchimă, la Şosea.
Bea naşul cu fină-sa... u

Ceea ce, după o expresie populară autohtonă, a pus capac. În discuţia de acum era însă vorba nu de o chestiune de rimă – „găuri/balauri”, „beau/le-au”, de fantezie adică, ci de realitate. În munţi acţiona – prinţul era dator s-o ştie! – banda lui zâarafu, un tip mai sângeros decât Grui Singer. Prinţesa asocia oroarea faţă de isprăvile acestui tâlhar cu mila, fiindcă, dacă întâlnirea cu banda ar fi avut loc, prinţul ar fi fost nevoit s-o apere pe doamnă, să-i prindă şi să-i reprime pe bandiţi, trimiţându-i la ocnă sau spânzurându-i. Deşi în România era abolită pedeapsa cu moartea!

— V-aş ruga totuşi să-i cruţaţi! a cerut ea. N-aş dori să se petreacă vreo scenă crudă.

— Pe cine să cruţăm?

— Pe cei din banda lui Zarafu.

Prinţul a calmat-o mut, dar în pasiunea pe care doamna a pus-o în trăirea subiectului extravagant Alteţa-Sa a desprins şi unda unui reproş. I se reproşa poate lipsa de ocrotire masculină – apărarea unei doamne nu putea fi lăsată în grija personalului, fie chiar militar, aceasta revenea de obicei bărbatului, şefului casei, constituind preocuparea lui fundamentală, rostul lui pe lume. Ca şi, pe alt plan, apărarea unei societăţi care cădea, de asemeni, în sarcina principiului ordonator. Prinţului îi reveneau atribuirea demnităţilor şi indemnităţilor, promovarea Ordinii şi reprimarea dezordinii. Altfel ce rost avea puterea? Sau puterea, după marile evenimente, intra în vacanţă?

Dar subiectul extravagant l-a captivat şi pe prinţ. Ţara peste care Alteţa-Sa domnea producea nu numai grâne, vite, fructe, vinuri, lemn de foc, petroleu, dar şi poveşti cu briganzi, numiţi local haiduci, sumedenie de haiduci care compuneau cu numele lor o genealogie paraleâă cu cea a voievozilor. Şi haiducii fiind pierduţi în

mitologie, ca şi voievozii, confundându-se cu nebulosul mitologic al ţării. Printre ei străluceau astfel Toma Alimoş, „boier din ţara de jos”, apoi Novăceştii, de asemeni boieri, apoi Grozea, Corbea sau în Ardeal Pintea. Mai aproape de timpurile moderne, pe vremea lui Tudor Vladimirescu haiducise tot un boier, Iancu Jianu, despre care scrisese şi domnul Ion Ghica. Faima acelui haiduc trecuse în popor; în ajun de an nou, flăcăii din aproape toate satele româneşti se travesteau în jieni şi-i jucau isprăvile pe la casele oamenilor. Pe vremea lui Cuza, acţionase Tunsu. Haiducul avea, zice-se, o îndrăzneală corsicană, el fusese numit cu porecla pe care soldaţii francezi fanatizaţi i-o dăduseră lui Bonaparte: Tunsu. Poveştile cu haiduci, traduse de pastorul Neumeister, iar mai târziu de doamna Mite Kremnitz, o încântau pe prinţesa Elizabeta, care la rându-i se apucase să compună poveşti cu haiduci. Aceşti bărbaţi o fermecau mai întâi prin rangul lor social – toţi erau nişte nobili, care, în viziunea ei, vorbeau franţuzeşte şi nemţeşte (mai rar turceşte!) şi purtau nume de arbori – Paltin, Brad, Stejar, Frasin ş.a.m.d. Toţi, ca revoltaţi ce erau, se avântaseră să facă dreptate, s-o dăruiască de-acolo de sus celor umili, aflaţi jos, săracilor şi neajutoraţilor, pentru care doamna nutrea o adâncă milă. Ca şi faţă de haiduci, de sacrificiul lor neînţeles, pentru că toţi, dar absolut toţi, sfârşiseră tragic. În această stare de exaltare, doamna însăşi închipuise o poveste de inspiraţie folclorică – „pe un motiv românesc” – în care un haiduc, din nou un Paltin, pentru a face dreptate unui orfan, urcase până la Vârful cu Dor. Un foarte apreciat pictor, domnul G.D. Mirea, ar fi urmat să realizeze un important tablou pe aceeaşi temă. Un poet, domnul

Eminescu, ar fi urmat să traducă basmul prinţesei din nemţeşte în româneşte.

Dar haiducii ca personaje sociale interveniseră şi-n

timpul domniei prinţului, amestecându-se uneori în destinul oamenilor curţii, chiar în al celor mai apropiaţi. Astfel fusese haiducul Soare, un nume bine cunoscut, chiar dacă nu prin balade. Despre acest temerar, care haiducise prin Teleorman, îi vorbise cândva. căpitanul Grădişteanu, el însuşi – în calitate de şef de poteră – fiind amestecat într-o aventură romantică legată de urmărirea hoţului prin păduri. Ceea ce Grădişteanu nu-i spusese, prinţul aflase însă mai târziu, ţinea de un adevărat roman. Ca să prindă hoţul, tânărul ofiţer Grădişteanu i-a luat mai întâi urma şi i-a identificat gazdele. Loc & tenentul – căci pe atunci Grădişteanu era locotenent – s-a instalat, până la urmă la o ibovnică a hoţului, de asemeni faimoasă prin izbitoarea-i frumuseţe, poreclită ca atari: Mândra lui Soare. Locotenentul a aşteptat apoi hoţul, o zi, două, nouă, rămânând cu ibovnica lui Soare şi fiind practic prizonierul Mândrei. Ca să-şi salveze bărbatul, coana Leanţa Grădişteanu ar fi intervenit la vodă. S-a pus apoi ea însăşi în fruntea unei alte potere, formată dintr-o companie de lăneieri şi a înconjurat gospodăria rivalei. Ca să-şi salveze ibovnica, Soare s-ar fi aliat cu alte bande de hoţi punând la rându-i asediu casei cu bucluc şi dublând cordonul de lăneieri. Ce-a ieşit? Din legătura cu Mândra lui Soare ar fi rezultat singura odraslă a ofiţerului, un copil ilegitim, poreclit Mânzu, oficial Avesalam Mânzu, înscris de curând printre pretendenţii la averea Grădiştencei.

Acum prinţul se întreba: ce-i rezervase timpul în materie de haiduci, ce surpriză a sorţii? După câte se vedea, prinţesa îşi punea mari nădejdi, dorea o aventură excepţională, visa ca el – Alteţa-şa! – să se confrunte direct cu marele tâlhar. Şi mai voia, nici vorbă, ca aventura să se termine cu bine. Pentru a, de Crăciun, isprava să poată fi istorisită cu lux de amănunte la Krauchenwiess, fără a da emoţii ascultătorilor decât strict pe durata povestirii.

Pentru un început de vacanţă era bine.

Răşcanu nu trebuia să se lase târât într-o luptă de culise, totuna cu o răfuială de gang. El nu trebuia să-l accepte ca oponent pe Garussi, fie şi din silă, trebuia să-l ignore, să şi-l scoată din cap. Salvarea numelui şi a averii nu putea veni pe această cale. Dar pe care?

Îl avea acum în minte pe ginere, pe Toma, de care ar fi trebuit să se lege sufleteşte. Mai gravă însă decât iminenţa pierderii fetei era senzaţia de răceală pe care o simţea faţă de acest străin. În primăvară, la întoarcerea acasă, după ce-o condusese pe Hélène până la frontieră, s-a trezit într-un imobil pustiu, faţă în faţă cu un străin: Toma. Tânărul soţ s-a purtat cuviincios, discret, chiar cu un fel de panică în faţa şefului casei. Nu ştia cum să i se adreseze, evita şi formula „tat; a „şi formula „domnule”, Răşcanu ezita între „dumneata” şi „tu”, tante Clotilde îi spunea pe nume, personalul domestic observa reticent duelul chinuitor dintre cei doi bărbaţi.

Prin plecarea lui Helfene, Răşcanu obţinuse în casă un străin cu care nu avea ce face. Nu-i era copil, fie şi prin alianţă – ca ginere, nu-i era nepot – ca Theo, nu-i era slugă – ca Garussi, nu-i era prieten. Diferenţa de vârstă era prea mare ca să se instituie între cei doi o consonanţă de idei sau preferinţe. Toma rămânea inert şi opac între el şi Helâne, ca un zid intervenit între două fiinţe ce se iubeau. Ce-i putea totuşi reproşa? Poate nefericita funcţie de accident pe care i-o rezervase soarta. Atunci cine avea vreo vină?

O clipă, avocatul s-a întors cu gândul la Theo. L-a revăzut la vârsta la care nepotul fusese adus în casă, la nici trei ani. Băieţaşul era antipatic şi prost crescut, victimă a mediului din care provenise. Cei doi copii, fiica şi nepotul, se dezvoltaseră divergent, deşi bucurându-se de aceeaşi afecţiune – nu şi a unchiului, care a făcut

totdeauna o distinoţie între Hélène şi Theo. Blăne creştea spontan, ca o moştenitoare legitimă a virtuţilor familiei, Theo ca un recalcitrant, un uzurpator. După un timp, suferinţa lui Răşcanu a fost cea de a şti că nu Blăne va duce mai departe numele familiei, ci Theo. H61 ne era pierdută pentru neam, prin căsătorie, or Theo, prin progeniturile lui de după căsătorie ar fi urmat să perpetueze numele Răşcanilor la infinit, asociind nişte defecte insuportabile. Apoi ruptura, ambele rupturi: Theo refuzase ostentativ să mai facă parte din familie, Hélène

— Prin căsătorie – ieşea din onom tica neamului, iar acum ieşea – ieşise – şi din viaţă, xs u fusese oare nedrept cu Theo?

Lui Theo îi refuzase tot, în primul rând afecţiunea, Răşcanu o recunoştea cu stânjenire. Nu era oare îndreptăţită reacţia nepotului faţă cu o autoritate pe care, în absenţa sentimentului, tânărul o respingea? Cine îl provocase pe tânăr dacă nu el? Bine, putea răspunde Theo, nu m-aţi dorit, dar odată ce-am apărut, odată ce exist printr-o fatalitate, recunoaşte-ţi-mi fatalitatea şi purtaţi-vă în consecinţă: daţi-mi afecţiunea sau lăsaţi-mă să mă descurc cum pot, s-o caut aiurea. Nu era oare aceeaşi şi problema „claselor ilegitime", a claselor din flori? Acestea apăruseră ca din senin, apoi se impuseseră, ca o fatalitate. Raportul între stăpâni şi slugi, între boieri şi ţărani se mai putea menţine, acum, după război, la simplul şi grosolanul raport de reciproce îndatoriri? Datoria rezultă dintr-o constrângere, şi-a spus Răşcanu, e un imperativ *ab extra*, afecţiunea interiorizează constrângerea, o face suportabilă, o încălzeşte, o umanizează. Prin datorie, Răşcanu îi dăduse lui Theo tot, nicio discriminare faţă de Hel & ne!, retrăgându-i de fapt totul, în lipsa afecţiunii.

Dar cum să-i dea afecţiune acestui copil bizar, care s-a înfăţişat din prima clipă ca un cumul de cusururi? Cum

să dai iubire unei fiinţe care nu reclamă iubirea, prin întreg felul ei de a fi? Răşcanu nu-l iubea pe Theo, fiindcă tânărul nu inspira iubirea. Căci ce altceva era iubirea decât acordul spontan între două fiinţe, ambele purtătoare de dragoste? Era cazul? Iar dacă nu, atunci ar fi trebuit ca dragostea să decurgă în chip nefiresc, dintr-un imperativ, eventual reciproc acceptat: hai să ne constrângem la reciprocă iubire, să isprăvim prin a ieşi din regimul rece al datoriei, o datorie care ucide orice umbră de sentiment. Era mai francă datoria, loială, chiar dacă insuportabilă. Probă reacţia de răzvrătire, ura. Ar fi reacţionat altfel Răşcanu, acceptând la caz de neputinţă asistenţa lui Theo, emanând din simplă datorie? O, ar fi respins-o ca nedemnă de el, umilitoare la absolut, simplă milă.

Răşcanu a căutat într-un album o fotografie a lui Theo, a găsit una, o poză care nu spunea nimic, înfăţişa un sugar nici urât şi nici frumos, un copil. Ţâncul acela nesemnificativ, absolut oarecare, nu îndreptăţea nici apropierea tandră şi nici respingerea, decât doar în măsura în care reprezenta ideea de copil. Da, copiii merită să fie iubiţi, indiferent cum sunt, indiferent cui aparţin. Copilul aparţinea totuşi familiei, deci trebuia iubit. Trebuia iubit mai ales în măsura în care confirma nişte aşteptări. Căci dragostea este totuşi o aşteptare confirmată, iubirea răspunde iubirii. Ceea ce nu s-a petrecut. A urmat respingerea, iar acum Răşcanu se întreba: era oare fatal ca oamenii să se respingă unii pe alţii în interiorul aceleiaşi familii, sau, în alt plan, clasele în interiorul aceleiaşi societăţi? Era normal ca oamenii să coexiste prin simplă datorie? Cui rezervau iubirea: hazardului sau unui pur impuls egoist? Pe Theo, avocatul ar fi trebuit totuşi să-l iubească fie şi dintr-un pur impuls egoist. Acest copil, oricum era, aparţinea familiei. Ar fi repudiat el oare, în cazul unei naşteri nefericite şi-n cazul în care el, Răşcanu,

ar mai fi trăit, un copil al lui Hélène, având aceleaşi cusururi ca Theo? L-ar fi iubit, desigur, cu toată suferinţa.

Dar poate că Theo merita iubit, indiferent cum era. Câteva trăsături, din portretul lui generic, erau convenabile: o anume demnitate, împinsă până la recalcitranţă

— Dar defel vulgară, chiar nobilă!, o anume înverşunare – semn al apetitului pentru ţinte mari, de unde inflexibilitatea!, o anume disponibilitate pentru risc – indiciu al bărbăţiei, dar şi al generozităţii, căci în fond numai cei generoşi trec uşor peste propria persoană. Theo ar fi trebuit să semene cu mama lui, o servitoare, dar, curios, copilul semăna leit cu taică-său, cu Theofil, şi se vădea a fi un Răşcan. Atunci de ce Răşcanu să-l repudieze? De ce să-l împingă într-o poziţie nedemnă faţă de situaţia familiei, a neamului, o poziţie în care tânărul se refugiase din spirit de replică! Tânărul îi dăduse replica meritată: dacă voi nu mă vreţi, nici eu nu vă vreau.

Ar fi trebuit totuşi, venise momentul, ca Răşcanu să-l recupereze, fie şi din datorie. Nu ca nepot, ca fiu. Măcar din datoria de a-i trece partea de avere, care-i revenea. Din datorie, dar şi din responsabilitate. Răşcanu nu putea răspunde la o iresponsabilitate juvenilă cu o iresponsabilitate echivalentă, care ar fi părut cinică în cazul său. Cum adică, i s-ar fi putut spune, dumneata pedepseşti atât de drastic un capriciu juvenil? Domnul Răşcanu, s-ar mai fi spus, face caz de independenţa în atitudini, de libertatea opiniei, dar dachează la primul impas. Theo în fond a procedat ca un om liber. Nu era normal ca tânărul să-i întoarcă spatele? Oricât ar fi fost de umilitor, pentru el, Răşcanu trebuia să-l vadă pe Theo şi să-l aducă acasă.

Ajuns la Sinaia, prinţul nota în jurnal:

„Tot drumul de la Câmpina la Predeal e ocupat de

Regimentul 3 Călăraşi, din cauza bandelor de tâlhari”.

Apoi şi mai amănunţit, pe o altă filă:

„Din cauza bandelor de tâlhari, care jac nesigură calea Ploieşti – predeal

— Cu opt zile înainte a fost atacată diligenţa – trăsura princiară a fost escortată de un escadron de călăraşi, ceea ce a dat călătoriei un anume fast”.

Până la Floreşti, echipajul princiar fusese însoţit şi de trăsurile membrilor guvernului, ceea ce dăduse o şi mai mare solemnitate alaiului. Doamna Elizabeta era încântată că acei domni în alb s-au constituit într-o escortă de vacanţă, iar la despărţire, luându-şi adio de la domniile lor, t a trăit frisonul necunoscutului. Mai departe a fost protejată numai de militari călări. Prinţul a mai notat:

„Doamna s-a bucurat în chip deosebit la ideea romantică, cum că-n apropiere, pe povârnişurile munţilor, ar putea fi tâlhari. Din nenorocire, înainte ca perechea princiară să ajungă la Sinaia, a început ploaia

Ploaia l-a rupt pe prinţ de lume. Perdelele grele de apă au împrejmuit zile în şir mănăstirea în care era găzduit, împiedicându-l să ajungă şi la şantierul castelului, aflat în paragină, şi, în oraş, la oficiul poştal. Un adjutant al curţii făcea drumul de la poştă de doiia ori pe zi, dar nimic pe firul telegrafic. Ar fi trebuit ca chiar Alteţa-Sa să întreprindă un drum până acolo, să constate dacă linia funcţionează, dacă nu intervenise cumva o defecţiune, dar nerăbdarea i se părea umilitoare şi a încercat să şi-o frâneze.

Prinţesa, în schimb, era fericită, în sfârşit respira, scăpase de canicula din Bucureşti. Scăpase şi de tâlhari, deşi regreta. Pe doamnă o încânta ploaia, o vrăjeau – draperiile de apă, aroma de smirnă din mănăstire, ritmul lent al picăturilor pe acoperiş. Ar fi vrut să arpegieze un preludiu la ploaie, simţea notele în degete, dar în

mănăstirea Sinaia nu exista orgă şi niciun alt instrument muzical, măcar o spinetă. Un clopot mic de bronz suna orele de rugăciune, după ritul ortodox. Mai era şi o toacă, instrument acustic brutal, cu o ritmică foarte aparte. Bătăile ciocanului în scândura de lemn, întretăiate cu sunetele clopotului, compuneau singura muzică. Era totuşi bine. În această atmosferă, doamna Elizabeta putea relua povestea despre „Vârful cu Dor”, drept care s-a şi. apucat să scrie. Povestea curgea harnic, paralel cu lucrările Congresului de la Berlin, iar dacă ploaia ar mai fi ţinut câteva săptămâni, exista buna şansă ca frumoasa istorioară să fie dusă până la fine.

Pe prinţ euforia literară a consoartei îl irita. Nu era cu putinţă atâta sustragere din presiunea clipei, chiar dacă clipa hotărâtoare avea să-şi sune bătaia undeva hăt departe, la Berlin. Într-o după-amiază, Alteţei-Sale i s-a părut că peniţa doamnei Elizabeta face prea mult zgomot. Prinţul a ieşit din chilia care-i fusese rezervată şi a trecut în biserică. Era un loc ideal de reculegere, mai ales că-n incintă nu era nimeni. Cinci paşi dus, până în faţa altarului, cinci paşi întors, până la uşă, apoi drumul dus şi întors, între cele două abside laterale. Preumblar ea a ţinut până la ceasul de vecernie, când în incintă au pătruns călugării. A revenit în chilie, dar doamna nu isprăvise de scris. Afară încă ploua.

După refuzul cancelarului Bismarck de a-i primi pe trimişii români, prinţiil îşi îndreptase toate nădejdile către kronprinţ. Fţiedrich nu-l putea uita, nici trăda. Relaţia prinţului cu moştenitorul coroanei germane era atât de veche şi atât de sigură încât nimic n-o putea clinti. Desigur, interveniseră în ani unele sâcâieli, mici incidente de orgoliu, care nu puseseră însă nici prietenia şi nici rudenia la încercare. În câteva rânduri, direct sau indirect, Fritz voise să-i pună la probă afecţiunea, uneori la modul

glumeţ, alteori serios, cu oarecare gravitate. À-propos de afecţiune, odată, într-o vacanţă pe Rin, când îl reîntâlnise pe kronprinţ, acesta îl chestionase grav, încruntându-şi sprâncenele: „Spune-mi, în fond, care patrie o iubeşti tu mai mult, patria reală sau patria datoriei?” Prinţul a încruntat la rându-i sprâncenele: nu înţelegea. A replicat: Vorbeşti de parcă patria datoriei n-ar fi reală!”. „Eu te întreb pe care o iubeşti mai mult!” Din nou derută, dar nu faţă de chestiunea în sine, ci pentru modul sofistic în care kronprinţul o formulase. Prinţul a răspuns fără să ezite: „Dar datoria mea e patria mea!”

Acum aştepta. Insistase încă de la plecarea celor doi ca întâlnirea cu kronprinţul să-i fie relatată amănunţit, replică cu replică. Acum ştia că abordarea kronprinţului a pretins preparative. Conu Mihalachă fusese nevoit să alerteze toate relaţiile lui germane, din vremea studenţiei la Berlin, dar şi pe cele mai noi, aferente curţii. Brătianu a solicitat sprijin de la Krauchenwiess, unde familia prinţului Karl-Anton se mutase. Lui Vârnav-Liteanu, consulul român la Berlin, îi reveniseră câteva chestiuni protocolare, foarte importante, atâta timp cât între Bismarck şi kronprinţ intervenise o stare de încordare, legată cert de simpatia pe care Fritz nu ezita s-o manifeste faţă de prinţul Carol. Era la mijloc un sentiment de familie, kronprinţul nu uita că este, sangvin, un Hohenzollern, mai mult chiar, voia să se ştie. O ştia însă şi cancelarul, care ar fi spus: „Kronprinţul şi-a ales cel mai prost moment ca să dea glas sentimentelor sale de familie. Mai simplu era să facă o vizită la Sinaia. Aş fi fost de acord”.

Se conturase deja o dramă, confruntarea dintre datorie şi sentiment, dar tema ţinea de teatrul clasic francez, mergea la Racine, nu la Berlin, şi, în consecinţă, fiind foarte ocupat, Bismarck. l-a însărcinat pe prinţul Hohenlohe să trateze chestiunea, s-o tranşeze, fără a mai fi

necesar ca asprul tutore al imperiului să mai treacă pe la palatul imperial. Hohenlohe era prieten cu prinţul Karl-Anton, cu kronprinţul Friedrich, cu prinţul Carol. Fusese intim amestecat în afacerea aducerii prinţului Carol în România, în legătură cu el se puteau nutri speranţe. Dar Hohenlohe nu era un Hohenzollern şi-n consecinţă nu cunoştea pendularea între datorie şi sentiment. Ca german, el era strict omul datoriei, şi cei doi trimişi români se temeau, oscilând între teamă şi speranţă. Amănuntele acestea îi erau cunoscute prinţului dintr-o scurtă scrisoare a prinţului tată, care era la rându-i foarte îngrijorat de mersul „afacerii române” la Berlin. Putea Fritz să sacrifice o prietenie tocmai în ceasul în care prinţul avea cea mai mare nevoie de ea şi când kronprinţul i-o putea dovedi în modul cel mai direct, chiar acum, în clipa când ţinea în mâini coroana?

A aşteptat. Vârnav-Liteanu primise însărcinarea să redacteze un raport amplu asupra întâlnirii şi să-l transmită telegrafic filă cu filă. Ceea ce-ar fi urmat să se petreacă acolo era nu doar o întâlnire între cei doi români şi kronprinţ, ca şef al statului german, ci între prinţ şi kronprinţ ca membri ai aceleiaşi familii, ca prieteni.

Relatarea telegrafică a sosit în zori, într-o zi cu ploaie, la un ceas când de obicei eşti trezit de veştile proaste. Veştile nu puteau fi totuşi proaste, Alteţa-Sa a anticipat, apreciind grosimea raportului, numărul de pagini şi de cuvinte şi socotindu-le convenabile pentru importanţa întâlnirii, care durase mult. Nu s-ar fi putut discuta într-o simplă vizită protocolară chestiuni atât de grave ca cele aduse de delegaţii români la cunoştinţa lui Fritz. Prinţul a apreciat şi faptul că cei doi n-au intrat în subiect ex*abrupto*, ci s-au interesat mai întâi de starea sănătăţii kaiserului.

Kogălniceanu l-a informat pe kronprinţ, în

introducere, deşi nu mai era necesar, că starea sănătăţii împăratului Germaniei preocupase toată lumea bună din România: la Bucureşti, după aflarea „groaznicei ştiri”, guvernul poruncise un serviciu divin pentru kaiser, la care luaseră parte, alături de perechea princiară, toţi miniştrii, plus corpurile legiuitoare. Ministrul român de externe a repetat apoi textul telegramei de consolare trimisă la Berlin de prinţ şi prinţesă, care începea cu aceleaşi cuvinte reluate în conversaţie şi de kronprinţ: „Ne lipsesc cuvintele ca să ne exprimăm... etc”, încheindu-se cu: „Ne rugăm lui Dumnezeu ca fapta să nu aibă prea grave urmări”. Citind, prinţul a apreciat această conduită a ministrului său.

Dar, odată debitat acest text, primul punct de pe agenda întâlnirii ar fi trebuit să fie epuizat. N-a fost însă aşa. Kronprinţul a preluat imediat chestiunea „gravelor urmări”, informându-i pe cei doi că starea kaiserului era departe de a fi bună.

„— Închipuiţi-vă, atentatorul a tras cu o puşcă cu două ţevi. Într-o primă telegramă, transmisă la Bucureşti prin Alvensleben, vă informasem că împăratul a fost lovit la braţul drept şi în obraz de mai multe alice. Ei bine, acum ştim exact situaţia. A fost lovit de treizeci de alice în obraz, la amândouă braţele şi-n spate. Optsprezece alice l-au lovit în coif”.

Pe prinţ nu-l mai interesau aceste amănunte, era avid să afle ce se întâmplase mai departe. Kronprinţul, se scria mai departe în raport, a luat apoi de pe birou o fotografie a armei mânuite de atentator, pe care a trecut-o celor doi miniştri români. Amănuntul din raport a reţinut şi atenţia prinţului. Piesa propriu-zisă se afla depusă la procuratura imperiului, pentru proces. Pe acelaşi birou, într-o scrumieră, se aflau şi câteva alice – nu alicele corp delict, ci doar cele care se risipiseră pe jos, pe lângă victimă.

Brătianu s-a ferit să le atingă – probabil din superstiţia că dacă ar fi făcut-o l-ar lovi şi pe el o năpastă!, Kogălniceanu, în schimb, a cântărit alicele în palmă, le-a sunat, a constatat că nu-s grele, păreau destul de uşoare!, le-a depus înapoi în scrumieră.

De la starea kaiserului, care încă nu-şi revenise, kronprinţul a trecut imediat la un expozeu asupra atentatorului, un oarecare Nobiling, iar cei doi miniştri au fost datori să întrebe cine era acest Nobiling, şi cum îndrăznise! întrebare normală, foarte firesc ca miniştrii săi s-o formuleze. Şi-o pusese şi prinţul. Kronprinţul se afla încă sub starea emoţiei. A adăugat noi amănunte:

„— Ştiţi că atentatorul, foarte grav rănit, a încercat mai întâi să se sinucidă? El a izbutit să rănească mortal şi un soldat din gardă. Până la urmă a fost prins şi imobilizat. Atunci, pe moment, toţi am fost preocupaţi nu atât de atentator cât de starea kai. serului”.

Normal, de asemeni, ca cei doi să repete întrebarea: cine era acest Nobiling? Nobiling, s-a răspuns, iar amănuntul i-a reţinut atenţia prinţului, făcea parte dintr-o bună familie germană – era german, nici evreu, nici francez!, era inte-lec-tu-al!, dar, din nenorocire, era socialist. Sarcina justiţiei devenea cu atât mai grea, mai plină de răspundere, cu cât nu era în joc doar o persoană, ci o mişcare, mişcarea socialistă, acel şarpe cu multe capete care scosese capul (capetele), în Europa. În această chestiune, kronprinţul a fost scurt şi decis:

„— Germania a născut socialismul, Germania îl va lichida. Şi după o pauză: Vom proceda mai hotărât decât Rusia, să ştiţi”.

Bine, dar mai departe? s-a întrebat prinţul, nervos. Mai departe însă, kronprinţul a evocat o altă nenorocire, tot germană, pe care a împărţit-o, pe larg celor doi. În 18 mai, deci înainte de atentat, cel mai mare vas de exerciţii

al marinei imperiului se dusese la fund, în Marea Manecii, în urma ciocnirii cu un alt vas german de război care purta – imaginaţi-vă! – chiar numele împăratului Wilhelm.

„— închipuiţi-vă, a strigat kronprinţul, naufragiul a precedat atentatul. Vedeţi între cele două evenimente vreo legătură?

Bine, şi mai departe? Oricât de dureroase erau cele două evenimente, naufragiul şi atentatul, Friedrich trebuia totuşi să ajungă la subiect, ceea ce aşteptau şi trimişii prinţului, cu nerăbdare. În raport se spunea:

„Mai departe kronprinţul a schimbat tonul, a devenit simpatic, luându-ne părtaşi la o mică agendă cu întâmplări de familie, legate de casa imperială şi de casele înrudite, întâmplări care, în mod sigur, ar putea interesa şi curtea de la Bucureşti. Acum kronprinţul era vesel”.

Pe prinţ l-a indispus veselia kronprinţului, nu mai putea citi, nu-l mai interesau nimicurile de familie, a parcurs textul lui Friedrich în zbor:

„— Leopold şi Antoaneta, cred că ştiţi, au stat opt zile la Paris. Acolo s-au întâlnit; cu Filip şi cu Maria”.

Filip, Maria, Leopold, Antoaneta? îl mai puteau interesa pe prinţ aceste nume?

„— A fost tot atunci şi mătuşa Maria, Marichen cum îi zicem noi, şi Marie de Monaco”.

Ce se mai putea adăuga, înainte de a închide subiectul? Kronprinţul şi-a reamintit de o ultimă întrfebare pe care voia s-o adreseze celor doi:

„— À-propos, voi nu v-aţi dus să vizitaţi Expoziţia Universală de la Paris?”

Culmea! Nu, nu se duseseră, cei doi se aflau la Berlin, nu la Paris. Kronprinţul le-a mai spus că suferă îngrozitor de căldură. Dacă aceste nenorociri – catastrofa maritimă şi atentatul – nu s-ar fi abătut pe capul Germaniei – plus Congresul!, Alteţa-Sa şi familia s-ar fi aflat de mult

în altă parte, într-o zonă mai rece şi mai senină. Dar aşa!

„— Sunt obligat să-l reprezint pe Kaiser!” a spus Alteţa-Sa cu voce obosită.

„— Tocmai! a prins momentul din zbor Kogălniceanu. E un noroc pentru noi că ne aflăm acum aici”.

Fără a mai aştepta vreun îndemn, ministrul român de externe s-a şi avântat în expozeul pentru care venise, evitând detaliile, dar nepierzând o clipă temperatura expunerii, astfel încât amfitrionul a fost obligat să asculte, reluându-şi din nou mina gravă. După care, Alteţa-Sa a zâmbit cu regret:

„— Ce păcat!” a spus kronprinţul, încheind întrevederea atât de lungă şi atât de plăcută. „Ce păcat!” a repetat Alteţa-Sa. „Ca reprezentant al kaiserului sunt obligat să mă menţin deasupra părerilor. Închipuiţi-vă!”

Bismarck promisese că la Congres se va purta „Să un samsar cinstit”; kronprinţul se declarase „deasupra părerilor”. Deasupra părerilor fiind, kronprinţul deja făcuse o prostie: în urma atentatului, dizolvase Reichstagul, ceea ce lui Brătianu i se părea lipsit de sens. I-o şi spusese lui Vârnav-Liteanu înainte de audienţă: „Pentru un atentat să dizolvi parlamentul? Ce prostie!” Apoi cu –, un gest blazat: „Fritz n-are cap politic”.

Prinţul a închis raportul şi a ieşit la fereastră. Ploua. Apoi din nou s-a întors asupra dosarului: un singur amănunt voia să mai afle, un amănunt edificator: dacă Friedrich arborase în timpul întrevederii ordinul „Steaua României” pe care prinţul i-l decernase, după întoarcerea sa de pe front. A citit:

„Kronprinţul s-a prezentat în ţinută civilă. La rever, doar rozeta Ordinului casei de Hohenzollern”.

Deci nu arborase ordinul. Kronprinţul se purtase mai rău decât un străin. Pe prinţ l-a cuprins frigul.

Oricum s-ar fi desfăşurat întâlnirea cu Theo, Răşcanu

se pregătea să-i spună nepotului, cu toată solemnitatea:

— Theo dragă, dispui de o moştenire importantă. îţi va reveni şi partea mea. Am aflat că aştepţi sau că ai deja un copil. Vreau copilul tău.

Dar dacă Theo ar fi ripostat din nou ca un rebel ce era? Căci ar fi fost cu putinţă ca rebelul să-i arunce în obraz, fără să-i pese de nimeni, toată nebunia lui.

— N-am nevoie de averea dumitale! apoi şi mai jignitor: Te sfătuiesc să întemeiezi cu ea o fundaţie. I-am şi găsit un nume foarte bine asortat fundaţia neantului.

Şi-n acest caz, Răşcanu ar fi trebuit să-şi ţină firea. Ceea ce avocatul era dator să obţină – întoarcerea lui Theo, trebuia să obţină la orice preţ, chiar cu preţul demnităţii călcate. Generalul Davila îl înţelesese, conveniseră împreună ca Theo să fie invitat în cancelaria rectorului de la medicină, post pe care generalul îl preluase la întoarcerea sa de pe front. Davila s-a şi executat conştiincios, l-a introdus pe student în cancelarie, apoi i-a interzis retragerea în clipa în care rebelul a dat cu ochii de unchi. Theo a scos un „Aha!” semnificativ, a făcut stânga-mprejur, dar s-a trezit faţă în faţă cu acelaşi Davila, care-i tăiase calea din spate.

Văzându-l zburlit, ca întotdeauna, Răşcanu s-a înduioşat instantaneu, până la pragul lacrimilor. Era totuşi fiul fratelui său, fiul său adoptiv, fiul său – în lipsă de altul. I-a spus cu emoţie:

— Dragă Theo, am venit să te poftesc acasă. Nu-mi pasă de doctrina ta, de toate ideile sau rătăcirile tale…

Pentru Theo era evidentă stratagema lui Davila, care ţintea să-l readucă acasă. I-a spus şefului familiei, surprins în acest flagrant delict de slăbiciune:

— Dar ce, e casa goală?

— Eu sunt de vină! a intervenit Davila, încercând să modereze vexaţiunea. Theo şi-a imaginat că întâlnirea

aceasta am ticluit-o noi doi. Trebuie, să-l înţelegi. Şi către tânăr: Dragă Theo, te înşeli. Eu şi domnul Răşcanu nu ne-am pus în prealabil de acord în privinţa ta. Sfatul meu de a te pune sub o protecţie n-are nimic de-a face cu invitaţia lui oncle Alee. Poţi să nu te întorci, eu te menţin la spital. Totuşi, vreau să ştiu de ce. Domnul Răşcanu îţi oferă, iată, până şi libertatea deplină a opiniei!

— Merçi. N-am nevoie de ea. Mi-am luat-o singur. Şi mi-o menţin. îmi revendic şi consecinţele, care nu-l privesc. Asiguraţi-l pe domnul Răşcanu că nici ţarul Rusiei şi nici poliţia română nu-l vor trage la răspundere pentru opiniile mele.

Davila s-a încruntat, îl iubea prea mult pe acest boboc sau pui rătăcit, ca să nu-l pună la punct.

— Stai jos! a poruncit el, milităreşte. Pe mine nu mă intimidează aerele voastre.

Theo s-a aşezat până la urmă pe scaun, din silă faţă de acest francez devenit român, care voia să pară mai român decât românii. S-a văzut şi din vorba următoare a generalului, care s-a adresat lui Theo ca reprezentantul unei întregi grupări:

— Mo, ţara-i bună, vremea-i rea! Şi ameninţându-l cu degetul: Să nu care cumva să schimbaţi ţara!

— Ba noi ţara vrem Sr-o schimbăm! a tunat Theo.

— Atunci nu-ţi mai dau concursul meu! s-a rebifat Davila. Du-te unde ştii, du-te şi-n Siberia. Eu unul nu mai fac teorie cu voi.

Era un mod de a-l da afară sau de a-l ignora pe tânăr, fiindcă în continuare Davila a conversat în franţuzeşte cu Răşcanu pe cu totul alte teme. Generalul a readus în discuţie „aventura domnului Gherea”, un socialist răpit de Ohrana, şi asta de ce? aceasta, pretindea Davila, rezultase tocmai din „neîncrederea acelui domn în capacitatea statului gazdă de a-l apăra”.

— Şi dispune acest stat de capacitatea de a-şi apăra cetăţenii? a sărit Theo, din nou agresiv.

Se vedea că tânărul detesta franceza, limba aristocraţiei moldo-valahe, după greaca Fanarului, iar cei doi au tresărit în faţa acestei reacţii de plebeu. Ca fiu de boier, Theo era totuşi un boier, Davila a continuat să-l trateze ca atari, mustrându-l mai întâi în franţuzeşte şi abia apoi trecând la proverbele şi zicerile româneşti preferate, cea mai preferată fiind „gura bate kurul”, ziceri de care Theo n-a vrut să ştie, în replica sa vehementă:

— Căci, s-a avântat tânărul, ce-aţi rezolvat prin acest război? Vă întreb pe dumneavoastră ca general, fie şi medic, îl întreb pe onor domnul deputat Răşcanu, ca reprezentant al Camerei, fie şi-n opoziţie!

— Opreşte-te! a cerut Răşcanu, cunosc partiturai şi către Davila, în limba aparteului: I-am obiectat anul trecut nu atât precaritatea unor opinii radicale, pe care vârsta le calmează, dar faptul că procedează ca un imberb. Trebuie să crească, trebuie să înveţe. Personal nu mă pot dezangaja faţă de soarta lui.

— Angăjează-te, domnule, faţă de soarta societăţii! i-a strigat Theo-Scutiţi-mă de acest mic egoism familial. Voi avea o profesie, nu te nelinişti.

— Da, a confirmat generalul, Theo va avea o profesie, e un student destoinic. Şi-n franţuzeşte, zâmbind: Extravaganţa lui nu mă alarmează.

— Noi în schimb vom alarma întreaga societate! a trâmbiţat tânărul. Vă previn, ca s-o ştiţi!

Răşcanu asista calm, nici măcar deprimat, deasupra binelui şi răului. Ar fi fost normal ca unchiul să se crispeze, să se strâmbe la obraz, să-i pulseze un ochi, ca în clipele care vesteau o iminentă congestie, dar oncle Alex, fără a-l lua în seamă pe nepot, s-a întors spre general, ca să-l lămurească:

— Nimic nefiresc, înţelegi? Theofil, fratele meu şi tatăl său, s-a despărţit într-un mod similar de familie. E probabil vorba despre un atavism, un blestem de neam. Şi tot aşa, la fel ca Theo, Theofil s-a încurcat cu o femeie sub condiţia lui. Apoi către Theo, binevoitor: Măcar Esthera te înţelege?

Starea de congestie a trecut la «Theo, tânărul se îmbujorase şi tremura.

— Nu permit! a protestat el.

Davila s-a ridicat, gata să se retragă, discuţia căpătase o turnură intimă, dar cei doi au insistat să-l reţină, nu voiau probabil să rămână singuri.

— Nu există între noi intimităţi! a spus Răşcanu, cu amărăciune. Despărţirea noastră a fost publică. Theo îşi închipuia c-ar fi vorba de un divorţ între generaţii. Eu unul nu cred. Am crezut într-o bună normalitate a lumii, întemeiată pe raportul consacrat bărbat-femeie, părinţicopii, eu şi celălalt, noi şi ceilalţi…

Theo nu l-a lăsat să continue, l-a răsturnat prompt:

— Şi v-aţi trezit c-a ieşit altceva: clase, războaie, revoluţii! De ce nu vă asumaţi această istorie dezastruoasă, pe care aţi făcut-o până acum?

— Şi veţi face voi alta, nedezastruoasă?

— Hotărât da!

— Theo! a intervenit Davila, încercând să-l calmeze şi trimâţându-l la acelaşi proverb: „Gura…”

— Lăsaţi-l să-şi ducă până la capăt concertul. Se va epuiza curând această declamaţie, cu toate productele ei de bibliotecă.

— Nu se va epuiza câtă vreme în lume va exista suferinţă.

Davila voia să se împartă între unul şi celălalt, să readucă armonia:

— Dragul meu, a intervenit el, cu toată convingerea,

dar remediul la suferinţă a fost deja adus. Şi candid iluminat: Ce este creştinismul, te întreb, vă întreb?!

— Ha, ha! a râs Theo. Au cuvântul în chestiunea creştinismului un sceptic şi-un ateu! Apoi, profetic, provocând instantaneu crisparea celor doi: Suferinţa nu se va stârpi, domnilor, decât atunci când vor fi arşi cu fierul roşu cei ce provoacă suferinţa.

— Religia urii! a izbucnit Răşcanu.

— Impasul religiei iubirii! a fixat Theo cu satisfacţie. Cu tot cortegiul ei de impasuri: impasul pietăţii filiale, impasul pietăţii faţă de stăpâni, de instituţii, de state. Nu vă simţiţi răspunzători faţă de tot acest grandios impas?

Discuţia însăşi era în impas şi Răşcanu a încercat s-o scurteze. Nu înainte de a recădea într-o stare apatic meditativă, în care a început să gloseze ea pentru sine:

— Cui îi lipseşte iubirea de cer îi mai rămâne virtutea. Cui îi lipseşte virtutea îi mai rămâne iubirea de oameni. Cui îi lipseşte iubirea de oameni îi mai rămâne politeţea. Apoi ca pentru un vast auditoriu, deşi tot în şoaptă: Acest text înţelept, reprezentând o adevărată scară a valorilor morale, mi l-a încredinţat un prinţ asiatic, şi eu l-am reţinut, acceptând că are o bună aplicaţie, nu numai la vechii oameni ai Chinei sau ai Indiei, dar şi la români. Nouă nu ne-au lipsit iubirea de cer, nici virtutea, nici iubirea de oameni, nici politeţea. Am în faţa ochilor pilda ţăranului român. Acum însă, iată, a apărut în lume un om lipsit de toată această scară, a însuşirilor nobile, până şi de ultima: politeţea.

Theo rămăsese încolţit în scaun, Davila părea vizibil stânjenit; în ceea ce-l privea generalul îşi aplicase probabil scara şi observase că nu stătea prea bine. În consecinţă a şi oftat, ca un suferind de mai multe boli. Oricum îşi revendica pietatea, iubirea de oameni şi politeţea. Răbufnind, Theo a aruncat scara pe fereastră printr-un

simplu gest:

— Ţăranul român?! a strigat el, eludind însuşirea minimă. Atunci nu-l cunoaşteţi. Domnilor, trăiţi în ficţiune pură. Şi din nou profetic: Vai de voi când acest ţăran pios, virtuos, politicos, o să pună mâna pe ghioage şi o să vă dărâme cerul în cap.

— Din ce abis de sălbăticie pot ieşi asemenea vorbe?! şi-a şoptit Răşcanu. Apoi tare: Vai de ţara care ridică asemenea apostoli ai dezastrului!

— Din ce abis ieşim? a retorcat Theo. Din abisul pe caf-e-l şi aveţi sub tălpi!

Davila s-a distribuit între ambii, apoi s-a repezit să închidă ferestrele. Nu-i convenea scandalul, ecourile de public. Dar Răşcanu se ridicase violent, Cu neputinţă de oprit. I-a strigat nepotului un cuvânt greu, de neimaginat în gura lui, un cuvânt care şi explodat ca o bombă:

— Banditule!

Temerea prinţesei era neîntemeiată, banda lui Zarafu nu opera în munţi, nici l-ai şes, ci la oraşe. Bandiţii erau specializaţi în spargeri de noapte cu omor, nu în tâlhăria la drumul mare. Datele obţinute de poliţie erau în bună parte false. Deşi îmbrăcaţi în uniforme de dorobanţi

— Presa făcuse mare caz în legătură cu aceste uniforme, iată, se spunea, unde a ajuns armata! – membrii bandei erau nişte civili, unii însă şi cu stagiu la ocnă.

Primul şef, Guţă Ignat, fusese înjunghietor de porci la ajun de Crăciun, nici nălbar, nici casap, nici parlagiu, doar înjunghietor, omul care aplica godacului strâns între pulpe prima lovitură de cuţit. Dar ce om iute. Pentru asta îl şi pofteau mahalagiii de Ignat, şi tot pentru asta l-au răsplătit cu porecla. Treaba lui Guţă era scurtă: ceata gospodarului, alcătuită din vecini, scotea grăsanul din coteţ şi-l punea la fugă. Îl alergau care mai de care, nebuneşte, cu chiote şi fluierături, în bătătură, dar şi pe uliţi, în încrucişare cu alţi

porci fugari, cât să-i pună sângele-n galop, să-i frăgezească-n spaime carnea. La goană participau şi câinii. Muierile se ascundeau prin case; stăteau la pândă doar mâţele, presimţind crima. Acest Ghiţă, pe front, fusese tare în atacul la baionetă.

După el venea Mitică Bunu. Acesta era un blând, un blajin, un milos. Părea ivit din oastea Papei, ştia pe de rost multe rugăciuni, învăţate la Slănicul Prahovei, la ocna de sare, din care nu-l putuse scoate războiul, abia pacea îl adusese afară, la lumină. Nu-i tremura mâna pe cuţit, dar ochii lui lăcrimau. Când tăia în carne, parcă tăia ceapă.

Mai era prins tovarăş cu cei doi şi un ţigan, care se pretindea turc, unu Alivancea. Acesta o făcea pe turcul prin mustăţi şi prin fes. Prin restul apucăturilor însă, trăgea a staroste de criminali. Cu o putere de Goliat, ţiganul era specializat în răsucitul şi ruptul mâinilor, în pocnitul coastelor, cum şi-n smulsul picioarelor din şolduri, de la ouşoare. Săvârşea crâncena ispravă scurt, din câteva mişcări, pe muteşte, iar victimele n-aveau timp să scoaţă nici hâc. Oasele pârâiau ca la ruptul ştiuleţilor de porumb, noaptea, la furat. Alivancea lucra de obicei pe întuneric, intrând primul în exerciţiul groazei.

În bandă se mai oploşise şi-un bărbier, unul Zaheu Zahidi, bun la cazne şi chinuri îndelungi, când cei călcaţi refuzau să dea cheile de la lăzile cu aur şi diamanticale, pe care altminteri ţiganul Alivancea le fărma în mâini ca pe nişte prescuri. Dar Zahidi îşi continua meticulos isprava, fără să-i pese că metalicul şi pietrele fuseseră între timp deşertate în saci şi puse pe cai. Lui Ignat, căruia îi era silă de tortură, meşteşugul grecului îi dădea greaţă.

— Lasă-l, bă, striga Ignat, nu vezi că-i ţâşneşte fiere pe nări şi pute ac…?

Acest Ignat – primul şef al bandei şi omul care isprăvea iute – băgase groaza în trei judeţe. El şi-ar fi

sporit mai departe faima, pe calea firească, dacă n-ar fi fost uzurpat peste noapte de un novice „băiat de zaraf, student în medicină, înhăitat de la o clipă lk alta cu tâlharii, chiar din secunda când aceştia au pătruns în prăvălia lui tătâne-su. Novicele n-a stat pe gânduri: el a luat comanda caznelor. Fără el, Zahidi n-ar fi izbutit nimic, căci zaraful era mai tare la os decât hoţii. Fiul îl urmărea de mult, cu duşmănie. Între tată şi fiu era o pândă aprigă, de ani. Şi chiar dacă n-ar fi intervenit accidentul cu hoţii, oricum lucrurile se limpezeau: căci fie tatăl îşi ucidea fiul, ca să scape de urmărirea acestuia, fie fiul îl lichida pe bătrân, dar poate că nu cu atâta beţie, doar cu disperare. „Medicinistul” i-a şi: urmat în aceeaşi noapte pe hoţi, nu i s-a mai spus Miti, ca-n copilărie, ci Zarafu, iar toată banda, încăpută de-aici. Înainte pe mâna lui, s-a numit banda lui Zarafu. O bandă pe care nimeni n-o putea prinde, ca şi cum n-ar fi existat autoritatea în ţară. Criminalilor li se făcuse proces în lipsă, pe baza probelor, se pronunţase şi o sentinţă, se lansase şi un mandat de aducere în faţa tribunalului, iar ocna îi aştepta cu porţile deschise. Ei hălăduiau fără să le pese, ca şi cei şapte mari de la Berlin. Încă înainte de Congres, de fapt paralel cu Congresul, a operat între Carpaţi şi Dunăre, şi o „mică internaţională a crimei”: banda lui Zarafu. De prinderea bandei trebuia acum să se ocupe armata, însuşi generalul Cernat.

Deschiderea Congresului era un eveniment expirat, care nu-i mai putea interesa pe cei doi, nici măcar ca ceremonie. Lumea berlineză îşi amintea doar că ziua deschiderii Congresului fusese o zi toridă, cu un cer sticlă şi cu un aer care frigea. O căldură continentală, fără boare de vânt, făcea ca în capitala germană să nu se mişte nicio frunză. În jurul pieţei Congresului, jandarmii cu coif metalic şi cizme lucii stăteau zi şi noapte de planton, încremeniţi în nemişcare, ca şi copacii. Aceştia fuseseră

tunşi, cu o săptămână mai înainte, printr-o ordonanţă a poliţiei, după atentatul împotriva kaiserului, fiind ştiut că în Germania atentatorii se piteau după copaci sau în copaci. Primă măsură de siguranţă: tunderea copacilor. A doua: copacul şi jandarmul. A treia: cordoane vigilente de jandarmi călări. În aceste condiţii de perfectă ordine, cancelarul Bismarck a putut să apuce în mână cu toată nădejdea ciocanul prezidenţial.

Scena preluării ciocanului a prilejuit, după câte se spunea, un incident de tot hazul. Cancelarul Bismarck s-ar fi codit iniţial. Printr-un gest graţios – gestul prin care un domn oferă locul doamnei, el ar fi oferit ciocanul reprezentantului Franţei, domnului de Waddington. Acesta, la rându-i, printr-un gest graţios, l-a restituit reprezentantului Germaniei cu toată politeţea şi cu toată insistenţa. Nu se ştie dacă ceilalţi domni, rămaşi în asistenţă, ar fi aplaudat, stenografii n-au notat amănuntul, dar prin această broderie de gesturi Franţa fusese scoasă din joc, în chipul cel mai graţios cu putinţă. Tot Berlinul avea să râdă. După înfrângerea din 1870, Germania îi oferea Franţei, prin domnul Waddington, o consolare, în fapt o decoraţie de hârtie. Se conturase, iată, prima antantă franco-germană, dacă nimic neplăcut nu mai intervenea. Dar ce să intervină? Comicăria avea să continue în tot cursul desfăşurării lucrărilor: vrând să dea senzaţia că nu se mişcă fără avizul Franţei, prinţul Bismarck îl consulta ades pe domnul Waddington, în chip special, în orice chestiune, până la fleacuri. Vrând să fie politicos – şi izbutind! – domnul Waddington îl aproba în orice chestiune pe cancelarul de fier, până la fleacuri. În aceste condiţii, de absolută antantă, chestiunea Alsaciei şi Lorenei nu se mai putea pune, nici alte chestiuni, iar Brătianu, urmărind din afară jocul de scenă, l-a întrebat stupefiat pe colegul său: „Cine-i domnule, canarul ăsta?!”

Ieşind din joc, Franţa nu mai conta pentru „cauza română 1. Mai rămânea Italia. Dacă şi reprezentantul Italiei ceda, însemna că de edificiul „Alianţei latine” se alesese praful. Acum era clar că preşedintele Congresului avea în vedere şi o asemenea ispravă. O şi declarase: „Congresul sunt eu”. Şi confirmările n-au lipsit. Pe reprezentantul Italiei, contele Corti, Bismarck pur şi simplu îl maltratase. În conclav, unde se discutau numai chestiuni grave, într-un climat de încordare, era nevoie şi de un bufon. Lui Corti îi revenise acest rol minim. În momentul când s-a pus chestiunea extinderilor ţeritoriale – fireşti după un asemenea război! – şi când omul Italiei a pretins *sotto voce* măcar Albania sau ceva prin Africa (măcar Abisinia), Bismarck a replicat cu agasare: Ce pretindeţi, mă rog, după cât ştiu Italia n-a suferit nicio înfrângere!” Cât s-a râs!

Totuşi nici cei şapte mari din aulă nu erau scutiţi de emoţii. Pe obrazul domnului Waddington s-a putut astfel observa o paloare bizară, care se tot accentua, prevestind fie un acces, fie un deces. Franţa trecea prin mari solicitări emotive pe chestiunea Locurilor Sfinte, în a căror protecţiune era acut interesată. Printr-un şir de combinaţii pe care domnul Waddington nu le putea îmă pricepe, Franţa se trezise dintr-odată împinsă în afara intereselor europene, spre colonii, unde avea asigurat un noian de conflicte cu Marea Britanie. Aceasta era la rându-i deplasată, tot fără ştire, spre nişte conflicte de mare perspectivă, şi spre Africa, şi spre Asia, şi spre America Latină. Austro-Ungaria era abia împinsă spre Balcani, îndepărtată de atingerea explozivă cu Germania, dar în atingere neplăcută cu Rusia. Rusia era hăituită pur şi simplu din Balcani, menajată la Dunăre, dar urma a fi sacrificată şi în zona Caucazului, dacă un alt aranjament nu intervenea. Aceste translaţii erau deocamdată

abstracte, pe hartă, în niciun fel dureroase, ca şi cele anterioare, premergătoare războiului. Dureroase erau doar pentru cei care aşteptau în afara aulei cu panica pe chip.

Cei doi trebuiau să lucreze repede, să facă tot ce-i cu putinţă, mai înainte de a se ajunge la stadiul chirurgiei pe hartă, când totul ar fi fost pierdut.

— Cine e azi pe masa de operaţie? a întrebat Brătianu, cu neliniştea cursei tot mai accelerate care-l stăpânea.

Vârnav-Liteanu care ţinea legătura cu aula şi-a consultat agenda: deja mai multe frontiere săriseră în aer. A înşirat frontierele modificate drastic până la acea oră, dar premierul l-a întrerupt.

— Domnule, a exclamat el, ăştia suferează ca la drumul mare!…

— Aş, l-a corectat conu Mihalache, pluteşte-n aer un duh de nebunie.

În cazul românilor, starea de alarmă fusese ascuţită printr-un amănunt ventilat în culisele Congresului şi ajuns la cunoştinţa lui Kogălniceanu cu puţine clipe mai înainte: soarta Basarabiei de sud fusese decisă încă înainte de război, la Reichstadt, în iulie 1876, când, cu concursul lui Bismarck, împăraţii Austro-Ungariei şi Rusiei subscriseseră o convenţie care urma să se aplice tocmai acum. Conu Mihalache văzuse Convenţia – o copie cu creionul, Brătianu n-o văzuse, premierul nu se îndoia de existenţa actului, dar credea încă în puterea combinaţiilor. El spera încă într-un incident, o intervenţie *Deux ex machina* care să schimbe lucrurile şi să le împingă în sensul râvnit, rânduind altfel poziţiile partenerilor aflaţi în joc.

— Partenerii sunt aceiaşi! a reamintit ministrul de externe.

— Da, îi ştiu pe toţi, a confirmat premierul, dar mai

sper încă în ceva.

— Să nu cumva să invoci buna raţiune a lucrurilor!

— O, nu! l-a liniştit premierul. Eu invoc propria mea raţiune, eu nu mă las.

Bătea ce-i drept un vânt de nebunie de care Brătianu nu putea să nu ţină seamă. Neavând altă cale, cei doi trebuiau să pornească de ia realităţi, să reia demersurile, încet, calm, metodic, chiar dacă jocurile erau făcute. Cert, nu mai aveau ce căuta nici la reşedinţa reprezentantului Franţei, nici la aceea a omului Italiei. Acesta mai ales, ca bufon, purta ghinion, iar premierul cultiva nişte superstiţii.

— Şi-atunci pe cine să abordăm mai întâi? a întrebat conu Mihalache. Să pornim de la partenerii de conflict!

Premierul era în dilemă. Partenerii de conflict – şi Turcia şi Rusia – păreau pasivi, ca în catajepsie, aflaţi adică în somnul agonic de după luptă. Curios, cei care provocaseră evenimentul erau practic scoşi din eveniment, împinşi la o parte, pentru ca grosul prăzii să revină altora, celor ce nu vărsaseră un strop de sânge. Cei rămaşi disponibili – reprezentanţii Angliei şi Austro-Ungariei – erau de mult claustraţi în propriile lor interese, deci orbi faţă de „cauza română”. Ar fi trebuit o breşă, iar dacă nu măcar o punte de legătură, măcar cu unul.

— Să pornim de la ceea ce ne apropie! a avansat premierul.

— Să pornim, de la ceea ce ne desparte! a propus conu Mihalache. Să abordăm litigiile pieptiş.

— Asta-i mai greu! a oftat Brătianu, care avea în vedere întâlnirea – obligatorie – cu marele kneaz Gorceakov. Ar fi fost bine dacă dialogul cu Gorceakov ar fi fost precedat de întâlnirea. cu Disraeli. Şi în neputinţă de a ieşi din dilemă:

— Să dăm cu banul?

Încă o ruptură, intervenită pe neaşteptate, a fost,

aceea dintre Răşcanu şi mătuşa Clotilde. De la o zi la alta, tante Clotilde căzuse – cum se spunea popular – în mintea copiilor. La ceai, într-o bună dimineaţă, nu l-a mai recunoscut pe Răşcanu, pe care l-a tratat ca pe un străin, adresându-i-se politicos, dar rezervat, cu „Domnule”. Faţă de Toma, în schimb, afişa o familiaritate răzgâiată, ca faţă de un frate mai mare sau de un văr care-ar fi luat-o sub protecţie. S-a aşezat ostentativ lângă tânăr, lipindu-şi scaunul de scaunul lui, şi ocupându-se de el, răsfăţat şi mărunt cicălitor, cum fac fetiţele cu fraţii sau cu adulţii lângă care se simt bine. îşi schimbase şi ţinuta: renunţase la coafura montantă, cu coc în creştet, trecând la cozi scurte, legate cu fundiţe albe. Nu se mai farda. În locul rochiei sobre, de mohair maron, îşi pusese o bluză juvenilă şi o jupă cu flori, peste care aplicase un şorţ de şcolăriţă. De la amănuntul cu şorţul a şi pornit discuţia.

— Aţi uitat probabil că azi se deschid şcolile! a notificat ea, cu glas infantil.

Obişnuit cu unele din trăsnăile ei, Răşcanu n-a dat atenţie replicii, mesteca cu linguriţa în ceaşcă, meditând la ale lui, posomorât. Doar atât şi-a permis să observe, fără a o privi:

— Şcolile se deschid în septembrie, doamnă. Dacă se vor mai deschide în acest an.

— Vă înşelaţi, domnule, şcolile se deschid azi! a precizat ea. Apoi spre Toma: Nu-i aşa, Alee?

Toma era jenat, a corectat poziţia scaunului, apoi s-a întors spre şeful casei, cu aerul că el unul n-are nicio vină. Răşcanu încă nu remarcase schimbarea, era cu gândurile lui, sorbea din ceai. A divagat:

— Desigur, toată lumea aspiră la normalitate. Parlamentul, spre exemplu, va repune îl discuţie chestiunea drumurilor de fier. Ca şi cum de asta ne arde, acum* când cazanul satanei fierbe la Berlin.

Toma nu era de acord cu aceste aserţiuni şi a ţinut s-o precizeze, nu atât pentru a sublinia dezacordul în subiectul propus discuţiei, cât pentru a. spune ceva, pentru a atenua situaţia nouă din sufragerie.

— Găsesc totuşi normal ca chestiunea drumurilor de fier să se dezbată, a spus el. E oportună, bine-nţeles şi răscumpărararea liniilor ferate.

— Oportună?! s-a revoltat Răşcanu. Acum, când nu ştim până la această oră ce se întâmplă cu pământul nostru?

Polemica s-ar fi încins nestânjenită, dacă tante Clotilde n-ar fi intervenit, stupefiindu-i pe cei doi:

— Eu n-am mers cu trenul până acum.

Au privit-o amândoi buimăciţi. Avocatul nu putea să nu ia act de situaţia absurdă şi a reacţionat mărunt logic:

— Cum n-ai mers cu trenul?! a strigat el, zăpăcit.

— Da, n-am urcat până azi în tren! a repetat tante Clotilde cu o uşoară revoltă.

Avocatul s-a edificat, sub un fior rece. Şi i-a tamponat tâmplele, a băut apă. Într-adevăr, din unghiul ei privind lucrurile, domnişoara nu putea să meargă cu trenul, pe vremea ei, la vârsta în care căzuse, nu exista tren. De stânjenirea celor doi a luat act şi tante Clotilde. îi era evident că săvârşise o gafă, că dezvăluise unor străini un secret. A socotit oportun să tacă şi să se supravegheze, s-a concentrat asupra micului dejun, lăsând impresia că şi-a revenit. Cei doi au făcut efortul de a trece peste accident, dar nu s-au mai întors la discuţia despre drumul de fier. Răşcanu a profitat de prezenţa bonei ca să ceară trăsura, deşi fix la orele opt vehiculul era tras la peron.

— Mă iei şi pe mine în oraş? a îndrăznit tante Clotilde.

— Atât de dimineaţă?! s-a mirat el, deja intrând în joc.

— Dar e ora! a ciripit ea. Şi cu freamăt proaspăt de şcolăriţă: într-o clipă sunt gata.

Tăcerea, după retragerea domnişoarei, a fost lungă şi penibilă, nici Răşcanu şi nici Toma n-au găsit nimic să-şi spună şi nici să pronunţe cuvântul limpezitor. Totuşi, atunci când bona-a reintrat să strângă masa, avocatul a avut tăria să-i comunice cu cel mai neutru ton:

— O să te rog s-o conduci pe domnişoara Clotilde în oraş. Plimb-o, distreaz-o, condu-o pe străzi, pe la vitrine, prin magazine. îmbracă-te repede. Cere să vină cupeul.

Bona a înţeles că se petrecea un lucru neobişnuit. A răspuns discret, înclinând din cap. De-aici încolo avea să-i spună lui tante Clotilde „draga mea”, luând-o tandru sub ocrotire. Cum a şi făcut, în clipa când domnişoara a revenit în sufragerie îmbrăcată de toamnă. Avea asupra-i şi cortelul, un cortel verde cu mâner de argint, deşi afară nu ploua. Alt şoc, pe care Răşcanu n-a vrut să-l comenteze, rămânând ţeapăn în scaun. A remarcat că tante Clotilde nu mai folosea parfum – ea care se parfuma abundent!, că-i lipsea şi trusa cu farduri, de care nu se despărţea. Părea acum sfioasă şi grăbită. Şi foarte copilă. Fără a-i lua în seamă pe cei trei, domnişoara, s-a apucat să-şi prepare gustarea pentru ora zece, întinzând unt pe felii de pâine prăjită şi punând apoi magiun cu lingura.

— Azi e vineri, a spus. Toţi postim.

Feliile suprapuse le-a înfăşurat în şerveţele. Bona a dat s-o ajute, şcolăriţa s-a opus, dar fără violenţă.

— Mă descurc şi singură. Nu-mi place să fiu ajutată decât la treburile grele. Apoi spre Toma: Alee, vii şi tu?

— Eu o să mai rămân, a bâiguit Toma. Am de lucru acasă. Dar te aşteptăm.

Şi Toma intrase în joc. Tânărul n-avea decât regretul stânjenitor. că domnişoara îl numise impropriu, cu numele intim al şefului casei, introducând o rânduială arbitrară în

raporturile de familie atât de greu constituite, de fapt neconstituite încă. A privit spre Răşcanu, solicitându-i mut aprobarea, dar socrul se ridicase. Pendula din sufragerie bătuse de opt ori.

Avocatul nu s-a dus totuşi la tribunal, unde avea pe rol un proces, s-a abătut mai întâi pe la doctorul Darsh, deşi ar fi trebuit să invite acasă, pentru un consult, un medic autorizat. Pe cine? Şi aceasta era o cale prin care ştirea despre accidentul din casa Răşcanu putea face vuvă. A recenzat toate numele medicilor pe care-i cunoştea – cei mai buni o consultaseră pe Helâne; şi a decis că nu se putea opri la niciunul. În fond la ce bun să mai consulte medici? Cazul era clar. Separat sau în conclav aceştia ar fi putut spune: „Din nou domnul Răşcanu ne prezintă un caz incurabil. După ftizie, alienarea”. S-a oprit totuşi asupra doctorului Darsh, acel original care spusese lucruri inteligente – poate singurele! – şi la consultul lui Hélène. Era singurul om din oraş cu care-şi putea îngădui să discute ultima nenorocire din casă, fără a se expune bârfei publice.

— De ce credeţi c-a luat-o razna? l-a întrebat pe medic, după ce l-a pus la curent, în grabă, cu alienarea bătrânei.

— Dar n-a luat-o razna, i-a răspuns. Darsh. Ea se află acum într-un alt prezent, de unde ne ignoră pe toţi.

— Şi socotiţi aceasta o stare normală?

— Într-un fel, da. Ceva a contrariat-o probabil în viaţă zilnică din casă, vreo brutalitate, vreun refuz, vreo agresiune oarecare. La această vârstă critică, fiinţele din specia domnişoarei Clotilde ajung la o sensibilitate extremă, care foarte uşor poate devia într-o formă de alienare.

— Dar toţi suntem sensibili, a protestat avocatul. Ar trebui, în acest caz, să ne alienăm cu toţii?

— N-am spus asta, v-am atras doar atenţia că ceva din viaţa zilnică i-a devenit domnişoarei neconvenabil. „Nu v-aţi ocupat atent de ea?

— Eu?! Dar a fost absolut liberă să se poarte cum vrea. Nu i-a lipsit nimic.

— Poate că totuşi ceva i-a lipsit! a presupus medicul.

— Ce?! s-a mirat Răşcanu. Şi apoi cu revoltă: Domnule Darsh, ar însemna ca toţi cei cărora le lipseşte câte ceva, un nimic oarecare, să-şi ia câmpii sau să iasă la drumul mare!

— Şi credeţi că nu se întâmplă? Dar o seamă de fenomene sociale inexplicabile azi provin tocmai din asemenea lipsuri.

— În cazul acesta ar însemna ca toţi cei lipsiţi, ca toţi săracii, de pildă, să fie nebuni. Avocatul a râs: Nu, domnule, aici trebuie să fie o cauză organică. Lui tante Clotilde, te asigur, nu i-a lipsit nimic. Şi-atunci de ce-a părăsit prezentul?

Darsh a început să se plimbe prin cabinet, preocupat de întrebare, dar cu aerul că oaspetele nu-l înţelege, nu pricepe ce vrea el să spună. Şi cum ar fi putut să priceapă ce spunea el, medicul, când pacientul prin delegaţie era perfect sănătos?

— Dumneavoastră, i-a spus Darsh în cele din urmă, nu pricepeţi logica bolnavului. Căci are şi bolnavul o logică, a lui, chiar dacă alienată, din punctul nostru de vedere.

— Şi trebuie să mă conformez alienării lui? Să-mi pun uniforma de elev, să iau ghiozdanul şi să plec la şcoală numai fiindcă aşa socoteşte că-i logic domnişoara Clotilde? … Domnule, ar însemna să transformăm omenirea într-o casă de nebuni.

— Exageraţi! l-a mustrat Darsh. Eu vreau să vă spun un lucru simplu. N-o contrariaţi, lăsaţi-o în lumea ei, n-o

aduceţi cu sila în prezent. Şi zâmbind obosit: La drept vorbind, prezentul de azi e absolut neconvenabil.

Aici, în acest punct, Darsh avea dreptate, prezentul politic era într-adevăr absolut neconvenabil, dar de aici şi până la alienarea lui tante Clotilde era cale lungă. Avocatul a obiectat.

— Tante Clotilde nu poate să fie o victimă a timpului, în sensul în care vezi dumneata lucrurile. În primul rând, ea nu face politică şi deci nu participă, precum eu sau dumneata, la acest timp înveninat. Viaţa nu i-a pus în faţă nicio dilemă, şi atunci de ce să se alieneze?

— Prin contagiune, domnul meu! a strigat Darsh. Şi cu elan: Vedeţi, după război, probabil încă din timpul războiului, lumea s-a umplut de alienaţi. Ştiţi cât sunt de mulţi? Ştiţi cât de mulţi au rămas pe aici pe la noi la Bucureşti şi în restul ţării? Aţi fost la Mărcuţa? Ei bine, aşezământul e ticsit. Dar, trebuie să ştiţi, cei mai mulţi circulă liberi. Umblă liberi, şi toţi oferă aparenţa unor oameni normali.

Răşcanu a simţit un frison de oroare. Dacă era aşa

— Probabil că Darsh ştia ce spune – lumea se transformase într-un ospiciu fără ca cei răspunzători să-şi dea seama. A privit din nou spre doctor cu îngrijorare: oare nu exagera? Nu cumva aprecierea privind numărul nebunilor provenea de la o persoană exaltată în negativ?

— Din fericire, a continuat Darsh, majoritatea acestor alienaţi este pacifică. Sunt mai rare cazurile de paranoia agresivă, de paranoia vandalică, aşa cum o numesc eu, o maladie care s-a manifestat din plin în război. Sunt mai dese în schimb, acum după, cazurile de melancolie, de abulie discretă, de sustragere tacită din prezent, de alunecare volatilă într-un viitor bizar, idilic sau sumbru, aşa încât nu-ţi mai dai seama care-i linia ce separă normalitatea de anormalitate, trecutul de prezent,

prezentul de viitor.

— Ceea ce spuneţi e foarte grav! a observat Răşcanu. Nu mă împac deloc cu ideea de a convieţui cu anormalitatea, fără să ne dăm seama.

— IE şi greu, să ne dăm seama, a oftat Darsh. Războiul, ca fapt anormal, a ridicat nivelul anormalităţii umane la cote imposibil de admis anterior, aşa cum marea în furtună ridică valuri. Cine să mai observe talazurile mari?

Dar avocatul nu se împăca cu această interpretare a lui Darsh, care vedea istoria ca boală. îi venea să-l întrebe: Domnule, dumneata crezi că istoria e patologie? Sau şi mai explicit: Dumneata crezi că presiunea istoriei asupra, insului e un act arbitrar? A preferat să pună altfel chestiunea, în termeni medicali, termeni pe care – evident – Darsh îi ignora:

— Nu pot accepta ideea că maladiile de care vorbeşti dumneata ar avea o cauză generală şi nu una individuală, strict fiziologică!

— Dar n-am spus altfel! s-a apărat medicul. Eu râu ignor cauza fiziologică, alta în fiecare caz, eu doar pun în vedere o cauzalitate generală.

— Cu care cum se poate lupta? a strigat Răşcanu. Ce facem, tratăm nebunii sau tratăm societatea?!

— Iată o chestiune care mă depăşeşte! şi Darsh a încrucişat braţele.

Mai departe însă, discuţia între cei doi domni a devenit calmă şi aplicată cazului. Judecând la calm lucrurile, rememorându-le pentru Darsh, lui Răşcanu i-a devenit clar că unele simptome de alienare prevestiseră încă mai de mult actuala stare de risipire a mătuşii. O

anume fervoare frivolă, mai ales primăvara, la vremea înfloririi liliacului, când tante Clotilde se echipa eclatant şi se farda puternic, ca o artistă de varieteu, apoi

vara la vremea rozelor, când domnişoara arbora toalete solare şi decolteuri ample. Tante Clotilde se calma spre toamnă, în anotimpul ploilor, când intra într-o ţinută cucernică, aproape monahală. Toate aceste izbucniri erau însă foarte bine cenzurate, prin educaţie, iar cei din casă simulau că nu le observă. Nimic nefiresc, în fond, pentru o bătrână domnişoară cu un capital erotic neconsumat şi care, peste asemenea extravaganţe, era o pudică. Dar şi o persoană de iniţiativă. În toamnă, la Grecuţa, tante Clotilde potolise ţărăncile răsculate prin simpla ei prezenţă acolo, prin candoarea cu care le chestionase asupra necazurilor şi prin ardoarea cu care s-a zbătut mai apoi ca să le îndulcească viaţa. Fecioara era spontan însufleţită de idealul binelui public. Şi atunci de ce? Când atâtea estrade îi convocau prezenţa, când atâtea cauze îi solicitau dăruirea, de ce tante Clotilde să se retragă în copilărie? Iată dilema. Era de ajuns că se încercuise această dilemă, că ambii o vedeau destul de clar, dar mai departe ce era de făcut? Şi ambii s-au retras de o parte şi de cealaltă a dilemei.

— Vă sfătuiesc să n-o internaţi pe domnişoara Clotilde, a recomandat medicul. Cazul nu e grav şi nu presupune măsuri extreme. Vă voi prescrie nişte calmante, o dietă, un anume regim de plimbări şi de gimnastică. Inutil să-i prescriu pilulele Darsh. Nu sunt un panaceu universal.

Darsh a făcut ultima mărturisire cu tot regretul. Cu oricâtă ştiinţă şi cu oricâtă bunăvoinţă, omul era un neputincios, o recunoştea în chip sincer şi liber, şi atunci de ce mai venise la el? Avocatul 51 alesese însă tocmai pentru faptul că Darsh era sincer şi liber, lipsit de prejudecăţi, gata oricând să admită neputinţele artei lui sau neputinţa lui personală. Colegii de breaslă greşiseră calificându-l drept un escroc. Dar din nou Darsh a trecut la

generalităţi.

— Nu trebuie să vă faceţi griji, asemenea bolnavi sunt blajini, cuminţi, la locul lor. Unii dintre ei îşi chivernisesc cu atâta discreţie boala încât trec nebăgaţi în seamă. Din nou, linia de demarcaţie între normal şi anormal e cu neputinţă de observat. Cu totul altfel ar sta lucrurile când bolnavul, un asemenea bolnav, ar manifesta voinţa de a-i converti pe cei din jur la viziunea sa.

— Cum adică? s-a alarmat Răşcanu.

— În cazul dat, dacă domnişoara Clotilde, de pildă, ar încerca să vă împingă pe toţi, cu de-a sila, în copilărie. Atunci, desigur, bolnavul devine periculos şi trebuie internat.

Nu era cazul, dar chestiunea ca atare l-a suscitat pe Răşcanu, care a căzut pe gânduri.

— Din fericire sau din nenorocire, a continuat Darsh, societatea nu le pune la îndemână acestor alienaţi modeşti cadrul necesar pentru realizarea proiectelor lor. Cadrul acesta le revine de drept alienaţilor legali, marilor alienaţi ai istoriei, alienaţii politici. Aceştia sunt cei care smintesc lumea, provocând alienarea în serie. Apoi cu ton profesional: Credeţi că mai e cazul s-o consult pe domnişoara Clotilde?

— Nu, a răspuns avocatul, ridicându-se.

Darsh l-a condus până la uşă cu toată afecţiunea. În prag, medicul i-a mai spus lui Răşcanu, roşindu-se ca un adolescent îndrăgostit:

— Ştiţi că eu continui să mă preocup de cazul domnişoarei Hélène?… Sunt aproape de găsirea unui remediu. Şi cu ton extatic: Sigur, Hélène va fi salvată.

Şi Darsh era nebun.

Întâlnirea cu britanicii urma să aibă loc la opt seara, nu la hotel – unde locuia Dissi – ci la reşedinţa ambasadorului, lordul Odo Russel. Ambii români aşteptau

cu emoţie întrevederea, punând în aşteptare – Brătianu mai ales – o voinţă de miracol. În această tensiune, Pre” mierul l-a întrebat pe conu Mihalache cu ciudă, mai înainte de a urca în trăsură:

— Ce este un gentleman, dragă, te rog să-mi spui?

Ministrului de externe nu-i. ardea de glumă. El însuşi se află în tensiune. A privit urât spre premier, n-a răspuns imediat, în sfârşit, în drumul spre reşedinţă, conu Mihalache a răbufnit:

— Un gentleman este în primul rând un om care observă cu stricteţe un cod propriu de comportare, de la care nu se abate. Înţelegi?

Debitând definiţia, îl ţintea pe Brătianu, care părea că ascultă candid.

— Nu impune altora acest cod, a continuat conu Mihalache, îl respectă pe al altora. E clar? Cel care-l respectă pe al său e la rându-i un gentleman!

— Asta se ştie! a admis premierul.

— În al doilea rând, gentlemanul îşi schimbă interesele, ca oricare om. În cadrul noilor interese, el aplică acelaşi cod de comportare. Fără însă a se simţi dator să-i prevină şi pe ceilalţi de schimbarea sa de atitudine! Dar imputându-le când aceştia nu iau act de noua situaţie, de vreme ce-l cunosc. În acest caz, ceilalţi nu sunt gentlemani! în al treilea rând…

— Vrei să spui că e vorba de un monstru de egoism?

— Nu, căci în clipa în care un gentleman întâlneşte în cale un alt monstru de egoism, el nu se miră, nici nu se mânie, procedează în legitimă apărare. Partida se rezolvă ca între gentlemani.

— Şi dacă al doilea monstru nu cedează?

— Atunci lupta continuă pe viaţă şi pe moarte, până când cel de al doileare lichidat.

Căzut în melancolie, Brătianu ar fi dorit să zică:

„Acest final l-aş fi vrut şi eu!”, dar replica lui a sunat altfel, un punct surprinzător pus dialogului, tocmai când coborau:

— Ar fi culmea ca tocmai Anglia să ne reproşeze c-am fi făcut jocul Rusiei!

Marchizul de Salisbury, care i-a primit pe cei doi

— Lord Beaconsfield nu s-a prezentat la întâlnire –, nu le-a făcut însă acest reproş românilor. Discuţia a debutat neutru, pornind de la starea vremii. A continuat neutru, cu tot soiul de observaţii asupra vieţii politice de pe continent, ca între persoane care se cunosc şi se respectă. S-au evitat punctele fierbinţi… Un aingur avantaj: englezii nu erau moralişti, nu pozau în profesori de etică, într-o pauză de subiect, lord Odo Russel, citându-l pe Gladston, a spus, ca să spună ceva: „— Anglia n-are prieteni, Anglia n-are duşmani, Anglia n-are decât interese”. Lui Brătianu nu-i mai rămânea decât să deplângă soarta Angliei, ţară fără duşmani, fără prieteni, doar cu reci interese. Într-adevăr, soarta Angliei nu era de invidiat. Cu o notă bună, totuşi: ea nu-şi impunea iubirea cu arma, nu-i păsa dacă obţine ura, îşi veghea strict interesele, oriunde s-ar fi plasat acestea, inclusiv la Dunăre sau la Strâmtori. Relatând în raportul său această parte a discuţiei, Vârnav-Liteanu a notat:

„Marchizul de Salisbury a lăsat să se înţeleagă că scena confruntărilor cu Rusia se mutase deja în altă parte, spre Afghanistan şi Extremul Orient. Noi la rându-ne am priceput că cele două puteri refuzau pe moment să se ciocnească. Marchizul a şi tradus de altfel situaţia în termeni de fabulă: Cele două imperii, a glumit Excelenţa Sa, sunt fiinţe de specii diferite. Cum să se bată Ursul cu Sepia? Ca să se bată, Ursul ar trebui să intre în apă – ceea ce nu se poate l, după cum nici Sepia nu poate să urce pe uscat. Dl. Brătianu i-a şoptit domnului Kogălniceanu, destul de iritat în chiar timpul acestei expuneri: „Domnule,

eu nu sunt naiv, cum insinuează acest individ! Eu sunt pur şi simplu disperat. Astea au fost numerele de joc, pe astea am jucat. Chiar dac-acum, pe clipă, nu-mi iese”.

Pornind de la „interese” discuţia s-a mai dezmorţit totuşi, domnul de Salisbury a observat cu francheţe, cum stătea bine unui gentleman:

Dumneavoastră nu v-aţ: L observat strict interesele. N-aţi sesizat la timp că aşa-zisa cruciadă a Rusiei spre Constantinopole nu reprezenta altceva decât un pur interes local.

— Ba am sesizat, a replicat Brătianu. Am ştiut-o din prima clipă!

— Atunci de ce v-aţi aliat cu Rusia? Ce nevoie era de prezenţa voastră în acest război?

Vârnav-Liteanu a notat în grabă replicile pentru raport, îngăduindu-şi încă un comentariu:

„Domnul de Salisbury nu-i dispus să accepte că, intrând în război alături de Rusia, noi ne-am ajutat de fapt pe noi înşine, drept care ne-am şi bătut cu toată buna-credinţă. Domnia-sa ap-reciază contribuţia noastră la război drept salutară pentru aliaţi fiindcă a intervenit în cel mai critic moment

— Credeţi că a fost atât de importantă ponderea noastră în acest război? a micşorat retoric Kogălniceanu.

— Oho! a dilatat marchizul. Nu vă închipuiţi cât de mult aţi putut încurca lucrurile. Şi-n război, dar şi înaintea războiului. Fără voi, anul trecut, războiul se putea amâna.

— Chiar? a părut a se mira Brătianu.

— Chiar! a asigurat marchizul cu toată gravitatea. Fără Convenţia cu voi, din aprilie, Rusia n-ar fi îndrăznit să intre în război cu Turcia, pe linia Prutului, la un pas de Carpaţi, de frontiera cu Austro-Ungaria, care mai mult că sigur s-ar fi angajat. Cum s-a mai angajat şi-n alte dăţi. Riscul unui război, antrenând trei puteri – nu două! ar fi

frânat Rusia. Şi iritat de această situaţie: Or voi ce-aţi făcut? Aţi permis Rusiei accesul până la Dunăre, prin acea convenţie!, apoi, fără să vă poftească nimeni, aţi trecut şi Dunărea.

— Ba ne-a poftit Rusia! a strigat Kogălniceanu.

— Tocmai, a confirmat britanicul, aţi făcut şi cel de al doilea pas!

— Adică, a dedus Brătianu, să înţelegem c-ar fi fost mai bine dacă războiul începea pe Prut, angajând nu doar două puteri, ci trei? Ar fi fost mai bine, pentru noi, dacă am fi expus distrugerii ţara? Şi sec: Noi n-am vrut asta!

Kogălniceanu a sărit prompt:

— Cât priveşte trecerea Dunării, trebuie să ştiţi c-am fost poftiţi cu insistenţă s-o facem. Avem acte! şi ministrul a întins mâna, gata să deschidă ghiozdanul cu hârtii.

— Nu asta-i important acum! a spus marchizul. Important e că v-aţi angajat, ca să obţineţi ce? Un lucru minim!

— Socotiţi independenţa unei ţări un lucru minim? a ripostat conu Mihalache, congestionându-se.

Marchizul n-a cedat emoţiei celuilalt, a replicat cu răceală:

— Eu mă refer nu la acte gratuite, ci la acte recunoscute internaţional. Au recunoscut oare marile puteri independenţa ţării dumneavoastră?

— Pentru asta ne şi aflăm aici! a punctat premierul. E oare normal ca marile puteri care au garantat fiinţa României de azi să consimtă la & ştirbire?

— Mă rog! a convenit marchizul, ca apoi să continue: La fel după cum intrarea dumneavoastră în conflict cu Rusia, după război, precipită din nou lucrurile şi le dă o coloratură nefastă.

— De ce, a ripostat Kogălniceanu, când noi nu facem altcum decât să apărăm un drept?!

— Puteaţi menţine liniştiţi acest drept, doar vă fusese garantat!, dacă nu era războiul. Acum situaţia s-a schimbat. Va urma o pace incomodă.

Kogălniceanu a dat glas fierberii lui îndelung reprimate:

— Şi noi ce să facem? Să ne retragem din istorie odată ce am apărut?

Marchizul de Salisbury n-avea răspuns la o asemenea chestiune care depăşea orizontul practic. În încheiere, a repetat nişte sfaturi spuse românilor şi la Istanbul, înainte de război:

— Îmbogăţiţi-vă, dezvoltaţi resursele ţării, nu alergaţi după iluzii. Întemeiaţi, la Dunărea de Jos, o economie stabilă, un stat puternic şi abia apoi, când va veni vremea…

— Dar cum s-o facem, a izbucnit Brătianu, când nu suntem lăsaţi în pace?

Nici la această întrebare marchizul nu avea răspuns.

După întâlnirea cu britanicii, raportată amănunţit la Sinaia, prinţul a intrat într-o acută nelinişte. Nu era timp de pierdut, în aula Congresului se operau deja tăieturile pe hartă. Cei doi trebuiau să se grăbească, dar cum, în ce fel? Pe tabla de şah a tratativelor, ca şi pe tabla bătăliilor din urmă cu luni, orice mişcare imprudentă echivala cu un dezastru. Ca şi nemişcarea.

Prinţului i se rezervase însă nemişcarea, consemnarea la punct fix, fără putinţa de a putea aprecia – ca pe front – oportunitatea mişcărilor, şansa unor manevre abile, a unor combinaţii tactice momentane, a unor intervenţii bruşte. Acolo, pe front, la punct fix rămânând, un rezultat se putea totuşi smulge, printr-o soluţie de ultim moment. Ce se putea smulge acum, dintr-o desfăşurare consumată, definitiv isprăvită ca rezultat?

Cu toată încrederea ce le-o acordase, pe prinţ îl

nelinişteau şi cei doi trimişi ai săi, care sigur nu vor fi fost la unison într-o seamă de chestiuni mici şi mari. Unele divergenţe între cei doi sfetnici se pronunţaseră încă din iarnă, când Brătianu era gata să-l sacrifice pe conu Mihalache, să-l arunce pradă opoziţiei, când Kogălniceanu era gata să-şi prezinte demisia, lăsându-i pe cap premierului şi opoziţia, şi naţia şi chestiunea externă. Conflictul fusese depăşit prin intervenţia prinţului, dar divergenţele încă stăruiau, mocneau surd, iar uneori eclatau brusc, chiar în prezenţa unor martori. Astfel, tot în iarnă se făcusd haz de refuzul lui Brătianu de a participa la o recepţie la consulatul rus, dar nu oricum, oi cu un reproş direct adresat conului Mihalache: „La ruşi, de-aici înainte, să te duci dumneata. Eu nu pot şi nici nu are rost. Doar dumneata şi baronul Stuart aţi semnat convenţia!” La care conu Mihalache a retorcat cu furie: Eu sau dumneata am subscris convenţia de la Livadia?”

Ce s-ar fi întâmplat acum, într-un ceas de cumpănă, dacă astfel de confruntări, normale acasă, s-ar fi repetat? Era pe rol, tocmai, întâlnirea cu marele canoelar Gorceakov, asupra căreia deja Brătianu formulase dubii. După întâlnirea ratată cu britanicii, confruntarea cu marele kneaz era lipsită de premisa oricărui succes. Cei doi aflaseră abia la Berlin, abia după întâlnirea cu Salisbury, de înţelegerea anglo-rusă de la Londra. Între timp, revista britanică *Globe* publicase şi textul înţelegerii, probă că târgul se încheiase. Anglia, aprecia prinţul, izbutise să blocheze accesul Rusiei la Strâmtori, consimţind în schimb ca Rusia să-şi sporească ascendentul, la Dunărea de Jos, în spaţiul pe care Alteţa-Sa îl moştenise şi-l controla prin tratate. Imediat după aflarea acestei ştiri, Brătianu scrisese la Bucureşti lui C.A. Rosetti: „Nu mi-am închipuit că până aici va merge perfidul Albion”. Până aici? se întreba şi prinţul. Da, până aici. Mai departe, în aceeaşi

epistolă, trimisă Alteţei-Sale la Sinaia, Brătianu nota: „Asta e, am păşit cu stângul. NU trebuia să pornim marţea la drum”. Întâlnirea cu britanicii fusese într-o marţi.

Întâlnirea cu Gorceakov? Din nou necunoscutul. Dar nu acest necunoscut îl alarma pe prinţ, căci jocurile fuseseră făcute, cât reacţia dintre cei doi trimişi ai săi, esenţială pentru impunerea unui bloc de atitudine. Avea să reia Brătianu replica din iarnă: „La ruşi să te duci dumneata!”, avea să repete, conul Mihalache imputarea – „Eu sau dumneata am subscris?” Cei doi, impetuoşi şi iritabili – chiar dacă Brătianu mai fin – erau ca două săbii într-o teacă. Teaca situaţiei era imposibil de strâmtă. Avea să se spargă? Ce se întâmpla în acest caz cu ţara?

În sfârşit, prima depeşă, eliptică:

„Întâlnirea cu Gorceakov o ratare.*

Printr-un viciu de transmisie, depeşa lui Kogălniceanu către prinţ despre întâlnirea de la ambasada rusă a ajuns la Sinaia cu mult înainte de raportul detaliat al lui Vârnav-Liteanu:

„Întâlnirea cu Gorceakov o ratare”.

Niciun rând în plus. Stilul eliptic aparţinea conului Mihalache. Brătianu ar fi redactat telegrama cu mai mult calm, fără a sacrifica substanţa, la modul: „Întâlnire inutilă” sau „Convorbire formală”. Aşteptând detaliile, prinţul a petrecut o noapte lungă şi albă, măsurând cu paşi regulaţi curtea mănăstirii. O insomnie sterilă, cu totul diferită de ceasurile de veghe de pe front, când se dădeau bătălii. Acolo, pe front, veghea era simultană cu bătălia şi comandantul putea interveni. Da, încă o dată un ordin prompt putea schimba soarta unei desfăşurări militare, chiar când totul ar fi fost pierdut. Ce se putea schimba acum în textul unei notificări ce consemna o ratare?

Apoi, tot printr-un viciu de transmisie, o frază din raport, fără niciun sens:

„Cancelarul somnola într-un fotoliu”.

Prinţul a trăit alte câteva ceasuri grele. Abia spre ziuă, după orele patru, a primit şi raportul, descifrat şi retranscris de secretarul curţii. A citit:

„Bătrânul cancelar somnola într-un fotoliu, l-au ţinut locul în conversaţie, până la deplina trezire, contele Pierre Şuvalov şi ambasadorul d’Oubril. Aceştia, ca să-l scuze pe şef, au început prin a spune că lucrările Congresului erau obositoare, că marele kneaz le făcea faţă cu greu, mai mult somnola, mai mult căsca, iar din când în când îl întreba pe d’Oubril, fixând câte-un personaj din distribuţie: „Cine-i ăla?” „Ce-a spus?”, ca apoi să consemneze: „Aha 1” şi să adoarmă din nou”. Desigur, cancelarul Gorceakov era ca şi absent. Întâlnirea se va fi desfăşurat practic în absenta lui, înalta persoană fiind înlocuită prin ceilalţi membri ai delegaţiei imperiale prezenţi la conferinţă. Toţi ceilalţi diplomaţi le erau binecunoscuţi celor trei români veniţi la întâlnire, inclusiv prinţului, care nu participa, doar citea. Era cert că bătrânul fusese inutil deplasat de la Petersburg la Berlin, deplinele puteri pe care i le încredinţase ţarul puteau fi date cu mai mult folos altcuiva, contelui Ignatiev, spre exemplu, care însă nu face parte din echipa finală. Contele Şuvalov a lăsat tot timpul să se înţeleagă că o povară mai grea decât războiul fusese persoana cancelarului, cu încăpăţânările şi hachiţele lui, cu senilitatea lui impetuoasă, cu voinţa lui de a fi prezent peste tot, până aproape de front – „Căci Excelenţa-Sa, imaginaţi-vă, a ajuns până la Bucureşti” Mie îmi spuneţi?!” a confirmat Kogălniceanu. „Pe de altă parte, a mai spus d’Oubril, în istorie lucrurile se desfăşoară uneori ca şi de la sine, au un curs fatal. Acum, spre exemplu, după ultimele înţelegeri, lucrurile sunt ca şi date. Ce nevoie era de prezenţa Excelenţei-Sale aici?”

Într-adevăr, s-a întrebat şi prinţul, lăsând raportul, ce

nevoie mai era de prezenţa bătrânului la Berlin? A continuat lectura, urmărind relatarea lui Vâmav-Liteanu:

„S-ar fi părut că discuţia se desfăşoară lângă un catafalc, dar cancelarul se trezise între timp, el şi-a continuat gândul anterior somnului, în ruseşte, şi ceilalţi doi sfetnici i-au răspuns în ruseşte. Discuţia a zăbovit nestingherită de prezenţa oaspeţilor, până când, din întâmplare, ochiul cancelarului s-a fixat brusc asupra domnului Kogălniceanu.

„— A, Kogălniceanu I a consemnat înălţimea-Sa. Voi ce mai vreţi?” „Noi? Bună pace!” a răspuns ministrul nostru de externe.

Cancelarul n-a fost satisfăcut de răspuns:

„— Aţi spus-o şi înainte de San Stefano, a notat el ridicând un deget. Şi după asta nu v-aţi mulţumit!” Într-o paranteză, Varnav-Liteanu mai adăuga:

„Marele kneaz Gorceakov îl ignora cu totul pe dl. Brătianu – „capul răutăţilor”, dar convenea să stea de vorbă cu dl. Kogălniceanu.

D'Oubril însă a atras atenţia şoptit, în ruseşte, că în salon era prezent şi celălalt delegat. Cancelarul a mormăit ceva, fără a-l privi pe dl. Brătianu, apoi a poruncit băuturi. A stat posac până au fost aduse gustările şi băuturile, a răbdat şi ceremonia primei sorbituri, cu închinările de rigoare, apoi cu gura plină:

„— Şi-aşa deci. Aţi venit aici să pârâţi Rusia!”

Prinţul a lăsat filele cu un gest brusc. Ar fi vrut să intervină chiar el, să dea replica: „Noi nu pârim pe nimeni, noi ne apărăm drepturile!”, dar piesa întrevederii fusese jucată, replica necesară fusese aruncată sau nu, Alteţei-Sale nu-i mai rămânea decât să contemple retrospectiv un spectacol în care nu se mai putea schimba o iotă. A citit:

„Dl. Kogălniceanu cunoştea ce-o să urmeze, l-a lăsat pe marele kneaz să-şi săreze inima. Înălţimea-Sa mânca şi

vorbea, avea în minte o listă lungă de imputări, adresate nouă, debutând au cele de ţie timpul lui Petru cel Mare, trecând la Ecaterina a II-a, la Alexandru întâiul, la Nicolai Pavlovici, apoi la actualul suveran Alexandru al II-lea. Sub toc aceste imputări, echivalând cu l faceri nerecunoscute, era scris un singur cuvânt: ingratitudine”.

„— V-am scos cu sabia din pântecele Turciei, fără a profita cu nimic, a mai spus înălţimea-Sa. Iar acum, când, în fine, ne aşezăm la masa păcii, ne contestaţi vecinătatea pentru Prut?! apoi cu stupefacţie: Era mai bine să vă înghită Austria?”

Prinţul a aruncat filele, fără a-şi mai putea reprima exclamaţia: „Culmea!” Apoi s-a reîntors la filă:

„Şi dl. Kogălniceanu şi dl. Brătianu au protestat, spunând cancelarului că era mai bine să nu ne înghită nimeni. Dar înălţimea-Sa a continuat:

— Sau, dacă am fi avut bună prevedere era poate cu mult mai bine să vă fi alipit cu totul, încă din 1812, ca azi să nu mai fie probleme”.

Din nou un „Culmea!”, apoi o aşteptare; prinţul aştepta reacţia miniştrilor săi. A luat iniţiativa Bratianu, după cum se scria imediat în raport:

„Dl. Brătianu, pe care marele kneaz nu-l onorase între timp cu nicio privire, a intervenit demn:

— În privinţa înghiţirii, să fie limpede: Rusia nu ne-a putut înghiţi nu fiindcă n-ar fi vrut, ci fiindcă n-au lăsat-o Austria şi Turcia. Cât priveşte această ieşire din pântecele otoman, apoi, ştiţi bine, Excelenţă, s-a făcut şi cu baionetele noastre!”

Prinţul a însemnat cu roşu pe margine: „Aşa, da!” A urmărit apoi reacţia marelui kneaz:

„Marele kneaz s-a zburlit., l-a privit pe dl. Brătianu, dar din nou nu l-a văzut. S-a întors spre dl. Kogălniceanu cu aerul de a întreba: „Cine-i ăsta?” D’Oubril zâmbea.

Ministrul nostru de externe era deja pregătit să răspundă la tot şirul de mustrări, s-a oprit însă doar la chestiunea „pârei”, arătându-i marelui kneaz că nici vorbă despre aşa ceva. La Congres se dezbătea o chestiune de drept, aici se confruntau argumente, acte, fapte, care se dispensau de persoane, or, era un fapt unanim ştiut că la anul 1812 hotarul Rusiei cu românii se afla nu pe Prut ci pe Nistru

„— Cât e de atunci? a întrebat marele kneaz. Şi tot el. Nicio viaţă de om! Azi, doar câţiva mai ştim ce-a fost pe-atunci. Mâine n-o să mai ştie nimeni. Cine o să-şi mai amintească unde a fost frontiera adevărată între noi şi voi, pe Prut sau pe Nistru? În schimb, ingratitudinea voastră de azi se vede de la o poştă”.

„— Ingratitudine?! am strigat noi tustrei”.

Prinţul nu şi-a mai îngăduit întreruperi, a lăsat ca întreaga scenă să se desfăşoare până la capăt.

„Dar marele kneaz s-a agăţat de cuvântul ingratitudine, se înfierbântase, acum lăcrima ca un copil, cuvântul era simţit ca o lezare la persoană, mai mult, ca o lezare adusă suveranului Rusiei; cei doi subordonaţi – Şuvalov şi d’Oubril – au intervenit cu explicaţii, noi nu lezaserăm pe nimeni, discutam în termeni puri o chestiune de drept.

— Ba da, au ofensat!, N-au ofensat, n-a fost în intenţia lor!, – Să-şi ceară scuze mai întâi, să recunoască! Dl. Brătianu şi-a plecat fruntea în semn de împăciuire, dl. Kogălniceanu a rămas ţeapăn, dar, după incident, discuţia s-a înţepenit cu totul. Ostenit, marele kneaz a vorbit cu subordonaţii săi în ruseşte, ignorându-ne pe noi, apoi iar a recăzut în binecuvântatu-i somn”.

Prinţul a zâmbit, era, probabil că trimişii săi respirau. A citit mai departe.

„Contele Şuvalov a profitat de răgaz Sa să ne pună la curent cu mersul lucrărilor Congresului. Lucrurile nu merg

bine, într-adevăr, Rusia se vede silită să accepte mari pierderi, ne-a spus Excelenţa-Sa, desigur nu din propriul teritoriu, dar prevederile tratatului de la San Stefano sunt în prezent ca şi pulverizate de vreme ce s-au negociat între timp alte şi alte ajustări.

— Turcia vrcă să se menţină la Varna. Noi nu vrem să o lăsăm, Pe de altă parte, Anglia vrea Ciprul, or nouă nu ne convine. Tot Anglia nu consimte să rămânem trei ani în Bulgaria. Zice că-i prea mult. D'Oubril a părut totuşi ceva mai concesiv: – Deocamdată aceste tăieturi, reamenajări, ajustări se fac cu creionul, pe hartă. Oricum, nu curge sânge!"

Cebinefacere! a consemnat prinţul. Nu curge sânge, desigur, dar va curge – în mod sigur! – dacă lucrurile vor continua aşa! Alteţa-Sa a subliniat propoziţia despre sânge cu un creion albastru.

„Marele kneaz a acompaniat conversaţia în tot acest răstimp cu un fin sforăit, cât o adiere, suficient de lungă şi suficient de bună ca să-l reconforteze, apoi să-l readucă proaspăt printre cei vii. Când s-a trezit, părea înviorat de o amintire plăcută, fără legătură cu cele întâmplate:

Ce face prinţesa Elizabeta? a întrebat Jnălţimea-Sa. Să-i spuneţi că-i port un foarte delicat sentiment".

„Cei prezenţi n-au redresat şi au surâs, inclusiv noi. Aşa este marele kneaz, imprevizibil. Dar brusc, înălţimea-Ss şi-a reluat alura ofensivă, întunecându-se la chip. Îl ţintea din nou pe dl. Kogălniceanu, cu un ochi bulbucat:

„— Şi-aşa va să zică! V-aţi găsit taman acum să ridicaţi obiecţiuni, când Rusia e prinsă la înghesuială. Apoi cu auferinţă: Rusia e profund nemulţumită de tot ce se întâmplă azi. Ce mai vreţi?"

Prinţul a închis dosarul cu raportul lui Vârnav-Liteanu, nu înainte de a se întreba: Să fi ajuns oare şi acest imperiu în stadiul de senilitate?

Un accident – o întâlnire întâmplătoare a lui Vârnav.

— Liteanu cu un consilier al ambasadei Franţei – a introdus pe agenda celor doi, mai repede decât se aşteptau, întrevederea cu domnul Waddington. Brătianu n-a vrut să-l întâlnească pe Waddington. Acesta, fiind francez numai cu inima – „Français de coeur” – pe deasupra şi protestant, avea să fie, presupunea premierul, mai obtuz decât Gorceakov sau decât Bismarck. În consecinţă, premierul a delegat servitutea acestui contact ministrului său de externe, nu înainte de a se mai întreba: „Cine-i, domnule, ţar ca asta care cârâie a pagubă? Cum a putut să încapă Franţa în asemenea gheare?!” Brătianu îl coborâse pe Waddington de la rangul de canar la poziţia de ţarcă – pasăre monoton colorată, care repeta un singur crah, sâcâitor, lucru cu care conu Mihalache, cu instinctul său muzical, n-a fost de acord, căci între timp se informase.

— Waddington e totuşi un domn stimabil! a introdus el rectificarea. El îşi ţine insistent partitura, care e partitura Franţei.

— Aiurea, cântă a pagubă.

— Desigur, a revenit conu Mihalache, Waddington nu-i Gambetta. Nu-i nici ducele Decazes, nici vicontele de Goutaut-Biron, nici contele de Chaudordy…

Toţi aceşti diplomaţi străluciţi, înşiraţi *de* Kogălniceanu, fuseseră înlăturaţi, în echipa de la Berlin se mai salvase un singur om stimabil, domnul de St. Vallier. Vârnav-Liteanu a adăugat precizarea că Franţa voia să facă la Berlin o politică a „mâinilor curate”, să nu se amestece, să nu se vâre, iar precizarea l-a iritat pe premier:

— Dar să se amestece, să intervină! a strigat Brătianu. Ce, politica e o treabă de mâini curate? Unde-s, domnule, oamenii de altă dată?

Conu Mihalache ar fi vrut să replice: „N-ai spus dumneata că politica se face cu ce ai la îndemână? Ăştia-s

oamenii cu care Franţa defilează azi”. A spus doar ultima propoziţie şi a plecat la întâlnire, însoţit numai de Vârnav-Liteanu.

Din nou, ore în şir nicio veste de la Berlin, acolo probabil pertractările se înfundaseră. Deşi nu părea cu putinţă, acolo, la Berlin, în fiecare zi cădea o frontieră şi se modifica un stat. Tensiunea l-a silit pe prinţ să iasă din biserică şi să se plimbe afară, în ploaie. Incinta lăcaşului era prea strâmtă, ca şi chilia, era strâmtă însă şi curtea mănăstirii. Ploaia continua. Până la poştă, în oraş, nu era departe, totuşi n-a cedat şi şi-a continuat rondul, cu obstinaţie. Imposibil ca la Berlin lucrările să se suspende, doar ca să ascută tensiunea Alteţei-Sale şi nerăbdarea sterilă.

Şi dacă totuşi acolo tratativele stagnau? La fel se întâmplase şi pe front, cu luptele. Şi luptele stagnau, stagnaseră adesea. Era de-ajuns ca unul dintre parteneri să-şi amelioreze poziţia, să se consolideze pe un front mai avantajos, ca celălalt să piardă brusc din avantaj sau să-şi amelioreze temporar poziţia, pentru ca ambii să se trezească într-un unghi mort. Era penibila dramă a războiului poziţional pe care prinţul o trăise. În asemenea condiţii, marii şefi puteau intra în permisie, nimic nu se putea modifica, de război răspundeau gradele inferioare, sergenţii, care aveau grijă ca situaţia să nu se schimbe de nicio parte. Cine erau sergenţii, la Berlin?

Totuşi, chiar şi pe front, era ştiut, războiul continua, războiul supravegherii poziţiilor. Îl duceau vedetele de noapte ale ambelor părţi, care explorau câmpul de luptă într-o stare de perpetuă veghe, împinsă până la isterie.

Prinţul trăise şi această stare. Cine erau, la Berlin, vedetele de noapte?

Mai era şi un astfel de război, al culiselor, care se desfăşura tot noaptea şi tot secret la nivelul statelor

majore. Aici se puneau la cale surprizele, se ticluiau acţiunile fulger, întoarcerile de front, retragerile simulate, loviturile, strategiile capitulărilor. Armatele zăceau în noroi şi sânge, amorţite de starea pe loc, cu sefgenţi cu tot, dar deasupra lor, în întuneric, mişcau aripile negre sau roşii ale evenimentelor ulterioare care deja se configurau. Ce se pregătea la Berlin?

Într-o noapte de veghe, la Plevna, aflându-se într-o redută centrală, pe care venise s-o inspecteze, prinţul a trăit la un anume moment spaima de a fi ieşit din joc, printr-o mişcare pusă la cale undeva deasupra, în spate sau poate lateral. Reduta centrală, în care se afla, era acum laterală, iar el, comandantul *en chef*, devenise un simplu sergent printr-un invizibil capriciu de strategie. Cerchez nu glumise, asemenea situaţii erau curente pe front. Atunci, acolo, situaţia s-a agravat din clipa în care prinţul a aflat cu alarmă că reduta nu are legătură telegrafică şi că deci e ruptă de restul lumii. Cum nimerise acolo? Cât timp mai putea rămâne, fără primejdie, în acel unghi mort? A ordonat, atunci, pe loc, să se tragă o linie Morse care să lege reduta de cartierul său de la Poradim. A fugit apoi la Poradim, în lungul liniei, care a şi fost instalată în aceeaşi noapte „S-a liniştit abia în clipa când linia a funcţionat.

În zori, prinţul a ordonat ca reşedinţa, sa de la mănăstire să fie legată de oficiul poştal din Sinaia printr-o linie similară. Linia a intrat în funcţiune pe la orele nouă, dar nimic de la Berlin. Întâlnirea cu Waddington încă nu avusese loc.

Întâlnirea cu Waddington a fost convenţională până la un punct, deşi Kogălniceanu nu era omul convenţiilor.

Franţa, a spus ministrul român, într-un mişcător expozeu, ajutase la naşterea României, îi fusese moaşă sau naşă, putea naşa s-o abandoneze tocmai acum, s-o lase

adică la ananghie? Lungul discurs al conului Mihalache a fost primit cu toată rezerva, iar după o pauză s-a dezlănţuit replica pe care acelaşi Vârnav-Liteanu a notat-o conştiincios. De la un anume moment înainte, a declarat şeful diplomaţiei franceze, o ţară trebuie să se ajute şi singură. Ea trebuie să-şi probeze maturitatea, prin bunele rânduieli interne, şi să justifice în acest fel încrederea celorlalte naţiuni.

— La ce vă referiţi?

— La chestiunea evreiască, la drepturile omului într-un cuvânt.

Conu Mihalache a primit cu dezamăgire drastica intervenţie. Nu el era cel indicat să dea răspunsul; nu se putea totuşi dezangaja şi a ripostat:

— Mie îmi ridicaţi această chestiune? Dar îl aveţi în faţă pe omul care şi-a făcut o cauză din apărarea acestor drepturi, pe care le-am şi slujit într-un fel de apostolat. Vă este oare necunoscut faptul că eu am luptat cel dintâi pentru abolirea „sclaviei negre" în ţările române?

Vârnav-Liteanu a consemnat în notă descumpănirea domnului de Waddington, care nu aflase până în acea clipă că şi-n România existaseră negri, deci şi „sclavia neagră" (la fel ca în America până la războiul de secesiune). Precizarea că era vorba despre „ţigani" l-a scos din nedumerire pe reprezentantul Franţei.

— Şi tot eu m-am luptat mai apoi, a continuat Kogălniceanu, pentru abolirea „sclaviei albe". Căci aceasta a fost la noi problema ţăranilor până la Cuza Vodă. Cât priveşte problema israelită, tot eu, atât ca ministru cât şi ca om, am izbutit să fac câte ceva. Şi excedat: Dar întrebaţi-i pe evrei!

Liteanu a notat că reprezentantul Franţei îi întrebase probabil pe evrei, de vreme ce n-a adus niciun reproş ţinutei domnului Kogălniceanu. Acesta şi-a înşiruit meritele

într-o formă interogativă: nu el, ca ministru, inaugurase prima şcoală israelită din Iaşi, în 1866? Nu el militase pentru încadrarea evreilor în armată şi pentru acordarea de grade? („Avem azi, iată, ofiţeri evrei!”). Nu el ajutase aşezămintele – atât cele confesionale, cât şi cele laice – să-şi impună dreptul de a fiinţa?

Mai departe, conu Mihalache şi-a expus punctul de vedere asupra problemei în sine: el unul nu era partizanul asimilaţionismului (precum dl. Brătianu şi precum foarte mulţi evrei!), ci al păstrării identităţii etnice

— „căci şi noi, românii, ne-am luptat să ne apărăm identitatea!”. O identitate pusă însă în acord cu progresul. El, ca ministru, sprijinise evreimea progresistă împotriva retrograzilor, cum există la orice naţie. Ca dovadă, întâmplător aflată asupra-i, conu Mihalache a sefos o scrisoare de la un lider al Alianţei Israelite, care tocmai îi mulţumea, acolo la Berlin. A citit:

„Ne-aţi ajutat până şi-n modernizarea instituţiilor noastre. Aţi luat partea elementului progresist, liberal, liber-cugetător, care luptă şi acolo, şi pretutindeni, cu habotnicii, fără însă a incita la reprimarea celor rămaşi în urmă, ca în alte ţări din zonă”.

Conu Mihalache a minimalizat cu un gest modest meritele proprii, ponderând exuberanţa epistolierului, dar a mai citit:

„Aţi luat partea libertăţii şi a cugetării. Aţi vrut ca niciunul dintre ai noştri să nu păţească în lumea de azi ce-a păţit la vremea lui Spinoza

Domnul de Waddington a fost brusc interesat:

— Dar ce-a păţit în fond Spinoza?

Apoi a surâs: intuia ce păţise la vremea lui Spinoza, nu numai din partea marilor religii care oprimau pe atunci cugetarea, dar şi din partea coreligionarilor săi, desigur cei înrobiţi tradiţiei, incapabili să meargă mai departe, să

înţeleagă că Dumnezeu – un Dumnezeu al tuturor – se revelează omului doar prin două atribute: gândirea şi extensiunea acesteia.

— Da, a aprobat omul Franţei, glosind liber în marginea gândirii lui Spinoza – cum ar fi putut la fel de liber glosa şi-n marginea lui Montaigne sau a lui Descartes

— Da, a repetat cu un ton înalt şi fin, unde se termină gândirea se isprăveşte, şi lumea!…

— Adică, a închis cercul conu Mihalache, se isprăveşte şi Dumnezeu. Nu-l mai putem concepe, ne predăm surprizelor.

Ar fi fost de prisos ca Kogălniceanu. să mai adauge: Sunt partizanul unui Dumnezeu raţional! Părţile erau de acord, în acest punct superior teoretic, şi ambele au părut satisfăcute. Era limpede că domnul Brătianu n-ar fi putut susţine un asemenea turnir, nu era echipat. Conu Mihalache, în schimb, învăţase carte nu numai în Franţa istoricilor Restauraţiei, dar şi-n Germania hii Humboldt, de unde uru anume pathos romantic. După încă vreo câteva piruete echivalent distribuite între el şi domnul de Waddington, ministrul de la Bucureşti a mai întrebat, generalizând:

— Vreţi să vă înşir şi alte drepturi pe care – atât comunităţile cât şi indivizii le au deja la noi?

Dar omul Franţei a readus brutal chestiunea pe sol:

— Noi ne referim la dreptul de cetăţenie, pe care nu-l au în majoritate!

— Dar la noi sunt două categorii de cetăţeni, cei vechi şi cei nou-veniţi.

— Tocmai. Indiferent când au venit, ei trebuie să devină cetăţeni. Să se curme odată, măcar acum după paoe, cu asemenea inechităţi.

— De acord, să se curme! a aprobat conu Mihalache cu toată inima. Dar iată că noi, numai în scurtul interval al

războiului, deci într-un singur în ne-am îmbogăţit cu câteva zeci de mii de refugiaţi din Rusia. Nu vă mai spun de cei veniţi înainte! Şi în impas: Ce facem, îi proclamăm pe toţi dintr-odată cetăţeni?

— Nu se pot admite, cetăţeni de categoria întâi şi cetăţeni de categoria a doua! a precizat domnul de

Waddington. N-o admite nici Germania, nici Anglia, nici chiar Turcia.

Precizarea era importantă, conu Mihalache a răspuns invocând statutul de periferie al ţării, la conţinele a trei imperii. Cei nemulţumiţi sau persecutaţi, în unul din aceste state mari, veneau aici, cu privilegiul de supus străin – şi-n acest caz sfidau autoritatea! – sau fără privilegii, „ca-n orice ţară de azil, şi-n acest caz „a recunoscut ministrul, asemenea nenorociţi erau victima autorităţii. Şi tot el:

— Ce vreţi, cum să te sustragi din barbarie, când cei din jur fac totul, mână de la mână, ca să ne ţină în barbarie?

Domnul de Waddington părea sincer impresionat.

— Dar locul de azil e sărac, vă rog să mă credeţi! a mai adăugat Kogălniceanu, în încheiere.

— Asta interesează mai puţin, a ţinut să sublinieze domnul de Waddington. Important este ca în orice condiţii drepturile cetăţeanului să fie respectate!…

— Desigur, a aprobat din nou conu Mihalache. Apoi avertizând, cu glas căinător: Să ferească Dumnezeu să vă treziţi mâine cu milioane de cetăţeni care nu vă aparţin, proveniţi, să spunem, din colonii!

— E chestiunea voastră internă! a respins domnul de Waddington, trăgând imediat o linie de despărţire între cele două situaţii sau regimuri geografice. Apoi revenind: Va fi, accept de pe acum, poate şi chestiunea internă a Franţei. Cine mai ştie azi?

— Şi cum o veţi soluţiona?

— Deocamdată trebuie s-o rezolvaţi voi acolo. E o chestiune *sine qua non*!

Contele de Vallier, prezent la întâlnire, dar care tăcuse tot timpul, şi-a permis o singură intervenţie, a citat un cuvânt al domnului Pasteur, care părea să definească desăvârşit poziţia Franţei. Vârnav-Liteanu a notat:

— Je ne te demande ni ta race, ni ta religion, ni ta langue, mais dis-moi quelle est la souffrance?[3]

— Splendidă conduită! a aprobat conu Mihalache. Sper din inimă ca Franţa să i se conformeze. Dar, în acest caz, domnii mei, întrebaţi-mă şi pe mine de ce sufăr: *Quelle est ma souf france*?

Cu acel *Quelle est ma souffranee*, de fapt cu acel *sine qua non*, răspicat încă o dată, întrevederea a luat sfârşit. Vârnav-Liteanu n-a ştiut ce să transmită acasă: *Întâlnire ratată, întâlnire în suspensie*? Ar fi vrut să-l întrebe pe Brătianu, dar lipsea. Premierul spusese de altfel înainte de întâlnire: Franţa se poartă de la un timp ca o doamnă în vârstă, supărată rând pe rând pe toţi bărbaţii cu care a avut de-a face. Conu Mihalache era de cu totul altă opinie. Franţa, pretindea el, nu putea fi atât de iraţională încât să bruscheze o soluţie pe: care timpul ar fi adus-o oricum. Franţa, gândea conu Mihalache, era totuşi patria raţiunii.

Pe firul telegrafic de la Sinaia, o surpriză: un raport de la Câmpineanu. La Berlin, stagnau tratativele şi-n chestiunea drumurilor de fier. Băncile germane consimţeau la retrocedarea căilor ferate, dar numai cu o despăgubire enormă. Pentru a face faţă unei asemenea despăgubiri, prompt plătibilă, trebuiau negociate noi împrumuturi. De la cine? Consorţiul de bănci amestecat în afacere era dispus să crediteze operaţia avansând sumele, dar cu

---

3 Eu nu te întreb nici de rasa, nici de religia, nici de limba ta, dar spune-mi care ti-e suferinţa ?

dobânzi enorme. Dobânzile se adăugau la dobânzi. Strânse ghem şi restituite ţării, liniile ferate căpătau – financiar vorbind – dimensiunea unui şarpe boa care ar fi urmat să devore, în următorii ani, tot ceea ce s-ar mai fi câştigat – financiar vorbind, în România. Câmpineanu încercase, în cursul tratativelor, să obţină de la creditori un dram de înţelegere. Vrem să ne modernizăm!” explica9 e el. „Modernizaţi-vă, dar plătiţi!” „Plătim, dar deocamdată n-avem cu ce.

— Atunci de ce vreţi cu orice preţ naţionalizarea?”

Formulată astfel, chestiunea naţionalizării drumurilor de fier devenea o pură chestiune de orgoliu. Sau de capriciu. Era acuza care-i fusese aruncată prinţului din primii ani ai domniei sale, imediat ce Alteţa-Sa se pusese în fruntea cruciadei pentru construcţia drumurilor de fier. „Ce trebuinţă au românii de drumuri de fier?” se întrebase lumea. „Dar trebuie să intrăm în rândul lumii!” ripostase prinţul. „De ce, ca să fim nemţi?” Apoi insinuarea: „Oare Măria-Sa nu-şi dă seama că nemţii fură?” Apoi acuza „Neamţul fură!” Strussberg furase într-adevăr, o probase procesul, o dovedise întreaga afacere odioasă a drumurilor de fier, care-i pusese la grea încercare, chiar tronul, dar el? Prinţul ieşise din afacere, cu mâini curate, doar în clipa când putuse dovedi că la afacerea drumurilor de fier participase – financiar vorbind, doar cu o singură acţiune, simbolică, o hârtie albastră în valoare de un leu. Şi atunci? Cu atât mai mult se dovedea, strigase opoziţia, că afacerea drumurilor de fier e o chestiune de orgoliu, de pură vanitate. Avea să se formuleze aceeaşi acuză şi acum, în chestiunea naţionalizării? Aveau să-l aştepte noi zguduiri? Opoziţia era acum „albă”, nu „roşie”, în fruntea partidei anti se afla nu Brătianu, ci oponentul acestuia, Lascăr Catargi. Acum urma să-l apere Brătianu şi să-l acuze Lascăr Catargi.

Din nou prinţul se vedea pe sine însuşi ca un stâlp izbit de valuri contrare. Valurile se puseseră deja în mişcare de la Berlin spre Sinaia şi în curând ar fi urmat să ajungă la Bucureşti. Mai gravă decât „chestiunea externă” avea să fie „chestiunea internă”, probabil în toamnă, o chestiune pe care deja o făcea explozivă, din nou explozivă, afacerea drumurilor de fier. Unele amănunte din raportul lui Câmpineanu aveau în mod sigur să aprindă revolta, să dea foc tribunelor parlamentare şi presei. Incendiul începuse deja să se propage de la Berlin spre Bucureşti, pe firul telegrafic.

A lăsat raportul să se scurgă spre Bucureşti. Nu-l putea opri. Mai important era ceea ce se petrecea la Berlin în celălalt plan, al politicii.

Şi pe Brătianu, la hotel, îl aştepta o surpriză: vizita unui reprezentant al Alianţei Israelite.

Premierul nu mai putea spune: „Când a apărut, domnule, şi problema asta!”, îl avea în faţă pe domnul care reprezenta problema, nu domnul Goldmann – care îl vizitase la Bucureşti în urmă cu un an, ci un alt domn, Loeb. L-a şi întrebat cu toată politeţea disponibilă:

— Sunteţi domnul Loeb, cel care a scris broşura aceea?…

Era vorba despre o broşură-raport cu titlul la *situation des Israelites en Turquie, en Serbie, en Roumanie*, editată în urmă cu un an la Paris şi difuzată şi la Bucureşti. Domnul Loeb a precizat că nu el era autorul broşurii, care aparţinea de fapt altui Loeb.

— Eu sunt Israel Loeb, nu Isidor Loeb, a mai spus. De altfel, datele din broşură s-au primenit între timp.

— Unele sau şi perimat, a observat Brătianu. Domnul Isidor Loeb a lucrat cu statistici dinainte de război. Şi direct: Ştiţi câţi oameni de-ai dumneavoastră s-au stabilit la noi în timpul războiului?

— S-au refugiat din cauza persecuţiilor din Galiţia şi Ucraina! a lămurit domnul Israel Loeb. Nenorociţii mei coreligionari s-au oprit ca să-şi recapete răsuflarea, în cea mai apropiată ţară, în România. Şi cu ton pedagogic: Vedeţi, prin numărul de evrei pe care-l are în prezent, Rusia ar putea deveni cea mai mare putere iudee din lume.

— Şi de ce n-o ajutaţi să devină?

Domnul Loeb n-a părut surprins de întrebare, nici de dialectica întrebare/răspuns pe care premierul o stăpânea; întrebarea şi-o pusese probabil. A oferit răspunsul:

— În Rusia suntem cei mai mulţi, raportaţi la comunităţile noastre de pe glob, dar puţini, dacă ne raportăm la populaţiile sedentare ale imperiului. Şi-apoi în Rusia abundă „după cum ştiţi, legislaţiile antisemite. Chiar şi azi, în era lui Alexandru al Doilea!

— Siliţi Rusia, să vă facă dreptate! a îndemnat Brătianu cu un accent foarte comunard. Noi suntem interesaţi, vă susţinem.

— Cum, în ce fel, când nici dumneavoastră nu puteţi sili Rusia să vă facă dreptate?

— Dar atunci, la rându-mi vă întreb: e oare normal, domnule Loeb, să ne impune şi nouă ceea ce Rusiei nu puteţi să-i impuneţi? Şi Brătianu s-a” ridicat în picioare, tulburat, secondat de oaspetele care nu-şi stăpânea emoţia.

I s-a adresat acestuia cu francheţe: Domnule Loeb, dar e nedrept ca, profitând de conjunctură, să se deşarte la noi tot sacul răsăritean al persecutaţilor şi tocmai nouă, celor mai mici şi mai săraci, să ne revină misia să rezolvăm chestiunea. De ce n-o rezolvaţi mai întâi acolo, la faţa locului?!

— Deci şi dumneavoastră! şi domnul Loeb s-a lăsat în scaun, golit de orice speranţă.

S-a aşezat şi Brătianu, care nu putea înţelege

deziluzia oaspetelui – căci ce părea iraţional sau jignitor în spusele lui? A şi întrebat:

— Ce vi se pare surprinzător sau nelogic în poziţiunea mea?

— Nimic nou, a şoptit domnul Loeb, rămânând închis în amărăciunea sa. Şi cu acelaşi ton, amar: Căci dumneavoastră nu faceţi altceva decât să repetaţi ceea ce s-a mai spus şi să procedaţi à-propos de noi cum s-a mai procedat. Mână de la mână. toţi, ne împingeţi în diaspora permanentă. Ştiţi ce înseamnă asta?

Domnul Loeb s-a aruncat într-un lung şi dramatic expozeu asupra diasporei, f enomen care începea în anul 70 al erei creştine, şi care nu se isprăvise încă, nu se isprăvise nici în clipa prezentă, când cei doi stăteau faţă în faţă şi când diaspora continua. Şi aceasta de ce? Fiindcă, spunea domnul Loeb, scena pe care o jucau cei doi, exact aceeaşi scenă, mai fusese jucată în istorie de cel puţin câteva mii de ori: plecaţi de aici, nu sunteţi de-ai locului! Sau: Ce-aţi venit pe capul nostru să ne cereţi drepturi? Duceţi-vă pe capul ălora care v-au păgubit mai întâi! Brătianu a ascultat cu atenţie, apoi a încercat să modereze lucrurile, opunând oaspetelui faptul că la fel au pătimit şi alte neamuri.

— Este exact, a recunoscut domnul Loeb. Dar aşa cum înţelegeţi atât de bine diaspora armenilor sau a grecilor, care au fost alungaţi de otomani, puteţi pricepe şi diaspora evreilor, care au fost alungaţi de romani. Şi cu suferinţă: Ştiţi ce mare e drama celor care tot pleacă şi iar pleacă?

— Ştiţi ce. mare e drama celor care tot rămân pe loc?

Brătianu s-a avântat apoi la rându-i într-un lung excurs, în care a evoqat tot felul de năvăliri, una după alta, a tot soiul de neamuri din nord, sud, est, vest, invazii care nu i-au lăsat pe autohtoni o clipă în pace, să se aşeze

cuminte în rostul lor, să fie liberi. Ultima invazie, cea otomană, începută în urmă cu cinci sute de ani şi isprăvită ieri, îl adlu & ose pe Brătianu la Berlin, el se afla la Berlin tocmai în această chestiune. Şi ostenit:

— Credeţi că nouă ne este uşor?

Domnul Loeb a tăcut, apoi a izbucnit, imediat:

— Şi-atunci ce să facem noi, cei în permanentă mişcare? Vă întreb pe dumneavoastră, pe voi care-aţi avut norocul să rămâneţi pe loc. Nu trebuie să ne aşezăm în sfârşit la aceeaşi masă? Odată izgoniţi, a trebuit să trăim printre oameni. Nu putem să ne stabilim într-un pustiu…

— E normal, a admis Brătianu. Nimeni nu caută locuri pustii. E firesc să-ţi pui vatra lângă altă vatră, să ceri pământ şi apă…

— Vă rog să nu ne asimilaţi năvălitorilor. Noi n-am distrus vetre. Dar cerem apă şi oerem un loc pe pământ. Diaspora e una, năvălirea e altceva. Diaspora începe: printr-o tragedie. Să ferească Dumnezeu ca turcii de azi să pornească mâine în diaspora prin Europa!

Brătianu a surâs. Era exclus ca, după Berlin, turcii să pornească în diasporă prin Europa. Accidentul fusese deja evitat. I-a spus oaspetelui:

— Turcii vor rămâne pe loc. le rămâne statul, le rămâne sultanul. Vreau totuşi să vă spun că şi rămânerea pe loc este o tragedie. Şi enumerând: Micşorări, ştirbiri, ameninţări externe. N-aş vrea să fiu în pielea turcilor de azi.

— Văd că aveţi înţelegere şi faţă de turci! a consemnat domnul Loeb.

— Cum să nu am. Foarte mulţi turci vor cădea, imediat după Congres, sub stăpâniri străine. Le va fi uşor?

— Şi-atunci de ce să nu se statueze un climat de toleranţă pentru toţi? Trăim într-o singură casă, Pământul.

Era o evidenţă, şi Brătianu a oftat. A pornit altfel:

— Şi eu am subscris la acest ideal, ba am şi luptat pentru el. Mi-am dat seama însă, cu vremea, că-i aproape himeric... Ca să-l realizezi înseamnă să-i aduci pe toţi la gradul zero. E cu putinţă? Oamenii nu apar din neant, vin pe lume cu o istorie, aparţin fiecare unei istorii, aduc pe lume o identitate de care nici nu răspund. Poţi să le-o ştergi?

— Credeţi că dreptul le şterge identitatea? Credeţi că identitatea creează drept?

Brătianu a ridicat braţele în defensivă:

— Domnule, mă depăşeşte această dialectică! Lăsaţi-mă să respir, să rumeg încet fiecare propoziţie, ca să nu intrăm într-un cerc vicios. Să pornim mai bine de la nişte exemple: Iată, eu, la anul 1395, mă trezesc cu otomanii peste Dunăre, care vor să-mi ia pământul, cu arma. După logica dumitale n-ar mai fi trebuit să mă bat, ar fi trebuit să încrucişez braţele şi să-i accept: şi ei au un drept la viaţă. De ce dreptul meu ar fi mai drept decât dreptul lor? Sau un alt caz: în 1812, Rusia îmi ia jumătate din Moldova. Cu ce drept? Cu niciun drept. Atunci nu m-am putut bate, n-aveam mijloace, dar o fac acu, aici, la Berlin, invocându-mi drepturile *ab originem*. Drama dumneavoastră nu porneşte oare şi ea dintr-o origine a răului? Iată, în cazul vostru, păcatul originar aparţine romanilor.

— Nu numai romanilor!

— Ştiu, a preluat Brătianu. Şi babilonienilor. Şi egiptenilor. Şi-acu vă întreb: îi puteţi uita? îi puteţi ierta?

Domnul Loeb tăcea. Premierul a continuat seria întrebărilor:

— Să fiţi dispuşi. oare a uita cu totul Ţara Sfântă? Dar pe cei care au distrus-o?

— Dar cine uită?! a răbufnit domnul Loeb, respingând violent presupunerea.

— Iertarea, în schimb, a mai spus Brătianu, a adus-o

pe lume tot un iudeu: Iisus.

Domnul Loeb a tresărit cu satisfacţie. În sfârşit, se ajunsese unde trebuie:

— Foarte bine c-am ajuns aici! Iată ce s-a tipărit zilele astea la Bucureşti. Şi a scos o broşură pe care a depus-o în faţa premierului: Credeţi că este un gest creştin?

Brătianu s-a roşit la faţă. Cunoştea broşura, era plină de infamii antisemite. A respins-o jenat cu mâna, căci era jenant.

— Cine este acest domn, autorul adică? a întrebat domnul Loeb.

— Un oarecare, a minimalizat premierul. Vrea să fie luat în seamă. Caută gâlceavă.

— Cu noi?

— În primul rând cu noi. Poftim cum începe: *„Dans ces moments sinistres, quand Vhorizon politique de notre cher pays est plus assombri que jamais*... grâc*e a Vinepţie criminelle de quelques aventuriers politiques...”. Şi* râzând: Mă atacă pe mine. Pe mine şi pe Kogălniceanu. Noi suntem criminalii inepţi şi aventurierii care am adus România aici!

— Citiţi mai departe!

— Da, văd. îmi face un întreg rechizitoriu: mii de morţi semănaţi pe câmpiile Bulgariei, afacerea dezastruoasă a drumurilor de fier, moneda de hârtie. Şi cu lehamite: Ce să mai citesc? Le ştiu pe de rost. Mă şi mir că luaţi în seamă asemenea fleacuri.

— Fleacuri?! şi domnul Loeb s-a congestionat de mânie.

Premierul a încercat să-l calmeze la modul lui:

— Domnul meu, anul trecut, trimisul dumneavoastră, domnul Goldmann, mi-a pus în faţă nişte alte broşuri, cam la fel. Discuţia s-a desfăşurat «im la fel. Mai apoi domnul

Isidor Loeb a scos o contra broşură, în care argumentele Goldmann erau la fel ca ale dumneavoastră. Acum dumneavoastră îmi puneţi în faţă altă broşură, iar în marginea ei discuţia se desfăşoară la fel. Şi mirat: Am senzaţia

1 „În aceste momente sinistre, când orizontul politic al scumpei noastre ţâri e mal întunecat decât niciodată... datorită inepţiei criminale a câtorva aventurieri politici...” curioasă de a mă întâlni cu una şi aceeaşi persoană. Gr, ca să facem un dialog, trebuie să fie mai multe opinii, mai multe persoane.

— Citiţi mai departe!

— Ce să citesc? A, da! „Pour combler le calice de Vamertume don’t on abreuve la pauvre Roumanie, Ies malveillants fils d’Israel[4]...” Ei şi?

Domnul. Loeb se ridicase din nou în picioare:

— Domnule Brătianu, este un caz cras de antisemitism. Şi preluând broşura: Poftim ce mai. scrie: „... Nulle part au monde îl îi existe une plus grande agglomiration de juifs (comparativement à la masse du peuple indigăne) que chez nous, en Roumanie”. Şi mai departe: „Oui, la Roumanie est, pour eux, une seconde Palestine, ou les aimables descendents de Schyloc...” Domnule[5] Brătianu, sunteţi de acord cu un asemenea text?

Brătianu se codea, îl scandalizase evident violenţa textului. A mărturisit-o, cu stânjenire:

— Tonul este inadmisibil.

— Dar fondul?

---

4 „Pentru a pune capac plictiselilor care acoperă sărmana Românie, răuvoitorii fii ai lui Israel..."

5 „...Nicăieri în lume nu există o mai mare aglomerare de evrei (comparativ cu masa poporului indigen), ca la noi, în România ; da, România este pentru ei o a doua Palestină, unde amabilii descendenţi ai lui Schyloc...“

Din nou premierul se codea, acum de fapt se bâlbâia. Şi încercând să-şi revină:

— Eu sunt pentru o rezolvare în fracţii, cum v-am mai transmis…

— De ce în fracţii? în 1831, evreii din Algeria – care aparţine Franţei – au fost naturalizaţi în masă, printr-un decret semnat chiar de domnul Cremieux.

Brătianu părea că aiurează, repeta deşirat cuvintele spuse de celălalt, încercând să le înţeleagă:

— Cremieux… naturalizare… în masă… România, Algeria. Şi revenindu-şi, ea după un duş: Domnul meu, n-ar fi mai normal să vă recuperaţi ţara sfântă?

— Sunteţi deci pentru soluţia sionistă. Ha, ha! Nimic de la noi, nimic de nicăieri. Mutaţi-vă pe Lună!

— Domnule Loeb, dar ideea sionistă nu-mi aparţine, eu doar o salut.

Domnul Loeb l-a ţintit pe premier în ochi, ultimativ:

— E ultima noastră întrevedere!

— Nu cred. Şi Brătianu i-a zâmbit: întrevederile noastre nu se vor sfârşi câtu-i lumea.

Domnul Loeb, furios, era deja la uşă; s-a oprit totuşi o clipă înainte de a ieşi:

— Vreau să-l văd şi. pe domnul Kogălniceanu.

Dar conu Mihalache nu isprăvise încă întrevederea cu Waddington, pe aceeaşi temă. Când s-a întors, i-a declarat premierului:

— Alianţa latină e moartă.

— Ştiu, a spus Brătianu. Şi scărpinându-se în barbă: De-aci înainte vom avea de furcă numai cu cealaltă alianţă.

Un moment de respiro la Berlin: întâlnirea cu turcii. Vârnav-Liteanu raporta la Sinaia, în stilul său colorat: „*Ne-am simţit bine la turci, ca între rude*”.

Ce-ar mai fi fost de împărţit de-aici înainte cu otomanii, deveniţi turci, decât nişte regrete altfel văzute

de fiecare parte? Ei – că dependenţa de Poartă nu ţinuse mai mult, românii – că ţinuse prea mult. Oricum părţile se cunoşteau prea bine ca să se scutească de preliminarii protocolare şi să abordeze discuţia ca în familie. Fără a schimba tonul, Vârnav-Liteanu prezenta în raport întâlnirea ca pe o elegie comică. Sau cosmică. În fond, ce-şi puteau spune cele două părţi decât un adio zâmbitor? O temere încerca totuşi prinţul à-propos de conduita lui Kogalniceanu. Vulcanic cum era, ministrul de externe ar fi putut să-i jignească pe învinşi prin comportarea sa. De ce? Ar fi fost şi inutil şi de prost augur pentru viitoarele bune relaţii. Brătianu? Deja Dimitrie Brătianu, fratele premierului, adusese de la Stambul veşti bune privind reglementarea noilor raporturi. Mai rămânea de văzut comportarea turcilor. Cum putea fi altfel decât bună! A citit:

„Karatheodory-Paşa a fost gentil şi melancolic. Melancolia lui abstractă şi blajină, tămăduită de suferinţe, nu l-a împiedicat să fie volubil şi fin (ca o are /nă rămasă liberă, desprinsă de planta care-o emană, un pur distilat). Mehmet AU a părut un militar în vacanţă, liber de servituţile care ţin pe sol comandanţii, deşi n-are încă vârsta retragerii şi nu e în vacanţă. Sadulah-bey a fost pur şi simplu un kiatib, un poet adică”.

Era exact cum prinţul îşi închipuise şi Alteţa-Sa a pufnit: j. Poftim, iată cine a dus de râpă un imperiu”.

„DL Brătianu, aflat în formă bună, a deschis braţele cu reală efuziune către otomani, dl. Kogălniceanu a fost ceva mai rezervat, cunoscând bine că întreaga sa corespondenţă cu Poarta

— Oricât de solid întemeiată – nu putea să nu readucă în minte nişte proaste amintiri. Dar, curios, niciun resentiment. Karatheodory-Paşa, eliberat parcă de tot acest trecut, a spus exclamativ:

„— Aţi văzut ce s-a întâmplat...”

Prinţul nu şi-a mai reprimat acel „Culmea!”, dar cu bună dispoziţie. Cine să vadă ce s-a întâmplat, martorii externi, lumea? „Culmea!”

„Premierul nostru a confirmat, căinător:

„— Da, am văzuta.

După această frază a domnului Brătianu a urmat o lungă pauză. Karatheodory-Paşa, conform, tipicului, voia să fie curtenitor şi căuta o cale nepolitică:

Şi-acu ce faceţi, dragă domnule prim, – ministru? o întrebat Excelenţa-Sa. Ce face doamna, ce fac copiii?”

„— Copiii bine, cresc”.

Şi doamna?”

Desigur, a comentat prinţul, Karatheodory-Paşa n-o cunoştea pe doamna Pia, soţia premierului, care se retrăsese pentru vară la Florica, împreună cu copiii. Dar aşa era în această lume a formelor, toate pură formă. În alte condiţii, după acelaşi tipic, marele otoman s-ar fi simţit dator să ofere doamnei şi copiilor unui bun prieten şi nişte daruri – ar fi trebuit să urmeze ceremonia schimbului de daruri, ca în lumea civilizată a Orientului, la care europenii n-aveau acces. Românii făcuseră parte din această lume a darurilor, împreună cu prinţul – chiar şi el! – acum însă se retrăseseră, şi probabil, Karatheodory-Paşa va fi oftat, ca seinn că se afla în pură neputinţă.

„— Ce să facem? a mai spus Karatheodory-Paşa, asta e noua lume la care «-a ajuns. O lume săracă şi insensibilă. Adică lipsită de suflet”. „Ca încă o dovadă că lumea Orientului avea totuşi suflet, Karatheodory-Paşa l-a asigurat pe dl. Brătianu că misiunea de conciliere pe care fratele său Dimitrie o îndeplinise la Istanbul se isprăvise fericit:

„— Domnul Dimitrie Brătianu s-a simţit bine la înalta Poartă, să nu vă îndoiţi. Majestatea sa sultanul l-a primit

cu toată deferenţa”.

„Dl. Kogălniceanu surâdea: care înalta Poartă? A şi schiţat un gest spre harta Imperiului, aflată în salon, dar dl. Brătianu s-a încruntat şi l-a oprit, socotind de prisos ironia. Gestul a fost totuşi reţinut de şeful delegaţiei otomane, care l-a interpretat probabil ca o dorinţă de consolare, căci Karatheodory-Paşa s-a întors spre hartă şi a spus, ridicând braţele:

„Poftim ce-a măi rămas!”

„Privind pielea tigrului, dl. Kogălniceanu mi-a şoptit în româneşte:

— De-ajuns pentru o ţară! Apoi, redevenind sobru, s-a adresat turcilor în liviba de uz a Congresului: „Ceea ce ne arătaţi a rezultat din operaţia efectuată la Sa. n Stefano! Şi direct către pacienţi: Era oare normal s-o suportaţi fără niciun protest?”

„— Se putea altfel? Am fost ca şi legaţi

„— Excelenţă, a izbucnit dl. Kogălniceanu, şi noi am fost ca şi legaţi

— Şi suntem încă! – dar ne-am zbătut continuu. Ne-am confruntat cu armele, noi şi voi, apoi am recurs la diplomaţie. Apoi zâmbindu-i: Să nu vă imaginaţi că diplomaţia e arma neputinţei!...”

„Dl. Brătianu a intrat într-un fel de nelinişte, îi era tea. mă pe drept că ministrul nostru de externe se avântă prea mult: România ma venit la Berlin ca să apere drepturile Porţii. Şi atunci? Dar dl. Kogălniceanu a redresat la limită; domnia sa a vrut de fapt să provoace la parteneri o reacţie vitală:

„— Vă încredinţaţi oare soarta în mâinile marilor puteri? Aici s-a ajuns?!”

„Marele otoman a ridicat mâinile în sus – aici se ajunsese! După acest schimb de vorbe şi gesturi, ar fi trebuit practic să ne ridicăm şi să plecăm, eventual cu

formula „Condoleanţele noastre, bine măcar că sunteţi sănătoşi!”. dar dl. Brătianu, profitând de acest moment de impas declarat, a intervenit cu ton de imputare:

„— Procedarea Porţii n-a fost bună nici măcar acum în ultimele sale gesturi. La San Stefano, din nou, a dispus de pământuri care nu-i aparţineau, cedându-le altora, fără a-i consulta pe cei în drept”.

„— Puteam face altfel?”

„— În 1812 la fel! a intervenit şi di Kogălniceanu. Aţi dat aceluiaşi partener un pământ necuvenit, care ne aparţinea prin tratate, pe drept”. j, – Puteam face altfel?”

— Dar în 1775, când aţi cedat Austriei Bucovina, mi-am permis a interveni şi eu”.

„Dl. Kogălniceanu n-a mai admis ca otomanul şef să replice în acelaşi mod neputincios, a dat el răspunsul: Puteaţi face altfel!”

Ce? a venit întrebarea „Puteaţi să nu vă însuşiţi ceea ce nu vă aparţine pe drept, ca apoi să dispuneţi la bunul plac de aceste avuţii străine. Şi foarte sever: lată unde am ajuns! Ca să recuperăm ce-am pierdut, ca să ne refacem ţara, va trebui să ne zbatem poate încă vreo sută de ani”.

„— Ce contează timpul! a spus cu tristeţe Karatheodory-Paşa”.

„— Pentru cei ce pierd nu contează, într-adevăr!” a punctat dl. ministru, de externe”.

„— Nu spuneţi aţa! a implorat Karatheodory-Paşa. Şi cu ardoarea de înecat: „Eu unul nu cred că marile puteri ne vor lăsq să pierim. Marile puteri, minus Rusia, ne vor ajuta să mai salvăm câte ceva, ce se mai poate, ca să nu cădem până la fund”.

„— Şi credeţi că nu veţi cădea până la fund? am întrebat”.

Sper că nu. Şase inşi nu pot decide soarta lumii, iar dintre aceştia unii sunt destul de moderaţi”.

„— Chiar aşa?! s-a mirat dl. Brătianu, auzind această enormitate”.

„— Da, chiar aşa! ne-a asigurat muribundul. Şi exemplificând: Anglia doreşte numai Ciprul. Austro-Ungaria vrea doar Bosnia şi Herţegovina, după cum ştiţi”.

„— Şi Rusia? am întrebat eu”. Închipuiţi-vă, se mulţumeşte doar cu restul cât a. mai rămas din Basarabia! Nu e un succes?”

Hotărât, şi-a spus prinţul, otomanul avea umor. Umorul înecatului.

Prinţul a fost nevoit să iasă din pânda de la mănăstire şi să intre direct în acţiune, pe firul telegrafic, în clipa când la Berlin s-a desfăşurat ultima întâlnire de culise, întrevederea cu cancelarul Andrassy.

Nu mai era niciun dubiu, contele Gyula putea să fie mulţumit de mersul lucrurilor la Congres: în mod sigur Bosnia şi Herţegovina aveau să revină Austro-Ungariei. Şi-n acest caz la ce-ar mai fi slujit o întâlnire cu trimişii români? Cultivarea unor relaţii tandre cu Bucureştii fusese utilă Vienei atâta timp cât convenţia secretă de la Reichstadt era nesigură, cât timp între Petersburg şi Bucureşti se menţinea o tensiune care putea fi speculată ca presiune. Dar acum, ce rost mai avea? Deşi cei doi, plus prinţul, încă nutreau speranţe. Contribuj. se la această stare de confuzie şi Bălăceanu, consulul român la Viena, care-l asigurase tot timpul pe conu Mihalache că partenerul său de dialog, cancelarul Andrassy, e o persoană bine, „sinceră şi loială4. Acum, conu Mihalache era de două ori furios – pe sine şi pe Bălăceanu. Acesta, la puţin timp după semnarea convenţiei de la Reichstadt, transmisese la Bucureşti un mesaj liniştitor din partea cancelarului Andrassy, după care „Rusia nu formulase nicio cerere scrisă sau verbală cu privire la Basarabia”. Şi antanta între cei doi împăraţi a mers bine, cu îndemnuri de

moderaţiune şi calm, transmise la Bucureşti, până în clipa când armatele ţarului au trecut triumfător Balcanii. Atunci Viena a intrat în panică. Panica a sporit când învingătorii au dictat învinşilor pacea de la San Stefano. Contemplând retrospectiv faptele, Brătianu înţelegea motivul secret al acelei spaime din oraşul valsului: din convenţia de la Reichstadt se alesese praful. Rusia îşi făcuse dreptate singură şi nu mai era dispusă să împartă cu alţii ceea ce izbutise să-şi adjudece. Imediată urmare, contele Gyula a devenit sensibil la necazurile româneşti. El a transmis; prin acelaşi Bălăceanu, consolări pentru păţaniile Bucureştilor cu aliaţii, apoi îmbărbătări când conflictul s-a lăţit. Când englezii au intrat cu escadra în Dardanele, când românii şi-au retras armata în munţi, entuziasmul contelui a atins pragul de sus. Apoi entuziasmul fa. Ţă de români a descrescut pe măsură ce presiunile celor mari şi tari au moderat Rusia, au adus-o la Congres, readucând-o implicit şi la termenii anteriori ai înţelegerii subscrise la Reichstadt. Acum convenţia secretă biruise. Contele putea fi mulţumit, precis era mulţumit. Ce nevoie era ca cei doi să-i strice siesta?

Întâlnirea se şi amânase câteva zile. Prinţul avusese răgaz să viziteze şantierul castelului, care se afla în cea mai proastă stare. Totul trebuia reluat de la zero, începând cu tranşeele temeliilor inundate de ape şi năpădite de bălării. Construcţia de la Peleş nu se prezenta altfel decât construcţia de la Argeş a lui Neagoe Vodă, din timpul când se făurise balada: „Ce ziua zidea, / Noaptea se surpă”.

Meditând la dificultatea de a zidi, la meridianul local, aici, unde totul se surpa, chiar şi ziua, prinţul n-a pierdut din vedere meridianul celălalt, a rămas în legătură cu staţia telegrafică şi a rugat ca gazetele străine să-i fie trimise pe şantier. Cotidianul *Die Presse*, care apărea la Viena, i-a adus ştirea că în noile provincii pe care Austro-

Ungaria urma să le ocupe deja se iscaseră tulburări. Anticxpând asupra rigorilor pe care le-ar fi impus noua administraţie, islamicii din Bosnia şi Herţegovina protestau. Firesc, contele Andrassy ar fi trebuit să fie indispus. Ştirea era confirmată şi de *Deutsche Allgemeine Zeitung*, care adăuga noi amănunte. Ceea ce păţiseră autorităţile ruse, în iarnă, în Munţii Rodopi, când fuseseră silite să reprime o răscoală a mahomedanilor, deveniţi peste noapte supuşi creştini, păţeau acum austriecii, care nici n-apucaseră să pună piciorul în noile „posesiuni. La Berlin, cazanul iadului începuse să fiarbă înainte de a se fi încheiat pacea. Aveau necazuri şi cei mari, iată!

Dar prinţul n-a mai putut zăbovi în răsfoirea gazetelor, un adjutant călare l-a-poftit să coboare în vale, la mănăstire, unde deja aparatul M-orse ţăcănea. La Berlin începuse convorbirea cu cancelarul Andrassy.

Convorbirea se desfăşura la reşedinţa contelui Gyula, care ocupa un imens hotel particular cu parc şi jeturi de apă. Susurul fântânilor arteziene era muzical, tempera aerul torid şi strecura în salonul de audienţă, prin ferestrele deschise, o briză binefăcătoare.

Firesc, contele Gyula era nervos, iritat de neplăcuta situaţie pe care Viena trebuia s-o înfrunte şi despre care presa, inclusiv *Die Presse*, deja vorbea. Iritarea a trecut şi asupra celor doi miniştri români. Şi în Carpaţi, în primăvară, se auzise un zăngănit de arme. Nu-l putea imputa românilor, dar o imputare dorea să le facă. A avansat o generalitate:

— Oamenii pierd din vedere că până la urmă tot la pace se ajunge. Şi atunci de ce să zăngăneşti armele?

Constatarea aceasta nu-i privea pe cei doi, nu ei zăngăniseră armele şi ambii s-au scutit de a mai comenta. Era însă evident că Bosnia şi Herţegovina îi şi stăteau Vienei în gât. Contele Gyula a continuat printr-o

recomandare pacifică:

— Şi-n zona dumneavoastră trebuie să se instituie pacea.

— Da, pacea! a mormăit conu Mihalache. Şi nervos: Credeţi că pacea se poate menţine fără respectarea dreptului?

— Credeţi că noi îi ţinem cu sila în ţară pe oaspeţii nepoftiţi? a întrebat Brătianu. Şi dând din umeri: Dar să se ducă!

— Ca să se ducă, nu trebuie să-i provocaţi!

— Dar prin ce-i provocăm, prin existenţa. noastră?! a preluat Kogălniceanu, şi-apoi, excelenţă, nu putem admite că după un război atât de greu să ieşim şi păgubiţi!

Obişnuit, la această replică – auzită şi cu alt prilej – contele Gyula tresărea, revoltat: „Cum să fiţi păgubiţi? Nimeni nu trebuie să fie păgubit!”, deşi acel „nimeni” ar fi trebuit de pe atunci să alarmeze, ca şi varianta: „Toţi ar trebui să ieşim întregiţi!” în ambele cazuri nedefinindu-se păgubaşul. Acum păgubaşul se definea. Intuind poziţia incomodă a acestuia, contele Gyula a recomandat calmul:

— Tot ceea ce ni se cere, în împrejurarea de faţă – recunosc că-i o împrejurare critică! – este calmul. Mai presus de orice, calmul.

— Bine, calmul! a preluat Brătianu, cu nervi. Dar creaţi-ne condiţiunea revenirii la calm!

— Desigur, a aprobat contele. Dar atunci abţineţi-vă, ryj fabricaţi incidente.

— Nu noi suntem cei care le fabricăm!

— Nu spun asta, dar vă repet, se cere mult calm.

— Desigur, calm! a repetat Brătianu. Apoi cu iritare: Conte, n-ar fi oare mai nimerit ca această invitaţie la calm s-o adr esaţi Rusiei? După cum ştiţi, noi nu ţinem sub ocupaţie nicio ţară vecină, or”, în clipa de faţă, noi ne aflăm sub ocupaţie. Şi asta după un război din care am

ieşit victorioşi!

Replica netă a premierului nu Ira descumpănit pe conte, care şi-a urmat-cu mult calm. partitura.

— Ştim, a spus el. Dar mai ştim că războiul e una, iar pacea e cu totul altceva. Acum, noi toţi cei de aici construim pacea. N-aş dori să faceţi notă discordantă.

Un nimic poate pune edificiul acesta atât de precar în pericol. Doriţi asta?

Brătianu n-a mai repetat acel „Noi?”, devenit interjecţie, s-a rezervat în a-şi face vânt cu gazeta *Die Presse*, care se afla pe masă, Conu Mihalache a pledat însă focos pentru o pace în care ţara lui să fie inclusă cu tot respectul şi cu toate drepturile.

— De ce noi, la o pace dreaptă, am face notă discordantă? Sau pacea nu va fi dreaptă!

— Oricum va fi pacea, va trebui să ne supunem hotărârilor ei, dacă vrem s-o menţinem;

La Berlin se adunaseră, era clar, apostolii, păcii. Ca suprem argument în favoarea păcii, contele cancelar a invocat un fapt care i-a contrariat pe cei doi: poziţia prinţului Carol.

— Sunt încântat să ştiu că prinţul Carol a hotărât recent să se supună principiilor păcii de la Berlin, indiferent cum vor suna acestea.

Cei doi s-au privit unul pe celălalt cu stupoare. Brătianu a zâmbit până la urmă şi i-a mărturisit contelui, întorcându-se spre excelenţa sa.

— Cred că sunteţi indus în eroare. Apoi cu convingere: Prinţul Carol al României nu putea lua de unul singur o asemenea hotărâre.

— Dar a şi luat-o!

— Când?

— A făcut şi o declaraţie.

— Cui?

— Trimisului nostru diplomatic la Bucureşti, baronul Zwiedeneck. Chiar el mi-a raportat!

— Excelenţă, sunteţi victima unei farse! a spus Brătianu apăsat.

Premierul procedase brutal. De data aceasta însă Kogălniceanu a fost acela care a încercat să modereze lucrurile:

— Eu l-aş scoate din cauză pe domnul Zwiedeneck, a spus el. Probabil că domnia-sa n-a făcut decât să interpreteze liber o dorinţă proprie.

Brătianu însă a dus şi mai departe lucrurile, pentru a face şi mai clară eroarea.

— Cum vă puteţi imagina că prinţul Carol putea trece pe o altă poziţie, fără să ne prevină?!

— Lucrul acesta, a adăugat Kogălniceanu, este o imposibilitate în sine.

Convorbirea s-a oprit la acută, în acest punct. Nu exista o altă soluţie decât o confruntare telegrafică cu prinţul. S-a decis pe loc ca Vârnav-Liteanu să plece la oficiul telegrafic şi să depeşeze la Sinaia întrebarea litigioasă: a acceptat prinţul Carol să se supună hotărârii Congresului, indiferent cum ar suna aceasta?

La Sinaia se înserase. Raportul despre întâlnire nu sosise încă. Dar sosise depeşa de la Berlin cu întrebarea stupefiantă, pe care Alteţa-Sa a citit-o şi răscitit-o de câteva ori. A dictat apoi răspunsul dintr-o suflare:

„Domnul Brătianu este invitat se comunice domnului Andrassy că, în această chestiune (a Congresului), prinţul Carol se va conduce numai după interesele României

La Berlin, în ziua deschiderii Congresului, se mai petrecuse un incident pe care puţină lume îl observase: picând ca din cer şi sfidând cordoanele de ordine, un neamţ romantic, Hans Gunhter Rust pe nume, izbutise să se strecoare până în aulă şi să distribuie acolo, celor şapte

mari, un proiect de tratat de pace absolut insurgent. Cei şapte, deja adunaţi la masa verde, ar fi primit proiectul cu mulţumiri, înţelegând c-ar fi vorba despre un document oficial, inclusiv prinţul Bismarck: „toţi nedându-şi seama, pe moment, de la care delegaţie provine textul. Cineva chiar s-ar fi apucat să-l studieze, dar deruta n-a durat decât o clipă, în aulă au pătruns cu zgomot jandarmii, care l-au înhăţat pe temerar şi l-au condus afară cu text cu tot.

S-a restabilit desigur liniştea. Intrusul, abia apărut, deja dispăruse, înainte ca în aulă să se fi produs măcar un scârţâit de scaune. Cei şapte au luat act de incident cu neplăcere, dar până la urmă şi-au revenit şi au lucrat în continuare normal. Nu era de conceput că un al optulea putea veni cu o idee nouă, mai rea sau mai bună. Deşi proiectul era judicios conceput, cu respectul formelor şi al. formulelor, începând cu „înaltele părţi Contractante constată” şi isprăvind cu „înaltele Părţi Contractante hotărăsc”, după care urmau hotărârile, şi acestea numeroase, judicios înşirate pe puncte, cea din urmă fiind însă paradoxală:

„Recunoscând bunele intenţii care au făcut ca fostul Imperiu Otoman să se numească pe sine însuşi de-a lungul timpului Casa Păcii, înaltele Părţi Contractante revendică pentru comunitatea internaţională acest titlu, Pământul însuşi urmând a se numi de aici înainte: Casa Păcii”.

Cei şapte nu căzuseră, se vede, de acord asupra termenului „Casa Păcii”, îi stingherea noţiunea, voiseră probabil să găsească un alt cuvânt, mai adecvat, care n-a mai fost găsit, întreaga chestiune a unei noi denumiri.

— Casa Păcii, Casa Războiului? – fiind lăsată în suspensie. Nici nu era presantă această subtilă chestiune – important fiind nu cum numeşti un obiect, ci cui aparţine. Fosta „Casa Păcii” începuse a fi desfăcută şi redistribuită perete cu perete. În afara aulei. se auzeau mişcări de

populaţii, năruiri de ziduri, zgomote. Operaţia de desfacere nu dura pentru fiecare bucată decât o zi, maximum două, şi era consecinţa unui război care ţinuse un an. Un război mai lung ar fi pretins o conferinţă de pace mai lungă. Şi aceasta la rându-i revendicând eforturi, cheltuieli, cunoştinţe de geografie, istorie, artă militară. Existau specialişti pentru ceea ce se petrecea acolo în aulă? se întreba lumea. Într-o normală evoluţie. a lumii, da, nici vorbă. Într-o evoluţiune normală, ştiinţele ar fi putut ţine pas cu dezvoltarea istoriei, furnizând conferinţelor de pace numeroşi experţi, bine puşi la punct în toate disciplinele, y compris filologia, astfel încât să nu se mai făptuiască erori. Dar aşa! în evoluţia accelerată a lumii, pe versantul sfârşitului de veac, pe masa conferinţelor de pace ajungeau tot mai des fapte imature, greu de a fi înţelese fără o adecvată şi prealabilă pregătire. Pe bună dreptate se punea întrebarea: cine trebuie să decidă în istorie: cei ce o fac sau cei ce o înţeleg?

Proiectul de tratat de pace prezentat de acel utopist ar fi fost respins zice-se datorită ambiţiei autorului de a schimba o stare de fapt cu o iluzie. Căci cine ar fi garantat că de-aici înainte Pământul ar fi devenit într-adevăr Casa Păcii? Ultima desfacere de casă, care se făptuia, impunea în mod sigur o reîmpărţire a bucăţilor în viitorul apropiat, apoi alta în viitorul ceva mai îndepărtat, şi atunci? Dar şi privind înapoi, până hăt departe în urmă, lucrurile nu stăteau mai bine. Căci, se mai spunea, întreaga istorie a omenirii de până atunci nu fusese altceva decât o succesiune de împărţiri şi reîmpărţiri. Şi atunci de ce-ar fi fost traşi la răspundere numai otomanii, care azi mureau, şi nu predecesorii sau succesorii lor? Dar bizantinii, dar romanii, dar persanii, dar egiptenii, dar indienii sau chinezii antici, cu succesiunile lor de imperatori, bazilei, faraoni, fii ai cerului, care, la rându-le, construiseră nişte

imperii ajunse între timp fantome? În acest caz ce facem, ne luptăm cu fantomele? Sau ne luptăm cu succesorii de azi şi cu cei din viitor? Ar fi fost mai normal ca domnii istorici, filologi, arheologi să se bată cu fantomele, fantomele fiind de competenţa lor. Primul lucru care ar fi trebuit stabilit, mai înainte ca un mare conclav de pace să înceapă, ar fi fostvo netă departajare între istorie şi prezent. Dar care prezent, când istoria îl covârşea, acoperind prezentul cu cenuşă mai înainte de a se fi consumat în întregime! Până şi evenimentul aflat în discuţie, războiul ruso-româno-otoman, durase o clipă, un an sau mai puţin de un an, un an deja expirat. Deci tot istoricii ar fi trebuit să se ocupe şi de prezent. Numai ei puteau înţelege, acuza sau îndreptăţi nişte imperii moarte – precum Casa Păcii, sau Casa Fericirii, aşa cum se mai numea în acte. Numai ei aveau competenţa s-o facă, prin disciplinele pe care le slujeau. O sumedenie de discipline şi subdiscipline, care produceau anual, graţie universităţilor germane, dar şi franceze, şi chiar engleze, numai şi numai mici erudiţi: epigraf işti, heraldişti, numismaţi, sigilografi, medalişti, genealogi, arhondologi, mitologi; ş.a.m.d., aceşti domni fiind dispuşi, dacă era cazul, să se constituie într-un congres separat, cu condiţia ca chestiunea să le revină în întregime. Le revenea? Omul cu proiectul făcea parte, bine-nţeles, din această tagmă.

Legat de aceasta se punea întrebarea când anume, în ce moment, un imperiu iese din istorie şi intră în muzeu? Când, în ce clipă – strict calculată astronomic – un imperiu începe să miroasă a mort? Din clipa când apar primele documente scrise sau din clipa în care anume piese de uz curent – arme, veselă, podoabe – devin piese de muzeu? în capitalele tuturor imperiilor în fiinţă – la Londra, Paris, Viena, Berlin, Petersburg şi chiar Istanbul – existau deja mari muzee ale fostelor imperii, cândva înfloritoare.

Exponatele fuseseră scoase la lumină, prin săpături. Dar nu era oare normal ca, şi fără săpături, un imperiu – pe măsură ce moare – să treacă la muzeu şi să fie inventariat? Şi mai bine ar fi fost ca operaţiunea să înceapă din timp, fără mari cheltuieli, avându-se în vedere că se putea desfăşura la faţa locului. Aceiaşi domni, specialişti în imperii şi muzee, aşteptau. Operaţiunea ar fi pretins totuşi o oarecare grabă, până când limbile unor imperii încă vii nu deveneau limbi moarte. Căci de ce era nevoie să obligi omenirea să nască un nou Champollion, pentru a se putea descifra, în viitor, un document emis de o cancelarie într-o limbă de azi? Sau, şi mai bine, n-ar fi trebuit oare să se inventeze nişte ştiinţe anticipative, cum şi nişte tehnici de salvare, astfel încât pe măsură ce evenimentele se nasc, mai înainte chiar de a se naşte, să se şi conserve deja, în biblioteci, arhive, muzee?

Toate aceste consideraţii au rămas însă străine celor şapte participanţi la Congres, care au fost preocupaţi – cu competenţă sau nu – de cu totul altceva: departajarea, în ordinea alfabetului francez, în care ţările lor erau numite în documentul final, aceştia au fost următorii: *Allemagne*: prinţul Otto von Bismarck, contele Bülow, prinţul Hohenlohe; *Angleterre*: lord Beaconsfield, marchizul de Salisbury, lord Odo Russel; *Autriche-Hongrie*: contele Andrassy, contele Karolyi, baronul Haymerle; *France*: Waddington, contele St. Vallier; *Italie*: contele Corti, contele de Lounay; *Turquie*: Karatheodory-Paşa, Mehmet Ali, Sadulah-bey; *Russie*: prinţul Gorceakov, contele Pierre Şuvalov, prinţul d'Oubril.

Impresionat de incidentul cu memoriul lui Hans Günther Rust, cătrănit de lipsa de urmări a acelui act temerar, conu Mihalache i-ar fi spus lui Brătianu, la capătul unor zile de petractări vane:

— Dacă nu se mai poate şi nu se mai poate, facem şi

noi un memoriu şi-l aruncăm în vânt.

Erau de neîndurat aceste chinuri ale memoriei de care Răşcanu voia să scape, ca să poată reveni la prezent. Apasă oare atât de greu trecutul asupra prezentului, s-a întrebat avocatul, încât să te împiedice să-ţi mişti liber mâinile? O eroare veche, şi-a mai spus, e oare atât de rezistentă încât să n-o poţi smulge, oricât te-ai tortura, decât împreună cu un întreg lanţ genealogic? Dar până unde se întinde lanţul – până la Adam? – şi cum se poate ieşi din diabolica înlănţuire? Prin ignorarea unei verigi, prin ignorarea întregului şir de verigi?

Răşcanu s-a reîntors la veriga Theo, ignorând voit veriga reprezentată de Garussi. În replică la atitudinea răzvrătitului, avocatul a revenit la vechea lui atitudine, la antipatia primă faţă de bastard, împinsă acum până în marginea deciziei: „Ce-ar fi să-l dezmoştenesc?” Un bun instinct i-l indicase pe copil ca antipatic „de la început. Treptat, în contact cu doctrinele rebele, tânărul căpătase o repulsie faţă de propriul său neam, mai exact o formă de ură – „ură de clasă”! cum o numea el –, o ură la care Răşcanu trebuia până la urmă să răspundă. Nu la modul instinctual în care Theo îşi trăia ura, chiar dacă şi cu motivaţii teoretice, dar la modul civilizat, juridic: „— Domnule, dacă tu nu ne vrei, nici noi nu te vrem, iar noi, cei care nu te vrem, reprezentăm o instituţie. Familia!” Şi fericit că găsise formula: „Am dreptul să te excomunic, aşa cum Papa îi excomunica odinioară pe infideli. O purificare este din când în când necesară, pentru ca neamul să dăinuie. Altfel unde am ajunge?” Satisfăcut de decizie – dezmoştenirea, Răşcanu s-a reîntors cu alţi ochi asupra nepotului, pe care, brusc, nu l-a mai recunoscut. De unde scosese că seamănă cu fratele său Teofil? Nu, Theo semăna leit cu maică-sa. Băieţii seamănă cu mamele. Toate cusururile tânărului proveneau sigur de la mamă. Prin

mama lui Theo, Răşcanii s-ar fi înrudit, iată, cu un neam de slugi ale căror apucături se întrupaseră în tânăr. Hotărât, Theo era antipatic prin mamă. Ce-o fi văzut Teofil la ea? Cu neputinţă de înţeles cum Teofil, un tânăr plin de însuşiri, distins din toate punctele de vedere, îşi putuse pierde capul pentru

O femeie sub condiţia lui, o fată în casă, o, cum o chema? îi era imposibil să-şi aducă aminte până şi numele. Era alintată Margherita, de fapt era o Mărgărita, dar fiind mai altfel decât celelalte fote care umflau pernele şi întindeau cearşafurile pe glaful ferestrei la sorit, i se spusese Margherita. ÎNână la urmă Margherita a devenit Señorita.

1 s-a spus Señorita, fiindcă se încurcase cu seniorul de la etaj, cu Teofil, aflat în vacanţă. Din această Margherită sau Seniorită, pe care Răşcanu n-o mai putea reconstitui mental în niciun fel, rezultase Theo, veriga falsă prin care neamul se pulveriza.

Neamul s-ar fi pulverizat penibil, nici vorbă, dacă nu intervenea oportun ideea dezmoştenirii. Theo trăia într-o comuniune liberă cu fata unor librari sau anticari evrei, o anume Esthera. În iarnă, avocatul primise vizita părintelui fetei, un domn Weiss. Acceptând mezalianţa, avocatul s-ar fi trezit înrudit şi cu neamul Weiss, din care deja rezultase o progenitură. Prin Theo, iată, Răşcanii s-ar fi întins peste margini, riscând să se amalgameze cu seminţiile străvechiului Orient – până unde, până la Adam?! Ar fi fost greu de făcut faţă scandalului public, aşa cum greu se putuse acoperi celălalt scandal – fuga din mânăştire a surorii Anisia cu un prizonier otoman. Căci, iată, neamul deviase şi pe linie feminină, dovedindu-se focos şi prin femei, adică iresponsabil. Anisia sau Anais dispăruse din aşezământul monahal de iarnă, se rupsese de orbita neamului, agăţându-se ca disperată de gâtul unui otoman,

un ofiţer arab. Anais se „afla acum la Cairo
— Anais la piramide! – şi-l asigura* epistolar că e fericită. Dacă Anais ar fi avut un copil, acesta ar fi introdus în lanţul Răşcanilor încă o verigă falsă, ca şi veriga introdusă de progenitura lui Theo sau ca veriga reprezentată de Garussi. Dar se puteau şterge aceste verigi, se puteau anula prin simplă ignorare, prin decizia de a le ignora?
În fond, de când intervenise toată această harababură, în care cazul Garussi era cel mai puţin scandalos? De când începeau toate aceste. surpări, căderi, mezalianţe, ornate – pentru ţinerea de minte – cu copii din flori?
Să fi debutat căderea aceasta în epoca fanariotă, când aristocraţia moldo – alahă a sucombat sub presiuni străine, sau căderea începuse mai de mult, cine ştie când, *in illo tempore*? Căderea va fi început mai mult ca sigur încă din vremea năvălirilor barbare, când contaminările vor fi fost multe, benevole sau silnice, recunoscute sau nu, legiuite sau nelegiuite, dar reale, unele probate onomastic. Chiar numele Răşcanu avea un radical – rask sau *rash* – care îi încurca pe genealogi. Unul dintre aceştia i-a şi spus cândva: „Numele dumitale e bizar, radicalul *rask* sau *rash* trimite la vikingi, adică la ruşii scandinavi ai primului ev mediu”. „Păi când au fost Vikingii pe aici?” „Păi au fost, au coborât din nordul lor pe apele continentului, nu numai pe la slavi, cărora le-au întemeiat statul, dar şi pe la noi, şi-au tăiat pe aici calea până la Bizanţ. Au avut la Dunăre factorie, chiar la Ruşii de Vede. Ruşi însemna pe atunci scandinavi, Ruşii de Vede le-au conservat până azi numele. Ia aminteşte-ţi, n-aţi avut pe acolo moşie?” „Domnule, a răspuns Răşcanu cu ofensă, eu sunt autohton”. Desigur, era autohton, convins de vechimea numelui, de fuziunea cu pământul, totuşi tulburarea de atunci stăruia, iar acum se

dilatase la proporţia unui spectacol de ceaţă şi 7 neguri. Avocatului nu-i mai rămânea decât să constate fatalitatea acestor confuzii şi să întrebe: în fond cine sunt eu? întrebarea ar fi trebuit pusă altfel: de cine te deosebeşti tu?

Răşcanu şi-a reprimat însă ambele întrebări, indispus de un nou amănunt: se spunea că şi Iorgulescu, ţiganul de la cai, care părăsise casa nu de mult timp, i-ar fi fost rudă. Desigur, n-a luat în seamă bârfa ignobilă, nu fusese niciodată preocupat dacă omul de la cai, omul de pe capră, îi este frate sau văr. Deşi acesta resimţea probabil ofensa de a fi ignorat. Iorgulescu procedase totuşi demn, nu ca infamul Garussi. Mai întâi părăsise casă, apoi îşi schimbase numele – din Iorgu, Iorgulescu!, apoi, pentru a-şi cuceri un prestigiu public şi pentru a se demarca cu totul de neamul Răşcanilor, se făcuse scriitor de cruci. În toate, Iorgulescu voia să pară un gentleman, ca şi cum instituţia s-ar fi salvat prin el.

Theo nu se consolase încă de dispariţia Estherei, chiar dacă în viaţa lui intervenise – cu titlu, pasager – altcineva. Acea fiinţă, culeasă de pe stradă, fusese însă prevenită: „Când va bate la uşă Esthera, te rog să dispari!” „Bine, Pupi, convenise fata, dispar. Înţeleg că ai obligaţii!” Esthera însă nu mai bătuse la uşă, cealaltă fiinţă în schimb se instalase de-a binelea, cu o motivare destul de simplă: n-avea alt adăpost.

După atentaţul împotriva kaiserului, Theo era convins că şi în alte ţări din Europa, nu numai în Germania, se vor dezlănţui represalii. În iarnă, la puţin timp după atentatul împotriva ţarului, începuse represaliile Ohrana, acum urma la rând poliţia secretă germană. De ce nu s-ar fi asociat la campanie şi poliţia română? O acţiune combinată a poliţiilor secrete, rusă şi germană, plus poliţia locală, ar fi putut smulge cu rădăcini cu tot gruparea

socialistă română, aşa cum era. Ideea că socialiştii români ar fi puţin numeroşi şi că nu ar fi meritat osteneala nu-i calma pe tineri. Erau utile câteva măsuri de apărare şi în consecinţă s-a recomandat ca unii dintre combatanţi, cei mai deocheaţi, să se ascundă, să-şi schimbe domiciliile. Să se ascundă, desigur, dar fără a păgubi mişcarea. La loviturile poliţiei, mişcarea trebuia să răspundă cu un plus de forţă; nicio verigă din lanţul internaţional al luptei să nu cadă, dimpotrivă, să se întărească, după deviza „Proletari din toate ţările, uniţi-vă!”. Mai radical decât Marx, colegul Sabin modificase deviza, care suna acum mai seducător: „Disperaţi din toate ţările, uniţi-vă!”

Şi Theo trebuia să se mute. În afara legăturii cu Vasia Tigheci, care îl expunea, el cultivase o strânsă relaţie şi cu un socialist german, prieten cu Nobiling, cel care trăsese cu puşca în kaiser. „O vreme trebuie să te retragi!”, i se recomandase). Dar unde? îl ţinea legat de vechea adresă şi speranţa că Esthera ar reveni. Esthera ar fi trebuit să nască. Iminenţa naşterii, iminenţa mutării i-au readus lui Theo durerea de dinţi.

Umilitor era că toate aceste hărţuieli, inclusiv durerea de dinţi, fi împiedicau să mediteze la doctrina şi la sensul evenimentelor. „Hăituiţi cum suntem, îi spusese el colegului Sabin, vom înceta să mai fim în eveniment sau deasupra evenimentului, vom fi împinşi la coadă. „Asta se exclude! a respins Sabin cu glas incendiar. Dacă evenimentele nu vor fi pe măsura noastră, le vom sili să fie”. Desigur, aşa ar fi trebuit. Sabin dădea noţiunii de eveniment un sens crucial. „Nu te gândi la cruce, care e instrumentul supliciului, îl avertizase el pe Theo. Gândeşte-te la eveniment ca instrument al revoluţiei. Altfel, istoria e pierdere de vreme”. Era exact aşa şi Theo nu voia să piardă vremea.

Mai întâi voia să se mute, apoi s-o pună la adăpost pe

Esthera, dac-ar fi revenit. Apoi să se liniştească, împreună cu ea, şi să treacă la acţiune. Evenimentele erau propice, teroarea nu ajunsese încă la Bucureşti. Ca formă de prudenţă, un pic de teamă nu strica, dar teamă nu trebuia să juguleze acţiunea sau s-o întârzie. Deocamdată însă era somativ să se mute, să iasă în stradă cu geamantanul, ca şi în urmă cu un an, când părăsise casa Răşcanilor, dar mai intervenea o plictiseală: să n-o lase în drum pe fiinţa aceea. Acea fiinţă, era convins, îl aştepta în odăiţa de la spital cu îngrijorarea pe chip şi cu aceeaşi replică: „— 1 Pupi, iar ai draci? De-ar veni odată femeia aceea, ca să scapi”.

Reintrând în odaie, fiinţa nu i-a mai dat replica, i-a indicat în schimb un plic, aruncat pe pat. Theo s-a repezit să-l ia. Nu era de la Esthera, era scrisul lui Rudi.

„N-o mai căuta pe Esthera, nu te-a părăsit, am despărţit-o pur şi simplu de tine ca să punem capăt unei situaţii care ne umilea pe toţi. Ai fi putut şi tu să simţi, cu această ocazie, pe propria ta piele, situaţia tragică a evreului în lumea de azi. O situaţie pe care am hotărât s-o curmăm. Esthera va părăsi această ţară. Nu pentru altă ţară – ca aceasta pe care o părăseşte sau ca alta, de acelaşi fel – ci pentru propria ei ţară, singura în care n-o poate umili> prin simplu fapt că astăzi încă nu există. Va pleca cu mine în Palestina – sâmburele unui stat, care, o sperăm cu toată disperarea, nu va fi ca statele de azi. Fiul tău. îşi va câştiga pâinea cu sudoarea frunţii, conformându-se poruncii ancestrale, săpând în piatra seacă de acolo, până va da de apă. După mamă este evreu. E fiul Estherei, iar ea, din această clipă, este mută pentru tine”.

Theo a întrerupt lectura. Esthera nu putea fi mută pentru el. O auzea, era convins că se revoltă, o simţea. Cum să nu-i vorbească Esthera tocmai lui? Dar Rudi preciza:

„Esthera nu vorbeşte azi decât limba sacră a neamului ei. Ea nu concepe c-ar putea adresa cuvânt unui străin. Sectarism etnic? De ce fiul Estherei să participe la istoria ta, aşa cum au făcut-o toţi ai mei până azi, şi nu la istoria ei, a noastră? De ce fiul ei să moară, mâine pentru ţara ta şi nu pentru ţara mamei lui? De ce să fie un Peneş Curcanul şi nu un Macabei?”

Ce suită de întrebări absurde! şi-a spus Theo, lăsând scrisoarea din mâini, dar cutremurat de îndârjirea lui Rudi. Când intervenise această îndârjire, înainte de Berlin sau în acest răstimp? Dar însemna că el rupsese şi cu propria-i obşte. Bunicul Froim, în urmă cu un an, îl povăţuia pe acelaşi Rudi, imputându-i abaterea socialistă, cu nişte vorbe canonice: „Urmăriţi binele cetăţii în care v-am dus în robie şi rugaţi-vă pentru ea lui Iehva, pentru că fericirea voastră atârnă de fericirea ei”. (Ieremia, cap.

29, 7). Acum Rudi îi scria că hotărâse să iasă din robie, dar la fel ca toţi ceilalţi, pe cont propriu, nu împreună cu întreaga lume, aşa cum îşi juraseră ei doi, nu cu mult timp în urmă. A citit:

„În locul în care se tratează azi pacea, la Berlin, se va pune din nou

— Poate şi mai ascuţit – chestiunea evreiască. Evreii vor cere drepturi… creştinii recent eliberaţi nu vor acorda probabil nimic. Domnul Cremieux, preşedintele Alianţei, se va făli că e mai puternic decât Bismarck, jubilând – în cazul în care va putea dicta!, felicitându-se dacă va fi capabil să transforme protocoalele congresului în protocoalele neamului său, care, într-adevăr, după congres, va trebui luat în seamă. Totuşi, ce eroare, când calea e alta”.

Ce cale? s-a întrebat Theo, care ştia că ei doi, dar nu numai ei, optaseră pentru calea lui Marx. A aflat însă imediat, cu uluire, de un alt deschizător de drum, despre

care habar n-avea:

„Calea a fost deschisă de Smolenski: evreii trebuie să-şi cucerească propria lor ţară. De ce voi toţi să aveţi câte una, şi noi niciuna? Nu ne mai căuta. Caută-ţi unde poţi, şi dacă poţi, Ierusalimul tău ceresc

Pe Theo l-a apucat din nou durerea de dinţi – un singur dinte de fapt! – dar care-l tortura în chip bestial. Nu voia totuşi să scoată dintele, mai amâna. Nu voia nici lui Rudi să-i răspundă, în halul în care se afla, răvăşit de durere.

După scrisoarea lăsată de Rudi, Esthera era scoasă din cauză, Theo n-avea de ce să-i scrie fetei şi nici unde. Mai rămânea Rudi. Cu el, Theo trebuia să se explice, pe orice cale. A încercat să-i scrie, fără a-i mai aminti despre Esthera; relaţia dintre Esthera şi Theo nu-l angaja în niciun fel pe frate. Dar Rudi, iată, se amesteca. A pornit de aici:

„Cu ce drept hotărăşti tu într-o chestiune de supremă libertate, aşa cum este iubirea? Eu şi Esthera am decis să fim liberi, dincolo de egoismul de clan, clasă, neam. Acum intervii, tu, cu o cruzime cumplită, lovind în ea, în mine. De ce?”

S-a oprit, simţind că n-are aer, poticnindu-se în acel „de ce”. O dată, Rudi îi spusese: „Cu cât se vor înmulţi mai rapid socialiştii, cu atât vor scădea mai rapid naţionaliştii, iar egoismul etnic va dispărea. Socialismul reprezintă remediul universal al acestei boli, care a făcut să curgă atâta sânge nevinovat pe Terra”. Şi altă dată, cu înflăcărare: „Smulge-i omului identitatea etnică şi va fi numai om. Aceasta trebuie să facem noi, socialiştii, cât mai urgent”.

Acum, Theo constata, cu stupoare, că Rudi nu-şi smulsese din sinele său identitatea stânjenitoare. Întrebarea canonică pe care bunicul Froim i-o pusese

nepotului, în urmă cu un an, la sărbătoarea Sederului: *„Ma niştatia”* („Prin ce te deosebeşti tu?”) renăscuse în nepot, deşi atunci Rudi respinsese vehement întrebarea, el nu voia să se deosebească de ceilalţi prin nimic, voia să fie una cu ceilalţi, cu toţi, ca şi Theo. Mai mult chiar, tinerii merseseră până acolo încât toţi voiau să-şi schimbe numele, să-şi smulgă până şi rădăcinile onomastice, să fie una, peste obârşii, peste familii, o singură familie. Şi acum? Recitind scrisoarea, parcursă cu prea mare grabă, Theo a descoperit sub semnătura lui Rudi un *post scriptum* încă şi mai decis, care l-a speriat:

„Până când să tot îngrăşăm ţărâna altora cu oasele noastre? Până când să răbdăm insulta de a ni se spune: plecaţi, voi nu sunteţi de jaici, voi sunteţi altceva! Atitudinea voastră de perpetuă respingere ne-a creat, în sfârşit. Înţelegem, în sfârşit, că trebuie să ne deosebim. Şi fiindcă toţi ne refuză, pretutindeni, ne-am hotărât să ne luăm înapoi „chiar dac-ar fi să pierim, pământul care ne revine, Ţara Sacră!”

Citind aceste rânduri, Theo şi-a dat seama că-n Rudi căpătase glas un sânge nou. Remediului universal, menit să-i salveze pe toţi, el îi opunea „printr-o cumplită răsucire, blestematul sine etnic, de care amândoi voiseră să scape. Probă acel po*st s*c*riptum!* Să-i răspundă? Poate că mai normal, ar fi fost să-i transcrie câteva texte din Marx, acele texte pe care Rudi jurase, abjurându-le acum.

A căutat în minte! trebuiau câteva texte din polemica lui Marx cu Bruno Bauer, dar Theo nu mai avea. bibliotecă, nicio carte de doctrină nu găsea prin odaie. S-a uitat în preajmă, i-a stat inima, a găsit o batistă de-a Estherei, pe care mâna a şi cules-o posesiv. îi aparţinea – ei, lui. Ţesătura textilă păstra încă proaspăt izul ei corporal, un amestec ameţitor de parfum şi transpiraţie, propriu lenjeriei Estherei. La ce-ar mai fi slujit teoria, când Esthera

lipsea? Ce putea pricepe Rudi din această legătură? Dar Theo se simţea legat şi de Rudi. De ce Rudi să dispară din viaţa lui, de ce să cadă, intrând şi el în nebunia celorlalţi? A început să-i scrie, de astă dată cald. fratern:

„Dragă Rudi, nu te înţeleg. De ce să cazi, de ce să abdici de la ceea ce am cucerit împreună? Cum nu-ţi dai seama în ce eroare te plasezi? Tocmai tu?!”

Apoi a renunţat. Rudi era omul hotărârilor definitive. Îl şi auzea contrazicându-l furtunos, desfăşurând argumentele repudiate cândva:

„— Vreau pământ, pământul meu!”

Dar pământul e al tuturor, nu m-ai învăţat tu?” Vreau, înţelege, pământul care mi se refuză!” „Eu am pământ, dar nu-l mâi vreau. Mă complac în situaţia de dezmoştenit”.

„— Ifos boieresc, simulaţie. Nu-ţi pasă că n-ai, fiindcă ai. Dar eu n-am, plutesc în aer!”

Amândoi n-aveau aer, amândoi se sufocau:

„— Dar gândeşte-te!” a încercat Theo din nou.

„— Ştiu ce vrei să spui, taci! Până ieri eram huliţi ca migratori, de azi înainte vom fi urâţi ca sedentari 1” Şi-atunci?”

„— N-am soluţie!” (N-am aer).

„— Avem. Să ne întoarcem la Marx!”

Era de prisos să-i transcrie lui Rudi texte din Marx, când acesta le ştia pe de rost. A închis dialogul cu el şi s-a întors cu gândul la Esthera. Relaţia cu ea fusese liberă, în afara oricăror prejudecăţi de avere, familie, neam. Ca frate, Rudi acceptase legătura tocmai din acest motiv, deşi iniţial privind-o cu ochi răi – el era pentru asceza luptei –, poate şi cu un pic de gelozie, ceea ce l-a silit pe Theo să se explice. „Nu înţelegi că amorul nostru e absolut liber?!” Rudi a replicat, neconvins: „Liber, dar până unde? Vreau să ştiu până unde vreţi să mergeţi cu libertatea voastră!” A fost; rândul Estherei să intervină: „Eu îi aparţin! a strigat

ea. Şi el îmi aparţine!” „Poftim, a pufnit Rudi, iată o relaţie de reciprocă apartenenţă! De-aici încolo miroase a proprietate”. Theo a fost paralizat în faţa acestui nou obstacol teoretic, ivit brusc în calea dragostei lor, Esthera însă a reacţionat pur femeieşte: „Când ţii la ceva, a spus ea, simţi că-ţi aparţine, că acel lucru e al tău”. „Da, a secondat-o Theo ceva mai liniştit, cred că iubirea iese din regimul proprietăţii, este probabil altceva”. Dar Rudi era un teoretician redutabil şi a reacţionat vehement: „Cum altceva, când voi vă aparţineţi unul celuilalt, jurând să nu vă mai despărţiţi în veci?” „Şi ce-i cu asta?!” a spus Esthera. Cei doi erau naivi şi utopici, singură Esthera era pe pământ. Voi fi mamă! a mai strigat Esthera, într-o altă discuţie vijelioasă, între Theo şi Rudi, în clipa când s-a pronunţat sarcina. Copilul va fi al meu, nu al tuturor”. Atunci Rudi n-a mai avutnimic de zis în privinţa proprietăţii. Copilul care ar fi urmat să se nască era al ei şi al lui, al lui Theo, nu al tuturor. O altă amendare a principiului.

Se despărţiseră totuşi, deşi îşi juraseră contrariul. „Tu eşti al meu, nu-i aşa?”, „Tu eşti a mea, nu-i aşa?”, spuneau „al meu”, „a mea” cu voluptate, până la pierderea minţii, fericiţi că-şi aparţin. Ce avea asta cu regimul proprietăţii în societate, după teoria lui Marx? Acum Rudi voia pământ, ba chiar o ţară, confirmând în negativ teoria lui Marx, după care, în societatea împărţită îţi clase, egoismul proprietăţii se dezvoltă monstruos. Theo a reînceput să-i scrie:

„În chestiunea pământului, n-ai dreptate. Şi noi luptăm pentru împroprietărirea. Ţăranilor, dar numai ca să distrugem actuala mare proprietate. La fel, sprijinim şi statele mici, dar numai ca să distrugem statele mari, actualele imperii. Mai departe, după revoluţie, când nu vor mai exista nici imperii; nici state, nici proprietate şi nicio

altă formă de egoism ne va rămâne probabil numai iubirea...”

Dar îl durea dintele. Nu dintele lui Rudi, ci dintele din alveola lui. Durerea era *a lui*, Esthera fusese *a lui*. A lăsat condeiul, nu putea să încheie scrisoarea, nu ştia cum. Simţea în gură gustul, de sticlă pisată al istoriei umane. Îl tortura durerea.

La puţin timp după împrăştierea proiectului de pace al lui Hans Günther Rust, conu Mihalache s-a trezit într-o situaţie paradoxală: românii nu fuseseră primiţi la Congres, în schimb primeau memorii şi chiar vizita unor diverse delegaţii de dezmoşteniţi. Vârnav-Liteanu devenise secretarul acestei agende de întâlniri care se desfăşura paralel cu cea din aulă. Consulul român îi prevenea discret pe cei doi miniştri: „Mâine aveţi întâlnire cu armenii, poimâine e prevăzută întâlnirea cu aromânii. Se mai află la Berlin şi-un asirian”. „— Asirian?! a tresărit Brătianu. Păi Asiria n-a dispărut? Poate că-i vorba de Siria!”...

— Asiria a dispărut, Siria încă nu există ca stat, dar la Berlin a venit şi-un asirian, urmaş al Asiriei şi Chaldeei care-au fost spaima lumii. „Ce babilonie!” a mormăit Brătianu.

Premierului i s-a pus în faţă un maldăr de memorii, manifeste, foi volante, scrise în tot felul de limbi, în alfabete necunoscute, dar şi-n limbile de uz ale Congresului. În afara acelui proiect himeric de pace, la Berlin circulau şi aceste hârtii. Cei şapte mari ar fi trebuit să ia act. Manifestele se adresau însă nu numai celor din aulă, ci şi lumii, chemau la fraternizarea celor nedreptăţiţi de timp, scoşi la margine, ref uzaţi.

„Pour toutes les personnes qui portent a travers le monde la blessure d’une patrie pierdue ou refusie...”

Acelaşi text în armeană, aromână, arabă, kurdă, dar şi-n limbile unor naţii care nu făcuseră parte din Imperiul

Otoman. Şi dinspre acolo se auzeau glasuri, veneau ecouri chiar de pe partea cealaltă a Pământului:

„Pentru toţi cei ce poartă prin lume rana unei patrii pierdute sau refuzate...”

Asemenea manifeste apăreau şi dispăreau. Curăţenia Berlinului trebuia respectată strict. Municipalitatea din „oraşul iluziei” hotărâse ca aceste hârtii împrăştiate în vânt să fie strânse cu măturoaiele, colectate, îndrumate către o moară de hârtie, laolaltă cu gazetele scoase din uz. Din hârtie trebuia să rezulte hârtie. Conu Mihalache se temea ca nu cumva aceeaşi soartă s-o aibă şi memoriul depus de el la secretariatul Congresului. Întrebarea mereu repetată de ministru era:

— Nouă când ne vine rândul?

În ţară, trupele stăteau pe loc, pe vechile poziţii, şi. trupele ruse, şi trupele române. Stătea pe loc şi generalul Cernat, imobilizat la Ministerul de Război, de unde urmărea nemişcarea poziţiilor pe hartă. Deşi o anume mişcare se făcea simţită şi aici: mişcarea jalbelor subscrise de soldaţi, pe care generalul n-o mai putea stăvili.

Mişcarea începuse în primăvară, la vremea aratului, când soldaţii ceruseră prin duium de jalbe să lase armele şi să se plece acasă – la arat; mişcarea se intensificase însă acum la ceasul secerişului, când jalbele curgeau cu nemiluita. De prisos să se întrebe: „ce-vor?”, generalul cunoştea cântecul încă de pe front, din toamnă, din vremea când războiul stagna şi când soldaţii, în masă, cereau permisiunea să lase armele, ca să-şi culeagă porumbul – „stă porumbul pă câmp şi noi ne pierdem vremea p-aci. Când o fi şi-o fi, facem iar războiul”. Acum intervenise însă un cântec nou. O jalbă îl formula desluşit:

„Acu, când ne-om întoarce la vatră, ce-o să se întâmple cu noi? Ai cui suntem noi, când ţara nu ne făgăduieşte nimic?”

Din nou, în soldaţi se treziseră ţăranii, dar alţi ţărani, mai colţoşi. Unul dintre aceştia, un colţos, scria negru pe alb, laba gâştei, pe filă:

„Dacă ţara nu ne dă nimic, atunci lăsaţi-ne să ne luăm lumea-n cap...”

Şi incredibil:

„... să ne mutăm în altă ţară...”

Şi la sfârşit:

„Vrem o ţară”.

— Auzi acolo! a tunat generalul. Adică vor pământ.

Ce putea face? Domnul Brătianu era la Berlin. Alteţa-Sa era la Sinaia. Acel colţos se afla unde se afla, în uniformă şi cu arma în mână. Între toţi, strâns ca-n cleşte, Cernat. Clocotul îndelung reprimat al generalului a luat, brusc, o direcţie neprevăzută:

— Ce-ar fi să-mi dau demisia?

Examinând tabelul întrevederilor de la Berlin, pe care delegaţia română le avusese deja sau urma să le aibă, prinţul a apreciat ca excesiv de grea agenda celor doi. Surparea „Casei Otomane” scosese la vedere un noian de noi conflicte, necunoscute anterior sau abia bănuite. Pe unele dintre acestea, Congresul nu putea să le soluţioneze decât provizoriu sau fals. Bulgarii, încă neconstituiţi într-un stat, deja protestau împotriva restrângerilor pe care Congresul le preconiza în privinţa dimensiunilor. Statul bulgăresc sta să se nască, dar altfel decât în forma preconizată în iarnă, la San Stefano. La fel protestau şi muntenegrenii, cărora li se refuzau teritoriile cucerite în timpul războiului şi alipite la statul lor, cu arma. O ligă albaneză, alcătuită din creştini şi islamici, încerca să impună atenţiei Congresului „problema albaneză”, deci problema unui alt nou stat. „Ce fel de stat, creştin, islamic?:! întrebase cineva de la masa verde. Aceşti albanezi, ce în de fapt, întrebase altcineva, de la aceeaşi

masă, sunt skipetari, sunt arvaniţi, cine sunt în fond, cum se numesc?” „Chestiunea este de atribuţia filologilor! ar fi conchis cei mari. Să se pronunţe mai întâi domnii filologi”. Cei de la masa verde aveau să ignore şi alte probleme, relegându-le fatal spre soluţionarea vreunui alt congres. Când ar fi urmat să se desfăşoare acesta, la sfârşitul lumii?

Despre toate aceste chestiuni de culise, prinţul a discutat cu donviul Câmpineanu, care se întorsese abia de-o zi de la Berlin, şi aducea ştiri proaspete, direct de la sursă. Pe scui t, ce făceau cei mari? Cei mari, a răspuns Câmpineanu, îşi disputau de fapt focul, îşi împărţeau cu gelozie jăratecul, Bismarck patrona operaţia, ca un „samar cinstiţil.

— Excelenţa-Sa, a mai spus Câmpineanu, n-are nimic împotrivă ca o parte din jăratec să revină Casei de Habsburg. O parte Casei Romanovilor, o parte celorlalţi, fără alegere. Cea mai sigură de sine pare Anglia, care-şi administrează cu iscusinţă incendiile din colonii, oriunde s-ar dezlănţuiân imensul imperiu. La Congres, Dissi a declarat într-o pauză: „Anglia are suficientă apă, ca să stingă orice incendiu1.

Câmpineanu avea spirit, ca toţi marii boieri amestecaţi în politică. Aici, la Bucureşti, în politică, primau vorbele de duh, pe care însă prinţul nu le gusta. Alteţa-Sa ar fi dorit o relatare exactă a situaţiei, gen proces-verbal. Nici Vârnav-Liteanu, deşi un plebeu, nu era altfel, rapoartele sale telegrafice ţineau tot de literatură şi a le parcurge reprezenta pentru prinţ un chin. Ce s-a spus într-adevăr, ce-a declarat unul sau celălalt? Cât anume dintr-o situaţie reprezintă sâmburele epic sau dramatic şi cât învelişul datorat povestitorului, martorului? Aflat în acest dubiu, care-l irita, prinţul l-a întrebat pe Câmpineanu, cu voinţa de a-i impune un răspuns neted, sec:

— Şi acum ce se întâmplă acolo?

— În aulă, a răspuns Câmpineanu, continuă tăieturile la hartă. Şi dezinvolt: Liniile trec peste munţi, văi, ape, naţii, fără alegere, peste materii moi sau dure, cei care efectuează operaţia sunt surzi la scrâşnetele de afară. Domnul Bi-ătianu pare cel mai derutat, pradă unei neînţelegeri de natură tehnică. Domn. lor, spuneţi-mi, ne-a strigat el alaltăieri, ăştia cum taie, după ce criterii?

— Cum după ce criterii?! a întrebat prinţul, surprins, cu nădejdea că totuşi nişte criterii există.

Câmpineanu a povestit mai departe, continuând a-l imita pe premier, care se afla evident într-o criză de nervi, că lui Brătianu i se părea absurd tot ceea ce vede sau aude.

— Bine, domnilor, ne-a strigat domnul Brătianu, dar statele nu sunt entităţi organice? Frontierele nu trebuie să protejeze naţii? Vor domnii din aulă să transforme de pe acum această zonă într-un cazan al iadului? Cum taie, spuneţi-mi şi mie?

Era într-adevăr demn de văzut cum se taie la hartă, era teribilă desigur tortura celor de afară. Alteţa-Sa resimţea tortura, aflându-se la mare distanţă, tocmai la Sinaia. Câmpineanu a trecut cu povestirea la celălalt partener, coparticipant; la emoţii: conu Mihalache.

— Conu Mihalache, care avusese deja o întrevedere

— Sinceră! – cu un domn din aulă, a răspuns cu vorbele aceluia, repetându-le cu calm, fără niciun accent personal. Erau chiar cuvintele secretarului tehnic al Congresului.

— Don nul von Radowitz?! a tresărit prinţul.

— Chiar excelenţa-sa! a confirmat Câmpineanu. Dar, domnilor, a declarat excelenţa-sa, cu toată sinceritatea, rostul nostru aici e altul. Care?. am tresărit noi. Şi lucrurile s-au limpezit, când conu Mihalache ni le-a înşirat pe rând, aşa cum îi fuseseră spuse. Rostul nostru este, îi

spusese excelenţa-sa, să menajăm cât putem Turcia, cruţând-o de prea multe pagube; să împiedicăm cât mai mult Rusia de a se întări în spaţiul disputat să satisfacem cât mai – mult Austro-Ungaria, pentru a o îndepărta de Germania; să deschidem cât mai larg drum Germaniei în acelaşi spaţiu, dar şi mai departe, spre Orient; să lăsăm Angliei posibilitatea să arbitreze pe mări, să încurcăm Franţa, să nu îngrăşăm prematur Italia…

Prinţul cunoştea sinceritatea domnului von Radowitz, care fusese consulul Germaniei la Bucureşti, în nefericitul şi fericitul an 1870. Nu se îndoia de cele declarate, aprecia doar ca prematură declaraţia, dacă nu chiar ca pe o imprudenţă. În politică, a meditat prinţul, gândurile nu se rostesc aşa, decât numai când eşti sigur de rezultat. Era Bismarck atât de sigur de rezultatul final, nu jubila prematur? Câmpineanu şi-a continuat relatarea, insistând asupra reacţiei premierului român:

— Şi balcanicii? a întrebat domnu’ Brătianu, ţintindu-l pe conu Mihalache, de fapt vizându-l pe domnul von Radowitz. Balcanicii să rămână pe loc, a răspuns conu Mihalache, nu ştiu dacă în nunjele său sau în numele domnului von Radowitz. Să se încaiere unii cu alţii, dacă poftesc.

— Chiar aşa?!

— De ce nu? Şi mai departe, la fel de sincer: aceste ţări trebuie să se prefacă treptat în colonii ale industriilor apusene. Se configurează aici, în sud-est, un nou continent.

Cugetările acestea păreau prea brutale şi prinţul le-a pus sub semnul rezervei. S-ar fi putut ca în relatare să se fi strecurat un dram de antipatie, o intenţie de a denatura, fie din partea lui Câmpineanu, fie a lui Kogălniceanu, pentru a compune un portret dezavantajos al domnului von Radowitz ca german. Era oare de crezut? Brătianu

acceptase deja declaraţia, o luase de bună, avansase chiar o primă replică, dacă cele spuse de Câmpineanu erau adevărate.

— Domnul Brătianu a strigat: în acest caz, o să se înmulţească disperaţii. O să vedeţi! Şi tot el: o să se înmulţească chestiile insolubile.

O chestiune insolubilă deja fusese adusă de Câmpineanu: chestiunea drumurilor de fier. O alta se şi configurase la orizont: chestiunea israelită. Pe biroul prinţului se afla şi acel memoriu trimis de Cernat, înnegrit de sute de semnături, multe simple cruci negre, împunse cu degetul. Pe acel memoriu, prinţul apucase să noteze:

„Se amână pentru toamnă”.

Alteţa-Sa a scurtat întrevederea cu Câmpineanu. La Berlin, orizonturile se închiseseră, trebuia să revină – cu oricâtă neplăcere – la chestiunea internă. Aceasta fusese deja definită de conu Mihalache, dacă acelaşi Câmpineanu reprodusese replica exact:

— N-am spus eu că după război or să revină la suprafaţă chestiile insolubile?

O chestiune insolubilă aduseseră la Congres şi aromânii. Dintre balcanici, cei mai disperaţi erau ei, dar despre ei, la Berlin, niciun cuvânt. Şi tocmai ei, nimeni altcineva, erau moştenitorii direcţi, prin obârşie şi limbă7 ai anticei Macedonii. Ignoraţi şi de greci, şi de sârbi, şi de bulgari, şi de toţi care revendicau un drept la conclavul naţiilor, aromânii s-au adresat fraţilor latini de peste Dunăre, romanii, de care nu-i despărţea decât un *a*, un singur *a*, aşa-numitul *a* protetic, după ce mai întâi fuseseră respinşi de cei mari:

— Voi de fapt ce vreţi aici? Sunteţi de fapt români!

— Noi suntem a-români! au apăsat ei, rostindu-şi numele. Nu deosebiţi acest *a*? E un *a* care ne apropie de români, dar ne şi distinge cu evidenţă şi ca spaţiu, şi ca

istorie. Deşi puţini, noi suntem cei mai vechi locuitori ai peninsulei balcanice. N-aţi auzit de Alexandru cel Mare şi de neamul său macedonean? Alexandru a ţâşnit ca şi Napoleon dintr-o anume Corsică. Aceasta este Macedonia.

Se auzise, desigur. Aromânii n-au mai fost nevoiţi să scandeze texte din antici, din autorii elini şi latini, toţi cei din delegaţia aromână fiind vorbitori de limbi antice, de greacă şi latină, dar şi de limbi balcanice recente – bulgară, sârbă, turcă, apărute peste neamul aromân cu întârziere de milenii.

— Dar de imperiul vlaho-bulgar aţi auzit? Căci şi-n era creştină am participat la întemeierea unui imperiu, imperiul vlaho-bulgar, care s-a războit cu Bizanţul şi nu numai!…

La lista imperiilor moarte, invocate la Berlin, se mai adăugau două, din aceeaşi zonă, Imperiul lui Alexandru cel Mare şi Imperiul vlaho-bulgar, la care participaseră ca întemeietori aromânii, aceşti munteni balcanici veniţi acum, la Berlin, în redingote, dar şi în costume tradiţionale.

Un memoriu le expunea cauza, pe puncte, cele mai importante fiind menţinerea limbii, a credinţei lor creştine răsăritene, cum şi a unui spaţiu pe care să-l administreze autonom, chiar sub oblăduirea otomană. Căci otomanii, obosiţi deja de atâta istorie, erau de pe acum dispuşi să fie mai buni, mai toleranţi, mai înţelepţi decât cei pe care preaîndelungata răbdare şi nerăbdarea de a fi îi făcuseră intoleranţi şi răi, mai aprigi în noua lor nebunie decât otomanii. Era mult, era puţin? Dar la Berlin, unde i ierbeau chestiunile mari, vocea aromânilor nu s-a făcut auzită şi atunci i-au ascultat – cu sau fără folos – fraţii lor români, fără să le pese de despărţirea acelui *a*. Cuvintele aromânilor nu difereau în fond de vorbele tari spuse şi la San Stefano, acum însă şi mai focos, cu deznădejde şi tot

în dialect;

— Făţem tra s-putem s-armânem Armâni? S-au nă chiară fără, s-au nă chiară limba? a strigat Mihail Papagheorghe.

Şi altul, Ghiţă Papahagi, mai învăpăiat;

— Un populu di două mili di arii, unlu di mai ma vechili mileti ditu Balcan, dzaţi a lumilei că va s-bănead7.! ca tuti alanti populi.

— Dar să trăiască, a aprobat conu Mihalache, căci are drept la viaţă ca şi celelalte popoare de pe faţa pământului.

— Dar cum s-afăţem? a întrebat şeful aromânilor. Cari chiare limba lui –, chiare şi suflitlu.

Erau şase delegaţi. Trei în redingote, cu mănuşi şi ţilindru, trei în costume tradiţionale de Tesalia, Macedonia şi Epir, îmbrăcate anume pentru această vizită. Conu Mihalache i-a invitat să se aşeze, ei au refuzat, au consimţit până la urmă să se aşeze doar domnii în redingote, dar pentru puţin timp, căci atunci când Mihail Papagheorghe s-a sculat să înmâneze memoriul, s-au ridicat „pl cicioare; şi ceilalţi trei. Segerea în acel memoriu „ca tu Thessalie şi Ipir, şi Machidonie, armânii s-au hibă închidicaţi tra şi zburască limba părintească”.

Ca să se facă mai bine înţeles, Ghiţă Papahagi a recurs la româna literară:

— Desigur, aromânii sunt azi grecofoni, turcofoni, bulgarofoni, sirbofoni, prin sociabilitate, prin respect faţă de ceilalţi, uneori şi din supunere faţă de cei mai tari decât ei. Aceasta nu înseamnă că ei aparţin acelor etnii sau limbi. Ei nu şi-au pierdut o singură clipă identitatea, care rămâne aromână.

Aproape plângând, acelaşi Mihail Papagheorghe a recitat apoi în limba lui versurile unui poet aromân, necunoscut de nimeni în Europa, în afară de cei prezenţi

acolo, de cei rămaşi acasă în munţi, din neamul lui acum atât de mic

Di sum plodii di murminţi Strigă a noştri buni părinţi Blăstemari s-aibă neasă Carl di limba lui s-alasă!”

— Blăstemare să aibă cei ce-şi leapădă limba, a întărit ministrul de la Bucureşti, cum şi cei care silesc neamurile să şi-o piardă.

Alături de memoriul oficial, aromânii adăugaseră şi un mai amplu memoriu aparţinând lui Lucreţiu Parva, pe chestiuni de lingvistică şi filologia aromână. În acest memoriu, redactat în franceză, Parva scria:

„Chaque langue a conqu le Monde d’une maniere propre et elle a creă un modele (Teaw. Aoyov) conceptuel particulier qui n’est pas interchangeable avec un autre. Dans să unicite ((Aovâţ) îl reprezint pour le Monde un heritage culturii inestimable, un tresor singurie r, un enrichissement considerable pour la multitude (/) TtoXufzopşia) de l’Europe et de Monde entier”.[6]

Mai departe Parva îşi ţesea argumentaţia cu cuvinte din limbi cunoscute, recunosdute, dar şi din limbi necunoscute, nerecunoscute, unele definitiv pierdute sau existente pentru doar trei sau cinci erudiţi. Iată, mai scria Parva, din etruscă n-au mai rămas decât vreo câteva cuvinte. Fără ele, n-am şti azi nimic despre limba pe care o vorbeau aceşti antici locuitori ai peninsulei italice, aşa cum fără aromână nu vom şti mâine nimic despre cei mai vechi locuitori ai peninsulei Haemus, singurii moştenitori în linie directă ai lui Alexandru Macedon. Şi pe margine, de-a curmezişul, în româneşte:

---

6 ..Fiecare limbă a conceput lumea într-o manieră proprie şi a creat un model conceptual aparte, care nu este interşanjabit cu un altul. In unicitatea sa, ea reprezintă o moştenire inestimabilă pentru lume, un tezaur singular, o îmbogăţire considerabilă pentru multitudinea spirituală a Europei şi a lumii întregi."

„Suntem oare atât de mulţi pe planetă încât unii să devenim dispensabili?”

O situaţie tragică aveau şi armenii. Delegaţia acestora, sporită şi cu câţiva armeni din Bucureşti, având-l în frunte pe şeful cultului, catolicosul Nerses întâi, trecuse din reşedinţă în reşedinţă pe la toţi cei mari, ca să depună un memoriu. Epuizând demersurile, delegaţii au trecut şi pe la sediile disperaţilor, ajungând şi-n faţa lui, Kogălniceanu.

— Situaţia noastră este ieşită din comun, a început liderul neamului de la Ararat. Am avut un stat. un mare stat antic, al cărui centru era Araratul, stâlpul lumii. Şi gâfâit, cu ochii pe ceasornic, hotărât să desfăşoare o istorie de trei milenii în câteva minute: Am avut de furcă cu persanii, cu romanii, cu arabii, cu elinii antici, cu grecii Bizanţului, otomanii doar au izbutit să ne pună la pământ şi să ne silească să pribegim prin lume. Şi într-un scurt respiro: Faţă de evrei, care şi-au pierdut statul pe vremea lui Titus, noi l-am păstrat până hăt încoace. Apoi din nou în avânt: Am dat lumii ceea ce nu vă închipuiţi: împăraţi la Roma şi la Constantinopole, strategi, diplomaţi, arhitecţi, savanţi în ştiinţele numărului, oameni de vitejie care şi-au vărsat’s ingele pe toate câmpurile de luptă, ale veacurilor. Şi vouă v-am dat un domn, bine că-l recunoaşteţi şi că-l numiţi cum se cuvine: Ion vodă cel Cumplit. Când Leonardo da Vinci a sosit în Armenia…

Un alt armean din delegaţie a socotit prea extinsă expunerea, şi-a consultat ceasornicul, timpul presa, a preluat el discursul, revenind la drama exodului, la tragedia unui neam fără casă, mutându-se din loc în loc, silit să-şi pună vatra printre vetre străine.

— În 1064 a căzut oraşul Ani, cetatea noastră sacră. Ne-am strămutat parte în Crimeea, la Mangop, parte în Armenia ciliciană. În 1375 a căzut Armenia ciliciană. Alt

val de refugiaţi. În 1453 a căzut Constantinopolul. Alt val. În 1475 a căzut şi Crimeea sub tătari. Am ajuns cu exodul nostru şi pe la voi. Alexandru cel Bun al Moldovei dăruise armenilor prin hrisov domnesc mari privilegii, alţi voievozi români le-au întărit. Ce vrem noi e limpede, vrem ce vrea orice neam care merită acest nume.

— Ştiu, cunosc bine chestiunea! l-a asigurat Kogălniceanu.

Dar un alt armean s-a repezit, adăugând precizarea

— Foarte importantă – că armenii niciodată nu-şi părăsiseră vatra, lăsând-o pustie precum alţii, că ei aveau în jurul Araratului peste un milion de oameni, că ei nu cerşeau un pământ himeric, ci un pămî. ni cu oameni, pământul lor, cu oamenii lor.

— Ştiu, cunosc bine problema! a repetat conu Mihalache, ca să-i ajute a scurta expunerea.

Armenii de altfel, mai înainte de Congres, făcuseră un lung turneu prin cele mai importante capitale – Paris, Petersburg, Roma, Londra, ca să-şi expună cauza. La Berlin nu fuseseră primiţi oficial, ca şi alţii. Dar, ca şi alţii, solicitau apărare:

— Trebuie să fim apăraţi de vechii năvălitori, otomanii, dar şi de kurzi, cerchezi, persani care vor să ne extermine. Tratatul de la San Stefano ne oferea, printr-un anume articol (articolul 16) nişte garanţii de existenţă. Acum, prin înţelegerea anglo-rusă, acel articol s-a pulverizat. Ieri, ne garanta Rusia. Azi, promite să ne garanteze Anglia. Suntem minge în mâna marilor puteri?

— Dar noi ce credeţi că suntem? a întrebat retoric ministrul.

— Voi aveţi un stat. Noi n-avem.

Conu Mihalache n-a mai repetat acel ştiu, cunosc chestiunea. acel ştiu nu-i consola pe oamenii de lângă Ararat. Oriunde ar fi fost risipiţi prin lume, inima lor era

acolo, bătea acolo. Dar din nou ceasornicul. îl scosese din jiletcă an armean din Bucureşti, domnul Şaram Hazarian, care s-a scuzat politicos. Era un bun prieten al ministrului. Audienţa se sfârşise, nu prin voinţa lui Kogălniceanu, ci prin dorinţa armenilor de a nu întârzia la o altă întâlnire. Au lăsat în schimb memoriul, pe care ministrul l-a răsfoit. Concluzia era simplă: armenii voiau să le fie restituită vatra lor, doreau un stat, statul lor. La despărţire, conu Mihalache l-a întrebat totuşi, zâmbind, pa Şaram:

— Chiar nu vrei să mai rămâi cu noi, la Bucureşti?

La Berlin se afla într-adevăr şi un asiro-chaldeean, urmaş al unui neam şi al unui stat care, în urmă cu trei mii de ani, reprezentase groaza lumii. Ajunşi creştini, succesorii acelui neam, puţin numeroşi, nici treizeci de mii de familii, fugiseră din Imperiul Otoman, la începutul războiului abia isprăvit, refugiindu-se în Rusia, undeva prin Caucaz. Asiro-chaldeenii nu-şi mai revendicau pământul, nu mai voiau nici stat. Doreau linişte şi un pic de toleranţă.

— Voi ce vreţi? fuseseră întrebaţi, prin acel „voi” numindu-se doar unul.

— Nimic.

— Atunci de ce-aţi mai venit? s-a adresat întrebarea, din nou aceloraşi „voi”, reprezentaţi prin unul.

— Ca să ştiţi că existăm! a răspuns acel unul.

Asiro-chaldeenii nu doreau nimic mai mult decât să existe.

Ca o ciudăţenie; la Congres a circulat şi o poemă latină a lui Parva, un fel de omagiu adus Asiei, ca sediu al tainei, al unui insondabil uman la care lumea avea datoria să cugete în acel ceas, cugetându-se pe sine. Poema aparţinea unui truver armean din secolul al XVIII-lea, Sayat Nova, care scrisese în georgiană, armeană şi azeră – o limbă turcică de pe lângă Marea Caspică. Numele însuşi al poetului era un pseudonim, anagramarea unei expresii

persane, care ar fi însemnat Vânătorul (Culegătorul) de cântece. Nu se ştia precis când se născuse Sayat-Nova, trăise oricum în Caucaz, în vechiul Tbilisi, nu se ştia nici când murise. Versurile, fragment dintr-un epitaf, spuneau ceva despre misterul acelei Asii sublime, care se confunda cu începutul lumii. Parva a tradus în latină epitaful, ca să-l facă inteligibil şi Europei:

Mea aqua – exalia aqua
Non omnes sorbere queunt.
Meurn verbum – exalio signo
Non omnes legere queunt.
Fontes mei – incogniti.

Aceeaşi poemă, ajunsă şi la Bucureşti, a sunat la fel şi totuşi altfel în traducerea Bogdaniei Haşdeu, de la Arhive:

Apa mea e dintr-o apă; nu oricine o poate bea.
Slova mea e dint-rO altă slovă; nu oricine o poate citi.
Temelvle mele sunt necunoscute.

Ce răvăşire provocase Imperiul Otoman, care debutase totuşi printr-un pumn de oameni, prin cei şase sute aduşi de emirul Osman până în marginea Europei, o Europă care, atunci, în acel an, ar fi putut izbuti să curme minuscula pătrundere printr-un simplu gest. O mie de bizantini, mai puţin de atât, tot şase sute, ar fi putut scuti istoria umană de un întreg capitol greu de sânge, care se încheia acum la Berlin.

Cu toată simpatia lui faţă de turci, ca neam, conu Mihalache nu putea pricepe cum se putuse petrece eroarea şi cui în fond îi aparţinea. Unei iresponsabilităţi de-o clipă? Poate. Căci istoria, şi-a mai spus ministrul, este în egală măsură disputată de iresponsabili şi responsabili, fiind suficient ca aceştia din urmă să adoarmă o clipă, să moţăie o secundă în scaun, pentru ca, în clipa imediat următoare, iadul să se dezlănţuie peste spaţii, peste

generaţii şi secole.

Conu Mihalache îşi punea la punct intervenţia pentru a doua zi, insistând asupra punctelor care favorizau dezvoltările orale, dat uimirile nu-l părăseau – acel „cum a fost cu putinţă!” revenea mereu, refuzând să părăsească scena. „Da, Imperiul Otoman părăseşte scena. Desigur, asistăm acum la funeralii. Totuşi cum a fost cu putinţă?” Ce păcat că „tratatu111 lui Rust nu fusese citit în plenum, după încheierea dezbaterilor, ca punct final al slujbei de dezlegare.

Sublim ar fi fost, s-a lăsat în visare ministru, ca textul să fie citit nu de Bismarck, nu de lord Beaconsfield, nu de Waddington sau de alţi beneficiari ai ospăţului final, ci chiar de modestul autor, acel Hans Günther Rust care-ar fi meritat să rostească la căpătâiul defunctului formula „Amen”. A recitit:

„1. luându-se act de înfrângerey Imperiului Otoman, recunoscută şi subscrisă în tratatul de la San Stefano, în urma victoriei obţinute de Rusia împreună cu aliaţii ei, România, Serbia, Muntenegru, Grecia, în războiul din anii 1877 – 1878;

2. luându-se act că această victorie implică şi pe alţi participanţi, nesubscrişi, cei care au contribuit de-a lungul timpului la lupta împotriva Imperiului Otoman, şubrezindu-l, şi care nu mai revendică azi daune sau interese;

3. luându-se act de daunele globale aduse lumii de acest imperiu prin distrugere de numeroase state, prin aservirea unor popoare şi seminţii de pe întinderea a trei continente;

4. luându-se act de daunele de interes general, cum ar fi: întreruperea unor drumuri comerciale transcontinentale – Drumul Mătăsii, Drumul Mirodeniilor, Drumul Fildeşului, sau a unor drumuri transcontinentale şi maritime de pelerini interesând comunităţi de cult uriaşe –

creştini, budişti, mazdeişti etc.

5. luându-se act de distrugerea

— Prin ignoranţă sau fanatism – a unor străvechi monumente, de cult şi de cultură – romane, eline, egiptene, babiloniene, asiro-chaldeene, bizantine, persane, georgiene, armene, arabe, greceşti, bulgăreşti, sârbeşti, româneşti ş.a.m.d.

6. luându-se act de aservirea popoarelor cucerite, de siluirile aduse tradiţiilor şi credinţelor acestora, mergându-se până la ştergerea identităţii lor etnice şi până la dispariţia unora;

7. luându-se act, pe de altă parte, de inanitatea formei, imperiale, de carenţa sa de legitimitate – prin cuceriri arbitrare de pământuri şi naţii, de carenţa sa de coeziune internă – prin amalgamarea unor etnii, tradiţii, credinţe diferite;

8. luându-se act de arbitrarul în conducerea administraţiei otomane, exercitată în interesul persoanelor direct beneficiare şi nu al cetăţenilor şi societăţii;

9. luându-se act de reprimările sistematice contra iniţiativelor pozitive, particulare şi sociale, în domeniile economic, umanitar, politic, ceea ce condamnă, ansamblul societăţii la stagnare;

10. luându-se act de incapacitatea statului otoman actual de a-i transforma pe supuşi în cetăţeni şi societatea într-un for al puterii cetăţenilor ei;

11. luându-se act de politica de impunere a unui ideal social pernicios: expansiunea perpetuă în detrimentul altora, cu suprimarea identităţii celorlalţi:

PROCLAMA:

12. abolirea Imperiului Otoman, cu simultana ridicare a neamului turc la demnitatea de naţiune

Lui conu Mihalache i-a venit în minte cuvintele lui Midhat Paşa, rostite la începutul războiului: „Am intrat în

Europa doar şase sute şi n-o vom părăsi decât când vom rămâne şase sute”. Ei bine, o părăseau. Punctul 12 ar fi trebuit rostit fix la orele 12, când ar fi bătut orologiile din toate marile capitale, semn că ceasul al doisprezecelea al Imperiului Otoman sunase definitiv.

În ziua de 20 iulie, la orele 3 şi jumătate după-amiază, cei doi reprezentanţi români, Brătianu şi Kogălniceanu, au intrat în aula Congresului, fiind întâmpinaţi în picioare de membrii celor şapte delegaţii.

Luând cuvântul, preşedintele Congresului, prinţul cancelar Otto von Bismarck, a comunicat forumului suprem al păcii că, în urma cererii depuse oficial, Congresul a hotărât să-i asculte pe cei doi trimişi români. Memoriul, deja tipărit, fusese înmânat celor şapte.

A fost invitat mai întâi să vorbească Kogălniceanu, care, în cuvântul său patetic, a comentat memoriul, întemeind prin noi argumentări dreptul naţiunii române – a oricărei naţiuni – de a fi pe deplin stăpână pe destinul propriu, pe teritoriul propriu.

Luând imediat cuvântul, la invitaţia preşedintelui Congresului, Brătianu a întărit cele spuse anterior de ministrul român de externe prin câteva noi propoziţiuni.

Ministrul de externe a depus apoi, ca argument ultim, lângă ciocanul preşedintelui, textul original al Convenţiei din 4/16 aprilie 1877, prin care Rusia se angaja să respecte şi să garanteze integritatea teritorială a României, document întărit cu sigiliul ţarului Alexandru întâi.

Apoi, după retragerea celor doi reprezentanţi, asistaţi în picioare de toţi cei şapte mari, uşile Congresului s-au închis.

Dissescu s-a ţinut de promisiune: chiar în ziua închiderii Congresului, bătrânul i-a arătat lui Răşcanu nişte desene mici, în peniţă, înfăţişând ochi de femei.

Aparţineau, era clar, domnului Henri Beyle, unele fuseseră reproduse şi-n jurnal, cu comentariile autorului:

„Les yeux qui plaisent ont cette courbe tres elliptique”.

„Les yeux célestes l’ont surbaissee, au milieux, comme M, moins-fort, bien entendu, que dans cette figure”:

În sfârşit, bătrânul, înculmea triumfului, a scos şi ultimul desen:

— Uite-acu şi splendizii ochi sau dacă vrei buzele kerei Caliopi, fiindcă în desenul domnului Stendhal ochii şi buzele se confundă.

Armata română n-a fost lăsată la vatră nici după Congres. Un nou ordin, care-l contramanda pe cel precedent, restabilea rămânerea sub arme. Stupoare, apoi destindere: urma parada finală.

În tot răstimpul Congresului, Iancu Ghica a trăit claustrat într-o perpetuă noapte albă. Nopţile albe începeau, calendaristic, pe Neva, la aceeaşi dată, pe la sfârşitul lunii mai. Pentru general însă i egimul insomniei începuse mai de mult. Iniţial i se păruse că nimeni, la Petersburg, nu doarme. Etapa premergătoare deschiderii conclavului de la Berlin fusese un timp al pregătirilor, când la departamentele oficiale, dar şi la ambasadele marilor puteri se lucra de zor. Puteai să-l vezi în crucea nopţii pe ambasadorul Angliei, al Germaniei, al Franţei, fără a te mai anunţa. Uşile erau deschise, lumina ardea în saloane pretutindeni. Dialogurile erau precipitate, eliptice, fără piruete protocolare. Nu era timp de forme, de alocuţiuni introductive, cei interesaţi îşi făceau bagajele pentru Congres. Apoi, pe măsură ce lumina zilei a sporit, pe măsură ce lumea de pe Neva a intrat în zodia nopţilor albe, la Petersburg s-a instalat liniştea. O linişte albă, fără ţărmi, copleşitoare ca o paralizie. Ceea ce-ar fi urmat să se

întâmple se întâmpla deja în altă parte, aici lumea dormea. În plină zi. Zi albă. Sau noapte albă.

Câtăva vreme, prins de febra generală a pregătirilor, Ghica n-a luat act de tranziţia abia simţită de la noapte la zi – desigur, se lucra noaptea, mai ales noaptea!, cum n-a putut observa – n-a fost în stare!, nici lipsa de tranziţie de la zi la zi, normală în regimul insomniei. L-a şocat însă într-o bună zi absenţa definitivă a nopţii, starea de trezie a luminii, care nu mai amurgea. A suflat în lampă şi a rămas treaz, într-o aură de răsărit de zi sau de asfinţire într-un tărâm luminos, nereal. Erau trei ceasuri, după miezul nopţii. Ieşind la fereastră şi deschizând-o, s-a trezit în plină lumină. Generalul nu apucase să se dezbrace de culcare, nu s-a mai dezbrăcat, a ieşit prudent din reşedinţă, provocând un imens zgomot la deschiderea uşii, iar apoi la coborâtul pe scări.

Afară, niciun zgomot. Copacii de pe uliţi, casele, statuile, bisericile dormeau. Felinarele ardeau alb în ziua albă. Apa dintr-un havuz susura lin, ceva încă era viu. Iancu Ghica a atins apa rece cu degetele, şi-a umezit apoi ochii, şi-a şters pleoapele cu batista pe care a uitat-o pe marmura havuzului. Lumina n-a sporit până spre prânzişor, când consulul a revenit la reşedinţă. Lumea încă mai dormea. El a aţipit într-un fotoliu, o clipă doar, dar, tre7. indu-se speriat, a constatat că trecuse de miezul nopţii şi lumea în jur iarăşi dormea. Afară, zi albă. N-a mai aprins lumina. Ce se putea face într-o imensă noapte albă, în care nu se întâmpla nimic? A încercat să-i scrie Alexandrinei:

„Sunt insuportabile nopţile albe…”

N-a putut continua scrisoarea. A urmat încă o noapte albă şi apoi încă Una. În paroxismul insomniei, genialul s-a întrebat: oare noaptea înseamnă numai absenţa zilei? apoi ceva mai târziu: oare prezenţa zilei, în noaptea albă, e doar absenţa nopţii? în acest vid al o, a fost salvatoare o

epistolie de la Feodosia Petrovna, care-i scria:

„Înan Grigorievici, în aceste ceasuri grele pentru tine, nu-ţi mai rămâne decât să te încredinţezi Dumnezeului nostru al tuturor. Te poftesc la mine, ca să plecăm împreună la mănăstirea Obţină Pustâni. Te vei ruga acolo liniştii pentru sufletul tău şi pentru ţara ta.

F. P”.

Ce delicat gest. La plecarea din Constantinopole, generalul primise în dar, ca semn al despărţirii definitive, un pisoi de Angora. Mica fiinţă, adăpostită într-un coş de rafie, tapetat cu bumbac, stătea strânsă ghem şi torcea. La Petersburg, i se oferea altceva: şansa să se roage, să se încredinţeze puterii de sus. Doi dintre nepoţii grafinei, ofiţeri în armata imperială, se aflau cu trupele la Dunăre, pe lângă Frăţeşti sau pe lângă Bucureşti, ea, în schimb, îl poftea generos, acasă la Prohorini, pentru ca împreună să plece la Obţină să se roage Dumnezeului atoateândurător. Mai mult decât atât, grafina îi trimisese prin acelaşi serv, pentru a se iniţia, un vraf de cărţi şi de broşuri ortodoxe, în genul tipăriturilor pe care, în Occident, le difuza Propaganda Fide. Se găseau printre acestea imprimate o viaţă a Sfântului Serafim de Sarov, cu ilustraţii, şi o alta despre stareţul Paisie Velicikovski de la Neamţ, patronul moral al Mănăstirii Obţină. Grafina avusese ideea inspirată de a pune pe cineva din anturajul ei să traducă în franţuzeşte broşura despre Serafim de Sarov, ultimul sfânt al Rusiei. Prinţul Ghica a citit:

„Lui et Dieu – voilà la Sainteté şi mai departe: „N’aimez pas le monde ni ce qui est dans le monde. Toul VUnivers est couche dans le mal. Le Royaume du Christ n’est pas ce monde. Le prince de ce monde c’est le Demon.”[7]

---

7 „El şi Dumnezeu — iată Sfinţenia. Nu iubiţi această lume şi nici ceea

Dar, odată ajuns la Prohorini, generalul avea să asiste, involuntar, la o cumplită scenă. Casa era dată peste cap, servitorimea pregătea de zor maldăre de bagaje, ca pentru un exod, grafina dirija energic aceste operaţii, Anatol echipat de drum – stătea posac într-un fotoliu, Pierre îşi frângea neputincios mâinile.

— Maman, se tot ruga el, te-am implorat să nu-l duci pe Tolea la Obţină.

Grafina părea inflexibilă, împietrită în voinţa ei triumfătoare;

Nu încercaţi să mă siliţi să procedez altfel. Tolea va rămâne acolo definitiv.

Era vorba deci de plecarea lui Anatol şi de rămânerea lui definitivă la mână ştire. Pierre arăta ca un învins, atât a mai putut să îngaime:

— Este inadmisibil cum procedezi. Ar fi trebuit să ţii seama şi de decizia lui!

— Decizia lui? Şi suverană: Dar Tolea e al meu!

Cel însuşit astfel, prin această decizie unilaterală, părea insensibil la toate câte se petreceau în jur. Privindu-l cu mândrie, Feodosia Petrovna a descoperit totuşi un element neconvenabil în echipamentul lui Tolea şi a dat imediat porunci către slugi:

— Schimbaţi-i pantalonii! îmbrăcaţi-l cu pantalonii ăi groşi îmblăniţi, că la Obţină în curând va fi frig. Apoi spre general, pentru a-i explica scena la care acesta asista: Până acum toată lumea a hotărât asupra lui Tolea, minus eu. Au hotărât anarhiştii, care i-au luat minţile. A hotărât ţarul, care l-a trimis la dreapta ispăşire na Sibir. Toţi au dispus de el cum au vrut. Ei bine, de aici înainte hotărăsc eu.

---

ce se află în ea. întreg universul e cufundat în rău. Această lume nu este regatul lui Cristos. Principele lumii e Diavolul. “

— Maman, a intervenit timid şi Marie-Jeanne, dar Tolea nu e un obiect!

— Cine-a spus că-i un obiect! a respins ea. Dar şi obiect de-ar fi, vreau să-l dăruiesc lui Dumnezeu.

Feodosia Petrovna părea posedată de un duh al posesiunii şi simultan de un duh al dăruirii, care-i disputau sufletul, întreaga fiinţă. Părându-i-se că Marie-Jeanne o priveşte dezaprobator, a simţit nevoia să se disculpe:

— Nu, nu sunt o egoistă, cum vreţi voi să insinuaţi. Nu-l iau pe Tolea pentru mine, să se ştie! Şi cutremurată de suferinţă: Tolea e un copil rătăcit. Vreau să-l salvez.

„Rătăcitul" revenise în salon, echipat cu pantalonii cei groşi. îmbrăcase şi un caftan îmblănit, legat pe mijloc cu o curea; de curea al m-a lingura. Aşa cum era echipat, plus căciula şi cizmele cu turetci de blană, Tolea arăta din nou ca un ocnaş pentru Siberia.

— Mamă, a mai strigat încă o dată Pierre, e un abuz. O să se sufoce.

— Încetaţi! a urlat grafina, mândră de această apariţie. Uitaţi-vă la el ce fericit e! S-a repezit apoi să-l îmbrăţişeze, l-a aşezat pe un scaun, a început să-l mângâie: Tolicika, sufletul meu. Căci nimeni nu te-a înţeles, copil drag. Bobocelule, îngeraşule, muguraşule, ghiocelule, căprior ule…

Era absolut mişcătoare scena, slugile plângeau. Grafina îl mângâia pe Tolea bocind. S-a prăbuşit apoi la picioarele căpriorului şi a prins să i le sărute. Acum scâncea:

— Sufletul meu. Şi privind în sus spre el, Mater dolorosa, implorându-i adeziunea: Hai, arată-le miracolul, dovedeşte-le că ai un suflet!…

Tolea, răstignit în scaun, cu capul rezemat de spătar şi cu braţele desfăcute, părea ca şi >îngheţat. O mănuşă căzuse jos, pe parchet. O fată din casă, speriată, a cules

mănuşa şi a depus-o pe pieptul celui rămas inert. Grafina a şoptit ca-n vis:

— Mirelfel… Apoi a sărit în picioare, iluminată, şi a strigat, indicându-l pe Tolea: El e Mirele.

Pierre a întors capul cu o grimasă de dispreţ.

— Ce barbarie! a şoptit el, ridicându-se şi dând să iasă din salon. Răcnetul, de leoaică al grafinei l-a încremenit însă în prag:

— Barbari sunteţi voi! a strigat ea, însumându-i pe toţi sub un gest de anatemă. Barbaria, voastră împotriva lui Tolea şi a Rusiei *e* unică în istorie. Şi repezindu-se spre general, ca la un ţărm izbăvitor: Ivan Grigorâci, nimeni nu mă înţelege în această casă, nimeni nu înţelege Rusia, Apoi clocotind: Suntem în faţa unui complot universal, care ţinteşte distrugerea sufletului rus. Toţi intră în acest complot. oribil: liberali, nemţi, anarhişti, jidani, masoni, dar şi ruşi ca Pierre… Tolea e opera lor. Ai în faţă acest eşec al unui spirit şi al unei ţări.

Sq descărcase şi s-a aşezat într-un fotoliu. Lacrimile de milă pentru Tolea se transformaseră în lacrimi de indignare, apoi în lacrimi blajine. Şi-a şters apoi şi aceste lacrimi. Devenise o laică. I-a poruncit „siberianului”:

— Tolea, drepţi, plecăm!

Drumul spre Obţină Pustâni – Pustnicia Obţine Lera un drum lung, spre interiorul Rusiei. Grafina era fericită că scăpase de Petersburg, această baştină a lui Anticrist, iar la fericirea ei se asociaseră şi alţi pelerini de lume bună, între care generalul Iancu Ghica s-a simţit iniţial stingher. Această lume pravoslavnică, de extracţie aleasă, nu mai vorbea nici franţuzeşte, nici nemţeşte, nici englezeşte – cum se obişnuia în saloane –, ci exclusiv ruseşte, deşi nu cu ostentaţie. Cei de pe peron, care aşteptau trenul, formau nu o societate, ci o comuniune care folosea limba maternă ca pe un limbaj secret, limbajul unei credinţe. În

trenul spre Obţină nu puteau urca decât oameni de aceeaşi condiţie spirituală, indiferent de rangul social, drept care se şi aflau acolo, pe peron, nobili şi cerşetori, militari la pensie şi studenţi, burghezi cucernici şi oameni de profesiune liberă, domni melancolici, cu plete şi cu ochelari. Un asemenea domn, salutându-l familiar pe Ghica, i-a spus ceva în ruseşte. Generalul a mimat o scuză, iar individul s-a retras, mormăind un pardon; dar un alt cetăţean, un rus burtos cu şapcă de birjar, s-a agăţat de Ghica şi a perseverat în a-i ţine un discurs, ornamentat cu gesturi de revoltă, fără să-i pese că partenerul nu pricepe nimic. Singurul personaj cu care generalul putea conversa franţuzeşte era Toiea, căruia i s-a şi adresat „ca să spună ceva:

— Est-ce que vous vous trouvez bien?

— Mais oui! a răspuns tânărul, fericit. J'aime voir tant de monde se donner de la peine pour moi![8]

Generalul a făcut mină uluită. Nu-şi putea închipui că „prizonieru111 se simte bine în toată tevatura care-l înconjura, pe care o şi privea de altfel cu vie curiozitate, ca pe ceva ce i s-ar fi cuvenit. Când grafina, excedată de treburi, a trecut pe lângă el şi l-a sărutat fugitiv pe obraz, Tolea i-a răspuns cu un sărut fidel. „*Mon pauvre*!” i-a spus Feodosia Petrovna, mângâietor. Apoi tânărul a dispărut, aruncându-i lui Ghica în treacăt:

— Je veux faire pipi!

Ghica l-a aşteptat să se întoarcă, dar cuprins de alarmă: dacă Anatol fugise, dacă peste nu ştiu câte luni cineva avea să-i semnaleze prezenţa în Elveţia sau în Canada? Generalul n-avea răspunderi de gardian, în circumstanţele date se simţea totuşi răspunzător. Din

---

8 __ vă simţiţi bine ?
— Desigur. Îmi place să văd atîta lume dîndu-şi osteneala pentru mine.

fericire, Tolea a revenit, cu o mină încă şi mai destinsă.

— O 771071 *cher insurgent*![9] a exclamat generalul, apoi ca să mai spună totuşi ceva, l-a întrebat din ce organizaţie revoluţionară făcuse parte.

Anatol n-a divulgat numele organizaţiei lui, era probabil *Narodnaia Volia*, dar l-a asigurat pe general că organizaţiile radicale erau foarte numeroase, de toate tendinţele şi nuanţele, suficient de multe şi de înverşunate ca să dea Rusia peste cap. Apoi tot el a zâmbit sceptic şi a spus:

— În Rusia de azi totuna este dacă-i ridici pe săraci sau îi dărâmi pe bogaţi. Rusia stă pe loc.

Aceeaşi afirmaţie, altfel formulată, o auzise generalul şi de la Pierre, cu o lună în urmă:

— Revoluţiile, la noi, nu se vor sfârşi! spusese Pierre. Şi aceasta fiindcă ceea ce noi nu putem admite e toleranţa. Maman nu admite că Tolea e ateu; ţarul nu admite că-n Europa, în unele ţări, ce-i drept puţine, există un regim liberal. Ideea de liberalism ne face rău, ideea de democraţie ne provoacă vomă.

— Fiindcă democraţia a fost adusă de anticrist! a împuns grafina.

— Se poate, a admis Pierre. Dar e bine de ştiut că la noi ideea de liber arbitru se confundă cu arbitrarul. O chestiune semnificativă, de semantică. Practic, la noi n-a pătruns raţiunea; în schimb huzuresc panslaviştii.

— Ba anarhiştii şi ceilalţi diavoli! a retorcat Feodosia Petrovna.

— Între timp, ţarul scapă! a mormăit Anatol, din scaunul lui de ascet, punând capacul.

Bătrâna îl auzise. Tolea însă, fără să-şi dea seama, îi oferise grafinei cel mai viu exemplu de eroare, prin chiar

---

9 O, dragul meu răzvrătit !

persoana lui apatică.

— Iată de ce vreau să-l salvez pe Tolea! a spus atunci Feodosia Petrovna. Vreau să-l ajut să se ridice deasupra acestei mlaştine infame în care ne aflăm…

Ca să-l ajute pe Tolea să treacă dincolo de „mlaştina lumii”, grafina organizase o adevărată expediţie, anga-Jând şi un vagon de marfă, care fusese ticsit cu tot felul de lăzi, baloturi, geamantane, cel mai divers calabalâc. Slugile încă mai cărau. Un vagon cu lucruri inutile îl însoţise pe Tolea şi în Siberia. Acum însă era vorba de altceva: nu un exil, ci o rămânere definitivă. Şi pentru ca rămânerea să fie bine asigurată, grafina hotărâse să construiască la Obţină, în afara incintei, o casă pentru Tolea, de fapt un conac în lege. Un antreprenor rural, un semimujic de latifundie, care călătorea în acelaşi tren, preluase construcţia, o armată de mujici urmau s-o ridice, după care Feodosia Petrovna ar fi mobilat şi utilat casa la stilul european, în timpul cel mai scurt. Argintăria şi porţelanurile fuseseră deja cărate în vagonul de clasă, cu mari precauţii. Mişcarea grafinei s-a interferat cu mişcarea unei alte persoane feminine, preocupată şi ea să supravegheze un transport de bagaje. Cele două doamne s-au salutat ruseşte, aplecându-se una în faţa celeilalte până la pământ.

— Îl duceţi pe Anatol Dimitrici la Obţină? a întrebat noul personaj.

— Da, Marfa Mateevna, îl duc cu ajutorul lui Dumnezeu.

Marfa Mateevna l-a remarcat pe Anatol, s-a repezit să-i sărute mâna, covârşită de emoţie. Tolea s-a apărat. Apoi femeia, într-o somptuoasă pelerină, a continuat a se agita pentru bagajele ei cărăbănite de un popor de slugi. O uriaşă ladă din scânduri nu mai încăpea însă în vagonul de marfă ce-i fusese rezervat acestei doamne şi persoana s-a adresat grafinei:

— Feodosia Petrovna, vă rog, pot pune clopotul în vagonul înălţimii-Voastre?

Se adusese deci şi-un clopot, Ghica era uimit, dar grafina nu era defel surprinsă.

— Desigur, fata mea, a aprobat Feodosia Petrovna, în timp ce mujicii se chinuiau să urce cu frânghiile în vagonul grafinei uriaşul cub de scânduri care conţinea clopotul.

Ce-i mai putea lipsi lui Tolea? Grafina a trecut încă o dată în revistă invitaţii; servitorii şi bagajele, apoi a urcat în vagonul de clasă, urmată de nepot şi de Iancu Ghica. Generalul nu s-a putut abţine să nu comenteze această agitaţie de încărcare a bunurilor şi i-a repetat grafinei acel sfat al lui Serafim de Sarov, pe care îl memorase:

— N'aimez pas le monde, ni ce qui est dans le monde /…

— Se poate, i-a răspuns ea, dar această povaţă e pentru schivnici. Tolea nu e încă schivnic. Şi chiar de-ar fi, el rămâne un nobil.

Grafina şi-a făcut o cruce apăsată, marcându-şi punct cu punct anatomia sacră, în clipa când trenul s-a pus în mişcare. Toţi pasagerii, minus Anatol, au secondat-o. Iancu Ghica a deschis cartea şi s-a cufundat în lectura vieţii Sfântului Serafim de Sarov, reluând ultimul rând citit: „*Le Prince de ce monde c'est le Demon*".

Pasagerii din vagonul Feodosiei Petrovna se înmulţiseră între timp. După câteva zeci de verste depărtare de Petersburg, în vagon au început a urca figurile umile, oameni îmbrăcaţi în straie de mujici, bărbaţi şi femei din stepă, nenorociţi care aduceau prea adesea cu ei bolnavi, schilozi, copii suferinzi. Ceilalţi pasageri de lume bună le făceau loc fără protest noilor veniţi, într-o mişcătoare confraternitate creştină; Erau în fond cu toţii pelerini, drumeţi spre Obţină Pustâni, care-i – chema la sine fără deosebire de rang şi ne-am. Altă dată, acelaşi

drum se făcea pe jos, oamenii veneau cu cizmele-n băţ cale de mii de verste până la locul unde se rostea adevărul, acum însă era mai lesne, drumul de fier scurtâse distanţele şi pelerinii se îmbulzeau.

— Rusia merge spre mântuire pe drumul de fier! i-a spus cineva generalului, ca-n vis. Apoi, acelaşi domn, care răsfoia o carte sfântă, cu ton de certitudine: *La prochaine grande renaissance chrétienne*, *s* il en *a une*, *s-accomplira sans doute en Russie*.[10]

Acelaşi domn, un limbut după toate aparenţele, s-a străduit să-l introducă pe Ghica în lumea pasagerilor, oferindu-i lămuriri, pe şoptite, despre persoanele mai importante:

— Doamna de colo, de lângă Anatol, e prinţesa Gagarina. Soţul ei a murit pe front, în iarnă. De-atunci, de când i s-a adus vestea, nu şi-a mai revenit. Face crize de delir care nu-i trec decât când e înfăşurată strâns în cearşafuri ude. Călătoreşte cu cearşafurile la ea, bătrânul acela din colţ, care stă la pândă, le are în valiză. Dacă e cazul, intervine.

Iancu Ghica n-a vrut să privească spre prinţesă, nici spre bătrânul gardian, dar limbutul insista în sporovăială, trecuse acum la un alt personaj:

— Pe doamna cu clopotul aţi observat-o? E o fostă faimoasă Magdalenă din Petersburg. În intimitate i se spunea Mon Bijou. Acum „bijuteria” e în retragere, dar posedă o frumuşică avere. Vrea să întemeieze lângă Obţină o mănăstire de maici. Feodesia Petrovna o tratează cu toată îngăduinţa, după cum aţi văzut. Foarte bine, zice ea, à-propos de banii Mariei: i-a luat de la oameni şi-acu îi dă lui Dumnezeu.

---

10 Apropiata mare renaştere creştină, dacă va fi vreuna, se va împlini, fără îndoială, în Rusia.

Ghica a încercat să se cufunde în lectură. Nu mai voia să audă asemenea poveşti, valabile în fond oriunde. Voise să evadeze din lumea cancanurilor de salon şi cafenea, şi a izbutit până la urmă graţie oamenilor umili pătrunşi în vagon. Generalul nu şi-a dat seama când anume s-a întâmplat această prefacere a călătorilor, dar la un anume moment a luat act de ea după miros: mirosurile fine, parfumul de săpun bun şi rufărie scumpă al pasagerilor cu care plecase a fost treptat covârşit de emanaţii corporale ciudate, dar calde, respiraţia lumii populare, izurile de mâncare proastă, combinate cu duhoarea de cojoace, cizme de iuft, dar şi de flori sforăgite de câmp, purtate sub cămaşă, care trimiteau gândul spre întinderile Rusiei. Ridicând ochii din carte, pentru a identifica sursa acestor mirosuri, generalul a trăit o clipă de ameţeală: în jur erau numai figuri rurale, bărboase, dar cu ochi inocenţi. Generalul se afla de fapt într-un sat circulând pe şine de tren. El se simţea înconjurat de populaţia unei staniţe care călătorea împreună cu stăpânii către capătul lumii. Călătofind cândva spre Athos, i se părea că urcă. Acum nu cobora, dar mergea orizontal spre mântuire. Fraternizarea în drumul spre mântuire i s-a părut generalului frumoasă şi nobilă, prin credinţă şi limbă, două puncte pe care şi Iancu Ghica jura. Aici, în tren, nu se vorbea decât ruseşte, iar din când în când se făcea sfânta cruce. Cu simplitate sau cucernic, stăpânii vagonului făcuseră loc acestor ţărani, care stăteau cum puteau, unii pe jos, la picioarele boierilor, alţii în picioare, printre boieri. Acelaşi domn, cititor de cărţi sfinte, i-a mai spus lui Ghica:

— L'ere a venir sera necessairement tout a fait differente de l'ere intelectualiste.[11]

---

11 — Era care va veni va fi negreşit cu totul diferită de era

În faţa lui Ghica, lângă grafina, se instalase un mujic cu muierea lui, un mujic bătrân, cu un ochi acoperit de albeaţă. Grafina îl cunoştea, convorbea blând cu el:

— Şi zici că nu te-ai vindecat, Vasili!

— Nu m-am vindecat, Înălţimea Ta, dar între timp, mulţumind Celui-de-Sus, mi-a murit şi vaca.

Mujicul vorbea şi cu ajutorul mâinilor, repeta mereu cuvântul „korova”, generalul a priceput până la urmă că vaca a fost jupuită, pielea vândută, iar cu banii rezultaţi se înfăptuia acest drum al mântuirii, la, Obţină Pustâni.

— E locul în care se soluţionează insolubilul, ca şi în Franţa, la Nantes! i-a spus lui Ghica acelaşi domn chel, nu fără un anume accent de maliţie. Şi tot el: Există, din păcate, chestiuni pe care societatea umană, din orice timp şi de oriunde, nu le poate soluţiona. Şi atunci se recurge la această cale: miracolul.

— E bine-totuşi că lumea încă mai crede în miracole! a convenit generalul. În acest sfârşit de secol e o salvare.

— Asta-i drept, a aprobat grafina. Numai că la miracol nu se poate ajunge dacă eşti un păcătos.

Domnul chel şi-a plecat nasul şi a tăcut. Avea însă o ireprimabilă mâncărime de limbă: a tăcut cât a tăcut, apoi din nou s-a adresat lui Ghica, singurul disponibil dintre pasageri:

— De fapt Rusia e un ocean uman, a spus el. Dacă ţarul nu comunică cu lumea din adânc decât printr-un trimis al ei, un sfânt sau un nebun, inteligenţia nu comunică deloc, stă la margine, aţâţând sau cultivând această stihie populară. Ce amăgire periculoasă!… Relaţia inteligenţiei cu poporul din care emană e de tip superstiţios, nu raţional. Poeţii adresează poporului incantaţii, anarhiştii proclamaţii, filosofii, în măsura în care

---

intelectualistă.

există la noi filosofi, fac teoria puterii poporului, încercând s-o ridice la absolutul matematic. Vom vedea ce se va alege din toţi aceştia, când acest absolut matematic, acest Deus *ira*e *se* va ridica.

Grafina l-a privit chiorâş pe acest liberal năpârlit, destul de bătrân ca să fie tânăr, apoi nu i-a mai dat nicio atenţie. A continuat a vorbi cu mujicii, ocupându-se de Vasili.

— De, Vasili, a spus ea, tot răul vine de acolo că nu mai avem credinţă, ca altă dată…

— Dar cine a stricat-o, Feodosia Petrovna? a întrebat mujicul, avid să afle, dar şi revoltat: Luminaţi-mă, ca să înţelegem şi să le dăm la cap. Căci altfel vine sfârşitul lumii! Şi Vasili s-a ridicat în picioare, hotărât să facă faţă, fie şi singur, acelui sfârşit iminent.

— Vedeţi?! şi domnul cu mâncărime de limbă i-a indicat pilduitor pe cei doi. Asemenea convorbiri pot avea loc şi la curtea ţarului. Noi practicăm un liberalism sui generis, de la care ţarii nu se exclud. Nicolae întâiul l-a ţinujt pe lângă el pe Ivan Koreicea, un oracol din popor. Alexandru întâiul cultiva sectele năpăstuite de biserica oficială, convins că de acolo va afla adevărul. Acum ţareviciul îl ocroteşte pe un anume Ioan. de Kronstadt, tot un oracol popular, care e poftit în multe din palatele aristocratice, ba chiar e înconjurat cu mari onoruri de prinţesa Dagmar, viitoarea ţarină. Mujicul smintit sau inocent e înconjurat de ţari cu un adevărat cult. Cu mult mai vechi decât cultul pe care i-l acordă aceluiaşi mujic literatura noastră liberală. Avem de fapt două guri prin care se rosteşte divinitatea: un ţar-mujic, pentru uzul ţarului, şi un ţar-ţar pentru uzul întregului popor. Ce vreţi mai mult? apoi şoptit, la urechea generalului: De ce oare n-am avea şi noi un parlament?

Dar grafina auzise. S-a congestionat de mânie şi a

strigat, trezind întregul vagon:

— Ce caută un liberal în trenul de Obţină? apoi energic: Băieţi, puneţi mâna pe el! apoi spre inculpat: Domnule, te poftesc să cobori imediat!

Domnul chel şi-a luat bagajul şi s-a precipitat speriat spre ieşirea din vagon. Vasili era furios. Secondând-o pe grafină, el ca bărbat ce era, a socotit necesar să arunce

O vorbă pe jumătate amară, pe jumătate ameninţătoare:

— Ehei, îi cunoaştem noi pe domnişorii ăştia care calcă pâş-pâş pe la marginea poporului sau pe deasupra lui, da nu ştiu ce-i în inima gloatei…

Vasili se obrăznicea, îşi luase nişte îndrăzneli pe care

I le îngăduia doar apropierea de grafină. Bântuia în aer un duh sfânt de anarhie. Micul incident a însufleţit pasagerii, cineva a întrebat:

— Ce s-a întâmplat, Feodosia Petrovna?

— Nimic, a răspuns ea, liniştind lumea. Un mic păcătos.

În tăcerea stânjenită care. s-a lăsat, Ghica s-a reîntors la lectură. Într-un târziu, Vasili a oftat”, apoi a meditat filosofic pentru sine:

— Grele şi multe-s păcatele lumii…

Ghica citise tocmai un text, în cărţulia dată de grafină, în care acelaşi lucru, spus de un mujic, era formulat – explicit! – într-o frumoasă franceză. I-a plăcut textul: „*Ceux qui vivent dans le corp ne peuvent plaire a Dieux*!” A reprodus pentru cei din jur această propoziţie şi discuţia a căpătat un curs nou, ca într-un salon:

— Il faut se depouiller du corps, vivre en quelque sort hors du corps![12] a strigat cineva.

---

12 — Trebuie să te desparţi de trup, să trăieşti într-un fel în afara trupului.

Altcineva a protestat, pretinzând că aceasta nu se poate – cum ai putea să trăieşti fără corp! apoi a şi argumentat:

— Mais alors, la limite de la mortiţication c'est le suicide! Şi îndoindu-se: Telle est donc l'extremite de la sainteté chrétienne? Je m'en doute![13]

— Mais oui! l-a contrazis imediat altcineva, un domn gras, aproape apoplectic. Je me tue moi-même parce que je ne peux pas vivre impur. Je prefere mourir pour être pur. Je me mortifie moi-même, ckaque jour![14]

Acest dbmn, care se mortifica zilnic, era plin ca un butoi pe care nu-l încăpeau cercurile. Textul însă nu-i aparţinea, era un citat din Sfântul Ioan Scăraru, şi propoziţia, desprinsă de autorul provizoriu, a ridicat dezbaterea la cote foarte înalte, pe care generalul Ghica nu le putea urmări cu oricât de mare efort. El a aşteptat totuşi cu pacienţă ca nivelul discuţiei să recadă mai jos, la un punct mai accesibil şi lui, în orizontul profan. Discuţia a şi căzut, destul de rapid, în planul profan, la dilema căsătorie sau castitate, în care şi Iancu Ghica putea interveni. I-a venit în ajutor grafina, care a propus participanţilor o aplicaţie la principiile formulate mai înainte: căzut Tolea.

— Căsătorie, castitate?! Niciun punct de conciliere. Punctul arzător al cărnii e şexul. Abia după asta vine stomacul. În al treilea rând vanitatea. Acestea sunt şi cele trei blesteme ale lumii: înmulţirea, foamea, puterea. Or Tolea le-a învins pe toate: e şi cast, şi vegetarian şi simplu cu duhul.

---

13 — Atunci limita mortificării este sinuciderea. Aceasta să fie extrema sfinţeniei creştine ? Mă îndoiesc.

14 — Ba da. Mă ucid ei^ însumi, nu pot trăi întinat. Prefer să mor, ca să fiu pur. Mă mortific eu însumi în fiecare zi.

Toată lumea s-a întors spre Anatol, cu uimire şi admiraţie, toţi făcând parte din lumea celor trei blesteme. Tânărul moţăia. Chipul lui palid a impus un respect înfiorat, vecin cu veneraţia sacră. S-au îndreptat priviri pline de consideraţie şi spre grafina, care s-a apărat însă cu modestie:

— O, nu, nu. Eu sunt, o recunosc cinstit, înapoia lui Tolea cu mult. Am fost căsătorită, ba am făptuit chiar şi o mare eroare: i-am dat naştere lui Pierre. Apoi răsuflând uşurată: Dar prin Tolea mă răzbun.

Castitatea, după opinia Feodosiei Petrovna, reprezenta nimic altceva decât „purificarea absolută sau castrarea completă”, adică atingerea nevinovăţiei pure. Tolea, pretindea grafina, în uluirea generală, atinsese şi această performanţă: era nevinovat ca un prunc.

— Copilului ăsta, a spus ea fericită, niciodată nu i-a mirosit a fustă. Şi prevenindu-i pe cei perverşi: Să nu vă închipuiţi cumva c-a fost un anormal!

— Dar cum a izbutit totuşi minunea asta, Feodosia Petrovna, fără să creadă în Dumnezeu? s-a minunat acelaşi individ rotund.

— Uite c-a izbutit! a admis altcineva, un expert în asemenea chestiuni, care îşi mângâia barba anemică. Şi cu un ton savant: Gradul suprem al purităţii consistă în a rămâne acelaşi, adică indiferent, şi în prezenţa fiinţelor animate şi a celor inanimate, şi a celor grăitoare şi a celor mute. Ca spre exemplu acest tren, care merge, dar şi stă pe loc.

— El a ajuns la asta! l-a asigurat grafina, indicându-l demonstrativ pe Tolea. Deşi tot ea a mai adăugat: Castrarea fizică nu-i suficientă însă, nu este eficace până nu se ajunge la rădăcina sexului, la castrarea metafizică!

Trenul stătea pe loc. Aceasta irita. Lumea populară nu putea participa la discuţie, care se purta în franceză,

dar şi fiindcă termenii folosiţi în ruseşte o depăşeau. Vasili urmărea totuşi încordat sporovăiala, aşteptând să-i cadă un cuvânt şi-n ruseşte. Chestiunea cu „castrarea metafizică-avansată de grafină, a produs totuşi unele îndoieli. Cum se putuse realiza?

— Asta graţie Siberiei, Feodosia Petrovna! a presupus un domn.

— Ba graţie lui, prin asceza la care s-a supus! Să fie clar: Tolea nu mai are astăzi sex, la el s-a închircit.

— Ce vă miraţi! a tunat cu glas de bas posesoarea clopotului, care până atunci fusese mută. Şi tot ea: Vă spun eu că aşa ceva s-a mai văzut.

Afirmaţia a înfierbântat adunarea, provenea de la o autoritate, dar grafina n-a dat atenţie fostei Magdalene, s-a făcut că n-o bagă în seamă, acum când se discuta un lucru atât de serios şi important. Feodosia Petrovna a aţâţat şi mai tare curiozitatea uimită a celor prezenţi, inclusiv curiozitatea oamenilor din popor, care pricepuseră totuşi despre ce-i vorba şi se cruceau, atunci când a întrebat:

— Ştiţi cum arată azi sexul lui Tolea? Şi după o pauză: Ca un ciorchine uscat. Şi către Tolea: Tolecika, nu te sfii!

Tolea nu auzea, părea ca şi mort, rămăsese înghesuit între un cerşetor, care se păduchea, şi între prinţesa tânără, în ţinută cochetă de mare doliu.

— El a ajuns, a mai spus grafina, la un înalt grad de purificare, fie şi pe o cale atee, dar care-l face apt să intre în rândul slujitorilor bisericii.

— Să-l ajute Dumnezeu 1 a aprobat Vasili.

Domnul sceptic de lângă Ghica s-a simţit dator să-l lămurească, în şoaptă:

— Rusia are două serii de sfinţi, înscrişi pe două calendare. Voi cei din Europa nu ştiţi. Unii sunt sfinţii credinţei oficiale, adică ai calendarului oficial, alţii ai

necredinţei, ai calendarului secret, care va veni, luându-şi revanşa cândva, la sfârşitul lumii. Tolea aparţine calendarului secret, dar grafina vrea să-l treacă pe prima tabelă, să-l pună în valoare încă de pe acum, în calendarul oficial, alături de mai-mariii zilei. Şi-n încheierea lungului discurs: *Nous sommes touts* les *complices de Fiodor Michailovitche*. *Les points d'appui du Dostoiewsky*, *vous le savez bien*, *sont l'orthodoxie*, *l'autocraţie*, *le peuple*.[15]

Acest sceptic vorbea şoptit, grafina nu-l putea auzi, drept care n-a fost anatemizat şi nici silit să coboare din vagon. Făcând cu ochiul spre Tolea, el i-a mai spus lui Ghica:

— Avem în faţă un demon recuperat. Apoi tare, către grafină: Vă felicit cu umilinţă, Feodosia Petrovna.

Dar în vagon, la prima staţie, a fost urcat cu de-a sila şi un alt pasager, un popă în lanţuri, care urma a fi dus la închisoarea duhovnicească de la Obţină. Apariţia a provocat rumoare, fostul preot fiind păzit de jandarmi cu puşcă, plus un călugăr cu o carte de rugăciuni sub braţ. Prizonierul fusese caterisit, exclus din cler şi anatemizat, dar ispăşirea nu revenea aşezămintelor penitenciare civile, ci tot bisericii, în cazul dat mănăstirii Obţină. cea care asigura desăvârşita purificare. Iancu Ghica a presupus că se afla în faţa unui abătut de la dreapta credinţă, un răsculat împotriva dogmelor, dar cineva i-a şoptit că păcătosul ţinea de o altă tagmă.

— E un sodomizat.

— Aud bine?

— Da, n-aţi mai auzit? Sunt şi din ăştia. O comunitate de credinţă e şi un cumul de păcate, oriunde în lume. Şi teoretic: E lumea!

---

15 Toţi sîntem complicii lui Fiodor Mihailovici. Punctele de sprijin ale lui Dostoievski, le ştiţi bine, sînt ortodoxia, autocraţia, poporul.

— Nenorocitul ăsta, s-a auzit vocea altcuiva, trăia cu găinile din ograda lăcaşului sfânt. Mai ales cu puicuţele. Le călca.

— Ehei, nu era va să zică un clapon!

Rumoarea iscată de acest caz nu mai putea fi potolită. Faţă de oroarea acelui păcătos în lanţuri, Marfa Mateevna, care tocmai se închina, reprezenta sfinţenia. Şi chiar liberalii aflaţi în vagon.

— Păcatul e cu atât mai mare, a dilatat cineva subiectul, cu cât ticălosul era preot de mir, nu călugăr.

— Avea adică îngăduită muierea!

— Ei şi? Lui i-au plăcut puicuţele. Pe toate le spovedea. Acu o să afle şi el calea spre pocăinţă.

O voce metalică, o trompetă a Ierihonului, a sunat însă brusc, stingând celelalte glasuri şi aducând peste adunare un fior apocaliptic:

— O să vedeţi, de-aici încolo începe Sodoma şi Gomora.

Ascultând această dezbatere, la care nu luase parte decât prin câteva intervenţii, Iancu Ghica medita la forţa vitală a acestei omeniri, la clocotul păgân de viaţă care o împingea înainte. De o parte stătea Tolea, dincolo de orişice ispite, de alta Marfa Mateevna sau Mon Bijou, o izbăvită, într-un colţ se afla şi acel popă în lanţuri, pornit pe drumul ispăşirii, în toţi zbătându-se să se rostească un fior creştin”. Ce lume bună!” şi-a spus. La Plevna, generalul cunoscuse şi nişte alţi ruşi buni, deşi erau nişte radicali, adepţi ai doctrinei lui Neceaev. Îi cuceriseră admiraţia fiindcă se comportau ca sfinţii. Decalogul acestor asceţi sui generis era atât de impresionant încât generalul îl notase într-un caiet: *„Le revolutionnaire est un individu’* [16]*marque*. Îl *n-a ni interets, ni affaires, ni*

---

16 „Revoluţionarul este un ins ales. El n-are nici interese, nici afaceri,

sentiments personnels, ni liens, rien qui lui *soit propre, pas meme le nom*”. 1

Generalul căuta acum în memorie un text din Talasie Libianul sau din Grigorie Sinaitul, pe care să-l alinieze la textul lui Neceaev, fără a fi nevoie să mai schimbe vreun cuvânt. A găsit un text care se potrivea, minus două cuvinte: „le revolutionnaire” şi „la révolution”, care puteau fi înlocuite prin „le croyant” şi prin „le Dieux”. În cazul lui Tolea, grafina schimbase cuvintele cu mâna ei. Acum, în drum spre Obţină, cunoscuse şi alţi sfinţi sau candidaţi la sfinţenie, încă neincluşi în calendarul oficial, dar foarte numeroşi şi ei. Era o lume care intimida prin vocaţia ei misionară. În ateism sau în credinţă, această lume îşi impunea constrângeri ascetice dintre cele mai bizare: o sectă ai cărei ferventi practicau castrarea rituală – scopiţii – ajunsese până în bălţile Dunării, o altă sectă practica purificarea prin incendiu. Aceştia erau desigur extremiştii unui spirit, care, în media lui, era încorporat în pasagerii din vagon. Mai cuminte decât toţi era acelaşi Tolea, care moţăia, pendulând cu capul între umărul cerşetdrului şi pieptul tinerei prinţese îndoliate.

— Aceasta este democraţia noastră: umilinţa şi frăţietatea creştină! a proclamat grafina, înglobându-i într-un gest de binecuvântare pe! toţi pasagerii din vagon, inclusiv pe Marfa Mateevna şi pe acel sodomizat. Apoi focos, cu înverşunare: Orice drum are o ţintă, noi toţi avem una. Ce ţintă are însă democraţia Apusului, *demonocraţia*?

La capătul drumului spre care trenul înainta, prin noapte, strălucea într-o lumină de auroră boreală oaza spre care aspirau cu toţii: Pustnicia Obţină. Generalului i-a fost frică din nou, chiar dacă ştia că ocuparea Bucureştilor

---

nici sentimente personale, nici relaţii, nimic care să-i fie propriu, nici măcar nume.“

– dac-ar fi fost să se mai întâmple! – avea să fie săvârşită de nişte sfinţi.

Între timp, în trenul cu pelerini, către Obţină Pustâni, a urcat şi Domnul Consul. Iancu Ghica îl cunoscuse la Petersburg şi rămăsese cu o plăcută impresie despre acest fost diplomat care iubea sudul. Şi Constantin Ivanovici Leontiev l-a recunoscut pe general, consemnându-l cu plăcere:

— O, le Roumain!

Domnul Consul a schimbat câteva formule de politeţe cu Feodosia Petrovna, cu ceilalţi domni din vagon» după care a revenit la obsesia lui: sudul. Nu avea însă cu cine discuta despre sud, toţi cei din jur erau ruşi. Şi atunci din nou, ca şi la ceainăria de pe Nevski-Prospekt, în iarnă, s-a adresat lui Ghica:

— Cu dumneata mă pot înţelege, i-a spus, fiindcă în mod sigur ai văzut o creangă de portocal.

Remarcă a atras atenţia asupra lui Ghica, deşi generalul nu se născuse în sud, sub o creangă de portocal. Totuşi, Domnul Consul a continuat:

— Oricând ai rupe-o, în orice anotimp, această creangă are pe trupul ei, într-o miraculoasă inflorescenţă, frunze, flori şi fructe. Nimeni, nicio forţă cosmică nu poate întoarce înapoi, în nefiinţă, aceşti muguri…

— O! a exclamat generalul, confirmându-l.

— Ideea de resurecţie, a continuat domnul Leontiev, nu se putea naşte decât acolo, în sud. Apoi brusc, întorcându-se spre Ghica şi i; zolându-l: Cunoşti iarna rusă?

Ceilalţi pasageri păreau indiferenţi la această conversaţie, care de fapt era un monolog/ cineva, totuşi, simţindu-se jignit pentru atingerea care fusese adusă iernii nordice, a intervenit, exprimând mai mult o nedumerire:

— Constantin Ivanovici, spune-mi, rogu-te; dar nu de

acolo din sud vine şi credinţa în Alah, islamismul?

Domnul Consul a râs şi a preferat să-şi continue tetcă-tete-ul cu Iancu Ghica:

— Ce ştiu ei! a spus el superior. Apoi concesiv: Desigur, şi iudaismul, şi creştinismul, şi islamismul s-au născut acolo. Dar aceasta confirmă credinţa mea în acest copac miraculos al sudului. Apoi din nou spre Ghica, de data aceasta cu suferinţă: De ce-aţi rupt cu Sudul?

Iancu Ghica nu resimţea însă nicio vinovăţie. Până atunci nimeni altcineva nu-i adr esase un asemenea reproş. Domnul Consul însă a continuat a-i imputa:

— De ce-aţi sfărmat această sublimă solidaritate cu sudul, pe care otomanii o garantau prin injustiţia lor?

— Vai de mine, domnule! a strigat Ghică, apărându-se cu mâinile. Păi noi ne felicităm c-am scăpat!

— Da, da!… De ce-aţi pulverizat această unitate arhaică, de ce-aţi ieşit din indiviziune? Şi ferindu-se de o greşită interpretare: Mă refer nu la indiviziunea păgână, ci la cea creştină! Fiindcă de aici înainte va începe, în această parte a lumii, haosul naţiunilor…

— La ce vă referiţi? a întrebat alarmat generalul.

— Cum la ce mă refer?!… Nu vă daţi seama că o să vă acapareze Apusul, că o să vă invadeze chiar, cu gheaţa calculului său egoist? Şi într-un strigăt de apocalipsă: Nu gheaţa imperiilor, gheaţa Capitalului!

Cele două slujnice, Daria şi Maşa, cu care Domnul Consul urcase în vagon „au scos dintr-o boccea o blană şi i-au înfăşurat stăpânului picioarele. În vagon se făcuse răcoare. Feciorul, un valet bătrân, de care Constantin Ivanovici nu se putea dispensa în călătorii, a apărut cu samovarul şi a distribuit persoanelor din preajma Domnului Consul ceşti cu ceai. Ghica a băut ceai şi s-a pregătit să asculte. Constantin Leontiev, după câteva sorbituri fierbinţi, a urcat la o disi>oziţie ceva mai bună,

deşi nu prea:

— Eu am fost împotriva acestui război, a mărturisit el. E motivul pentru care am şi demisionat din misiunea mea la Istanbul. Vreţi, să ştiţi mai amănunţit de ce? Iată: în 1812, când Rusia şi-a ieşit din şinele ei, ajungând până la Paris, cu, ce s-a întors de acolo? Cu ideile învinsului. Molipsirea de liberalism a început de atunci!… Acum mă întreb: ce se va întâmpla după acest voiaj nefericit până la Constantinopole 1 Am izbutit să cucerim cheile Orientului? O, nu! Şi atunci?

— Crezi că ne vom molipsi de islamism, Constantin Ivanîci? a întrebat acelaşi individ spăimos.

— Cred că ne vom molipsi de transformări! a spus Domnul Consul. E singurul rezultat. Căci se confruntă de aici înainte deschis două lumi, două continente spirituale. De la Renaştere încoace…

În vagon scâncea un copil. Copilul, cu glasul lui de sugar, a atras către sine toată atenţia pasagerilor. Mama, o ţărancă, l-a extras pe prunc din scutece, i-a schimbat pelincile ude, apoi i-a dat să sugă. Feodosia Petrovna a urmărit cu un ochi matern aceste operaţii, intervenind din când în când cu sfaturi oportune:

— Şterge-l bine şi între picioare!… Aşa!… Cum îl cheamă? A, Ivan!… Nu-l lega atât de strâns, draga mea!

Dar sugarul continua să plângă, acaparând pasagerii, o persoană a propus ca pruncul să fie legănat cu rândul. Domnul Consul nu auzea plânsul, îşi urma de unul singur peroraţia:

— Aţi întrebat ce înseamnă capital? Vă 1 răspund. Capitalul e iadul contemporan, e deşănţarea ideii de libertate, întoarcerea acesteia în revers, în haos adică- Capitalul e ateu, o ştiţi bine. Deci veţi pierde credinţa. Capitalul e antinaţional. Deci iluzia naţionalităţii se destramă pe veci pentru voi, adică pentru toţi cei din sud.

Capitalul e individualist. Deci veţi pierde coeziunea care vă lega ca inşi, până ieri, coeziune care vă aduna într-o lege comună şi într-un sens. Veţi pierde deci şi actualele rânduieli ierarhice. S-a zis că aristocraţia, cu ordinea, dar şi cu sublimul, care e ascensiune. Veţi trăi gregar, în mlaştina democratică a plăcerii egoiste, în lăbărţare civică şi în demagogie. Cetatea eternă se va prăbuşi, veţi avea cetăţi, adică oraşe industriale, inundate de pestilenţa gunoaielor.

— Constantin Ivanoviei, nu înţeleg, a strigat un pasager, ne îndemnaţi să ne întoarcem înapoi la antichitate?

— Nu, a răspuns el, căci noi, ruşii, n-avem antichitate, ca cei din sud, precum domnul! – şi l-a indicat pe Ghica. Noi trebuie să rămânem pe loc, în starea în care ne aflăm azi.

LUI Ghica din nou îi era frig sau frică. Se ştia că Domnul Consul era partizanul „îngheţării Rusiei”, în forma sa prezentă, pentru a-şi păstra „esenţa şi credinţa” şi pentru a nu sucomba în „gheaţa calculului egoist”, cu mult mai corozivă, după cum. susţinea apostolul. frigului. El şi-a expus din nou teoria, o teorie care-l făcuse indezirabil – în cercurile liberale, urât – în cercurile revoluţionare, privit cu prudenţă – în cercurile panslaviste, cercuri care taxau aceeaşi teorie drept un exces, dar, în acelaşi timp, foarte popular. Unul dintre fervenţii „teoriei”, aflat în preajmă, a şi întrebat:

— Şi cine, Constantin Ivanovici, ne va garanta rămânerea noastră pe loc? Majestatea-Sa ţarul, Sfântul Sinod, Armata?

Domnul Consul ma socotit util să acorde vreun răspuns. Cel mai deznădăjduit părea generalul, care nu pricepea cum izbutise ţara lui – şi el pe deasupra! – să cadă într-o asemenea dandana, dilemă de proporţii

universale, formulată când se aştepta cel mai puţin, ieşind din gura unui personaj nici măcar oficial. A întrebat:

— Domnule Consul, dar de ce noi, românii, trebuie să fim obligatoriu dependenţi de nord, de sud, de est sau de vest! E oare fatal?

Constantin Leontiev a convenit, în sfârşit, să răspundă:

— Chestiunea nu e numai a voastră, e a celei mai mari părţi din omenirea de azi. Se extinde, da, o lume nouă! Şi atunci la ce se poate nădăjdui?

Toate persoanele prezente la acest schimb de idei au tresărit cu fior şi s-au strâns în jurul Domnului Consul, gată a se împărtăşi din noua nădejde, formulată de un diplomat în retragere.

— La ce putem nădăjdui? a reluat întrebarea şi un alt domn.

Domnul Consul a aruncat, oracular:

— La un stat gheţar, care să preia funcţia lui Dumnezeu pe pământ. Şi tot el, cu mâhnire: Din păcate, un asemenea ideal e irealizabil în Rusia de azi, cu ţarul ei liberal, cu biserica ei decăzută, agonică…

Pasagerii din jurul Domnului Consul au bătut în retragere, după aceste cuvinte, nu voiau ca tocmai aici, în trenul spre Obţină, să se arunce cu vorbe nesăbuite împotriva ordinii de stat. În aceste condiţii, Domnul Consul vorbea doar pentru sine şi pentru Iancu Ghica:

— Va trebui să-l regăsim pe Dumnezeu.

— Sau să-l negăm total! s-a auzit o voce din întuneric. Căci tot noi îl vom da lumii pe anticrist!

Domnul Leontiev nici n-a auzit, şi-a continuat peroraţia:

— Va trebui să intervină, a spus el, o reformă religioasă, echivalentă unui nou botez.

Nici cealaltă voce nu s-a lăsat, şi-a urmat nestânjenit

partitura:

— Rusia va avea destinul Egiptului faraonic. Acolo, o mulţime sătulă de stat a trecut la creştinismul anahoretic, lăsând statul să se prăbuşească. Aceasta a fost prima revoluţie a creştinismului, ca religie a săracilor sătui de stat. Ceva mai târziu avea să urmeze căderea Romei. Apoi căderea Bizanţului ca stat creştin împilător. Va veni la rând căderea celei de a treia Rome, Rusia. Deja câţiva cugetători lucrează în această direcţie. De la Iasnaia Poliana vin veşti că Lev Nicolaevici ar medita la ceva, spre deosebire de Fiodor Mihailovici, care ar medita la altceva, în sens contrar. Acest din urmă domn, care e un anacronic, ar vrea să salveze absolutismul, unindu-l pe veci cu soborniceasca biserică. Ceea ce e o stupiditate. Contele Lev Tolstoi vrea în schimb să rupă creştinismul şi de stat şi de biserică, lăsându-le pe ambele să se prăbuşească. Asta da! Aceasta va fi cea mai mare revoluţie care se aşteaptă, deşi unele-spirite, chiar din acest vagon, sunt sceptice. E cu neputinţă, zic aceşti domni, ca ruşii să renunţe la stat. Ei se vor reconstitui sub un alt nume, dar tot sub formă imperială. Absolutismul nostru s-ar afla, zic ei, în interior, chiar în spirit.

Feodosia Petrovna voia să curme cu această dezbatere, care „sigur, îi făcea rău lui Tolea. Tânărul călătorea totuşi spre un tărâm al liniştii. De ce, în drumul spre acolo, drumul purificării, să se întâlnească în chip absurd cu un Dumnezeu al neliniştii! Grafina, care îl cunoştea bine pe Constantin Ivanîci, le-a făcut semn celor două slujnice ale lui, îndemnându-le să cânte ceva, un psalm, ca să-i acopere vocea, şi – lui şi celuilalt, din întuneric. Daria şi Maşa au început să cânte. Constantin Leontiev a luat act de această stratagerr. a inocentă, a zâmbit şi i-a spus lui Ghica:

— Ce caraghioşi sunt! Cum se tem de orice gând,

oricât ar fi de timid, cum îi paralizează frica... Apoi concesiv: Adevărul este, dragul meu, că eu nu sunt un arierat, cum pretind adversarii mei din toate taberele, ci un reformator. Domnul Podedonoştev, eu care sunt asimilat de obicei, doreşte o îngheţare sterilă. Eu doresc altceva, o îngheţare fertilă, o curăţire spirituală, o rebotezare...

Copleşit de dialogul divergent, care-l trimitea la antipozi prin fiecare propoziţie, Ghica a izbutit să spună:

— Un popor care pune totul pe achiziţionarea mântuirii sau pe negarea mântuirii e un popor viu, un popor care caută...

— Înţelege-ne, i-a mai spus Leontiev, n-o facem numai pentru noi!

Trenul stătea de mult pe loc, încremenit pe şine într-o staţie. Generalul a deschis fereastra să vadă ce se întâmplă, deşi nu se întâmplase nimic: trenul stătea. Doi cantonieri, cu lămpi «în mâini, veneau în lungul liniei, ciocănind roţile. Zgomotele ciocanelor sunau strident, în noapte. Undeva, probabil, sub un vagon, se înţepenise o roată într-o osie arsă. Prinţesa în doliu începuse să tremure, poate din nerăbdare, apoi să dârdâie, apoi să scoată ţipete. Vagonul s-a însufleţit. Bătrânul gardian a scos din valiză cearşaful ud, şi, cu ajutorul femeilor – după retragerea bărbaţilor – i l-a aplicat văduvei pe piele. Domnul Consul a scos capul pe fereastra şi a strigat spre cantonieri, în ruseşte:

— Cât mai stăm?

— Ehei, cine – ştie? s-a auzit răspunsul.

Profitând de oprire, un puhoi de pelerini săraci a dat năvală în vagon. Purtau cu ei icoane mari, de lemn, şi prapuri uriaşi de pânză, cu ciucuri auriţi, şi cruci de procesiune cu chipul celui răstignit. Aceşti mujici – i s-a spus generalului – veneau tocmai» din răsăritul Rusiei, de pe Volga, şi chiar din Siberia, de pe Enisei. Noii sosiţi s-au

înghesuit în vagon, peste ceilalţi, ocupând cu ustensilele lor sacre toate spaţiile. Vagonul arăta ca un altar mişcător. Daria şi Maşa cântau. Au început şi ei să cânte. intrând în cor:

„Spăla-mă-voi cu isop şi mă voi curaţi.

Şi mai curat decât zăpada mă voi albi...”

În vagon era o lumină de veghe, un semiîntuneric, cei mai mulţi pelerini dormitau sau dormeau, trenul nu se mişca din loc, rămăsese acolo în halta dintre pustietăţile lunare, dar călătorii continuau drumul în semitrezia sau veghea lor, aşa cum apele curg şi noaptea, când malurile pare că stau pe loc. În starea pe loc sau în mersul trenului, un glas de femeie povestea ceva ca într-o visare. Apoi alt glas, din alt vis, i-a dat răspuns.

— Ce spun? l-a întrebat Iancu Ghica, în şoaptă, pe domnul Leontiev, care dormita alături de el.

— Povestesc despre Serafim de Sarov, a răspuns Domnul Consul.

— A trăit de mult! a consemnat generalul, care nu adormise.

— O, Sfântul Serafim e aproape contemporan cu noi! a precizat domnul Leontiev, pe deplin trezit. A apucat, e drept, secolul Ecaterinei şi al Revoluţiei Franceze, dar acel sfârşit de veac a trecut pe lângă el ca într-un zbor de fantasme. Nici războaiele napoleoniene, nici răzvrătirea decembristă nu l-au atins pe Sfântul Serafim. N-aş putea să vă spun nici când, nici dacă a murit. Dintre toate câte s-au întâmplat atunci, în Rusia, numai ceea ce s-a petrecut cu el e real.

— Chiar?

— Există o istorie reală şi o istorie iluzorie, a mai spus Leontiev. Cea sacră ţine de real. Cealaltă, iată, face victime provizorii! şi Domnul Consul l-a indicat cu simpatie pe Ghica pe care îl socotea prea prins de provizoriu.

Între timp, una din vocile umile din vagon povestea ceva prin întuneric. Cei doi au tăcut şi au ascultat. Povestea era o simplă poveste sacră despre Sfântul Serafim, ultimul sfânt al Rusiei. O muiere, Matriona, spunea, povestea, intrase într-o zi. În pădurea de pini la cules ciuperci. Nu departe, într-o poiană, era Sfântul. Stătea pe-o cioată, în cămeşoiul lui alb, cu ochii în sus. Matriona nu-l vedea, se tot apleca să culeagă ciuperci, cu gândul la ale ei şi cu ochii în pământ, Când înălţă însă o dată capul, ce să vezi? ursul! Matriona ţipă, namila de urs se sculase-n două labe, s-o rupă. „— Părinte, mor!” – şi Matriona a căzut lată. Sfântul a făcut un semn către urs, care s-a şi tras îndărăt în pădure, în pustia lui, unde însă a adăstat. Apoi Sfântul a venit la muiere, a luat-o de subţiori, a ajutat-o să se aşeze pe cioata aceea, ca să-şi vină-n simţiri. Ursul, între timp, s-a întors şi s-a aşternut la picioarele Sfântului, ca un miel blând. „— Părinte, mă omoară!” a strigat Matriona, văzând ursul între ea şi Sfânt. „ De ce ţi-e frică de moarte, fato? a întrebat Sfântul. Căci moartea bucurie este”. Apoi Sfântul Serafim a scos din traista lui un dărab de pâine, a rupt şi i-a dat ursului, întinzând o bucată şi Matrionei şi îndemnând-o să-i dea fiarei în gură, cu mâna ei. „Părinte, o să-mi înhaţe pâinea cu mână cu tot!” a spus ea, tremurând. „Nu, maică, nu te teme! a liniştit-o el. Nu-ţi face niciun rău. Nu vezi cum fiarele sălbatice, precum ursul acesta, ni se supun? Dac-aş avea nişte foarfeci, acu pe loc l-aş tunde”.

Un copil, aflat în întuneric, râdea, râdea în hohote, cu glasul lui frumos, copilăresc. Acelaşi glas, oprindu-se din râs, a întrebat:

— Deduşca, dar de ce nu l-a mâncat ursul pe Serafim?

— Păi cum să-l mănânce, băiete, când chipul sfântului răspândea bunătate şi când carnea lui amirosea a

rai!…

— Dar carnea Matrionei?

— carne!… Apoi şoptit: Tu să ştii, băiete, că Matriona e lumea, lumea cea multă şi proastă, care de mult a părăsit raiul, şi care se sperie de moarte de-i tremură carnea.

— Şi ursul?

— Ursul e Rusia.

Generalul care asculta atent, privind în direcţia glasului aceluia, s-a întors întrebător spre Domnul Consul. Acesta a preluat gândul femeii şi l-a tălmăcit într-un mod mai savant:

— Prin acest urs, animal sacru, care stă de-a dreapta Sfântului şi cu care Sfântul comunică, Serafim se ridică la prestigiul unui evanghelist.

— Deci nu patru, ci cinci! a notat generalul.

— Leul, taurul, vulturul, îngerul care au stat în preajma lui Marcu, Luca, Ioan, Matei îl vor primi între ei, de aici înainte, şi pe urs, ursul Sfântului Serafim!

— Treceţi îngerul printre animale sacre?! a întrebat Ghica, mirându-se din nou.

— Îngerul e şi el o fiinţă intermediară, mediatoare, ca şi leul, taurul, vulturul sau ursul. Prin acest urs al lui Serafim creştinismul nostru nordic se ridică în fine la tăria creştinismului primitiv, din sud, cel ce a fost închipuit în pustia Iudeii şi răspândit prin cuvântul apostolilor.

Femeia care povestea nu-şi încheiase cuvântul de lămurire către băieţel. Cei doi au ascultat:

— Când carnea lumii va mirosi din nou a rai, măicuţă dragă, lumea n-o să se mai sperie de Sfânta Rusie şi pe pământ va fi linişte şi bună rânduială…

— Şi cu carnea aceasta ce mai e?! a mai întrebat Ghica. De ce, obligatoriu, trebuie să miroasă lumea a rai? De ce Rusia trebuie să aducă mântuirea lumii?

Întrebarea a rămas un timp în suspensie. Domnul

Consul pregătea probabil un nou răspuns savant. Dar aceleiaşi întrebări, de pe o altă poziţie, liberală, îi răspunsese, nu cu mult în urmă, Pierre:

„Mesianismul nostru arde, hrănit indiferent cu care combustibil. Scoateţi-l din sufletul rus pe Hristos, cum se încearcă azi, şi introduceţi-l pe antihrist – aşa cum nu se va izbuti!, şi mesianismul nostru va arde mai departe, poate şi mai triumfător, mai liber. Omenirea de mâine nu-i altceva decât materia mesianismului rusesc, aluatul din care mâinile Mujicului-Ţar vor scoate pâinea salvării”.

„— Pentru cine, a întrebat Ghica, dacă nu va mai fi Dumnezeu?”

„Fie şi. pentru antidumnezeu. Dar te asigur că Plinea va fi rumenă”.

„— Cine poate crede în utopia aceasta?” a mai întrebat.

Deocamdată domnul Fiodor Dostoievski, dar şi mai tânărul domn Constantin Leontiesv. Ai să-l cunoşti!”

Îl cunoscuse între timp, îl cunoştea şi i se păruse rezonabil, până cu puţin înainte. Dar Domnul Consul râdea, bine dispus:

— O, nu vă speriaţi voi toţi acei care reprezentaţi lumea profană: Rusia încă doarme. Trezirea ei nu s-a produs încă, pregătiţi-vă pentru acel moment! Şi cu un fin surâs: Supa n-a dat în clocot, să ştiţi.

— Cum n-a dat? şi Ghica şi-a gâfâit întrebarea. Aud pocnet de gloanţe, de bombe…

— Mă refer la cu totul altceva! l-a calmat Domnul Consul. Nu la bombele care au eclatat ieri sau vor bubui mâihe, ci la cu totul altceva: la lumina harului. Şi cu suferinţă: Deocairidată Rusia nu-l are. Apoi exaltat: O, nu, Rusia trebuie mai întâi să primească harul şi apoi să-l împrăştie în lume. Deocamdată nu-l are…

— Dar eu cred în schimbarea la faţă a Rusiei, a mai

spus ca-n vis. Altfel n-aş fi rus.

Ce putea să răspundă generalul, care se simţea strâns ca într-un cleşte! Ghica voia acum să se dezmorţească, ar fi vrut chiar să părăsească vagonul, să se mute în altă parte, dar un alt glas din întuneric a început a povesti. A rămas cuminte la locul lui, în timp ce Domnul Consul se pregătea să-i tălmăcească: Nu departe de sălaşul Sfântului Serafim era şi o mănăstire de maici, mănăstirea Diviev, a cărei stareţă era una Xenia Mihailovna, o muiere aprigă întru Hristos. Întru toate cele duhovniceşti era vrednică maica stareţă, în afară doar că era cam strânsă la mână, cu cheile cămărilor tot timpul la brâu, neîngăduind slujitoarelor lui Iisus nici să bea şi nici să mănânce altceva decât anafura şi vinul de împărtăşanie. Tot ceea ce altceva luaţi, luaţi Domnului, zicea ea, îl furaţi pe Dumnezeu!” însă Sfântul Serafim, aproape fiind, a aflat şi a poftit-o la mustrare pe stareţa hapsână. Ce auzii, maică, tu laşi să sufere de foame şi de sete orfanele noastre? Tu ar fi trebuit să le dai fără să ştie, să nu încui nimic, să nu: le laşi să cadă-n păcatul de a fura sau de a râvni la cele ce sunt pământeşti!... Şi-acum du-te, nu te iert, nu mai ai binecuvântarea mea!” Maica Xenia a căzut în genunchi, s-a zvârcolit la picioarele sfântului, i-a cerut plângând iertare, s-a târât apoi până la chilia ei, a căzut bolnavă şi a murit.

— Şi Sfântul nu i-a dat iertarea? a întrebat cineva din vagon.

— Păi cum să i-o dea!... Căci el era om tare în sfinţenia lui, ca şi maica Xenia, şi la iertare nu se-ndupleca pentru cei păcătoşi...

— Măi, măi, tare om!

— Dar şi maica Xenia, ce pătimise în tinereţea ei!... Ea era de pe timpul maicii Anastasia, care fusese o stareţă încă şi mai aprigă decât Xenia, stareţa ce fu ea mai

târziu…

A urmat o altă poveste din Thebaida nordului: maica Xenia, tânără pe atunci, avea pe lângă ea o novice, sora Oria, care căzuse-n suferinţă din prea amarnică ajunare, cu post negru. Şi Xenia a pus pe foc un vas cu apă, să fiarbă nişte coji de pâine, şi să-i dea surioarei mai mici de mâncare. Maica Anastasia a prins-o însă asupra faptului şi i-a strigat: „Ce faci, Xenia, întrerupi postul ca să-i dai fetei de mâncare? îl furi pe Dumnezeu pentru un om?!”

— Ce tărie! a exclamat şi domnul Leontiev, care a şi repetat morala istorioarei. Nu daţi nimic omului, căci îl furaţi pe Dumnezeu. Apoi admirativ, către Ghicavă imaginaţi ce-ar însemna un stat care să preia acest tezaur de tărie, un stat care să fie administratorul lui Dumnezeu pe pământ?

— Şi pământul?

— Pământul?! Păi merită pământul vreun preţ?… Serafim de Sarov nu călca pământul, păşea deasupra ierbii reci, la înălţimea de o palmă. Noi, cei de mâine, va trebui să-l privim, acelaşi pământ, încă şi mai de spus. Şi repetând cuvintele mujicului: Ce tare om!

— Într-adevăr! a aprobat Ghica. Apoi speriat: Constantin Nicolaevici, nu credeţi totuşi că urmând aşa, tot înainte, o să ajungem la un Dumnezeu fără om?

— Dar oare omul nu trebuie să se confunde cu Dumnezeu?

— De ce să se confunde?! a întrebat cu ingenuitate generalul, mirându-se de fapt. Apoi bâiguind: Omul e mai mic, e umbrit de păcate…

— Tocmai, omul e al iadului. Şi acum te întreb: cu iadul din om ce faceţi, îl lăsaţi acolo? şi Domnul Consul, cutremurat de revoltă, s-a repezit asupra generalului: Voi ce faceţi cu răul?

— Păi ce să facem? s-a bâlbâit Ghica.

— Cu diavolul, vă-ntreb, ce faceţi?

Nimeni nu-i pusese până atunci o asemenea întrebare, nici el nu şi-o pusese. Căci rugându-se cucernic în fiecare seară şi implorând „Apărămă, Doamne, de cel rău!” nu-şi pusese problema unde anume sălăşluieşte răul şi unde este sediul acestuia: iadul. Întrebarea „Voi ce faceţi cu răul, cu iadul adică?” l-a găsit cu totul dezarmat. Ar fi trebuit să răspundă: „Iadul nu ne aparţine. Noi, românii, la mănăstirea Voroneţ, l-am zugrăvit în afara bisericii, pe peretele exterior”. Dar i se părea că argumentul e şubred. Aceasta ar fi însemnat că lumea profană e iadul şi că raiul ar fi incinta templului. Desigur, aşa era. Dar lumea, ca lume, fusese făcută de Domnul; putea oare să fie rea? Şi-a amintit nişte proverbe şi ziceri româneşti: „Nu-i dracu’ atât de negru”, apoi „Fă-te frate cu dracu’ până treci puntea”. Nu putea să le debiteze, n-avea curajul. Domnul Consul i-ar fi spus, mai mult ca sigur: „Ce comodă soluţie şi naivă! Coabitaţi deci cu diavolul. Îl lăsaţi de capul lui şi-n ontologie, şi-n istorie!” Generalul s-a hotărât să întrebe:

— Şi voi cum procedaţi cu răul?

Leontiev a răspuns ferm, fără a sta o clipă pe gânduri:

— Noi procedăm altfel: îl luăm prizonier şi-n istorie, şi-n ontologie, şi-l purtăm cu noi mai departe până-n pânzele albe, până la purificarea finală. De ce să ne amăgim?

Trenul pornise lin mai departe. Ghica a suflat în aburii înfloriţi de pe sticla ferestrei, i-a topit şi a privit afară peste pădurile încremenite; de pini. Păduri de pini sub lună. A încercat apoi să citească, avea sub ochi o rugăciune tradusă în franceză a sfântului Serafim de Sarov. O voce în surdină îi şoptea, acompaniindu-i lectura:

— Tot timpul vei auzi în Rusia, oriunde: iartă-mă. Toţi îşi cer iertare unii de la alţii şi împreună Celui de Sus.

Trebuie să recunoaşteţi că sună altfel decât *pardon*. Apoi aceeaşi voce, direct: Şi-acum iertaţi-mă, v-am sustras din meditaţie!…

— O, nu.

A privit din nou pe fereastră. Din nou pădurile de pini. Ce logică într-o pădure? s-a întrebat generalul, lăsând pădurile să fugă înapoi, pe lângă trenul care părea că stă pe loc. Ce logică în această iluzie a mişcării, totuna cu starea pe loc?

— Am intrat pe tărâmul Rusiei Sacre! a şoptit aceeaşi voce. Şi somativ: Iubiţi Rusia sau nu? V-am văzut la Petersburg stând de vorbă cu un anarhist. Adineauri aţi convorbit cu domnul Leontiev. Care Rusie o iubiţi?

— Domnule, a strigat generalul cu neputinţă, cu disperare, cu revoltă, eu nu pot fi solidar cu Rusia şi prin Cristos şi prin anticrist. Eu cred în Dumnezeu, a mai strigat el. Eu sunt parte din el, nu sunt întregul.

— Dar aţi pornit pe drumul mântuirii! a insistat vocea.

— Şi trebuie să ne mântuim în cor?!

— Da, salvare individuală nu există, căci nu ştii care-i fiul sau fratele îndrăcit.

— Se poate, a admis, dar eu nu vreau, nu pot consimţi să devin prizonierul mântuirii

— Toţi suntem prizonierii mântuirii, toţi câţi trăim azi pe pământ. Ne mântuim sau nu ne mântuim, n-avem scăpare. Şi indicându-l semnificativ: Nici dumneata n-ai scăpare!

— Asta nu se poate, a protestat generalul. Salvarea e o chestiune a conştiinţei fiecăruia, salvarea…

Simţea însă că n-are salvare. Domnul Leontiev nu era prezent să-l ajute, trenul îşi accelerase viteza, micul ora părea purtat înainte de o putere astrală. A dat să strige, apoi n-a mai ştiut ce. se întâmplă – popa îşi zornăia

lanţurile, prinţesa ţipa, strangulată în cearfaşul ud, Daria şi Maşa cântau, fosta Magdalenă a cerut cu glasul ei de clopot să se facă tăcere, grafina părea încântată de tot ce se petrecea în jur şi tot întreba în dreapta şi-n stânga: „Ce-i cu voi, dragile mele?” Generalul a coborât la prima staţie şi s-a întors la Petersburg.

La Bucureşti, încă ardeau gunoaiele. Ceea ce se mistuise în foc nu mai conta, important era ceea ce rezultase: marile averi care ieşiseră la iveală în lumina incendiilor. De acestea nimeni nu se putea atinge, înainte de a se fi pronunţat justiţia. La întrebarea: ce arde, unde mai arde, domnilor? nu se putea răspunde nimic.

Unul dintre furnizori, despre care scrisese presa, Warşavschi pe nume, dispăruse cu puţin înainte de a pune piciorul în Bucureşti contele Olsufiev. Un altul, Kraşmaru, un furnizor autohton, îşi ridicase un palat, pe un teren al statului, fără să-i pese de guvern. În acel palat, decorat cu mozaicuri romane, s-ar fi aflat expus şi un panou de teracotă albă, aparţinând lui Luca della Robbia, înfăţişând nişte îngeri. Îngerii nu mai fuseseră văzuţi din primăvară, când „zburaseră” dintr-un conac ars, conacul doamnei Leanţa Grădişteanu, care decedase cu un an în urmă la un spital din zona frontului. S-ar fi descoperit tot atunci, sub o duşumea de la Cotul Argeşului, şi o groapă cu bijuterii, pietrării scumpe – mormane de diamante brute, şiraguri de topaze, rubine, safire, ascunse într-un vas de gresie cu capac, de care bătrâna n-avusese ştire, acel vas fiind uitat sub duşumea de o altă Grădişteană, maica mare a colonelului, care le rătăcise cu prilejul unui alt incendiu „cel de la anul 1812, când arsese iarăşi o parte din Bucureşti. Pentru ca îngerii sau acele bijuterii să nu mai dispară la vreun foc, acoperişul casei Kraşmaru era acoperit cu plăci de ardezie, o ardezie specială, în reflexe de platin. Palatul atrăgea privirea şi de sus, şi de jos, din

stradă, prin cele două donjoane laterale, prin frontonul enorm decorat cu o friză în arc – un altorelief înfăţişând zeităţi eline, impunea însă şi prin grădina interioară din spate, ocrotită de o vată cupolă de sticlă, care iradia lumină. Acum lumina incendiilor. Persoanelor indignate, mulţimilor de curioşi, amatorilor de „dovezi irefutabile” nu le rămânea altceva decât fie să arate casa Kraşmaru, fie să răscolească prin cenuşă şi prin tăciunii aprinşi, doar vor pescui ceva. Încercare zadarnică, traficanţii – de brăcinari cu autoritatea – avuseseră grijă să nu lase în urmă niciun ac, niciun fir de aţă, încât lumea se întreba scandalizată şi cu bun temei: „Ce-a ars, domnule?!” Arsese desigur ceva important, dispăruseră nici vorbă corpurile delicte!, acestea se presupunea a fi fost prin depozite – când faci foc, iese şi fum!, dar dacă într-adevăr nu arsese nimic, dacă depozitele fuseseră goale? întrebarea revenea, scoţând din minţi persoanele de bună credinţă? „Ce-a ars, domnule, în fond?!”

Aspectul de calamitate a devenit însă evident din clipa când incendiile de la depozitele de furnituri, aflate în exteriorul oraşului s-au propagat la imobilele cetăţenilor şi la stabilimentele particulare. O goarnă de groază s-a auzit din cartierul Lipscani, iar alama a cutremurat când cineva cu palmele în sus a strig; at spart: „Arde casa Şiclovan!” Nu s-a ştiut iniţial ce arde, căci întâi a răzbit fumul, talazuri de fum negru, înecăcios, care au inundat străzile comerciale până la acoperişuri. Mirosea a linuri arse, a pielării de animale, a grăsimi, a săuri, a usuc de oaie, a oloiuri intrate-n clocot, a leşii, a lăicere şi veiinţi pârjolite, a pacoste, dar şi a carne friptă, un damf de carne de miel la grătar, amestecat c-un gust iute de brânzării răscoapte – pocneau burdufurile şi puţinele cu brânză grasă, arome şi damfuri care-au stârnit instinctul de jaf al sărăcimii îmbulzite la foc. Mulţimile s-au avântat, dar sau şi oprit, s-

au tras brusc îndărăt, buimăcite. Câteva. rafale de gloanţe, apoi şi câteva bombe, eclatând în lanţ, au îngrozit poporul care s-a aruncat cu faţa la pământ. Bombele şi gloanţele au bubuit în tot cursul nopţii – casa Şiclovan era un veritabil arsenal – nici pompierii şi nici poliţia nu s-au putut apropia de foc, incendiul a ţinut, până la ziuă, mistuind tot. Şiclovan era plecat în Crimeea, să vază de o pagubă-n oi, băciţa se afla la biserică în clipa când izbucnise focul, acasă nimeni, în afară de-o slugă proastă, un surdo-mut.

Casa Şiclovam fusese întemeiată lângă Curtea Veche, fostul palat al Brâncoveanului, zid în zid cu vechile grădini domneşti, acoperite între timp cu moloz şi gunoaie. Una dintre pivniţele brânzarului ar fi comunicat, se zicea, cu subteranele palatului printr-un canal al haznalei lui vodă. Prin acel canal s-ar fi scurs şi aurul lui Şiclovan, topit în foc, în amestec cu noroi, zgură, scârnă, tăciuni, cenuşi, funingeni, de ieri, de-alaltăieri şi din veac, debuşând de-a valma în Dâmboviţa. De la casa arsă, mulţimea s-a aruncat la malul apei, la gura canalului, doar o pescui din nămoluri o scânteie de aur. Apoi aceeaşi mulţime s-a reîntors dezumflată pe locul prăvăliei, să răscolească-n cenuşi. Dar nevoiaşii n-au mai putut răscoli – nu i-a lăsat poliţia. S-a auzit atunci un blestem de ţigani şi împotriva poliţiei: „Arde-le-ar-casa!”

Deprimarea l-a ţinut: în casă pe Rufino mai multe zile. N-avea aer, nu mai voia să trăiască, a plutit ca şi mort pe această apă a neputinţei, bând apă dintr-o cană, când şi când. Epuizase imputările pe care trebuia să şi le aducă, istovise şi rechizitoriul adresat lumii, iar acum, dincolo de vinovăţia proprie, de culpabilitatea tuturor, rămânea ea, Gipsy, în tot ceea ce pisica fusese pentru ea, pentru el. O iubise? O! îl iubise? Cert, pisica nu putea trăi fără Rufino. Astronomul nu cunoscuse în lume o altă fiinţă mai deşteaptă, care să i se dedice. Totul pleda pentru aceasta,

inclusiv faptul că-i punea şoareci pe prag. A trecut însă peste acest incident – voia să-l judece mai târziu, acum căuta să-i aducă reproşuri, să-i descopere cusururi, să găsească partea ei de vină. Căci şi Gipsy avea o vină, o vinovăţie esenţială, în tot ce se întâmplase.

„Da, şi-a spus Rufino, iluminat. Cel mai mare rău la fiinţele vii este erotismul". O constatase pe Gipsy. „Apoi instinctul carnivor, nevoia de a devora. Apoi cruzimea". Le-a examinat pe rând.

Gipsy făcea un tapaj monstruos în clipa când se lăsa iubită, afişând nişte suferinţe, poate chiar trăindu-le, dar care lui Rufino îi dădeau un fior de ruşine. De ce oare se întâmpla aşa ceva? Legea naturii poate, dar cu tot felul de motani? Uneori Rufino o şi întreba, aflat în cea mai cumplită perplexitate: „Ce se întâmplă, dragă, poţi să-mi spui şi mie? Nu înţeleg de ce rămâi în faţa lui, minute în şir, absolut prostită. Ce vezi la el?" Momentul amorului era la Gipsy îngrozitor, eveniment de proporţii cosmice, care umplea de electricităţi înalte casă, acoperişul, mahalaua, universul. Un răspuns ar fi putut veni dinspre Orion, din Beta-Centaur, acolo unde precis se produsese o catastrofă similară, o fericire sau un dezastru, cine ştie, totuşi ceva inadmisibil. Niţică pudoare nu se putea în univers? Fiindcă, într-o anume clipă de isterie, partenerii au dărâmat coşul casei, s-au spart olanele, a ieşit lumea la ferestre, lumea bănuia ce se întâmplă, Rufino se afla în curte, jenat, dar după ce zgomotele s-au liniştit, fără să le pese de ce lăsaseră în urmă, cei doi s-au regăsit la acută, pe un alt acoperiş. Au reînceput miorlăiturile.

Apoi căderile în somnolenţa erotică, în vis. Nu se putea întreprinde nimic. Rufino contempla amuţit superba fiinţă predată letargiei, care nici nu, mai respira, doar visa. Apoi iar nebunia, dar altfel, fără nicio zbatere, doar canto, un cântec al întregii fiinţe, absolut cutremurător. Ideea de

a-i compune lui Gipsy un imn a pornit de aici. O senzualitate răscolitoare, cu accente carnale primitive, purificate rapid în neputinţă, într-un gângurit suav, ca de columbă. Un glas angelic de mezzosoprană, mai tulburător decât al Adelinei Patti, pe care Rufino o ascultase în iarnă, mai şocant însă decât al divei, fiindcă la Gipsy muzica avea o ţâşnire telurică. Astronomul şi-a spus, înainte de a încredinţa hârtiei acele exclamaţii muzicale, pe care le-a închipuit şi le-a notat stângaci pentru ea: „Cu vocea ei viscerală, pisica Gipsy ar face furori la Scala din Milano”. A scris melodia „Miracol ce eşti”, apoi a regretat, gata să-şi retracteze declaraţia, să facă *mea culpa*, dacă mai intervine ceva. Şi cum să nu intervină în cazul lui Gipsy! Căci la rând, după chestiunea erotismului, venea chestiunea agresivităţii, agresivitatea provocată de foame.

Foame, dar până unde?, până la nişte ţipete infernale?! Soarta şoarecilor era pecetluită din clipa în care în Gipsy se declanşa foamea. Rufino nu cunoştea acest fenomen, se hrănea cu mai nimic, bea puţină apă sau respira profund, când îl împungea un junghi stomacal – deci acesta era modelul: rezolvarea foamei printr-o tehnică respiratorie, eventual o respiraţie umedă, niţel aromată. Dar şoareci?! „Ce găseşti tu la şoareci, draga mea, ce gust au?” Probabil gustul crimei, ca şi la oameni, când se hrănesc aşa cum se hrănesc, cu lăcomie animală.

Animalul Gipsy era totuşi de o viclenie rară: pricepând repulsia stăpânului, i-a pus în câteva rânduri, pe prag, şoareci semivii, ca să-l tenteze, să-l înveţe desigur să prindă şi el, să-l dreseze deci. Iniţial Rufino i-a mulţumit – da, mi-i depune în semn de omagiu, eu o hrănesc! – şi a aruncat vânatul peste gard, dar ea a insistat, mai ales în perioada maternităţilor foarte dese, sugerându-i că alimentul nu este de dispreţuit. Mai mult, că Rufino ar trebui să prindă şoarecii, împreună cu ea, chiar dacă nu-i

plac, şoareci în sine. Căci nici lui Gipsy nu-i plăceau în fond, se juca de-a cinegetica, se lansase într-un joc pur şi crud, ca să-l exaspereze pe astronom. Cert, pisica era o vicioasă, se dedase viciului absolut al vânatului – ca imperiile –, ceea ce era absolut neraţional, un nonsens pur. Rufino Sa pus în cauză preluarea unui comportament uman, o contaminare, dar de la cine să fi deprins acest comportament, de la el? 5, aceasta se excludea!, atunci de la altcineva, de la un vecin, precis Gipsy prindea şoareci împreună cu vecinul, răul avea deci o fantastică putere de contagiune.

Sau poate că totuşi el era de vină, n-o educase, se dezinteresase de ea. Dacă ea reprezenta instinctul, iată că prin ea Rufino nu se debarasase de instinct, dimpotrivă, îl lăsase să triumfe, de vreme ce tolerase pe Gipsy ca pedagog. Da, în acest punct el era de vină, n-o învăţase, nu-i propusese lui Gipsy altceva. „Hai să facem alt joc, nu vânătoarea”. „Ce?” „Gimnastică”. Dacă vânătoarea putea fi pentru ea o plăcere pură, o chestiune de mecanică în sine, atunci de ce nu gimnastica? Gimnastica vânătorii, fără obiect, joc gratuit. Un substitut al instinctului, vindecat de viciul vărsării de sânge, ca la astronomi. Prindem Beta din Centaur, o calculăm. Ce satisfacţie obţihem? De fiecare; dată obţinem o eroare de calcul, până când din eroare în eroare ajungem la un calcul pur.

Desigur, a recunoscut Rufino, se poate pune în acest joc şi o oarecare cruzime, de obicei se şi pune. Ţinta e mobilă, observatorul e mobil, o sferă în mişcare, reperele de determinat sunt la rându-le mobile, aceasta-i situaţia noastră în univers, destul de ingrată. Deci chestiunea poate fi împinsă mai departe, la infinit, cu asigurarea că jocul continuă.

Îi spusese odată aceste gânduri şi ei, iar Gipsy l-a urmărit cu ochi ficşi. Părea atunci o emblemă a

înţelepciunii sau o enigmă. Doamne, cât de cuminte, cât de frumos îl asculta. Părea că-l absoarbe cu ochii, că pricepe tot. Gipsy era îngrozitor de inteligentă, uneori îi percepea fracţiuni de gând în naştere, mai înainte; ca Rufino să le fi gândit. Amuţit de viteza acestor percepţii, Rufino a lăsat braţele a neputinţă şi a conchis că „viul e inteligent”. Deşi în cazul ei inteligenţa viului se ridica la singularitate. Mai mult: în frumuseţea ei desăvârşită, Gipsy era întruparea nevinovăţiei pure. A şi clipit atunci frumos, apoi a căscat. „Te pricep, dar nu pot face altfel, mă-nţelegi?” a replicat ea. Coada ei mătăsoasă încercuia perimetrul unei existenţe care părea sau chiar e; ra intangibilă. Sfârcul cozii a şi zvâcnit nervos: „Noii me tangere...” Altfel spus: nu totul se poate calcula. Era în această fiinţă, ca şi într-o femeie, ceva inaproximabil. De pe atunci Rufino începuse să fie exasperat. De ce oare frumosul nu e totuna cu adevărul? De unde provine separaţia? La Gipsy frumosul se asocia cu o anume enigmă. De ce?

Era totuşi ceva care-o salva postum, peste nebunia amorului şi a vânătoarei, în care Gipsy se lansase, era momentul copilăriei. Acesta-i aparţinuse tot ei. Copilăria ei fusese sublimă, ca şi la progenituri, la puii lui Gipsy. Ca şi la oameni, în fond. Ca pui, Gipsy fusese fenomenală, un miracol al universului. Rufino a observat-o mai întâi, isprăvind prin a cădea în mrejele micii fiinţe. S-au jucat straşnic amândoi, uneori până la istovire – Rufino căzuse el însuşi în mintea copiilor, apoi din nou pânda, salturi, muşcături, zgârieturi din care-a rezultat sânge, da, sânge! Sânge inocent, sângele lui Rufino. Atingând o picătură cu limba, astronomul s-a convins că lichidul vieţii n-are un gust convenabil. Încă o dată sângele era inutil vărsat. În jocuri, da.

Apoi ruptura. Ajungând peste noapte adultă – dar când s-a întâmplat şi asta?!

— Cripsy l-a privit dintr-odată cu alţi ochi pe stăpân. De fapt nu l-a mai privit, doar îl tolera. Gipsy devenise conştientă de autonomia ei, avea iniţiative, era independentă. Dar pentru ce? s-a întrebat Rufino din nou. Ca să cadă pradă nebuniei erotice, nebuniei cinegetice, unor acte incontrolabile, absolut demenţiale? Şi în culmea scandalizării: „Ce-a făcut Gipsy cu libertatea ei, stau şi mă întreb?! O consolare, totuşi, Gipsy evitase singurul moment cu adevărat penibil din viaţa animalelor: cerşitul. Gipsy nu cerşise, nu deprinsese acest urât nărav, deşi se oploşise pe lângă ea un pisoi cerşetor, pe care Rufino l-a admis în casă. Un escroc de fapt, cerşea fără a-i trebui, se învăţase să cerşească în sine, spre dispreţul lui Rufino şi al lui Gipsy, care din nou se dovedea a fi o suverană.

Tulburat de această experienţă, Rufino şi-a mai spus: Până mai ieri cerşeau oamenii, ceea ce era deplorabil. De aici înainte, după război, fapt inadmisibil, vor cerşi probabil şi animalele.

Berlinul, din punctul de vedere al guvernului, dar şi al opiniei publice, fusese un eşec. O pierdere teritorială, o compensaţie teritorială, o independenţă condiţionată. „Dar să fi venit la faţa locului să vadă cum stau lucrurile!” urla mut ministrul de externe, triind şi rupând hârtii. În cabinetul care devenise strâmt. Se desfăcuseră bagajele, lăzile cu acte, şi cei doi, Kogălniceanu şi Mitilineu, înotau printr-un noian de hârtii oficiale. Acum ministrul rupea hârtii, tria hârtii, îşi separa acţiunea personală de acţiunea statului pe care îl reprezentaţie, se despărţea pe sine de sine. Înainte de Berlin, Kogălniceanu spunea predilect „politica mea” aşa cum spunea „ţara mea” sau „persoana mea”, acum tria, rupea, îşi extrăgea persoana. I-a şi spus lui Mitilineu care-l asista neputincios:

— Vezi acolo, jos, lângă covor, o depeşă. Dacă mi-e adresată mie personal rupe-o.

— De ce s-o rup?

Secretarul culese de jos depeşa şi o citea.

— Da, a confirmat, vă este adresată personal, ca ministru de externe!…

— Nu mai sunt ministru de externe.

Conu Mihalache rămăsese nestrămutat în hotărârea de a demisiona. Trecuse şi la pasul următor: acum ardea hârtii, aruncând resturile în vâlvătăile din şemineu. Privea cum flăcările îl mistuiesc pe el, prin ceea ce fusese până în acea clipă.

— Domnule ministru, a intervenit din nou Mitilineu, o să se spună că participăm cu mica noastră contribuţie la incendiul general, acum când toţi şi ruşii şi turcii, ba chiar şi nemţii, îşi ard hârtiile.

— Eu particip doar la incendiul propriei mele persoane!, a spus ministrul, ca pentru sine.

Voia să vadă şi cenuşa, iar între timp rupea mecanic, mărunţea hârtiile rupte. Părea el însuşi mirat de răceala cu care săvârşea operaţia, fiindcă după furia din primul moment a urmat apatia „răceala, înstrăinarea. Cine-i adresase această scrisoare? N-a mai recunoscut semnătura. Probabil un admirator, vreun cirac, cineva care încercase să-i transfere conului Mihalache speranţa proprie în izbânda pe care el, ca ministru, se angajase s-o obţină prin intrarea în guvern. A citit textul:

„Domnule Ministru.

Prezenţa Dus. În guvern vă garanta integritatea ţării…”

Era un document de interes public sau privat? A rupt epistola, a trimis-o în foc. O alta, tot o scrisoare, îi aparţinea direct şi prin conţinut şi prin caligrafie. Era de fapt ciorna unei scrisori adresată de conu Mihalache prinţului, anţărţ, când se dezbătea chestiunea trecerii Dunării şi când el îl avertiza pe şeful statului că orice

înţelegere trebuie să se bizuie pe un document. Textul suna acum ca o mustrare căci privea conservarea hârtiilor:

„Je twie donc Votre Altesse de me faire dire şi la demande imperiale a ete faite a Votre Altesse verbalement ou par ecrit. En tous caz toutes les pieces qui's y rapportent doivent être soigneusement gardees. u 1

Dar erau şi scrisori particulare, foarte numeroase, chiar dacă se adresau omului cu răspundere publică. Era greu de despărţit acţiunea publică de acţiunea privată, chiar în lucrurile cele mai mărunte: cum să te rupi de tine? Mitilineu încerca să ţină piept. În unele. chestiuni, domnul Kogălniceanu ca ministru – care încă răspundea de portofoliu – trebuia să pună rezoluţii, să aprobe sau să respingă hârtii, fiind vorba de afaceri curente, la zi. Acestea nu puteau fi lăsate pe capul succesorului, ar fi fost nedelicat. Conu Mihalache a acceptat să îndure şi această tortură legată de încă vreo câteva rezoluţii, avizări, aprobări.

O ultimă hârtie aflată în mâna lui Mitilineu îl privea pe Robcănescu. Era o cerere de repatriere. În dosar se afla şi un referat al autorităţii otomane, care susţinea repatrierea, cum şi o implorare din partea monseniorului Lippi, din care se putea deduce că prizonierul dăduse Istanbulul peste cap. În această afacere un mic amestec avusese şi Mitilineu, care, în intervalul cât şeful lipsise, aflând că Robcănescu e hotărât să treacă la islamism, şi-a

1 „Rog deci Alteţa-Voastră să-mi comunice dacă cererea imperială a fost făcută Alteţei-Voastre verbal sau în scris. Oricum, toate piesele care privesc acest subiect trebuie să fie păstrate cu grijă”. Îngăduit să telegrafieze la Istanbul, rugându-l pe monseniorul Lippi:

„Faceţi totul, dar absolut totul ca acest nenorocit să treacă la catolicism. Cheltuielile ne revin

Şi această piesă se afla la dosarul spre care ministrul

refuia să privească. Secretarul a insistat – pentru ce această mică chestiune să rămână succesorului pe cap?! apoi convocând noi argumente:

— Domnule ministru, aveţi milă. De fapt, dacă vreţi să ştiţi, pe Robcănescu l-a trădat istoria. Aceasta n-a curs în direcţia în care el o sconta. Şi atunci individul ce să facă?, a trădat-o la rându-i.) are un tip de talent, are chiar geniu.

Fără a mai cerceta hârtiile, pe care Mitilineu le împingea insistent, Kogălniceanu a scris; pe dosar: „Se respinge”, după care a pus apostila.

— Domnule ministru…

Ministrul a rămas neclintit ca un zid. Pe întreaga lui figură se citea refuzul: „Asta nu!” Mai concesiv însă cu oamenii, mai cu seamă după război, Mitilineu a extras discret dosarul, ca să-l trimită lui Brătianu. Voia să-şi cruţe şeful, aflat în cea mai proastă umoare şi care ades, la enervare, lua decizii pripite. Dacă totuşi era să se comită vreuna, s-o comită altul, un om mai experimentat: domnul Brătianu.

Brătianu căuta de mai mult timp un caz pilduitor, care, printr-o pedeapsă exemplară, să satisfacă opinia publică vexată de proporţiile de neînchipuit ale fraudelor de război. Mişelia aceasta i se părea greu de îndurat dacă se puneau în cumpănă contrariile, stările de la antipozi: jertfele şi furturile, mizeria şi luxul, zgârcenia (premierului) şi risipa (subordonaţilor), răbdarea (soldatului) şi desfrânarea (elitelor). Războiul rupsese chingile, sau cum spusese un străin, la vreme de război (foc, cutremur) oamenii îşi ies (reintră) m (din) propria lor natură. Pedepsele trebuiau să fie cu atât mai drastice cu cât coeficientul social de siguranţă era mai periclitat, chiar abolit. Ar fi trebuit, pentru lichidarea răului, o energie iacobină – ghilotina sau spânzurătoarea, „Ordinul Sfintei

cânepe”, cum scria Domnul de la „Timpul”, negru pe alb, iar în acest punct Brătianu nu putea să nu fie de acord cu acest domn insuportabil.

Presiunea opiniei publice, incitată de opoziţie, ajunsese până în casă, s-a exprimat o dată la prânz prin ochii miraţi şi înlăcrimaţi ai Piei: „E-adevărat că s-a furat atât?” Eli a aruncat şervetul şi a strigat: Da, s-a furat. Se fură!” Şi clocotind: „Dar există justiţie, se vor lua măsuri!” „Dar cum s-a putut întâmpla una ca asta?! s-a cutremurat doamna, pocnindu-şi palmele. Tu n-ai ştiut?” „Ba am ştiut, ştiu, a recunoscut el, dilatând retoric culpa. Am un vraf de denunţuri”. Părea gata să răstoarne acolo pe masă, sub ochii îngroziţi ai familiei, muntele de denunţuri. Mai ales după Berlin curgeau denunţurile. La Finanţe – în chestiunea evaziunilor fiscale, la Domenii – în chestiunea datoriilor restante ale arendaşilor faţă de stat, un stat jumulit şi prin intermediul celorlalte departamente, inclusiv Cultele, în sfârşit la Culte – o afacere cu parohii vacante, traficate în contul unor popi băgaţi în politică. Doar departamentul Războiului scăpase teafăr, cu faţa curată, dar aceasta graţie armatei, care spălase obrazul statului cu sângele ei. Pia şi-a lăsat mâinile moi, pe marginea mesei; abia a mai putut întreba: „Dar cum de s-a întâmplat una ca asta?!” „Uite că s-a întâmplat! a răspuns soţul, obosit. Modelul îl dau tot cei mari, imperiile. Când te duci să-i spargi altuia casă, cu puşti şi tunuri, cu o armată regulată, ce să facă tâlharul de rând? Atacă şi el. Nu numai tâlharul, dar şi găinarul. Toţi ies la drumul mare!” Se mai răcorise după această ieşire, dar n-a mai putut continua dejunul, s-a retras în birou, modestă cameră de lucru. A auzit însă replica Piei. „Bine, Jean, dar cum va trăi lumea aşa?!” Vechea pornire spre mizantropie, impulsul de a vedea Oameni aşa cum sunt, cu răul lor, s-au accentuat în mintea premierului, dându-i însă acum o crispare: chiar

aşa erau? Da, aşa erau. Brătianu făcuse lumea

— Războiul – cu ce putuse, cu ce avusese la îndemână. Chiar el protestase, la un anume moment, când i se imputase precaritatea, chiar ticăloşia colaboratorilor: „Ce să fac, n-am alţi oameni! Daţi-mi alţii, cei buni se retrag, stau la o parte, sunt neutri. Istoria se face probabil cu ticăloşi şi scelerați!” Aceasta ar fi trebuit să i-o spună Piei, să i-o spună măcar lui Ionel, care rămăsese la masă. Acest sfat, poate cinic, era util: „Dragul meu, ascultă-mă, slujeşte-te de tot ceea ce ai la îndemână. Cei buni se retrag sau mor, cum s-a întâmplat şi acum, în război. Toţi. cei buni au murit pe front. În spate, cu mine, la serviciile auxiliare, au rămas doar răii şi ticăloşii. Uite ce pleavă 1” „Bine, ar fi putut răspunde copilul, încă naiv, dar în acest caz, lumea stă să piară!” „Nu, ar fi trebuit să răspundă tatăl, lumea nu va pieri. Au nevoie de lume tocmai cei răi. Altfel de ce-ar ţine-o în viaţă, nu ca s-o sugă? Cei buni se retrag, de preferinţă în moarte, lasă lumea la cheremul răului”. Şi amar: „Ce să faci? Te slujeşti şi de cei răi, ca să împingi lumea înainte”.

Până la un punct Brătianu se împăcase cu acest întuneric al naturii umane, acceptându-l ca pe un dat fatal. „Ăştia-s oamenii, n-ai ce să le faci!”, spunea adesea. Sau: „Omul nu merge drept ca glontele, mai coteşte şi el, ca să-şi atingă ţinta!” O spusese chiar el, la parlament. Omul coteşte, desigur, dar cât, mai ales până unde? „Până unde se poate!” o spusese tot el. Acum, Domnul de la „Timpul”, ca şef stratosferic al opoziţiei, striga că nu se mai poate. Şi avea dreptate, desigur. Pe acest plan, Brătianu îl aproba. Trebuiau introduse noi legi, nu numai în privinţa recompenselor – se dăduseră, slavă Domnului noiane de decoraţii! dar şi a pedepselor.

Dar poate c-ar fi trebuit meditat şi la un alt regim al recompenselor. Recompensele simbolice – tinichelele! 1 nu

mai ajungeau. Cel care făcuse un lucru concret, pentru naţie, dorea şi ceva palpabil, bine sunător sau plăcut la miros, oricum util. Nu bronzul; aurul! Dacă nu aurul, măcar pământul! în întindere, nu în volum. În volum se accepta desigur aurul. Pe care îl şi înşfăcaseră furnizorii de furnituri, cavalerii de industrie, fără să mai întrebe pe nimeni. Cu Warşavschi şi Kraşmaru în frunte.

Da, era somativă într-adevăr şi chestiunea recompenselor. Aceleaşi opinie publică dorea pedepse, dar şi răsplăţi. Aceiaşi domni deputaţi din opoziţie ar fi fost acum dispuşi să manevreze şi bomba răsplăţilor, indicând retoric mulţimile: „Poftim, poporul n-a fost răsplătit!” Cum n-a fost răsplătit, domnule, ar fi putut replica premierul, când s-au dat decoraţii?” „Să se mai dea, sunt şi alte persoane care bine merită!” „Acum cereţi, după Berlin, când şi moneda se află în inflaţiune?” „Nu dorim inflaţiune, dorim dreptate!” „Dar tocmai dumneavoastră aţi fost contra decoraţiilor; n-aţi. spus anul trecut că decoraţiile sunt un mijloc de corupţiune morală? Acum sunteţi pentru?!” – „Dumneata eşti contra la tot, noi suntem pentru!” Ei bine, atunci, să v-o spun pe şleau: mai înainte de a împărţi alte noi decoraţii, doresc să instituim un tribunal pentru fraudele de război!” Ar fi trebuit imediat să înşire numele, pornind de la Warşavschi şi Kraşmaru. Cu Warşavschi în frunte, toţi hoţii la tribunal. Daţi pe mâna poporului. Cu un complet de judecată intransigent, absolut iacobin. Şi cu o neclintire a prinţului, care ar fi trebuit să respingă comutarea pedepselor, asemănătoare cu neîndurarea lui îehva. O sentinţă fără milă, cu recursul apriori respins. Oricâte urlete s-ar fi dezlănţuit în parlament! Da, nu exista pedeapsa cu moartea, dar se putea crea ad-hoc o procedură specială. Ca la vreme de război. Acum, după război? Da, după, căci procedura specială ţinea în fond de starea excepţională pe care o

introdusese în societate războiul. Un climat de abolire a legii, de fărădelege. Dar cine s-ar fi opus pedepsei cu, moartea, pe care o cerea chir opoziţia, însuşi Domnul de la „Timpuri? Brătianu şi-a reamintit! În privinţa pedepsei cu moartea exista un precedent legal. Execuţia capitală nu mai trebuia inventată, era deja prevăzută în regulamentul militar, expres prevăzută în justiţia de front, pentru înaltă trădare. Se aplicase pe front? Nu. Pe front nu trădase nimeni. Trădarea intervenise în spatele frontului şi privea societatea civilă. Foarte bine, să se aplice pedeapsa cu moartea şi-n societatea civilă: Fi*a, t justiţia,* pe*reat m*u*ndi.*

Ceva mai calmat, premierul a putut trece la hârtiile curente, hârtiile bancare aduse de amicul Carada. Acum afacerea drumurilor de fier, o afacere încâlcită, care pretindea încordare şi linişte. De la un timp, Brătianu prefera să mediteze asupra chestiunilor financiare acasă, unde era mai multă linişte. În apa rece a calculului, fără o numeroasă asistenţă în jur, cusururile se vedeau mai bine. Şi cum să nu se vadă, când săreau în ochi de la o poştă.

— Carada, tu nu vezi?!

— Văd, s-a apărat Carada, dar ar fi trebuit să vază mai înainte domnul Câmpineanu.

Noul ministru al finanţelor, Câmpineanu, semnase la Berlin, chiar în timpul desfăşurării Congresului, un acord de împrumut da un concern de bănci, pentru răscumpărarea drumurilor de fier. Dar Câmpineanu se grăbise, preluând graba premierului de a încheia cât mai urgent afacerea. El lucrase precipitat şi imprudent, necăscând bine ochii.

— Bine, domnule, s-a mirat premierul, dar de ce nu m-a întrebat şi pe mine? Eram doar la Berlin!…

— Îi dăduseţi depline puteri! a observat Carada.

— Ei şi? Dar eu eram acolo!

Delegaţia financiară condusă de Câmpineanu lucrase

la Berlin, paralel cu delegaţia politică, având-l în frunte pe premier, dar fără a se interfera. Brătianu avea atâtea pe cap, lucruri cu mult mai grave şi mult mai presante. Carada a sugerat-o, premierul a protestat:

— Şi asta era o chestiune presantă!

Mai ales când aceasta ar fi trebuit să fie, în viziunea lui Brătianu, prima recompensă acordată naţiei, după război: răscumpărarea drumurilor de fier. După oprirea hemoragiei de pe front, trebuia stăvilită, chiar suprimată, hemoragia aurului, lichidarea conturilor cu compania feroviară străină, răscumpărarea căilor ferate. „Când pentru un leu trimit oameni la ocnă, aş fi dispus să trimit!, cum să las un fluviu de aur să se scurgă din ţară?! spusese el. Domnilor, în chestiunea drumurilor de fier, paguba e atât de mare încât, vă rog să credeţi, îmi lipseşte o comparaţiune”. Dar a găsit-o totuşi, tot el: „Este ca şi cum Dunărea ar curge invers, vărsându-se nu în Marea Neagră, la noi, ci înGermania”. Declaraţia aceasta, făcută când Brătianu se afla în opoziţie, era de fapt un atac împotriva prinţului, ca patron simbolic al drumurilor de fier, şi a patriei lui de obârşie, Germania, unde-şi aveau sediul antreprizele tehnice şi băncile. Răscumpărarea reprezenta un fericit prilej de a lichida şi un cont sentimental restant: prinţul era al naţiei, căile ferate deveneau ale naţiei, după războiul victorios. Această speranţă de a intra în ordine şi pe acest plan se izbea însă de imprudenţa lui Câmpineanu, de graba sau de neghiobia ministrului său.

— De ce, domnule, a mai strigat Brătianu, a lucrat cu bănci de mâna a doua? Când ştii ce ai de pierdut sau de câştigat nu procedezi la întâmplare, lucrezi cu rechinii cei mari. Numai pe ăştia ai de unde să-i apuci!…

Carada a fost însă rezervat faţă de această propoziţie. Politica lui Brătianu de a se confrunta cu rechinii mari, de a nu evita confruntarea cu aceştia, n-

avusese totuşi la Berlin un sfârşit; bun. Pierderea era prea mare, se numea Basarabia, subalternul nu s-a sfiit să rostească iarăşi cuvântul. Premierul l-a privit cu ochi furioşi.

— Ascultă, Carada: n-am cedat-o republicii San Marino, mă-nţelegi? Cei care-au cedat-o, nu eu!, au cedat-o Rusiei. Or Rusia are de unde-o da înapoi, află de la mine!

Cei care-o cedaseră erau alţii, ceilalţi rechini, pe care Brătianu nu-i mai pomenea. Nenorocirea era acum însă alta: în afacerea drumurilor de fier intervenise o prostie, neimputabilă altora, o neghiobie proprie, căzută taman într-o foarte importantă chestiune de decizie.

— Câmpineanu nu ştia că nu-i de capul lui?

— N-aţi dat dumneavoastră deplină responsabilitate miniştrilor?

Da, dăduse deplină responsabilitate miniştrilor, iar aceştia, asumându-şi puterea, aveau libertatea de a-l contrazice pe primul ministru, dacă era cazul, mergând cu protestul lor până la demisie. În deplină responsabilitate faţă de politica sa externă, conu Mihalache îşi şi anunţase demisia. La fel şi generalul Cernat. Să-şi dea demisia şi Câmpineanu! Da, era simplu, dar eroarea rămânea. Replica, ţâşnită imediat, din stupoare şi neputinţă, i se adresa nu lui Carada ci sieşi:

— Cine dă seama, frate, de atâtea erori pe care le făptuim în contul naţiei?

Trebuia întreprins ceva şi în privinţa responsabilităţii ministeriale. Ce? Căci dacă furnizorii, cavalerii de industrie atacau la drumul mare, după legea lor, în deplină responsabilitate faţă de actele lor – ca şi tâlharii, care dacă-şi. prinşi sunt ucişi – miniştrii nu puteau face caz de resp ponsabilitate, ieşind basma curată prin demisie. De ce demisia? Ca prim act, desigur. Dar apoi? Dar în viitor *t* Chestiunea nu se putea soluţiona printr-o restrângere a

responsabilităţii ministeriale, mai curând prin asumarea colectivă a responsabilităţilor, sau şi mai bine, prin delegarea unor atribuţii suplimentar premierului în funcţiune. Dar în acest caz mai era responsabil de actele lui un ministru fără responsabilitate? în cursul războiului, Brătianu pendulase între tendinţa de a-şi asuma mai multe portofolii şi între acordarea deplinei responsabilităţi fiecărui ministru în parte: Greşise – i-o spusese şi opoziţia – în ambele cazuri. Acum însă dilema revenea şi rămânea intactă, ba părea mai gravă decât înainte. Când ar fi urmat să se între şi pe acest plan în normal?

O clipă pe Brătianu l-a bântuit gândul demisiei. De ce în fond n-ar fi urmat şi el pilda lui Kogălniceanu? S-ar fi întors la liniştea casei şi a familiei. N-o merita? De ce alţii da şi el nu? Puterea nu era doar o navă la bordul căreia să rămâi permanent. Să mai treacă şi alţii la timonă, să înfrunte valurile. În navigaţia politică se schimbă doar timonierul, puterea rămâne. Somaţiunea „Lăsaţi puterea!” o strigase el însuşi în atâtea rânduri. Da, ar fi trebuit să lase puterea, dar pe mâna cui? A Câmpinenilor? Sau a „Mihăileştilor, Fundeştilor, Pătârlăgenilor”, cum striga Domnul de la „Timpul”? Puterea nu putea fi lăsată pe mâna oricui, decât dacă ai fi acceptat ca însăşi nava statului să se ducă la fund. Deja o zdruncinaseră izbirile marilor rechini, Trebuia oare să accepte şi spărturile provocate de şobolani?

— Nu, Carada, a spus hotărât premierul, cu glas tare. Nu las puterea.

Secundul era uimit, fraza nu intra în consecuţie logică cu cea precedentă. A dedus însă că şeful e hotărât să repare eroarea lui Câmpineanu, pe o cale oarecare, că nu-i dispus să lase chestiunea în seama unei guvernări albe, dacă aceasta ar veni. Deci să nu vină!

— Ai şi alte chestiuni? a mai întrebat, şeful.

— Da.

Era memoriul lui Robcănescu, pe care secundul se pregătea să-l etaleze. Privind dosarul, premierul a făcut un gest a lehamite.

— Şi mai e un atac groaznic în „Timpul”.

Brătianu s-a crispat. îi displăceau atacurile la care n-avea replică, mai ales atacurile de presă, la care nu putea răspunde, n-avea cum, din lipsă de condei. Pe amicul Rosetti atacurile îl amuzau, punea mâna pe pană, răspundea sau punea ciracii să răspundă. „De ce nu răspunzi?” îl întreba ades acesta. „Lasă, răspund la parlament”. Acolo, la bară, era cu totul altceva, lucrurile se epuizau repede, ca la duel, faţă la faţă, cuvânt contra cuvânt. Dar aici, în faţă neantului, ce să răspunzi?

— Şi ce mai scrie Domnul de la „Timpul”? a întrebat, scărpinându-se-n barbă.

— Nu e sigur că-i el, căci nu semnează.

Era şi aceasta o modalitate de eschivă, deşi sub cea mai curată apărare: anonimatul de partid. Anonimatul alb, în acest caz. Atac cu mâinile albe. Şi atacul era într-adevăr groaznic:

„Decât să admită o tăietură în trupul ţării, domnul Brătianu trebuia mai curând a admite să i se taie un braţ întreg. Să se îi întors ciung de la Berlin. Aşa, da!”

A tăcut, înghiţind paharul, apoi a trecut iute la altceva, ca să uite neplăcerea. Acum, pe alt plan măcar, Brătianu trebuia să se desdăuneze – nu el, ţara! să-şi răzbune paguba, nimic de aici înainte să nu se mai piardă, de vreme ce se pierduse atât. Brătianu avea această miraculoasă putere de a-şi şterge cvasi-instantaneu din minte displăcerile, ba chiar de a-şi tămădui leziunile, astfel încât să poată ieşi senin în faţa adversarului, dacă era cazul, cu braţele deschise, ca în faţa unui amic. Acum îi atârna însă niţel braţul. Nu l-a mai putut întinde spre

dosarul lui Robcănescu, la care voia totuşi să revină; a schiţat gestul.

— În fond ce-a vrut nenorocitul ăsta? a întrebat în silă.

— A vrut să treacă la islamism.

— Şi pentru atâta lucru să-l repudiem?! s-a minunat Brătianu, deja tămăduit de amintiri.

Luând condeiul, premierul a scris pe marginea dosarului doar patru cuvinte, prin care aproba repatrierea: „Orice bun e lbun”. Apoi a semnat.

Răşcanu se simţea inundat de mizerii, mai ales după Berlin. I se părea că istoria intrase pe uliţa mică, eşuând într-o fundătură. Nimeni şi nimic n-avea cum s-o mai scoată de-aici. Avocatul considera că războiul fusese provocat printr-o criză de personalitate, de personalităţi care să facă faţă evenimentelor, să le soluţioneze convenabil pentru lume. Pe plan intern, îşi spunea, Brătianu nu-i o personalitate. Un om care stă la pânda conjuncturilor nu poate tăia ţării un drum îndrăzneţ, aşa cum, pe plan european, nu se dovedise a fi nici Bismarck. Declaraţia cancelarului că va proceda la Congres „ca un samsar cinstit” îl scandalizase. Astfel şi ieşiseră lucrurile dintr-un asemenea samsarlâc. Ce putea acum urma decât o depravare a moravurilor, o cădere de proporţii astrale! Scăpate din coeziunea vechilor centre de putere, noile lumi se vor prăbuşi. Ca şi familiile lipsite de principiul ordonator întrupat într-un pater familias. Fără a fi el însuşi un autocrat, admiţând familial şi social jocul opiniilor şi conflictul între generaţii, cu divergenţele fatale ce intervin, Răşcanu vedea cum orice principiu era în prezent subminat, şi cel autocratic, şi cel democratic, acesta aflat la început de drum. Şi atunci?

Încă o încercare a avocatului de a-l recupera pe Theo eşuase. La spital, unde Răşcanu s-a dus într-o doară, a

găsit în camera rebelului o domnişoară de condiţie dubioasă, care s-a prezentat cu numele mic, un nume curios, o poreclă Miette.

— Miette şi mai cum? a întrebat el.

— Mi & tte, aşa mi se spune! a ciripit fata.

— Dar cine vă poate numi aşa?! s-a revoltat el.

A privit apoi mai atent acea persoană, strident echipată, cu aer de fată de stradă – într-adevăr era o firimitură!, apoi s-a interesat de Theo.

— Pupi nu-i acasă.

A aflat că pe Theo îl chema Pupi, tot o poreclă. Domnişoara nu ştia nimic despre el, nici cu ce se ocupă, nici cărui neam aparţine. Se înjghebase un cuplu, Miette şi Pupi, un cuplu de lume suburbană, ca atunci când timpul intră în degringoladă. Dar parcă nu tot aşa se petreceau lucrurile şi la scara mare? La Istanbyl, în timpul războiului, se insinuase în haremul sultanului o micuţă caucaziană. La Petersburg, o altă fiinţă intrase în indiviziune cu ţarul, se: parându-l din cuplul cu ţarina. La Bucureşti, modestul cuplu Pupi-Miette. Nişte căderi indiferent de plan. Căderi pur şi simplu.

— Şi când revine Pupi? a întrebat Răşcanu, ca să curme întrevederea.

— Păi cine ştie! a răspuns fata. El e foarte necăjit, îl doare şi-un dinte.

Chestiunea cu dintele l-a amuzat pe avocat. Dacă totul cădea în minor de ce n-ar fi apărut şi o majoră durere de dinţi! întrebarea pe care şi-o punea acum Răşcanu era totuşi mai moderată, deşi mai generală prin perspective: totul cade sau totul se repetă? Theo, în planul lui modest, repeta eroarea tatălui său. Ţarul şi sultanul repetau erori anterioare. Dar repetarea erorii conduce la cădere, eroare egal cădere. Să fi fost căderea-eroare un blestem ontologic al speciei umane?

La club, masa lui era ocupată de un bătrân din veacul precedent, pe care personalul nu îndrăznea să-l deranjeze. Răşcanu i-a respectat locul şi a trecut în sala de biliard, revenind la mâsă după ce bătrânul se retrăsese. Bătrânul mâncase şi discutase cu Dissescu, la masa rezervată lui, de fapt mai mult discutase. Venise să vadă, să se mire, să priceapă în ce lume nouă supravieţuia. Răşcanu l-a întrebat pe Dissescu:

— NU i se pare totul absurd?

— JDimpotrivă, totul îl minunează.

— Bine, dar el e asemeni unui dinozaur din era precedentă. Ce mai poate înţelege din lumea de azi? Nu-i aşa că totul i se pare pitic?

— Greşeşti. Totul i se pare azi uriaş. Mi-a spus că i se pare c-a ajuns să trăiască într-un carbonifer al formelor.

— Aiurea, carboniferul formelor uriaşe va veni mai târziu şi va fi strivitor pentru fiinţa umană. Maşini-locomobile, nave cu aburi, dirijabile, fire telegrafice împ inzind văzduhul…

— Ştii că toate astea îl încântă? A auzit că un anume doctor, din Bucureşti, Darsh, şi-a instalat telefon. Ei bine. bătrânul vrea să-i dea telefon. Şi surâzând concesiv: Ce vrei dragul meu, noi vedem sticla pe jumătate goală, cei bătrâni o văd pe jumătate plină. Cât priveşte România…

— De mirare că fie şi un singur ins poate să vadă feeric România de azi…

Lui Răşcanu totul i se părea confuz, echivoc. Echivocul stăruia şi-n aer. Ce putea pricepe din toate acestea un Dissescu sau acel bătrân uitat de timp? Noroc că Dissescu s-a retras şi la club a apărut profesorul de logică, domnul Titu Maiorescu. De la un timp, domnul Mai Orescu îşi strânsese plasele logice, ca un pescar rămas pe un ţărm pustiu, abandonat şi de peşti şi conmilitoni, ceata cu care hălăduise pe ape, în metafizică. Evenimentele îl

făceau să pară un singuratic sau un însingurat, atât de însingurat încât ar fi vrut ca evenimentul acesta ieşit din comun al singurătăţii sau singularităţii sale să se vadă: şi eu sunt singur* ce vă faceţi?

Cel mai simplu ar fi fost, pentru Răşcanu, să discute cu domnul Maiorescu despre noţiunea de echivoc – dacă aşa ceva se putea admite în logică!, dar filosoful era apatic şi formal. Cei doi, după salutul obişnuit, au convenit să cerceteze fiecare, în tăcere, cartea de bucate, pentru ca apoi să tacă împreună. Răşcanu ştia că în asemenea momente de criză, la romârp – poate şi la alte neamuri – îşi făcea loc o anume exasperare filosofică, purtată de cugetători ad-hoc. Aceştia meditau asupra sorţii sau destinului la meridianul local, distribuind publicului pilule amare de genul: „Avem destin, dar n-avem soartă11 sau viceversa, la încrucişare cu profeţii: „Ne aşteaptă o cumplită catastrofă!” sau „Va veni totuşi dreptatea, avem un destin providenţial”, şi aceştia numeroşi, în fruntea ultimilor aşezându-se cu autoritate domnul Haşdeu.

Pretextul începutului de conversaţie l-a dat retragerea de la o altă masă a generalului Cernat, care i-a salutat pe cei doi şi a ieşit, cu un aer de ofensă adresat lumii.

— Cernat demisionează! a notat Răşcanu.

— Normal! a aprobat profesorul de logică, recent reintrat în Cameră, unde fortifica opoziţia. Şi Kogălniceanu demisionează.

Cei doi, Răşcanu şi Maiorescu, se stimau la limita unui consens de idei, niciodată ştirbit până atunci. Ştirile catastrofice îi confirmau în acest consens.

— Numai guvernul este vinovat de complacerea în această situaţie anormală! a sancţionat profesorul de logică. Şi foarte hotărât: Tot ceea ce se întâmplă azi în România este anormal.

Sancţiune severă şi dreaptă, cum şedea bine parlamentarului în opoziţie, revenit în voce. Totuşi generalizarea părea pripită.

— Dar oare ceea ce s-a întâmplat ieri era normal? a întrebat Răşcanu, din spirit de replică.

Răşcanu nu vorbea în niciun caz ca un „roşu”, ca un ins care-ar repudia trecutul naţiei, consensul dintre cei doi se menţinea, avocatul pusese exclusiv chestiunea externă, pe care războiul încă n-o lichidase, o lăsase-n doi peri. Or, dacă războiul nu lichidase pe deplin o stare de lucruri anormală, însemna că războiul nu fusese normal. Partenerul de dialog respingea însă acest punct de vedere.

— Războiul a fost cu totul normal! a aprobat aposteriori domnul Maiorescu. România trebuia să se elibereze de Turcia. Nu accept însă ceea ce se întâmplă azi. Şi constat neputinţa de a ieşi din situaţie…

— …care a debutat însă, a punctat Răşcanu, cu putinţa de a nu intra în situaţie!

— Crezi că exista o asemenea putinţă? a întrebat domnul Maiorescu. Eu unul nu cred, a precizat domnia-sa. Şi rectificându-şi timbrul: Eu sunt convins că nu exista.

Dar guvernul n-a procedat logic. În consecinţă a acţionat ilogic. Şi ridicând plafonul dizertaţiei către generalizări: Important este să simţi când apare o situaţie ilogică, să ştii să nu te plasezi în ea. Situaţiile ilogice, din principiu, trebuie evitate. Fiindcă nu se pot soluţiona cu instrumente logice. Când nu le eviţi, recurgi la soluţii aberante, procedezi ca un nebun. Cum se întâmplă azi.

Răşcanu începuse să se încălzească. Propoziţiile emise de domnul Maiorescu îi conveneau. Consensul cu profesorul de logică, la care ţinea atât de mult, prindea să se xnfiripe.

— Credeţi că în situaţia noastră, din primăvară, a întrebat Răşcanu, armata n-ar fi trebuit să-şi facă datoria?

Dumneavoastră aţi fi acceptat să fim dezarmaţi?

— Cum să accept? a protestat energic domnul Maiorescu. Constat doar că nu trebuie să se ajungă într-un asemenea impas. Să nu fim adică în situaţia de a ne pune existenţa în mâinile unor ţărani prost înarmaţi. Şi cu patos: Domnule, românul nu e om de arme.

Răşcanu nu l-a contrazis imediat, nici el nu era om de arme; revendica totuşi anume însuşiri pentru români. A întrebat!

— Credeţi că suntem oameni de logică?

— O, doar vedeţi!

— Credeţi că suntem oameni de vocaţie aplicativă?

— În stadiul de azi?!!

— Credeţi că suntem oameni de credinţă?

— O!

— Dar atunci ce suntem? a întrebat Răşcanu, intrând el însuşi în exasperare.

— Aceasta va rămâne de văzut. O vă preciza viitorul. Eu unul nu doresc altceva decât ca românii să fie nişte oameni normali.

— Cum?

— Oameni.

— Şi ţara?

— O ţară normală, a-spus domnul Maiorescu. Desigur, filH o parohie a ruşilor, un vilaet al turcilor, un district austriac sau un departament francez. Va trebui să ne precizăm mai întâi o identitate.

— Oare n-o avem?

Consensul începuse a se nărui. Răşcanu nutrise iluzia că măcar în timpul războiului naţia ajunsese a fi la unison. Acum iarăşi se nâruia în fracţii? Şi chiar în interiorul aceluiaşi partid?! A ripostat prin propria-i identitate de boier şi om al rosturilor publice:

— Dar avem o tradiţie!

— Ce tradiţie? şi domnul Maiorescu a lăsat anume o lungă pauză care să măsoare distanţa între concept şi realitate. A umilinţei poate! Facem caz de ea, aşa cum facem caz, acum, de viitor. Ce viitor? Cel mai grav delict pe care J-au comis guvernanţii de azi este că ne-au expropriat de prezent.

Domnul Maiorescu dădea un alt sens noţiunilor de prezent şi de expropriere: un om şi o societate scoase din rosturi, ca azi, erau un om şi o societate scoase din prezent. Exproprierea devenea o frustrare în sine, prezentul – fără o posesiune asupra prezentului – devenea un prezent ca şi absent. Înacest caz ce mai conta tradiţia sau viitorul? Respingând apriori orice alte interogări, profesorul de logică a răspuns global:

— Identitatea trebuie mai întâi s-o probăm printr-o existenţă normală.

Scurt şi logic. Cu aceasta Răşcanu ei a de acord, dar nu în sens burghez. Ce însemna oare, în viitor, o existenţă normală? Abolirea a tot ceea ce fusese până atunci? Ar fi însemnat tot o expropriere. Cu aceasta nu putea fi de acord nici profesorul de logică, un burghez cu veleităţi albastre. Domnul Maiorescu a resimţit totuşi jena situaţiei de a părea mai aristocrat decât aristocraţii şi a spus, superior:

— Va trebui până la urmă să ştim s-o luăm de la a. Şi prevenind cu indexul: Dar printr-un act conştient!

— La care, a întrebat Răşcanu, cum putem ajunge? Măcar să tragem cuvenita concluzie din acest act pilduitoî care a fost războiul.

— Pilduitor pentru cine? a ricanat profesorul.

— Pentru noi înşine, să spunem.

Formula era „roşie”, dar domnul Maiorescu a avut delicateţea să nu-l indice pe autor: Brătianu. Profesorul de logica a spus cu mâhnire, ca să închidă subiectul:

— Dar suntem oare în stare să existăm prin noi înşine?

— Asta vreau să văd şi eu! a spus Răşcanu, chiar şi vrând să pună punct.

Obosiseră ambii.

Răşcanu a reluat peste câtva timp discuţia cu domnul Maiorescu, întorcându-se ambii la ideea normalităţii, abordată anterior. Oare lumea nu putea reveni la normal?

— Oare nu suntem capabili să revenim la normal? a întrebat Răşcanu. Nu suntem în stare să existăm prin noi înşine?

— În condiţii normale, desigur! a replicat profesorul, în condiţii normale poate exista prin sine însuşi orice om, oricare popor. Apoi iritat: Numai că iată, n-avem asemenea condiţii!

— Suntem deci obligaţi la acte excepţionale, a preluat Răşcanu.

— Care la ce conduc? a întrebat retoric profesorul. La triumful iraţionalului, aşa cum se vede acum.

Concluzia căzuse impecabil, ca o izbire bine ţintită cu tacul, la biliard. Avocatului nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să admire măiestria partenerului şi să declare chestiunea pe veci soluţionată.

— Domnule Maiorescu, credeţi că suntem prizonierii unei aporii a existenţei?

Problema era frumoasă, domnul Maiorescu şi-a frecat cu plăcere barbişonul. Provocat de chestiune, a urcat şi mai sus, deasupra meridianului local. A spus cu nostalgie:

— Ca să înfrunţi o asemenea problemă îţi trebuie o reală vocaţiune metafizică. O avem? Nu sunt de această opinie. Nu sunt de părerea că ţăranul nostru ar fi un Kant care n-a ajuns încă la conştiinţa, de sine.

Răşcanu a înţeles că de la „conştiinţa de sine” erau respinşi şi ţăranii, majoritari, dar şi boierii, deci el. Apărea,

în consecinţă, o clasă nouă sau o elită, pe care o reprezenta, probabil, numai domnul Maiorescu. L-a examinat şi i-a concedat buna alură, era totuşi un român. Domnul Maiorescu s-a recuzat totuşi de la această calitate minimă, prin fraza următoare, de fapt printr-un dubiu cartezian:

— Nu ştiu dacă avem această vocaţiune.

Chestiunea era mai lată decât părea, căci un popor fără trecut – doar umilinţe, fără prezent – doar confuzie, fără o reală vocaţie metafizică, aptă să-l scoată din contingent, mai putea revendica un viitor?

— Deocamdată trăim de azi pe mâine, a mai spus profesorul de logică. Ne prezidează instabilitatea şi arbitrarul, după cum vezi.

Acum Răşcanu dorea să vadă ce-sens va scoate conferenţiarul de la masa în doi din această situaţiune incomodă. Constatări catastrofice emisese şi domnul Haşdeu, la conferinţa sa publică din primăvară, când vorbise despre predestinare şi destin. Fără a rosti numele Necuratului, Răşcanu a mai întrebat:

— Socoteşti că naţiei române nu i-ar reveni totuşi nicio misie în istorie?

— Ce misie?!

— Să lupte, să zicem, cu răul…

Domnul Maiorescu a surâs minimal. Vedea în faţa ochilor numai hasdei şi simţea trebuinţa să-i reducă pe toţi la dimensiune liliputană.

— A, cunosc sursa! Şi cu un gest amplu de convenire: E un mod de a ne autoflata. Apoi negativ: Nu vom izbuti nimic dacă vom cultiva în continuare asemenea mistificaţiuni. Şi cu elan: Să facem şcoli de meserii, să învăţăm a ne sufla nasul în batistă, nu cu degetele pe jos, să avem adică batiste; să avem latrine la domiciliu şi la colţuri de uliţă, să învăţăm a vorbi şi a scrie, fără a pune

virgulă între subiect şi predicat; să introducem universalitatea măsurilor. Chiar dacă eschimoşii au şase luni de noapte pe an, ziua şi noaptea tot cu ceasul se măsoară, chiar şi acolo la ei! Şi domnul Maiorescu a scos demonstrativ din jiletcă ceasornicul. Şi imediat: O ceapă cântăreşte peste tot la fel. Şi-n acest caz nu e oare anormal ca o ceapă să coste la Bucureşti de trei ori mai ieftin decât la Berlin?!

Exemplul cu ceapa era usturător, dar nu apăruse întâmplător. În ziua precedentă, când revenise la club, generalul Cernat mâncase ceapă cu icre – o ceapă ieftină. Domnul Maiorescu nu suporta ceapa. El împinsese mai încolo, la marginea mesei, farfurioara cu resturile urât mirositoare, uitată de chelner, dar mirosul oribil îi persista încă în nări, după o zi. A glosat mai departe, pornind chiar de la acest exemplu: lipsa de promptitudine a chelnerului.

— Să fie prompţi, probi, exacţi, modeşti. Să ne vedem precis măsura, să ştim ce se poate şi ce nu se poate. Să introducem realul în plasele logice, din care să nu ne mai scape.

Părea evident că domnul Maiorescu se afla încă sub impresia acelei conferinţe a lui Haşdeu, care flatase vulgul, în acea direcţie se plasau retardierii, eschimoşii. N-o spunea, dar dădea replică Monstrului, punct cu punct, deşi într-un cadru privat. Urmărindu-l, Răşcanu se gândea la ecoul pozitiv pe care l-ar fi putut avea aceste idei, dac-ar fi fost larg împrăştiate în marele public. Dar profesorul de logică nu era un semănător, precum aristocratul extravagant de la Arhive, era un om de castă sau club. Se simţea bine printre cei puţini.

— Pot Continua? a întrebat domnul Maiorescu.

— Poftim!

— Să renunţăm la demagogie, la grandomanie, la viziunile latinomane şi dacomane, care ne falsifică. Să

punem capăt inflaţiei de genii.

— N-avem genii?

Întrebare şocantă, la cine se referea onor domnul Răşcanu? Cumva la Brătianu, aclamat pe uliţi, înainte de impasul de la Berlin, sau la Haşdeu?! Domnul Răşcanu avea datoria să indice măcar un geniu la români. N-a indicat, deci nu-l recunoştea pe Brătianu – lucru absolut normal, dar nici pe Haşdeu!, şi-atunci profesorul de logică s-a liniştit. A mai spus, simulând dificultatea:

— Eu deocamdată nu văd. Apoi izbucnind: Nu de genii ducem lipsă, ci de o medie dezvoltare. Avem trebuinţă de personalităţi, de persona-li-ta-te. De individualităţi, de individu-a-li-ta-te! Nu se cunosc individualităţi la amoebe, specie minoră, doar la speciile superioare!

Mâi departe, Răşcanu cunoştea teoria, domnul Maiorescu i-o formulase şi-n alte dăţi, acum mânca. Urmărindu-l cum pudrează cu piper şi cu sare porţiunile decupate, cât de elegant, cât de abil utilizează tacâmurile, avocatul a rememorat teoria, ca pe un acompaniament:

„— Dar existenţa persoanei presupune *ipso jacto* conştiinţa persoanei, deci libertatea persoanei, dreptul acesteia de a se manifesta. Or, la noi s-a procedat viceversa: s-a acordat un regim maxim de libertăţi publice, în lipsa persoanelor şi personalităţilor care să beneficieze”. Răşcanu a adăugat mental: Avem sare, dar n-avem ce săra. „În condiţia dată la ce-ar mai sluji geniul?” Răşcanu a adăugat: La ce ne-ar mai trebui şi piperul?

Domnul Maiorescu aşezase convenabil solniţa lângă farfurie. Cochiliile stridiilor şi lămâia stoarsă fuseseră împinse la o parte, forme fără fond. Urma să abordeze supa. A lăsat însă lingura şi a spus:

— E timpul să dăm persoanei locul său. Primo: s-a avem!

După război lipseau deci şi persoanele şi personalităţile. Această lipsă nu putea fi compensată prin arogarea pretenţiei de a avea genii. Domnul Maiorescu a sorbit din supă; nu i-a convenit, a îndepărtat farfuria, a glosat mai departe:

— Ceea ce ne oferă azi guvernanţii este inacceptabil (înmanjabil), din mai multe puncte de vedere, şi aş vrea să le examinăm împreună, pe rând. Mai întâi independenţa, de care se face atâta caz. Şi aceasta, după cum vezi, e. O formă fără fond, atâta timp cât nu-i recunoscută de nimeni.

— Dar ca sentiment interior?

— Aş admite, dacă ruşii nu s-ar plimba încă pe aici pe la noi ca la ei acasă. Cearcă să ieşi din Bucureşti, te vei izbi încă de trupele ţarului!

Era o exagerare polemică, ruşii începuseră retragerea. Răşcanu n-a vrut totuşi să-l contrazică, a întrebat lejer:

— Nu crezi că e o situaţie provizorie?

Domnul Maiorescu a răspuns din nou teoretic:

— Îţi atrag atenţia asupra unei situaţii blestemate, la acest meridian: permanenţa provizoriului!

— Şi limba?

Ce i-o fi venit lui Răşcanu să arunce această întrebare, tocmai când se adusese o altă supă şi un alt tacâm? Domnul Maiorescu a tăcut solemn, concentrându-se asupra supei. Tăcerea sa putea să însemne că limba are totuşi ceva, dincolo de provizoriu, poate chiar un geniu al ei. Mai urma ca cineva să-l exprime, o persoană, o personalitate, apărea deci un caz de preexistentă a fondului şi de absenţă a formei. O.nouă aporie? Căci ce era geniul? Domnul. Maiorescu sorbea satisfăcut. O formă a unui fond preexistent sau un fond care instituia o formă? Fond şi formă se aflau într-un raport de condiţionare sau de reciprocă excludere? îşi tamponase acum buzele de

şervetul de olandă. Căci dacă limba se reducea la pură formă, atunci te puteai întreba: de ce forma aceasta? Şi atunci devenea legitimă propoziţia acelui faimos contestatar al românilor Louis Joly, pe care şi Răşcanu şi domnul Maiorescu o cunoştea: „A qu'a sert la langue roumaine?". Domnul Maiorescu a evitat situaţia critică printr-o recunoaştere, după ce mai întâi a depus lingura pe suportul de argint:

— Limba are individualitatea sa, desigur. Poate are şi geniu. Dar însăşi întrebarea dumitale indică faptul că ne aflăm încă în regimul naturii. Se schiţează vreo posibilitate de transcendere, pe acest plan? A surâs: Mai întâi să ştim unde să punem virgula.

Desigur, avocatul nu-l putea contrazice, n-avea niciun argument. De la ce porniseră în fond şi cum ajunseseră la chestiunea limbii? Răşcanu încerca să-şi rememoreze conversaţia în termenii esenţiali. Ce vruseseră să clarifice, care chestiune? Avocatul simţise instinctiv nevoia de a compune cu ajutorul cuiva un bilanţ. Cu ce ne-am ales, ce ne mai rămâne de făcut, contăm pe ceva? Voia să pună punct. Totuşi mica chestiune de punctuaţie încă îl mai tulbura:

— Şi crezi că destinul nostru va fi altul, în clipa în care cu toţii vom şti unde să punem virgula? Crezi că măcar atunci vom trece din regimul naturii în regimul spiritului?

Domnul Maiorescu a preluat densitatea dramatică a întrebării i i-a răspuns printr-o întrebare:

— Crezi că dacă noi, în clipa asta, am dispărea, s-ar. pierde vreo filă din eternitatea spiritului?

Ca să opună un răspuns, Răşcanu ar fi trebuit să recapituleze sau să enumere acele performanţe ale spiritului local, candidând la eternitate, începând cu ce, cu cine, dintre cei vechi sau dintre contemporani? Până şi

contradicţia „loc” – „spirit” nu se putea soluţiona. Zâmbind, domnul Maiorescu i-ar fi putut spune: „Vezi că n-a sosit timpul unui asemenea recensământ? Căci de la cine să pornim, de la Asachi, de la Alexandrescu, de la Alecsandri, dac-ar fi s-o luăm de la a?... Sau de la...?” S-a evitat, desigur, numele lui Haşdeu. Nu s-a rostit numele domnului Eminescu. Dar profesorul de logică nu s-a hazardat pe acest teritoriu atât de nesigur. A admis, consolator:

— Vom intra în normal. Vom accepta până la urmă universalele logicei. Şi ca o ilustrare laterală: Iată, a venit toamna, aş vrea să ies din Bucureşti, măcar pentru câteva zile, măcar până la Viena. Dar crezi că se poate? Deşi ar fi normal. Mă voi consola probabil cu un drum la mănăstiri.

După procesul intentat de „roşii”, domnul Maiorescu simţea nevoia unei revanşe, pe care viaţa sau istoria contemporană ar fi trebuit să i-o acorde. Căci profesorul se mişGa într-adevăr într-un cerc strâmt. În jur, mitocănime. Mai încolo, ţărănime. Şi mai încolo, neant. În cei) j, rul acestor cercuri concentrice, persoana sau personalitatea adevărată se sufoca. Răşcanu ar fi vrut să-l îmbărbăteze măcar la modul teoretic. Prea multă lume fusese expropriată de prezent.

— Nu cred că ni se va refuza la infinit normalitatea! a spus Răşcanu, ca să consoleze.

— Să sperăm. Şi domnul Maiorescu, cu exactitudinea-i Cunoscută, a ilustrat chestiunea normalităţii cu persoana sa: Iată, am revenit la Cameră. Ei şi?

Dar după tot acest schimb de vorbe înalte amândoi simţeau trebuinţa unei întoarceri la viaţă, la realul existenţei aşa cum era. A început tot domnul Maiorescu:

— Am auzit că Warşavschi, Kraşmaru and comp. vor fi urmăriţi în justiţie. Nu-i exclus. Apoi familiar, ca între

avocaţi: À-propos, nu vrei să preiei dumneata un proces cu furnizorii? Acum, după reintrarea mea în parlament, ar fi anormal să mai lucrez pentru ei.

— Eu?! a protestat Răşcanu. În niciun caz.

— Da, a bombănit domnul Maiorescu. Înţeleg, ţi-ar fi penibil.

A urmat o pauză în care domnul Maiorescu a examinat nota dejunului, cifră cu cifră. Răşcanu ştia că, din afacerile prospere cu furnizorii, domnul Maiorescu îşi cumpărase o casă.

— Onorariul e bun! i-a mai şoptit profesorul de logică. Şi domnul cu barbişon a scris suma, pe acelaşi colţ de hârtie.

Şi prinţul simţea că ceva în conjunctura astrală se schimbase după Berlin. Întors la Bucureşti, după scurta şedere la Sinaia, Alteţa-Sa a găsit o lume obosită, blazată, dar şi iritată prin câteva voci. Mult nu mai ţinea pentru ca în aer să ţâşnească scânteia mâniei. Nu putea să – mai dureze mult şi o voce din public, un apostol al mâniei, să ridice glasul – un index revendicativ, ţintind spre guvern, cer, eternitate, anatermzând pământul şi convocând răzbunarea. Lucrurile alunecaseră deja pe această pantă. Nu întâmplător la Berlin, chiar – în ziua deschiderii Congresului, un: atentator încercase să curme viaţa împăratului Wilhelm., şi la Istanbul se dibuise un complot. Poliţia lui Abdul-Hamid intervenise însă la timp, astfel încât acolo în sud n-au măi bubuit armele. La Petersburg însă se produsese o altă cădere, tot astrală, iar aceasta l-a afectat pe prinţ mai mult decât celelalte două.

Printr-o indiscreţie de curte s-a aflat că la întoarcerea sa de pe front, în lămă, ţarul n-ar fi tras acasă, la Peterhof, unde îl aştepta ţarina, ci ar fi rămas în Petersburg, instalându-şi amanta, pe o anume Cată a Dolgoruki, la Palatul de Iarnă. Camarila ar fi ţinut secretul cu dinţii

strânşi, acum era evident că din acest motiv se îmbolnăvise în iarnă ţarina, cum tot limpede era că reîmbolnăvirea Mariei Alexandrovna, în vară, chiar în timpul Congresului, nu putea fi pusă în legătură decât cu oficializarea amantei. Ce cădere! şoptea lumea. Într-un asemenea moment de deosebită gravitate, ţarul pica din înălţimea-i sacră în triunghiul profan, la nivelul unui bărbat oarecare, un ins cu soţie şi amantă. Camarila s-a zbătut-ca ştirea să nu facă valuri, să nu treacă de pereţii saloanelor, nici dincolo de frontieră, dar, prin cancaneria diplomaţilor, prin scrisori cifrate; amănuntul a intrat în ventilaţia unor curţi europene şi nu numai. Ştirea ar fi ajuns până la Tokio, în auzul împăratului Moutz-Hito şi al împărătesei Harouko, iar cei doi ar fi trimis spre Europa un surâs asiatic. La Palatul de Iarnă căzuseră perdelele şi se vedea alcovul. Voia ţarul să iasă din istorie şi să se retragă în alcov? Cele mai multe dintre curţi au procedat însă cu tact, n-au lăţit scandalul, de unde probabil faptul că reîmbolnăvirea ţarinei n-a trezit reacţia protocolară aşteptată. Maria Alexandrovna suferea singură la Peterhof în indiferenţa aproape generală.

Nu şi a doamnei Elizabeta, care i-a scris Mariei Alexahdrovna o lungă epistolă de consolare, fără a intui ce dureri răscoleşte. Sustrasă cu totul politicii, aflată într-o zodie de suferinţă sau bucurie rară, prinţesa nu ştia prea bine pentru care motiv precis s-o consoleze pe ţarină – pentru boală sau pentru infidelitate? lucrurile au rămas epistolar confuze, deşi puse la cheia unui foarte înalt sentiment. A doua zi, la ceai, când s-a revăzut cu Alteţa-Sa, doamna Elizabeta nu ştia cum să-l informeze pe prinţ despre scrisoare, nu-şi dădea seama dacă el ştie ceea ce se întâmplă la Petersburg. Dar el a rupt gheaţa prin întrebarea lui predilectă:

— Oare aşa ceva e cu putinţă?!

După care nu şi-au mai vorbit, el cu gândul la ţar, ea cu gândul la ţarină, pe portative diferite. Ceea ce se petrecea la Petersburg i se părea prinţului greu de închipuit. Căci dacă la Istanbul complotul, reuşit sau nu, reprezenta nimic altceva decât o lovitură de palat, la fel ca cele anterioare, dacă atentatul de la Berlin aducea un dram de noutate, fiind comis de un socialist, ceea ce se petrecuse la Petersburg era o cădere morală pură, o pulverizare a sacrei persoane în praf. Era aşa ceva cu putinţă?

Retras în cabinetul de lucru, prinţul a consultat corespondenţa diplomatică, trecând în grabă peste rapoartele consulilor din celelalte capitale şi oprindu-se la raportul consulului de la Petersburg. Ceea ce Alteţa-Sa citea – darea de seamă asupra scandalului – citeau probabil şi alţi principi, regi, împăraţi, chiar dacă nu simultan, chiar dacă în alte variante de redactare, dar respectând faptele, Fapte mici, fără semnificaţie în ordinea curentă, inadmisibile în marea ordine. Povestea avea şi o vechime: ţarul o cunoscuse pe Catia, fiică a prinţului Dolgoruki, când aceasta avea zece – ani. La puţin timp după această vizită întâmplătoare la Teplovka, în perioadaunor manevre, prinţul Dolgoruki a murit, iar ţarul s-a însărcinat în chip graţios cu tutela celor şase copii rămaşi orfani, inclusiv a Catiei. Tutorele a internat-o imediat pe copilă la pensionatul Smolnîi, iar când a revăzut-o peste ani, Catia l-a trăsnit pe ţar cu frumuseţea ei.

Aici prinţul s-a oprit din lectura raportului, ca să reexamineze faptele. Da, până la un punct totul era posibil, a, admis Alteţa-Sa. Pe Alexandru al Doilea îl obosise puterea, deja simţea coroana ca pe o povară. O păţise şi Alexandru întâiul, imediat după victoria împotriva lui Napoleon, când împăratul Rusiei glorioase simţise ispita

de a ieşi din istoria mare şi de a se retrage în anonimat. Atunci, însă, în 1812, Alexandru întâiul descoperise Biblia (Noul Testament). Nepotul, Alexandru al Doilea, o descoperise pe Catia. Domnişoara i s-a dat augustului protector la optsprezece ani, într-o zi de iulie, într-un pavilion aflat între Peterhof şi Krasnoe-Selo. „Ce slăbiciune!” a notat prinţul. „Câtă tărie totuşi, notase Ghica, în raport. Lumea de aici admiră faptul că ţarul a răbdat totuşi opt ani încheiaţi”.

Apoi totul s-a rostogolit: prima naştere a Catiei, o noapte de goală, ea şi însoţitoarea ieşind din casă pe stradă, în căutarea unei trăsuri. Birjarul le depune la o intrare secretă a Palatului de Iarnă; răvăşit, protectorul o introduce pe gravidă în salonul îngheţat al ţarului Nikolai întâi, tatăl său, unde, pe un divan incomod, Catia dă naştere unui băiat, botezat Gheorghi. Apoi al doilea copil, Olga, apoi al treilea, care moare, provocând amantului o imensă sfâşiere. Dar prinţul a lăsat hârtiile, în imposibilitatea de a-şi putea imagina cum se va sfârşi minora poveste. Era de vină ţarul, desigur, care devenise între timp un Alexandr Nikolaici oarecare!, dar şi ea. Ea devenise o Catia oarecare, şi cei doi, Alexandr Nikolaici şi Catia s-au complăcut în penibil. Se retrăgeau pentru vară în Crimeea, el la reşedinţa imperială, împreună cu ţarina, ea într-o vilă din apropiere, la Buiuk-Sarai, unde ţarul o revedea, ca să-şi dezmierde copiii, să se încredinţeze dezmierdărilor sudului, să cultive flori. Adio preocupării politice, reformelor pe care „Liberatorul” le iniţiase, Renaşterii pe cane Rusia o aştepta, în locul acestora un ţar devenit Alexandr Nikolaici, cultivând fiori la Buiuk-Sarâi, protejându-şi bastarzii. Sau cultivându-şi mica fericire, în regimul incognito, prin staţiunile de vilegiatură din Europa. Multe persoane de bine, mai nota Ghica, l-ar fi recunoscut pe ţar la Ems, unde, ca un simplu particular,

ocupa vara împreună cu Catia o vilă discretă, numită „Petite Illusion”. Să fi trăit ţarul iluzia că nimeni nu-l vede? Iluzia era acum violent spulberată, chiar Majestatea-Sa dăduse la o parte perdelele şi strigase: vedeţi-mă aşa cum sunt, sunt un simplu Alexandr Nikolaici. Şi nimeni nu-l putuse împiedica!…

Mai rămânea de văzut totuşi cum avea să reacţioneze Rusia la toată această poveste. Ghica nu era zgârcit cu detaliile: la Petersburg se reactualizase vechile porecle cândva atribuite ţarului: „le mouton feroce”, „le belier feroce”, dar şi „le pauvrmouton”, cu gândul la sacrificiul berbecului, căci fata) „berbecul feroce” ar fi trebuit să fie sacrificat., Un manifest împotriva ţarului, lansat în urmă cu ani, cunoştea o nouă ediţie, fiind tradus şi-n franceză, ca să ia cunoştinţă de text şi lumea inter – naţională:

„11 nous faut, non un tzar, non un empereur, un ălu de Dieu, non un mantheau d’hermine cachant l’incapacite hereditaire, mais un chef ălu et paye pour ses fonctions... Şi Alexander II ne veut pas le comprendre et jaire du concessions volontaires au peuple, tant piş pour lui!”[17]

Lumea petersburgheză, nu şi cea moscovită, îl despărţise deja pe ţar de Rusia – Rusia e una, ţarul e altceva! – important era, spunea lumea, ca Rusia să nu eşueze moral. Cea mai radicală reacţie à-propos de ţar ar fi avut-o, – ia o serată, din nou contesa Feodosia Petrovna Prohorin, care îi declarase lui Iancu Ghica, în auzul invitaţilor: „Mai bine cădea sub glonţul Nadiei! Salvam şi ddeea de ţar, păstram curat şi obrazul Rusiei”. Rezulta c-ar fi fost mai bine ca ţarii sau împăraţii culpabili să cadă sub

17 „Ne trebuie nu uri ţar, nu un împărat, un ales al lui Dumnezeu, nu o mantie de hermină ascunzînd incapacitatea ereditară, ci un şef ales şi plătit pentru funcţiile sale... Dacă Alexandru al II-lea nu vrea să înţeleagă şi să facă voluntar concesii poporului, cu atît mai rău pentru el.“

gloanţele sau bombele anarhiei – cum se şi încercase – decât ca nişte mari puteri să eşueze moral, precum acum Rusia. În ceea ce-o privea, Feodosia Petrovna îşi mutase deja bagajele în troica ţareviciului. Deja troica se şi configurase în viziunea grafinei: ţareviciul (viitorul ţar), la centru, cu frâiele Rusiei în mână, iar de-a dreapta şi de-a stânga, Pobedonosţev şi patriarhul Moscovei, ca sfetnici.

Deşi, mai scria Iancu Ghica, nu toată lumea vedea astfel lucrurile. Niciun om de bine n-ar fi cutezat să pună cuvântul „vinovăţie" în dreptul ţarului. Vinovaţi erau alţii, deja se căutau, vinovată era mai cu seamă o anume direcţie din viaţa publică, o anume mişcare de idei, iar persoanele cu vederi liberale arătau spre partida panslavistă. Văzut aşa, Alexandr Nikolaici părea o victimă, un suveran pătruns de bune intenţii, dar care, smintit de panslavişti, părăsise calea fructuoasă a reformelor, îndrumând Rusia pe puntea şubredă a expansiunii până-n muchia prăpastiei. Ce aveau a face micile păcate ale ţarului cu prăpastia care se deschidea acum în faţa imperiului, după Berlin? Partizanii expansiunii tăceau.

După ei, vinovat era nu ţarul ci camarila nemţească: Aceasta târâse Rusia până în punctul fatal, dar mai ales corupţia şi lipsa de credinţă. Nu încurcătura cu Catia şi nici expansiunea, ci „reformele" lui Alexander Nikolaevici erau acelea care favorizaseră haosul moral. Or pentru aceasta erau de vină nu Catia ori bieţii bastarzi, ci liberalii. Se ajunsese, iată, până acolo încât în gimnazii se micşoraseră orele de religie, introducându-se în locul „sacrei ştiinţe11 latina şi greaca. Şi logica! Şi matematica! încă o eroare: dezvoltarea învăţământului pentru domnişoare, care erau rupte de familii şi îndrumate către pensionate, precum cel de la Smolnîi, instituţii în care ideile anarhiste bântuiau în voie. Domnişoarele, în loc să brodeze, învăţau să mânuiască pistolul, cum se întâmplase

în iarnă cu aceeaşi mereu invocată Nadia Mirski. Despre „demoni” sau „demonizaţi”, uneori persoane de bună condiţie, care jertfeau doctrinelor rebele, nu se spunea nimic. Printr-o convenţie lesne de înţeles numele „diavolului” nu se rostea. Căci cine, ce om de onoare putea concepe o răsturnare a Rusiei cu fundul în sus, când pentru sancţionarea vinovaţilor existau tribunale, închisori, locuri de recluziune? Să se isprăvească cu Berlinul şi-apoi fără grabă, dar hotărât, să fie încolonaţi cei răspunzători de dezastru pe drumul ispăşirii: Siberia... – Da, Siberia, perora Feodosia Petrovna. Acolo vor trebui să putrezească toţi, şi Ignatiev, şi marele kneaz Gorceakov!”

Era limpede că după Berlin aveau să urmeze importante reglări de conturi, remanieri guvernamentale, căderi de guverne şi chiar de coroane. Aici, acasă, prinţul se întreba cu un început de îngrijorare ce avea oare să se întâmple? Ce punea la cale opoziţia? Ce urma să păţească Brătianu în cazul în care Basarabia de sud ar fi fost predată, aşa cum se stipulase deja? Acolo, la Petersburg iată, o doamnă rostise deja sentinţa, în numele întregii Rusii revoltate. Cu mult mai lucid decât persoanele cu care purta dezbateri, Iancu Ghica scria pentru cei de acasă, în concluzia raportului său:

„Pentru cel puţin câteva sute de ani vecinătatea cu Rusia e fatală, cum a fost până adineauri vecinătatea cu Imperiul Otoman

Şi mai departe, avertizând

„Din acest „adineauri” nu trebuie să se tragă concluzii pripite. Indiferent cum va fi, pravoslavnică sau nihilistă, sau, prin absurd, comunardă, Rusia va ocupa în chip compact orizontul nostru dintre două puncte cardinale, răsărit şi nord, cu o tărie şi cu o nesfârşire de bloc planetar. Va trebui să medităm la această situaţie, nouă în istoria noastră, şi de alt tip decât relaţia cu

otomanii, care eşuase într-o timidă şi nevinovată vecinătate".

La sfârşitul raportului, destul de sumar, Iancu Ghica îşi îngăduia o nebunie: transcria rugăciunea lui Serafim de Sarov. Nu fără a o preceda cu un comentariu:

„Această rugă a Sfântului Serafim este utilă/ acum, şi pentru noi, şi pentru ei –.

Urma ruga, în traducere franţuzească:

„Mon Dieu et Seigneur de ma vie delivremoi de l'esp/rit d-oisivete de decouragement de volonte propre et de vaines paroles".

(Metanie) [18]

„Mais l'esprit de chastete d'humilite de patience et d'amour acorde-le a Ton serviteur (ou a Ta servante)".

(Metanie)

„O mon Dieu et mon Roi fait que je voie mes propres peches et que je ne juge pas mon prochain car Tu est beni dans les siècles des siècles

(Metanie) [19]

La sfârşit, Iancu Ghica mai adăuga:

„Oricum, pe moment, pe cât sper, relaţiunile noastre cu Rusia au ieşit din vinerea patimilor".

Opinia publică bucureşteană a fost brusc trezită într-o joi de glasul gazetarilor desculţi care strigau în gura

18 „Dumnezeule şi Stăpîne al vieţii mele slobozeşte-mă de duhul trîndăviei — de descurajare de voinţa proprie şi de cuvinte deşarte."
(Metanie)

19 „Iar duhul curăţiei al umilinţei şi al dragostei dăruieşte-le slujitorului Tău (sau slujitoarei T'ale)“

(Metanie)

„O, Dumnezeul meu şi regele meu fă-mă să-mi văd propriile păcate şi să nu-1 judec pe aproapele meu ca să fii binecuvîntat în veacul veacurilor."

(Metanie)

mare:

— Atentat contra domnului Brătianu!… Atentat contra domnului Brătianu.

Scânteia sărise în aer, gazetele erau smulse din mâini.

— Există un Dumnezeu! a tunat cineva, cu glas triumfător. Morţii se răzbună.

— Gata, a trâmbiţat altcineva, am intrat în rândul lumii. Avem atentatori, avem atentate. Şi jubilând: Domnilor, lista e deschisă. E ceasul ca naţia să-şi facă dreptatea.

Cum a doua zi era vineri, se spera într-un Te Deum pentru premier. Lumea ar fi fost dispusă să se înghesuie pe Dealul Mitropoliei, cum o făcuse şi pentru ţar, şi pentru kaiser, cu aceleaşi prilejuri cvasifunebre. Dar autoritatea a suspendat Te Deumul mai înainte de a-l fi anunţat oficial. Atentatul fusese neizbutit.

Un bucureştean euforic, ieşind dintr-un stabiliment unde se comenta aprig chestiunea, s-a întors din uşă şi i-a întrebat pe cei rămaşi în jurul halbelor:

— Aţi văzut drac mort?

Atentatul s-a produs la puţin timp după întoarcerea de la Berlin şi a intervenit pe un fond de agitaţie şi de învrăjmăşire a opiniei publice încât nimeni nu s-a mirat de grozăvia faptului, nici măcar; victima. Brătianu venea spre casă cu trăsura, după ce avusese o audienţă de lucru la prinţ, când, în drumul spre oraş, pe dealul Cotrocenilor, un individ înarmat a ţâşnit brusc în faţa vehiculului, speriind animalele. Caii şi-au luat năluc, au răsturnat trăsura, premierul a fost prins dedesubt. Nu s-a ştiut dacă individul a izbutit să tragă, vizitiul pretindea că da, Brătianu că nu. Sosind rapid la faţa locului, poliţia n-a mai găsit individul, nici corpul delict, glontele.

— Aş, a spus opinia publică, în aceeaşi seară, ca să-l

lichideze pe domnul Brătianu, individul ar fi trebuit să fie armat cu un glonte nou, cu glonte automobil. Căci nu domnul Brătianu a zis acu un an la parlament: Domnilor, omul nu merge drept ca gloanţele, mai coteşte şi el! Domnul Brătianu coteşte, coteşte necontenit. Ca să-l atingi, ca să comiţi adicătelea un atentat izbutit, îţi trebuie un glonte automobil.

Cea mai mare spaimă a tras-o Davila, în casa căruia a fost adus imediat premierul, cu brancarda. Contuziile corporale şi mai ales şocul cranian îl alarmau pe şeful medicinei de război. Generalul medic locuia în Cotrooeni, aproape de Facultate, iar casa lui s-a transformat pentru câteva zile în spital înconjurat de patrule de poliţişti, încă o spaimă: dacă atentatorul sau atentatorii reveneau cu bombe? Casa era nouă! Mo, le-a strigat Davila poliţiştilor, să nu mai prind pe-aici picior de anarhist!” „Anarhiştii sunt la dumneavoastră, la Medicină!” au ripostat oamenii poliţiei, care ştiau că Medicina e un cuibar de agitaţie corpunardă.

În aceeaşi seară a sosit la căpătâiul bolnavului cu mare emoţie şi Alteţa-Sa. Prinţ şi sfetnic au rămas câteva clipe împreună, fără martori, încât nu s-a aflat nimic din ce şi-au vorbit. La ieşirea Alteţei-Sale s-a auzit totuşi glasul slab al premierului care recomanda, ca şi testamentar:

— Aveţi grijă de paradă!

Instrucţia pentru paradă a început într-un moment neprielnic, când recruţii noului contingent, cei proveniţi în urma recrutărilor din toamnă, nu ajunseseră decât la lecţia de minimă orientare în pluton, companie, regiment, sau la lecţia imediat următoare despre ofiţerii care-i comandau, după aceeaşi binecuvântată cărţulie.

„Întrebare: De ce garnizoană ţine regimentul nostru?

Băspuns (în cor): Regimentul nostru ţine de garnizoana Iaşi (sau Roman, sau Vaslui, sau Ismail)”.

Dar regimentul cu garnizoana Iaşi se afla la Târgovişte, regimentul cu garnizoana Vaslui se afla la Piteşti, regimentul din Ismail se afla la Râmnicu Vâlcea. Fiecare unitate era în altă parte decât acolo unde ar fi trebuit să se afle, la baştina ei, armata se găsea în prelungirea stării de război, pe dealuri, în munţi, în sedii provizorii. Un comandant deştept s-a gândit totuşi să profite de situaţiune şi să bage recruţilor „niţică geografie" în cap. Dacă cutare regiment se afla la Vâlcea, măcar recruţii să afle cum se numeşte garnizoana judeţului Vâlcea şi unde-i sediul ei – la Râmnicu-Vâlcea!, şi aşa mai departe până la învăţarea judeţelor şi garnizoanelor, chiar când trupa se afla în marş de la un loc la altul.

Cu chestiunea numelui şi adresei comandanţilor lucrurile au fost ceva mai încurcate. Niciun comandant nu se mai afla la casa lui – cutare stradă, cutare număr, pentru ca recrutul să înveţe aceste repere şi să ştie a se orienta ulterior. Totuşi întrebarea din cărţulie n-a fost suprimată, a fost doar niţel modificată, conform circumstanţelor:

„Întrebare: Cine este comandantul vostru, cum îl cheamă? Răspuns (în cor): Comandantul nostru este domnul colonel / cutare /.

Întrebare: Şi unde stă?"

Tăcere buimăcită, după care răspunsul în cor:

Răspuns: Comandantul nostru stă... (apoi cu elan): Vom afla unde stă când regimentul nostru se va întoarce la domiciliul lui legal".

S-a suprimat totuşi cuvântul „legal", armata nu se afla ilegal acolo unde se găsea – era doar în propria ei ţară! – şi s-a reluat corul până la penultimul cuvânt, acel „lui" abrupt. Dar, departe de a se sfârşi, împrejurările s-au încâlcit şi mai tare, când, revăzându-se ordinul cu atenţiune, s-a constatat că armata toată trebuie să se

pregătească de paradă. Şi recruţii? Şi! „Cum, domnule, când ăştia abia au intrat pe poarta regimentului?!” Care poartă, nici poartă nu exista, regimentul nu se afla în garnizoana lui legală. „Când ăsta, recrutul adică, habar n-are care-i mâna dreaptă şi care-i a stângă, a continuat acelaşi revoltat. Trebuie să începi întâi cu mâinile, apoi cu picioarele şi-abia p’ormă să-l aduni într-un singur corp, corpul oştirii!” în urmă cu un ah, aceiaşi ofiţeri primiseră ordinul absurd să-i introducă pe recruţi direct în instrucţia de luptă, acum, tot absurd, direct în instrucţia de paradă. Ca şi cum s-ar fi putut. „Cu războiul hai, treacă-meargă, a mai perorat acelaşi ofiţer, caz de forţă majoră, dar cu parada?!

S-a înghiţit ordinul, desigur, ordinele nu se discută, deşi ar fi fost timpul măcar acum după război să se dea ordine judicioase, nu, ca la foc. Fiindcă instrucţia pentru paradă nu mergea, mergea greu cu recruţii – stâng, drept, stângul, asta merge la veterani, la oameni experimentaţi, dar la ţărani, la indivizi abia aduşi din satele lor, prinşi ca eu arcanul, să-i pui să bată pasul în faţa Măriei Sale şi a Doamnei Elizabeta?!

Discuţiile au continuat cu toată pasiunea la popote, paralel şi fără contenire, desfăşurându-se, în regim de zi şi noapte, instrucţia de paradă.

— Armata toată trebuie să defileze, aşa e normal.

— Ba nu-i normal, căci nu toată armata a fost pe front* Aceasta-i parada victoriei.

— Dar e normal ca la parada victoriei să ia parte şi armata de mâine, recruţii.

— Atunci de ce nu şi armata de ieri, morţii.

Cel ce aruncase acest cuvânt a provocat un moment de fior. Despre morţi nu se mai vorbea, toată lumea îi uitase, acaparată de grijile cotidiene.

— Păi pe morţi, a spus cineva, îi reprezintă cei vii. Şi

tot el: Stegarii, care au căzut primii în luptă, sunt înlocuiţi acum de alţi stegari. Dar steagul, drapelul regimentului, merge înainte. Asta-i viaţa, fir-ar să fie.

Cu acest „Asta-i viaţa!” s-a reluat instrucţia, cu un şi mai sporit elan. Era şi frisonul întoarcerii acasă, care mobiliza trupa. Nimeni n-a mai cerut permisie, au căzut pretextele – caz de boală, deces în familieetc., oamenii nu mai voiau să se întoarcă acasă decât in corpore, pe sub Arcul de triumf.

O situaţie aparte aveau voluntarii transilvăneni. Casa lor era dincolo de Carpaţi, aici doar luptaseră. Dar ca să se vadă lupta lor, bravura de care dăduseră dovadă, ardelenii solicitaseră printr-un memoriu scris ca toţi, indiferent de regimentul de care aparţin, să participe la paradă ca unitate deosebită, un fel de corp al voluntarilor. Erau şi singurii care purtau tricolorul la căciulă, la pălăria de vânător sau la capela de tunar. Ei voiau să se vadă că sunt români, celorlalţi puţin le păsa sau nu le păsa, căci cine să-i conteste la ei acasă că sunt români! Ca să se vadă şi mai bine, voluntarii ardeleni voiau să defileze cu berbecul în frunte, un animal mascotă, pe care îl căraseră cu ei şi peste Dunăre, pe front.

— De unde a apărut, domnilor, în armata noastră moda animalelor mascotă? s-a mirat cineva la ceai. Asta la englezi, înţeleg. Britanicii defilează cu papagali, cu maimuţe, cu ţapi ca scoţienii, dar noi?! Acum, poftim, ăştia cu berbecul.

— Nu poţi să te opui! a intervenit un alt camarad, care avea sub masă, la picior, un căţel. Eu, par exemple, nu m-am despărţit o clipă de Rex al meu. Şi admonestând căţelul-jucărie; *Rex, vierme ici, Rex*! apoi confesiv: Mă veţi întreba ce-a reprezentat pentru mine căţelul, ce-am văzut eu în fiinţa aceasta fragilă? Ei bine, tot. Căci, în lupte, Rex a fost tot timpul lângă mine. Şi atunci vă întreb: pot să nu-i

acord satisfacţia parade finale?

Dacă ar fi fost prezent, era probabil că şi Arghir ar fi ridicat pretenţia de a veni la defilare cu căţeluşa Puck. Cineva pe front îi făcuse lui Puck o poezie, tot un joc de popotă, dar care i-a încântat pe camarazi, pe ofiţerii obosiţi de lupte.

„Puck e numai ochi:
Ptiu, să n-o deochi!
Puck e numai glas, un bumb de atlas ţine loc de nas.
Când face arret.
Tresar spăriet.
Când face apport.
Mă prefac că-s mort.
Cum să mă mai port?
Salturi, joc, ham-ham.
Ce minune am!
Acum unde-o fi?
„— Puck, vierme ici!”
Puck aleargă sprintenă, prin gloanţele grindină.

Cel ce a recitat poezioara l-a evocat şi pe stăpânul căţeluşei, sublocotenentul Paciurea, care căzuse la Griviţa. Puck trecuse de la Paciurea la locotenentul Arghir.

— Şi poezia vă mai amintiţi cine a scris-o?

— Un pretor militar, unu Lucreţiu Parva.

— Încă un mort.

S-a lăsat o pauză stânjenitoare: băteau morţii la uşa amintirilor.

— De Petrescu se mai ştie ceva?

— Ar fi murit cică într-un spital.

Ofiţerii căzuseră într-o dispoziţie melancolică, nepotrivită clipei, potrivită desigur mai târziu, când, întorşi acasă, aveau să revină cu, gândul în ieri şi alaltăieri, unde aveau să-şi regăsească rănile, isprăvile, camarazii dispăruţi. Acum însă nu era admisibil, şi altcineva a vrut

să-i scoată din punctul mort, evcicând un om viu:

— Ce om şi Arghir ăsta, domnilor! a început acel căpitan. Nu zic, băiat bun, cu tragere de inimă la oaste, bate talpa cu soldatul, dar prea aprig, prea legat cu frânghia de regulament.

— Şi ce, nu-i corect?

— E corect, nici vorbă, dar uneori te expui surprizelor şi rişti s-o păţeşti. Cum era s-o păţească Arghir astă primăvară, în munţi, când se afla cu escadronul lui pe Drumul Maicilor.

De-ajuns ca interesul să se trezească. Căpitanul care a aruncat nada a fost silit să spună până la capăt toată povestea. Arghir se aflase astă primăvară în munţi, cu escadronul lui, pe Drumul Maicilor, într-o pustietate. Ordin strict: nu trece nici pasărea! Şi n-a trecut. Numai că într-o zi, de Paşte, apar pe acel drum nişte trăsuri elegante, pline cu cucoane, plus un domn cu barbişon de ţap. Arghir opreşte echipajele, dă jos ţapul şi-l percheziţionează. Iese scandal.

— Căci cine credeţi, că era ţapul? a întrebat retoric povestitorul.

— Cine, cine? l-au asediat cu întrebări camarazii, foarte excitaţi.

Povestitorul n-a vrut să-i divulge numele, deşi i-a şoptit cuiva la urechi iniţialele (ţapul era un fost ministru, parlamentar în opoziţie şi filosof.) Dar, după acest incident, adunarea a revenit la dispoziţia lirică anterioară. Un tânăr ofiţer a evocat întâlnirile de la popotă de pe front, când lucrurile se petreceau cu totul altfel.

— Era, domnilor, între noi o fraternitate, o…

Acel o! sugera imposibilitatea de a putea compara situaţiunile, şi tânărul, fără a prelungi aşteptarea, s-a apucat să recite o altă poezie, care i-a reîntors pe toţi cu faţa spre celălalt tărâm:

Aseară, la popotă, în clinchet de pahare.
Un jurnalist britanic ne-aruncă o-ntrebare:
„— Ce vreţi, în fond? Dar dânşii?
De ce şi pentru ce?”
Tăcum: răspunsul nostru venea din secole.
„— Şi pentru ce chiar astăzi v-a prins în gheară pripa?
Ce-ar fi ca păcii, iarăşi, voi să-i aprindeţi pipa?”
— O, nu, i-am zis, în moarte suntem legaţi cu toţii.
Ori azi, ori niciodată. Nu ne-ar ierta nepoţii
De i-am lipsi, poimâine, de-această întemeiere.
(S-au spart pahare goale de vin, cognac şi bere.)
El, Valter, stătea singur; ţinea în mână cupa.
Afară-n întuneric dăduse-n clocot trupa.
Văd căpitanul şumbru, simt tremuru-i de buză.
Prăsimt că cerul crapă, englezul se amuză.
Văd dinţii strânşi, în creştet mi se ridică fierul.
Amic îmi este Plato, amic şi adeverul.
Eu vreau, strigat-a Valter, răspunsul să mi-l spun în zgomot de mitralii şi-n bubuit de tun.

Nu s-a mai repetat exuberanţa de atunci, deşi ofiţerii retrăiseră momentul, revăzuseră ca-n vis silueta lui Valter, poate şi silueta lui Parva, care-şi scrisese compoziţia în Peştera lui Auerbach, chiar pe masa popotei. Deasupra textului, Parva notase dedicaţia: „Domnului Valter Mărăcineanu, un ofiţer simpatic, cu care am ciocnit un pahar, înainte de atac”.

Când a sunat goarna, Rex a lătrat, ofiţerii s-au ridicat, şi-au strâns centiroanele, şi-au pus chipiile transpirate, s-au repezit afară. S-a reluat instrucţia de luptă – pardon!, de paradă.

După încercarea de atentat, în Bucureşti se insinuase o atmosferă de bănuială, care tindea spre nebunie. Opoziţia nu se astâmpăra, deşi guvernul scosese de pe rol

procesul împotriva liderilor albi, încă din iarnă, deşi albi şi roşii fraternizaseră în timpul sesiunii secrete din primăvară. O primă anchetă stabilise că Ohrana nu era amestecată în atentat – ruşii aveau altele pe cap! – şi atunci rămâneau disponibili pentru odioasa afacere doar albii. Caz cras de răzbunare *ad personam*. Îndepărtată de la putere, expropriată de laurii victoriei, de aura marelui eveniment care fusese războiul, inclusiv ai micului eveniment care urma – se pregătea parada! –, opoziţia dădea la om, lipsită de orice alt mijloc politic de persuasiune asupra opiniei publice. Albilor nu le mai rămânea decât cuţitul, pistolul, bomba, în afara otravei din coloanele „Timpului”. Ideea că românul n-ar fi om de arme, cum afirmase domnul T.M. la clubul conservator, o blasfemie surprinsă prompt într-o notă a lui Iordache – ideea şi nu blasfemia! –, fusese dezminţită, prin război. Dar armele sunau din nou – se pregătea parada! Aceeaşi idee că românul n-ar fi om de arme fusese infirmată şi printr-un şir mai vechi de atentate, de la care omul locului nu se eschivase. Ce altceva fusese moartea lui Barbu Catargi, acel prim-ministru împuşcat pe Dealul Mitropoliei? Susţinătorii acestui punct de vedere ascundeau. faptul că atentatul împotriva lui Barbu Catargi, lider alb, fusese o afacere roşie, ticluită de camarila lui Cuza şi pusă-n aplicare cu mijloace comunarde. Probă că despre autorul atentatului nu s-a putut afla nimic. De ce n-ar fi recurs şi albii la un atari procedeu? Spiritul de aventură ieşise în uliţă, contaminase până şi înaltul cler. Nu cu mult timp în urmă un înalt prelat trăsese cinci gloanţe de revolver într-un alt prelat, probă că duhul sangvinard nu cunoaşte graniţe de clasă, rang politic sau eclesiarhic. Era urgent să fie identificaţi toţi cei cu „duh sangvinard”, disponibili pentru. crimă sau incitând la crimă. Toţi aceştia se aflau acum în partida albă, se puseseră în mişcare, mărşăluiau

deja pe poteca riscului, presărată cu fulminat. de mercur de Domnul de la „Timpul”. Cine era Domnul de la „Timpul”?

Un scurt consiliu al cabinetului de miniştri, la ceas de noapte, dar fără Kogălniceanu, care nu fusese convocat, a decis continuarea anchetei. S-a rostit numele gazetei albe, dar nu s-a indicat numele celui ce-o redija. Dac-ar fi fost prezent, e probabil că Kogălniceanu ar fi urlat. Domnul de la „Timpul” îi era un fel de nepot, prin boierii Iuraşcu din care se trăgea mama poetului. Fără zarvă, prefectul de poliţie a fost însărcinat să continue ancheta şi să scoată chestiunea din mister. Era pe de o parte agitaţia făcută de gazeta „Timpul”, era – pe de alta – persoana redactorului. Dar agitaţie făcuse şi parlamentul. Propoziţiile fulminante rostite acolo ar fi putut alcătui un gros dosar, şi totuşi nimeni nu făcuse caz, aceste propoziţii / rechizitoriu se publicau curent în „Monitorul oficial”. A cenzura asemenea texte, a face caz de ele însemna să introduci dictatura. Când, după război? Un asemenea procedeu, retrograd, nu era în spiritul partidului roşu, un spirit radical liberal, antidictatorial. Dar spiritul radical trecuse între timp la albi şi se întemeia acum pe texte. Acestea erau manifeste împrăştiate zilnic. Brătianu nu citea „Timpul”, cunoştea însă partitura. Îi era de ajuns s-o audă vocalizată, de la tenor la bariton şi bas, în parlament. „Timpul” îl citea amicul Rosetti, dar cu furie, deşi el pretindea contrariul. Pe spusele lui nu se putea întemeia ceva obiectiv. Prefectului i-a revenit misia de a citi mai întâi „Timpul” şi de a identifica frazele incendiare. Tot el urma a stabili dacă aparţin sau nu Domnului de la „Timpul”. Abia după aceasta urma a se vedea ce e de făcut şi a se aviza în consecinţă. Dar cu mult calm, fără a se pripi, şi mai ales fără a irita opinia publică, deja aprinsă.

Prevederi inutile. În aceeaşi zi, graţie lui Iordache,

un articol manuscript de la „Timpul” a şi sosit pe biroul prefectului.

— Cetiţi-l, e cald.

— Tu l-ai cetit?

— Eu?!!

Iordache nu citea, desigur!, făcea aport, dar Radu Mihail a citit şi s-a îngrozit. Nişte jupiteriene fulgere erau trimise de dimineaţă în direcţia paradei care se pregătea:

„Va urma în viitorul apropiat, suntem siguri, o paradă a fanfaronadei, o deşănţare fără ţărmi a demagogiei şi a retoricei vane, un bâlci al deşertăciunii la care vor cotiza toţi domnii de la guvern şi acoliţii lor, şi aceasta pentru ce?, ca să se acopere fondul chestiunii, să se drapeze sub falduri mincinoşi, pentru ca răul să nu se mai vadă, răul din fond. Niciodată până azi n-am trăit o asemenea demenţă a formei goale. Nu a formei fără fond, ci a formei care sfidează fondul”.

Era aceeaşi mână ca şi-n iarnă, când Iordache izbutise să sustragă de la „Timpul” un alt articol, care nici n-a mai apărut. Normal. Şi tot normal era ca prefectul să arate şefului „corpul delict chit că premierul încă nu se ridicase din pat.

— Iată, un atac la parada finală.

— Ei şi? Domnii albi să-şi pună pofta-n cui, noi nu vom suspenda parada.

— Dar o atacă!

— Ei şi? La fel au atacat şi războiul. Noi l-am făcut, fără să ne pese de ei. Acum vom face şi parada.

Articolul nu se referea la evenimentul major /minor al paradei, ci la cu totul altceva, dar cei doi – robiţi clipei – n-au priceput, cum n-aveau să priceapă nici mai târziu la ce fel de evenimente se referea gazetăria Domnului de la „Timpul”!

Acesta o şi scrisese: „Eu nu scriu despre evenimente,

scriu despre Evenimente”, drept care în articol domnul Brătianu, ca autor moral al paradei, dar şi prinţul Carol, nici măcar nu erau pomeniţi. În viziunea Domnului de la „Timpul” evenimente erau doar – „facerea poporului român”, apoi „epoca sa de glorie”, apoi „desfacerea sa” prin fanarioţi, prin „pătura superpusă” şi prin „acţia liberală”, prezidată de C.A. Rosetti. Acum însă premierul din nou nu era numit şi bolnavul, aflat sub plapumă, a fost cu mult mai concesiv. A îndepărtat textul adus de Iordache, via Radu Mihail, cu un zâmbet glumeţ:

— Fugi, dragă, d-aici, nici nu vreau să văz. Astea-s speculaţiuni beletristice. Şi-apoi patern, ca un om înţelept ce era: Vezi mai întâi cine-i omul!

Nu era vanitate în dorinţa prinţului ca parada să fie cât mai reuşită, armata română merita o paradă, o mare paradă, cum meritau şi bucureştenii. Războiul suspendase sărbătorile, ca momente ale expansiunii obşteşti, suspendase şi micile bucurii ale familiei – atâtea câte mai erau!, ce alt lucru mai nimerit decât o paradă în care lumea – familia şi societatea – să se regăsească?

În viziunea prinţului, parada era o recompensă pe care o armată şi-o cucerea, trebuia să şi-o cucerească. De la sosirea în ţară şi până la război prinţul asistase la o mulţime de parăzi fără sens, simple momente zgomotoase, care nu însemnau nimic pentru obşte. Pe unele le suspendase, pe altele le restrânsese la un minimum simbolic. În materie de primiri, vizite, ceremonii, prinţul Carol introdusese un ştii frigid contrar temperamentului local, cel puţin la oraşe. În genere, oraşele erau lacome de parăzi, carnavaluri, ceremonii fără noimă, dar care să sature nevoia de desfătări a mulţimilor. În lumile sărace? mai ales, parăzile nu puteau lipsi, cum nu lipseşte martie din post. La români, ca ortodocşi, supuşi unui calendar desuet, martie nu lipsea din post niciodată, deci nici

parăzile, cu sau fără sens. După reînfiinţarea armatei naţionale

— Prilej de unanimă bucurie – parada devenise instituţie. Ce-şi puteau oferi o armată fără glorie, aproximativ echipată, şi nişte mulţimi rupte în coate, dar avide de glorie decât parăzi, cât mai multe parăzi, dacă se poate în toate zilele anulai, nu numai de sărbători? „Ce se prăznuieşte azi?” a întrebat o dată prinţul, auzind fanfarele. „Nimic. E o paradă. S-a zvonit c-ar veni la regiment măria-ta. „Să se suspende parada!” Şi parăzile se suspendau una după alta, cădeau ca popicele la apariţia prinţului. „Am anunţat eu că voi sosi în mare ţinută?! Ofiţerii să mă aştepte în mică ţinută, la poarta regimentului”. Cel mai anapoda moment pentru organizai-ea unei parade fusese la începutul anului, prin februarie când armata în retragere de pe front, în Oltenia, cu rândurile rărite, se afla într-o situaţie aproape umilitoare, incompatibilă cu ideea de ceremonie. Fiind informat de pregătirile pentru primirea trupelor, care se făceau la Craiova, prinţul a ordonat suspendare?, momentului festiv, înlocuit cu o simplă şi cuviincioasă intrare în oraş. „Mai bine un Te Deum!” a spus el atunci. Deşi ordinul n-a ajuns la timp. La Craiova, sub o ploaie cu lapoviţă, s-ar fi desfăşurat şi o simili-paradă şi un simili-Te Deum, ambele ratate. „Mai bine o rugăciune decât un pas de defilare!” ar fi spus el altă dată. Rugăciunea presupunea reculegerea, nu expansiunea debordantă cu fanfare şi steaguri, capul descoperit, fruntea plecată, trupul cucernicit într-un gând. „Dar să ne lase măria-sa cu rugăciunile şi posturile, că nu suntem naţie de habotnici! ar fi tunat cineva, un ofiţer de salon, trecut la politică. Suntem latini şi nu ne intimidează qeţurile mistice ale norctului, din care vine el! Romanii.” „Romanii s-au bătut mai întâi! ar fi replicat măria-sa, auzind vorbele. Chiar acest domn, aşa cum se prezintă el,

cu grade nemeritate pe umeri, este productul unei victorii romane”. N-a mai spus o victorie regretabilă, cum s-ar fi cuvenit. Ca foarte tânăr ofiţer, prinţul l-ar fi pututorovoca la duel per acel ipochimen, n-o putea face însă, cum o făcuse cu ani în urmă, în prima sa patrie, când fusese insultat, asculta insultele, dar nu le auzea.

Acum pregătea parada. Îndemnul lui Brătianu: „Aveţi grijă de paradă!” era de prisos. Niciodată prinţul n-a pus o mai mare atenţie, un scrupul mai încordat, dar şi o mai intensă bucurie decât în actul mecanic, în fond de a pregăti parada. Dar de ce mecanic? s-a întrebat. Parada era în sfârşit un eveniment, marele şi ultimul eveniment, pe care îl meritau poporul şi armata. De câte secole nu se mai întorsese o armată română acasă, precedată de steagurile învinşilor? Da, prim punct: steagurile învinşilor, steagurile dobândite în bătălii, trebuiau să precedeze armata, să treacă primele: pe sub Arcul de triumf.

Dar, al doilea punct prevăzut în program implica o carenţă care se răsfrângea negativ şi asupra primului punct: lipsea Arcul de triumf. Această lacună în proiectul paradei, prezentat de subordonaţi, i-a sărit prinţului în ochi imediat ce şi-a pus problema trecerii steagurilor. Cum de lipsea tocmai Arcul de triumf?! Chestionat asupra amănuntului, Văcărescu – şi el surprins – a servit pe loc explicaţia:

— Ştiţi, până azi nu s-a pus această problemă. Pentru ce-ar fi fost nevoie de un arc de triumf, ce victorii să serbăm?

— Dar erau victoriile vechi!, a ripostat prinţul. Şi acestea trebuiau prăznuite.

— În absenţa unor victorii contemporane?

— Da. Arcul de triumf ar fi reprezentat un memento, un îndemn la înălţare. Apoi mormăit şi mustrător: Fiinţa unei ţări se păstrează şi prin arcurile ei de triumf, chiar

când sunt nişte simple relicve.

Prinţul nu i-a invocat pe romani, ca strămoşi ai românilor, nici Văcărescu nu i-a invocat pe ceilalţi strămoşi, dacii, care nu cunoşteau arcurile de triumf. Atât doar a spus:

— Pe la noi, în vechime, şi victoriile şi înfrângerile erau consemnate prin nişte simple altare, de piatră sau de lemn.

— Dar acum e în cauză o victorie! a ripostat prinţul.

N-a spus prima din istoria modernă, nici marea victorie, dar felul cum a spus-o nu lăsa dubii: victoria aceasta nu putea fi prăznuită printr-un simplu altar de lemn. A şi precizat:

— Ne trebuie un arc de triumf! apoi în consecuţie logică: Pe sub ce vor trece steagurile învinşilor, iar mai apoi răniţii?!

Punctul doi din programul paradei îl reprezenta defilarea răniţilor, a coloanelor de răniţi şi a corpului sanitar. Semn al jertfelor, dar şi al păcii, răniţii se întorceau acasă. Arcul de triumf nu era în fond altceva decât poarta casei, iar prinţul – în faţă cu harta Bucureştilor – a însemnat şi punctul în care să fie înălţată această poartă:

— Aici!…

Locul era bine ales: cel de al doilea rond de pe Şoseaua Kiseleff la intrarea de est a oraşului, deşi armata se întorcea acasă din sud – acolo fusese frontul!, de fapt din vest – acolo fusese retragerea!, de fapt din nord – acolo fusese regruparea, în munţi. Mai nimerit ar fi fost ca la toate punctele cardinale ale oraşului să fie înălţate arcuri de triumf, dar prinţul a optat pentru cea mai simplă soluţie: un arc la est, pe aici intrase Cuză în Bucureşti, în anul în care se înfăptuise Unirea. Era în acest gest şi o dorinţă de a-l reaminti pe predecesor? Mai curând un bun

sentiment de geograf: răsăritul soarelui ar fi aureolat arcul pe sub care urmau să treacă trupele. Când soarele s-ar fi aflat la zenit, prinţul dorea să primească din centrul oraşului defilarea aceloraşi trupe: el fiind centrul. Dar Alteţa-Sa n-a insistat asupra detaliilor care îl priveau. A spus, în treacăt:

— În fruntea coloanei sanitare va merge generalul Davila!

Ce onoare! Văcărescu a zâmbit: Davila – cel care îl adusese pe prinţ în ţară, împreună cu Brătianu, Davila – cel care se ridicase mai apoi împotriva prinţului, bătându-se ca voluntar în războiul franco-prusian, Davila care luptase pe front împreună cu prinţul primea acum onoarea de a intra în Bucureşti pe postul de ocrotitor al răniţilor, îmbrăcat probabil în alb.

— Şi Alteţa-Voastră?

Întrebarea se excludea de la sine, prinţul a ridicat ochii din hârtii, foarte contrariat. Văcărescu oare nu observase că-n planul paradei litera C, încercuită cu roşu, preceda şi coloana steagurilor şi coloana răniţilor? Primul avea să intre în Bucureşti, pe sub Arcul de triumf, vodă Carol.

Greul pregătirilor de paradă a căzut totuşi asupra generalului Cernat, care a fost nevoit să-şi amâne demisia. Chestiunea paradei finale era prea importantă ca să fie lăsată pe mâna oricui, a unui succesor dedat numai la asemenea ceremonii, cum se găseau duium, şi cum aveau să urmeze!, chestiunea trebuia tratată cu toată gravitatea şi cu toată răspunderea. Chit că, obiectiv vorbind, o paradă nu era altceva decât o manifestaţiune de rutină, prima prăjitură pe care se grăbesc s-o prepare ofiţerii, imediat ce pun mâna pe aluatul trupei. Acum însă subordonaţii urmau să-şi pună pofta în cui – de paradă se ocupa direct generalul Cernat, aluatul îi revenea.

Paradoxal era şi faptul că cei doi bărbaţi, ministrul şi prinţul, erau siliţi să se ocupe de ceea ce detestau mai mult: o paradă. Prinţul respingea vanitatea paradei, golul ei în sine, Cernat o socotea o pierdere de vreme, timp furat instrucţiei de luptă, şi, în subsidiar, sursă de satisfacţii ieftine pentru ofiţerimea de salon. Cernat însă trecuse acum pe o poziţie cu totul diferită, având totuşi grija ca poziţia nouă şi poziţia anterioară să nu se excludă, cel puţin în ochii subordonaţilor, pe care i-a prevenit: „Să fie clar, le-a spus celor direct răspunzători, parada e una, războiul a fost altceva. În foc, pot să-mi permit să arunc un soldat rupt în coate sau cu fundul gol, sau flămând, cum o fi. La paradă, nu. Inamicul nu se uită la nasturi şi nici la luciul cizmelor. Nici nu le vede. Or, la paradă, toate fleacurile astea se văd!”

Deci, s-a dedus, nasturii mai întâi, apoi luciul cizmelor. Apoi ungerea şi lustruirea armelor. O recomandare din aceeaşi cărţulie destinată instrucţiei trupelor a fost reprodusă textual de Cernat:

„Lama baionetei nu trebuie frecată cu un corp aspru, căci se zgârie. Este de ajuns a o şterge cu o cârpă unsă, cu care apoi se şterge şi teaca”.

Era un mod delicat de a spune că în instrucţia pentru paradă nu trebuie să se procedeze excesiv, deja nervii oamenilor erau întinşi coardă, ci cuminte, cu cap, „cu o cârpă unsă”. Soldaţii nu trebuiau să transforme bucuria paradei într-un calvar. Ca primă măsură, Cernat a suprimat participarea recruţilor la paradă, fapt care a provocat uimiri.

— Şi recruţii?

— Recruţii să aştepte în cazărmi, a decis generalul. Să-i vază pe veterani cum se întorc la cazarmă, după paradă; încărcaţi de flori.

— Şi florile?

— Asta, dragă, nu mai intră în atribuţiunea armatei. Florile le va arunca populaţia civilă. Soţiile sau fiicele dvs., sau logodnicele care-au aşteptat, în fine. Şi avertinzând: Să nu văz cumva în drumul spre paradă un singur soldat purtând vreo floare la capelă! Florile p'ormă. Florile sunt o chestiune particulară, care priveşte relaţiunea armatei cu poporul. Dar în alt cadru, după Arcul de triumf.

Arcul de triumf încă plutea în aer, dar pe Cernat nu-l privea. În această chestiune el aruncase odată aşa, într-o doară:

— Să facă bine domnii civili de la primări e şi să înalţe un arc de triumf. E treaba lor. Noi le-am dat victoria, arcul îi priveşte.

Odată soluţionate „aceste chestiuni, Cernat s-a reîntors cu toată fiinţa la ghimpele care-l împungea din interior: demisia. El nu voia să se despartă de armată, precum Mihai Cristodulo Cerchez în iarnă, generalul dorea să rămână un militar, dar nu ministru. După război contactul armatei cu lumea civilă avea sigur să se intensifice. Aveau să fie abolite frontierele dintre cele două corpuri, mai mult ca sigur. Deja un vânt gregar sufla dinspre presă şi dinspre parlament. Săbiile aveau să fie vârâte în teacă, la ordinea zilei soldatul decorativ, scos de câteva ori pe an la paradă, şi ofiţerul de salon. Ceea ce el unul detesta. Acel ofiţer fanfaron şi tenace, gata să se arunce şi în politică. Fără o mână forte – Cernat nădăjduia la prinţ –, armata putea să fie subminată de politică, precum în pl esenţ biserica, sfânta credinţă. Or, fără biserică şi fără armată ce se făcea naţia? Repetând în orice ocazie adagiul latinesc *Mens sana in corpore sano*, Cernat se apăra de insinuarea că ar fi un retrograd. „Cum adică, sunteţi împotriva şcolii, a şcolirii soldatului?” Dar armata, riposta el, e şi-o şcoală. La fel biserica. Cele două şcoli făcuseră să dăinuie naţia. Deşi în parlament nu o dată se

pusese chestiunea şcolarităţii moderne. Până şi lui i se spuse direct: „Domnule general, vă satisface asemenea armată? Nu-i vedeţi, au rămas toţi înapoiaţi ca nişte daci!” „Ba sunt şi romani!” a ripostat el atunci, iar acum putea să adauge: Cu aceşti daci şi cu aceşti romani am câştigat eu războiul!” Desigur, revenind la chestiunea şcolarităţii, generalul n-ar fi avut nimic împotrivă ca în armata română să se introducă abecedarul. O şi recunoscuse într-o clipă de amărăciune, chiar acolo pe front, văzând mitralierele şi alte arme noi: „Va fi greu, dragă, în lumea de azi, să ne descurcăm cu o armată de analfabeţi!” Dar de aici şi până a admite eroziunile unor reforme excesive era cale lungă. Reformele ar fi trebuit introduse gradual, în scară, precum scara gradelor în oştire. Mai întâi ştiinţa de carte pentru caporali şi sergenţi, apoi învăţătură temeinică pentru ofiţeri, nu pospăială! Spre masa trupei generalul arunca o privire iubitoare, ca spre o zarvă de copii. îl încălzea, dar îl şi îndârjea această zarvă, începând cu aceea a recruţilor intraţi în cazărmi: „Lasă, le promitea în gând generalul, mai întâi să zburde, scot eu oameni din ei. Oameni care să fie gata, la orice clipită, să moară pentru patrie”. Şi răsucindu-şi ameninţător mustaţa: „În frunte cu domnii ofiţeri!”

Aceştia, totuşi, în război, îşi făcuseră conştiincios datoria, a convenit Cernat. Chiar şi fanfaronii, puşlamalele. Fusese, tocmai de aceea, binevenită iniţiativa prinţului de a acorda post-mortem grade şi decoraţii unor ofiţeri căzuţi pe front, cu prilejul paradei finale. Nu toţi fuseseră decoraţi pe merit, unii în grabă, ca la foc, acolo pe front, lângă baia de sânge. Acum listele trebuiau reexaminate, revizuite, şi generalul îşi luase răgazul de a cerceta tabelele, teancurile de tabele, cu toată liniştea.

— Şi Petrescu ăsta când a murit?

— Într-un spital, după luptă.

— Văd că are Virtutea militară şi Crucea trecerii Dunării!

— E puţin, domnule general, a insistat secretarul. Merită *Steaua României*.

Cernat ar fi procedat mai zgârcit, dar a şters semnul anterior şi-a scris în dreptul numelui yn S.R.

— Şi Maican când a murit? a întrebat tulburat, cu ochii umeziţi.

— N-aş putea preciza unde şi când. Undeva, mi se pare, în spatele frontului. La un spital sau la un hotel din Bucureşti. Apoi admirativ: A fost o mare haimana.

— Las că-l ştiu eu.

— Dar situaţia lui e clară. După lupta de la Rahova a fost avansat maior. Ce mai vrea?

— A lăsat ceva scris?

— El nu, dar camarazii lui insistă, fac presiuni. Au depus un memoriu. Cer, pentru Nae, *Crucea trecerii Dunării* post-mortem.

— Dar a trecut Maican Dunărea? Când? Ştiu că ăsta era oful lui cel mare, să treacă Dunărea.

— Ei pretind că da. Au depus şi-un referat al domnului general Lupu.

A parcurs referatul, recunoscând scrisul şi stilul generalului Lupu:

„Căpitanul de marină N (Nae) Maican s-a ilustrat sub comanda mea în lupta pentru Rahova, scufundând un monitor otoman prin trei lovituri de mortier, lucru ca şi imposibil-Anterior, ca scafandru, a extras din Dunăre o torpilă, când armata noastră tocmai traversa podul, fiind grav rănit, fără răni vizibile, dar contuzionat de presiunea exploziei subacvatice. Încă şi mai anterior, în primăvară, împreună cu un ofiţer rus, de la bordul vasului Ada, Nae Maican a trecut fluviul înot, la ceas de noapte, cutreierând ţărmul otoman, într-o misiune de cercetaş

Şi cu umor, în încheiere:

J3 ref, a trecut Dunărea, gol ca Adam. Merită Crucea trecerii Dunării”.

Cernat a pus alături referatul, lângă memoriul camarazilor lui Nae. Chestiunea îl depăşea, comportând unele dubii. Ce isprăvi făcuse Nae în acea incursiune? El cutreierase şi mările lumii, nu numai ţărmul otoman. Or, pe-acolo, prin lume, doamne ce isprăvi! însuşi Lupu făcuse să planeze un fin echivoc: „... a trecut Dunărea, gol ca Adam”. Deşi, puteai să te întrebi, de câte ori trecuse Adam, gol, Dunărea? Şi când? La intrarea sau la ieşirea din rai? Generalul a readus în faţă memoriu şi a scris cu mâna lui: „Se propune pentru Cruc*ea trecerii Dun*ă*rii”.*

Apoi Cernat a fost sorbit de alte chestiuni presante, silit să reintre în zarva pregătirilor pentru paradă. Întrebări anapoda, ţâşnite din frenezia momentului, care-i antrenase pe toţi, începuseră să-l şi încolţească pe Cernat.

— Ce facem cu câinii? a întrebat cineva. Ofiţerii vor să defileze cu câinii lor!

De unde până unde câini la paradă! Caii, desigur, era normal, dar şi câinii?

— Şi porumbeii voiajori? a intervenit un alt subordonat. Ar fi normal să defilez»; şi porumbeii. Ăştia ciu fost, vă rog să mă credeţi, militari veritabili. Au trecut ca fulgerul peste liniile de foc. De ce să nu defileze şi ei?

Unde voiau să ajungă? Nu cumva îşi închipuiau că parada va căpăta aspect de carnaval sau panaramă? Generalul a vrut să le strige: „Marş d-aici!”, dar cascada neroziilor nu se oprise, cineva, un alt subordonat, a întrebat cu candoare:

— Domnilor, pentru paradă, baionetele se mai ascut?

— Cum să se ascuţă, monşer, eşti nebun?! a zbierat generalul. E pace. Domnii ofiţeri se vor prezenta la paradă cu săbiile şi cu stiletele de paradă. Ce nu e clar?

Chiar şi-n minister intrase niţică zăpăceală.

Armata intrase în exaltare, parada – ca şi victoria – îi revenea. Căpitanul Georgescu-Magnus dormea cu soldaţii pe câmp. Batalionul lui se apropiase destul de mult de Capitală, ajungând într-o poziţie înaintată. îl preceda cavaleria, câteva escadroane de călăraşi şi roşiori, care-l împiedicau în mişcări, îi obturau vederea liberă, pătrunderea nestânjenită spre obiectiv. Căpitanul îşi muncea mintea cum să facă să scape de acest obstacol, de încleştarea care-l sugruma, fiindcă şi pe flancuri era epresat – la stânga de o coloană de tunuri, la dreaptăde un divizion de genişti. O asemenea situaţie mai întâlnise doar pe front, când se afla într-o poziţie ingrată şi când acelaşi căpitan, aproape strivit de inamici, izbutise să iasă deasupra, dar cu mari pierderi de oameni şi material. Jumătate din efectivul batalionului fusese atunci completat cu oameni noi, majoritate recruţi. Acum situaţia era alta, pe Georgescu-Magnus nu-l stânjeneau trupe inamice, ci amice, ba chiar foarte amice, camarazi de armă, unii chiar amici intimi, dar aici intervenea absurdul: n-ar fi vrut ca tocmai el, cu oamenii lui, să ajungă coadă la parada finală.

— Domnilor, vă rog să înţelegeţi bine! a declarat într-o pauză de instrucţie, când el şi oamenii lui erau lac de apă. Unitatea mea are o poziţiune aparte: toţi sunt din Ilfov: „bucureşteni. Asta a şi făcut ca astă iarnă să mă trezesc hodoronc-tronc cu ei acasă, să încurc adică itinerariul. Şi eu am fost de vină, e drept, dar şi ei. Acum itinerariul e clar: Capitala. Vreau să intru primul, mă-nţelegeţi?

Ca să intre primul, Georgescu-Magnus chinuia zi şi noapte soldaţii, vrând să ofere comandamentului diviziei o paradă preliminară. Plictisit de insistenţe, generalul Cerchez i-a refuzat ofiţerului parada preliminară şi atunci Georgescu-Magnus a recurs la o altă cale. insistenţa prin

interpuşi, iar până la urmă, ca să învingă în – căpăţânarea comandantului, a depus şi un memoriu scris.

— E abuziv! a tunat generalul, aruncând hârtia. Pisălog şi abuziv.

— Asta i-am zis şi eu! a secondat colonelul Algiu. Peste toate se opune şi un alt argument: Georgescu-Magnus nici măcar nu-i din Ilfov. E botoşănean.

— Auzi colo! s-a enervat şi mai tare Cerchez. Păi acolo, dragă, la Botoşani, sunt oameni cuminţi.

— Ca să vedeţi cum ne-a smintit pe toţi războiul.

Cerchez a căzut pe gânduri, într-adevăr războiul izbutise să facă q foarte ciudată ispravă: dezvoltase în oameni sentimentul de corp, o unificare a sensibilităţii şi a voinţei spre ţinte care transgresau persoanele. Starea de exaltare pe care o trăia Georgescu-Magnus nu era doar a lui, o trăiau şi alţi ofiţeri, toţi ofiţerii de-a valma cu trupa. Era starea amestecată cu spaimă premergătoare atacurilor, cu lăcomia reuşitei, peste orice pierderi, acum ceva asemănător, vădit în atenţia faţă de amănunte, în ieşirile nervoase în risipa nesăbuită de energie. Cerchez a sancţionat acest abuz la modul lui:

— Dragă, e absurd să fie mai grea o paradă decât un război.

Totuşi nebunia pregătirilor pentru paradă l-a prins până la urmă şi pe el. Ieşind odată să-şi vadă trupele aliniate, Cerchez a simţit că-l cuprinde frenezia amănuntului, acel al şaselea simţ care dilată îngrozitor văzul, auzul, pipăitul, mirosul şi chiar gustul. Da. mirosul şi gustul, fiindcă generalul a simţit de la o poştă, întâi pe cale olfactivă – dar mirosul a alarmat şi gustul – că lamele baionetelor fuseseră unse cu un ulei cam rânced.

— A ce dracu' put baionetele? a întrebat el.

Ar fi putut să i se răspundă: a sânge!, căci baionetele veneau de pe front, dar era clar că uleiul de armă adus de

la depozit puţea. Deşi străluceau în soarele dimineţii, baionetele perfect aliniate emanau un miros absolut necorespunzător.

— Să se aducă alt ulei. Din Englitera sau din Germania! a poruncit Cerchez, deşi ştia bine că ordinul e irealizabil.

Când să se mai aducă uleiul, pe ce cale să ajungă? îşi făcuse loc, iată, acea stare de nebunie, când, în momentele de maximă încordare, comandanţii emit pretenţii absurde, pun absurdul în faţa oamenilor, iar oamenii cred, atunci pe clipă, că irealizabilul e realizabil. Aceasta poate din dorinţa obscură de a putea justifica aposteriori o eventuală înfrângere: vedeţi, n-am izbutit, v-am spus eu, fiindcă n-am avut ulei de armă din Englitera. Un soldat care nu-şi pierduse cu totul minţile, a aruncat printre rânduri, la câţiva paşi de general:

— Să dăm cu busuioc.

Cerchez n-a auzit, şi-a cravaşat calul spre fruntea coloanei, a galopat, a oprit. Avea sub ochi încă o situaţie incredibilă: batalionul lui Georgescu-Magnus se insinuase, – nu se ştie cum, imediat după fanfară. Comandantul diviziei n-a spus nimic, a suspendat inspecţia, dar întorcându-se la cantonament ca să se schimbe, a meditat la propria lui schimbare. Într-un târau i-a spus lui Algiu în cel mai detaşat mod:

— Există în actele umane ceva ce depăşeşte individualul, raţiunea personală. Şi cu nervi: Noi acum, cu ocazia paradei, lucrăm pentru întreaga specie umană. Imaginează-ţi!

Exaltarea lui Georgescu-Magnus era însă cu o octavă mai sus.

Întâlnirea lui Theo cu Miette avusese loc într-un ano» timp când studenţii de la Medicină nu scăpaseră de spaime. Theo nu evadase încă din coşmarul că va fi răpit

de Ohrana, imediat după dispariţia Estherei şi după arestarea lui Vasia Tigheci. La spaimă se adăugase şi durerea de dinţi – caninul – care-i umflase falca. Între timp i se umflase şi un ochi. Ochiul, dintele, falca, dispariţia Estherei, iminenta apariţie a agenţilor Ohranei la spital îl sileau să cutreiere noaptea pe străzi. Într-o noapte, la un colţ de stradă, Theo a întâlnit o altă fiinţă hăituită şi cei doi au schimbat, fugitiv, câteva cuvinte:

— Te temi?

— Da.

— Şi eu.

Nu se mai ştia care din ei se teme, vocile şi spaimele li s-au amestecat.

— Erau după colţ! a şoptit ea. Dacă apar, să spui că sunt cu tine.

El a admis pe loc şi, ca s-o salveze, a adus-o la el, la spital, pozând pe drum în doi amanţi înlănţuiţi, cu respiraţia accelerată de spaima care venea din urmă.

— Nu întoarce capul, fă-te că nu-i vezi!

N-au mai întors capul – nici ea, nici el –, au intrat în odaie pe întuneric, nu s-au mai dezbrăcat, au rămas înlănţuiţi în pat, până când el a simţit că durerea de dinţi îi dispăruse ca prin farmec. După un timp, Theo a simţit că pică de somn. A auzit-o totuşi:

— Pupi, tu n-ai nimic p-aici de ronţăit?

N-avea nimic de ronţăit, dar ea – şoricel înţelept, nu s-a supărat. îşi refăcea toaleta, se ruja pe buze şi se farda pe obraji. Avea buzele fripte ca de o arşiţă, arşiţa spaimei. Şi le-a gustat, ea însăşi, ca să le simtă gustul sec, apoi i-a notificat:

— Ies să fac rost de ceva de ciugulit. Tu să dormi, auzi? Pa!

Au mâncat spre amiază, în pat, nişte uscături aduse de ea, şi abia atunci au făcut cunoştinţă, la lumina zilei. Ea

se dezbrăcase la întoarcere – şi el –, stăteau acum unul în faţa celuilalt, în genunchi, goi, pe pătură.

— Cum te cheamă?

— Miette. Pe tine?

— Theo.

— Ce nume-i ăsta?! a ciripit ea. Mie nu-mi place. Am să-ţi spun Pupi. Sună mai bine.

Apoi Miette a scuturat firimiturile de pe pătură şi de pe jos, le-a ciugulit de pe unde erau, după care le-a aruncat pe pervazul ferestrei, restituindu-le unor porumbei. Theo căpătase un fel de bună dispoziţie. A întrebat pasărea hoinară:

— Spune-mi, cine te-a botezat pe tine Miette? Ştii franţuzeşte?

— Aiurea, boabă!… Cum cine? Celelalte fete.

— Surorile tale?

— Dacă vrei tu! Şi candid: Pupi, să ştii, eu nu mă supăr dacă mă consideri surioara ta. Şi prevenitor: Numai să nu ne încurcăm unul pe celălalt, înţelegi? apoi cu un fel de mirare plăcută: Ştii, mie îmi place aici, la tine. E curat.

Mai mult n-au avut ce-şi vorbi. Miette fredona şi se pudra în oglinda de poşetă, pe el îl apucase din nou durerea de dinţi. Caninul. Ea, sensibilă, a dat să se dezbrace. El a oprit-o, gemând:

— Cred c-am să-l scot.

— Ete ce să-l scoţi? Ştiu eu ce-ţi trebuie ţie. Hai, Pupi, te rog.

Au petrecut încă o noapte amândoi, şi abia după acest răstimp fata a trecut la confesiuni, senin şi drăgălaş. Nu-şi putea închipui că el nu-i recunoscuse de la început identitatea. Aceasta a şi fost punctul de plecare al lui Miette, încă o dată încântată de noua cunoştinţă.

— Pupi dragă, de obicei bărbaţii nu-şi spun numele când merg la o fată. Ca să nu afle nevestele sau amantele

oficiale. Or, ce mi-a plăcut mie la căpitanul Georgescu a fost că el era sincer, s-a recomandat de-adevăratelea de când ne-am cunoscut: sunt căpitanul Georgescu-Magnus.

Intervenise un nume, probabil ultirsul, Georgescu-Magnus, dar Theo n-a luat în seamă confesiunea: Miette era o fiinţă căreia îi acordase azil... De *ce-ar* fi fost iritat sau revoltat? Ea şi-a continuat confesiunea:

— Şi tu ai fost sincer, te-ai recomandat de la început: sunt Theo, deşi eu ţi-am zis Pupi. Aşa cum lui i-am zis Papi.

— Deci Papi şi Pupi!

— Aşa-mi place mie. Nu suport ca bărbaţii să plece de la mine cu numele lor adevărat. Pleacă şi ei cu ceva, nu? îşi aduc mai apoi aminte: cum o chema dragă pe aia care mi-a spus Papi sau Pupi? Iar tu, dacă-l mai întâlneşti, ai parolă cu el: ce faci Pupi, sau Papi? Sau îi ti.

— A fost şi un Titi?

— Titi a fost numele mic al lui Georgescu-Magnus. Dar ţi-am spus că nu mi-a plăcut numele ăsta. I-am zis întâi Tati, de la Titi, dar el s-a supărat. Nu-i plăcea, zicea că-l face senior. Şi-atunci i-am spus Papi. A fost mai bine. Ce-am mai râs... Apoi grav, cu ofensă: Ei, dar tu ai putea să-ţi închipui că noi ne-am ţinut numai de distracţii.

Theo a fost mirat, nu înţelegea la ce anume se referă Miette, dar ea l-a scos din dubiu, devenind şi mai gravă:

— Ehei, a fost greu cu războiul! Ce-am păţit noi...

— Care noi? a tresărit el, rămas în urmă cu o întrebare.

— Noi, fetele. Şi copleşită: Lume multă. Mulţi ofiţeri. Barim nenorocitele alea de la trupă nu-ţi spun ce-au pătimit...

— S-a făcut o împărţire pe grade?!

— Păi cum! s-a revoltat ea. Venea şi controale, poliţia. Peste poliţie e mai mare, s-o ştii şi tu, doctorul Felix. El e cu prostituţia pe Bucureşti. Uite, ţi-o spun ca la

fratele meu: dacă ajungi vreodată doctor în astea să nu te bagi.

— Şi Georgescu-Magnus?

— Dragă, ce halima a fost şi cu el!

Fata s-a apucat să-i istorisească aventura cu Geoiv gescu-Magnus, acel căpitan care adusese în Bucureşti, prin eroare, batalionul lui, în retragere spre Craiova, dai care mai apoi revenise în Capitală, într-o scurtă permisie, numai ca s-o întâlnească pe ea.

— Ca să vezi, Pupi dragă. Georgescu-Magnus, în fruntea batalionului, a *tranversat* oraşul, m-a văzut dintr-o ochire, şi la mine s-a întors. Peste numai o săptămână. Chestie de destin, zicea el. Dar ce politicos om, un domn şi ce tulburat, mort de emoţie, ca un puşti când a aflat că mă cheamă Mi & tte s-a roşit la faţă şi m-a întrebat: ştiţi franţuzeşte? *Com şi, corn* să apoi m-a întrebat de ce fumez, nu credeţi că cauzează? La ce să cauzeze? La sănătate. Apoi m-a pus să jur că voi fi sinceră cu el. Cum să nu?! La masă mi-a povestit numai isprăvi militare. Cai, împuşcături, morţi. Sus, la fel.

— Unde sus?

— Ei, unde! Dă-i cu atacuri, cu retrageri. Taţi dragă, i-am zis, mă sperii. Să-mi spui Titi! mi-a cerut el. Bine, atunci am să-ţi spun Papi. Şi a fost de acord cu mine. Înainte de a intra în pat s-a închinat, şi-a făcut toate rugăciunile. Apoi a adormit buştean, adică tun. A doua zi am făcut amândoi o fotografie. Vrei să ţi-o arăt?

— Nu.

— Vai, ce copii sunteţi voi bărbaţii. Şi încântată: Pupi, nu cumva eşti gelos?

Pupi nici nu i-a răspuns. De ce să fi fost gelos? Era vorba de o relaţie între doi oameni siliţi de împrejurări să împartă acelaşi pat şi să stea sub acelaşi acoperiş. Ea o victimă a împrejurărilor, a sorţii, cum şi spunea – „Pupi,

asta a fost să fie soarta mea!”, el în schimb un revoltat, un creator de destin, un om cu teorie. Singurul lucru care îl irita în legătură cu ea era faptul că Miette îşi accepta soarta cu seninătate, ca pe ceva natural. Nici prin cap nu-i trecea că lumea, omenirea, putea fi altfel. „Relaţiile de piaţă, a meditat Theo în termenii lui Mane, degradează omul până la fibră. Constrâns de condiţiile unui schimb silnic, individul accepta dictatul unui schimb oneros, vinde orice pentru a exista. Orice imperativ moral înalt e abolit, el acceptă morala lumii existente, morala schimbului, ca Miette. „Lucrurile, desigur, nu erau atât de simple, a convenit Theo, Miette era o victimă, de cealaltă parte se plasau călăii, inclusiv ultimul, în cazul ei acel Georgescu-Magnus. Acesta, un ofiţer, probabil căsătorit, nu jertfise măcar moralei formale, convenţionale. Acesta se puftase ca un barbar, profitând de condiţia lui Miette. Pe Theo l-a cuprins indignarea şi revolta. A privit crunt spre fată:

— Uite ce, i-a spus, de azi înainte să nu-mi mai pomeneşti de acest domn!

— De cine, Pupi?

— De Papi. Şi să rupi fotografia.

— De ce? Dar îl aştept. Apoi lăsându-l perplex pe Theo: Pupi, noi nu ne pregătim de paradă?

Cineva trebuia să scoată din închipuire Arcul de triumf şi să-l aducă pe pământ, dar graba a încurcat lucrurile. Primăria Bucureştilor a pus în construcţie un arc de triumf un pic cam teatral, nu pe gustul prinţului. Şi cam improvizat – o butaforie, urmând ca altcândva, după o altă victorie, din viitor, aceeaşi operă sau alta să fie transpusă în piatră. Deocamdată însă nu erau bani.

Alteţa-Sa ar fi dorit un arc de tip grecesc, desigur doric, artiştii locului au mers însă către soluţia corintică, dilatată roman, de un grandios grandilocvent, neconform cu locul. Se respinsese o. schiţă convenabilă a maestrului

Amann. S-a optat pentru viziunea flamboyantă a domnului G.D. Mirea, care a executat şi decoraţiile. Domnul Grigorescu nu isprăvise încă „Atacul de la Smârdan”, în varianta amplă, comandată de primărie.

Atunci când prinţul a dat să refuze arcul, oficialii municipali au ridicat din umeri a neputinţă. Schiţa deja devenise monument. Aceiaşi domni au spus p’ormă:

— Să treacă şi Măria-Sa pe sub ce se găseşte. Căci tot aşa a trecut şi când a intrat în ţară, pe la Turnu-Severin. Ce, mai exista pe-atunci Turnul lui Sever? A trecut şi gata. Iar azi îl avem domn. Să trăiască vodă Carol, ura pentru zece mai.

Parada urma să se desfăşoare în noiembrie, pe o vreme sumbră şi rece. Nemulţumirile presei, explodând în articole scurte sau lungi, prevesteau un timp de vijelie.

„Timpul” era un vulcan în erupţie. Prefectului i-a fost frică să se apropie, darmite să coboare în crater. Be la sosirea noului redactor, care se produsese în urmă cu un an, gazeta adoptase o linie feroce, coloanele, ei – ţintite asupra guvernului – rivalizau în tevatură sonoră cu tunurile de la Plevna. Dar despre acest eveniment teribil „Timpul” încă nu scrisese nimic. Ce-i drept, gazeta nu apăruse cu chenar negru, nici cu chenar roşu – ca presa roşie!, dar fapt era, că nu consemnase la modul major evenimentul, e drept nici nu-l trecuse printre bagatele. Plevna bagatelă?! O inculpare a gazetei ar fi putut porni de aici. Să fi cutezat „Timpu11* să însereze Plevna printre bagatele, să glumească cu istoria abia încheiată!

Recapitulând evenimentele, Radu Mihail a trebuit să convină că ştirea despre căderea Plevnei provocase în urmă cu un an un scandal, tot de presă, dar iscat de o altă foaie, „Naţiunea română”, redijată de Frederie Dame şi de Caragiale. Ultimul, farsor cum era, trâmbiţase căderea Plevnei cu mult înainte de a se produce, dând-o ca certă,

„din sorginte sigură”, într-un moment când, pe front, luptele stagnau. Şi-atunci ce i se putea imputa gazetei „Timpul” care nu lua în seamă larma clipei, ci se erija a fi deasupra, chiar Timpul, cum s-ar zice. „Timpul” îşi dădea aerul de a fi o gazetă sobră, de conduită britanică, foaia nu cădea în plasa nimicurilor şi-n acest caz ce imputare i se putea aduce? Sub noua conducere „Timpul” voia să fie o gazetă de idei. nu ca „Naţiunea română”, care fusese o foaie de scandal. De mirare era cum Domnul de la „Timpul” putea să fie prieten Cu Haimanaua care hălăduia de la un timp şi pe la „Timpul”. O convenţie între cei doi, ambii de orientare albă? Unul, amator de farse, aricit de subţire, celălalt un sangvinard, două caractere despărţite prin foc şi pară. Ce-i putea aduna laolaltă, ura faţă de guvern?

Mergând şi mai înapoi, la un alt evemmsnt. proclamarea independenţei, din nou comentariul din, Timpul” lipsea, dar prefectul a constatat că însuşi Domnul de la „Timpul” lipsise în acea perioadă de la gazetă, prin însuşi faptul ţ: a nu se instalase încă la Bucureşti, lucra pe atunci la o foaie din Iaşi. Şi-n acest caz, din nou, ce i se putea imputa? Faptul că n-a făcut ulterior caz de acest eveniment capital? Ba făcuse, dar în sensul lui. Domnul de la „Timpuri” scrisese negru pe alb:

„Nu-i vom fi shigi plecate nici Rusiei, nici Turciei, nici Austriei, ci vom sluji până la capăt independenţa şi demnitatea poporului român”.

Mai mult ce se putea spune? Chiar dacă, în viziunea Domnului de la „Timpul”, evenimentele ar fi trebuit să se desfăşoare cu totul altfel, pe un alt curs, urmând unui proiect care era probabil numai al lui. Dar se putea închipui oare o altă desfăşurare a timpului decât aceea pe care timpul însuşi şi-o croise? A te situa în judecător aposteriori şi a chema la judecată timpul, desfăşurarea

timpului scurs, după o schemă ideală, valabilă doar în mintea ta, nu era o himeră? Mulţi inşi, după război, căzuseră în această meteahnă, filosofau aposteriori, chiar bravul general Cernat pretindea, *post festum*, că războiul ar fi trebuit să se desfăşoare altfel, după opinia lui. Cum? Generalul avea acum în cap alte scheme tactice, pe care însă nu izbutise a le pune în practică, de unde deziluzia, iar în ultimă instanţă demisia, pe care Brătianu i-o respinsese: „Nu te poţi sustrage, monşer, de la un eveniment la care ai participat, pe care l-ai făcut. Ai fi vrut să-l faci altfel? înţeleg, dar de ce nu l-ai făcut altfel?!” Domnul de la „Timpul” nu participase cu arma în mână la eveniment, dar pretindea şi el acum, tot *post festum*, ca istoria să fi luat o altă desfăşurare, conformă cu proiectul său. Când cel mai simplu ar fi fost să lase istoria de capul ei, să se desfăşoare singură, chiar dacă mai târziu s-ar fi împotrivit, ar fi denunţat – dar într-un mod rezonabil – faptul că n-a fost consultat. Mulţi nu fuseseră consultaţi, drept care, după expirarea faptelor, nici nu mai emiteau pretenţii. De ce el? Fără să-i pese, redactorul era însă într-o adevărată rebeliune faţă de timpul real, aşa cum acesta fusese, rebeliunepe care o desfăşura frenetic în gazeta „Timpul”. El scria:

„Dacă o generaţiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinile impv. se cu necesitate de locul pe care-l ocupă în înlănţuirea timpilor

Bine, bine, dar ce însemna „înlănţuirea timpilor”? Ce altceva făptuiseră românii, prin război, decât o bună includere în timp? în chiar cursul. acestuia, aşa cum timpul curgea! Ei nu, E’omnul de la „Timpul” era de altă opiniune, el pretindea că românii incitaţi de guvernul roşu, se lăsaseră vrăjiţi de o aparenţă, ignorând esenţa. El o şi spunea mai departe:

„Este ascuns în fiecare secol din viaţa unui popor complexul de cugetări, care formează idealul lui, cum în sâmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg

Perfect, dar din aceasta ce se putea oare înţelege, că domnul Brătianu nu s-ar fi lăsat cuprins de „complexul de cugetări” care formează idealul unui popor şi că primul ministru sau vodă Carol n-a văzut „stejarul întreg”? Sau că niciunul, nici celălalt n-a fost un „credincios agent al istoriei”? Sau că şi unul şi celălalt au îndrumat-o pe căi străine? Acelaşi Domn mai scria:

„O forţare atimpului este iluzorie. Timpul creşte lent, organic”.

Perfect, dar timpul mai şi sare. Cu aceasta, Domnul de la „Timpul” nu era de acord. El scria:

„A arde etapele, cum pretind a face guvernanţii de azi, este a te arunca în neant. Dar să se arunce ei în neant. Căci o şi merită, căci o şi fac. Din nenorocire nu se aruncă singuri, vor să arunce şi ţara”.

Urma imediat, anatema, invectiva brutală, chemarea la revoltă:

„Contra instinctelor de rapacitate a unei societăţi putrede şi corupte, contra Bizanţului modern, cuvintele nu ajută nimic, ci numai biciul şi baioneta

Deci, nu lăsaţi armele din mâini, ridicaţi biciul, împungeţi cu baioneta. Nu doar răscoală, nu doar răzbunare, ci tribunal inchizitorial, un tribunal al timpului, care să decearnă inculpaţilor, urcaţi pe strada oprobriului, recompensa supremă, ştreangul, sau cum scria el: „Ordinul Sfintei Cânepe”. Strâns în guleru-i tare, prefectul a zâmbit. Kilometrii de frânghie expulzaţi zilnic din maşinăria de la „Timpul” erau bine răsuciţi în ştreang, fabricaţi dintr-o aţă tare şi crudă, cu o mână de călău. Deşi Domnul de la „Timpul” avea mâini lungi şi fine. Cum se puteau preta, aceste mâini, la aşa ceva? Prefectul a recitit

propoziţia despre juvăţ şi cuvântul justiţiar: „Sfânta Cânepă”. De-ajuns pentru încercuirea cazului. Domnul de la „Timpul” îi trata pe guvernanţi ca pe câini.

Dar dacă aceasta avea să se: instituie, peste timp, ca un model? Aveau oare să-l urmeze românii? în rest, pentru celelalte elemente – frazele privind alte chestiuni fierbinţi, care se constituiau într-un adevărat rechizitoriu, adresat puterii – prefectul l-a desemnat pe Ariei. Să le scoată şi să i le pună în faţă. Era prea mult de citit.

Ariei a preluat cu toată seriozitatea misia dată de prefect, fiind încântat că şeful îi încredinţează numai lui chestiunile subţiri. A citi o gazetă, fie şi „Timpul”.

— Mai ales „Timpul”, – gazetă îmbâcsită de abstracţiuni – putea reprezenta o corvoadă ucigătoare pentru un alt slujbaş de la poliţie, mult mai dispus să frecventeze cluburile şi cafenelele, să tragă cu urechea şi să facă raport

— Oral sau scris – de preferinţă oral, aceeaşi sarcină în schimb îl atrăgea pe Ariei şi-i flata priceperea de a descoperi bombe sub fraze uneori anodine. Frazele din „Timpul” nu erau totuşi anodine; uitând de misie, de la primul contact, lectorul din Ariei a fost vrăjit:

„Când piatra cade-n mlaştină, ea niciun val nu face”.

Ariei a transcris fraza pentru uz personal, era foarte nimerit s-o lanseze într-o societate, după un dejun, când s-ar fi adus vorba despre un personaj care-şi dă aere ca apoi să cadă în baltă, sau despre un eveniment fără urmări, piatră căzută în baltă, nu baltă, ci mlaştină!, o apă care nu face valuri. Dar imediat, lăsând condeiul, s-a întrebat despre ce piatră era vorba, despre ce eveniment? Berlinul? Nu, Berlinul a fost mlaştina. Apoi înşurubându-se în presupuneri şi în deducţii: ce e piatra, ce e mlaştina, ce e valul? „Ce e val ca valul trece”, dar asta era o vorbă de cafenea, culeasă de un Iordache, sau un proverb.

Proverbul era de fapt altul: „Apa trece, pietrele rămân”. Despre val. nimic în limba română, românii nefiind un popor maritim, deşi nici continental în întregime. Războiul, ca eveniment, ar fi fost deci, în opinia Domnului de la „Timpul**, un val sau şi mai rău, o piatră căzută în baltă. Ce tristeţe totuşi... Ariei a transcris fraza pentru şef şi a trecut apoi la alta:

„Ca un fel de refugiu de multele inconveniente ale vieţii, Dumnezeu, în înalta sa bunăvoinţă, a dat omului râsul cu toată scara, de la zâmbetul ironic până la clocotirea homerică”.

În fraza imediată urma un „când”, efectul era cacofonic, Ariei a simţit impulsul să-l corijeze pe poet – Domnul de la „Timpul 1 scria cacofonic!, dar năvala de lavă, din articol, l-a furat, a uitat de corectură, absorbit în tumult:

„Când vezi capete, atât de vitreg înzestrate de la natură, încât nu sunt în stare a înţelege cel mai simplu adevăr, capete în care, ca în nişte oglinzi rele, totul se reflectă strâmb şi în proporţii pocite, făcându-şi reverenţa şi numindu-se sarea pământului, ai avea cauză a te întrista şi a despera de viitorul omenirii dacă n-ai şti că după o sută de ani, de pildă, peste amândouă despărţămintele geniilor contemporani, peste balamuc şi puşcărie, va creşte iarbă”.

Era Domnul de la „Timpul” un optimist? La „Ordinul Sfintei Cânepe” – spânzurătoarea, el adăuga acum încă două despărţăminte – balamucul şi puşcăria, ba şi un al patrulea despărţământ, cel suprem: iarba care să-i şteargă pe aceşti fameni „din amintirea generaţiei viitoare, fără de nici urmă”, astfel încât să piară, cum spunea chiar el:

„... ca cercurile din faţa unei aps stătătoare11...

Din nou intervenea timpul, de data aceasta ca apă stătătoare, care înghite tot. Poetul îşi asocia „ca mijloc

ultim şi radical de teroare, această formă teribilă a timpului care era chiar moartea, întâia oară văzută astfel:

„Garanţia învingerii adevărului şi binelui în lumea aceasta, este moarte. a”.

„Dacă moartea nu s-ar îndura să ne scape de o generaţie în disselecţiune, care produce atâţia Mihăleşti, Fundeşti, Pătârlăgeni, Costineşti – adică gunoaie, a notat Ariei –, dacă moartea n-ar pune adevărul la adăpost de onoarea de a fi coexistat cu partea criminală şi stupidă a omenirii, niciodată naţiile n-ar fi putut strânge acel capital de adevăruri, care înnobilează asupra lor lupta pentru existenţă...”

Ce aspru numită această „luptă pentru existenţă”, care ieşea de sub blestemul zbuciumului animal, se purifica. Apoi accentul tonic, cel care salva sau agrava profeţia sumbră:

„... E o fericire pentru noi că, prostia şi perversitatea fiind nemuritoare, cel puţin proştii şi perverşii în concreta sunt muritori”.

Dar în ce chingă brutală intrase acest domn, care coexista cu prostia şi perversitatea nemuritoare, amăgindu-se că proştii şi perverşii, contemporani lui, copleşitor de numeroşi, fiind muritori, vor sucomba, pentru ca deasupra să răzbată numai binele şi adevărul! Dar cum, îţi venea să-l întrebi, când prostia şi perversitatea, „fiind nemuritoare”, coexistau cu binele şi adevărul? îl consola oare dispariţia inşilor, când principiile sau arheii – de care inşii ţineau – proliferau în etern?! Ce fel de optimist mai era Domnul de la „Timpul”? Şi cum era cu putinţă să nu se producă o „disselecţiune”, adică o nealegere între gunoaie şi pietre scumpe, între fals şi adevăr?? Cum de mai putea el rămâne pur în partida contrară, când „partea criminală şi stupidă a omenirii” urma veşnic a coexista cu cealaltă parte, de asemeni veşnică?! Domnul de la „Timpul” era un

individid aporetic, la fel ca şi Vedeta de noapte, acel militar sinucigaş. Care din ei era optimist şi care pesimist? Şi la urma urmei ce-i mai rămânea, acolo, în eternitatea în care deja se plasase?

„De acolo (din veşnicie) râsul, ca un voios semn de încredere în zădărnicia acestei privelişti” (contemporane)

Ariei întregise propoziţia, ca s-o facă inteligibilă. Râsul Domnului de la „Timpu111, desigur sardonic, poate amar, se salvase. Dar Ariei divagase prea mult în urmărirea poetului. În fond, şeful nu dorea comentarii, dorea texte edificatoare pe chestiunile la zi. Chestiunile fierbinţi, în care poziţiile albe şi roşii se confruntaseră dur, se confruntau pătimaş în continuare. Răspunsul lui Ariei, pe baza textelor, trebuia să fie clar.

— Ce-i cu „Domnul de la „Timpul”, în ce ape se scaldă, e alb sau roşu? Căci dacă era vorba de radicalism, pe roşii nu-i întrecea nimeni, ei aveau o incendiară istorie – ce mai putea adăuga acest domn?, iar dacă era vorba despre conservatorism nici pe albi nu-i întrece nimeni – ce se mai putea spune în plus? Un conservatorism radical? Un radicalism roşu, care, în intransigenţa lui, să urce până la alb? După câteva nopţi de muncă, Ariei a simţit nevoia să pună în ordine materia, să rânduiască opiniile Domnului pe materii sau teme: *problema agrară*, *justiţie*, *şcoală*, *comerţ*, *biserică*, *administraţie publică*, *problema Basarabiei*, *problema Dobrogei*, *problema evreiască*, *problema puşcăriilor*, *problema ospiciilor* ş.a.m.d.

Dosarul creştea, Ariei a împărţit aceeaşi materie pe dosare. Şi acestea creşteau. Era de presupus că Domnul de la „Timpu111 nu scrisese singur, se ajutase probabil cu mai mulţi. Căci despre ce nu scrisese într-un singur an? Ce chestiune publică nu abordase? întrebarea se putea formula şi altfel: despre ce n-a scris încă Domnul de la „Timpu111? Ce n-a văzut, ce nu vede încă Domnul de la

„Timpu111?

Adusă la cunoştinţa şefului, chestiunea a iritat:

— Dumneata să-mi spui, a răcnit Radu Mihail, nu ce vede Domnul de la „Timpu111, căci el multe vede. Dumneata să-mi spui ce *nu* vede!

Dar imperativul, astfel formulat, s-a transformat pentru Ariei în întrebare. A şi îngăimat-o:

— Ce nu vede Domnul de la „Timpul”? Într-adevăr, ce rele nu vede?

— Tocmai, te rog să notezi!

Ariei a pornit la muncă dezlănţuit.

— Dacă vrei, i-a strigat din urmă prefectul, îţi mai dau ajutoare. îl ai şi pe Iordache.

Ce să facă Ariei cu Iordache? Deşi agentul era totuşi bun la ceva. Se pricepea ca puţini alţii la adulmecarea dalelor private. Apoi făcea aport. Ceea ce n-ar fi fost de prisos acum. Cum făcuse şi cu domnul I.L., adică Haimanaua, iar mai apoi cu Vedeta de noapte. „Politica, îi spusese o dată şeful, nu se poate face fără poliţie. Cel ce se bagă în politică trebuie să ştie că cineva se ocupă de el la poliţie”. O ştia oare şi Domnul de la „Timpul”? Ar fi trebuit s-o ştie, fiindcă propoziţiile încredinţate hârtiei de domnia-sa erau într-adevăr incendiare. Pe cât de nedrepte sau drepte pe atât de necruţătoare, încât la un anume moment Ariei, contaminat, s-a suspectat de adeziune. Transcria cu prea mult foc. Dar s-a recules şi s-a întrebat:

— E posibil oare ca albii să aibă dreptate, ca adevărul să se rostească prin gura unui alb?! Or adevărul se vede numai când cineva se află în opoziţie, precum albii, precum Domnul de la „Timpul”? Ar fi culmea!… Apoi, după încă un val de furie, încă necalmat: – în acest caz, şeful ar putea să-i spună domnului Brătianu un lucru la mintea cocoşului: treci, domnule, în opoziţie, ca să te pui în ordine cu adevărul!” Sau adevărul nu conta în politică? Era cu

putinţă?!

Peste toate, era greu de decis dacă Domnul de la „Timpul” era alb sau roşu – sau adevărul nu cunoştea asemenea limitări? Totuşi, s-a mai întrebat Ariei, la el, la cel în cauză, chiar niciun dubiu? Acest domn deţinea monopolul adevărului sau şi-l aroga? în numele cui? O frază despre timp, prizărită sub o notă neroadă – şi notele trebuiau citite! – dovedea totuşi că Domnul de la „Timpul” era sfâşiat de unele dubii, un dubiu privind chiar noţiunea de „timp”; Ariei a transcris, deşi era sigur că fraza despre timp nu-l va interesa pe şef:

„Asimetria timpului nu este totuşi valabilă. Timpul este mai cur ind echidistant faţă de trecut şi faţă de viitor, otita vreme cât timpul consumat poate măsura, cu durata lui infinită, timpul neconsumat, viitorul, ca timp probabil sau posibil, oricum infinit. Dar în acest caz timpul stă pe loc. E oare posibil?”

Bine, bine, şi-a spus Ariei, e foarte posibil, depinde pe care versant al timpului te aşezi. Din nou „apa stătătoare”, de fapt un punct nemişcător, în care acest domn se afla – absolutul? – din care el contempla ravagiile timpului. Dar nu, el de fapt se afla în „insolubilul zilei”. O frază, ca aceea care urma, era oare admisibilă? A transcris:

„În România iresponsabilitatea e princiară

Nu se putea spune că prinţul căzuse în preocupări minore, totuşi destul de multe ceasuri au fost jertfite de Alteţa-Sa operaţiunii de alegere a muzicilor pentru paradă. În ţară, până atunci, nu se învrednicise nimeni să compună un marş al victoriei, deşi tema era grandioasă. Lucrarea, dacă ar fi fost scrisă, şi-ar fi atins apogeul la ceremonia finală în execuţia corpurilor de fanfară, reunite pentru acest moment. „Ştiţi, i-a spus Văcărescu, avansând o scuză à-propos de această carenţă, artiştii în genere reacţionează mai lent. Ei se vor incendia pentru temă abia

mâine sau poimâine., după ce evenimentul de mult expirat va putea fi contemplat aposteriori”. Dar, s-a întrebat prinţul, era aceasta o scuză?

În lipsă de altceva – prinţul detesta improvizaţiunile, chiar şi-n muzică!, Alteţa-Sa a recurs la un program clasic pentru paradă, cu ajutorul domnului Hubsch, şeful muzicilor militare. Arma şi marşul. În intervalele dintre corpurile armate, pauze sonore. Dar doamna, care nu suporta rigiditatea pauzelor, a intervenit la un anume moment sugerând ca aceste intervale să fie umplute cu valsuri.

— Valsuri?!

— În tribune se vor afla foarte multe doamne şi domnişoare. Şi-apoi valsurile au ceva trist. Gândiţi-vă, nu totul este eroic…

— 1 Şi-apei defilarea cailor, a clinilor, a porumbeilor…

Prinţul s-a concentrat mai departe pe chestiunea marşurilor, omiţând valsurile. Hubsch îi lăsase o vastă literatură, un morman de partituri. Cât priveşte porumbeii voiajori, de unde oare apăruse ideea? în fond de ce nu? Ca auxiliari ai armatei, porumbeii ar fi putut defila împreună cu instructorii lor. În frunte, Ulf, porumbelul prinţului, un voiajor de o rigoare exemplară, care avea însă un singur cusur: când Alteţa-Sa aştepta aterizarea lină – ca la toate păsările de această varietate, Ulf pica brusc din cer, dându-se de trei ori peste cap, ca o pasăre de pradă. Ulf nu se încadra ireproşabil în regulament, bântuia nebun prin aer.

Clipa cât s-a gândit la zborul lui Ulf l-a sustras pe prinţ de la marşuri şi i-a dat o uşoară plutire nostalgică. Din nou frontul. Dar pauza a fost scurtă. Domnul Hubsch revenise şi aştepta în picioare, încremenit, trei paşi

distanţă de pupitrul cu partituri, la care Alteţa-Sa lucra, de fapt visa. La dorinţa prinţesei, domnul Hubsch izbutise să găsească şi un marş cu desfăşurare lină, aproape aeriană, adecvat pentru porumbeii voiajori. Venise să-i prezinte prinţului şi acest marş volatil.

Încă o idee picată pe masa lui Cernat, privind prezenţa roşiorilor la paradă, l-a consternat pe general. Cum dumnezeu îi putuse veni unuia în cap să fie pudraţi roşiorii? Argumentarea era şi mai absurdă:

— Aşa cum sunt, arşi de soare, prea arată deocheat. Veniţi să-i vedeţi şi să decideţi dumneavoastră singur dacă vă plac.

Cel ce vorbea pusese atâta patimă încât generalul a fost impresionat.

— Da, să se pudreze, a convenit el, dar cu maximă atenţiune, să nu capete aspect de dame. Adică, a mai adăugat, nu prea abundent! Şi mai ales cu un fard neparfumat.

— Şi dorobanţii? s-a avântat un alt subordonat care părea păgubit, în numele camarazilor din infanterie.

Dar generalul a încruntat o sprânceană şi a hotărât:

— Dorobanţii să fie lăsaţi aşa cum îi făcură mumele lor.

Domnul de la „Timpul” a scris într-o notă, formulată interogativ:

„Iresponsabilitatea se va insinua, la noi, în ritm de marş sau în volute de vals?”

Apoi sec, amar, poate cinic:

„Am ieşit din disperarea rugăciunii, care înmărmurise naţia, urmează marşul, urmează valsul...”

Şi această notă a înfuriat poliţia.

Abia se soluţionase chestiunea decoraţiilor şi avansărilor pentru cei decedaţi şi în biroul generalului Cernat au apărut din nou cei trei camarazi ai maiorului

Nae Maican. Într-adevăr, Nae fusese găsit mort la hotelul lui din Bucureşti, spălătoreasă care-l priveghea n-apucase să-i ţină luminarea. Cei trei camarazi care-au ajuns ulterior la căpătâiul lui, depuseseră pe biroul ministrului un nou memoriu, în chestiunea funeraliilor. Camarazii afirmau că Nae ar fi lăsat cu limbă de moarte, deci prin testament, să fie nu înmormântat ci incinerat.

— Asta nu! a respins Cernat. Orice, dar asta nu.

— Dar a lăsat prin testament.

— Să văd testamentul.

Ministrul a citit foaia scrisă cu mâna. lui Maican, pe puncte, a încercat să se reculeagă, n-a izbutit.

— Spuneţi-mi, s-a adresat el celor trei, cum i-a venit nebunia asta în cap? Şi încă şi mai uimit: El n-a fost creştin? La ce se închina?

— Avea, cum să spun, a început Perticari, o religiune sui generis.

— Nu se ruga?

— Nu l-a văzut nimeni rugându-se, a precizat locotenentul Mănescu.

— Foarte încurcată treabă! a bombănit generalul. După care nu şi-a mai reţinut revolta: Auzi colo, să ne ardem morţii. Asta, după ştiinţa mea, o fac indienii. Şi în crescendo: Asta la Gange, domnilor, nu la noi la Dunăre! La noi nu s-au ars morţii niciodată.

— Ba s-au ars, permiteţi să vă contrazic! a intervenit sublocotenentul Perticari.

— Când?! şi generalul l-a împuşcat cu privirea. Ştiu eu la ce te referi, i-a mai spus, dar pe-atunci ne prezidau zeii păgâni.

Mănescu a încercat să-i explice ministrului că incinerarea – ritual străvechi – era practicată şi de Strămoşii românilor, de daci şi romani. Mari generali, căpetenii de oşti, imperatorii erau incineraţi. Expozeul l-a

mai îmbunat pe general, dar ideea trupului care arde nu-i intra în cap. Cernat se simţea trupeşte pus în frigare, auzea cum îi sfârâie carnea pe jăratec şi se înfiora. Nu putea accepta una ca asta în veci şi le-a spus asta celor trei:

— Şi voi nu vreţi ca la învierea morţilor să vă reîntâlniţi cu camaradul vostru?... Păgânilor!

Cei trei au tăcut stânjeniţi. Ei nu erau păgâni, poate nici Nae nu fusese, n-o puteau şti. Totuşi cum să-l disculpe post mortem, pe ce cale? Orice punţi de comunicare cu: generalul păreau rupte. Sublocotenentul Garoflid a încercat totuşi o conciliere, în folosul lui Nae:

— E decorat cu Steaua României...

— Poftim, a izbucnit Cernat, mie îmi spuneţi?! Şi dispus la o nouă cedare: Dacă vreţi îl avansăm comandor. Incinerare însă, nu.

Apoi a tăcut, i-a privit ostil. Era incapabil să priceapă cum putuse duce în cârcă povara războiului cu asemenea oameni ieşiţi parcă dintr-o altă rasă, aparţinând unei alte legi.

— Şi sinucigaşii se îngroapă! a mai spus Cernat.

S-a ridicat apoi de la birou, în semn că le suspendă audienţa. A şi schiţat gestul concedierii. Cei trei au salutat, s-au retras, dar ajungând la uşă au fost din nou reţinuţi de general.

— Pe ce culoare a decedat amicul dumneavoastră? i-a întrebat ei pe ofiţeri.

— Hotelul în care Nae a murit e pe culoarea de galben, a răspuns Mănescu.

— Asta-i prost, a mormăit Cernat, încurcat în planul care-i venise în minte. Ar fi fost cu mult mai convenabil dacă Nae Maican deceda pe culoarea de albastru. Şi, indicându-le soluţia: Vedeţi că acolo, la primăria de albastru, e un primar ateu. Să vă ajute el. Eu mă spăl pe

mâini.

Rămas singur, Cernat a fost indispus tot restul zilei. Inutil se spălase pe miiri, faptul ca fapt rămânea. I se părea de prost augur ca simultan cu parada să se desfăşoare nişte funeralii bizare, absolut netradiţionale, în urma cărora un trup omenesc se prefăcea în cenuşă. Spre seară, generalul a revenit la gândul demisiei.

Prefectul poliţiei era în culmea enervării: agenţii lui se dovedeau nişte smintiţi, când nu smintiţi – ca Ariei, atunci nişte nevolnici – ca Iordache. Căci nici Iordache, pedestru şi pozitiv cum era, nu aflase mare lucru despre Domnul de la „Timpul”, deşi-i luase urma.

— Ei, ce-ai mai aflat? îl chestionase şeful cu mult înainte de paradă.

— Nimic, a recunoscut imbecilul, dar l-am identificat. El e. Are mustaţa stufoasă, ochi mari, aprinşi şi fruntea uite-atâta!

Normal că şeful să-l dea afară, iar Iordache să-şi continue alergătura. îl numise de câtva timp, pe cel urmărit”, Comunardul”, poreclă din vremea când acelaşi Iordache lucra pentru albi şi spiona opoziţia roşie. Agentul n-avea fantezia poreclelor, de fapt niciun pic de fantezie. Pe I.L. Caragiale tot el îl poreclise Haimanaua (de la Haimanale). Spre prânz, în aceeaşi zi, Iordache a revenit la şef, ca să facă aport.

— Stă-n Piaţa Amzei, la domnu’ Slavici.

— Şi cum stă, ce face? N-ai intrat?

— Ba am intrat! a confirmat gâfâind Iordache, ştergându-şi sudoarea cu basmaua. Am spus întâi săru’ mâna lu’ doamna Slavici; săru’ mâna cucoană. El nu era acasă.

— Care el?

— Comunardul.

Prefectul fierbea.

— Şi ce-ai aflat?

Iordache voia pasămite să dozeze predarea prăzii şi a început cu mărunţişurile:

— Mi-a zis că nu mănâncă cireşe.

— Cine?

— Domnul Slavici.

— Lordache, eşti nebun? Cei legătură au cireşele cu afacerea noastră?! Acum e anotimpul cireşelor? Ieşi afară.

Iordache s-a retras cu spatele, dar n-a dispărut, totuşi ceva aflase – Domnul de la „Timpul” era se pare un mare mâncător de cireşe, le consuma cu lăcomie, ceea ce nu se întâmpla cu domnul Slavici, acesta rezervat, suspicios faţă de asemenea fructe. Când vedea cireşe parcă vedea pilule de arsenic. îl prevenise în primăvară chiar pe domnul Maiorescu, la anotimpul cireşelor, când acesta mânca cireşe, după un dejun, culegându-le cu mâna dintr-un cOş de argint:

„— Domnule Maiorescu, nu mâncaţi cireşe! Matei Corvin a mâncat şi a murit”.

Profesorul de logică era tocmai cu o cireaşă în gură. Domnul Slavici a continuat a-l pe eveni:

„— De când am aflat ce i s-a întâmplat lui Matei Corvin, n-am mai pus cireşe în gură”.

— Şi cine ţi-a spus basmele astea, doamna Slavici? a întrebat prefectul, care cunoştea istorioara, devenită anecdotă, cu diferenţa că în dialogul dintre cei doi fusese vorba nu despre cireşe ci despre smochine.

„— Domnule Maiorescu, avertizase Slavici, nu mâncaţi smochine!

— De ce?

— Matei Corvin a mâncat şi a murit!” etc.

Contrazis, în ceea ce privea specia fructei, Iordache a rămas mut, pus el însuşi pe gândurî de această precizare aruncată de şef. S-a redresat însă:

— Eu am zis că au ei ceva pe cuget dacă le este frică să nu fie otrăviţi de guvern chiar şi cu cireşe. Pardon, smochine!

— Aiurea, a respins Radu Mihail, ei bânt cei care otrăvesc naţia.

— Aşa e, a adeverit Iordache, toată lumea ştie ce fac, de ce nebunii se ţin cu gazetele lor. Apoi luând o mutră gravă şi în acelaşi timp speriată: Dar să ştiţi, Domnul de la „Timpul” e sincer. Ceilalţi însă sunt nişte perverşi.

Radu Mihail a râs cu nervi, n-avea timp de vorbe. Iordache îi împărţea pe cei urmăriţi în două partide: perverşi şi sinceri. Astfel în iarnă, în timpul raziilor Ohranei, Iordache îi categorisise pe ruşii urmăriţi în două partide: panslaviştii-sinceri, fiindcă ţineau cu ţara lor, cu Rusia, anarhiştii (and comp.) – perverşi „fiindcă voiau s-o dărâme. În plan local, Iordache proceda la fel: domnul Brătianu era sincer – ca premier, domnul C.A. Rosetti nu, era un pervers, deşi făcea parte din acelaşi guvern şi era prieten cu domnul Brătianu. La Junimea de asemeni, unii erau sinceri – Domnul de la „Timpul”, alţii perverşi – Haimanaua, cum şi domnul Titu Maiorescu. Prefectul poliţiei ar fi vrut să afle în ce partidă îl categorisise Iordache, dar era de prisos.

Povestea cu cireşele, intrată în mintea agentului, spunea totuşi ceva. Deşi, după cum tot el aflase, Domnul de la „Timpul” mânca cireşe, cu o bucurie enormă, ca şi domnul Maiorescu, minus bucuria. Nu se temeau cei doi de moarte? încăputä pe mâna lui Ariei, aceeaşi informaţie avea să capete o prelucrare savantă:

„Domnul de la „Timpul” are un acut sentiment al eternităţii. Ca şi domnul T (itu) M (aiorescu). Pe trepte diferite au acelaşi sentiment al eternităţii şi ceilalţi domni de la Junimea, mai puţin domnul Slavici. Toţi sunt încredinţaţi că de la ei începe lumea”.

— Aiurea! a respins Radu Mihail, aruncând la coş în aceeaşi zi însemnarea lui Ariei. Pe mine nu mă interesează speculaţiunile voastre, eu vreau fapte, numai fapte! Au pus sau n-au pus la cale ceva?

Fapte, numai fapte! era şi deviza lui Brătianu, şi într-un fel chiar deviza lui Iordache, care însă, în cazul acesta, înota în gol. Tot ce-a mai izbutit să producă Iordache până noaptea a fost o foiţă scrisă olograf de Domnul de la „Timpul”, pe care se aflau însemnate toate rufele pe care acesta le dăduse la spălat. Radu Mihail nici n-a vrut s-o parcurgă. Îi ajungea ce rufe se spălaseră la

Parlament, în iarnă, cu prilejul; afacerii de la Spălătoriile Lemaître, o afacere în care era cât p-aci să fie maculată Armata. Prefectul nu mai voia să auză de cuvântul „rufe1, „rufe date la spălat”, în ultimă instanţă chestiunea rufelof era o mică afacere laterală preocupării publice – da, se spălau rufe, dar în familie!, or Iordache aflase cu întârziere, necitind *Monitorul Oficial*, în genere necitind nimic, că chestiunea rufelor de orice fel indispunea guvernul. Prefectul l-a şi chestionat pe subaltern, cu un aer mohorât:

— Tu crezi că asta ne interesează pe noi, câte batiste sau câţi indispensabili trimite la spălat un om?

Deja prinsese neologismul „indispensabili”, chiar şi Iordache îl folosise, notând în raport câte perechi de „indispensabili” trimisese la spălat Domnul de la „Timpul”.

— Mie îmi trebuie alte fapte, a spus prefectul, abordând un aer doct. Şi subliniind cuvântul: Fapte irecuzabile!

Iordache a priceput că afacerea e groasă. Trebuiau *fapte irecuzabile*. S-a întors după încă un timp şi a raportat:

— Individul cântă.

— Ce cântă?

— Raportez, doine. Şi gâfâind: Adineaori cânta doine într-o locantă. Cu nişte ardeleni. îi am scrişi. Altă dată a cântat cu bănăţenii. Şi cu ţânţarii.

— Ţânţari?!

— Aromâni, adică. Ăştia ai noştri, de peste Dunăre, din Tesalia, şi din Pind.

— Păi ăştia-s ţânţari?

— Aşa-s porecliţi. Individul cântă cu toţi. Dar cântă şi de unul singur. Şi la ureche: Mi-a spus doamna Slavici. Cântă noaptea.

— Nu scrie?

— Uneori scrie. Da cântă.

Putea să constituie şi cântecul Domnului de la „Timpul” un corp delict? Iordache era un ins de balamuc, la fel şi Ariei. Amândoi erau nişte infirmi: unul sorbit în abstracţiuni filosofice goale, celălalt picat în patru labe în urmărirea firimiturilor, om de aport. Cu asemenea indivizi nu putea să funcţioneze normal o poliţie, cum nu se putea garanta stabilitatea unei societăţi, a unui stat Prefectul i-a convocat pe ambii şi le-a spus-o ritos:

— Domnilor, vânaţi himere. Mie îmi trebuie nu fantezii, nu cântece, nu cuvinte. Vreau documente, acte, să fie clar. Şi cu enervare sporită: Oare acest domn n-a lăsat altceva, nicio urmă palpabilă, decât ce-a pus el personal pe hârtie?

Şi pentru Ariei, şi pentru Iordache, cuvântul „urmă” semnifica probabil ceva abstract. Ambii l-au privit pe şef cu nedumerire. Probabil că nici şeful nu pricepea ce semnifică, ce noimă are cuvântul urmă: amprentă, probă, semn, dovadă a trecerii în nemurire? Şeful a urlat:

— Şi-Hristos şi-a lăsat amprenta. Şi răcnind Oriulgiul!

Cei trei ofiţeri, locotenentul Mănescu, sublocotenenţii Garoflid şi Perticari, n-au găsit mai multă

înţelegere nici la primarul culorii de albastru. Deşi liber cugetător, democrat din creştet în tălpi, prieten cu socialiştii de la medicină, tânărul primar n-a consimţit uşor la aprobare, din acelaşi motiv, sfidarea tradiţiei, bruscarea opiniei publice. El i-a prevenit pe ofiţeri, cu toată gravitatea:

— Vă rog insistent;, domnilor, să nu-mi faceţi buclucuri. Fără discursuri, fără oeremonii *di granda*, fără companie de onoare!...

— Compania de onoare e obligatorie. Nae a fost un erou.

— Atunci nu pot aproba. Actul ăsta al lui Maican poate fi contagios. Gândiţi-vă, întoarcem lumea cu susul în jos, o smintim. Există şi-n asta, în moarte adică, o regulă. La Bucureşti funcţionează şi o corporaţie a cioclilor, pe acţiuni. O alta, cu capital de la Viena, a fost înfiinţată acum, după război. Le luaţi deci corporaţiilor pâinea de la gură» Va fi vuiet. Lumea va veni la incendiul lui Nae

Maican ca ia foc. Vreţi să scrie presa, să am proteste, interpelări în parlament?... Şi-apoi popii! Veţi face (incinerarea) ... fără preoţi?

— Fără. A fost dorinţa domnului comandor.

Deja cei trei preluaseră promisiunea lui Cernat că Nae va fi avansat comandor. Primarul încă nu-şi regăsise calmul.

— Vor zice că se răsucesc în morminte toţi morţii din război! a mai spus el. Apoi curios: Şi unde veţi pune cenuşa?

— Într-o urnă.

— Şi urna?

— Există un al treilea punct în legatul testamentar, a explicat locotenentul Mănescu, după care a depus pe birou testamentul, aoea ultimă capodoperă a lui Nae.

— Testamentul rămâne aici! a decis primarul.

— Nu se poate, a sărit Perticari, testamentul va fi ars odată cu trupul.

— Nu se poate! a sărit omul autorităţii. Testamentul e singurul act care vă dă dreptul să întreprindeţi arderea. Cum justificăm moartea?

— Cu actul de deces.

Dar actul de deces încă nu exista. În zăpăceala momentului, nici proprietarul hotelului, nici Didina care a venit ca o nebună la faţa locului, nici camarazii nu anunţaseră poliţia şi nici primăria de care hotelul ţinea.

— Domnilor, a constatat cu fior primarul, dar atunci rezultă că omul dumneavoastră e viu.

— E mort, domnule! l-au asigurat în cor camarazii, retrăind apoi şi ei fiorul ireparabilului.

— Dar, iată, a spus locotenentul Mănescu, revenindu-şi din emoţie. Mort fiind, Nae ne acordă o şansă. O să-l mutăm într-un hotel pe culoarea de albastru. îl declarăm decedat în raza primăriei dumneavoastră.

— După atâtea zile?!

S-a decis ca ceremonia să se facă în afara Bucureştilor, pe Câmpul de la Belvedere, în prezenţa celor trei, a unui avocat, a unui medic legist şi a unui delegat al primarului, care să poată dresa, sub semnătura martorilor, încheierea finală.

— Încheierea finală are loc la Constanţa – a mai anunţat locotenentul Mânescu. Cenuşa lui Nae va fi aruncată în mare.

Primarul era mut, Perticari a mai adăugat:

— Sabia, decoraţiile, chipiul şi centironul domnului comandor plus pumnalul de paradă vor fi dăruite primăriei comunei Constanţa, pentru un muzeu al marinei

Era ultimul punct din testament şi abia acum primarul s-a edificat, dar s-a şi mirat.

— Păi Constanţa e încă la turci. Azi se numeşte

Küstenge!...

— Se va numi Constanţa, doar ştiţi.

Mai era un punct în testament, notat de Nae cu P.S., o prevedere pe care sublocotenentul Perticari n-a mai evocat-o. Nae scria: „Aveţi grijă de Didina. E o fată bună”. Dar primarul a citit şi acest punct, după care & întrebat:

— Cine-i Didina?

— Prietena lud Nae. Una dintre...

S-a hotărât tot atunci, ca Didina să fie internată într-un aşezământ de sănătate, pe seama primăriei de albastru, în balamucul de ia Mărcuţa.

Într-un alt manuscript, încăput nu se ştie cum pe mâna lui Iordache, erau înşiruite arbitrar nişte nume Je regi:

„Ramses...

...Radu de la Afumaţi...

Râurik...

Regele drumurilor de fier...

Regele chibriturilor...

...Regele baloanelor de săpun...”

Ariei a întors foaia pe-o faţă şi pe cealaltă, dar altceva nimic. În dreptul ultimului rege, cel al baloanelor de săpun, era pus un B. Oare Brătianu?

Se presimţeau prin vuiet trupele, se auzeau fanfare. Mişcările de oameni clocoteau la orizont. Dar trupele încă nu pătrundeau în oraş, îşi reţineau euforia, încordând-o arc. îşi stăpânea dorinţa de a intra în Capitală şi căpitanul Georgescu-Magnus, cel care în iarnă pătrunsese-n Bucureşti prin eroare, cel care revenise mai apoi, dar ca simplu particular. Acum dorea cu ardoare să revină, în fruntea batalionului său, în chip triumfal, pe poarta cea mare. Le-a şi arătat soldaţilor oraşul, cu un gest napoleonian:

— Băieţi, ce vedeţi voi acolo în zare?

— Nimic, domnule căpitan! au răspuns soldaţii în ceir.

— Cum nimic, mă? Acolo-i inima ţării. O auziţi cum bate? Acolo veţi ajunge şi voi curând.

Bătea accelerat şi inima sublocotenentului Micu Georgescu. Logodnica lui, domnişoara Didona, se mutase între timp la o rudă din Capitală şi-l aştepta. Logodna celor doi tineri se făptuise în munţi, în timpul unui marş, sub ploaie, acum ar fi urmat nunta, tot fără permisiunea părinţilor fetei. „De s-ar isprăvi odată această aventură!” spunea mătuşa domnişoarei Didona, care o secondase pe fată în fuga ei de acasă. De-aţi intra şi voi în rândul lumii!” Intrarea în rândul lumii era legată de intrarea trupelor în Bucureşti, de parada finală, care, în chip fericit, ar fi trebuit să coincidă cu nunta.

Gazda domnişoarei, un magistrat pensionar, domnul Mironescu, încă mai spera că băiatul lui, plecat în urmă cu un an pe front, se va întoarce acasă, deşi toate datele îl contraziceau. Ştef nu venea, nu mai venea, iar exasperarea îl ţinea pe bătrân treaz, mereu cu ochii afară, cu sufletul la gură.

— Vin! tresărea el (lin când în când, asigurându-le pe doamne că cei plecaţi vor veni. Se aud fanfarele!...

Domnul Mironescu nu mai pretindea că şi Ştef va veni, dar trăia emoţia. A venit lin schimb într-o noapte sublocotenentul Micu Georgescu, pentru un ceas, ca să-şi vadă logodnica, şi să se schimbe. Întrevederea între tineri a avut loc cu martori, cum se şi cuvenea. Logodnica a stat tot timpul în partida doamnelor, sublocotenentul în partida domnului Mironescu, ambii tineri au respectat cu stricteţe formele, abţinându-se de la orice gest sentimental. Despre introducerea actelor de căsătorie s-a vorbit rece, oficial, ca despre un lucru ce ţinea de domeniul public, cum ar fi pacea de la Berlin.

La plecare, conducându-l pe sublocotenent până la poartă, domnul Mironescu l-a întrebat cu melancolie:

— Despre eroi se mai ştie ceva?

Micu Georgescu auzise despre dispariţia lui Ştef. I-a răspuns bătrânului fâstâcit, dar cu toată convingerea:

— Am auzit că li se vor înălţa monumente.

Apoi a încălecat şi a plecat în noapte.

Încă îşi revărsa lavele „Timpul[20]. Într-un articol de o violenţă extremă, Domnul de la „Timpul” făcea din nou apel la frânghie şi baionetă. Nu se mai repeta sentinţa „Cuvântul nu ajunge” – cum să nu ajungă, doar Cuvântul făcuse lumea!, sentinţa fusese corectată, dar agravată, împinsă acum până la absolut:

„*Adevărul nu ajunge*...” împotriva unei lumi de iad, simpla rostire a sancţiunii de pieire este ineficientă atâta timp cât nu e întărită prin acţiunea executorie. Ariei a subliniat cu roşu: „Adev*ărul nu aju*n*ge*...”

Era de-ajuns acest text).

Prinţul a respins şi demisia lui Cernat, şi demisia lud Kogălniceanu. „La victoire final, scrisese ministrul de externe, est toujours la fin de ce qui triomphe”. Ceea ce prinţului i se părea cu neputinţă de admis. Nu era admisibil ca vreunul din cei doi miniştri să iasă din Scenă. Se pregătea parada. Ambii trebuiau să facă parte din distribuţia finală.

Sustras mişcării sonore din marginea oraşului, Rufino participa totuşi la ea prin exaltarea muzicală proprie, închinată lui Gipsy. Din când în când, cele trei exclamaţii melodice – a patra fiind strigată! – răzbăteau din mansarda astronomului afară, iritând urechea vecinilor:

tx în dimineaţa paradei, prinţul s-a sculat după orarul de front. Alteţa-Sa şi sergentul garde-de-corp s-au

---

20 „Victoria finală este totdeauna sfîrşifcul celui care triumfă."

recunoscut prin întuneric. Prin semiîntuneric a început a se pune în mişcare lumea măruntă a curţii. Cu un singur moment de suspensie: rugăciunea. La acea oră din zori timpul a stat, cât Alteţa-Sa să se încredinţeze din nou Cerului, ca supus loial, lepădând voia proprie: „Fie voia Ta". Afară, în curtea interioară, calul de paradă fusese scos din grajd şi înşeuat cu un ceas mai devreme. La fel caii suitei. Ieşind să vadă caii, prinţul a perceput auditiv nemişcarea oraşului, care încă mai dormea. Alteţa-Sa ştia că trupele în schimb sunt treze, ca şi pe front. În curând avea să-şi revadă, armata. În curând, descoperindu-se odată cu armata, avea să se încredinţeze din nou Cerului, de această dată El şi Armata, dar nu oricum, ci într-un Te Deum intim, pe care prinţul şi-l dorea ca pe un suprem moment de fuziune între cele trei forţe: Cer, El, Armată. În faţa armatei, în Pădurea Băneasa, unde îşi dăduse întâlnire cu trupele, se întindea Capitala. Armata, în frunte cu prinţul, urma a porni spre oraş. Gloria trebuia să ocupe oraşul, să-l ridice la paroxism, Gloria urma să-i cuprindă frenetic pe cei ce-o aşteptau. După care ar fi urmat să se lase o uşurare fastă. Deja, printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri, prinţul primise ca prim însemn al noului timp titlul de Alteţă Regală.

În biblioteca austeră în care s-a întors, prinţul a regăsit pe pupitru planul paradei, pe puncte şi pe ore.

Îl lăsase decuseară deschis la ultima filă, când suflase în luminare. Nu mai era nimic de clintit, de şters, de adăugat, ca şi la planul unei bătălii câştigate apriori. Şi acum, ca şi pe front, refuza să creadă că forţa recalcitrantă a absurdului, cea care se insinuează ades în cele mai chibzuite acţiuni, dându-le peste cap, ar fi putut

— Prin absurd – să intervină acum. Ca militar lucid, Alteţa-Sa ştia totuşi că hazardul există. Hazardul, întâmplarea, surpriza lucrau uneori, acolo pe front, sub

forma unor indispoziţii fiziologice, o boală greu de stăpânit, care intervenea ca din senin, făcând indisponibil un comandant chiar în clipa când trebuia să-şi arunce trupa în foc. O păţise astfel căpitanul Romano, în faţa Griviţei. O păţise şi Napoleon. Prinţul însă se simţea la acel ceas al zorilor pe deplin sănătos. O altă cale de pătrundere a hazardului, după cea fiziologică, era cea meteorologică. O grindină, o ploaie, o furtună. Cum se întâmplase prea ades şi pe front. Acum însă barometrul din perete arăta timp frumos. În rest? Armata nu putea fi decât ca un ceasornic bine întors, identic cu cel aflat pe pupitru sub ochii prinţului. Încă mai era timp.

Ca să-şi umple timpul până la plecare s-a reîntors la nişte hârtii vechi aflate în bibliotecă. A scos dintr-o mapă un plan de fortificare a oraşului, care, executat conştiincios, punct cu punct, ar fi putut asigura Bucureştilor stabilitatea, respiraţia civilă normală. Altfel se lucrează într-un oraş care se simte apărat asemeni unui mecanism ocrotit în carcasa-i metalică, şi altfel într-un oraş fără carcasă, plasmă fără cochilie. O centură de forturi, corespunzând unei centuri de cazărmi, ar fi putut închide Bucureştii dinspre toate zările, nelăsând surprizei nicio şansă, poate una minimă legată de hazard. Hazardul nu se excludea, desigur, dar ravagiile aduse de elementele surprinzătoare se puteau preveni. Altfel victoriile ar fi atârnat de întâmplare, ceea ce se excludea. Ca o garanţie a întregului sistem de fortificaţii, prinţul ar fi dorit să pună însăşi persoana sa fizică, fie şi postum. De mai mult timp – nu cu încordare şi nici continuu – Alteţa-Sa medita la un lăcaş pentru eternitate pe care l-ar fi dorit;

Înălţat în Capitală, pe un deal de la asfinţitul oraşului, nu departe de Cotroceni. Un mausoleu simplu, din marmură neagră, de fapt un turn cu mai multe etaje, care să găzduiască o activitate sobră, intensă, practică,

meditativă. Sus, o cupolă din nervuri de metal şi sticlă, acoperind un observator astronomic. Mai jos, pe trei sau patru nivele, câteva biblioteci şi laboratoare de fizică, matematică, geografie. Şi mai jos, la nivelul pământului, laboratorul de geologie, în anexa căruia s-ar fi aflat o colecţie de cristale şi roci. La subsol, laboratorul de măsuri şi greutăţi, inclusiv etalonul metru, în platin, etalonul gram, plus un ceasornic de precizie care să măsoare timpul astronomic. Ar fi fost de dorit ca până atunci în România să se accepte sistemul zecimal şi noul calendar. Sarcofagul în bronz, pe capacul căruia ar fi stat coroana de oţel, cea de rege, ar fi trebuit aşezat într-o incintă subterană fără niciun element decorativ. Doar zidul circular de piatră lucie, oţelul coroanei şi bronzul. Prinţul nu putea concepe că, printr-un capriciu al posterităţii, osemintele sale ar putea fi jinduite în altă parte, la hazard. Deocamdată îl preocupa măsurarea timpului, acel pendul astronomic care ar fi trebuit să asigure o justă bătaie a orei şi secundei, şi chiar a fracţiunilor de secundă. Până unde? Ideea unui infinit mic al timpului, un infrainfinit, care ar putea conţine evenimente, ca şi infinitul mare, l-a speriat însă. Undeva trebuia să fie un punct.

Era ora. A ieşit liniştit, cu pas măsurat, mai sigur ca oricând de sine şi s-a îndreptat spre peronul principal, unde fusese scos calul. L-a supărat însă lumina şi a clipit surprins. Nu vedea bine? La peron era tras cupeul de ceremonie. În faţa cupeului, prinţesa. El a scos un „o”, ea s-a reprimat, la doi paşi, mareşalul curţii a rămas confuz. În jur, ofiţerii din suită şi personalul mărunt, cu toţii încremeniţi, aşteptând reacţia prinţului. Pâuza a ţinut mult, momentul de confuzie a trecut asupra Alteţei-Sale. Prinţul şi-a scos ceasornicul.

— Alteţa Voastră, s-a adresat el doamnei, ar fi urmat să ajungă la tribună la orele zeoe punct. E cu mult mai.

devreme!

— Alteţa-Sa, a intervenit. Văcărescu, a dedus că va lua parte şi la Te Deum.

Prinţul nu mai putea întreba de unde şi cum apăruse o asemenea deducţiune absurdă. A înţeles că nu putea spori confuzia şi nici dilata momentul nefast. Dorise să fie singur cu trupele, acum nu se mai putea. I-a oferit doamnei braţul, ajutând-o să urce în cupeu.

Caii nu se puseseră încă în mişcare, când un ofiţer din gardă s-a prezentat la portieră, rugându-l pe prinţ să primească un mesaj urgent de la Berlin. Alteţa-Sa a coborât, profund tulburat. Nu –, şi putea refuza bucuria de a avea un mesaj din prima sa patrie, în dimineaţa paradei. Dar, surpriză, deşi venea prin Berlin, mesajul provenea din altă parte, din Orient, era scris pe un sul de mătase, în hieroglife. A întors planşa cu semne ermetice: pe toate părţile, a privit-o iarăşi de la distanţă. Abia acum a observat, cu plăcere, dedicaţia scrisă sus, orizontal, în germană:

„Comandantului (Vânătorului) victorios, azi, de ziua rememorării.

Colonel Nigata no Itu care a contemplat cucerirea trofeelor”.

A auzit alături glasul uimit al prinţesei.

— O, ce păsări frumoase!

Într-o colivie de bambus, doi fazani albi.

— Fac o pereche! a mai spus doamna, încântată. Îl vom duce la Peleş, nu?

Echipajul s-a pus în sfârşit în mişcare, cu un sfert de oră întârziere. Era prima întindere din orarul astronomic al prinţului. În urmă rămăsese sulul cu hieroglife, lângă colivia cu cei doi fazani albi. Dintre miile de martori străini, care-l văzuseră la Plevna, în clipa victoriei, unul singur – cel mai de departe – îi trimitea un mesaj.

Se pornise şi vântul.

Pentru a oferi bucureştenilor încredinţarea – şi chiar proba – că s-au trezit într-o realitate nouă, că ziua pe care o încep e alta decât oca precedentă, ţadical alta, primăria Bucureştilor a hotărât să schimbe numele unor căi, străzi, uliţe, fundacuri, rebotezându-le într-un mod neprevăzut. Cu alte nume, cu numele unor locuri de peste Dunăre unde se ilustrase armata română sau cu numele unor persoane bina cunoscute sau necunoscute până ieri, care atunci, brusc, au ieşit din anonimat ori şi-au sporit faima. Iniţiativa aparţinea probabil domnului C.A. Rosetti» numit el însuşi primar pe o zi. Domnul Rosetti, ca persoană marcantă, mai fusese numit primar pe-o zi, cu ocazia sosirii ţarului la Bucureşti, apoi cu prilejul plecării ţarului spre patrie, când domnia-sa şi-a prelungit mandatul până noaptea târziu. Primarul de-o zi – ziua paradei finale – a fost însă bine inspirat: Podul Mogoşoaiei, principala arteră mondenă a Capitalei, a devenit Calea Victoriei. O altă cale, care ducea spre Târgul Moşilor, a fost numită Calea Călăraşilor. O alta, care pornea de lângă centru către lacul Herăstrău, unde poporul se bălăcea, a fost numită Calea Dorobanţilor. Roşiorii fuseseră păgubiţi. Şi vânătorii, şi artileriştii. Dar ei şi alţii – se cuprindeau de fapt în numele bătăliilor, acum în numele unor bătălii devenite simple căi setu străzi, pe care bucureştenii călcau exuberant, în drumul spre paradă: Calea Plevnei, Calea Grriviţei, Calea Rahovei. Cel mai răsunător nume. care trecea peste locuri şi persoane, desemna însăşi acţiunea de emancipare, acţiunea însăşi boteza nu o stradă sau o cale, ci un splai: Splaiul Independenţei. Erau totuşi impresionante şi numele noi de străzi, revenind persoanelor: strada sergent Cutare, strada colonel Cutare, uliţa sublocotenent Cutare, sau maior Cutare. O fundătură revenise şi soldatului C uliţă Culea. Dar un mitocan abia deşteptat din somn,

văzând numele scris pe plăcuţă, s-a revoltat şi a strigat: „Cine-i ăsta, domnule?! Nu voiesc, dar nu voiesc în ru ptul capului ca să ajung să domiciiliez pe o stradă ce aparţinează unei persoane necunoscute! Dac-o fi f-un liberal?” Individul nu putea să se fflaute de-acolo, era apropitar, dar se putea muta plăcuţa; Chiar el cu mâna lui a bătut-o pe: un alt perete, la intrarea într-o altă fundătură, anterior numită Fundacul Cireşilor. Aici povestea s-a reluat: „Cine-i ăsta, nene? Dac-o fi f-un conservator?”, căci între timp şi-n mahalale intrase dihonia politică. Mai departe, istoria s-a repetat: plăcuţa cu numele soldatului Culiţă Culea, gornistul de la Rahova, a trecut la Fundătura: Prunilor, apoi la Fundătura Caişilor, mahalaua fiind inundată de pruni, cireşi, caişi. Numele lui Culiţă Calea avea să colinde printre pruni, cireşi, piersici, caişi, până după următorul război

— Mondial! – când alte nume de eroi, o ploaie, aveau să cadă peste aceleaşi ulicioare, «coase iar la lumină de zelul unui primar de-o zi.

fiumele lui Culiţă Culea era menit unei soarte ciudate: să se piardă printre aromele cireşilor, să reînvie la anotimpul înfloririi, – să se uite: la ceasul căderii frunzelor, în fiecare an, până într-un anotimp când şi cireşii aveau să dispară, raşi şi smulşi din rădăcini cu gheare mecanice, de furia secolului nou.

Cu acelaşi prilej, primarul de-o zi a promis bucureştenilor şi monumente, „o sumă de monumente care să consacre amintirea eroilor1, iar această făgăduinţă s-a repeâtat până noaptea târziu, când mandatul urma să-i expire. Dar şi atunci, aproape de ultima clipă, domnul C.A. Rosetti a mai spus, cu ultima suflare:

— Voiesc monumente.

Racla lui Nae fusese aşezată într-un docar, căci domnul căpitan sau domnul maior circulase cât era viu cu

trăsura sau docarul. Vehiculul, tras de doi armăsari negri, a luat-o din Calea Victoriei spre Calea Griviţei, cum se numeau acum, spre gară, pe linia tramvaiului cu cai. Dincolo de gară se întindea Câmpul de la Belvedere, un şes vast, unde primăvara şi toamna îşi puneau vetrele ciobanii ardeleni, în pendularea lor sezonieră între mare şi munţi. De la un timp, tot acolo se improvizaseră nişte barăci de circ, o roată norocului, nişte scrmcioabe cu lanţuri, un cort în care la zilele de târg sălăşluis „femeia peşte”, pentru ca bucureştenii din această parte a urbei să nu-şi mai rupă tălpile până la Moşi. Cu un an în urmă, prin august, într-o zi de arşiţă teribilă, în aceeaşi direcţie pornise şi „femeia magnetică”, urmărită de un grup de persoane de sex masculin, care nu credeau în existenţa ei. Aceeaşi femeie apăruse mai apoi la Griviţă, pe front, între linii.

Dar era vânt, dimineaţa se stârnise un vânt rece. Oprind la biserica lui Marin Brutaru, ca să aprindă lumînări – pentru ei, pentru Nae – cei trei camarazi au observat cu emoţie că luminările se sting. N-au comentat accidentul, dar, fără a o spune, fiecare simţea că ei» tustrei, participă la un fapt ieşit din comun, lăsându-se încă o dată – pentru ultima dată – duşi înainte de voinţa lui Nae. Sublocotenentul Perticari doar atât a spus, cu ciudă: „Ce om, domnule!”

Pe Calea Griviţei începuse a ieşi lumea, îmbrăcată sărbătoreşte, pentru paradă, lume multă şi pestriţă, ca-n zi de târg. Nu se auzeau încă fanfarele, dar începuseră clopotele. Prăvăliile închise, şi cârciumile şi bordelurile. Peste tot steaguri tricolore, la toate porţile, la toate stabilimentele. Un mitocan, privind trăsura, a arătat unui alt mitocan racla cu degetul:

— Uite, ăia duc un sicriu gol!

Tocmai în dimineaţa paradei în casa Răşcanu s-a instalat harababura. Nu haosul – ceea ce ar fi fost poate

mai bine –, ci ordinea, o ordine nouă, introdusă energic de băciţă, care se mutase la reşedinţa avocatului, ca la rude, chiar din ziua când îi arsese lui Şiclovan prăvălia.

Era de-ajuns că tante Clotilde părăsise lumea celor vii, navigând fără cârmă prin oniria ei infantilă, era de-ajunsă şi ruptura cu Toma, un tânăr cu care Răşcanu nu putea comunica, acum în viaţa casei, intervenise băciţa, care instaurase o necomunicare pură sau un altfel de comunicare la care avocatul n-avea acces, nici n-o concepea.

Bine, normal, femeia n-avea unde trage, căuta un adăpost, o streaşină, hazardul făcuse ca tocmai aceasta să fie streaşina – reşedinţa Răşcanilor. Desigur, un om simplu, o analfabetă. Dar, socotea Răşcanu, omul simplu e cuviincios. Or, în privinţa cuviinţei, soaţa brânzarului Şiclovan, devenită rudă prin alianţă cu neamul Răşcanilor, avea propriul ei punct de vedere şi o manierii proprie de a se purta. Băciţa a socotit astfel firesc să se instaleze în casă, ca o matroană, – în lipsa altei femei de sânge –, să-şi pună cheile cămărilor la brâu, să-şi aservească slugile, să introducă dictatura. Cu cel mai blajin şi cuceritor aer, ca pe o datorie sfântă, ca şi cum acesta ar fi fost rostul ei pe lume. Impunea şi ţinuta ei de ţărancă, straiul negru de şiac, ia închisă până-n gât, betele, târlicii de lână, pe care-i pâşpâia prin casă, gesturile moi, de oarbă, cu care atingea lucrurile, cu sfială şi tandreţe.

Când a intrat în casă, întâi şi-a făcut crucea legiuită, căutând peretele cu icoane, după care l-a sărutat pe avocat pe amândoi obrajii, ca pe un frate, ca pe un văr, ca pe un nepot, apoi a căzut pe un scaun şi-a cerut apă. A băut apa şi iar şi-a făcut cruce. Apoi a zis: „Doamne, feri de mai rău. Că nu acu întâiaşi oară scăpai numai cu chelea. Dar din chele-i făcut şi erau, aşa se naşte, gol. Şi-abia apoi se-mbracă şi mere la drum”.

Şi băciţa a şi pornit imediat la drum, încercând întâi să se orienteze în noua lume: „Asta cine-i, cum o cheamă, pe asta de la blide? Dar pe ăsta, de la cai?” Pe tante Clotilde a adoptait-o imediat, ca pe o minoră, numind-o „Fată hăi” sau „Fătucă”, lui Răşcanu i-a spus „Cuscrul Alexandru”, în public numindu-l t însă „Domnu’ avocat”. Pe Garussi, fost client al prăvăliei, îl avea în răsfăţ, îi zicea „Domnu’ deputat”, provocând perplexitate în casă şi uimire pe chipul lui Răşcanu, e: ăci el era deputatul. Ca să-l consoleze pe cuscru, băciţa i-a modificat titlul, numindu-l în public „Domnu’ ministru”. Hâl & ne mireasa de la Davos, era pentru băciţă „Mititica”, „Sărmănica” sau „Sărmana-de-ea”. Slugilor le-a cerut să i se adreseze cu „Nânaşa”, să nu-i zică doamne feri „Coană mare”. „Ziceţi-mi nânaşă, că eu nu-s cucoană, sunt de-ale voastre, eu de-aici înainte o să am grijă de voi”. Şi oftând: „Că-n casa asta nu-i bărbat şi nici muiere”.

Răşcanu n-a ripostat, nu putea să coboare până la acest prag, băciţa în fond îl căina, nu-l condamna, ea pricepea că un „domn ministru” are altele pe cap, totuşi în înţelegerea ei avocatul nu corespundea noţiunii de bărbat şi femeia dorea să-l ajute, să-i ţină locul. Acesta a şi fost motivul pentru care cheile cămărilor şi ale casei au trecut de la chelărească la brâul ei, şi tot în contul ei a trecut rânduiala servitorilor şi a cheltuielilor. Sentinţa: „Se face risipă!” l-a consternat totuşi pe Răşcanu. Ce risipă se făcea? Casa lui era o casă în buna rânduială a lumii. Ca şi cealaltă sentinţă: „Aici se fură!” Cine fura? Cum se putea pune sub semnul dubiului corectitudinea personalului şi chiar a lui Garussi? Cea de a treia sentinţă: „Nimeni în casa asta nu se roagă!” i-a provocat nervi. El nu se închina la masă, nici Toma, nici tante Clotilde. Ea s-a închinat, de la prima cină, luând act cu mirare că nimeni n-o urmează. Nu i-a mustrat pe bărbaţi, era treaba lor, dar pe „fătucă”,

deja căzută în mintea copiilor, a certat-o, blând însă şi cu toată prevenirea. Apoi i-a zis „— Hai, fătucă dragă, să te-nvăţ să te-nchini”. I-a luat mâna dreaptă şi a învăţat-o s-ă-şi facă semnul crucii, după care i-a îngăduit să mănânoe. La sfârşitul mesei la fel. Nici masa însă nu i-a plăcut băpiţei. A ciugulit o firimitură de pâine, a sorbit cu prudenţă din ceai, s-a înclinat şi s-a retras la ea. La prânz, ea a fost cea care a apărut în sufragerie cu mămăliga. A pus tot ea pe masă brânză frămânţată, un, castron cu borş, nişte alivenci.

„— Atâta-i de-ajuns 1 a decis. Prea mare risipa. Gata, lingurile la brâu!… Deseară, la cină, lapte acru”.

Răşcanu a crezut că e glumă şi-n privinţa mesei şi a rugăciunilor. Până la un punct, desigur, era o joacă de copii. Băciţa nu putea fi altfel decât tante Clotilde; ultima căzuse în lumea inocenţei, prima se afla acolo ca-n sediul ei firesc, nu ieşise încă din ingenuitate, spre nivelul următor. Dar de ce s-o rabde el? N-a protestat, n-ar fi fost delicat, «iar şi-a deliberat retragerea, a şi pus-o treptat în aplicare. Suspendarea micului dejun – o cafea în birou, suspendarea prânzului – dejunul la club, abolirea dnei – un ceai sec în dormitor şi o havană. Într-un anume fel degajarea de servituţile domestice reprezenta pentru Răşcanu o binefacere, pe care a şi acceptat-o, fără ofensă, ca pe o simplă eliberare. Îl agasa însă că băciţa îi prezenta seara socotelile, scrise în buchi chirilice – probă că ştia totuşi să scrie. Îl cicălea cu acest punct până la imposibil, persecutată de ideea de fraudă – faptul că în casă „se fură” – până când Răşcanu a suspendat întâlnirile, trecându-i cu totul gestiunea. Băciţa a refuzat totuşi să colaboreze în acest punct cu Garussi – n-avea încredere în „Domnul deputat”.

Dar retragerea lui Răşcanu şi detaşarea lui totală n-au fost cu putinţă, băciţa îl urmărea pas cu pas, fiece pas

înapoi ai lui era urmat. de un pas înainte al ei, pâşâit pe duşumea, în târlicii de lână. Băciţa ar fi fost capabilă să-l dibuie şi să-l surprindă fie şi în cer. Căci de la cer, de la absenţa icoanelor a şi pornit de fapt scandalul. Era într-o vineri, în acea zi în casa Răşcanu s-a postit, fără protest. Avocatului nu i-a păsat, prânzise la club, dar la întoarcere, îl aştepta o surpriză. Băciţa introdusese în dormitor o icoană, o litografie ieftină, pe care o bătuse în patru cuie deasupra patului său. Răşcanu a luat act de reformă şi a coborât în sufragerie vijelios. Dar şi aici reformele erau în plină desfăşurare. Cu ajutorul slugilor, băciţa eliminase tablourile olandeze şi flamande care decorau încăperea, pregătindu-se să le înlocuiască tot cu litografii. – de prost gust – pe subiect religios. Tocmai bătea una în perete, mânuind ciocanul. El a urlat:

— Ce e asta?!

— O sfântă icoană.

— E urâtă! a strigat el.

— Dar e sfinţită, domnule ministru.

— O fi sfinţită „dar aşa ceva n-are ce căuta în casa mea.

— Şi-atunci la ce să ne închinăm?

— Închinaţi-vă în gând! şi Răşcanu, revoltat, a părăsit sufrageria.

Lui i-a părut rău, totuşi, dar ei nu.

— Deşi femeia a înţeles că greşise, că acea casă avea alt rost, drept care litografia a fost mutată în compartimentul slugilor, bătută pe peretele dinspre bucătărie, loc în care şi ea, şi tante Clotilde, se închinau probabil înainte şi după masă. Dar alte asemenea obiecte de cult, toate de gust dubios, se insinuaseră peste tot, prin toate spaţiile, desigur şi prin grajduri.

Alarma avocatului s-a declanşat însă în dimineaţa când, după incidental religios a urmat altul: incidentul

averii. În acea zi băciţa a venit în persoană să-i aducă ceaşca cu cafea, s-a instalat în fotoliul din faţa biroului şi a abordat, ca între rude, partitura gravă.

— Şi cu Crăcăoanca ce faceţi? Vă întreb aşa, ca rudă. Nu-i păcat să pierdem pământul?

Răşcanu s-a ridicat în picioare şi i-a spus solemn:

— Doamnă, de afacerile mele de pământ şi bani, şi de hume, mă ocup eu. Vă rog să înţelegeţi şi să vă retrageţi.

Ceea ce băciţa a şi făcut, înţelegând că „domnu' cuscru" are un moment prost, o zăticneală de bărbat. Deşi ea, ca muiere, sau ca bărbat în casa Răşcanu, îşi propunea să revină asupra chestiunii. Se vedea după mutra ei. Lucrurile însă nu s-au încheiat aici şi aceasta printr-o imprudenţă sau slăbiciune a stăpânului casei. Răşcanu dorea să restabilească bunul climat, fie şi formal, măcar de ziua paradei finale. Voia ca de paradă, în onoarea lui Helfene, să ofere o recepţie pentru prietenele de front şi pentru familiile care participaseră la jertfe. N-ar fi fost vorba de o serată mondenă, multe persoane; dintre cele pe care Răşcanu voia să le invite arborau încă doliul, ci de o reuniune intimă, care, luând ca pretext parada, sărbătoarea victoriei, ar fi trebuit să fie o serată a rememorării. Dar băciţa s-a opus. A deqlafat-o ritos, *en toutes lettres*:

— Ba eu zic că toată lumea să meargă la biserică şi să se roage. Şi-n acea zi să nu mânce nimeni, să ţină post pentru morţi.

Răşcanu n-a avut replică. Nu putea pofti lumea, nu putea să le propună invitaţilor să ţină împreună o seară de post negru. Totuşi un gând negru deja îl scormonea: să-şi ia ei mpii? În tot acest răstimp, Răşcanu fusese cu ochii pe Garussi. La o ultimă întâlnife cu bătrânul Dissescu, acesta îl liniştise în privinţa omuleţului: „Las că ţi-l fierb eu, până i-o sări capacul!" Aşteptare zadarnică. După întâmplarea

cu băciţa, Răşcanu simţea că numai lui îl va sări capacul.

Pentru Theo, ziua paradei a fost o zi de ruptură. Miette se zvârcolise toată noaptea în pat, nici el nu dormise. Fetei i se părea, prin somn, că aude fanfare, el a domolit-o cu un „Dormi!” foarte răstit, ea s-a smuls din aşternut şi i-a spus ca în transă: „S-au pornit bătăile cu flori, la Şosea!”, apoi a adormit buştean, iar el s-a plimbat cu nervi prin încăpere până la ziuă. A ieşit în curtea spitalului, el unul n-auzea fanfare. În schimb, băteau clopotele. A intrat să-i spună, a găsit-o fardindu-se grăbit în oglinjoară.

— Vin trupele! i-a strigat Miette şi a ţâşnit afară.

Apoi a revenit, îşi uitase poşeta. Din fugă, i-a aruncat în urmă lui Theo:

— Vine Papi.

Pupi a rămas năuc. Între Papi şi Pupi, Miette îl alesese pe Papi, venea Papi. Peste vreun ceas, Theo a hotărât să iasă *şi* el. Se auzeau asurzitor clopotele. Oraşul i se părea pustiu şi străin. În faţa spitalului, Dâmboviţa murdară, tulbure. A pornit la vale pe chei, spre mahalaua tăbăcarilor. Un gând tainic îi şoptea c-ar trebui să-şi îndrepte paşii; într-acolo. S-a lăsat atras şi de miros. Acest miros urât îi aducea în minte o amintire. N-a mai putut-o stăvili, amintirea l-a inundat cu răsucirea ei, ca şi acel miros urât resimţit până în stomac. În ultimul an de liceu, într-o zi, unul dintre colegi, un ins bubos, îl insultase, ştampilându-l cu o poreclă care l-a opărit pe Theo: „Mă, tăbăcarule!” Ar fi putut să-i riposteze: „Bubosule!”, dar s-a repezit la acel băiat bubos eu pumnii – „Tăbăcar eşti tu, eu sunt un Răşcan e: eilalţi colegi i-au extras pe cei doi din încăierare şi i-au ţinut despărţiţi, până şi-au lins sângele. Erau amândoi de condiţie bună, niciunul nu putea fi tăbăcar, copil de tăbăcar, deşi unul era un ins bubos. Apoi altă încăierare, urmarea unei alte scorneli odioase, lansată

de acelaşi ins cu ifos ciocoiesc: „Mama lui Theo e măritată cu un tăbăcar!” A vrut atunci, pe loc, să-l ucidă, apoi să dea foc mahalalei tăbăcarilor, căci scorneala a prins în liceu: „Mama lui Theo trăieşte-n mahalaua tăbăcarilor”. „Ei şi?!” Dar acest „Ei şi!” a venit mai târziu, a venit foarte târziu, când rana hii îâieo s-a cicatrizat, când jignirea a fost uitată şi când, treptat, tânărul s-a împăcat cu ideea de a fi nu un orfan ci copilul cuivă: „Ce-ar fi în fond s-o caut, oriunde ar fi?” şi-a spus uneori.

Mahalaua tăbăcarilor se vedea şi de pe dealul Mitropoliei şi de pe râpa Văcăreştilor, era despărţită de oraş printr-un pod de lemn, dincolo de care Dâmboviţa se: îneca în gunoaie. Aici, în jurul zăcătorilor de piei şi al atelierelor, în sumedenie de cocioabe, mişuna o populaţie care rar ajungea în centru, dar care se distingeai printr-un miros specific, greu de suferit.

Ajuns la pod, Theo s-a oprit, ca în faţa unui zid, nu putea intra în duhorile grele. Tânărul şi-a ţinut respiraţia, apoi s-a decis: trebuia s-o găsească pe fiinţa ascunsă acolo, în acel infern. Cum o chema, cum ar fi urmat s-o strige? Şi-a amintit, ca într-un vis urât, trăit în casa Răşcanilor: Mărgări ta.

S-a hotărât, a depăşit bariera, a trecut dincolo.

Micu Georgescu şi-a ales un prost moment pentru a-şi introduce logodnica la general: dimineaţa paradei, când trupa fremăta gata de încolonare, când gradele de la sergent la comandant erau înnebunite de punerea la punct a ultimelor amănunte – acea scamă invizibilă descoperită pe o uniformă, acea pată pe luciul unei cizme, dar care apărea numai când priveai lateral, dinspre stânga, dinspre dreapta nu, acel ţipăt involuntar al goarnei puse la probă şi care dovedea că gornistul are trac.

— Domnule, i-a reproşat colonelul Algiu lui Micu, alt moment şi mai prost decât ăsta nu puteai să-ţi alegi? Şi

către logodnică: Domnişoară, e mai rău decât pe front! Căci chiar atunci, în dimineaţa atacului de la Griviţa, domnul general ar fi avut mai mult timp decât acum.

— Dar, l-a contrazis galant domnişoara Didona, chiar domnul general Cerchez e cel care a stabilit această zi şi această oră.

— Da, a confirmat şi Micu, emoţionat la culme. Vreau adică să spun că suntem aşteptaţi.

— Imposibil.

Cerchez îi aştepta într-adevăr pe cei doi tineri. Generalul părea cu totul sustras tensiunii momentului, deasupra nebuniei generale, deşi nu peste mult timp ar fi trebuit să iasă în fruntea trupelor încolonate, gata de marş. Şi-a consultat ceasornicul, dar nu pentru a scurta întrevederea, ci doar ca să se asigure că are timp. Încă dispunea de un ceas. I-a şi poftit pe cei doi să se aşeze – Micu rezista, se încăpăţâna să rămână în picioare, dar domnişoara Didona s-a aşezat în scaun, cu voinţa de a rămâne acolo, pe jăratec, chiar de s-ar face scrum. Generalul părea binevoitor, era în fond grav, ţinea ca întâlnirea cu cei doi tineri să iasă din rutina unei vizite de prezentare, oricât de plăcută pentru cele două părţi.

— V-aţi decis deci! a început el.

— Ne-am decis de când ne-am văzut întâiaşi daţi-i! s-a avântat Micu.

— Asta-i bine! a aprobat generalul. Deşi, a observat el, opunerea părinţilor domnişoarei mai constituie încă un obstacol.

— Am sărit peste obstacol! s-a aruncat mai departe sublocotenentul.

„— Şi asta e bine! l-a secondat Cerchez. îmi place hotărârea voastră.

— Şi nu ne vom opri, a mai spus precipitat Micu. Vom avea copii, vom avea nepoţi.

— Foarte bine! a aprobat Cerchez. E normal să gândiţi aşa şi să vreţi să fiţi aşa. Apoi grav: Dar dumneata, domnule sublocotenent, ai prevenit-o pe domnişoara ce rigori va avea de îndurat, de aici înainte, ca soţie de ofiţer?

— Da! au răspuns amândoi, într-un glas.

Cerchez nu s-a oprit însă din cavalcada întrebărilor:

— Domnişoara ştie ce obligaţii îi revin?. Ştie ce înseamnă jurământul militar? Şi ridicându-se în picioare: Domnişoară, îmi revine puie îndatorirea, în calitatea-mi de comandant, să vă dezvălui acest jurărmnt. Şi patern, către Micu: Nu înainte însă de a-l ruga pe Micu să se retragă.

Micu s-a şi retras, aproape leşinat. Didina a rămas îngheţată de emoţie. Generalul a rugat-o să revină în scaun, s-a aşezat şi el. Apoi brusc, aproape violent:

— Domnişoară, nu aprob gestul dumitale. Ştii ce înseamnă să fii soţie de ofiţer român?... De aici înainte familia dumitale va fi în perpetuă mişcare, casa dumitale va fi garnizoana. Copii? Copilul şi garnizoana, altă garnizoană, alt copil. Şi sever: Accepţi una ca asta? Eşti fată de condiţie.

— Şi-apoi viaţa ofiţerului, a continuat generalul, este o mizerie. Acest om nu-ţi aparţine, e al statului, al soldaţilor lui. Te lasă când ţi-e lumea mai dragă, ca să disipară unde nici nu visezi, când îl cheamă goarna.

„— Madam bagajele vin p'ormă!” Ia-l de unde nu-i, îi strălucesc ochii taman pe frontieră, pe munţi sau la ţărmul mării.

Ei îi străluceau ochii de fericire.

— Vorbeaţi de copii. Dar ce bucurie vei avea de la ei? îi vei creşte mai mult singură, iar când vor fi mai mărişori îi vei închide la şcoala militară, ca să scoată steiul din ei ofiţerii de care are trebuinţă. Aceasta e lege, să ştii. Căci luând un ofiţer de bărbat, faci parte dintr-un ordin.

Ei îi dăduseră lacrimile. Şi Cerchez era tulburat.

— Iată, imediat după război, eu am vrut să părăsesc armata. Chiar mi-am şi prezentat demisia. Crezi c-am izbutit? Statul m-a reţinut sub arme, se putea altfel? Între timp mi s-a născut şi mie o fetiţă, îţi fac această mărturisire. Crezi c-am putut să fiu prezent la botezul ei? Am în buzunar această bijuterie pentru fetiţa mea. E o cătuşă de platin, în care am pus să taie, în litere latine, numele pământului pe care l-am pierdut şi anul: 1878. Vreau să i-o prind la mână. Până când nu ne vom recupera pământul, toate-femeile din neamul Cerchez vor purta la încheietura mâinii stângi această cătuşă.

Didona rămăsese cu ochii fixaţi pe acea cătuşă de platin, pe care generalul o lăsase ca hotar intrate ei. Apoi sărind la altceva:

— Şi dacă aceşti copii, pe care îi doreşti, vor rămâne de timpuriu orfani? consimţi să te vezi, nu peste mult timp, văduvă? Domnişoară, moartea intră în datoria primă a ofiţerului, peste vârsta şi grad… Te consolează gândul că aceşti copii vor fi socotiţi orfânii patriei, că soţul dumitale va muri moarte de erou? Sau îţi închipui că sacrificiul dumitale e necesar, că fără el nu se poate, că fără această suferinţă, ia care consimţi de pe acum, nimic nu se poate clădi?… Dar ce-ţi spun eu? Observ că nu se poate discuta cu dumneata nimic. Iubeşti. Oare iubirea trebuie să fie inconştientă?

— Domnule general, a ripostat Didona, sunteţi căsătorit?

— Desigur.

— Aveţi copii?

— Păi doar ţi-am apus că am.

— Şi copiii dumneavoastră, la băieţi mă gândesc, vor fi ofiţeri?

— O sper din tot sufletul.

— Şi doamna general, când v-a luat de bărbat, în

urmă cu ani, v-a iubit?

— Domnişoară, nu mă şantajaţi! Şi ridicându-se din nou: Consimt să vă dau aprobarea de a intra în rândul corpului militar, dar vreau mai întâi să vă sărut mâna şi să vă spun eu mai întâi, în numele diviziei: doamnă!

La sfârşitul ceremoniei, după ce generalul le-a prezentat ambilor tineri felicitările, Cerchez. i-a oferit doamnei

Didona Georgescu un cartonaş alb, invitaţia la tribuna rezervată familiilor de ofiţeri.

Dar din nou, i s-a raportat lui Cerchez, batalionul lui Georgescu Magnus se strecurase în frunte, imediat după fanfară.

Ajunşi pe Câmpul de la Belvedere, cei trei ofiţeri s-au trezit surprinşi de încă o nenorocire: preotul care ar fi trebuit să se afle lângă rugul lui Nae lipsea.

Popa lipsea, deşi cei trei îi dăduseră arvună, convenind cu oficiantul în odăjdii ca acesta să se prezinte la rug fix la orele nouă. Era nouă, dinspre oraş se auzeau fanfare.

— O fi intervenit ceva!

— Ce să intervină? A luat banii.

— Cine ne-a pus să ne încurcăm cu un popă pirat?!

Tratativele cu popa pirat fuseseră anevoioase. Niciun preot de biserică din Bucureşti şi niciun călugăr nu acceptase să slujească la rugul lui Nae, şi atunci cei trei – care nu consimţea u să-l incinereze fără ceremonia nâtimă – au recurs la serviciile unui răspopit dintr-o mahala, un ipochimen care era tocmit cu oeasul la slujbele pentru sinucigaşi. Aceştia – toţi cei care-şi dădeau moartea cu de la sine voie – erau îngropaţi fără preot şi fără slujba din urmă, în afara cimitirelor creştine, în care nu erau îngăduiţi. De la aceasta a şi pornit tocmeala cu individul scos din cler, care oficia prin contrabandă:

— Şi-a dat moartea cu de la sine voie?

— Nu.

— A murit fără luminare, nespovedit şi neîmpărtăşit?

— Da.

Până aici întrebările erau canonice. A urmat o a treia:

— Şi de unde ştiţi c-a vrut chiar el să se dea focului?

— A lăsat scris.

Răspopitul a căzut pe gânduri, un asemenea caz straniu nu mai întâlnise până atunci, prin Bucureşti. După dezbaterile cu autoritatea militară, apoi cu cea civilă, venise la rând tocmeala cu preotul, fie el şi un răspopit.

Asta-i rău, a spus răspopitul, evaluând dificultatea situaţiei lui Nae. Căci omul poate dispune cu de la sine voie de viaţa sa, dar şi de moartea sa?

Aşa a fost el! a scurtat; deliberarea locotenentul

Mănescu. Şi-a risipit viaţa, îşi risipeşte şi moartea. Ce vreţi în plus de la Nae?

— Bine, bine, înţeleg, a fost un lumeţ, a admis oficiantul. Dar acu întreb: el unde se duce? Căci cei morţi se întorc în pământ, cum scrie şi la cartea sfântă: Pământ eşti şi în pământ te vei întoarce. Şi buimăcit: Omul dumneavoastră unde se întoarce?!… Ce zic eu când ajung cu slujba în punctul acesta? şi arătă cu degetul într-o carte de rugăciuni pe care o ţinea deschisă pe masă.

— Zici de cenuşă! a propus Perticari.

— Adică să schimb textul sfânt?!

Era clar că răspopitul vrea să ridice preţul slujbei, altminteri ce i-ar fi păsat de textul de pe masă, odată ce ieşise din cler! Ofiţerii au priceput falsa dilemă şi-au mai adăugat un pol. EL voiau să-l salveze pe Nae de moartea corporală şi să-i asigure veşnicia la orice preţ. Perticari a dictat noua formulă:

— Zici aşa: Pământ şi cenuşă eşti…

— Şi mai departe?

Mai departe, din nou, textul de pe masă nu & e potrivea.

— Ce zic mai departe? a întrebat bărbosul, în nedumerire. Căci morţii se întorc în pământ, or el, iată, se va întoarce în foc… E focul temelia lumii?

Scandalul liturgic fierbea, textul sfânt trebuia schimbat în continuare până la inadmisibil. Ceva în schelăria sacră a lumii ar fi urmat să se dărâme. Ofiţerii au mărit suma, răspopitul a consimţit la noile modificări şi întregiri în text. A pus banii în buzunar, sub rantie, dar a mai întrebat:

— Şi pe urmă cu cenuşa ce faceţi?

— O dăm pe apa mării.

Încă o sfruntare nemăsurată a canoanelor, oricât de răsturnate, până în acea clipă… Era prea mult, bărbosul ajunsese în cea mai cumplită cumpănă şi a-a ridicat de la masă. A întrebat:

— Spuneţi-mi, domnilor, dar de ce-a vrut să se dea focului?

Perticari a răspuns dintr-o suflare, fără a-şi da bine seama ce spune, şi răspunsul lui i-a uimit pe toţi

— I-a fost frică de întuneric.

Răspopitul căzu înapoi în scaun, la masă. Nu-i venea să creadă, auzise întâia oară acest răspuns.

— Domnilor, a îngăimat, dar acest Nae al dumneavoastră n-a crezut în înviere?… Până şi sinucigaşii cred.

Era prea mult şi răspopitul se sculă din scaun, dând să plece. Tratativele se purtau într-un birt mărginaş, lângă gardul unui cimitir, nu departe de mormintele unor sinucigaşi. Omul celeilalte legi, cea a sinucigaşilor, ar fi acceptat poate ca cenuşa lui Nae să se întoarcă în pământ. Dar aşa? Oficiantul a tras la sine şi traista în care avea pitite sculele, sacre., purtate prin contrabandă – patrafirul,

cădelniţa, crucea. A pus banii înapoi pe masă, cu spaimă: banii parcă frigeau.

— Domnilor, bâlbâi el, mă vârâţi într-o mare belea. Nu vă gândiţi că şi dumneavoastră, nu numai el, veţi arde în gheena iadului?

Mirosea a fript în tavernă, a carne arsă în frigări, pe jăratec. Întrebarea ultim» îi înfiorase pe cei trei: intraseră oare într-o afacere necurată? Ar fi urmat oare ca şi ei să pătimească postum, după incinerarea lui Nae? Răspopitul avertizase, restituind şi suma.

Locotenentul Mănescu ajunsese însă la capătul răbdărilor! Ce-i păsa individului unde vor arde ei, cei trei succesori? Până unde se ridica preţul slujbei? În fond, cât mai voia răspopitul ca să-l treacă pe Nae în eternitate? Mănescu a procedat brutal, tratându-l pe oficiant ca pe un pirat, cum şi era de fapt:

— Cât vrei, mă, ca să-l treci dincolo?

A sărit şi Perticari:

— Vrei să te ducem legat până la rug?

Piratul cedase, a reluat arvuna, a convenit asupra orei de întâlnire şi a locului ceremoniei ultime: Câmpul de la Belvedere. Dar n-a sosit, deşi trecuse de orele nouă.

Băteau clopotele peste Bucureşti. În poiana din Pădurea Băneasa, Armata şi Prinţul se descoperiseră pentru rugăciune. Toată suflarea masculină din poiană s-a descoperit. Suflarea feminină şi-a plecat frunţile şi a privit în pământ. Încă nu se auzeau tobele, paşii ritmici, alama fanfarelor. Se auzea doar arama clopotelor care cântau victorios în aer. Auzul tresărea şi se bucura, Capitala era toată cu sufletul în văzduh. Dar urechea bucureşteanului alegea, deosebea, culegea, desprindea din aer partea de sunet ce revenea sufletului său inundat de bucuria sonoră:

— Astea-s clopotele de la Mitropolie. Astea-s clopotele de la Sărindar, de la Sfânta Vineri, de la Boteanu,

de la Pantilimon, de la Bucur, de la Stavropoleos, de la Domniţa Bălaşa; de la Sfântul Gheorghe, de la Sfântul Ioan cel Nou, de la Bărăţie, de la Sfântu Iosif, de la Cotroceni, de la Biserica celor patruzeci de sfinţi mucenici, de la Antim, de la Biserica Albă, de la Biserica dintr-o zi…

Un altul număra în gând alte biserici şi alte turle, spulberate în vremi, din care nu mai rămăsese urmăoraşul fiind mereu sub vremi, rând pe rând certat de cutremure/năvăliri, revărsări de ape, incendii – acelui cm părându-i-se însă că şi acele clopote dispărute sună, încă se mai aud.

— Astea-s clopotele de la Stâlpari, de la Biserica Sfintei Muceniţe Ana, de la Petrea Haiducu, de la Banu Antonie, de la Hagi Chirea, de la Negru Vodă…

Nici el n-a putut istovi pomelnicul bisericilor duse, căci s-au pornit şi alte clopote, de la Batişte, de la Frumoasă, de la Mavrogheni, de la Zlătari, de la Mătăsari, de la Tabaci, de la Biserica Doamnei, de la Silvestru, de la Cuţitul de Argint, până când numărul de trei sute de lăcaşuri s-a împletit într-un sunet unanim suitor în slăvi. Dincolo de zarea de la miazăzi, băteau lin, în ecou, clopotele de la Cernica.

Armoniile se topeau acum în aer, îndulcite, stinse. Încă mai vuiau văzduhurile, încă neaşezate, tinzând către ţărmii de dincolo de cer, când au ţipat goarnele. Pe zare, în lumina răsăritului, se vedea Arcul de triumf.

Cei trei ofiţeri n-au mai aşteptat preotul. Au aprins rugul chiar în clipa în care armata intra pe sub-Arcul de triumf. Nae Maican fusese înfăşurat în drapelul tricolor. Când scânteia a atins lemnele uşoare, bine uscate, stropite cu ulei aromatic de India, rugul s-a transformat în torţă.

Trecea coloana răniţilor pe sub Arcul de triumf. Ideea crâncenă a cuiva a fost ca în fruntea coloanei să se insinueze sau să fie anume distribuit un soldat fără

picioare, cu pieptul plin de decoraţii, care călca în mâini, penduiându-şi ciotul trupului printre braţe.

Fanfarele au tăcut. Domnii din guvern, corpul diplomaţilor, corpurile publice, publicul s-au descoperit şi s-au ridicat în picioare.

Marele mutilat a trecut primul, absolut singur, pe sub Arcul de triumf. Apoi, de pe celălalt ţărm, le-a făcut semn cu mâna camarazilor valizi, râzând cu toţi dinţii spre ei. „Hai, veniţi! De aici mai departe v-aşteaptă gloria!” Şi-a râs iar, cu toţi dinţii lui de bărbat sănătos şi tânăr.

Marşul răniţilor s-a reluat. Şi-au reluat melodia fanfarele. Domnii şi-au repus jobenele şi au aplaudat. Asistenţa s-a reaşezat în tribune numai în clipa în care marele mutilat a fost dus pe braţe la trăsura ce-l aştepta dincolo de arc.

Treceau acum dorobanţii pe sub Arcul de triumf. Cei pe care în iarnă Domnul de la „Timpul” îi văzuse goi şi bolnavi, la prima lor intrare în Bucureşti, când scrisese;

„Au sosit în Bucureşti dorobanţii de pe câmpul de război. Aceşti eroi cu care gazetele radicale se laudă atâta sunt, mulţumită guvernului, goi şi bolnavi...”

Consemnat în birou, Ariei citea şi transcria, deşi afară, ia Arcul de triumf, clocotea parada. Câteva propoziţii din acel articol din iarnă trebuiau excerptate şi puse la dosar, chiar dacă erau cunoscute de şefi. Cu atât mai bine, să le citească încă o dată:

„Nu sunt în toate limbile omeneşti la un loc epitete îndestul de tari pentru a înfiera uşurinţa şi nelegiuirea, cu care stârpiturile, ce stăpânesc această ţară, tratează cea din urmă, unica clasă pozitivă a României, pe acel ţăran, care muncind dă o valoare pământului, plătind dări plăteşte pe aceşti mizerabili, vărsându-şi sângele onorează această ţară...”

De ziua paradei, în „Timpul” nu apăruse nimic

defăimător împotriva guvernului, dar Ariei stătea la pândă, aşteptând un supliment de ediţie. Dacă, doamne fereşte, apărea o nouă ediţie a „Timpului”, cu acelaşi articol din iarnă, picat taman acum la prânz, la spartul târgului!

Pe sub Arcul de triumf treceau dorobanţii. Tineri, arşi de soare, energici, purtând la căciuli penele de curcan. În fruntea primei coloane, într-un băţ de căluşar, mai înainte de steagul regimentului, balaurul dacic fâlfâindu-şi coada în aer. Trupa avea ceva sălbatic, purtătorii armelor păreau mânuitori de ghioage, aprigi în confruntarea corp la corp, în atacul lor la baionetă sau cu puşca prinsă de ţeavă şi învârtită cu ambele mâini, spre sfărâmarea de capete. Ţărani de Ialomiţa, Teleorman, Bârlad, Dolj, Vlaşca, Buzău, Argeş, care deja asociaseră la numele regimentelor numele luptelor de la Griviţa, Rahova, Opanez, Smârdan. Înaintau impetuos, mulţi şi deşi, nepăsându-le parcă de ce lăsaseră în urmă, dincolo, izbind ritmic opinca de pământ şi revărsând peste tribune un miros de sudoare caldă şi de usuc de oaie. Domnii din tribune, cei care nu mai călcaseră de mult pe la ţară, şi-au revăzut argaţii de pe moşii. Şi pălmaşii. Şi datornicii. Erau mulţi şi crunţi. Muzica, tumultuoasă şi frenetică, nu putea să le îndulcească figurile. Erau mulţi, deşi, crunţi.

Apoi un respiro. Apăruse o unitate de genişti, cu echere şi instrumente topometrice, precedată de steaguri romane. „Da, a consemnat cineva, avem totuşi şi o armată modernă. Nu suntem fără cap!”

Apoi încă un respiro, un marş fastuos: intra cavaleria.

O domnişoară a sărit din tribună şi a ţâşnit ca să-şi; 1 îmbrăţişeze logodnicul.

Astronomul n-a ieşit din casă de ziua paradei, încă şi-o evoca pe Gipsy. A fost surd la boscorodeala menajerei care voia cu orice chip să-l scoată din pat.

— Ieşi, domnule, la soare; nu sta ca huhurezii,

noaptea pe acoperiş, ziua în pat.

El n-o auzea. Isprăvise de fapt cu veghea de noapte pe acoperiş, în urma experienţei cu „Infractorul”; isprăvise şi cu lumea văzută la zi, după povestea cu Gipsy. Se afla acum într-un spaţiu intermediar, împărţind aceeaşi cameră cu menajera, lăsându-se bombănit şi bruftuluit, într-o nesimţire pe care chiar ea a numit-o astfel, ieşind din casă şi trântind în urmă uşa:

— Nesimţitule!

Nesimţitul s-a conformat insultei, rămânând inert şi lăsând-o să plece în oraş. Deja se auzeau fanfarele. Acordurile triumfale care răzbăteau în odaie l-au întremat oarecum pe astronom. Nu ştia ce se petrece în lume, n-avea importanţă, probabil vreo ceremonie, dar muzica i-a făcut bine; la un anume moment, cu paharul sufletului plin Rufino a avut în faţă evidenţa că Gipsy fusese frumoasă. „Da, avea conştiinţa că-i frumoasă, trăia plenar simţământul perfecţiunii ei”. Ca să se confirme, Rufino a examinat cazul unor animale lipsite de acest sentiment, papagalul, spre exemplu, sau cazul unor necuvântătoare care, dimpotrivă, sufereau din pricina imperfecţiunii lor, acel pisoi cerşetor. „Animalele ştiu când sunt frumoase, a dedus. În natură frumosul funcţionează ca o lege”. Apoi în dubiu: „Să deducem de aici că un cristal funcţionează perfect doar în condiţia când e perfect frumos? Dar o stea?”

Gipsy era frumoasă până acolo încât un alt tip de frumuseţe, muzica spre exemplu, îi stârnea gelozia, chiar furia. Nu suporta să se facă muzică în casă, chiar Haendel şi Haydn o exasperau, când cânta Rufino pisica miorlăia îngrozitor şi astronomul a fost silit să renunţe din această pricină la acordarea instrumentelor muzicale, ocupaţie care îi aducea un bun venit. Acorda instrumente, dar la domiciliul clientului şi nu în prezenţa lui Gipsy. Orice fel de

muzică, fluierată sau cântată, îi dădea pisicii o stare de nelinişte, în special sunetele instrumentelor cu coarde o torturau. Rufino a mustrat-o, nici vorbă: „Dragă, cum nu observi că muzica exprimă frumosul?” Ea era de cu totul altă părere, voia să spună că frumosul e mut. Încă o încercare de a o împăca pe Gipsy cu muzica – Mozart! – a ratat: „Nu mă tortura!” a miorlăit ea. E drept, nici câini. şi nu suportau muzica, acum, în contratimp cu fanfarele, câinii din mahala urlau. Rufino şi-a spus că, în natură, muzica îşi croia drum pe o altă cale, nesonoră, mai conformă cu intimitatea profundă a materiei, pe care omul probabil o viola. Ar fi trebuit găsită probabil o cale de a degaja muzica profundă, cea care să fie în deplin acord cu frumosul exterior, fără nicio distorsiune sau disonanţă. Ceva pe lângă linişte, o hieroglifă a imensului rezervor de tăcere care e universul. Acum muzica fanfarelor devenise şi mai zgomotoasă, şi câinii schelălăiau îngrozitor. Pisica Gipsy s-ar fi aflat în mod sigur pe acoperiş, dirijând de acolo, de pe coş, cu miorlăiturile ei, protestul animalelor. „Ce dumnezeu, şi-a spus Rufino, el însuşi iritat, solemnitatea presupune obligatoriul zgomotul?”

Gipsy, ca femelă, ştia să fie solemnă în cel mai enigmatic mod. „Căci frumosul, a meditat Rufino, nu e lesne de citit. Nu e reductibil la de re, mi, fa, nici la alfa, beta, gamma. Nici numeric nu se poate exprima. Uneori e izbitor în formula cea mai simplă. Simplitatea, cu concizia ei, e ades stupefiantă. Îi dai ocol, ca Gipsy unui indiciu olfactiv, şi te întrebi: cum e cu putinţă?! Isprăveşti desigur prin a-ţi spune: *Das ist unmbglich*!”

La fel fusese şi cu Gipsy, când şi-a găsit într-adevăr dragostea. „O, a exclamat astronomul, evocându-şi momentul. Tot ce se petrecuse mai înainte fusese doar un exerciţiu nesemnificativ. Atunci însă a fost ca o suspendare a timpului. Nimic echivalent în univers”. Se ştia cine-i Ea,

şi cum apăruse, şi de ce energii dispune, dar de unde apăruse El? Brusc, cei doi, El şi Ea, au desfiinţat şi spaţiul şi timpul, instituindu-se ambii ca unică realitate în Cosmos. Lui Rufino nu i se întâmplase niciodată aşa ceva. nici menajerei. Aceasta, furioasă, pusese la cale o ispravă cruntă: „Îi opăresc! Pun apă ia clocotit şi arunc pe ei!” „Pe cine?!” >, – Pe ăi de pe casă!” „Nu înţelegi că nu ne putem amesteca? a. protestat el. Ce suntem noi faţă de ei, în această clipă? Ce e lumea noastră, faţă de lumea lor?!” „Huo, nebunule, urcă şi tu pe casă!”

El şi Ea urcaseră în regiunea astrală a nunţii, dar bipeda de pe sol nu putea pricepe. Ea nu suise acolo nici măcar cu gândul. Şi precis, nefiind în stare să priceapă nimic, fiinţa infernală pusese la cale ceva cumplit, un atentat. A şi auzit: „Dacă mai fată iar, o înec. Şi pe ea, şi puii”. Rufino a simţit atunci, întâia oară, nevoia de a avea o armă. El calibra şi pistoale, şi puşti, dar nu ţinea în casă arme de foc. Atunci însă ar fi fost în stare să tragă, cum simţise şi-n clipa când un idiot a rupt o cracă de prun înflorit – nu o floare, o cracă! – smulgând-o cu totul. „Domnilor, i-a venit atunci să strige, respectaţi nupţiul firii. Călcaţi în vârful picioarelor când înfloresc prunii, când gânguresc; columbele, când se giugiulesc guguştiucii, când miaună de fericire pisicile, când nechează armăsarii şi iepele, când se desfac în soare magnoliile şi platanii. Toate aceste specii se respectă unele pe altele. Aud? A formulat cineva vreo obiecţie, a adus vreun argument contrariu? Vreau să ştiu, vreau dovada că – mă aflu în eroare!” La acest discurs mental n-a răspuns nimeni, dar Rufino a realizat, contemplându-se retrospectiv, că atunci, în acea clipă, era gata de crimă. N-a spus „vreau să ucid”. dar se simţea în stare. În faţă avea bipeda care-ar fi trebuit ucisă: un munte de incomprehensiune, o minte ermetic închisă, impenetrabilă la orice fel de argument. A şi lăsat-o în pace,

întorcându-se cu gândul la cuplul magic de pe acooeriş.

Astronomul bănuia ce se petrece acolo, sus. El care ştia ce reprezintă atracţia şi respingerea în univers vedea bine că celfe două corpuri astrale nu glumesc, erau implicate în ceva fatal şi total. „Din această situaţie imposibilă, şi-a spus, va rezulta cu siguranţă ceva nou”. Şi absolut convins: „Nu un simplu pisoi”.

În perioada nunţii, Gipsy abandonase orice cochetărie. La fel şi celălalt corp celest. Amândoi erau de o gravitate sublimă. Acolo, sus, pentru un timp, s-a instaurat liniştea, o linişte ca între două astre legate unul de altul prin acuta opoziţiei. Ceva îi depăşea. Ceva ce mistuia distanţa, ce anula voinţa de a rămâne puncte fixe, arcuind asupra-le o altă putere, care le transforma în puncte arzătoare, două globuri de foc. Arderea le putea preface în scrum, astronomului i-a fost frică, mai văzusş asemenea întâmplări pe întinderile astrale. „Trebuie să fac ceva, şi-a spus, să le dau apă. Grozăvia aceasta nu mai poate dura mult”. A. şoptit: „Pis, pis!” Nimic. „Coboară măcar tu. Sau tu”. Ruperea din tensiunea cosmică era cu neputinţă, poate: doar printr-o catastrofă. Newton calculase această putere din Univers, îi dăduse şi un nume, Rufino stătea mut în faţa acestei forţe, în faţa numelui, ei. Ce să facă, să-i dea alt nume?

Totul ar fi fost desăvârşit dacă în universul acelei nopţi.

— Căci era noapte – ar fi fost suverană doar o singură pereche, acea pereche de aştri fericiţi. Dar a intervenit o altă stea. Un el, o ea? Greu de precizat, căci instantaneu s-a dezlănţuit vijelia. Electricităţile şi-au schimbat semnul, atracţia s-a convertit în repulsie, a urmat o cădere abisală, partenerii, s-au rostogolit prin aer până în pivniţă – întâmplător aflată cu oblonul deschis, iar acolo jos, într-un alt fel de întuneric; s-a dezlănţuit bătaia. Menajera s-a

repezit, a închis oblonul şi a pus mâna pe un toroipan: „De-acu nu-mi mai scăpaţi, dracilor!” „Ce ai cu ei, lasă-i!” Dar Rufino n-a mai avut puterea să pună mâna pe acea puşcă imaginară şi să tragă, s-a retras sus, la el. Învins. Învins în primul rând de cei doi sau de cei trei câţi se aflau în hărmălaia din pivniţă.

Toată viaţa Rufino trăise teama de a fi singur, doar el, unul. kunu, dar fără niciun orgoliu. Singurătatea îl şi stingherea, îl-şi împlinea, astronomul pendula între nevoia de comunicare şi impudoarea comunicării, o impudoare desigur, de vreme ce divulga fie infirmitatea unuia, fie a celuilalt. Cum era cu putinţă ca două fiinţe imperfecte să se pună în rezonanţa unui acord perfect? Acel acord îl putea izbuti doar unul, în acord desăvârşit cu sine, un acord monoman, precum cel al principiului prim, care, rupând până la urmă cu monotonia de a fi singur, s-a rupt în două şi a creat lumea. Deci el şi lumea sau El şi Ea. Deja un sâmbure de melancolie – faţă de unitatea pierdută, şi de mizantropie – faţă de părţi – căci părţile în separaţie nu mai puteau fi echivalente, nici între ele, nici în întreg.

O vreme, Rufino, ca bărbat ce era, s-a amăgit cu superioritatea şi supremaţia principiului masculin – totul de la Tatăl purcede!, apoi a jertfit femininului, slăvindu-şi. i mama şi intrând, cu remuşcări, în subordinea ei. Mama cea născătoare!, apoi a încercat să rămână neutru, deasupra jocului circular al celor două principii. „Nu, şi-a spus, de aici încolo începe tragedia, eu unul nu mă ard, nu vreau să intru în acest cerc vicios. Nu intru, să fie clar!” Şi nu s-a băgat, păstrându-se astronomic la echidistanţă, ca să poată mai bine urmări precaritatea celor două principii în luptă, neputincioase în a. se substitui unul celuilalt, incapabile de a rămâne în separaţie, incapabile fiecare de a fi unu, râvnind în cuplu la starea de unu, ca să intre mai apoi, cu forţe unite, în aberaţia multiplului. Chiar el a

exclamat: „Ce tragedie! Cei în cauză nu pot suporta, iată, nici nenorocirea (sau fericirea) de a fi unu, nici contrariul ei, nefericirea (sau fericirea) de a fi în multiplu”. Şi pocnindu-şi palmele, a neputinţă: „De ce, când fiecare principiu în parte este în fond perfect?”

Chestiunea perfecţiunii principiului feminin i-a fost evidentă lui Rufino din clipa când a cunoscut-o pe domnişoara Hélène Răşcanu, de care s-a îndrăgostit, cum s-a îndrăgostit mai apoi şi de Gipsy, la modul teoretic. Menajera l-a mirosit. Plecând să acordeze un clavecin în oraş, Rufino s-a parfumat, întorcându-se de acolo a adus parfumul noi alte case, o mireasmă cu care s-a şi retras pe acoperiş, în plină, iarnă, chipurile ca să exploreze cerul. Cu pisica lucrurile se petreceau aproape la fel: Rufino rămânea minute în şir prostit în faţa ei, examinând o ca pe o planşă de astronomie. „Ce vezi la mâţa asta?!” i-a strigat menajera. „Dragă, i-a răspuns el, aiurind-o, Gipsy e atât de frumoasă încât nu ştiu cum să fac s-o văd fericită”. Femeia şi-a făcut cruce, apoi s-a ciocănit cu degetul la tâmplă, cu sensul că Rufino ar fi nebun.

N-a trecut mult şi s-a petrecut tragedia de pe acoperiş, cu epilogul din pivniţă. Femeia intrase peste parteneri cu toroipanul – un iraţional adăugat iraţionalului în sine. Zgomot, hârdaie răsturnate, miorlăituri, una dintre fiinţe, căţărându-se fulgerător pe pereţi, a izbutit să ajungă din nou pe acoperiş. El, ea? Pasămite el, căci Gipsy revenise în mansardă aproape fără viaţă, cochilie zvârlită la un ţărm de mare. Nici n-a privit-o, astronomul a deschis lucarna şi a strigat spre cer:

— Cobori în jos, nenorocitule, criminal ce eşti.

Deşi la fel de bine putea să fie. ea pe acoperiş, superbă, rece, indescifrabilă.

— Cobori în jos, nenorocito, criminală ce eşti.

Iar el, un schelet aruncat la mal, să rămână inert, în

mansardă, indiferent la moara valurilor care-ar fi trebuit să-l soarbă şi să-l macine până la pulverizare. Era normal ca Rufino să le strige ambilor:

— Dar puneţi-vă odată de acord: unul sau multiplu?

Câinii din mahala urlau, urlau fanfarele.

Theo lupta prin mirosurile insuportabile, din mahalaua tăbăcarilor, ca prin noroaie. Aşa păţise şi la Plevna, în sălile de operaţie din corturile sanitare, când câte cineva, vreun medic chirurg, îl punea să care afară vreun picior amputat, vreo mână, vreo altă piesă anatomică desprinsă de trup, trimisă la groapa de gunoi. Reprezenta acest cartier groapa de resturi a oraşului? „Cum pot trăi aici oameni?” s-a întrebat şi a păşit mai departe, în universul cocioabelor.

Se auzeau de-acum fanfarele, lama alămurilor răzbise până aici. A mai făcut un pas, a strigat:

— Mărgărita!

— Mărgărita a lui cui? l-a întrebat cineva.

Apoi o femeie, nici tânără şi nici bătrână, s-a repezit de undeva spre el, s-a prăvălit să-i sărute mâna. Era mama lui Theo.

Şi un alt om rămăsese izolat de tumultul paradei, domnul Grigorescu, care încă lucra la pânza cu titlul „Atacul de la Smârdan”. Prinţul cedase primăriei tabloul, pentru pinacotecă, dar artistul nu izbutise să-l isprăvească, în varianta mare, deşi avea ca termen de predare parada. Nişte domni consilieri, care-i oferiseră meşterului un avans important „îl vizitau adesea la atelier, îl zoreau, punându-i în vedere termenul, supraveghind mersul lucrării şi dând sugestii:

— Mai introduceţi turci!

— Câţi turci?!

— Mai introduceţi dorobanţi!

— Mai introduceţi cai!

Aceeaşi solemnă comisiune, cu ţilindre şi mănuşi, a fost de opinie că lucrarea ar trebui extinsă spre vest, desigur pânza!, dar şi spre est, unde luptele ar fi avut un caracter mai dramatic, chiar crâncen. Şi chiar în sus, ca să se vază şi ţărmul român. Artistul a încrucişat braţele, apoi fără un cuvânt a scos pânza de pe imensul şevalet şi a sprijinit-o de perete, cu faţa la zid, spre stupoare comisiunii.

— De ce, maestre?

Era ştiut că domnul Grigorescu lucra rapid, trasa cât ai clipi un car cu boi, un cal, un coş cu flori, un copiii, o pajişte. Acum însă întârzia, o tot tândălea, deşi lupta de la Smârdan, oricât de eroică, ţinuse scurt. Cât timp trebuia ca să trasezi în culoare, scurt dar măreţ, lupta de la Smârdan? Comisiunea nu dorea altceva în fond decât un pic de măreţie în plus, măcar atâtica!

— Gândiţi-vă, o văd copiii!

Domnul Grigorescu n-a fost înduioşat, nici măcar atâtica.

Soarele trecuse de zenit, prinţul rămăsese drept ca tui stâlp, primind defilarea armatei sale. Armata era tânără, soldaţii în rânduri strânse, cu ofiţerii în cap, aveau o exuberanţă frenetică de copii. Prinţul ar fi putut să li se adreseze cu freneticul „Mes enfants”. Ei urmau a rămâne copii; în fiecare primăvară şi toamnă armata se primenea, rămânând cantonată la aceeaşi vârstă, impetuoasă, eternă. Chiar când rândurile ei se răreau în bătălii, cum fusese acum, ax-mata se împlinea numeric şi rămânea tânără. „Mes enfants / Copiii mei”. Dar prinţul nu putuse renunţa, nici în timpul luptelor, nici după, la formula obiectivă de adresare: „Soldaţi!” Nici măcar „Soldaţii mei”. Soldaţii erau o realitate obiectivă, ca munţii şi apele. Ca şi acestea ei purtau un nume primordial: soldaţi.

Soldaţii defilau. Coloanele *pe* mişcau la incidenţa a

trei puncte, astronomic fixe: Oraşul, Prinţul, Arcul de triumf. Linia mişcării, ordonată, sigură, fără vârstă. Armata era etern tânără, îmbătrâneau doar comandanţii, pe aceştia timpul îi scotea din uz. În zori, când se pregătea pentru paradă, prinţul descoperise în sprânceana stângă – scrutându-se în oglindă – un fir de păr alb. Un alt fir în barbă. N-a avut răbdarea să caute şi să găsească cel de al treilea fir. Căci precis erau trei Superstiţia cifrei trei nu putea să nu funcţioneze şi să producă o rebeliune a albului în păr şi în barbă, măcar un fals efect optic. Pe prinţ însă asemenea efecte nu-l preocupau. Asculta fanfarele, se lăsase inundat. de muzică, îşi privea soldaţii.

Ca să iei act că soldaţii sunt atât de tineri, să te demarci de realitatea vârstei lor, era totuşi semnul că ceva neobişnuit se petrecuse între timp, o separare involuntară, ieşirea din flux pe un ţărm mai înalt, într-un punct de contemplaţie de unde vârsta soldaţilor se vedea: ei sunt tineri. Şi prinţul şi-a repetat constatarea cu plăcere, întâi în limba maternă, apoi în latină: *„Juvenes sunt”*, apoi în română, dar exclamativ: „Cât de tineri sunt!”

Cu trei ore mai devreme, intrând în Piaţa Arcului, în fruntea trupelor sale, prinţul fusese primit cu urale de mulţimea din tribune care s-a ridicat în picioare. Mişcarea, frenezia florilor, fluturarea batistelor şi a eşarfelor nu l-au împiedicat să observe, tot brusc, mulţimea de capete încărunţite, de domni şi doamne cu păr alb. Intrase oare el însuşi într-o nouă vârstă? Sau tocmai faptul că observase albul era dovada că separaţia se menţinea, că prinţul se afla pe un ţărm de contemplaţie, punct fix între două vârste *1*

Treceau soldaţii. Albul capetelor albe rămânea pe loc, reper fix. Printre doamnele în doliu, din tribuna familiilor de veterani, prinţul o zărise şi pe văduva maiorului Ene, frumoasa domnişoară Adela Balş. Gestul de

salut al prinţuliu – palma la chipiu – o implica abstract. Salutase albul doliului.

Apoi a zâmbit, salutându-şi. soldaţii. Brătianu, aflat în tribună, înălbise într-o singură noapte, când armata română trecuse Dunărea.

Ariei rămăsese consemnat la poliţie toată ziua paradei, semn că prefectul nu-l mai suporta. Speculaţiile beletristice ieşite de sub pana lui îl enervaseră pe Radu Mihail, care a isprăvit prin a se înfuria. Din nou slujbaşii lui făceau literatură! Dar nu pentru asta îi plătea, fie şi pe deştepţi. Ariei ar fi trebuit să nu se lase prins de consideraţiuni psihologice, filosofice, ca la Universitate, ci să răspundă simplu, clar, precis, concis, ca la poliţie, unui şir de întrebări. Prefectul a şi scris întrebările pe o filă, iar Ariei, în liniştea biroului, a răspuns, pe puncte:

2. Ce-a publicat? „Domnul de la „Timpul” n-a publicat până acum decât vreo 10 poezii. Hotărât nu-i poet, n-are facilitatea de a scrie precum dl. Alecsandri

2. Ce studii are? „Are studii incomplete (Viena şi Berlin), şcoală nemţească – nu franţuzească, nici grecească, precum cândva la noi. Cartea pe care o ştie este inaproximabilă. prin varietatea năucitoare a disciplinelor”.

3. Rudenii? „Familie aristocratică de rang modest., Copii mulţi; fratele său Matei, în vârstă de 21 de ani, comandant de pluton la Plevna, decorat cu „Steaua Românieiva fi probabil avansat locotenent. Înrudire cu onor dl. Kogălniceanu, prin familia Iuraşcu, de unde spiritul de justiţie socială. care-l animă. Nu-i înrudit cu dl. Maiorescu, pe care îl cultivă, nici cu dl. Hasde i, pe care îl admiră; mai curând cu regretatul Heliade, prin spirit polihistor. E atâta vanitate (orgoliu) în persoana acestui domn încât îşi închipuie că nimeni d-aici înainte nu s-ar putea înrudi fiziceşte sau psihiceşte cu el”.

4. Dacă-i dispus să contracteze datorii? „Da, îngrozitor de mari. Domnul de la „Timpul” ar împrumuta ad infinitum în ideea că geniul e solvabil. După opinia sa, cei care îl împrumută, naţia, ar contracta o datorie disproporţionat de mică faţă de importanţa lui ca persoană. Cunoaşte însă că statul e sărac, de la bancheri n-ar împrumuta o leţcae (se ştie de ce!), practic nu i-ar ajunge aurul din toate budgetele lumii, dacă ar fi să cheltuiască. Ce destinaţiune ar da barnilor? Cărţi, manuscrise rare, nu şi obiecte de lux (ca dl. Kogălniceanu). Pentru cărţi s-ar vârî dator până peste anul două mii, iar ce n-ar putea cumpăra ar copia cu mâna, în varii alfabete. Nici vorbă, s-ar îmbrăca desigur ca un dandy, i-ar plăcea un echipaj extravagant, cu condiţia să fie văzut de dl. C.A. Rosetti, care să crape de necaz pe trotuar. E limpede că nu e cumpărabil.a

5. Alte vicii? „Este greu de determinat atitudinea lui faţă de femeie. Într-o societate afemeiată (el zice efeminată), Domnul de la „Timpul” afişează un aer aparte. Prin femeie, de la el nu s-ar obţine nimic”.

6. Alte slăbiciuni? „Iubirea faţă de orfani. Ardelenii, bucovinenii, basarabenii, aromânii trag la el cajrnuştele. Ca şi alţi inşi „fără ţară”.

7. Motive de respingere; ce distrage de la el, ca doctrină sau ca persoană? „Mai întâi aroganţa, ceva rece, distant şi nelumesc, chiar când râde. Nu s-ar bate în duel cu nimeni, din dispreţ. Apoi faptul că vrea să-i convingă, pe români că salvarea lor ar fi munca. Pe acest plan, Domnul de la „Timpul” nu va izbuti să obţină nimic în România: „niciun dram de popularitate. O viitoare campanie, electorală în care ei ar susţine să muncim, iar adversarii să nu muncim, le-ar aduce ultimilor un triumf. Ideile lui sunt menite a rămâne singulare. Nu văd pe cineva, care, în viitor, să apuce pe calea lui. Vrea absolutul, or noi ştim că

nu se poate, că trebuie să mai trăim oleacă, măcar olecuţă. Pe scurt, n-ai de unde să-l apuci. Nici prin femei, nici prin bani, nici prin altceva

8. Dacă are vocaţia politicii profesionale? „Domnul de la „Timpul" n-are vocaţia politicii profesionale, dovadă faptul că dl. Maiorescu nu l-a trecu t pe lista sa de ministeriabili decât la rezerve. Rezervă pentru ce, pentru „comuna conservatoare", care ar fi naţia? Concepând politica asemeni unui sacerdoţiu, Domnul de la „Timpul" se vede pe sine ca pe-un prelat în alb, un mag conducându-şi neamul printr-un pustiu roşu – pustiul liberalismului – către un eden care s-ar plasa dincolo de orizontul zilei de azi. Cine să-l însoţească într-acolo, dl. Maiorescu, dl. Caragiale? în viziunea unora el ar fi un fel de Harap Alb, şi se pare că acest basm i-ar fi fost închinat, anul trecut".

9. Ce s-ar vrea? „În mod sigur, martir. Dacă situaţiunea prezentă nu i-o oferă, va găsi el mijlocul".

Sosise şi Iordache, leoarcă de apă – fusese consemnat alergăturii. În sfârşit, prada adusă de agent nu era de lepădat: un manuscript german cu cerneala proaspătă. Peste oboseală, Iordache era dezamăgit, dureros dezamăgit, îi venea să-şi pună capăt zilelor:

— Uite ce-am găsit! a. spus el, indicând cu mâna manuscriptul. Lucrează pentru nemţi. Şi el e un pervers.

Ariei s-a repezit asupra hârtiei fine, caligrafiate în gotică. A examinat scrisul mărunt şi elegant. Nu era caligrafia lui, era gotica Doamnei Elizabeta.

— De unde-l ai?

— De la el de pe masă. Prescria şi, scrâşnea. Şi-un orb vede că pun la cale ceva.

Ariei n-a mai ascultat, s-a pus să descifreze manuscriptul. Citea şi nu-i venea să creadă, citea şi nu înţelegea nimic. O poveste cu natură, cu brazi, fagi, paltini şi munţi; printre munţi un munte şi mai mare – Vârful cu

Dor. O atmosferă de legendă germană, foarte romantică şi foarte încâlcită, în care se amestecau şi nişte nume româneşti. L-a mai întrebat o dată pe Iordache:

— De unde-l ai?

— Ehei! a făcut Iordache cu sensul de câtă osteneală. Mai întâi, a şoptit agentul, i-am luat urma ei… Ieşise tocmai de la palat.

— Cine?

— Ea… şi el o aştepta, înnebunit.

— Cine?

— El… El era cu minţile aiurea, rar om mai înnebunit. Am priceput din felul cum se frământa el faţă de ea şi ea faţă de el, că ascund ceva…

— Da, l-a dezumflat Ariei, ştie toată lumea. E secretul lui Polichinel. Domnul de la „Timpul” şi doamna Mite, soţia doctorului Kremnitz de la palat, se iubesc. Faptul e notoriu.

— Şi manuscriptul?!

— Du-l înapoi. E al prinţesei. Domnul de la „Timpul” s-a angajat, pre cât văd, să traducă această polilogie.

După plecarea lui Iordache, la sfârşitul chestionarului, Ariei a adăugat în *post scriptum*:

„P.S.: Din faptul că el a acceptat să traducă în româneşte o compunere literară a prinţesei nu se poate trage concluzia că Domnul de la „Timpul” şi-ar fi schimbat atitudinea faţă de tron sau faţă de femeie. În ambele chestiuni el rămâne un excesiv, dincolo de lumea de azi. Deşi în prezent a consimţit clipei, e îndrăgostit. Aceasta şi explică de ce el a cedat insistenţei doamnei M.K. de a traduce proza înaltei Doamne. E şi el un om”.

— Ce fel de om e ăsta, domnule, a strigat Iordache, de se împiedică de el o întreagă lume?

Un frison a adus în tribune apariţia ambulanţelor de Cruce Roşie. Fusese primul război la care participaseră

doamnele. Tăcuseră fanfarele, corurile reunite ale Azilului „Elena Doamna” şi ale altor şcoli au intonat un imn serafic. Vocile şcolăriţelor salutau domnişoarele şi doamnele în alb, aşezate solemn în luxoasele trăsuri Langebock, lustrruite şi negre, care păreau nişte mausolee în mişcare. În trăsurile de ambulanţă se aflau şi răniţi, alţii decât cei care defilaseră în deschiderea paradei, iar acei ţărani umili, luaţi pe sus de pe la casele lor, îmbrăcaţi în cămăşi de noapte şi puşi pe perne, priveau zăpăciţi, de la ferestrele echipajelor, mulţimea simandicoasă de boieri care nu mai contenea să-i aplaude. Pe ei, pe cucoanele în alb?

Refuzaseră să urce în trăsuri – nu era de bon ton să defilezi! – maica Ana Ghica, doamna Natalia Şuţu, doamna Irina Mavrogheni şi alte doamne care fuseseră pe front, iar acum se aflau în tribune, alături de lumea clerului. În schimb a fost lăsat să zburde în voie tineretul, domnişoarele de la Pitar Moş şi de la alte pensionate care acceptaseră ca elevele să plece dincolo de Dunăre, să se amestece printre bărbaţi – de orice condiţie ar fi, să panseze răniţi sau să scrie scrisori pentru ei, în numele lor. Acum domnişoarele reveneau, reintrau în scenă, îmbujorate de purpura victoriei. Izbutiseră chiar ele, cu mâinile lor, să aducă în ţară cununa 4 e lauri care s-ar fi cuvenit să încoroneze fruntea unui rănit simbolic. Acesta, pentru a fi în gustul saloanelor, ar fi trebuit să întindă o mână către o doamnă în alb, Maica Ţară, cerşind apă – „Eu îţi dau sânge, tu dă-mi apă”, tabloul fusese deja comandat aceluiaşi domn G.D. Mirea care nu izbutise să-l finiseze pentru paradă ((lucrase la Arc).

Ambulanţele doamnelor n-au dus totuşi lipsă de ornamentaţii, foarte variate, foarte adecvate locului din care proveneau daniile pentru răniţi: Iaşi, Craiova, Bacău, Botoşani, Galaţi, Piteşti, Bucureşti, dar şi Braşov, Oradea, Orăştie, Năsăud, Cernăuţi, Ismail, Cahul, Cetatea Albă,

aceste nume de locuri, ca şi numele de pe Arcul de triumf, încercuind din nou perimetrul Daciei.

Şi poate că trecerea ambulanţelor n-ar fi impresionat atât dacă la trăsuri n-ar fi fost prinse şi eşarfele altor societăţi de Cruce Roşie, care au susţinut prin voluntari sau prin daruri cauza română. Rând pe rând, Crucea Roşie suedeză, britanică „germană, italiană, spaniolă, olandeză ş.a.m.d.. şi-au etalat eşarfele, împletite cu steguleţe tricolore.

Doamna Elizabeta lăcrima. Lipseau de la acest moment o voluntară căzută în drumul spre front, doamna Elena-Elenko-Leanţa Grădişteanu, distinsă post-mortem cu cifrul în aur al prinţesei, şi domnişoara Hélène Răşcanu, internată la sanatoriul din Davos, imediat după întoarcerea de pe front.

Un vals, cu un titlu nou – „Valurile Dunării" – a umplut pauza, anunţând balul de după paradă.

Rugul lui Nae ardea. Din curiozitate sau din grijă faţă de soarta postumă a comandorului, sublocotenentul Perticari îl mai căutase o dată în buzunare, înainte că scânteia să işte vâlvătaia. În buzunarul de sus, de la veston, Perticari a găsit un bileţel de care posesorul nu izbutise să se debaraseze sau uitase. A citit, fără a mai arăta misiva şi celorlalţi doi camarazi:

„Domnule maior, regulat mă ocoleşte norocul, am adică ghinionul de a nu vă întâlni, deşi vă ies regulat în cale. Cum să punem capăt acestei situaţiuni infernale şi inadmisibile? Voi fi în faţa pavilionului de muzică, joi p.m. la 6 ore „în mână cu o umbrelă violetă deschisă, orice vreme ar fi".

Rugul ardea. Perticari a aruncat bileţelul în foc.

Intrarea câinilor pe sub Arcul de triumf a produs senzaţie. Aplauzele s-au transformat în urale, iar fanfara a abordat pentru patrupedele întoarse de pe front un marş

patetic. Câinii au resimţit interesul stârnit de apariţia lor, dar n-au ieşit din pasul militar, n-au întors ochii spre tribune, şi nici n-au fâlfâit din cozi. Până când o tânără doamnă a recunoscut câinele soţului ei şi l-a strigat:

— Lord!

Lord a lătrat şi a zvâcnit din lesă în două picioare către stăpâna lui. Apoi alte strigăte:

— Azor… Grivei… Jacques… Mozoc…

Câinii strigaţi au rupt lesele şi s-au aruncat veseli şi liberi asupra tribunelor. Au izbucnit hohote de râs, lătrături, lacrimi. Adela a simţit un junghi în inimă când cineva a strigat Zdup. Cel numit astfel era un şoricar, care se şi instalase în poala unei doamne tinere.

Ordinea a fost restabilită cu cravaşa şi goarna, parada şi-a reluat pasul triumfal. Cernat era totuşi cătrănit, câinii îi turtiseră fesul. *Îl l-ai* urmau să apară şi ardelenii, o unitate de voluntari care ţinea morţiş să defileze cu mascota ei în frunte: un berbec. Berbecul ca berbecul, dar acei ardeleni aveau şi o. strigătură de pe la ei de-acasă, şi generalul se temea ca soldaţii voluntari să nu care cumva s-o chiuie în auzul distinsei asistenţe în clipa trecerii pe sub Arcul de triumf:

„Ies flăcăii dintre brazi.

Toţi sunt rumeni la obraji.

Cu căciulile pe spate şi cu puştile-ncăreate”.

Cernat şi-a spus, muşcându-şi mâna înmănuşată: „Dacă-i aud, îi împuşc, sau mă împuşc.11 Dar voluntarii ardeleni n-au apărut ca unitate separată. Chiar el dăduse ordin să nu se admită o asemenea fragmentare a oştirii: „Ce-i asta, se revoltase generalul, în oştire toţi suntem una, nu există olteni, munteni, ardeleni. Oştirea e a naţiei. Toţi suntem români. „Deşi, dând acest ordin, motivaţia interioară fusese cu totul alta: „Dacă apar cu berbecul, dacă chiuie strigătură lor…” Acum îi părea rău. „În fond,

şi-a zis el, într-o armată naţională intră fiecare provincie cu tradiţiunile ei. Dac-au intrat câinii, putea intra şi berbecul”. Apoi a tresărit: dar strigătură?

Se auzea un zgomot de tingiri şi polonice. Generalul Cernat a ţâşnit în picioare şi a rămas încremenit.

Era culmea: tocmai ceea ce generalul Cernat interzisese cu desăvârşire, sub ameninţarea cu moartea, se petrecuse: apariţia bucătăriilor de regiment, care încheiau parada. „Dacă-i văz pe bucătari în ochi îi sfâşii!” ameninţase Cernat, dar tocmai ameninţarea cu sfâşierea şi nu cu împuşcarea fusese, interpretată de subalterni ca un semn de îngăduinţă, drept care, după ameninţare, au urmat parlamentări: „De ce să nu fie şi bucătari i prezenţi, domnule general?” „Să nu-i văz în ochi! Ăştia n-au văzut moartea cu ochii lor. În schimb ciorbele...” „Cum n-au văzut moartea cu ochii lor, cum puteţi afirma una ca asta! Dar bravii noştri bucătari...” S-au adus argumente, Cernat a rămas intratabil. Un subordonat, cam lichea, l-a secondat pe şef în refuzul său înverşunat, invocând un caz de la aliaţi: un bucătar hoţ ar fi fost aruncat de soldaţii împărăteşti în cazanul cu borş. „Asta da, a aprobat Cernat, ăsta chiar c-a văzut moartea cu ochii! Dar ai noştri?!” Subordonatul lichea a pus capac: Aşa e, domnule general, toţi au fost nişte hoţi!” „Păi vedeţi, a întărit el, toţi au fost pe front nişte hoţi”. „Nu toţi, domnule general”. „Nu toţi, admit”. „Se spune că şi borşul ruşilor ar fi fost mai gustos după introducerea bucătarului în cazan. S-au lins toţi pe deşte. „Asta s-o crezi dumneata!” „Nu cred, dar vă spun ce ştiu, ce-am auzit. Pe câtă vreme bucătarii noştri... Ce ziceţi de nea Tică?” Cernat nu voia să audă de infamul Tică, cel care maşinase introducerea bucătarilor la paradă. Ştiţi că-n iarnă, la parada de la Petersburg, au defilat şi bucătarii? A bătut pasul şi făcătorul nostru de chiftele, soldatul pe care nea Tică l-a făcut cadou marelui duce Nikolai, cu

aprobarea dumneavoastră! Acum face chiftele pentru ţar”.

Minciuni! a urlat generalul, simţind chifteaua minciunii în gât. Minciuni, a repetat el. Mai ales că chiftelele de la Vidin au fost execrabile”. Şi radical: „Să nu-i prinz la paradă pe bucătari!”

Parlamentările au golit de sens chestiunea. Când Brătianu voia să aibă câştig de cauză într-o chestiune gingaşă, o punea în discuţia parlamentului – unde se înfunda – ca apoi să aibă mână liberă. La fel au procedat subordonaţii, sabotându-l pe general, astfel încât Cernat, în auzul unui marş fantastic, acompaniat de zgomotul polonicelor şi al tingirilor, s-a trezit la paradă cu bucătarii. Unul dintre ei prepara tocmai chiftele, cocoţat pe platforma unui car alegoric. I se improvizase şi o vatră, ieşeau flăcări.

În fruntea corpului de bucătari, nea Tică, marţial. Căpitanul de aţă era pedestru, i se interzisese calul, în schimb călca măreţ. În spate, unitatea, unităţile, dar nu pedestru, ci toate în care alegorice, ca la romani. Pe platformele carelor, cazanele cu borş în clocot, cu răcanii învârtind demonstrativ polonicele. Alţi răcani tăiau ceapa sau curăţau cartofi, sau alegeau fasole, prefirând şirurile de boabe în lumina triumfală. Mari cununi de ceapă împodobeau carele, dar la hamurile cailor atârnau ca nişte trofee snopi verzi de praz bulgăresc, adus de peste Dunăre. „— Vom intra în era prazului, a mormăit cineva, s-a zis cu ceapa naţională”.

Nostalgia cepei, realitatea prazului. Nu se zisese însă cu mămăliga naţională, nutrimentul de bază al soldatului român în marele război. Pentru mămăliga de la paradă se turnase un cazan special, un ceaun uriaş, cum nu existase pe front, închipuit de nea Tică, meşteşugit la Arsenal de un mare artist. Era incredibil ceaunul acesta, care scotea valuri de aburi. Operă retorică, şi prin dimensiuni şi prin

aspectul mămăligii, mare cât un astru. Cineva a şi spus: „Aşa ceva nu există!” (Poate la Londra!) Toată lumea era curioasă unde, în ce loc se va răsturna acea mămăligă de proporţii astrale, care ar fi făcut să dârdâie urbea sub un nou cutremur, în cazul în care ceaunul n-ar fi fost întors cu maximă atenţiune. În schimb nu păreau nicicum incredibile butoaiele cu murături care încheiau coloana. Mari, negre, cu doage şi capace de stejar, bine cetluite în cercurile lor de fier, pântecoasele butoaie care făcuseră campania la sud de Dunăre, rămânând intacte, au fost primite de bucureşteni cu urale. Dinspre butoaie venea un iz semnificativ de acritură. Dacă varza fusese aruncată de nea Tică în fluviu, murăturile se salvaseră, bravul căpitan izbutise să le aducă tefere până la Bucureşti, şi când anume? *pour la bonne bouche*!, taman la paradă.

Un alt incident, legat de paradă, avea să coloreze viaţa de seară a oraşului: domnii Maiorescu şi Haşdeu primiseră acelaşi loc la tribuna rezervată demnitarilor ştiinţei. Ambii domni, fără familii – căci doamnele se aflau la tribuna celuilalt sex –, după ce-au lichidat formalitatea salutului, au luat act de situaţiunea ingrată, au privit surprinşi cartonaşele oficiale de invitaţie, după care s-au scrutat reciproc cu multă duşmănie. Ambii au spus „Pardon!”, aproape simultan, dar niciunul n-a cedat. Profesorul de logică venise primul şi apucase să se aşeze, cântau. fanfarele, natural ca domnul Maiorescu să se ridice în picioare, să lămurească situaţiunea ilogică. Istoricul sosise impetuos, ceva mai târziu. Domnia sa socotise probabil normal ca celălalt să se ridice – chestiune de prestigiu şi vârstă!, dar n-a consimţit să se aşeze pe locul ce credea a-i reveni, mai înainte ca partenerul de incident să mai spună încă o dată: „Pardon!” Domnul Maiorescu a repetat formula „Pardon!”, iar domnul Haşdeu ar fi spus, indicând oficialii:

— Câţi îngeri cred domnii ăştia că pot încăpea pe vârful unui ac? şi s-a şi aşezat.

Cei din jur au râs zgomotos, au dilatat ulterior dialogul, repovestind altfel scena:

Maiorescu: – Dac-aţi fi mai mic, v-aş ţine în braţe. Haşdeu: – Dac-aţi fi doamnă v-aş ţine eu.

Aceleaşi persoane au dat incidentului o turnură dramatică, răsturnându-l în ceartă:

Haşdeu: – Dă-te la o parte cu plasele dumitale logice, istoria e altceva.

Maiorescu: – Istoria e un abuz, în opinia dumitale! Haşdeu: – Istoria e pathos, am spus şi o repet!

Maiorescu: – *Suntem în plin absurd, domnilor*! şi. profesorul de logică ar fi intrat în defensivă.

Cântau fanfarele, un tânăr jurnalist care credea într-adevăr că istoria e altceva, nu absurd, cum pretindea profesorul de logică, ci pathos, a scris atunci, ca să se ţină minte:

„Datorită războiului şi datorită domnului. Haşdeu, în România bate un vânt de grandoare”.

Dar domnul Maiorescu n-a fost prezent la paradă, pe care de-altminteri nici n-a consemnat-o în jurnalul său intim. Întreaga scenă a fost scornită de răuvoitori.

Parada nu se încheiase încă. În clipa când mulţimile au rupt cordoanele de dorobanţi, ca să dea buzna în piaţă după ultimul soldat, să treacă cu chiote pe sub Arcul de triumf, în fruntea lor a apărut Garussi, pe un cal alb. Omuleţul călărea de-a dreptul pe păr, fără şa, iar calul era o mârţoagă. Garussi a apucat să treacă primul, călare pe acel animal, deshămat de la o birjă, pe sub arcul de mucava, cu mahalalele după el. El se răsucea şi se deşuchea pe spinarea gloabei, strigând de mama focului:

„Iaca na, maşala.

Iaca, iaca, iaca na”.

Mulţimile au ţinut-o înainte după calul alb de-a lungul Şoselei Kiseleff, apoi au intrat pe Podul Mogoşoaiei, alias Calea Victoriei, spre palatul lui Vodă. Apoi şi mai la vale, cu alai sporit, spre Dâmboviţa.

Lui Garussi îi sărise capacul.

Încă nu se desfăcuse jăratecul, deşi flacăra murise.

Nae era risipit în vatra roşie, în bulgării încă albi de dogoare, în spuza „tare încă fierbea. Sau poate se topise ca un abur, în sus. Deşi aveau consemnul să tacă, sublocotenentul Perticari a început prin a se întreba, fără a observa dacă ceilalţi doi îl ascultă:

— Eu nu înţeleg de ce-a cerut Nae să-l ardem pe câmpul de la Belvedere?

— A vrut el? Nu-mi amintesc!

— Ba eu îmi amintesc, a confirmat Luky Garoflid. Ne-a spus ceva despre o femeie cu care ar fi avut întâlnire.

— Aici sau pe front?

— Nu mai ştiu. Nae însă era pe-atunci la Dunăre, la bateria lui de tunuri. Sau în spital.

— El era totdeauna în altă parte decât acolo unde se afla.

Priveau tustrei jăratecul care se stingea lent. Locotenentul Mănescu şi-a aprins în sfârşit o ţigară. Fuma, scutura scrumul, tăcea. Apoi într-un târziu, când ceilalţi încă îl urmăreau pe Nae în gând:

— După Nae, cea mai teribilă femeie din lume s-ar fi aflat la Troia. Domnilor, ne-a zis el într-o zi, acolo s-a văzut ce poate femeia, căci în raiul biblic Adam şedea la margine, fără vreun rol mai acătării în piesă. Nu el e cel care a strivit capul şarpelui, ci un alt bărbat, mai târziu, tot un om antic. Prin Elena însă s-au mişcat naţiile, popoare, ginţi, clanuri., mirmidoni, ahei, danai etc. A apărut până la urmă şi Homer, la spartul târgului, ca să ne spună cum s-a întâmplat.

Ceilalţi doi ascultau ca şi cum pe Nae l-ar fi ascultat sau pe Homer. Deşi tustrei ascultau, chiar dacă vorbea locotenentul şi nu comandorul.

— Toate cetăţile greceşti, cum se ştie, mai spunea Nae, şi-au arogat faima de a-l fi dat pe Homer. Dar de ce? Căci el, orbul, a mărturisit întâiul întru femeie!… Tot el a cântat-o şi pe cealaltă, pe Penelopa, care era o casnică. Şedea acasă şi ţesea. Elena ţesea la intrigi şi punea la cale catastrofe, iar Penelopa ţinea casa. În acest timp unde credeţi că erau bărbaţii? Acasă? Aş, la Troia, la catastrofe. Războiul între sexe ea, Elena, l-a inventat. Deşi, sincer vorbind, mai spunea Nae, nici spatele de front al aheilor nu stătea mai bine. Încheierea? Pe bărbat în niciun timp nu-l aşteaptă zile bune. Între Elena şi Penelopa pendulează toată viaţa bărbatului. Dincolo de aceste extreme nu mai e nimic: fini*s Terrae… Acum*, să ştiţi, ne-a mai zis, eu plec la Troia.

Locotenentul Mănescu şi-a stins ţigara, apoi a mai adăugat:

— Când lipsea de la regiment, şi lipsea adesea, camarazii ştiau că domnul maior e plecat la Troia. Cura e şi azi…

La Dâmboviţa, unde ajunseseră soldaţii, ordinea nu s-a mai putut menţine. Ordinea este şi ea o ambiţie umană, constrângerea ei are – ca toate cele omeneşti o limită sau un soroc de sfârşire. Armata intrase sub cetluirea ordinii, sub cercul ei de fier, straşnic străm, în urmă cu un an. Nicio pauză, nicio clipită de răgaz din ziua în care soldatul s-a încheiat la toţi nasturii şi şi-a strâns centura. Armata înaintase spre front e „nasturii bine încheiaţi şi lustruiţi. Urmaşe războiul, apoi întoarcerea în ţară, apoi retragerea în munţi, cu mulţi nasturi lipsă. Apoi intrarea în noile uniforme, cu lustruirea nasturilor, cu strânsul centiroanelor până să crape, sub pasul de paradă, fără

niciun respiro.

Pentru paradă armata se sculase înainte de zori, pe la orele trei. Poate trei şi un sfert, oricum pe întuneric. Ceaiul se distribuise în picioare, pâinea se înfulecase în grabă. Încolonarea grabnică n-a mai lăsat răgazul pentru micile necesităţi, care au fost suspendate, amânate apoi răsamânate încă de la începutul războiului. O probă de pas, prin întuneric, apoi iâncă o ceaşcă de ceai sub lucoarea zorilor, pe frig. Cailor li s-au dat grunji de zahăr, ca să fie în formă. Apoi careul pentru Te Deum, în pădurea Băneasa, aşteptarea os prin os. Le mai dăm ceai?” „Nu, e târziu”, Trebuia să apară Măria-Sa, se auzeau goarnele. Trupa s-a liniştit apoi, dar cu nervi, sub constrângerea rugăciunii. Apoi destinderea salvatoare: intrarea în pasul de paradă, sub impulsul fanfarei. Pasul ferm şi ritmic, care ţine muşchii supra-întinşi. „Dac-ar ţine fanfara, dac-ar ţine pasul”. Pasul a ţinut sub uralele mulţimilor, ochii ţintă înainte, pieptul bombat. Apoi ţinta finală: Dâmboviţa.

Dar drumul era lung: de la Pădurea Băneasa până la rond, la Arcul de triumf, de la Arc până în centrul urbei, la Palat, de la Palat la Teatrul Naţional, şi de aici prin tot oraşul până la Dâmboviţa, drumul era îngrozitor de lung. Un drum lung, care nu se putea parcurge în zbor. Deşi un soldat bălan, moleşit de căldură, dar bătând pasul, ud leoarcă, dar bătând pasul, cu sudoarea răzbind prin cămaşă, prin obraji, prin păr, pe sub chipiu, dar bătând pasul, s-a abandonat muzicii, a luat-o cu gândul în zbor, până acolo: gata, fie ce-o fi, şi a simţit că l-a trecut udul.

Dar nimeni nu s-a eliberat, nu s-a putut elibera, marşul era ferm, regulat, egal, articulat perfect pe tactul muzicii, una cu sine şi cu trupa, care nu putea să ardă etapele, nu putea nici să le abordeze în pas alergător! încă o întârziere: la schimbarea marşului, în dreptul Hotelului Brofă, acolo unde Osman-Paşa, învinsul de la Plevna,

fusese găzduit în iarnă. Aici sute de doamne bucureştene au oprit armata în loc sub încă o canonadă de flori. Prima victimă: cavaleria. „Ce se întâmplă, domnule, de ce-am oprit?” „S-a înţepenit coloana cavaleriei!” „Cât mai durează?” Acest „durează” durea, devenise dureros, dura.

Dar după Hotel Boulevard fanfarele au abordat o horă. Inimile băteau năvalnic în piepturi, paşii s-au înteţit, instrumentiştii din fanfare spărgeau alămurile cu suflul lor, ultimul suflu. Apoi goarnele. Apoi comanda:

— Rupeţi rândurile! Spre Dâmboviţa, pas alergător L.

Oameni şi cai, de-a valma. Nechezuri şi urale. S-au rup, t, în fugă, nasturi de la prohab. Apoi o tăcere solemnă, pe ambele maluri ale ritului, căci unele unităţi dementizate trecuseră dincolo, pe poduri. Priveau acum apa cu satisfacţie, eliberaţi, destinşi, după un an.

Dâmboviţa curgea la vale satisfăcută, în spume. Spre Dunăre. Spre Mare. Apele s-au răvăşit doar când nea

Tică, destupând butoaiele cu murături, a constatat. Întâi prin damf apoi şi prin încercare, că zeama „doboară omul”, l-ar doborî dacă... „Surpriza” se răsuflase. Căpitanul a deşertat murăturile în gârla Dâmboviţei care le-a dus la vale. (Butoaiele au fost lăsate pe mal să se zvânte, pentru altă ocazie).

Dar începuse balul. Ca şi în urmă cu un an, la pornirea războiului. Din nou mişcarea fastuoasă de echipaje şi costume în jurul Teatrului Naţional. Din nou mulţimile de gură-cască, apoi un glas uimit, cuiva i s-a părut că-l vede sosind la bal pe bardul de la Mirceşti şi a arătat într-acolo. unu era el, bardul lipsea. El era prezent totuşi, căci se cânta „Hora Unirii*[21]. La Teatru se cântase şi un imn pe versurile scrise de bard, special pentru această ocaziune. Dar câţă lume lipsea!

---

21 „Un simplu trandafir, prins la corsaj, făcea capetele să se întoarcă."

Nu era prezent cuplul Păuna Catargi şi Parva, care lipsise şi la balul de zece mai, din urmă cu un an. Nici soţii Răşcanu nu erau, şi nici domnişoara Hélène, deşi acelaşi cronicar monden, domnul Claymoor, care-i notase prezenţa la primul bal din viaţă, avea să transfere propoziţia flatantă pentru ea unei alte domnişoare, costumată aproape identic:

„… Un simple rose piquee au corsage faisait tournir les tetes”. 1

Printre cei puţini din urmă cu un an, s-a remarcat maioryl Costi Aldea, în cârji, însoţit de doamna Ada, mult îmbătrânită. îşi adaptase coafura acestei noi situaţii, subliniind argintiul părului printr-o parură de platin cu briliante, care sclipeau. Domnul Claymoor le-a numit, în cronica sa, „lacrimi scumpe”. Îndemnul Adei Costi, noi, nu valsăm?” ar fi fost absurd, costumată identic, doamna Ada trebuia acum să refuze orice alt partener, deşi în jur se înteţeau invitaţiile:

— Îmi permiteţi, domnule? îngăduiţi doamnei să-mi acorde acest vals?

Făcea furori noul vals, „Valurile Dunării”, încă nelansat oficial de căpitanul Ivanovici, dar prins din zbor, furat şi răspândit pretutindeni cu o viteză ameţitoare, în scurt timp nicio orchestră şi nicio fanfară de pe continent n-aveau cum să se mai poată sustrage acestui vals, scris şi valsat întâia oară după parada victoriei de la Bucureşti. Unduirile muzicii erau nespus de contagioase, valsau până şi oglinzile. Un tineret nou, altul decât cel din anul precedent, se aruncase în frenezia valsului. În oglinda parchetului, în vârtejuri, perechile nu se mai puteau desprinde, la insistenţa tuturor generaţiilor valsul se relua, mereu şi mereu, lărgindu-şi orbita, multiplicându-şi elipsele, ca să cadă totuşi în regularitatea sa aproape mecanică, atenuată de melodie sau vizibilă prin melodie, în

aprinderi şi stingeri afnple.

Urmărind dansul, urmărindu-i apoi proiecţia în imensele oglinzi ale sălii, multiplicate la infinit prin lumina candelabrelor, lui Costi Aldea i s-a părut că vede, ca şi în urmă cu un an, un dans pe gheaţă. Gândul maiorului a fost acelaşi, n-avea însă cui să-l mai spună, alături doamna Ada fremăta, ca şi atunci. Răşcanu, partenerul conversaţiei de ieri, lipsea.

— Îi vezi? Nu vor să se despartă. Nu pot să se despartă. îşi prelungesc – rămânerea în clipă, cu orice preţ. La noi contează clipa. Un *Carpe diem* fără de sfârşit…

Atunci, la balul de zece mai, maiorul profeţise:

— Chiar moartea va fi pe aici un eveniment monden de mari proporţii.

Nu-şi mai retrăsese gândul odată rostit, acum trăia mut confirmarea. Deşi atunci Răşcanu protestase, totuşi fără prea mare vigoare:

— Eşti nfedrept, dragul meu. Lumea vrea să uite că proporţiile morţii care se anunţă vor fi impunătoare.

Ar fi trebuit atunci să întrebe: să uite cu anticipaţie? Ce absurd. îşi amintea că-i răspunsese cu o constatare banală, amar banală, pe care ar fi putut-o acum relua.

— Doamne, cât de inconştientă e lumea din acest sfârşit de veac.

Reluase constatarea banală, adăugând la vechea propoziţie doar cuvântul „sfârşit”.

N-a durat mult şi, după revărsarea Dâmboviţei, s-au ridicat pe cerul oraşului trâmbe de praf: praful răscolit de târnurile municipale la ordinul primarului de-o zi, care atâta ştia, atâta făcea: să ridice praful. Ţigănimea cu măturoaie s-a aruncat cu furie asupra prafului vânăt, stârnindu-l de pe oriunde se pitise, trezindu-l din somn, luându-l la bătaie, nelăsându-l să se aşeze din nou peste fiinţe şi lucruri după datina lui orientală, zădărându-l şi

zbu Giumându-l după legea unui alt ev, făcându-l astfel irespirabil, precum „atmosfera de la parlament". În viziunea domnului C.A. Rosetti aceasta însemna „a face oraşul lună", după cum la parlament aceasta însemna „a face legi" sau „a face tăcere în jurul unei cestiuni arzătoare". Cum noul secol al XX-lea bătea la uşă, municipalitatea găsise metodul de a-l întâmpina ridicând praful, nelăsându-l o clipă să se aşeze, pentru a-l putea ridica şi mai sus, în chip radical.

În dreptul prefecturii de Ilfov, ţiganii au înghesuit un câine, l-au prins, i-au legat de coadă o tinichea, au început a izbi animalul cu măturoaiele, dându-l cum se zicea „în tărbacă". Făcut vârtej, nefericitul sălta cu disperare în sus, încerca să-şi apuce coada, cădea, era din nou prins în hora măturoaielor, nevoit să se arunce în toate părţile, să rupă cercul blestemat – dar unde? – căci fluierăturile, huiduielile şi râsetele, plus tinicheaua legată de coadă îl înnebuneau. El a scăpat o clipă spre Lipscani, s-a învârtit pe maidanul pe care avea să se înalţe Banca Naţională, a luat-o apoi spre Hotel Boulevard, l-au prins alte târnuri, a izbutit să fugă pe Calea Victoriei, spre Hotel Brofă, aici însă alte fluierături şi huiduieli i-au ţinut calea până în dreptul Palatului, când, năuc, animalul şi-a spart capul de stâlpul unui felinar, astfel încât gazul aerian s-a stins. Peste oraş s-a lăsat întunericul:

Marele mutilat, cel care trecuse primul pe sub Arcul de triumf, fusese depus între timp la marginea oraşului, într-un loc dinainte convenit, unde îl aşteptau o căruţă cu un cal scheletic şi un băietan. În căruţă, armonica. Cerşetorul a reluat-o. Băietanul l-a ajutat pe mutilat să se aşeze mai bine în paie, ca pentru drum lung. Calul nu se grăbea. Cerşetorul cutreierase deja, din sat în sat, cam toată România Mică. Voia acum să treacă mai departe, peste Carpaţi. Căci şi cei de dincolo trebuiau să ştie cum

fuse la Plevna:

„Măi Osmane, dumneata, nu ai nimic a-mi> striga?...

„În tunuri să ne tunăm, în puşti să ne împuşcăm, sau la trântă că-i mai dreaptă şi de Dumnezeu lăsată?”

Căpitanul Georgescu Magnus şi-a petrecut ziua în arestul de la Malmaison. Abia la sfârşitul defilării, de fapt după isprăvirea balului, i s-au restituit centironul şi sabia.

Nu s-a putut stabili cu precizie ce-a făcut în acea zi de duminică, 8 octombrie, 1878, Domnul de la „Timpul”: a tradus din „Vârful cu Dor”? S-a văzut cu doamna Mite? A cântat de unul singur sau în cor cu „ţânţarii”? Peste oraş se întinsese treptat o destindere, ca după o descărcare a cerului. Istoria, deja expirată, se: strămutase în aer.

Se instalase golul. Nu mai veneau veşti de nicăieri, nu plecau spre nicăieri veşti. În această absenţă a timpului, doamna Elizabeta a luat ea însăşi act cu surprindere de *6* altă absenţă, care-o privea direct: nici în timpul războiului şi nici după, prinţesa cu tot zelul ei nu frecventase un anume aşezământ pentru nenorociţiospiciul de nebuni de la Mărcuţa. „Doamne, cum i-am uitat!” şi-a spus cu imputare şi lacrimi, pregătindu-se de drum.

După război, în Capitală, şi în alte târguri, se înmulţiseră nu numai dezertorii, cerşetorii, câinii hoinari, vitele de pripas, dar şi nebunii. Aceştia, abandonaţi de armatele de mult retrase, erau acum ai nimănui, nimeni nu-i revendica, niciun stat, niciun imperiu. Pentru alienaţi, în oraş, exista doar aşezământul doctorului Şuţu, un ospiciu pentru elite, deşi alienaţii erau cu mult mai numeroşi. În faţă acestei situaţii, nebunii de alte naţii au început să fie îndrumaţi către aşezământul popular de la Mărcuţa, fostă mănăstire, ca să fie puşi sub pază. Nu înainte ca autoritatea să întreprindă demersuri pe lângă consulii puterilor interesate pentru aceşti rătăciţi cu mintea, să fie recuperaţi şi retraşi la adresele lor. Niciun

răspuns, imperiile refuzau să-şi retragă nebunii vărsaţi la Bucureşti. În marginea acestei chestiuni gingaşe, Domnul de la „Timpul” înserase o notă în care, referindu-se la lipsa de răspundere a politicienilor, sugera că „ţara va să ajungă în curând o casă de nebuni”. La zarva opiniei publice a fost sensibil doar consulul Suediei. Acest domn a făcut o vizită cu trăsura la Mărt-uţa şi a extras de acolo, expediind acasă pe speze proprii, un sergent sanitar care pretindea a fi Carol al XII-lea. Consulul, cu toată înţelegerea de care dispunea, l-a oprit pe alienat la Turnul Colţei, a admis să i se facă o fotografie lângă zidul acestui turn înălţat de suedezii marelui rege, după care l-a condus la gară, anturat de o numeroasă asistenţă bucureşteană.

Şi prinţesa a consultat, în prealabil, nişte fotografii. Cu câţiva ani în urmă fusese editat, pentru uzul unui congres internaţional, un prim „Albumu photographicu cuprinzând-u phisionomiile alienaţilor” de la Ospiciu Mărcutza-România”, în care se aflau expresive portrete defel fioroase. Strângerea de inimă a principesei s-a calmat după contemplarea figurilor care nu păreau inumane. Un bărbat tânăr, cu plete, semăna izbitor cu Mozart. Un altul avea o încruntare napoleonică, foarte expresivă, bolnavul se vădea a fi prin întreaga lui alură o personalitate. Erau şi nişte poze: de copii, gravi şi trişti, cu ochii cuminţi, fără nicio strălucire. Unul singur afişa un aer de impertinenţă, o anume ostentaţie agresivă, se simţea că băieţelul este un abandonat. Prinţesa a dispus să se prepare câteva lădiţe eu dulciuri pentru aceşti copii, iar pentru adulţi cărţi de rugăciuni, cruciuliţe şi şiraguri de mătănii. Pe lângă acel „Albumu photographicu”, înalta doamnă mai primise în dar, pentru a se instrui, şi o broşură ştiinţifică recent apărută, aparţinând unui medic, un proiect de „corijarea omului, indiferent de naţia ori maladiile sale”, proiect care purta titlu impunător:

„Ameliorarea rasei umane”.

Inconvenientul principal al vizitei a provenit din faptul că prinţesa a sosit la ospiciu pe neaşteptate, cum proceda şi-n vizitele uzuale pe la spitalele de campanie sau pe la lazaretele de Cruce Roşie din urmă cu un an. La Mărcuţa medicii lipseau, nu. sosiseră încă, era prea devreme, prin curte doar paznicul, un fel de arnăut

— Chiar albanez, după fes, şalvari şi mustăţi – care mânuia un imens măturoi, mişcând praful. Pus la curent despre înalta persoană, mustăciosul a lăsat-o să intre, mai mult, a deschis uşile încăperilor, îndepărtând drugii şi lanţurile. O doamnă de onoare îi oferise şi cinci lei, de aur.

Prinţesa a spus „Bună dimineaţa11, intrând fără sfială într-o primă încăpere, în care se aflau doar şase paturi de fier şi o lumină chioară, abia răzbind prin obloane. Albanezul însă şi-a făcut datoria şi a deschis obloanele, dinspre exterior. Pacienţii, buimăciţi, s-au ridicat – cinci dintre ei – din paturi şi au privit-o ca pe o nălucă.

— Staţi. jos! le-a cerut doamna. Nu vreau să fac deranj.

Unul dintre bărbaţi, într-un frac rupt, a făcut oficiile de gazdă, foarte aferat, cu multă distincţie, vorbindu-i franţuzeşte. Lipsea însă un scaun. Albanezul a alergat să aducă scaunul din cabinetul directorului, l-a şi adus, după ce a spart uşa. Acel scaun a fost înfăţişat doamnei ca un tron, de omul în frac. Ceilalţi erau în cămăşi de noapte murdare. Doamna a fost înfiorată de lipsa de igienă, a poruncit să fie aduse cămăşi de noapte de la palat. Apoi conversaţia s-a legat uşor, fără importante dificultăţi, după împărţirea dulciurilor. Domnul în frac pretindea a fi chimist, german după nume, purta de altfel un nume impunător: Herman von Offenbacher şi prinţesa l-a invitat să vorbească nemţeşte.

— De ce nu vorbiţi germana? i-a reproşat doamna, în limba maternă, iată, eu vorbesc.

Domnul Offenbacher s-a sfiit. I-a spus totuşi doamnei în nemţeşte, dar cu un ton confidenţial, că în lume germanii au o situaţie nefericită, li se impută şi azi, după Luther, că s-au rupt de Papă. Prinţesei nu i s-a părut întemeiată această teamă, l-a asigurat pe domnul Oifenbacher că ea una nu se sfieşte să vorbească germana, nici să aparţină confesiunii lui Luther.

— Sunteţi protestantă? a întrebat cu alarmă domnul în frac.

— Da, l-a asigurat ea. Şi nu mă tem să mă rog în limba mea. În lumea de azi orice cale către Dumnezeu e admisibilă.

I-a Oferit domnului în dar o biblie mică, în gotica lui Luther, chiar biblia ei.

— Reîncepeţi s-o citiţi! l-a îndemnat. Vă veţi simţi cu mult mai bine.

Ospiciul încă mai păstra vechiul cadru de mănăstire. Odăile de bolnavi erau chilii, deşi lipseau crucifixele şi icoanele. O litografie religioasă, adusă de doamna şi bătută cu ajutorul domnului Offenbşcher deasupra patului unui bolnav făcea foarte bine. Au fost utile şi mătăniile. Un şirag, oferit unui alt domn care stătea în picioare şi îşi tot număra degetele, a reprezentat un dar inspirat. Bolnavul a mulţumit cu plecăciune, spunând „săru mina” şi repetând apoi formula la infinit. Apoi s-au auzit nişte urlete.

— Îl bat! au strigat bolnavii, sărind în picioare, minus individul rămas în pat, cu faţa la perete.

— Pe cine îl bat?! a întrebat ea.

— Nu-l bat, Înălţimea Voastră, a intervenit paznicul. Aşa urlă el. Nu vă luaţi după ăştia că-s… Şi paznicul a făcut un gest către propriul cap, sugerând cum sunt pensionarii.

Pensionarii nu s-au liniştit, încă erau în starea de agitaţie. Dar urletele au contenit, iar ei au revenit la apatia anterioară. Păreau acum cu totul absenţi. Prinţesa ei simţit abandonul şi a trecut la celălalt pacient, cel care rămăsese în pat, întors cu spatele la vizitatoare. A încercat să-l îmbuneze, să-l atragă spre vorbă.

— Lăsaţi-l! i-a spus bolnavul cu mătăniile. Dirijorul 9 obosit.

— E dirijor?

— A dirijat toată noaptea. N-am închis o clipă ochii, de răul lui. Ar trebui să-l ducă la nebuni, aici n-are ce căuta.

Domnul Offenbacher a fost însă de altă părere: dirijorul, un om onest şi foarte muzical, n-avea aici un cadru adecvat, o sală. Doamna şi-a reamintit de „Albumu photographicu” şi de poza aceea a unui nebun muzician. A întrebat:

— El e Mozart?

— Nu, i s-a răspuns, Mozart era ftizie, a murit anul trecut, prin aprilie.

— Ce păcat! a spus ea. Aş fi vrut să-l cunosc.

— Nu-i niciun păcat, a respins alt bolnav, clocotind de gelozie. Mor şi geniile. Şi ca s-o consoleze: îl veţi cunoaşte acuşi, acuşi pe dirijor.

Sosiseră între timp cămăşile de noapte, aduse de un valet de la palat şi de doi infirmieri. Doamna s-a ridicat cu discreţie, deşi cu multă părere de rău.

— Domnilor, s-a scuzat, mă retrag. Vă las să vă schimbaţi. Şi surâzându-le. Dar mai revin, nu vă spun adio.

Spre prânz, doctorul Pavelescu, intrând vai-nvârtej, a găsit-o pe doamna Elizabeta în penultimul salon, la femei. Medicul avea o figură speriată şi tremura. Primul lucru pe care îl făcuse, sosind la Mărcuţa, a fost să-l cârpească pe albanez, apoi să dispună ca saloanele prin care trecuse

prinţesa să fie din nou încuiate. Groaza medicului era că doamna îi iritase pe furioşi. I s-a prezentat gâfâind, abia stăpânindu-şi emoţia:

— Doamnă… De ce-aţi venit aici singură? Sunt doctorul Pavelescu…

Prinţesa i-a întins mâna, apoi i-a oferit o bomboană îi dăruise bomboane şi unei femei care legăna un prunc imaginar. Pavelescu era cu totul scos de e ax, nu ştia ce să mai facă, a socotit util – din zăpăceală – să-i prezinte acest caz:

— E Claudia, o bolnavă la locul ei. O sarcină falsă din care a provenit acest curios dezechilibru nervos. Curios este şi faptul că a apărut lactaţia. Imaginez-vous, lactaţie la o persoană care n-a născut…

— Calmaţi-vă! l-a rugat doamna.

— Dar sunt calm!

— Aveţi mâinile transpirate, ochii măriţi.

— Vă asigur că sunt calm.

— Sunteţi amabil să mă conduceţi în cabinetul dumneavoastră?

În drumul spre cabinet, doamna îşi reţinea cu greu o anume surescitare. Sosise şi celălalt medic, doctorul Jean Ioan. Cu părul vâlvoi şi barba fluturând, psihiatrul arăta ca un internat, deşi peste câteva clipe şi-a revenit şi a încercat să preia dialogul. N-a fost chip, doamna se afla încă sub ecoul acelor urlete intermitente de la începutul vizitei, pe care nu le putuse ignora. A întrebat:

— E adevărat că pacienţii sunt bătuţi?…

— Cine v-a spus? s-a repezit Pavelescu.

Doctorul Jean Ioan îşi păstrase calmul. A tuşit şi a intervenit doctoral:

— Vă referiţi la tratamentul cu şocuri?… E un metod admis internaţional. Şi amănunţind: Se aplică şocuri calde, şocuri reci sau şocuri dure… Desigur, procedeul e vechi,

poate să pară învechit, poate chiar un procedeu babilonic. Nu se cunoaşte însă alt metod…

— Dar de ce?

— Cum de ce? a sărit Pavelescu, revenindu-şi în fire. Dar, Alteţă, nebunii văd îndeobşte altceva decât ceea ce există. Şi atunci ei sunt aduşi treptat la realităţi.

— Cu sila?

— Uneori şi cu sila, a precizat Jean Ioan. Uneori însă ei nu se împacă nici cu lumea lor, cu lumea din interiorul lor…

— Şi atunci?

— …le dăm ceaiuri somnifere. Şi oftând: Cum să-i readuci în prezent?

Mai departe, doctorul Jean Ioan i-a prezentat doamnei o doctă expunere» despre spectrul maladiilor, despre cazurile aflate la Mărcuţa – în similitudine cu alte cazuri din străinătate, ajungând bineînţeles şi la principala izbândă a aşezământului de sănătate mintală, acel „Albumu photographicu”, care stătea pe masă.

— Aici sunt însă cuprinse numai cazurile universale! a precizat el, cazurile de interes internaţional. Am evitat cazurile locale, maladii mai puţin precizate, care nu pre. zintă ştiinţific niciun interes. Aş putea spune că ies din interesul ştiinţific.

— Bolile locale?!

— Un anume tip de melancolie, spre exemplu, care s-ar putea numi *accedia carpathica*… o anume jale, fără motiv.

— Defel interesant, a minimalizat Pavelescu. Altceva este să pui mâna pe un caz cum. a fost Mozart! şi medicul a deschis albumul la fotografia în cauză. E păcat că nu l-aţi cunoscut cât mai trăia…

— Şi nebunii mor! a constatat Jean Ioan cu regret.

— Da, dar apar alţii. Priviţi!…

Doamna întorsese pagina şi se oprise la figura acelui copil impertinent.

— Şi acest copil?

— Nu l-aţi întâlnit? E mare, are acum barbă.

— Nebunii cresc?!

— Da. Şi se fac mari…

— Am avut o dată un caz foarte interesant, l-am şi numit aşa: „Cazul Omul”. Acest om, datorită tratamentelor, începuse să numere, mai apoi să lege sunetele în silabe, şi, treptat, să articuleze unelfe cuvinte, să ajungă adică la logos. Iată Omul!… Din păcate, nî l-au cerut colegii de la Viena. Omul a şi pornit, ştiu sigur, într-un turneu european. Ar urma să scrie despre el chiar maestrul Lombroso.

— Ce oribil nume! a respins prinţesa. Cum se poate numi cineva aşa: Lombroso!

— Domnul Lombroso e cel mai mare savant în maladiile psihice din Europa

— Este singurul care ştie ceva despre ceea ce se ascunde în lumea craniană! a mai spus Jean Ioan.

— Ce se ascunde în lumea craniană? a întrebat doamna.

— Eu unul cred că e un alt univers. Cu mult mai adânc şi mai larg, şi mai necunoscut decât cel descoperit de astronomi.

— Sau decât cel descoperit recent de domnul Pasteur, lumea mică, invizibilă! a adăugat celălalt medic. Apoi brusc: Aţi văzut colecţia noastră de cranii?

Doamna s-a înfiorat.

— E şi craniul lui Mozart, să ştiţi!

Doamna s-a ridicat zguduită de un fior de frig şi a dat gă iasă. Dar n-a mai putut. Pe culoar, uşile erau zguduite de puternice bătăi cu pumnii şi de răcnete de furie. Cei doi au reţinut-o în prag. Apoi, cu prudenţă, au condus-o afară

la trăsura păzită de albanezul în şalvari. Prin obloane încă răzbăteau glasuri:

— Ne-au luat prinţesa... Să ne dea prinţesa... Criminalii!...

Apoi tăcere. Se instalase golul şi la Mărcuţa, un fel de – *vacuum vitae* în care cât ş-aci să apară plictiseala, acea boală a inşilor şi a istoriei din care foarte rar se scapă. Era periculos – a câta oară? – ca timpul să reînceapă de la un grad mai jos.

Apariţia unor poeme latine de Parva n-a produs ecou, a fost tot ca o cădere în gol. Revista în care fuseseră tipărite era o publicaţie obscură, destinată unor fervenţi ai limbii latine care se amăgeau cu iluzia că, după război, românii vor reveni la limba strămoşilor romani şi că Lucreţiu Parva, ca ultim poet latin, se va aşeza cu faima lui postumă între Vergiliu, Ovidiu şi Catul.

Între timp, în vară, – la Montpellier, fusese premiat *Cântecul gintei latine*. Alecsandri primise cupa felibrilor, nişte entuziaşti ai latinităţii, aceştia ignoraseră însă că Parva chiar şi scria sau scrisese în latină, cum n-o făcuse bardul de la Mirceşti. Dar cine să fi apreciat poemele lui Parva? se întreba Bogdania, care editase textele cu gândul. competiţiei. Poate domnii de la Junimea? Poate Haşdeu? (Ja iniţiator al unei *Alianţe latine*, acum defuncte, domnul Haşdeu ar fi trebuit să se pronunţe, dar Monstrul nu scotea un cuvânt asupra poemelor lui Parva, pur şi simplu tăcea. Bogdania l-a provocat, i-a pus sub nas mai întâi poema lui Alecsandri, care începea grandilocvent:

„Latina gintă e regină într-ale lumii ginte mari;

Ea poartă-n frunte-o stea divină Lucind prin timpii seculari”.

Monstrul n-a marşat însă. El a subliniat opoziţia „stea divină” – „timpi seculari”, insinuând că poetic n-ar fi de lepădat, deşi Bogdania o socotea falsă. Timpul Romei

păgâne nu putea fi „divin”, deci nu putea fi pus în cumpănă cu timpul erei următoare, cea creştină, aceasta ca timp „secular”!, când lucrurile stăteau exact invers. Apoi i-a pus în faţă o minusculă poemă de Parva, în numai patru stihuri, pentru a-l covârşi. Versurile sunau superbi, pentru a le spori vafloarea, Bogdania le-a şi scandat:

„Equus me sella captum Hinnitum iactans durum:

— Descendere non potes:

Sum Fatum”.

A aşteptat cu emoţie efectul. Alecsandri rămăsese în urmă. Imaginea poetică din versurile lui Parva avea o asprime militară: calul primindu-şi stăpânul în şa, şi prevenindu-i printr-un scurt nechezat că nu va mai putea descăleca, urmat de lapidara formulă „Sum Fatum” „Sunt Etestinul” erau grozave. Dar Monstrul, sustrăgându-se efectului, l-a negat până la urmă, printr-o întrebare anapoda:

— De ce n-a scris acest domn româneşte?

Bogdania abia îşi stăpânea mânia. De la un timp, când se mânia, secretarei domnului Haşdeu îi zvâcnea o vână între sprâncene, ca şi lui Parva. Unele ticuri ale lui Parva, unele gesturi dezordonate, un anume tip. de bravură trecuseră de la Parva la ea, modificând-o şi făcând-o să-i semene. I-a răspuns la modul lui Parva:

— Ei bine, am să-ţi dovedesc că această poezie sună magnific şi-n limba română.

Monstrul a râs, era gelos, evident. Bogdania ar fi putut să-l provoace pe Haşdeu la duel, simţea pornirea „dar s-a retras imediat şi s-a apucat să traducă cu patos în româneşte poemele lui Parva. Voia să le creeze un destin şi-n limba română. Primele trei, dintr-un ciclu eroic, purtau titluri semnificative: Da*ci la Griviţa,* Ro*mani l*a *Griviţa,* St*rămoşii.* Le-a publicat sub acest triplu titlu, despărţindu-le apoi prin cifre romane:

I

„Hirsuţi şi gânditori, pe cai, dar şi pedeştri, cu ochii pe sprânceana zării metalifere.

Ei sunt decişi să moară, dar şi să se întoarcă, de-o fi n-o fi, în cer”.

În mâini unelte de metal mai rele decât armele.

Scobesc pământul, ’nalţă parapete şi taie drumuri în pustie.

Ei ştiu, lucizi cum sunt, că biruinţa e fructul armelor civile

III

„Strămoşii nu mai pot face nimic pentru noi.

De ieri, divinii bătrâni, uitaţi pe celălalt ţărm, ridică din umeri neputincioşi şi văd, cu ochi goi, cum noi, cei de azi, în incoruptibilă trecere.

Ne transformăm în strămoşi”.

Războiul continua sub pana lui Parva. Dar nici aceste poeme n-au avut ecou.

Tot într-un gol al timpului a apărut pe ţărmul român Robcănescu. Atunci când uriaşa navă otomană l-a cuprins în măruntaiele ei – ca singur pasager, sirenele au scos un muget. de fiară, acelaşi muget l-au scos la debarcarea lui Robcănescu pe ţărmul pustiu, la Constanţa. Noile autorităţi încă nu se instalaseră, Robcănescu a intrat ca-n ţara nimănui, deşi primul gest, odată ajuns, a fost să sie arunce la pământ şi să-l sărute zgomotos (pe o parte şi pe cealaltă, dacă se putea). S-a ridicat apoi, plin de ţărână şi a privit în juru-i – nu existau martori!, dar absenţa unei asistenţe numeroase nu l-a necăjit, a privit din nou pământul de pe care se ridicase, cu milă.

— Biet pământ al patriei mele, cât eşti tu de singur şi fără Dumnezeu.

Nici această frază memorabilă n-a fost auzită; pe pământul fără Dumnezeu, în praf, se jucau câţiva ţânci, pui

de turci cum erau puzderie şi la Constantinopole de unde Robcănescu plecase. Unul dintre aceşti pui de turci i-a oferit călătorului guvizi înşiraţi pe sfoară.

— Aţi ajuns la aman! a filosofat Robcănescu, respingând guvizii. Şi mai apoi: Atât a mai rămas p-aici din imperiul lui Mehmet Fatih: un turc vânzând guvizi.

Robcănescu era încântat că în lupta pentru lichidarea acestui imperiu îşi făcuse; datoria şi „armia română”, deşi pe ţărm nu se vedea picior de soldat, încă nu apăruse vreunul. Nu erau nici steaguri – nici otomane, nici ruseşti, nici româneşti, ca şi cum un stat de care să depindă acest pământ de la mare n-ar fi existat. Turnul geamiei pe lângă care repatriatul a trecut cu indiferenţă părea un steag în bernă, o hampă de steag cu pânza verde lipsă. El a consemnat singurătatea turnului ceva mai târziu, când s-a întors şi şi-a făcut cruce.

— Gata, am scăpat din iadul verde!...

După încă vreo câţiva paşi a nimerit la biserica grecească, de pe faleză. A intrat şi s-a prosternat la altar, nepăsându-i că în interior nu se afla nimeni. Cu atât mai bine: Robcănescu voia să fie singur cu Dumnezeu, într-un tête-à-tête cât mai mult prelungit. N-a prelungit totuşi excesiv tete-ă-tete-ul, a ieşit afară şi a privit biserica din exterior. Cam mică. Pe aici ar fi trebuit să se înalţe nişte temple grandioase; noul sosit avea deja în gând o reformă a bisericii române, pe care intenţiona s-o rupă de Constantinopole, pentru ca să se poată îndrepta – absolut independent – spre Dumnezeu. Dacă el se întorsese la patria mumă, să se întoarcă şi biserica, să se rupă de „putredul Bizanţ”, care încă şi-o aservea. Robcănescu simţea că poartă în suflet biserica neamului. „Dacă domnul Brătianu vrea să naţionalizeze masoneria, de ce eu să nu naţionalizez biserica? şi-a spus noul venit. E un act cu mult mai patriotic, un act naţional!”

Ideea îi încolţise în suflet mai de mult, încă de când, prizonier fiind, la Istanbul, şi-a dat seamă că islamul nu-l putea încape. În islam Dumnezeu era prea sus şi prea departe, Mahomed era un simplu profet al său, credinciosului îi lipsea un mijlocitor, o persoană de încredere cu care să se poată înţelege, cum era – în credinţa abandonată – Iisus. Acesta fusese om, putea înţelege un om, ce Dumnezeu!

Şi apoi pentru Robcănescu, trecerea la islamism nu însemnase doar o formă: el ar fi urmat să piardă, cu acest prilej, o bucăţica din fiinţa sa. Sentimentul mut de alarmă în faţa acestui sacrificiu fizic l-a silit pe prizonier să-şi revizuiască decizia şi să se îndoiască de pasul pe care urma să-l facă. În fond, de ce? Nu-i putea oare sluji pe noii mentori scutindu-se de această pagubă? El se înjugase la carul otoman fără să i-o ceară nimeni. Voia să-i scoată pe turci din groapa istoriei şi să-i redea viitorului. Dar de ce cu jertfa unei părţi – fie cât de mici – din fiinţa sa?! Jertfa de care se îngrozea Robcănescu fără să şi-o spună, era nu atât convertirea la noua lege – el n-avea scrupul teoretic – cât circumciziunea.

Aflând printr-un grec de aceste îndoieli ale prizonierului, monseniorul Lippi i-a întins un căpăţel de frânghie: trecerea la catolicism. Dar savantul a urlat, invadat de revoltă: „Când eram la ananghie, nu mi-au întins mâna! O fac acum, în mod meschin, ca să-şi sporească numărul fidelilor? Ei bine, nu!” I-a trimis vorbă apostolului de la Roma că nu dă înapoi, e hotărât să-şi urmeze calea, fie ce-o fi. Acesta, nedumerit, telegrafiase în primăvară la Bucureşti: „Omul dumneavoastră se plasează în ininteligibil”.

Dar chestiunea trecerii la islamism era urgentă şi dintr-un alt motiv: din Berlin, creditorii presau. Prin firul spionajului bancar, aceştia aflaseră că datornicul lor se afla

la Istanbul; Bucureştii se lepădau de el, ca şi cum n-ar fi existat. Capitala ţării de la Dunărea de Jos, acum liberă, părea a spune că-l cedase pe Robcănescu în contul unui rest din tribut, ca pe un ultim vestigiu fanariot. Acest cinism al ţării de obârşie îl îndârjea pe prizonier în voinţa de a trece, cu dinţii strânşi, la noua lege. „Dacă nici atât nu fac pentru mine, să-mi plătească datoriile, trec la islamism fără remuşcări”.

Înainte de a se hotărî să treacă la islamism, Robcănescu mai făcuse o haltă, încercase să treacă la iudaism, cu mult înainte de război, când se afla la Bucureşti, în aceeaşi acută criză de bani şi ideal. „Vreau un popor mesianic, declarase el pe atunci. În lipsă de altul, căci nimic bun pe la noi, trec la mesianismul iudeu, singurul just”.

Supărarea lui Robcănescu pe naţie începuse de atunci. „M-am săturat de lichele, de indivizi care nu cunosc nici ce-i suferinţa, nici ce-i ispăşirea/1 în semn de protest, Robcănescu şi-a lăsat barbă şi a abordat pălărie. Oaliţiană. S-a echipat şi cu o solidă pregătire teologică, + oHnd. Talmudul şi Thora, căznindu-se să asimileze chiar şi y. ea primă a Bibliei. Printr-un prieten, uşor de găsit în cartierul Văcăreşti, a pătruns într-un cerc de habotnic* 4 a învăţat melodii hasidice. Le-a ascultat de fapt, trr-sf: t, auzindu-i cântând pe nişte galiţieni. Voia să consacre şi un studiu acestei muzici care-i deştepta nostalgii pastorale, copilăria proprie, în Carpaţi, printre ciobani. Roncănescu a plâns când a aflat din gura lui Katz Voiajorul că evreii din Galiţia – autorii acelor cântece – au trecut la păstorie şi agricultură sau vor. să treacă, nu asta era atunci important, ci plânsul autentic al novicelui. Chestiunea tăierii împrejur nu-l persecuta pe atunci. Era normal, îşi spunea, să sacrifici o parte din tine, ca să fii admis într-un corp spiritual nou. Şi Iisus fusese tăiat împrejur, iar

creştinii – deşi creştini, neadmiţând adică modesta operaţie rituală! – prăznuiau totuşi ziua în care Fiul Omului devenise iudeu, prin acest mic sacrificiu. De ce nu l-ar fi acceptat şi el, când ceea ce pierdea era cu mult mai puţin important decât ce câştiga în primul rând moral.

Totuşi Robdănescu le-a devenit suspect evreilor din clipa în care aceştia au aflat că are datorii. La efuziuni!? lui sentimentale, ei au răspuns în chip comercial: „Sin cam mari (datoriile), domnule Robcănescu. Şi-apoi inc?. ceva: ce ne facem cu un goi în templu? De *aşa*”. era avem nevoie azi? Atragem trăsnetele asupra noastră, asta ne face şi mai vulnerabili. Dacă vreţi, slujiţi-ne din afară, cum o face şi domnul Rosetti. Despre datorii mai vorbim. 1

Robcănescu însă nu voia slujirea din afară. Voia să-şi piardă urma faţă de creditori, dispărând sincer în cadrul unei alte identităţi. „Domnilor., sunt sincer evreu, vă rog să mă credeţi!” Evreii însă nu erau atât de cruzi ca turcii, să ceară proba sincerităţii, nici istoria nu ajunsese atât de satanică. Chestiunea circumciziunii i se părea pe atunci savantului o bagatelă.

Robcănescu nu putea aduce otomanilor niciun reproş, nu ei veniseră cu oferta de trecere la islamism, el ceruse doar ca ei să-l accepte. În schimb ei îl lăsaseră liber, în drama pură a opţiunii, cum făcuseră şi cu popoarele luate rând pe rând în stăpânire. Robcănescu însuşi spusese: „A opta înseamnă a te elibera”. Când a optat, el s-a simţit într-adevăr eliberat de povara unei tradiţii stânje: – nitoare, a urcat în exaltare până foarte sus, sub ochii înduioşaţi ai domnului Sadâk, care I-a asigurat că se va simţi încă şi mai uşor „după circumciziune”.

Savantul n-a reacţionat – ar fi trebuit să-şi prelungească entuziasmul, dar l-a indispus un fior mic de frig, pe care n-a izbutit să-l elimine. A urmat şi o

mâncărime în zona abdomenală, foarte neliniştitoare. Aceste simptome fizice s-au propagat rapid din exterior în interior, dându-i o stare de moleşeală cu care prizonierul n-a mai putut lupta. L-a năpădit o umoare neagră, de om învins. Rot>cănescu nu găsea totuşi raţiune acestei stări, se ştia pe deplin sănătos, corporal întreg, limpede la minte. Opoziţiile dintre cele două doctrine, creştinism şi islamism, fuseseră depăşite în cugetul lui, de la început. Atunci? într-o noapte, trezindu-se într-o râispântie a spaimei, a apucat-o orbeşte, din nou, spre hăul acelui cuvânt imposibil: circumciziune.

Apoi s-a liniştit. Ieşind din lagăr afară, a văzut în juru-i numai oameni normali, adică circumcişi. Niciun semn exterior nu trăda lipsa, nicio diferenţă între el şi ei, în afară doar de tipul fizic: el european, ei asiatici Alţi câţiva paşi, şi Robcănescu a trăit mulţumirea de a se şti la fel cu acei oameni, una cu ei – dacă actul ritual ar fi fost săvârşit!, dar imediat a realizat superioritatea lui prezentă: el nu era circumcis, ei da. „Oricum ai întoarce-o, şi-a spus savantul, lor le lipseşte ceva!” şi Robcănescu a revenit la starea de frig şi nemulţumire. Dilema lui a căpătat, peste încă vreo câţiva paşi, un aspect metafizic: „De ce oare, pentru a fi identic cu ceilalţi, cu Sadâk spre exemplu, ţi se pretinde un sacrificiu? Nu-i oare de ajuns adeziunea, pură şi simplă şi sinceră?!” Domnul Sadâk păşea cuminte în urma gânditorului, pe post de ucenic umil. Deşi ar fi: L trebuit să-i fie – ghid, minusculul funcţionar acceptase postura de fervent discipoi ai prizonierului, în chestiuni de istorie europeană, otomană, dar nu numai. Pe Robcănescu, docilitatea şi admiraţia fără rezerve a tânărului îl prost-dispuneau, fiindcă Sadâk nu scotea din gâtlej decât propoziţii idolatre şi. aprobări papagaliceşti: „*Mais oui*!”, la toate ideile p° re re Robcănescu le prăvălea în cascade sau le zvârlea în fantastice curcubeie. La un anume*

moment, tânărul a întors spre maestru nişte ochi tandri, absolut ameţiţi de adoraţie. Savantul s-a retras circumspect, punându-şi întrebarea: „Oare acest domn a cunoscut femeia?” În continuare, prizonierul a divagat abundent, în marginea acestui subiect, femeia, dar Sadâk a rămas neutru. A rămas pe gânduri şi Robcănescu, întrebându-se dacă nu cumva acesta va fi fost efectul circumciziunii. Ori, cumva, Sadâk era eunuc!

A vrut să renunţe la plimbare, deşi Sadâk insista rugător: „Dar de ce? Doar încă un pas!” Insistenţa de a se prelungi plimbarea i s-a părut lui Robcănescu cu atât mai semnificativă cu cât în apropiere se profilau minaretele geamiei imperiale şi zidurile palatului Ydil-kiosk Deci asta era. Sadâk îl trăgea către estrada puterii, i-o indica, îl momea cu acest miraj. Acolo, în faţă, căpă + & contur ispita, dar şi preţul ispitei: sacrificiul. La otoman, nu puteai pătrunde în intimitatea puterii absolute fără a fi un castrat. De ce? Din nou o chestiune de metafizică, la care Robcănescu nu putea răspunde decât prin întrebări perplexe: de ce?

Oare puterea însemna, aici sau oriunde, castrarea de putere a celorlalţi? De ce?! O societate de eunuci, delegând unei singure persoane capacitatea virilă, toţi dându-şi obolul la exacerbarea unui phalus ridicat la puterea unui superlativ absolut? De ce? De ce să cedezi puterea ta, ca preţ alpătrunderii în orizontul puterii altuia, ca la albine sau ca la furnici? Ideea unor societăţi create după asemenea model l-a speriat pe savant, care şi-a strâns mai puternic traista la şold, nevoind să cedeze. Mitul acesta, şi-a mai spus, n-a funcţionat totuşi la greci şi la romani, la europeni adică. Doar la egiptenii antici, la africani, la persani, la arabi, la indieni, cum şi în Asia cea mai adâncă, în China. Era probabil un străvechi mit politic, despre care Platon însă nu suflase o vorbă în *Politeia* sa.

De ce? Platon avea sub nas exemplul persan şi faraonic, puterea se delega încă de pe atunci unei singure persoane, puterea poporului era deja ameninţată, în Elada. De ce-a tăcut, de ce? Platon ar fi putut de pe atuncea să ne prevină asupra ameninţării acestui Unu, care-i aruncă pe toţi ceilalţi – Multiplul! – în hecatomba castrării! Dar accepta oare Europa, după două milenii, aşa ceva? Poate doar Rusia. Intervenise totuşi, între timp, Revoluţia Franceză! Irupseseră ştiinţele, artele, literatura, libertatea, liberacugetare, morala civică, – democraţia. Şi atunci cum?!

În acest punct al cugetării, Robcănescu s-a reîntors spre lagăr, abandonându-l pe Sadâk, care a rămas pe loc, năucit. Aflat într-o poziţie de rugă, maestrul trimitea în gând un apel fierbinte către tinerele republici, atâtea câte se găseau răspândite pe suprafaţa Terrei, prevenindu-le: „June republice, ţineţi-vă firea. Nu lăsaţi să vă lucreze pe dedesubt vechiul morb. Căci admiţând. modelul barbar, veţi tolera să fie castraţi cetăţenii. Ne autocastrăm adicătelea?” Ar fi fost oare admisibil să se întoarcă un asemenea timp în care o întreagă societate să-şi jertfească sexul, vocaţia puterii, delegând unui singur ins putere, avere, guvern, parlament, cuvânt, gând, acte, artefacte, proiecte, efecte, copii, morţi şi vii, prezent, absent, recent, curent, centrifugal, central, local, abisal, piramidal – dar de ce? Şi de ce atât de repede să aibă loc prăbuşirea?!

— Ştiţi, l-a întrerupt din gânduri Sadâk, tremurând de emoţie, poimâine se va produce evenimentul cel mare.

Traista, în care Robcănescu îşi pitea noaptea comoara, i-a căzut de pe umăr, inutilă. A şi lăsat-o jos, în noroi. Sadâk săvârşise o singură imprudenţă faţă de savant: nu precizase suficient de clar distincţia dintre cele două noţiuni: cea maximă – castrarea, cea minimă – circumci ziunea.

În noaptea din ajunul marelui eveniment, Robcănescu n-a mai putut atinge perna. A căzut ca înjunghiat, odată cu întunericul, dar s-a deşteptat în scurt timp, scăldat în sudori reci, apoi în valuri fierbinţi de apă. Ce urma să i se facă?

Întrebarea nu putea sparge întunericul; captivul a izbit cu pumnii în uşă şi-n pereţi, s-a zvârcolit din zid în zid cu o putere neobişnuită, s-a urcat pe stinghia patului, încercând să dărâme tavanul, s-a năruit pe duşumea. Nimic nu se mai putea face: era captiv. Constatarea l-a readus la el, la neputinţa trupului istovit, încă tânăr. Avea oare să nu-şi mai aparţini! de aici înainte? Să nu mai fie întreg, aşa cum fusese destinat a fi, la intrarea în existenţă? Să-şi plimbe prin lume mutilarea, chiar şi invizibilă, sub ochii omenirii indiferente, fără a putea atrage asupra-şi mila, compasiunea, înţelegerea? Ar e trebuit să ceară – orice condamnat avea dreptul la o ultimă dorinţă – să i se facă măcar o fotografie, pentru ca chipul anterior actului să rămână fixat, pentru ca omul de după să poată purta atârnată la gât, cu un Lănţug, imaginea lui veche: poftiţi, acesta eram... Fiindcă precis după act – Robcănescu evaluase consecinţele – aveau să apară nişte transformări ireversibile. Captivul le şi aproximase, după figura şi înclinările lui Sadâk. Apatia acestuia faţă de femeie era evidentă. Cum nimic bun, nicio desfătare nu-i promitea nici instituţia haremului, care-i trezise iniţial euforia. Acum înţelegea natura momelii, pentru sufletul naiv. Harem, dar pentru cine? Captivul a decis ca măcar la ziuă să impună protectorilor să-i facă o fotografie, care să rămână document. În caz de forţă majoră, când el n-ar mai fi fost el, scotea fotografia: „Priviţi, ăsta eram!” Un fel de Zeus abdicat, arătând incredulilor proba falei defuncte.

Apoi brusc, ireprimabila întrebare: de ce? De ce barbaria aceasta? De ce oare, ca să-l adjudeci pe cineva în

oastea fidelilor, să recurgi la un sacrificiu atât de gingaş, echivalind cu o alienare a eului propriu? Da? poate că nu era aşa. Nu castrare, ci simplă circumciziune, după latinul *circumcidere*. *Circumcido*, – *a′ Sre*, – *di*, – *sum*, a tăia împrejur, a suprima, a lăsa la o parte, a reduce. Ce să reduci? Cât?!

Captivul a intrat pe culoarul panicii, un culoar circular pe care alerga hăituit de cuvinte, hăituindu-le la rându-i, niciunul neizbutind să-i indice proporţia acelei reduceri: *circumcido caespitem gladiis*, a tăia cu sabia brazde de iarbă; *circumcideo arbores*, a reteza copaci; *circumcideo ungues*, a tăia unghiile; *circumcideo genitalia*, a tăia preputul. A găsit cu groază, în memorie, şi instrumentul metalic al operaţiei: *circumcisorium*, pe care l-a aruncat din minte/urlând. După care a căzut lat, la pământ, gâfâind. Apoi încă o speranţă: a luat unul dupăaltul toate verbele cu rădăcina *circum*, le-a conjugat, s-a aruncat într-un delir al conjugărilor, a suit în vârtejul de timpi şi forme tot mai sus, pentru ca, uluit, să obţină dintr-odată evidenţa: *circumcidere*, ca vocabulă, nu exista în limba română. Românii nu cunoscuseră circumdziunea de când existau pe faţa pământului, ei nu îngăduiseră pe teritoriul limbii lor odiosul cuvânt, nu-l luaseră din latină, deşi se trăgeau din romani. Atunci de ce el, ca unic exemplar, să-l cunoască?

Lucrurile s-au încurcat însă din clipa în care mintea savantului a început a lucra cu celălalt verb: *castrare*. În acest caz, n-ar mai fi fost vorba de o parte, o bucăţică

— Indiferent cât! – ci de tot. *Castro*, – *are* însemna a castra, a tăia, dar şi a purifica. Deci adio. Ar fi urmat ca, după operaţia sacră, el, Robcănescu, să fie un purificat. Dar, curios, în română nu exista, direct moştenit, nici acest cuvânt. Românii nu castrau bărbatul, omul, doar masculii altor specii. Prin castrare, cocoşul devenea clapon, taurul

bou, armăsarul cal, vierul porc, berbecul batal ş.a.m.d., iar fiecare operaţie purta un nume specializat: scopire, claponire, curăţire, întoarcere etc. La tauri, gingaşa operaţie nu izbutea uneori complet, şi-n acest caz rezultau nişte boi nătângi, care nu mai ştiau ce vor, care mai păstrau o amintire confuză a sexului, comportându-se smucit şi smintind cirezile. Un asemenea bou, fost taur, era numit *rânc*. Urma să ajungă şi el un tine, dacă Operaţia nu izbutea?

Trebuia să mai facă un efort – *capere conatum*, să ia o hotărâre – *capere consilium*, s-o rupă la fugă – *capere fugam*, dar încotro? A început să plângă, fără voia lui. Printre lacrimi, a desfăcut traista, ca să contemple proporţia pagubei. Nu putea pricepe ce-ar fi fost să se întâmple cu el, cu partea lui esenţială, pe care n-o apreciase la justa valoare decât acum. Apoi, sub pleoape ude, o iluminare. Albea a ziuă: în mintea împâclită a captivului prindea a miji o şansă. Se putea dumiri nu abstract, rece, teoretic, ci practic, prin Sadâk. Urma să-i cadă în genunchi, la deschiderea uşii, şi să-i ceară, cu glas implorator: „Arată-mi-o!”

În sfârşit, scăpase teafăr, iar acum se afla la Küstenge, alias Constanţa, întărind fizic rezoluţia domnului Brătianu: „Orice bun e bun”.

Brătianu adusese un om, prinţesa eliberase unul. Într-o nouă vizită la ospiciul Mărcuţa, Alteţa-Sa izbutise să stea. de vorbă în sfârşit cu pacientul care stătuse până atunci întors cu spatele, să-l facă să vorbească. N-a fost uşor când l-a abordat, bolnairal cânta. Cânta o melodie lungă, monotonă, defel frumoasă, obsedantă însă prin repetarea motivului melodic, mereu altfel reluat, prelungit la nesifârşire.

— Ce-i asta? a întrebat doamna mirată.

— Este o melodie locală, i-a răspuns domnul

Offenbacher.

— E o cântare de epocă fanariotă, a adăugat medicul Jean Ioan.

Era chiar aşa. Alteţa-Sa a ascultat încă o dată şi apoi încă o dată acea monodie care nu se mai sfârşea. Era un fel de strigare, muribundă, un alean, o renunţare, o implorare, oricum repetarea la infinit a unui nume – Ion, Ionel! şi a unui atribut – părul făcut inele, nişte plete desfăşurate în nefinitudine:

„Ionele, lionelee, cu părul făcut inele, cuuu părul făcut iiinele, liionele.

Îiionelee…”

Prinţesa şi-a dus ambele palme la urechi, excedată şi a dat să iasă din salon, deşi domnul von Offenbacher insista în nemţeşte să rămână:

— Vă rog, e un veritabil muzician, aşteptaţi o clipă!

Cu toată mila disponibilă, doamna Elizabeta n-a mai avut puterea să rabde, s-a retras în cabinetul celor doi medici, unde monodia nebunului încă mai răzbătea: „Îiionelee”…

— Aţi văzut?! a mustrat-o medicul Jean Ioan. Nu se poate suporta. E q melodie locală, desigur, dar imposibil de răbdat. Undeva ar trebui să se rupă, ei bine, la el nu se rupe! Credeţi că e tolerabil?

Totuşi, „colegul de cameră”, domnul Offenbacher, o asigurase pe prinţesă că Spărgătorul de talgere era un om de o vocaţie muzicală indiscutabilă, că personalul de la Mărcuţa nu-l admite „din snobism”. „Doamnă, îi spusese nebunul în frac, ăştia n-au ureche pentru propria lor muzică”. Şi tot el, cu entuziasm: „Spărgătorul de talgere reprezintă indiscutabil o autoritate. Faţă de ei, Mozart era un simplu diletant”. Doamna i-a chestionat în cabinet pe cei doi medici, care s-au arătat rezervaţi.

— Autoritate în ce? a întrebat Jean Ioan. Ca interpret

l-aţi auzit, vocea lui nu-i prea bună.

— Şi ca dirijor?

— E greu de spus, nu cred c-ar atinge performanţe.

— Lăsaţi-l totuşi să dirijeze 1 a propus doamna.

— N-are spaţiu, s-a văicărit Pavelescu. Timp ar avea de-ajuns. Şi n-are nicio orchestră corespunzătoare, decât poate în cap. Lui însă nu i-ar ajunge formaţiunile orchestrale de pe întregul continent. Cu energia de care dispune, el ar putea dirija furtuni, tempeste, oceane.

Doamna părea impresionată, celălalt medic a intervenit din nou, moderând lucrurile:

— O, nu-i chiar aşa. Uneori e calm, discret. Produce o muzică dulce. O dirijează adică, dar o şi emite.

— De ce-i poreclit Spărgătorul de talgfere? s-a interesa): doamna.

— Vedeţi, aici e aici! i s-a răspuns. Dumnealui, căci nu ştim precis cum îl cheamă, se pare că Ocupa un loc modest într-o orchestră, cânta la talgere, le zăngănea. Dai ştiţi, desigur, cât e de infimă partitura talgerelor, când şi când câte ceva. E) 1 însă se pregătea cu frenezie pentru momentele lui. Cânta în gând cu toată orchestra şi-şi aştepta semnalul. La semnul baghetei, talgerele lui sunau desăvârşit. Odată, însă, la un concert, dirijorul s-a bâlbâit, râu i-a dat intrarea la timp sau pur şi simplu l-a omis. Ce credeţi c-a făcut dumnealui? S-a aruncat în zbor, pe deasupra orchestrei, până la pupitru şi-a preluat bagheta. A fost, nici vorbă, adus aici.

— Pentru atâta lucru?!

— Nu credeţi că e grav?

— De ce?!

Încălzit de interesul doamnei, doctorul Pavelescu a preluat descrierea cazului, adăugând noi amănunte:

— Mintea lui e o bibliotecă de partituri, o adevărată roză a-vânturilor. Dacă-i priveşti însemnările rămâi uimit.

Ce nu găseşti? Palestrina, Vivaldi, Monteverdi, dar şi marii zgomotoşi, Beethoven, spre exemplu., îi ştie pe de rost.

— Şi-i cântă pe toţi?!

— Îi cântă şi-i corectează, a precizat Pavelescu, improvizează în contul lor. Uneori scrie bucăţi remarcabile. Priviţi!

Pavelescu a scos dintr-o mapă câteva foi cu note muzicale aparţinând pacientului. Doamna le-a consultat şi le-a lăsat pe colţul mesei. O bucată se numea „Sfârşitul timpului”. Q altă, scoasă în grabă, purta un titlu insurgent.

„Deşteptarea”. Doamna Elizabeta n-a mai cercetat partiturile, clar a întrebat, nestăvilindu-şi uimirea:

— De ce nu-l eliberaţi?

— Dar cum asta?”! s-au mirat cei doi, cu totul interzişi de propunere.

— Simplu. Apoi la fel de simplu: Ce rău face lumii Spărgătorul de talgere? Şi princiar: Eliberaţi: muzica!

Din nou a intervenit, cu aceeaşi pacienţă, doctorul Jean Ioan, care păstra în colţul buzelor un surâs discret:

— Alteţă, a început el, eu totuşi n-aş fi atât de entuziasmat. O spun cu sinceritate: nu de la asemenea cazuri se va porni în”. ameliorarea rasei, umane”.

Era o ciupitură la adresa acelui coleg, autor al broşurii cu acest titlu, care-şi îngăduise să includă alienarea „ca parte din întreg”, din întregul uman, un întreg ce nu-şi putea permite „să excludă partea”. Zâmbind superior, doctorul Jean Ioan a mai spus:

— Noi n-avem mari nebuni. *Accedia carpathica*, de care mă ocup, nu dă formula marelui delir, de grandoare spre exemplu, nici marea depresiune, căderea abisală. Şi concesiv: Putem să-l lăsăm liber, – nici vorbă, numai că prin puţin se va deosebi de ceilalţi, de cei absolut sănătoşi!

N-ar trebui totuşi să vă pierdeţi speranţa, domnule doctor, a spus doamna consolator. Va veni şi nebunia mare,

poporul acesta e foarte înzestrat.

La cererea prinţesei, un ofiţer din suită adusese deja un rând de haine pentru pacient, peste pachet, de-a-curmezişul, o baghetă dirijorală din bambus alb.

— Să înţelegem că eliberarea Spărgătorului de talgere e un ordin? a întrebat Pavelescu.

— E o sugestie, a replicat ofiţerul din suită. Doamna oricum va mai trece pe aici.

Ca, să nu contrarieze înaltul personaj, medicii l-au eliberat peste câteva zile pe Spărgătorul de talgere, care părea un om paşnic. De-ajuns ca opinia publică, în criză de evenimente, să facă scandal:

— Au fost eliberaţi nebunii, închipuiţi-vă! Şi când? Când erau la ordinea zilei atâtea cestiuni restante.

Încă trei poeme de Parva, aparţinând unui ciclu thanatte, reprezentau trei instantanee de front: *Un mort, Alt mort, şi încă unul*. Poemele, în traducerea Bogdaniei, erau despărţite cu cifre romane: şi purtau o dedicaţie polemică: „Domnului Vasile Alecsandri”.

I

„Un mort e ţârâit de greieri – semănătoru-i isprăvit.

Ascult adânc, f» întuneric, acelaşi veşnic ţârâit.

Aud şi muşte, o lumină, semănătorul zace-n drum. l-a-ncins şi l-a umflat căldura; pe ochi, duium de muşte-acum.

Tunica-l strânge, şi centura.

Şi cizmele. Şi chiar scheletul de care-ar vrea să se dezbare, nici repede şi nici pe-ncetul.

Nămiezi. S-a descheiat tunica, *i* s-a destins în praf piciorul. Bărbatu fierbe în lumină – acesta e Semănătorul.

Sămânţa lui, umflată-n boaşe e gata, iată, să plesnească.

N-a isprăvit cu semănatul, nici cu puterea lui lumească.

II

Alt mort, zvântat de-acuma e-o frunză stătătoare, încă nesmulsă-n vini.

El nu mai e al ţămii, nu-i duh şi nici cuvânt, e-un nedesprins de sine, un neintrat în cer.

Sămânţa reînvierii ce mâine va să vie, nu s-a ivit în aer

Şi nu am cui s-o cer.

E împlinit în pacea de dincolo de lume.

Şi dincoace de drumul cu ropote de paşi.

E singur, e cu ceilalţi, e-n toţi?

Nu are nume.

III

Şi încă unul încă, întors cu faţa-n jos, ascultă-atent pământul.

E tare curios.

Ascultă adânc soldatul;

e chinuit de soare, ascultă cu întreaga-i fiinţă gânditoare, deşi pământul nu-i dă, nu-i dă niciun răspuns.

Soldatul îl adastă. Nu el, ci un ascuns care îi lasă duhul dus dincolo de moarte.

Un altul îi ia arma şi pleacă mai departe.

*

În aer plutea şi strigarea Spărgătorului de talgere: „Ionele, Ionelee...”

„Ionele.

Ionel ce.

Ajuns pe un deal, Spărgătorul de talgere părea că se liniştise. Nu recunoştea lumea din jur, dar se împăcase cu situaţia lui de străin în lume. În resemnarea lui nedureroasă era o consimţire mută, ca în faţa a ceva ireversibil, fatal. Dealul însuşi părea că ocupă o poziţie oblică faţă de el, şi pasagerul prin lume a încercat în câteva chipuri să-şi modifice poziţia – a lui, a dealului? – după care a renunţat, întorcându-se cu spatele la ceea ce-

ar *2 i* trebuit să fie poziţia ideală. Şi cursul văii păre* de r? schimbat. În vale, o foştii apă. Apa nu mai avea forţa să curgă nici înainte, nici înapoi, nici să revină din amintire. Omul a regăsit însă puterea de a relua acel cântec, din ce în ce mai stins. Acum parcă striga morţii.

Bogdania a încercat să forţeze în continuare opinia publică. După ciclul thanatic, a publicat şi un ciclu erotic de Parva, sub un titlu lung: *îţi scot cerceii, Te smulg cu rădăcini cu tot, Şezi pe genunchii mei*. Textele erau despărţite prin cifre romane şi purtau dedicaţia *Ad Pavam* (Păunei):

I

„Îţi scot cerceii mai întâi şi-i pun alături ia să ne vadă indirect cu ochii lor de ametist barbar.

Apoi colanul, şarpe lung, perfid, care de-ajuns ţi-a stat încolăcit pe gât să te sugrume.

Când sare cingătoarea, metalele mugesc; un ţipăt din viscere mă sfâşie-n auz, apoi tot ele tac, cătuşe calme, sfărmându-se pe jos.

Apoi ciorapii moi şi inutili.

Un deget leneş dă îndemn să mă îndrept întâi spre el, dar lasă, stinge luminarea.

Apoi volanul sau jacheta?

Grăbiţi sunt knii, ţine-i bine, până mă-ntorc. Nu-i încuiată uşa?!

Ce caraghios: eşti goală ca un fulger; care-a străpuns în două cerul ca să-l unească iar, în întuneric.

Ţi-e somn?

Eu dorm pe patul armei”.

II

„Te smulg cu rădăcini cu tot din mine, ca să te uit. Încep tăindu-mi singur braţul drept. Apoi conţinui mutilarea cu ochiul stâng. Mai greu fii-va-mi să-mi mântui respiraţia de tine, şi să te scot din sânge, strecurându-l

prin alambicul minţii, pic cu pic, purificându-l pân' la alb.

Sunt alb când isprăvesc.

Ce sânge voi mai vărsa în luptă?"

III

„Şezi pe genunchii mei, Păuna, ca să te legăn.

Sunt un profet bătrân; prefac timpul de mâine-n azi; timpul de ieri, într-un prezent incert, himeric. Nu-i legănare, amorţire este, căci gem fi scârţlie-ale mele gânduri şi chiar scheletul tău, în mine. L-auzi? Mi-a amorţit şi gura; n-am glas şi n-am silabe. Un fin nisip se tot prelinge lent să umple-un gol, ea să rămână golul sus, în minte, întorc clepsidra – nu-s nici sus, nici jos.

Şi nu-s definitiv. De ce mă cauţi?

Doar ploaia între noi. Placidă".

După război, Parva era singurul care-şi clama iubirea, într-o lume placidă.

Parva se juca de unul singur, post mortem, în limba lui Ovidiu şi Catul. Bogdania a publicat încă vreo câteva poeme, dintre care una – o prelucrare în latină a unui haiku, dintr-un clasic japonez, l-a scandalizat gr 7 l-isdei!:

— Ce să caute, în latină, un haiku japonez!" a respins el. „Ce să caute un japonez la Plevna!" a replicat Bogdania. Haiku-ul purta o dedicaţie lămuritoare: *Principi Nigata no Itu* (Prinţului Nigata no Itu), iar acest personaj, un colonel de la curtea din Tokyo, ajuns pe frontul balcanic, era cunoscut la Bucureşti, îl vizitase şi pe domnul Haşdeu, căruia îi dăruise aceeaşi poemă, aparţinând unui clasic nipon: Motoori Norinaga. În semn de omagiu şi ca suprem compliment, prinţul japonez îl comparase-atunci pe domnul Haşdeu cu Motoori Norinaga. O spusese expres: „Dumneavoastră sunteţi, prin amploarea cugetării şi prin multitudinea preocupărilor, unice într-un secol, un Motoori Norinaga". Acesta, se ştia, fusese un enciclopedist, poet şi filosof, poate tot atât de mare ca Dimitrie Cantemir al

Moldovei, cu care şi era contemporan. Domnul Haşdeu n-a fost însă suficient flatat, aştepta se veds mai mult. El l-a şi corectat, în glumă, pe oaspetele asta tic: „— Aş fi, dac-aţi fi spus: Motoori Norinaga este;, sper că ştiţi, un fel de Haşdeu al Japoniei”.

Acum avea în faţă poema lui Motoori Norinaga. tradusă de Parva în latină, şi era furios: i se furase jucăria.

— Tălmăceşte-o şi dumneata! l-a îndemnat Bogdania, ca să-l împace. Prelucreaz-o în elină sau în sanscrită!…

Îndemnul mai rău l-a aţâţat; Monstrul s-a concentrat în continuare asupra haiku-ului, care purta un titlu enigmatic-interogâtiv:

Quid cor de suo celat Yamato?

— Ei bine, să vedem, ce poartă-n inimă Yamato?

Poemul izbutea să fie, prin vigoare, frăgezime şi laconism, o definiţie a ţării de la Soare Răsare, antica Yamato, aşa cum o vedea Motoori Norinaga sau Lucreţiu Parva:

Quid corde suo celat Yamato Cum insularum choro infinito?

Cadenţem nimbis inter matutinis Silvatici cerasi florem.[22]

Ar fi trebuit să plouă cu mirări, să înflorească uimirile. Dar pământul şi sufletul erau sleite. După război, nu se mai mira nimeni de nimic.

Redeschiderea Camerelor a avut loc fără tărăboiul obişnuit. Preventiv, Brătianu a absentat de la parlament, era încă bolnav. A lipsit şi prinţul. Mesajul Alteţ-l Să către Corpurile legiuitoare a fost citit de Kogălniceanu, care acum reprezenta singur trinitatea politică, deşi îşi

---

22 Ce poartă-n inimă Yamato Cu infinitu-i cor-de insule ? Sclipind în nourii de zori,
O floare de cireş sălbatec.

avansase demisia la întoarcerea de la Berlin. Dar citirea mesajului de către conu Mihalache avea o limpede semnificaţie: prinţul voia să spună că aproba conduita ministrului său şi a guvernului, ministrul de externe la rându-i îşi exprima aprobarea pentru acţiunea prinţului, pe care o slujise, o mai slujea. Altfel de ce-ar fi citit chiar el mesajul?

Era ştiut, parlamentul intrase în vacanţă cu puţin timp înainte de începerea Congresului; parlamentul îşi relua lucrările după Congres, într-o altă lume, iar lumea – şi cea nouă şi cea veche – se întreba acum la redeschiderea lucrărilor: cum putuse intra în vacanţă un parlament taman în clipa în care în Europa se întâmpla un eveniment capital, când se puneau la cale hotărâri fundamentale pentru existenţa acelui for şi a ţării pe care forul o reprezenta? De e nu lucrase parlamentul zi şi noapte, în sesiune continuă, ca la cutremur? Răspunsul era clar, un purtător de cu în nu ezitase să-l ofere încă o dată publicuhv şi presei parlamentul intrase în vacanţă fiindcă aşa era normal în luna iulie parlamentul îşi suspenda în chip obişnuit lu-ări?. Cum ar fi putut absenta de la vacanţă parlamenta1 r mân? Ar fi însemnat să nu respecte propriul reguurr?"V>\ să înceteze de a meyi fi un chezaş al ordinii, să se exproprieze de funcţiunea sa, aceea de a garantalitatea. Iată, acum îşi reluase lucrările conform regulamentului anterior aprobat.

Cu vocea lui de stentor, Kogălniceanu s-a substituit pentru o clipă instanţei princiare, dând cuvintelor din mesaj o gravitate pe care n-ar fi avut-o în rostirea incoloră a Alteţei-Sale:

„Domnilor Senatori.

Domnilor Deputaţi.

Europa a primit România în familia statelor independente, înapoindu-i gurile Dunării şi întinzându-i

posesiunile până la Mare. Totodată îmă marele tribunal a chemat România la un dureros sacrificiu; la cedarea judeţelor noastre de peste Prut”.

Şi dregându-şi vocea pentru a lăsa răgaz adunării de a trece în registrul emoţiei:

„Nu există român, de la domn până la ultimul cetăţean, care să nu deplângă dezlipirea unei părţi din pământul strămoşesc...”

Parlamentul a ascultat în tăcere mesajul, care n-a fost spart cu aplauze precum în alte dăţi. Nu «-a auzit nici vociferarea „ultimului cetăţean” din tribuna publicului, care de obicei urla. Alteţa-Sa cerea în mesaj stăpânire de sine, sânge rece, privirea realităţii în faţă, cum şi o hotărâre „care să nu ne compromită prezentul, ba chiar să ne asigure viitorul”, cuvinte e; are s-au prelungit printr-o tăcere densă, după care s-a acordat pauză. Grupurile şi fracţiunile parlamentare au devenit volubile prin zgomotul scaunelor şi prin mişcarea de pe culoare şi din foaier, care nu s-a transformat însă în agitaţie, ca la sesiunile precedente. Echipa guvernamentală a rămas. În pauză ne loc, la banca ei, preocupată probabil de chestiunile curente. Conu Mihalache şi ceilalţi – Rosetti, Câmpineanu, Chiţu, Cernat – au schimbat saluturi discrete cu unii domni rămaşi în aulă, mai mult, domnul Rosetti nu s-a sfiit să coboare la parter şi să se întreţină câteva clipe cu un gazetar din partida albă. Destinul se rostise, spunea probabil domnul Rosetti, hotărârile Congresului de la Berlin fuseseră înmânate oficial guvernului, puteau fi consultate liber de oricine, de parlamentari şi de presă, deci asta era, peste orice supărări de moment. Domnul Rosetti a glumit, a făcut un semn sibilinic cu mâna – lasă, trece şi asta! –, după care a râs, iar râsul său a atras atenţia, acel râs a zburat peste sala goală până sub cupolă, rămânând acolo, speriat, ca un vrăbioi prizonier. Conu

Mihalache a privit o clipă în sus, spre vrăbioiul prizonier, frecându-şi barbişonul. Dintre toţi cei din echipa guvernamentală, el avea totuşi situaţia cea mai proastă, deşi n-o mărturisea. Dacă ţara, ca ţară, câştigase ceva important şi pierduse – urma a pierde ceva important, el ca cetăţean şi ca apropitar pierduse cel mai mult în timpul evenimentelor, în toată această vreme de risc şi sacrificii. Se spunea că ministrul. de externe ar fi urmat să-şi pună în vânzare faimoasa colecţie de artă, pentru acoperirea unor enorme datorii. Dacă providenţa n-ar fi intervenit cu o soluţie miraculoasă, conu Mihalache ar fi trebuit să pună la mezat şi biblioteca, o bibliotecă de asemeni faimoasă, pe câte se spunea, cuprinzând cărţi şi manuscrise rare. Ce-ar fi urmat să se întâmple cu aceste valori? O licitaţie publică, în ţară, nu însemna mare lucru, o licitaţie peste hotare, la Viena, Mâinich, Paris, l-ar fi expus pe ministru criticelor: de ce asemenea valori să părăsească patria? De ce aceste valori să nu fie oferite statului? Statul l-ar fi putut recompensa pe slujitorul său, dacă şi el, la rându-i, ar fi oferit colecţia în condiţii mai avantajoase, eventual pe datorie. Ideea se excludea totuşi, atâta timp cât conu Mihalache deţinea încă portofoliul de ministru. Să demisioneze mai întâi, să devină un simplu particular, abia apoi urmând a se aviza. Conu Mihalache ezita asupra soluţiei; până una alta, avea în buzunar şi oferta, şi demisia. Dacă albir ridicau glasul, imputându-i rezultatul adus de la Berlin, el ar fi fost gata să dea replica: „Ce-aţi sacrificat domniile voastre? Iată ce-am sacrificat eu!” şi să scoată din buzunar fie oferta, fie demisia.

N-a fost însă cazul. Atmosfera era calmă, fără obişnuitele convulsiuni. În pauză, la bufet, atmosfera a prins chiar a se dezmorţi, printre îmbucături, în clinchetul de furculiţe, pahare, ceşti, în schimbul de amabilităţi uzuale, în consemnările mute – da, e prezent şi domnul

cutare!, urmate de saluturi afabile, ca în tren sau ca pe o navă. Domnii deputaţi şi senatori se regăseau în fond pe coverta aceleiaşi nave, care din nou pornise în larg, deşi bărbatul de la timonă lipsea. Absenţa primului ministru nu părea să dea nelinişte pasagerilor, domnii deputaţi şi senatori se aflau cu toţii la bord, iar nava plutea bine merei. Pasagerii fumau, conversau, priveau, mâncau, ceva îi asigura că nava merge; ei simţeau că undeva în adâncime bat motoarele, drept care socoteau superfluu să comenteze mişcarea. Ei ar fi comentat, desigur, ar fi intrat în nelinişte, ar fi trăit panica, dacă mişcarea s-ar fi oprit brusc, fie şi o clipă.

— Mă întreb totuşi unde vom ajunge? a aruncat cineva, o figură anonimă.

Anonimul părea un ins venit de pe altă lume, întâmplător aflat la bord, un domn inocent, lipsit de orice orientare şi de orice instinct al clipei. Individul a insistat în a repeta întrebarea, nimeni nu i-a dat atenţie, el a perseverat, oprindu-se până la urmă în faţa unui personaj important, cu monoclu. Pe acesta l-a abordat altfel, cu un fel de panică:

— Coane Petrache, dumneata ce crezi, iar o să se pună pe tapet chestia ţărănească?

Conu Petrache i-a întors spatele – dispreţuia evident inocenţii, inocentul s-a îndreptat către altcineva, către conu Lascăr, pe care nimeni n-ar fi cutezat să-l deranjeze din mizantropie cu vreo întrebare oarecare.

— Coane Lascăr, dumneata ce zici? dar n-a mai aşteptat răspuns, a continuat de unul singur: Mă tem că iar se va pune pe tapet chestia ţărănească, la fel ca la 64, şi-atunci ce facem, ne întoarcem de unde-am plecat?

Întrebarea a provocat un început de iritaţie, cineva a lăsat furculiţa şi a răspuns vehement, cu adresă către guvern:

— Nu ne întoarcem, domnule! Şi net: Chestia ţărănească, dacă se va rezolvi, se va rezolvi în fracţii, s-o ştii dumneata de la mine!

— Şi chestia evreiască? a mai întrebat inocentul, dar cei prezenţi n-au catadicsit să acorde vreun interes acestei întrebări, fiind de presupus că „chestia evreiască” se va rezolva tot „în fracţii”, prin consens, ca şi „chestia ţărănească”.

Câţiva domni au aprobat, dând din cap, cu bucăţelele în gură. Inocentul s-a mişcat nesigur pe aceeaşi punte în balans, printre domnii cu ceşti şi pahare în mâini, privind întrebător tie la unul la altul. A mai făcut un pas şi s-a oprit. A pus pe o consolă ceaşca proprie, pentru mai multă siguranţă, apoi s-a adresat din nou colegilor de voiaj, de fapt a meditat de unul singur:

— Fiindcă dacă chestia ovreiască suntem siliţi să o rezolvăm, căci ne somează Europa, chestia ţărănească, e pur a noastră, internă, şi-atunci mă întreb de ce s-o rezolvăm? Ne obligă cineva?

Nu s-a dat atenţie nici acestei idei care era la mintea cocoşului, nava plutea liniştit mai departe, domnii senatori şi deputaţi încă nu-şi isprăviseră apetitivele. Individul s-a împiedicat într-un şervet de olandă, scăpat din mâna cuiva, s-a oprit în faţa corpului alb, a privit după un chelner, s-a aplecat apoi, a cules şervetul, l-a depus pe o măsuţă, la întâmplare, peste nişte farfurii. Ar i trebuit totuşi ca cineva să consemne scandalul – iată până unde s-a ajuns, dacă-ţi scapă şerveţelul din mâini n-are cine să ţi-l ridice!, dar frumoasa fabulă a rămas neobservată, domnul s-a şters pe degete cu batista, a mai privit o dată în jur, căutând o aprobare, apoi a băut apă. După care a mai spus:

— E bine totuşi. Şi lunecând brusc în amintiri: În 1812, parcă văd şi azi, când s-au retras de la noi armatele ţarului Alexandru întâiul, Valahia a fost obligată să le pună

ruşilor la dispoziţie, pentru transporturi, douăzeci şi cinci de mii de care. Ce corvoadă, închipuiţi-vă. Peste o sută de mii de animale, plus oamenii de dârvală... Convoaiele de care trebuiau să pornească tocmai de la Belgrad, să se ducă adică tocmai la Belgrad, să încarce acolo poverile – muniţii, arme, bagaje, iar apoi să se întoarcă la drum de-a lungul ţărilor române, până la Nistru. Ce grozăvie... Era vară, călduri toride, fusese un an de secetă, ca şi azi, lanurile erau nesecerate şi în acel an nesecerate au rămas. Şi revenindu-şi Acu totuşi e bine. Armatele ţarului Alexandru al Doilea se retrag pe drumul de fier, cu vagoanele, sau pedestru, conduse de la spate până la frontieră de armata ţării. Deşi lanurile au rămas nesecerate, până azi. Atunci, la plecare, ne-au luat toată Basarabia. Acu ne iau doar trei judeţe. E bine...

Într-un colţ se discuta cu glas potolit despre „remedii” şi „paleative”, persoanele antrenate în dezbatere nu se puseseră de acord dacă un „paleativ” poate fi „remediu”, dacă remediul însuşi nu e un paleativ, dar n-au insistat. În plan medical, spusese cineva, chestiunea revenea nu pacientului ci medicului!, în plan politic, a mai spus aceeaşi persoană, chestiunea revenea guvernului. Să găsească guvernul remedii, fără a recurge la paleative! Adiacent s-a pus şi chestiunea stării sănătăţii premierului.

— Nu ştiţi, s-o fi restabilit domnu’ Brătianu?

Nu s-a mai insinuat, ca în alte dăţiycă domnul Brătianu ar lipsi strategic de la parlament. De ce-ar fi lipsit, când nici prezenţa şi nici absenţa sa nu mai putea schimba lucrurile? Ce carte imprevizibilă ar mai fi putut scoate din mânecă domnu’ Brătianu? Dar nu, premierul era siguraminte bolnav. Nu se putea pune, în aceste condiţii, problema unor remanieri în echipa guvernamentală. Chiar prinţul, se spunea, ar fi avansat ideea menţinerii echipei, printr-o formulare care a calmat

pentru moment opoziţia.: „prezenţa stângii la guvern în acest moment e un noroc: pentru reforme mari şi pentru rezolvarea chestiunilor nepopulare trebuie ales tocmai partidul popular!” Ambele chestiuni, şi „chestia ţărănească” şi „chestia evreiască” erau nepopulare, şi atunci de ce să nu le rezolve partidul roşu?

Dar în incinta bufetului a apărut un băieţel ca de doisprezece ani, curat îmbrăcat şi distins. Băieţelul, cu şapca de licean în mâini, căuta pe cineva şi a întrebat politicos pe domnii de lângă uşă:

— Vă rog frumos, domnul Carada se află cumva pe aici?

Domnul Carada nu era la parlament, nici în aulă şi nici la bufet, lucra probabil pentru premier dar cineva a recunoscut în acel băieţaş pe fiul premierului:

— Ionel, dumneata?! Ce face tata?

Ionel a spus ce ştia – tata face proiecte!, a dat să se retragă, domnul Carada nu era de găsit, băieţaşul a salutat în stânga şi-n dreapta, ca un familiar al parlamentului, dar i-a ieşit în cale inocentul.

— Ionel, mata eşti? Cât ai crescut, doamne, era să nu te mai recunosc. Şi încă şi mai entuziasmat: Doamne, cum semeni cu tata şi cu tata mare!…

Băieţaşul tăcea fâstâcit, inocentul l-a mângâiat pe obraz:

— Dacă-ţi laşi barbă, eşti leit Brătianu. Apoi către persoanele din jur: Cum trece timpul…

Timpul trecuse vijelios, deşi unora li se părea că războiul suspendase timpul. Dar aprozii au sunat reluarea lucrărilor. Un clănţău deja urcase la tribună, repezindu-şi mâinile şi glasul spre aula plină ochi, mai înainte ca domnul C.A. Rosetti să anunţe deschiderea dezbaterii, prin câteva bătăi cu creionul în clopoţel. Prezidentul Camerei nu apucase să-i dea cuvântul, dar n-a fost surprins, s-a

asigurat mai întâi – consultând lista vorbitorilor – că acel domn este înscris la cuvânt. Era. Deci putea continua. Şi domnul a continuat:

— Domnilor, sunt cestiuni arzătoare la ordinea zilei. Plus cestiunile restante!...

Se revenise deci la clipa „cestiunilor arzătoare”. Plus cestiunile restante. Lumea din aulă a respirat uşurată. Parlamentul român revenise la normal.

Un eveniment despre care gazetele n-au scris, pasămite fiindcă acesta nu se însera în ordinea mare, a fost întâlnirea prinţului cu veteranii de război dintr-un sat de câmpie, aproape de Olteniţa, o aşezare nouă, întemeiată de la o zi la alta, care primise printr-un decret al guvernului un nume surprinzător: Curcani, Veniseră şi câteva trăsuri cu domni şi doamne de la oraş; domnii erau încântaţi că „problema ţărănească” începuse să se rezolve „în fracţii**, doamnele veniseră să vadă. cum se ară. Cei cu aratul stăteau la margine, posomorâţi şi-i sumbri, înşiraţi lângă plugurile lor, ca lângă tunuri. Ei concentrau totuşi întreaga curiozitate a lumii distinse, dar şi a satelor năvălite cu mic cu mare să-i privească pe împroprietăriţi şi să se mire. Lăsând la o parte trăsura, o persoană venită cu întârziere s-a interesat unde se ţine slujba, a căutat cu ochii prapurii, icoanele, preoţii, foarte neliniştit.

Zi de duminică, dar satele nu se strânseseră în jurul bisericilor şi-n cimitire, cum ar fi fost firesc, dăduseră buzna pe locul golla Curcani. Noua aşezare n-avea case, nici garduri, nici uliţe, n-avea nici fântâni, nici biserică, nici cimitir. Era un pământ pustiu, parte dintr-o mare moşie a statului, luată prin decret din mâna stăpânului abstract şi dată în stăpânirea ţăranilor, ca fiinţe vii, doar opt sute din cei lăsaţi la vatră. „Ne dase nume de curcani / un hâtru bun de glume, / Noi am schimbat lângă Balcani / porecla în renume. „Domnul Alecsandri lansaise acest

nume – emblemă încă din primăvară, prin poema sa „Peneş Curcanul**, faimoasă şi-n armată, şi-n lumea civilă, dar şi la parada finală, când flăcăii întorşi din război – „Toţi dorobanţi, toţi căciulari, / Români de viţă veche, / Purtând opinci, suman, iţari / Şi cuşma pe-o ureche” – bătuseră pasul prin faţa Măriei-Sale, probându-şi încă o dată ardoarea în trecerea lor pe sub Arcul de triumf. Acum porecla atribuită pe front dorobanţilor devenise un toponimic, nume de comună, la Dunăre. Da, avea să se oficieze şi o slujbă, aici la Curcani, o slujbă pentru morţi şi o slujbă de întemeiere, o sfeştanie. Acel domn care venise pentru slujbă putea fi liniştit. Se şi adusese un altar portativ, ca pe front, cum şi un clopot mic, atârnat într-o clopotniţă mobilă, cărată de doi oameni. Un preot militar, purtând pe patrafir *Crucea trecerii Dunării*, trebuia să sfinţească vatra comunei, să împrăştie în văzduh fumul de tămâie şi să stropească cu aiazmă ţărâna. Era de mirare cum avea să se întemeieze un sat într-o pustie, ca-n pampasuri, unde pământul e virgin, unde nimeni nu bătuse un ţăruş, şi tocmai de aceea lume adunată de la mari depărtări se înghesuise să vadă. S-a auzit şi vocea prefectului, mustrătoare, căinătoare, cicălitoare:

— Mă, oameni buni, nu vă îmbulziţi aşa, ca la urs. Acuşi vine Măria-Sa, rămâneţi la distanţă!…

Măria-Sa a sosit într-o trăsură neagră, protejat de o escortă restrânsă. Era în mică ţinută, în uniforma-i de tunar, purta la piept, la fel ca şi ţăranii, *Crucea trecerii Dunării*. L-a indispus pe moment îmbulzeala, aerul de târg săptămânal sau de bâlci, colbul stârnit de miile de oameni, de roţile carelor, de copitele animalelor. Era totuşi altceva decât atmosfera de tabără militară, ştiută de pe front, aici se strivea o mulţime fără ordine, deşi o anume ordine se făcea simţită, ordinea emoţiei, ceva la limita dintre paralizie şi dezlănţuire, ordinea uritei mase umane

posedată de un miraj, hotărâtă să treacă într-o altă soartă, numai în vechea soartă nu. Momentul trecerii Dunării fusese, ca emoţie, un simplu episod festiv pe lângă tensiunea de aici, o aşteptare încordată, care făcea să zbârnâie aerul.

Pe prinţ îl însoţea Cernat, încă ministru de război, şi reîntâlnirea generalului cu foştii subordonaţi, redeveniţi ţărani-ţărani, a introdus încă un element de emoţie. În Cernat a zvâcnit imboldul de a prelua comanda, ca pe front, când venea în inspecţie Măria-Sa, şi de a reintroduce el însuşi ordinea. „Mă, voi unde vă aflaţi? îi venea să strige. Ia rânduiţi-vă pe arme, pe regimente!” Nu mai putea porunci, simţea că nu l-ar fi ascultat nimeni, în îmbulzeala ţărănească domnea altă lege, şi generalul şi-a rechemat cumpătarea. Era o altfel de masă, o gloată. Tot ceea ce a izbutit să facă acea uriaşă gloată, la sosirea prinţului, a fost să se descopere, să tacă, fără alt îndemn. S-au auzit totuşi şi câteva strigăte de „ura” şi un „vivat” exuberant, apoi din nou vocea prefectului, care se aţinea ca la oi:

— Faceţi loc, faceţi loc, oameni buni, şi rămâneţi la distanţă. Mă, nu vă îmbulziţi aşa!...

Cernat nu-şi putea domoli iritarea: nu aşa arăta o mulţime în uniformă, nu aşa arătaseră aceiaşi oameni cu o săptămână înainte, în dimineaţa paradei, când, perfect aliniaţi şi cu pieptul bombat, priveau ţintă în ochii comandantului lor şi erau gata la un semn. Pe prefect, cel mai mare peste mulţime, nu-i băga nimeni în seamă, reprezentantul guvernului ajunsese acum să se roage:

— Mă, oameni buni, faceţi loc: „vă rog.

Totuşi prinţul a fost primit cu pâine şi sare, înfăţişate de-un uncheş, pe-un ştergar.

— Măria ta, a vorbit uncheşul, azi te primim cu pâine din calicie şi cu sare vânătă. Da la anul când o fi să mai vii

pe la noi, la Curcani, te-om primi eu pâine din prisos şi cu sare curată. Că de azi înainte gata, ni s-a sărat inima.

— Ce-a spus, ce-a spus? s-au auzit voci.

Prefectul era opărit, una îl învăţase el pe bătrân să spună, şi alta debitase uncheşul, dar presa lipsea şi declaraţia buclucaşă n-a fost consemnată. Gustând din pâine, după ce-a pudrat-o cu sare, prinţul a făcut figură seacă, pasămite ambele erau amare. Nu s-a auzit ce-a răspuns Măria-Sa, cuvintele i-au fost înecate în acordurile fanfarei unui regiment de roşiori, deşi în Monitorul Oficial cuvântul prinţului s-a putut citi în întregime:

„Sunt fericit de a putea fi astăzi naşul întâii comune a însurăţeilor, care trebuie să poarte numele de Curcani… Vouă, noilor proprietari, vă urez fericire în această comună, înfiinţată prin aplicarea legii. Faceţi ca, prin munca voastră, ea să prospere!”…

Nu se admisese armată la ceremonie, dar se adusese o fanfară şi, peste fanfară, au răzbit din nou strigătele de vivat şi ura ale domnilor de la oraş, care au acoperit cuvintele oficiale, inclusiv acel „Să trăiţi!” din final.

A urmat slujba, inaugurată printr-un incident: „În cădelniţa, preotului care a început printr-un foarte sonor „Doamne miluieşte!”, lipsea tămâia. Cărbunii ardeau, dar fumul binemirositor nu ieşea şi nu se vedea. Oficiantul în odăjdii a întrerupt rugăciunea, s-a întors către dascăl şi l-a întrebat mânios:

— Costache, n-ai pus tămâie?!

— Ba da, părinte, s-a apărat Costac He, am pus-o în cădelniţă.

— Caută-te bine în buzunare, precis n-ai pus tămâie! Şi-i către asistenţă: Un moment, domnilor, începem imediat!

Cernat a ieşit din poziţia înţepenită, aşa ceva, pe front, nu s-ar fi putut întâmpla – un popă care să vină la

slujbă fără tămâie!, un asemenea scandal nu se putea produce decât în societatea civilă, civilii reintraseră în arenăi cu popi cu tot, readucând în lume haosul. Generalul n-a mai putut privi cum popa şi dascălul căutau pe jos boabele de tămâie, scuzându-se când unul, când celălalt cu aceleaşi vorbe; „Un moment, domnilor!”

Momentul penibil a trecut, în sfârşit, slujba s-a reluat prin acelaşi „Doamne miliutieşte”, fumul tămâiei suia acum liber spre cer, nu era vânt, vorbele preotului se auzeau limpede, prinţul părea absorbit în acele cuvinte. Partea gravă a ceremoniei o trăia doar Măria-Sa şi ţăranii. Când s-a rostit „Tatăl nostru”, mulţimea a îngenuncheat, iar prinţul, a repetat rugăciunea vorbă cu vorbă, ca pentru sine. Un vaiet involuntar s-a auzit doar în clipa când preotul, cu glas înalt, a invocat pâinea. Unele persoane din asistenţă au întors capul în direcţia din care venise acel vaiet, cineva gemuse sub junghiul rugăciunii, dar mulţimea a rămas nemişcată, cu fruntea la pământ. Adunarea de oameni îngenuncheaţi – bărbaţi, bătrâni, femei, copii – a rostit în cor cuvintele sacramentale:

„… pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi…”

În picioare rămăseseră doar animalele – caii şi boii de la pluguri, iar lângă altarul portativ, prinţul, generalul Cernat, prefectul, domnii şi doamnele de la oraş. Generalul ministru s-a închinat cu evlavie, rugându-se pentru toţi cei de faţă şi din viitor, ca să-i învrednicească Domnul măcar de-aici înainte cu pâinea cea de toate zilele. Redresându-se apoi şi reluându-şi încruntarea, Cernat nu s-a putut stăpâni să nu trimită un gând zburlit către lumea oficială, compusă majoritar din târgoveţi. „Cum îşi închipuie aceşti domni că se poate menţine o armată înjghebată numai din flămânzi?” Şi încă şi mai zburlit, adresându-li-se direct: „Aţi strâns-o ca la foc, aţi înarmat-o cu ce-a dat Dumnezeu,

dar mâine? Mâine pe unde veţi scoate cămaşa, domnilor?!” Generalul a trimis însă un gând aspru şi către foştii subordonaţi: „Lasă că nici cu voi nu mi-e ruşine. Una, două, pământul! Una, două, jalbă, cerere de permisie, ieşire colectivă la raport, că stă pământul nearat, necosit, necules, nesemănat. Păi când e război e război, fraţilor, şi alergi la război chiar dacă crapă pământul!” Şi mustrător: „Uitaţi-vă şi voi bum fac războaiele nemţii, câtă disciplină, cât elan!” Stând de-a stânga prinţului, la un pas. În urmă, Cernat l-a privit cu sfielnic respect pe omul ce-i condusese pe români în luptă, recunoscându-şi încă o dată infirmitatea de a nu fi ca el – rece, sever, exact, german. „Da, şi-a mai spus Cernat, potrivindu-şi chipiul în clipa în care slujba s-a isprăvit, românii nu sunt nemţi”.

După slujbă, a venit rândul prefectului să-şi rostească alocuţiunea. Acesta a tuşit mai întâi şi a băut apă, ca la bara Camerei, apoi s-a avântat – lung, lăcrimos, gongoric. A refăcut întreaga istorie a războiului – pentru cine? prinţul, Cernat, ţăranii fuseseră pe front şi o ştiau!, dar nu s-a mulţumit, s-a aruncat şi într-un excurs politic – chestiunea agrară de la 1864 încoace!, dar nu s-a mulţumit nici cu atât, a mers şi mai înapoi, s-a avântat şi într-un nemărginit expozeu de istorie naţională, înotând tot mai ostenit din erou în erou, din bătălie în bătălie până spre epoca năvălirilor, dar nu s-a oprit, Cernat şi-a pierdut din nou calmul, a aruncat printre dinţi: „Ăsta nu se opreşte până n-ajunge la Traian şi Decebal”. Generalul nu s-a abţinut să nu i-o zică în gând: „Domnule, nu aşa se procedează când te afli în faţa unei mulţimi. Un discurs nu trebuie să difere de-un ordin de zi. Trebuie să fie, adică, scurt, concis, sever, precis!” Încă o dată se vădea că românii nu erau nemţi şi că ordinea militară jinduită de prinţ n-avea sorţi de izbândă. Din contra se generalizase dezordinea şi verbiajul, introduse întâi la parlament,

extinse acum şi la prefecturi, urmând a ajunge în curând până la comune. Chiar Brătianu i-o spusese generalului, într-o clipă de furie: „Domnule, la noi n-are cine-ţi bate un cui. Toţi ţin discursuri”. Generalul l-a întrebat în şoaptă pe ofiţerul aghiotant din stânga sa:

— Pe unde-a ajuns?

— E pe la goţi. Nu mai e mult!

Deci mai era de răbdat. Pe front, când era silit să îndure asemenea ceremonii, în timpul unor discursuri interminabile, Cernat se lăsa istovit în şa şi moţăia pe cal. Acum generalul nu moţăia, se afla pe sol nu pe cal şi se gândea la cui. Căci, à-propos de cui, premierul o păţise şi el chiar în timpul campaniei, dar altfel. Generalul l-a mai întrebat o dată pe ofiţerul aghiotant:

— Pe unde-i acum?

— Pe la retragerea aureliană.

Avea deci timp să-şi reamintească povestea: premierul se afla în inspecţie, undeva prin zona frontului, şi vrând să-şi atârne pardesiul într-o cameră goală, unde fusese găzduit, domnul Brătianu, intrigat de absenţa cuierului, i-ar fi spus unui slujbaş al locului: „Ştii să baţi un cui?” „Da, domnule prim-ministru!” „Ai un cui?” „Cum să nu, domnule prim-ministru, poftim!” şi individul, în loc să bată cuiul, s-a avântat să-i explice premierului de unde provenise acel cui, cu câte dificultăţi îl dobândise, să-i ţină adică un discurs. Clocotind, Brătianu a repetat întrebarea: Ştii să-l baţi?” „Cum să nu, domnule prim-ministru!” l-a asigurat individul, gata să intre în alte explicaţii. Premierul nu i-a spus: „Bate-l!”, cu nervi, cum ar fi fost normal – acel cui ar fi trebuit bătut înainte de sosirea înaltului oaspete! – i-a spus altceva: „Atunci să-l baţi când ţi-oi spune eu!”, după care a plecat furios. S-a dus mai departe, valvârtej, lăsându-l acolo pe acel limbut, cu cuiul în mână, unde stătea probabil şi acum, aşteptând ordinul de a-l bate.

Ofiţerii care-i povestiseră lui Cernat anecdota o comentau în chip diferit: „Eu l-aş decora, a spus unul cu admiraţie. Acel om stă şi azi la datorie, cu cuiul în mână, aşteptându-l pe premier, care nu i-a dat pe loc repaus. Iată, domnilor, proba că avan şi noi nemţi!” „Aş, a respins altcineva, cretini se găsesc la toate neamurile”.

Dar discursul prefectului nu se isprăvise încă. Cernat a întrebat, furios:

— Pe unde mai e?

— A ajuns la gali.

— La gali? I

Prefectul îi invocase şi pe gali, trecuse deci şi-n Occidentul antic, în epoca lui Caesar. Voia să-l scoată probabil pe prinţ un Iulius Caesar. Trebuia scos grabnic cuiul, nu mai era, timp de pierdut, Doamne fereşte, şi-a spus Cernat, ca un asemenea discurs să se instituie în România ca model. Dar n-a fost nevoie să intervină. Discursul s-a isprăvit patetic, printr-o adresare către ţărani, printr-o formulă a domnului Alecsandri;

„Voi aţi schimbat lângă Balcani / Porecla în renume”.

A urmat o rumoare de glasuri, apoi o tăcere încremenită, ca şi cum mulţimii i-ar fi stat inima în loc. Se citeau decretele princiare de împroprietărire.

Primul nume strigat, la Curcani, Petrache Gheorghe, a căzut ca un fulger. Veteranul s-a desprins de lângă plug şi a păşit până în faţa Măriei-Sale. Cei ai lui, rămaşi lângă vite, îngenuncheaseră. Au rămas acolo, una cu pământul, până când prinţul Carol, înmânându-i tânărului decretul, i-a spus în auzul întregii omeniri de pe câmpie:

— Acest act nu-l poate rupe nimeni niciodată. Pământul vă aparţine în veci.

Nu s-a mai strigat ura. Cei şase de lângă vite rămăseseră lipiţi ţarinei, cu frică. Un vecin de grup, un şugubăţ, i-a îndemnat totuşi să se ridice, iar lumea i-a auzit

glasul şi s-a întors către cei şase care s-au redresat, treziţi, ca dintr-un somn;

— Hai, sculaţi-vă, de-acu aveţi pământ. Şi ghiontindu-i: Hai, mă, puturoşilor!…

Lumea a râs la această alintare, hohotele au adus un început de destindere, cei şase nu s-au supărat, dar nu ştiau ce să facă, stăteau zăpăciţi şi prostiţi, în văzul omenirii, uitându-se unii la alţii, uitându-se la acea hârtie strânsă sul, pe care veteranul o vârâse în sân. Un copil ca de şase ani a dat s-o apuce, tatăl l-a izbit peste mână cu o mutră cruntă:

— Să nu pui mâna pe ea că te omor! a urlat el, gata de crimă.

Şi din nou s-a râ3, dar printre dinţi, se simţea că nu va fi de glumit cu acel om, care, deşi nui) ause, era pus pe bătaie.

— Ce ai, mă, cu copilul, de ce dai în el, prostule?!

„Prostul” rânjea, ţinând sulul la piept, la piele, privind urât la cei din jur, ca un dulău încolţit.

— Mă, i-a strigat o muiere, ţie nu ţi-e milă?

Nu-i era milă. Nici lui, nici celorlalţi care au urmat după el, care reveneau la ai lor cu sulurile în mâini sau în sân, cu figuri crâncene, dar şi mândre. Ei toţi aşteptau încă ceva, nu se ştie ce, iar aşteptarea îi aţâţa, mai voiau ceva, nu se ştie ce, hârtiile purtate în sân li se păreau prea uşoare. Tolmai în acest moment, un negustoraş, căţărat pe scaunul unei trăsuri, a strigat spre mulţime:

— Atenţiune, atenţiune, decretele de împroprietărire se pun în rame, sub sticlă, şi se atârnă în casă, pe peretele de răsărit, la icoană. Şi arătându-şi marfa: Aveţi aici ramele gata pregătite, domnilor!

Deci lipseau ramele! Câţiva ambulanţi aveau deja pregătite ramele pentru decrete, care trebuiau încadrate şi atârnate la icoane, spre răsărit. Felul cum negustorul se

adresase noilor stăpâni de pământ, nu cu „bă” ci cu „domnilor a dat încredere. Câţiva posesori de decrete sau şi grăbit să cumpere rame, dar s-au repezit şi alţii, cei fără decrete, care cumpărau rame goale cu sutele. Preţul ramelor creştea, apăruseră şi câteva rame cu scoici, foarte scumpe.

— Astea la ce-s bune?

— Sunt mai frumoase, atrag atenţiunea. Au alt aspect.

Împărţirea decretelor încă mai continua, dar tulburarea sporea. Un alt individ, un slujbaş de la prefecturii, a strigat peste omenire, cu voce spartă:

— Toţi cei care au primit decretele trec la dreapta, în partea cealaltă, dincolo!

S-a iscat învălmăşeală. Absurdul ordin a provocat dezordinea. Împroprietăriţii s-au rupt de la locurile lor, au început să treacă la dreapta, cu vite, pluguri, bătrâni, femei, copii, punând în destrămare mulţimea, care s-a rupt în două.

— Unde-i duc, domnule, ce fac cu ei?

— Şi cu noi ce fac, oameni buni?

Strigătul a pus mulţimea în fierbere, au ţâşnit nişte înjurături, nişte aşchii de mânie. Un oficial a încercat să astâmpere vocile, tot rugându-se de oameni.

Ca să acopere turăultul de glasuri, să potolească spiritele, a pornit din nou fanfara. Cânta un marş patetic, „Ultima noapte a lui Mihai Viteazul”, pe versurile lui Bolintineanu. A intervenit şi un «or de copii – fuseseră aduse şi câteva coruri şcolare „şi versurile sublimului poet s-au auzit distinct, vorbă cu vorbă:

„Ca un glob de aur, luna strălucea, şi pe-o vale verde, oştile dormea...”

Nu dormea nicio oaste, tumultul creştea peste fanfară şi cor, deşi corul îndemna la chibzuinţă şi calm:

„Iar pe-un vârf de munte stă Mihai la masă.

Şi pe dalba-i mână, fruntea lui se lasă…”

— Nu ne lăsaţi aici! urlau disperaţii. Vrem pământ!… Cernat citise, această strigare în jalbele soldaţilor, acum o auzea. O auzea oare şi Vodă Carol? Prinţul era rece, abstract, pogorâse brutal din sublimul istoriei pe pământ, dar încă nu voia să atingă pământul. Măria-Sa nu vedea încă ţăranii, vedea în faţa ochilor soldaţi. Încă nu se isprăvise împărţirea decretelor, dar corul şi fanfara continuau:

„Nu vă doresc viaţă, căpitanii mei. Dimpotrivă, moarte, iată ce vă cel!”

— Isprăviţi odată! a strigat şi prefectu! Să Facă fanfara!…

A tăcut fanfara. Au amuţit şi corurile. Se strma: u scum ultimele nume din pomelnicul împroprietăriţilor:

— Vlad Vasile… Toma Nicolae… Gheorghie, i e

Un alt oficial, din asistenţă, nemulţumit de fel” cum se desfăşura mişcarea absurdă, a avansat un alt cu mult mai adaivat:

— De ce nu-i duc, domnule, la stânga?! Era cu r. ulr mai aspectuos.

Cernat s-a rupt din suita prinţului şi s-a dus calmeze mulţimea. Şi-a recăpătat, păşind spre hărmălaie; aerul marţial de pe front.

— Hei, a urlat, cu cine vorbesc eu aici faţă sergenţii.

Au ieşit în faţă sergenţii. Au făcut drepţi, rămânând smirnă. Lumea amuţise. Cernat s-a îmbunat în>a, i s-a muiat glasul de cum i-a văzut.

— Ce-i cu voi, băieţi?

— Domnule general, a început unul cu lacrimi în glas, vrem şi noi să trecem dincolo…

— Şi noi făcurăm războiul, a adăugat altul. De ce numai ei?

Generalul n-a apucat să-i răspundă, să-şi zburlească mustaţa, să strige „stânga-mprejur!”, un altul, un obra „nic, l-a înfruntat pe ministru:

— Câte războaie trebuie să dăm, domnule general, ca să luăm în stăpânire pământul?

Cernat a redevenit marţial. L-a privit pe obraznic, i-a văzut decoraţiile, şi-a răsucit cu nervi mustaţa, apoi l-a întrebat:

— De unde eşti tu, mă, urâtule?

— Din Calafat, a răspuns omul.

— Şi tu?

— Din Vlaşca.

— Şi tu?

— De peste munţi, din Ardeal.

— Şi cum de-aţi venit până aici?

„Urâţii” n-au răspuns, se codeau. A aruncat răspunsul cineva din spate, vreun rezervist care nu se astâmpăra:

— Au venit şi ei să vază minunea…

Se vedea într-adevăr minunea. Începuse aratul. Cânta fanfara. Domnul prefect dăduse semnalul aplauzelor.

Guvernul nu cedase Rusiei Basarabia de sud decât *pro forma*, Brătianu o spusese clar: „N-am pământ de dat!” „Bine, dar clauza tratatului?” Asta nu mă priveşte, clauza cedării nu afectează moralmente statul român”. Şi mai apoi, cu tonul cel mai banal cu putinţă: „S-o cedeze prefecţii (prefecţii celor trei judeţe), eu unul habar n-am”. Sofistica aceasta voia să spună nu că Brătianu îşi spăla mâinile, ci că e dispus să joace pe cartea acesttui pământ până-n pânzele albe. Brătianu lăsa să se înţeleagă că guvernul se supune dispoziţiilor tratatului, nu însă şi ţara. Guvernele sunt provizorii, declarase el, vin şi pleacă, o eroare la care consimte un guvern, oricare guvern, nu poate să afecteze soarta unui neam, a oricărui neam, care

are dreptatea lui.

Dispoziţia de a nu se face nicio ceremonie oficială predare/primire a ajuns până jos la prefecţii celor trei judeţe, Cahul, Ismail şi Bolgrad, aceşti oameni fiind puşi în situaţia incomodă de a preda nişte hârtii şi nişte birouri succesorilor, nu în numele statului ci sub titiu personal, ce la o simplă schimbare de prefecţi. Statul rămânea, voia să spună Brătianu. Parlamentul fusese de asemeni invitat, peste tulburările opoziţiei, să nu facă nicio zarvă: undeva, în răsărit, într-un ungher de provincie, se petrecea un schimb de sigilii. Dar cei născuţi acolo, cei care aveau să se nască – sugera Brătianu – erau şi rămâneau români. Nimic mai simplu pentru ei decât să-şi menţină identitatea, chiar sub noul sigiliu, pentru ca mai apoi, la clipa potrivită, să se declare ceea ce sunt, ceea ce erau: români.

Aceeaşi dispoziţie – cedarea fără cedare – a creat însă derută în armată, unde ordinele nu suportau echivocul. Armata acţiona ca un mecanism al spaţiului şi timpului întrupat într-o singură alcătuire: trupa. Până unde înainta trupa, până la care frontieră? Dilema a trecut întreagă în locotenentul Arghir. Acesta primise ordin strict: „Arghir dragă, îi conduci pe musafiri până la frontieră!” Dar care frontieră, când guvernul nu acceptase noua frontieră? Deci vechea frontieră! Astfel stând lucrurile, Arghir îi urmărea pe cei în retragere de pe frontul balcanic pe drumul către vechea frontieră: Nistrul. Intervenea şi-un element emoţional, care sporea încordarea: Arghir nu văzuse Nistrul. Învăţase despre această apă la şcoală, apoi la şcoala militară, dar n-o văzuse cu ochii lui. „Măcar acuma, până se duc, până nu intră!” şi-a spus Arghir, foarte zorit, cu gândul să suspende popasurile sau să le reducă, dacă se poate, la câteva simple opriri.

Sub semnul acestei grabe şi a incertitudinii dramatice a stat şi discuţia locotenentului cu prefectul de

Cahul, care se pregătea să părăsească scaunul:

— Unde mergeţi, domnule locotenent, încotro?

— La frontieră.

— Care frontieră?

— Frontiera noastră, doar se ştie.

— Păi azi e înapoi. În spate, nu în faţă!

Derută. Fiecare trăgea în altă parte.

— Eu am ordin să merg înainte! a spus locotenentul, ca în ddiir. Eu n-am văzut Nistrul.

În grabă, Arghir l-a abandonat pe prefect, care, tot în grabă, părăsind şi el biroul, şi-a uitat în cuier pălăria.

A făcut drumul, până la Prut, pe jos şi cu capul gol. A mers lent, ca la mort, în urma trăsurii cu hârţoage, care-l preceda. Abia ajuns dincolo şi-a amintit de pălărie, dar nu s-a ma întors. Avea în mână şi ştampila judeţului, pe care a pus-o în buzunar. Şi-a promis să revină, ca să-şi reia pălăria, altă dată.

Îl lăsase în scaun pe subprefect.

Între chestiunile rămase restante, după paradă, Brătianu soluţionase cu totul altfel, dar cu totul altfel decât se aştepta lumea, şi chestiunea Dobrogei, un pământ care revenea României, prin acelaşi tratat de la Berlin. Guvernul primise reîntregirea teritorială spre sud, dar nu ca o compensaţie pentru pierderea de la est, nici ca simplă despăgubire de război, ci drept ceea ce era: un pământ cuvenit, o reîntoarcere a românilor pe fruntaria lui Mircea. Ideea fusese însă cu mult mai tranşant exprimată de opoziţie, chiar în coloanele gazetei „Timpul”: „Nu dau un singur tătar din Dobrogea, scrisese Domnul de la „Timpul”, pe toată şleahta liberală, în frunte cu onor domnul Brătianu”. Domnul Brătianu îşi freca de data aste mâinile, ignorând că fusese ridicat la rang de căpetenie de şleahtă, pus în cumpănă de către Domnul de la „Timpul” nu cu toţi tătarii din Dobrogea, ci cu un singur tătar.

Primul ministru poruncise ca intrarea în Dobrogea să se facă cu onoruri militare, în prelungirea paradei finale, ba chiar cu şi mai mare amploare decât parada de la Bucureşti. S-au adus pentru aceasta la Dunăre trupe proaspete, punctul de concentrare fiind ţărmul dintre Brăila şi Galaţi, unde Şiretul şi Prutul se întâlnesc cu marele fluviu. Aici se întâlnea Moldova cu Ţara Românească, şi chiar Ardealul tot pe aici îşi croise calea spre „Marea cea mare”. Steagurile cu bouri şi corbi ale celor mai vechi pământuri române precedau noul stindard care, deşi mai tânăr, cu mult mai tânăr, ieşise biruitor dintr-un mare război, iar acum urma să fluture dincolo, pitnă la „Marea cea mare”. Vuietul apelor se amesteca cu vuietul trupelor şi cu fâlfâirea drapelelor.

Era în aer şi un frământ de păsări întârziate în zborul lor spre sud. O lume pestriţă dar solemnă se adunase la ţărm, ca să vadă. armata. Se simţea un frământ de lume şi pe celălalt ţărm, ca în ceaţă. Fluviul curgea sumbru, cu apele lărgite, între cele două lumi. De la Galaţi, Dunărea devine un fel de golf marin, apele salmastre dau să urce până aici, urcă adesea, în amestec cu apele dulci şi cu mâlurile continentului. Apele dulci şi apele sărate, mâlurile continentului şi mâlurile lumii se înturlucă şi curg împreună, începând de la Galaţi, întâi învrăjmişite, apoi din ce în ce mai domolite, apoi aproape moarte, din clipa în care intră în fierberile Deltei. Hăt departe, în mare, dar nu prea departe, ultimul pinten de pământ pietros, Insula Şerpil or, ţine pe creştet un făr, veşnic aprins, care vesteşte navigatorilor că de acolo înainte, pe Dunăre, în sus, spre nord, spre sud şi spre vest, începe aventura Europei. Sau că acolo, la Insula. Şerpilor, se sfârşeşte. Spre far pornise o ambarcaţiune militară, prima care s-a avântat, cu steagul.

Ceremoniile premergătoare traversării se împliniseră

fără grabă, ca atunci când se face un lucru definitiv. Se aştepta sosirea prinţului. Nici Alteţa-Sa nu s-a grăbit, din sentimentul bine consolidat în sine însuşi că va participa la săvârşirea unui fapt deja adjudecat de timp. La graba liberală a administraţiei s-a opus şi mişcarea lentă a armatei şi mişcarea cumpănită a poporului care nu voia să se precipite, simţea sau ştia că ceea ce se va petrece e un act unic într-un veac, dacă nu chiar într-un mileniu: nu de multe ori în istorie îşi lărgiseră românii casa. Acum doar, şi pe vremea lui Mircea.

La băştinaşi se adăugaseră şi cei de alte neamuri – greci, turci, evrei, lipoveni, găgăuzi, bulgari, tătari. Veniseră ca la o nuntă care-i privea pe toţi. Nu numai curiozitatea îi adutia – se înghesuiseră pe ţărm mulţimi de femei şi copii, dar îi lega şi interesul faţă de destinul fluviului, Dunărea fiind fluviul care-i hrănea, obligându-i pe toţi să fie prezenţi, într-un amestec multicolor de straie şi graiuri, un amestec de bazar, căci Dunărea era bazarul acestui colţ de lume. Vasele austriece, ancorate la ţărm, arboraseră şi pavilionul românesc. La fel o navă militară de la Dunărea de Sus, din prima patrie a prinţului, care sosise să-i aducă salutul. Aferaţi, neliniştiţi, enigmatici erau doar consulii străini din port, vreo douăzeci, care reprezentau interese navale – şi nu numai! ale unor ţări foarte îndepărtate, vrând toate să participe la o comisie a Dunării, cu sau fără riverani. Printre riveranii înghesuiţi la ţărm încerca să-şi croiască drum şi consulul Olandei. Excelenţa-sa, domnul van der Hooten, aştepta sosirea unui vas sub pavilion olandez, care ar fi urmat să aducă din Brazilia un dar pentru doamna Elizabeta: o cfrhidee. Galeşa floare venea spre ţărmul românesc cu pământul ei cu tot, plantată într-un ghiveci de cristal care fusese pus la timonă. (Orhideea traversase cu bine Atlanticul. La Gibraltar, îmbobocise. La Pireu, floarea era cât pe-aci să se

deschidă, dar un vânt rece pătruns în cabină îi ţinuse strânse – încă neofilite – cele cinci petale. Căpitanul navei a dus-o în propria-i cabină şi a vegheat cu grijă ca fiinţa exotică să nu-şi dezbrace precoce splendoarea, nici să se ofilească, nici să îngheţe. Cu o zi în urmă nava olandeză se afla la Sulina. Domnul van der Hooten şi doamna Edwiga, soţia consulului, aşteptau cu emoţie. Nimic nu se opunea ca nava să sosească la Galaţi cu puţin înaintea începerii paradei, care, în chip avantajos, întârzia.

— Mai întârzie?

— Nu mult! l-a asigurat cu foarte mare grabă prefectul de Galaţi.

— Aş fi interesat să întârzie, a murmurat domnul consul, abia stăpânindu-şi tulburarea.

— Cum să întârzie, domnule?! s-a revoltat prefectul. Nu se admite nicio întârziere. Intrăm în Dobrogea, acum, pe clipă.

— Am regreta, a intervenit şi doamna Edwiga. Ştiţi, în această clipă, deja orhideea a înflorit.

Dar deja erupsese mugetul sirenelor din port, un muget care s-a propagat din navă în navă până spre Porţile de

Fier, la punctul unde Balcanii se bat cap în cap cu Carpaţii. deasupra celui mai mare fluviu al Europei. Apoi, după o pauză, clopotele de pe cele două maluri, urmate de salve de tun. Când au tăcut tunurile, pe ţărm a apărut prinţul. Încă nu începuseră fanfarele. Comanda: „Pentru rugăciune, descoperiţi!” s-a auzit clar între lumi, până la cer. Şi lumea s-a descoperit.

Atunci, în această sincopă a timpului, de la ţărmul drept s-a desprins o luntre. Trecea Dunărea urna cu cenuşa lui Nae Maican.

Urmărirea pe care Arghir trebuia s-o execute se desfăşura printr-o mare de praf. Trupele – străine lăsau în

urmă praful, un nour stătător şi gros, pe în care oamenii şi caii răzbăteau anevoie.

— Să-l lăsăm să se aşeze! a propus sergentul. Să mai aşteptăm.

— Nu, a respins Arghir, că dacă-l lăsăm nu mai pleacă, aici se aşază şi se face troian. Aici rămânem definitiv, înghiţiţi în praf.

Praful n-avea de gând să se mişte aiurea, se tot aşeza, escadronul înainta la pas ca printr-o hulă fără capăt, oamenii neizbutind să vadă nici ce-i jos, nici ce-i sus sau în lături. Spaima lui Arghir, ca nu cumva cei urmăriţi să rămână în urmă, fusese depăşită, trupele străine îşi urmau mai departe drumul lor greoi, singurul obstacol era colbul care se aşternea înainte, etapă cu etapă, pas cu pas.

La un popas, Arghir a inspectat soldaţii şi caii, pipăind cu mâna lui micul pachetaj din spatele şeii, care ar fi trebuit să nu joace, să stea fix. Pachetaj ele stăteau fix. Apoi a prelungit repausul, pentru ca totuşi praful să se mai aşeze. În repaus, aşa se prevedea la cavalerie, ofiţerul trebuia să stea de vorbă cu soldaţii, să glumească cu ei, să-i însenineze, să le deşt curaj. Arghir nu gusta glumele, n-avea umor, dar ştia că datoria lui este să se întreţină cu trupa, să-i pună pe soldaţi să facă ceva plăcut, eventual să cânte. A încercat şi acum:

— Mă, voi nu cântaţi nimic?

Soldaţii n-au reacţionat, nu erau în voce. De fapt nici Arghir nu era în voce, nici lui nu i-ar fi venit să cânte, chiar şi la ordin. Altceva ce se mai putea face? Arghir s-a scărpinat în cap. A, da, se putea recurge la *Cărţulia soldatului*, care avea întrebări şi răspunsuri pentru orice oeaziune. Acum, ocaziunea era repausul, întrebările puteau fi luate din oricare parte, iar soldaţii erau datori a răspunde la întrebarea superiorului in corpore, adică în cor. O recapitulare n-ar fi stricat, căci timp era, iar drumul

era lung. Trebuia o întrebare adecvată pentru drum lung, şi întrebarea a fost găsită imediat.

Întrebare: în câte judeţe se împarte România?

Răspuns: România se împarte în treizeci şi trei de judeţe.

A ordonat, apoi încălecarea şi a cerut soldaţilor ca judeţele să fie cântate în cor, în pas de marş, după ordinea lor alfabetică: Argeş, Bacău, Bolgrad, Botoşani, Brăila, Buzău, Cahul, Covurlui, Dâmboviţa, Dorohoi, Ialomiţa, Iaşi, Ilfov, Ismail ş.a.m. d până la Vlaşca, când Arghir a oprit. Locotenentul era satisfăcut că soldaţii nu săriseră, din înşiruire, judeţele care tocmai se cedau, le strigaseră ca şi înainte. A întrebat totuşi, răsucindu-şi mustaţa, în văzul tuturor.

Întrebare: N-aţi sărit vrea umil? Ia gândeşte-te, soldat!

Un soldat deştept s-a gândit ce s-a gândit şi a dat răspunsul, cu un adaos surprinzător.

Răspuns: Mai urmează a se număra Tulcea şi Constanţa.

Arghir a vrut totuşi să-l pună pe soldatul deştept în derută.

Întrebare: Şi atunci cum vine, scădem trei judeţe şi adăugăm două?

Răspuns: *Deh*.

Trupa n-a luat parte la acest dialog atât de abstract, neprevăzut în cărţulie.

Şiclovan trecuse Nistrul; îşi urma drumul către oile lui din Crimeea, fără a şti de incendiul rămas în urmă. Ceea ce lăsase în spate nu-l necăjea, era bine păzit; chiar înainte de plecare baciul îşi pusese averea nemişcătoare sub garanţia unei poliţe de asigurare pe care o avea în buzunar. Q hârtie de preţ, chiar preţul averii, deşi nu toată asigurată.

Uimirea stârnită de Şiclovan prin saţele rare de dincolo de Nistru era aceea că pe acolo sosise un străin, un om din Apus. Ultimele gazete tipărite cu slovă nemţească le-a văzut la Odesa, tot acolo baciul a sporovăit cu nişte negustori greci, armeni, ovrei despre cele ce se hotărâseră la Berlin, dar mai departe nici gazete, nici negustori, doar întinderi goale de pământ, iar ici şi colo sate, foarte rare, câte trei sau cinci zile de drum de la o staniţă la alta. Pe-aici. localnicii păreau scoşi din timp. Mâncau seminţe, scuipau cojile, se uitau unii la alţii, se uitau la străin, se minunau, îl lăsau să plece mai departe, uimiţi de apariţia care avea să fie comentată şi mai târziu, întoarsă pe toate feţele, vara şi iarna, ani în şir. Unul dintre aceşti localnici, care-l privea pe Şiclovan cu o mare curiozitate, i-a propus baciului până la urmă să-i cumpere chimirul, care îl încântase.

— Omule, îţi dau pe el un cal. Calul e bun, să ştii. Nu s-a mai văzut un asemenea cal. Şi cu noi argumente: Oricând, ca om ce eşti, ai trebuinţă de un cal. P-aici pe la noi nu poţi răzbi decât călare. Dă-mi chimirul şi-ţi dau calul.

Şiclovan şi-a făcut socoteala că pe acolo s-ar fi putut face o bună afacere cu chimire, curele, lacăte, clanţe, belciuge, tot soiul de alte obiecte de manufactură. Greu era cu drumul, niciun drum, ca în Sahara. Puteai v-fii de oriunde şi pleca oriunde. De aceea, poate, uluirea oamenilor faţă cu apariţia unui străin picat în stepă.

— Şi cum, chiar nu vrei calul?

Baciul s-a despărţit de amatorul de chimir hăt departe de stan iţa acestuia, în plină golişte, până unde împătimitul îl urmărise călare, cu calul disponibil după el. Despre rezultatul războiului nu se ştia nimic. Războiul fusese nici vorbă o vânzoleală mare, dar departe, *na morea*, nu pe-aici. Pe-aici era pace! şi oamenii păreau

mulţumiţi în pacea lor. „Dacă-i pace se face grâu şi cucuruz. Şi hrişcă, i-a spus cineva. Vara pepeni şi toamna dovleci”. Dovlecii din anul trecut încă mai erau, în stive cât dealurile. Se păstrau în paie, munţi de paie aurii, bune pentru foc. Lângă foc, i s-a mai spus, se strângeau oamenii de pe-acolo, bărbaţi, şi muieri, coceau dovleac, spărgeau în dinţi seminţe şi spuneau poveşti. Într-un sat de moldoveni, 6 comună mare, Cantemirovka pe nume, Şiclovan s-a simţit bine, a vorbit mult cu oamenii, ca să afle cum vieţuiesc după atâta noian de vreme de când vodă Cantemir al Moldovei îi aşezase acolo, după refugiul lui în Rusia.

— Şi cum trăiţi pe-aici? a întrebat baciul, care se împrietenise cu starostele: satului, un oarecare Udrişte.

— Păi cum să trăim? a vorbit starostele de la Cantemirovka. Mai râdem, mai plângem, ca oamenii. Şi pus pe vorbă lungă: Moldovenii când se strâng la petrecere, mai întâi îşi cuvântă. Ca noi acu. Apoi îi cunoşti, care cu-ale lor, după nevoi. La un colţ de masă plâng, la un colţ de masă cântă. Unii se-ntreabă: cum de-am ajuns, măi oameni buni, tocmai aici la capătul lumii?

— Şi sunteţi mulţi? l-a întrebat pe preotul Liviu Damian, care-a răspuns.

— Împreună cu morţii suntem şi mai mulţi. Din sămânţa neamurilor care-au venit aici întâi n-a pierit niciunul. Apoi înşirându-i ca într-un pomelnic: Hăbăşescu, Baraboi, Ţurcanu, Lungu, Vranciu, Pună şi Moscalu, Dumbrăveanu, Ursu, Verhoveţchi, Talpă, Botoşanu şi Nenescu… Mai sunt apoi ai lui Movilă, şi-ai lui Bujor. Şi-ai lui Dediu, şi-ai lui Stoica, şi-ai lui Bold, şi-ai lui Enache.

— Nu s-a nimerit şi-un Şiclovan printre v. oi %

— O fi prin celelalte sate moldovene, care merg pe sărite, printre staniţele oăzăceşti, până spre Cuban. Şi încercând să-şi amintească: Eu unul am ştire despre un

Şiclovan care ar avea stâne cu mulţimi de oi la Crâm, la tătari.

Şiclovan îşi venise în fire: oile lui existau deci. A respirat. Nu ştia ce să-i mai spună gazdei. A mai întrebat tot despre viaţa de la Cantemirovka:

— Şi cum o duceţi pe-aici?

— Cel mai bine-i iarna, s-a avântat Udrişte, când ne acoperă omătul. Omătul se clădeşte de trei stânjeni deasupra caselor şi pe om nu-l mai supără nimeni, nici om, nici Dumnezeu. Deasupra noastră furtunile cele mari ale lumii îşi fac de cap, noi ardem paie de grâu în cuptoare şi coacem pâini. Dar şi toamna-i bine, când stepa se desface-n noroaie cât cuprinzi cu ochii. împărăţia nu mai răzbeşte până la noi.

— O să răzbească, n-avea grijă! le-a spus Şiclovan. De ţug n-aţi auzit, de tren adică? Nici de telegraf?

— Ce ne pasă nouă? a aruncat localnicul. Peste stepă nimeni n-are putere până la Sibir. Nici azi şi nici mâine.

— Şi vânturile?

— Cu vânturile te înţelegi. Nu de vânturi fuge omul, a mai spus starostele, oftând. Fuge de dări, de angarale. Dar dai şi scapi. Dai grâu, dai vite. Dai flăcăi la oaste. Pe flăcăi îi trimite împărăţia tocmai pe Kavkaz sau na Amur, la Marea Galbenă, în coasta chitailor. Cazacii de pe Amur fac oaste-n Basarabia sau la Marea Albă. Uite-aşa se amestecă limbile şi neamurile…

Starostele se aşezase pe o poveste lungă, deşi baciul era grăbit. Poposise să schimbe caii la troică. A ascultat totuşi.

— Eu când am fost la oaste, am legat prieteşug na Baikal cu nişte fraţi moldoveni de la Tighina. Apoi minunându-se: Tii, mare-i lumea. Numai că-i rară pe-aici pe la noi. Mergi prin împărăţie zile în şir şi nu întâlneşti ţipenie de om.

Mai departe, starostele i-a povestit baciului întâmplări cu hoţi, chiar ei dăduseră un hoţ mare, unu al lui Grozavu, care băgase groaza-n stepe până spre Tiraspol, iar la sud până la Marea de Azov.

— Aici hoţul dacă te omoară, a conchis Udrişte, mort eşti. Nimeni nu-ţi mai ştie de nume. Nici despre Grozavu al nostru azi nu se mai ştie nimic.

Pe Grozavu îl sorbise stepa, ca şi pe victimele lui. Şiclovan s-a înfiorat, se mişca printr-o lume străină, avea-n chimir pistol şi cuţit, dar stepa, era nemărginită. A întrebat dacă autoritatea nu-i prinde pe hoţi şi Udrişte a râs:

— Păi cine să-i prindă şi unde?

Arghir intrase în ţara nimănui. Locotenentul ajunsese din nou la conacul din urmă cu un an, care părea pustiu. Când escadronul a descălecat, în ferestre lucea o lumină, reflex al asfinţitului. Apoi brusc, întunericul, noaptea. Suspect era doar faptul că nu se afla nici ţipenie de suflet, nici câini măcar, care să-i latre pe oştenii ajunşi la conac sau să se gudure la picioarele lor. Câinii ar fi trebuit să-l recunoască pe locotenent, Arghir mai fusese pe aici în primăvara anului trecut. Intrase, Doamne fereşte, într-un cimitir?

Familia Răşcanu-Dorojiński nu revenise la proprietatea basarabeană, pendula pe câte se pare printre două sau mai multe imperii, încă în fiinţă. Totuşi aici, acasă, ceva era încă în fiinţă: se auzea pianul. În interior cineva zdrăngănea pe clape aceeaşi mazurcă de Chopin. Arghir a intrat hotărât, forţând eu mâna clanţa, dar în salon nimeni. Nici în sufragerie, deşi masa încă nu era strânsă – pahare, tacâmuri, ceşti, pe un platou de porţelan abureau nişte bucăţi comestibile, calde încă. A muşcat dintr-o pulpă de curoan.

Apoi Arghir s-a aşezat pe un scaun, ca să mestece în linişte. A adăugat o fărâmă de pâine, moale, cu coaja

rumenă. Şi un strop de vin, care i s-a prelins instantaneu în sânge. O altă felie de pâine a presărat-o cu sare şi am! încat-o încet, ca să-i simtă gustul real. Totul era real. Atunci de ce intervenise o nelinişte, pe care nicicum nu şi-o putea lămuri?

Ca să se calmeze, Arghir a hotărât să-şi scoată cizmele şi să se întindă pe o canapea. Pe canapea, un voal în dian. L-a dat la... o parte – fusese uitat de cineva, apoi şi-a zis că e mai bine să-l mute. Cu o imensă grijă, Arghir a pus voalul pe un fotoliu ca şi cum în fotoliu s-a r fi aflat o doamnă, care ar fi primit voalul pe umeri. S-a retras cu sfială.

„— Vă deranjează că mă întind?”

O, nu!”

„— N-am avut o clipă de linişte într-un an de zile. Aş vrea să dorm”.

„— Poftim”.

Şi doamna a dispărut cu voal cu tot, iar Arghir a şi adormit cu o imensă mulţumire, cu mâhnirea de a nu fi izbutit să facă un singur gest delicat pentru femeia aceea care precis îl vedea. A nu-ţi ţine somnul în faţa unei doamne i se părea locotenentului insuportabil, dar iată că nu izbutise să-şi ţină somnul. „Asta nu mi s-a întâmplat niciodată!” şi-a spus. Apoi cu ciudă, cu uimire: „Cum ne-a abrutizat războiul, marşurile, atacurile!” A mormăit ca-n somn, poate din somn, neputând să se ţină treaz. Chiar el însuşi îşi vedea consternat neputinţa: „Să dormi în faţa unei femei, să nu-ţi ţii somnul este ca şi cum ai dormi în faţa superiorului!” Dar nici acest gând nu l-a putut scula – a dormi în faţa superiorului!, cum nu i-a putut trezi nici extinderea raţionamentului: „Dar dacă şi subordonaţii dorm?!” Afară s-ar fi putut să doarmă întregul escadron, şi caii, de-a-n picioarele.

În cursul zilei, Arghir devenise atent la un zgomot

suspect de copite, apoi la un trap de herghelie, pe care le simţi;»: „când în dreapta, când în stânga, când înaintea sa. Locotenentul călărea în fruntea escadronului, la o oarecare distanţă de trupă, cu un sagace sergent după el. Auzind din nou tropotul, locotenentul a oprit calul, l-a aşteptat să vină alături pe sergent şi l-a întrebat.

— Simţi ceva?

— Nu, a infirmat acesta, după ce-a ascultat mai întâi cu auzul încordat.

— Acum e pe flancul drept, acolo. Numai el şi calul... Hei, cine-i acolo, care eşti măă?

Niciun răspuns. Au pornit mai departe şi jocul s-a reluat. Arghir şi-a propus să nu scape oamenii de sub mână şi a ordonat escadronului să călărească în pas cu el. O Vreme tropotul de copite nu s-a mai auzit, se confunda pxobabi} cu pasul în galop al trupei. Dar la un pod peste o apă seacă, i-a apărut în cale un om, Arghir a oprit şi l-a întrebat dacă a văzut cumva vreun alt călăreţ înainte.

— E polcovnicul Gomula, a răspuns individul. Iar munceşte caii. Zi şi noapte îi aleargă până i-o isprăvi pe toţi.

Arghir n-a mai întrebat cine-i Gomula, dar a trăit un scurt fior de teamă pentru caii lui, caii escadronului. La primul popas ar fi trebuit să adăpostească animalele şi să le pună sub pază. N-a mai durat mult şi a ajuns la conac. Acelaşi. L-a captivat din prima clipă pianul. Acelaşi. Şi aceeaşi mazurcă, şi aceeaşi masă întinsă. În plus femeia cu voalul indian.

Apoi Arghir s-a trezit într-o vijelie de cai, într-un fel de furtună. Lui, nimănui altcuiva, îi revenise misia de a opri furtuna. Furtuna dinspre Asia, dinspre Europa? Nu se cunoştea direcţia vântului, doar tropote, ropote, sarabande. Nişte cai nu se puteau smulge din pământ, tot încercau neputincios, tot îşi zbăteau zadarnic în aer

picioarele din faţă, în vreme ce picioarele din spate se afundau. O iapă albă se zbuciuma agonic, gata să dispară în pământ, în timp ce alţi cai, mii de alţi cai, dispăreau în vânt. Până la ziuă, Arghir s-a luptat de unul singur’s ţină piept vijeliei, să nu lase caii sorbiţi în acea hulă cate se căsca între două continente. Erau cumplite şi nechezăturile de mânji, de noateni, de tretini, de cai striviţi, de armăsari şi iepe în amestec. Pe rafala unui nechezat înspăimântător a dispărut şi voalul de India, Arghir nu mai avea ce face, şi-a tras cizmele şi a ieşit afară, în lucoarea zorilor.

Locotenentul s-a plimbat ca beat ziua întreagă. Nu mai putea porni la drum, îl ţinea pe loc un fel de moleşeală, o nevoinţă, un început de febră. Ca să facă ceva, s-a pus să numere caii. Erau toţi. Apoi i-a inspectat pe rând şi a identificat animale cu potcoave lipsă sau cu potcoave care jucau, sau cu; potcoavei tocite. A pus să li se schimbe sau să li se întărească potcoavele. A supravegheat chiar el operaţia, deşi n-ar fi trebuit. Între timp, trăgea cu coada ochiului către conac. N-ar fi trebuit ca seara, după căderea amurgului, să mai intre. Avea la oblânc hrană rece. Şi ei, şi trupa. Ce? Biscuiţi şi brânză uscată, cum scria la regulament. Apă exista. Ba nu, în acest tărâm nu exista apă. Acelaşi om de la pod îi spusese că apă s-ar afla doar la Sanghiol, de unde localnicii o şi aduceau cu burdufele sau cu puţinele. Arghir rf-ar fi trebuit să facă altceva decât să trimit? caii acolo, sau şi mai bine, să trimită o căruţă de la conac, cu puţini şi burdufe, ca să aducă apă. Şi lui îi era sete. Şi n-a mai ezitat. A intrat în conac.

Pe ţărmul Mării de Azov, mai înainte de a pătrunde în munţi, în zona de păşune unde-şi avea oile, Şiclovan a avut surpriza să descopere o mică aşezare germană, de colonişti. Se aştepta ca în Crimeea să-l întâmpine stâne şi

minarete, aule de tătari şi sate de transilvăneni, căci erau mulţi transilvăneni ajunşi cu oile pe-acolo, dar nemţi?! Şi încă nemţi din Elveţia, o colonie frumoasă şi veselă, ca pe malul lacului Constanza. Nemţii plantaseră vii pe stânca goală, răsădiseră lămâi şi portocali în terase, iar prin curţile caselor plantaseră migdali, mirţi şi oleandri. Alungaţi de sărăcie din ţara lor, pribegii găsiseră în Rusia de sud un azil, în care puteau să dezvolte şi cultura pământului, şi meşteşugurile, dar şi comerţul. În centrul aşezării, o modestă casă de rugăciuni, cu orgă. Ca fel de viaţă şi ca avuţie, coloniştii se aflau la mii de leghe distanţă faţă de localnici, în majoritate tătari, dar şi ruşi.

— Stăpânirea ne protejează, l-a lămurit domnul Mehring, şeful comunităţii, pe Şiclovan. Am primit pământuri în discreţie, dar şi credite. În rest, munca.

— Şi localnicii?

— Asta nu ne priveşte. E ţara lor, au obiceiurile lor. îi priveşte. Domnul Mehring i-a mai spus apoi lui Şiclovan că, dacă tranzacţia de la Berlin se aplică, Petersburgul e hotărât să colonizeze cu germani şi Basarabia de sud.

— Asta o ştiu de la un om al nostru de la ZÜrich! a precizat el. Şi foarte convins: Singura soluţie în chestiunea pământurilor acestea semipustii este colonizarea cu mână de lucru germană.

— Şi mâna de lucru locală? a repetat întrebarea Şiclovan.

— Asta nu ne priveşte! a repetat domnul Mehring.

Şiclovan a înţeles că chestiunea mâinii de v lucru locale nu-i privea pe coloniştii nemţi, dar nu interesa nici autoritatea de la Petersburg. Guvernul imperial voia pasămite să civilizeze imensa ţară, dar cu mână străină, cu colonişti, în niciun caz cu mâna oamenilor casei, Văzuţi ca nişte paria. Ga şi cândva, în Transilvania, sub stăpânirea Angevină. Şi nemţii semănaucu cei de-acasă, dirLArdeal.

Harnici, rezervaţi, exacţi. În turla lăcaşului de rugăciune meşteri din Elveţia montaseră un orologiu care bătea la ore pline o melodie metalică în trei părţi şi treisprezece dangăte, cel de la urmă rămânând totdeauna stingher.

— Dar de ce dangătul ăsta din urmă, a întrebat baciul, rămâne aşa, singur-singurel?

— Şi Dumnezeu e singur, aminteşte-ţi! şi domnul Mehring a ridicat un deget spre cer.

În faţa templului cu orologiu, un cazac încremenit în loc nu ştia dacă să se mire sau să înjure. A plecat furios mai departe, înjurând nemţii.

— Mare-i Dumnezeu! şi-a spus Şiclovan, închinându-se înainte de a-şi relua călătoria.

În oraşul în care intrase urma să caute o rubedenie, de fapt nu o rubedenie de sânge, ci tot un oier, cioban ţinându-se de coada oii, nu ca el care se băgase şi-n alte dara veri. Căutând strada şi casă, Şiclovan se gândea la puterea împăraţilor şi la averile de care aceştia dispuneau – Angevini, Habsburgi, Osmanizi, Romanovi. Ce fac împăraţii cu bogăţiile de care dispun, de care au dispus? Era încă sub impresia discuţiei cu domnul Mehririg şi şi-a răspuns singur: Le împrăştie. Le dau cui nu se cuvine. Le iau necuvenit, le dau necuvenit. Asta e.

Pe drum, în ziua precedentă, Şiclovan trecuse şi pe la Ialta, dar reşedinţele de vară ale ţarului, care arătau ca nişte cazărmi nemţeşti, nu-i plăcuseră. Mai frumoase erau palatele de la Baccisarai, deşi aflate în ruină. El ştia că Romanovii intraseră în Crimeea hăt târziu, că mai întâi îşi aserviseră hanatul tătarilor de Crâm, recunoscându-z autonomia, ca până la urmă să-l desfiinţeze cu totul, transformând ţara tătărască în gubernie. Cum făcuseră tot aici în sud şi cu regatul georgienilor din Caucaz, aceştia fiind însă creştini, nu islamici. Cum făcuseră în nord şi-n vest, ba şi-n răsăritul îndepărtat cu alte neamuri, i-entru ce

să iei pământ de la alţii, s-a mai întrebat baciul, când n-ai ce face cu atâta pământ? La ce să-l iei, ca să chemi nemţii să-l ocupe?

Baciul era înciudat pe acei nemţi colonişti, cum era şi pe nemţii de la Sebeş sau de la Orăştie. Bangul orologiului din turnul luteran nu-i ieşise din cap, acel bang stfrgher care spunea că Dumnezeul nemţilor e numai al lor. Fie! Dar la câţiva paşi, turla unui minaret. Şiclovan a auzit glasul muezinului. Dangătele orologiului nemţesc, cu cele dOuăsprezece bătăi, doar una stingheră, se amestecau straniu în mintea baciului cu glasul muezinului care-l striga pe Alah ca pe unic Dumnezeu. Şiclovan s-a descoperit cucernic, cum s-a descoperit şi-n faţa templului cu orologiu.

Un cazac, lângă care baciul se oprise întâmplător, acelaşi din ziua precedentă sau altul, se scărpina la ureche, sub cuşmă, zgândărit parcă de o mâncărime foarte uricioasă: când apăruse acolo minaretul? părea că se întreabă. O mulţime de tătari sărmani se prosternaseră în faţa geamiei. Cazacul părea şi mai nemulţumit: când apăruseră tătarii? În sfârşit omul, cu sabie la şold, şi-a plesnit cuşma pe ceafă şi a plecat înjurând: „Ciorti, prea mulţi tătari pe lume! mai mulţi decât nemţi!”. Cazacul a dat buzna într-o locantă, la parmaclâcul căreia se aflau legaţi caii mai multor cazaci. Şiclovan l-a pierdut din vedere, dar ştia că acolo înăuntru fierbea samovarul, şi fier beau şi nişte gânduri tulburi. Gândurile aveau să dea în clocot spre noapte, după cum urma să afle peste puţin timp. Bine-încălziţi, cazacii aveau să se năpustească nu asupra minaretului, nici asupra templului nemţesc, ci asupra unui templu evreiesc de pe strada – vecină. Pe ovrei încă nu-i proteja nimeni pe-aici. Dar, după mintea cazacului, ei stricaseră legea, cei dintâi. Abia după asta veneau la rând mahomedanii, iar la urmă nemţii, cu

orologiul lor.

O asemenea scenă mai văzuse Şiclovan şi la Bucureşti, în 1866, când o şleahtă de zurbagii făcuse praf o sinagogă. Nici atunci, nici acum, baciul nu s-a amestecat, a făcut-o pe neamţul, cu gândul la oile lui, dar rumegând totuşi sumedenii de gânduri. Uite, şi-a zis, că nici dumnezeii nu se înţeleg între ei, ca şi împăraţii. Deşi acel cazac începuse să pună un început de rânduială, să nu mai fie haos nici pe pământ şi nici în cer. Şiclovan a mai căutat o dată în buzunarul surtucului, ca să găsească hârtiuţa cu adresa gazdei, dar scoţând-o a dat – la iveală şi o altă hârtie, un manifest tipărit în două limbi, în rusă şi-n germană. Cine i-l vârâse în buzunar, neamţul Mehring, starostele Udrişte, cazacul care intrase în ceainărie? Alţi oameni nu văzuse şi niciunul dintre cei trei n-ar fi putut pune pe hârtie cuvintele pe care baciul le-a citit:

„Rusia se va dezgheţa, va ieşi din letargie. Cine nu se va trezi la timp, va fi mort pentru cauză”.

Cuvintele l-au cutremurat, parc-ar fi fost scrise de Liviu. Deci şi pe-aici mişca ceva, altceva decât ceea ce era la vedere, ca şi dincolo, în imperiul Habsburgilor. Nişte tineri şcoliţi, băieţi de oameni cu stare, ca şi Liviu al lui, la Viena se întâlneau clandestin, puseseră mâna pe arme. Alt sânge, alte lacrimi, nu altfel decât dincolo, la Viena sau la Berlin. Avea să curgă sânge şi pe-aici, şi-a mai spus baciul, înciudat că nicăieri lumea nu se liniştea.

Pe înnoptate, Şiclovan a tras la casa ardeleanului, care însă era plecat în munte la oile lui. Acasă boreasa., o muiere din Şălişte. La fel de toantă şi de gospodină ca şi muierea lui.

— N-o, i-a zis în timp ce se ospăta, dar voi pe-aici n-aveţi bisearică?

— Toţi au, numai voi nu?

— D’apoi că s-o face una, că doar au toate naţiile. Şi

greci, şi jidovii, şi armenii…

— Şi voi?

— Noi ne închinăm la biserica grecească.

— Nu la ruşi?

— Păi ce-avem noi cu stăpânirea? Ei cu bisearica lor, ceilalţi cu bisearicele lor. Aşa-i la Crimeea.

Deci toanta nu ştia nimic din cele multe câte se petreceau la Crimeea.

— Dar e rău că oamenii sunt răi, a spus el lăsând lingura, cu gândul la zguduirile pe care deja le presimţea, sub tălpi.

Ea îl priveghea. Voia să vadă ce ştie, dacă ştie ceva despre oile lui. A oftat:

— Păi unde nu-s oamenii răi? Şi mai târziu: D'apoi s-o mântui şi lumea asta care-i acu. O veni alt rând de oameni. Şi oftând iar: Acu, după război, s-or aşezat iar turnul lui Vavel.

„Aşezarea" acelui turn i s-a părut baciului de speriat. De obicei turnurile se risipeau, dar femeia vedea e: u mintea ei cea proastă că tumul lui Babei „se aşezase" în risipirea lui. Ce-avea să mai urmeze?

— Omul nu chere! a răcnit bătrânul într-un fel de răzmeriţă nestăpânită, care-l cuprinsese. Că dacă chere, chere şi Dumnezeu. Cine-i mai dă dajdie?

Şiclovan era hotărât că dacă – şi regăseşte oile să-i dea lui Dumnezeu o dajdie importantă. Poate chiar să nalţe o biserică. În pronaosul acelei biserici ar fi vrut să poruncească să fie zugrăvit un sfânt cu chipul lui Liviu. Dar femeia şi-a dus palmele la gură, îngrozită de acele vorbe.

— Doamne, cum poţi grăi aşa?! a îngăimat ea, aproape fără glas. Păi ce, dajdia ta îl ţine pe Dumnezeu în fiinţă? Dacă, Doamne feri, te aude împăratul ceresc?

Dar Şiclovan, care presimţea că lucrurile nu-s în

rânduială cu oile lui, şi-a dus mai sus dezlănţuirea.

— Lasă-mă şi cu împăraţii! a strigat el. Că prea s-au întins cât nu-i ţine oghialul!

După rânduirea afacerilor cu Oi din Rusia, Şiclovan avea de gând să treacă şi-n celălalt imperiu, la otomani, să-şi pună la punct şi socotelile de-acolo. Avea bani buni daţi cu camătă unor negustori din Constantinopole, care ajunseseră între timp la Cairo. Dar dacă – Doamne feri! – nu s-or fi iscat zarve şi pe acolo? Căci peste tot lumea se smintise, şi lanemţi, şi la ruşi, poate şi la turci.

Ca să se-aşeze lumea într-o bună ordine, cu priinţă omului, ar fi trebuit un dumnezeu cu mai multe capete, care să nu se bată însă cap în cap. N-a mai spus aceste vorbe, s-a ridicat de la masă şi s-a închinat singurului Dumnezeu pe care-l slujea şi cu gândul şi cu chimirul.

Ea l-a ajutat să se culce. Ajuns în pat, bătrânul a şi adormit. Era ceasul lui de somn. Dar în crucea nopţii s-a smucit în sus, deşteptat de un vis rău. Bătrânul se simţea treaz, dar visul încă îl poseda, îl ţinea în gheare, de unde-spaima, căci, ceea ce vedea, vedea cu ochii limpeziţi. Se făcea că merge, chiar şi mergea – călca pe aşternut! că merge pe o margine de munte, într-un strai alb – era în cămeşoiul alb, să-şi caute oile, turma pierdută. Dar ştia că turma nu-i pierdută, că-i furată de alţi păstori, de unde spaima. Care, câţi? se întreba, hălăduind prin întuneric şi prin spini. Turma trebuia să fie una, păstorul unul, el. Dar unde erau oile, cum de se risipiseră? Cum de îngăduise Dumnezeu să se facă asemenea pagubă? A păşit până la marginea unei prăpăstii, pe muchia patului, urlând:

— Sunt prea mulţi! Şi cu frică: Doamne, apără-mă!…

Gazda a apărut, în cămaşa-i albă, în mână cu o luminare aprinsă, auzise zgomot. Văzând lumina, Şiclovan i-a strigat, îngrozind-o:

— A murit Dumnezeu.

Într-un alt colţ al continentului, într-un alt pat, la fel uriaşe, deşteptându-se dintr-un coşmar, într-o altă noapte, şi domnul Nietzsche.

Arghir ieşise afară să se limpezească. În prag, bătrânul valet fuma. Era acelaşi om pe care îl întâlnise şi la podul de pe apa seacă. Locotenentul nu-l cunoscuse în urmă cu un an, în primă varădar se vedea că bătrânul era de-al casei, o slugă rămasă pe loc, uitată aici, poate din celălalt veac, martor al marii cedări din 1812.

— Aici e un porto-franco al cailor! i-a spus vaietul în loc de bun găsit. Caii se vând, se schimbă, se fură, pe aici pe la noi, de când lumea. Pe cei care dispar, n-ai cum să-i mai găseşti. Scapă dincolo, în stepele din răsărit, dincolo de Volga şi de Ural, în Asia. Uneori se întorc, vin în vijelie, ca acum. Cei care s-au dus, alţii? Cine mai ştie. Sunt şi prea mulţi cai…

Pe Arghir îl cuprinsese iarăşi neliniştea, grija pentru caii escadronului. Fuseseră lăsaţi afară, sub pază, ca şi-n urmă cu un an, când cu cealaltă urmărire, în grajduri n-ar fi fost loc, dar sub pază, ca şi acum! Simţindu-i neliniştea, valetul a intervenit:

— Nu-i bai dacă dispare vreo unul. Să găsesc alţii, – duium. Nici nu merită să-i mai cauţi. De ce să tot alergi după cai morţi? Ca să le iei potcoavele? Îţi alegi alţii, câţi pofteşti. Peste toată această afacere cu cai e mai-mare polcovnicul Gomula.

Dispăruseră într-adevăr patru cai. Arghir ştia bine că n-avea voie să continue urmărirea pedestru. Oricum, dar nu pedestru, căci Arghir detesta infanteria. Dar iapa Puica şi căţeluşa Puck erau prezente, ordonanţa lui Ar –, ghir nu le scăpase din ochi. Locotenentul n-a avut însă puterea să mai pornească în urmărirea cailor pierduţi, a dat ordin să-i prindă soldaţii, apoi s-a retras în conac să-şi bea ceaiul.

Din nou pâine caldă, scoasă atunci din cuptor. Îl

servea, priveghindu-l cum mănâncă, o jupâneasă cu şorţ, cate din când în când îşi ştergea nasul cu o batistă scoasă şi vârâtă în mânecă. Samovarul fierbea harnic. Femeia a întrebat dacă domnul ofiţer dormise bine, el a răspuns că nu. Dormise, desigur, dar cu grija escadronului. Şi se zbuciumase.

— La noapte, i-a spus femeia, să nu vă mai hodiniţi la conacul vechi.

— Conacul vechi?!

— Da. Aici unde beţi ceaiul este conacul nou. Acolo i-o paragină…

— Şi pianul? a tresărit Arghir.

— Pianul e stricat. N-a mai cântat nimeni la el, ehei, de mult…

— Dar l-am auzit şi anul trecut, în primăvară…

— Înseamnă c-aţi dormit tot la conacul vechi.

— Asta-i bună! şi Arghir s-a ridicat violent de la masă, aruncând cât colo şervetul alb, de olandă.

Lui nu-i plăcea să încurce lucrurile, ştia bine unde dormise, exact în locul în care dormise şi prima oară, acolo unde cânta un pian. Aceeaşi melodie îi suna şi acum în cap, o putea fredona: o mazjurcă. Aceeaşi femeie i-a mai spus:

— Şi să nu mai vorbiţi cu el!

— Cu cine?

— Cu. bătrânul. Apoi confidenţial: E cu ei!

— Cu care ei?

— Cu dânşii.

„Ei”, „dânşii”, cine puteau să fie?, dar Arghir n-a dat importanţă destăinuirii, mai ales că întorcându-se afară a constatat că dispăruseră încă doi cai. În aceste condiţii nu mai putea pleca. Arghir a trimis alţi oameni în urmărirea animalelor, iar el a trecut să se asigure că Puica nu lipsea. Nu lipsea, animalul l-a recunoscut, a scos spre stăpân un nechezat tandru. Puck a lătrat scurt, prevenitor.

Dar acest nou incident i-a readus lui Arghir febra, o febră cu care se tot luptase s-o biruie în tot lungul marşurilor. „Boala se vindecă dacă n-o iei în seamă”, îi spusese cândva căpitanul Căpăţână. Boala nu-i ca glonţul, poc şi gata”. „La fel şi oboseala! îi spusese acelaşi mentor. Oboseala se tămăduieşte prin activitate!” Arghir, care-l asculta orbeşte pe căpitan, şi-a făcut de lucru: a început să-şi cureţe singur armele, după ce a dat ordin ordonanţei să se oGupe de Puica, s-o ţesele şi s-o plimbe.

— Domnule ofiţer, de ce staţi în picioare?

Cel care-l întrebase era valetul. îi adusese un scaun fără spătar. Arghir îşi ascuţea sabia în mijlocul curţii. S-a aşezat pe scaun, după ce-a mulţumit omului, care s-a şi retras. Într-adevăr, nu se cuvenea să stea în picioare în mijlocul curţii. Dar care curte? Nicio împrejmuire, nici urmă de poartă sau gard. Doar conacul, în plină stepă. Spre sud, nişte smârcuri de unde venea o larmă de păsări călătoare, un zvon ca de oştiri aeriene. În rest, nimic. Arghir ar fi vrut să-l mai întrebe pe bătrân unde era conacul vechi, în ce parte, dar valetul deja dispăruse spre conacul vechi. N-ar mai fi vrut să intre acolo, deşi-l obseda mazurca, o auzea din nou.

După asfinţit, a picat la curte şi polcovnicul Gomula, cu obrazul lui spânatec, de tătar. Oaspetele călărea un cal nepotcovit, fără căpăstru şi hăţ, şi se ţinea într-o şa fără scări. A lăsat calul liber, la ceardac şi a intrat în salon ca la el acasă. Arghir nu s-a sinchisit de această prezenţă, iar polcovnicul s-a aşezat la masa din sufragerie fără a fi poftit. Cizmele lui largi, de iuft, cu turetci răsfrânte, miroseau a iute.

— La noapte o să fie o mare trecere de cai! a vorbit polcovnicul, fără a se adresa cuiva anume.

Era de faţă şi valetul, care a confirmat. Ştia se vede şi bătrânul această uriaşă mişcare de cai.

— Trec caii lui Napoleon, a spus polcovnicul. Caii care au mai rămas în Rusia. Şi fără pauză: Trec iute, căci acuşi-acuşi cad zăpezile. Apoi după o lungă pauză: Baltica a îngheţat deja. Nu se mai poate trece nici prin stepa leşească, e deja acoperită de troiene. Doar pe aici. Mărea Neagră încă n-a îngheţat.

Jupâneasa îi făcuse un semn discret lui Arghir. Îl chema dincolo. I-a şoptit, confidenţial:

— Nu-l crede, şi polcovnicul Gomula e cu ei!…

Dar Arghir s-a întors în sufragerie, era tulburat de această veste, deşi totul i se părea normal.

— Trec şi caii ruşilor, a mai spus polcovnicul. Caii risipiţi în toate războaiele lor, prin Balcani. Vin în sens invers. Va fi la noapte o mare învălmăşeală de cai.

Se lăsase tăcerea, era noapte, ar fi trebuit deja să se audă învălmăşeala cailor. Polcovnicul a mai adăugat:

— Mai sunt apoi şi caii tătarilor. Căci ăsta este Bugeacul, un imaş tătărăsc. Tătarii vânau caii sălbatici, înghesuindu-i mai întâi într-o mlaştină şi apoi trăgând în ei cu săgeţile. Aţi văzut mlaştina? Ei bine, nu toţi caii lor au murit. Încă se mai zbat, nechează, rânchează, urlă…

— Nu-l crede! i-a făcut semn jupâneasa, de după o perdea, ducându-şi un deget la buze.

I-a făcut semn în replică şi Arghir să-l lase în pace, un semn de enervare. Astea nu erau treburi de femei. Ce să caute muierile în chestiuni de cavalerie! Şi-a tras scaunul mai aproape de polcovnic:

— Atunci de ce nu şi caii lui Alexandru cel Mare? a întrebat locotenentul.

De fapt voia să întrebe, să pună răspicat această chestiune, dar îl răzbise un fel de moleşeală. Atât doar a mai şoptit:

— Când trec?

Căci trebuiau să treacă pe-aci, dacă era vorba pe-aşa.

În sens invers, desigur. Iar mai apoi aveau să treacă şi caii lui Darius. Pe unde ar fi urmat să se mai întoarcă aceşti cai acasă, prin jurul Mării Negre, pe la Caspica, sau înapoi prin Balcani, prin peninsula Haemus adică? Arghir voia să întrebe, dar polcovnicul evoca acum nu caii lui Dârius, ci caii marelui suedez, armăsarii lui. Carol al XII-lea, care hiălăduiseră tot pe aici.

— Aţi auzit de calul hatmanului Mazepa? a întrebat Gomula. Eu îl cunosc noaptea după nechezat...

— Nu-l crede! insista jupâneasa.

— Lasă-mă-n pace, cucoană! a urlat Arghir.

— Calul lui Mazepa a fost ucis la Akerman, după luptă, cu un foc de pistol. Ce poţi face cu un cal rănit? îl împuşti...

— Chiar dacă-l iubeşti? ar fi vrut să întrebe Arghir, dar gândul l-a abătut în altă direcţie. Câţi cai poţi iubi într-o viaţă? s-a întrebat. Câţi cai poate iubi un ofiţer sau chiar un mare comandant? Sub trupul lui Napoleon căzuseră, se ştia, nouăsprezece cai. Îi iubise Napoleon pe toţi?

— Cum se numea ultimul cal al lui Napoleon? a mai întrebat Gomula.

— Cine mai ştie? a răspuns Arghir, care nu-şi mai amintea.

— Cailor ucişi să nu le spui pe nume! a prevenit polcovnicul, în timp ce jupâneasa făcea semne de dincolo: Nu-l crede!

Dar Arghir a trecut peste avertisment. Nu-i mai păsa de Gomula, nici de jupâneasă, îl căuta acum în gând pa Alcor, armăsarul lui, ucis cu un foc de pistol în timpul retragerii, îl căuta ca să-i spună pe nume şi să-l mângâie. A început să plângă, fără r-uşine, ca şi cum ar fi fost singur. Caii lui, caii camarazilor, caii ucişi. I-a apărut în faţa ochilor mai întâi Bombonel. Bombonel era calul căpitanului Căpăţână. Apoi Bichette!... Bichette era iapa maiorului.

Anghel. Apoi Alcor!... Dar lângă Alcor a apărut şi măgă-i riţa aceea, un animal urât, în cuplu amoros cu Alcor, şi Arghir s-a înfuriat. Polcovnicul Gomula avea cap de măgăriţă şi rânjea. De ce râde? Am să-i şterg eu rânjetul. Nu aşa se poate discuta despre cei dispăruţi.

A ieşit în noapte să strige caii, părăsind sufrageria şi răsturnând în drum nişte scaune. În noaptea vastă, fără stele, cerul clocotea. Arghir s-ar fi pierdut în singurătate, dar i-a venit inima la loc. I-a apărut în cale Puica, în pas de dans. Mânza valsa graţios, în două picioare, evitându-l însă. Se ferea de el în răsuciri lente, cu paşi mici şi deşi sau cu paşi mari, ampli, în volute largi, din ce în ce mai largi, încât Arghir rămăsese prostit la mijloc, prostit dar şi încântat, ca în centrul unui manej vast, înconjurat de orizonturi. Dansul ei, prelungit mult în sus, spre gât, Lărgea zările. „Numai de n-ar aplauda cineva acest dans straşnic”, şi-a spus Arghir, cu strângere de inimă. Suveranii nu se aplaudă, nici suveranele”. Or Puica era, da, era o suverană. Puica ar fi putut da naştere unui mânz Isabelle. Oricât ar fi fost de mică talia cavaleristului – Arghir ar fi vrut să strângă iapa la piept, să se confunde cu ea, să se înalţe. El întinsese braţele în sus, dar pianistul din salon a stricat brusc ritmul, o hodorogeală, dansul nupţial s-a spart, polcovnicul Gomula, ivit în prag, hohotea. Arghir a tras fără milă.

În zori, locotenentul s-a trezit din risipire, cu mâna pe pistol. Afară Puica l-a primit docil, lăsându-se încălecată brutal, cu ostilitate, ca după un vis rău. Arghir îşi pusese căciula de iarnă. Şi el, şi soldaţii din escadron, care erau prezenţi toţi, până la unul. Şi caii. Deşi toţi păreau mohorâţi, şi oamenii şi caii. Locotenentului nu-i trecuse febra, arăta rău, ca după chef. Caii erau zburliţi de frig, chiar dacă soldaţii îi curăţaseră de brumă, scuturând sarea nopţii pe jos. Conacul nu ieşise încă din întuneric, părea

acum o casă moartă. O singură casă, într-o câmpie sjauzită de brumă. Nici urmă din conacul vechi, ca şi cum n-ar i fost. Privind casă, Arghir a ordonat cu glas răguşit:

— Înainte!

Marşul spre Nistru a continuat fără popasuri, pe un pământ gol. Arghir a intensificat goana sub starea febrei. Pe roşiori îi sorbea golul din fată, îi purta pe sus, mai ales pe Arghir, care călărea rupt de escadron, singuratec şi nebun, la o mare distanţă de trupă. Urmărindu-l, sergentul din vârful primului pluton, trăia spaima de a nu-l pierde pe comandantdin vedere, de a nu rămâne prea înapoi, în golful din spate. Urmărirea îşi schimbase sen?” 1 nu mai era cea din urană cu un an, prin ceaţă, nici cea de pe front, prin zăpezi, nici cea din toamnă, prin praf, – era o urmărire în urmărire. Ici şi colo, umbra lui Arghir, care nu întorcea capul înapoi, spre trupă.

Caii erau leoarcă de apă şi însetaţi. Nu-i putuseră adăpa în ghiolurile sărate, amare, în gârliţele sulfuroase, în bahnele cu gust de nămol. Un nisip sălciu, întins cât se vedea cu ochii, mărginea spre sud marea, ţărmurea spre nord cerul. Din cer, golul. Din când în când tufe de scaieţi sau păpuriş. Şi un sălaş de tătari, de fapt un saivan cu cai nomazi. La trecerea escadronului, înşirat riguros pe zare. caii sălbatici au ridicat gâturile, au aspirat cu nările-n vânt. Soldaţii au auzit, din urmă, nechezatul sălbaticilor care îi vesteau pe caii aflaţi în goană ordonată că acuşi – acuşi vor bea apă din Nistru şi că vor deveni altfel de cai.

N-a mai durat mult, Arghir se oprise pe mal. Escad. ronul şi-astrâns rândurile, şi, la pas, s-a apropiat de umbra comandantului, care, încremenit pe geana soarelui răsare, îşi scosese căciula. Apa nu se vedea. Nu i se auzea susurul. Soldaţii şi caii îl vedeau doar pe Arghir. Şi s-au oprit.

— Ehei, Nistrule…

Strigase careva, ca într-o uimire. Arghir n-a întors

capul să-l vadă pe acel soldat, iar dacă l-ar fi întors într-o doară, oamenii din escadron. poate nu l-ar mai fi recunoscut. Cum nici nu l-au recunoscut, atunci când s-a întors.

— Ce-i, ce vă uitaţi aşa la mine? a urlat locotenentul. Sunteţi nebuni?

Locotenentul avea ochii albaştri. Nu negri, aşa cum, toţi îi ştiau, ci albaştri. Un albastru senin, ca apa din vale; care nu se vedea, numită Nistru.

Şiclovan avea să se sfârşească tot atunci, în munte, la, capătul unei poteci care se tot strâmta până hi muchia goală a unei prăpăstii. Acolo îl aşteptau nepotul şi slujitorii lui, un cazac şi un tătar.

— Ce caţi aici? i-a strigat nepotul, în limba lui de-acasă, ca şi cum ar fi avut înainte – i o stafie. Şi-apoi scurt: Chéri, drace!

Şi l-a împins, scurt, în abis, urmărindu-l aprti în căderea din stâncă, împreună cu cei doi slujitori. Pe nepot îl chema tot Liviu.

Dinspre nord de fluviu se auzeau fanfare. Urna lui Nae Maican a ajuns pe ţărmul dobrogean în amurg. Cei trei ofiţeri, Perticari, Luky Garoflid şi locotenentul Mănescu, avuseseră grijă ca traversarea să se desfăşoare cu bine.

Lui Nae i se acordase până la urmă *Crucea trecerii Dunării*, cu puţin înainte de paradă, iar apoi, printr-un ordin al prinţului, imediat după incinerare, Nae fusese avansat post-mortem la gradul de comandor. I se spunea acum „Domnul Comandor”, deşi din căpitan, maior, comandor mai rămăsese doar amintirea.

Pe ţărmul drept, unde ofiţerii au debarcat, o muiere care spăla rufe în Dunăre, uitată parcă acolo de dinainte de război, s-a îndreptat din şale, a privit spre străini, a arătat spre urnă, a întrebat:

— Ce duceţi acolo, oameni buni?

— Cenuşa unui om.

— Vai de capul lui! l-a căinat muierea. Şi unde-i duceţi cenuşa?

— La mare. Din mare a venit, în mare se duce.

— Vai de capul lui! a repetat ea, apoi din nou s-a minunat: Da' de ce-l dădură focului? Că noima omului e alta. Şi arătând spre vasul de pământ: Ăsta, dac-ar fi fost bărbat, avea şi el o muiere, care-i făcea copii. Şi-acu muierea îl bocea, îşi smulgea părul din cap după moartea lui, şi-i ţinea datina. Ziceţi-mi şi mie, rogu-vă, cine-l plânge?

Cei trei bărbaţi n-au zis nimic, au lăsat muierea să-şi spele rufele şi au pornit mai departe. La Niculiţel, comună de lângă Dunăre, dar pe malul drept, cei trei s-au simţit ca acasă, reîntorşi pir că în lumea românească pe care abia o părăsiseră. În localul vămii se instala val-vârtej o staţie telegrafică, un funcţionar de la Bucureşti ţipa că nu merg bine lucrurile, nu merg ca la Bucureşti, în Occident, că merg ca la otomani, lent, ca-n Asia. Pe urma ofiţerilor, într-o navă cu, aburi, sosise şi o primă fanfară. Se zvonea, acelaşi telegrafist adusese vestea, că-n Dobrogea, de la Niculiţel la Babadag, vor fi introduse fanâarele, iar apoi drumul de fier. Din perspectiva contemporană, Babadagul era un mare centru – Tatăl Munţilor – care nu putea să nu fie legat de Dunăre prin fanfare, prin telegraf şi prin drumul de fier. Impresionase însă fanfara, care deja se instalase pe noul ţărm. Dobrogenii n-aveau fanfare; primul bun pe care Capitala îl trimitea în noul teritoriu, înainte de sosirea trupelor, era o fanfară în formaţiune completă, eu echipament şi instrumente muzicale noi. La debarcader apăruseră şi câţiva negustori de ziare, vânzători dar şi cumpărători, amatori de gazete proaspete, tot de la Bucureşti, pe care nişte ambulanţi desculţi le-au şi oferit

mai întâi ofiţerilor şi puţinilor alţi străini sosiţi în pustia otomană.

— Luaţi *Românul*, doi bani *Românul*!… Ediţiune pentru Dobrogea… Românul…

— S-a ieftinit *Românul*! a constatat Garoflid, fără a cumpăra gazeta. Se vinde mai ieftin în Dobrogea decât la Bucureşti. Numai doi bani.

— Pe aici încă n-au apărut banii, a observat Mănescu.

— Au apărut în schimb gazetele, a adăugat sublocotenentul Garoflid. Şi tot el: Lui Nae i-ar fi fost silă de aşa ceva. În primul rând că el detesta politica. Zicea că e o curvă. Chiar şi spunea: domnule, ce curvă şi politica asta! Nu pricep cum se pot încurca cu ea nişte bărbaţi serioşi.

— Auzi colo, Nae!

— Da, să nu te miri. À-propos de politică, Nae ne-a şi spus odată: Domnilor, la drept vorbind, ne mişcăm printre nişte abjecţi. Ştiţi pentru ce mă lupt eu? Pentru că nu pot să admit ca să-şi bată cineva joc de ceva sacru.

— La ce se referea?

— Nu poţi fi zilnic, mai zicea el, mâncat de păduchi! La un anume moment, pe clipită, te cuprinde o revoltă, ca să spun aşa. Şi atunci te dezbraci până la piele, pui uniforma la fiert, baţi soldatul – dacă răbdă vreun păduche viu! şi ieşi curat din baie, dar gol. Hainele-ţi sunt ude, nu le poţi îmbrăca. Eşti gol ci un melc, aflat în afara găoacei, adică a cochiliei lui. N-ai nicio formă şi niciun rost. Atunci îţi apare, în faţa ochilor, ţara, ca o femeie fără de care nu exişti. Şi atunci? Atunci, ori te-nfăşoară ea, cu trupul ei, şi-n cazul ăsta nu mai scapi, ori o-nfăşori tu, cu trupul tău, şi nici atunci nu scapi. E cineva, p-aici, prin regiment, care n-a iubit astfel?

Mănescu şi-a aruncat privirea în jur, cercetător şi sever; imitându-l pe Nae. Nimeni nu l-a contrazis.

Locotenentul a continuat:

— Păi cu ce-o încălzeşti, domnilor, pe patrie, ne-a mai zis Nae, dacă nu-i dai nimic decât aşa, o idee goală! Adică nu tu corpul tău?! Patria nu există, domnilor, decât sub forma confundării corporale: tu şi mama, tu şi iubita, căreia îi legitimezi, nota bene, copiii. Şi tot el: Aici, în\ acest punct, doresc să adaug o vorbă a căpitanului Căpăţână: ţara-i o cloşcă ce-ţi sare în cap, când o zădărăşti.

Camarazii au înţeles că Nae era şi intransigent, luând partea patriei în revoltă, la fel ca şi acel căpitan Căpăţână, care lansase vorba cu cloşca.

— Dar când le-o sări cloşca-n cap ălor de azi? a mai spus tot Nae; deşi Domnul Comandor nu pusese punct chestiunii evocate acum de camarazi, o lăsase în suspensie.

Trăsura cu urna înainta încet, la deal, spre Mănăstirea Cocoş. Din spate, de pe ţărm, se auzeau strigând vânzătorii de ziare:

— Luaţi *Românul*, cumpăraţi *Românul*, doi bani *Românul*...

Pe un deal gol de piatră, între câţiva stejari pitici, strălucea în asfinţit o chinovie; de rit bizantin. Părintele Narcis Şiclovan, superiorul Mănăstirii Cocoş, care i-a găzduit pe ofiţeri, nu s-a mirat prea mult de situaţia defunctului

Nae. Maican, aflat în urnă, cum se întâmplase dincolo, pe celălalt ţărm:

— O, a exclamat sfinţia sa, e de-al nostru! Pe aici pe la noi, în Dacia Pontică, riturile funerare au fost amestecate. E drept, creştinii au renunţat la incinerare, n-au consimţit să-şi mai lepede focului trupul, ca păgânii, pregătindu-l astfel pentru a doua înviere. Dar se cunosc cazuri când ritul încă ezită... Chiar aici la noi, pe deal,

călugării mei au găsit un mormânt antic cu o situaţie curioasă. O fetiţă, cert creştină, se afla îngropată după cuvântul Dumnezeului nostru: în racla ei de piatră s-a găsit semnul Mielului. Dar în acelaşi sarcofag, lângă ea, se afla şi cenuşa părinţilor, într-o urnă ca aceasta a camaradului dumneavoastră Nae Maican.

— Şi cum aţi procedat?

— Am slujit, bine-nţeles, numai osemintele fetiţei. N-am separat-o însă de părinţi, urna lor a rămas acolo în raclă. Duhul ei, salvat prin Sfântul Botez, ajutat şi prin implorarea noastră, se va ruga în etern pentru părinţi.

— Înţelegem deci că nu-l puteţi sluji pe Domnul Comandor…

— Voi reveni la chestiune, după ce vă voi lămuri, că aici, la noi, toate lucrurile se prezintă într-adevăr altfel. Noi preoţii creştini avem o situaţie specială în această lume a morţilor din Dobrogea. Aproape zilnic trebuie să oficiem şi pentru cei din antichitate, pe care, mereu şi mereu, îi tot descoperim. Se ivesc ici şi colo, unde nu te aştepţi, într-o vie, la capătul unui canal roman abia desfundat, sub lespezile unor vechi bazilici, ca să nu mai vorbim de necropole. Necropolele, pe aici, ţin de două ere, dacă nu de mai multe… Anul trecut, părintele Teoctist Sălişteanu a găsit pe drumul Babadagului, chiar la drum, oasele unui centurion roman, care pitise abil, sub platoşă, semnul crucii. A fost identificat şi numele lui: Barnaba. Am adus craniul, platoşa, o tibie\şi falangele mâinilor lui aici la noi, la mănăstire. Eu le socot totuşi nişte moaşte. Acest Bărnabă din Dobrogea nu poate fi canonizat ca sfânt; dar mă întreb: de ce nu?! Au fost p-aici martori, adică mărturisitori, cu duiumul. Căci, să ştiţi, credinţa creştină a încolţit întâi aici şi abia apoi a trecut dincolo, în Barbaricum…

— Sfinţia voastră plasează Nordul în Barbaricum?

— Nu mă refer la Dacia, mă refer la nordul germanic şi la estul scitic la care lumina credinţei a ajuns târziu, abia ieri, alaltăieri, mult după secolul al patrulea, când se încheiase încreştinarea noastră. Şi acum vă întreb: de ce credeţi că această religie dăinuie atât de spornic şi atât de pur pe aici? Fiindcă a fost semănată chiar prin cuvântul apostolilor „care au călcat cu picioarele lor goale această ţărână a noastră. Dumneavoastră, ca români, vă revendicaţi de la romani. Eu, ca cetăţean al cerului – fără naţie adică – mă revendic de la primii creştini. Dar şi ea, vă rog să mă credeţi, am o istorie. Eu când sărut ţărâna Dobrogei, sărut picioarele Sfântului Apostol Andrei, care a binecuvântat aceste zări de dincolo şi dincoace de Dunăre. Nu, domnilor, Dunărea nu s-a vărsat în sălbăticie; cum pretind geografii. La capătul celor trei guri – căci sunt trei, ca în Treime – s-a petrecut nu moartea duhului, ci învierea.

Ofiţerii erau mişcaţi, nimeni nu cuteza să întrebe cine va asigura şi pe ce cale învierea comandorului, pe care toţi îl iubeau. Părintele Narcis a mai spus:

— Tocmai de aceea mă mir ca din Dacia să mai pogoare, adus de dumneavoastră, un om mai vechi decât era or eşti nă sau, dacă vreţi, un om modern…

Sublocotenentul Perticari a strigat:

— Dar Nae a crezut.

— Posibil, a spus părintele stareţ. În acest caz, însă, omul dumneavoastră ţine de două ere. Era păgână veche şi era păgână nouă.

Părintele Narcis a consimţit totuşi ca urna lui Nae să fie aşezată, pentru noapte, aproape de pridvorul sfântului lăcaş, între pietrele antice recuperate de călugări, care alcătuiau un uriaş lapidariu, şi între moaştele de sfinţi şi pagini, aflate în amestec. Un părinte dominican, găzduit şi el la mănăstire, se plimba prin curte, cu capul gol, recitind din biblia latină. Un călugăr pravoslavnic, din Deltă, aşezat

pe un ciot de statuie de marmoră, buchisea în limba lui Chiril.

Noaptea era densă, cu cerul negru, spre Barbaricura.

Înţeltegerea era ca un tătar, slujitor la geamia din Babadag, să-i conducă pe ofiţeri până dincolo de Beş-tepe la o târlă a românilor, de unde musafirii urmau a călători mai departe până la Kustenge. Tătarul nu vorbea decât fimba lui şi turceşte, cu străinii s-a purtat ca un mut. Din când în când doar scotea câte o interjecţie destinată cailor. Luky Garoflid a spus:

— A te da pe mâna unui călăuz mut este ca şi cum te-ai încredinţa lui Charon.

— Aiurea! O să-l rugăm să cânte.

— Cântecul va fi fără noimă. Nae nu suporta tăcerea.

Tăceau împrejurimile, drum nu mai era, doar stepă şi gurguiele gorganelor. Sub ruina unui deal se vedeau nişte păsări albe. Apoi o moară de vânt cu aripile încremenite. Zi albă şi caldă, către sud, pe zare, începuse a tremura lumina.

— Ar fi trebuit să luăm cu noi nişte apă, ceva de băut.

— S-o găsi p-aici măcar apă. Nu ne-om fi trezit, aşa, deodată, într-un ţinut absolut arid!

Mutul de la cai n-a spus nimic, a scos doar o interjecţie către cele două animale. Nici ofiţerii n-aveau chef de vorbă. Se săturaseră de vorbă la Babadag, unde, în pustiul unoî han la care poposiseră, un grec le-a turuit vrute şi nevrute tot timpul:

— Domnilor, le spusese grecul, aici în Dobrogea, între Dunăre şi Pontul Euxin, a fost c'fe când se ştie o mare înghesuială de popoare. De speriat, nu alta. Câţi n-au fost p-aici, până şi persanii lui Darius. Te întrebi, ce-au căutat? Dar grecii, romanii, bizantinii, otomanii!… De-acu să sperăm însă că lucrurile s-or mai linişti, să apucăm să respirăm şi noi un pic, măcar o generaţie. Căci nici aşa nu

se mai poate, toată ziua cu armele-n mâini!…

Ofiţerii îl aprobau în tăcere, veghind cu rândul urna. Grecul nu i-a lăsat în pace, s-a întors din nou spre ei:

— Căci de ce se fac războaiele? Pentru victorii. Dar eu unul mă tem de victorii. Victoria îi încântă pe unii şi-i înefirjeşte pe ceilalţi. Victoria nu miroase niciodată a bine.

— Ba nouă ne miroase a bine! a strigat Perticari cu toată convingerea.

— Aşa ar fi de dorit, a replicat grecul, numai să nu ne fălim. V-aş invita, dac-aţi avea răgazul să vizitaţi mausoleul romanilor de la Adamclisi. Ştiţi ce veţi vedea acolo? Cel mai mare monument funerar din întregul imperiu, înălţat în urma unei victorii. Domnilor, atunci s-a cântat câintecul de lebădă al imperiului roman. Dar urmele podului lui Constantin cel Mare, tot aici la Dunăre! Ba se zice că şi Alexandru, după nenorocul lui la Dunăre, l-a urmărit ghinionul şi-n Asia. De ce? Şi-acum, cu otomanii la fel. De ce?

Ar fi trebuit să răspundă Nae, numai el avea răspuns la orice chestiune. Tot aud, plimbându-se pe uliţi, cei trei ofiţeri au observat cu surprindere cum fâlfâiau la nişte ferestre câteva steguleţe româneşti. Ghidul turc i-a lămurit pe musafiri.

— Sunt evreii din Babadag, câteva familii. Ei salută totdeauna orice schimbare; de stăpânire. Noi, turcii, nu dorim schimbări.

Au cunoscut apoi şi pe unul dintre cei doritori de schimbări, pe un anume domn Leizăr, proprietarul unei locante cu numai două mese, un personaj plin de entuziasm.

— Cine-a spus că nu-s posibile schimbări pe-aici? a strigat proprietarul. Prostii! Aici e ca în Cartea Facerii. Cerul e ca-n ziua întâi, totdeauna tulbure. În Deltă încă nu s-a ales pământul din ape ca-n ziua a doua. P-aică, la

Babadag, cum vedeţi, a apărut pământul, ca-n ziua a treia. Mai încolo spre mare veţi vedea cum s-a împodobit pământul cu lighioane, târâtoare, zburătoare şi alergătoare, ca-n ziua a patra. Ce vreţi mai mult? Mai trebuie şi un om, căci altfel totul intră în paragină, adică-n haosul de la început. Să fie acest om vodă Carol?

Şi domnul Leizăr era un cugetător, ca şi turcul, ca şi grecul, ca şi călugării de la Mănăstirea Cocoş. Cu acelaşi prilej, locotenentul Mănescu a remarcat:

— Pe dumneavoastră, aici, vă mănâncă cugetarea.

— Asta-i drept, a aprobat domnul Leizăr. Toţi dobrogenii sunt filosofi, adică orientali. Ne trebuie un ferment de la Bucureşti. Eu unul vreaiu să mă abonez la un jurnal din Capitală. Pe aici nu există jurnale. N-aveţi cumva, din întâmplare, vreun jurnal?

Era de presupus că, dacă afacerea cu locanta nu va merge, domnul Leizăr se va hotărî să editeze un jurnal. El a şi notat, concluziv:

— Oamenii de aici nu trăiesc în clipă. Sunt închirciţi în trecut.

— Dumneata, i-a replicat Mănescu, gândeşti exact e: a domnul C.A. Rosetti. E un domni la Bucureşti cu care semeni bucăţică tăiată.

— Bucăţică tăiată din cine?

Acest entuziasm nestăpânit al domnului Leizăr a fost sancţionat printr-o bruscă încruntare a sprâncenelor de turcul care era de faţă. Omul care-i însoţea prin Babadag, Ceamuri-effendi, era un bărbat întunecat la faţă, dar blajin, care vorbea binişor româneşte, cum vorbea binişor şi greceşte, bulgăreşte, tătăreşte, cu oamenii pe care-i avea sub mână, fiecare după seminţia lui. Cu domnul Leizăr proprietarul locantei: la care au prânzit ofiţerii, a vorbit însă turceşte destul de aspru. Domnul Leizăr i s-a închinat ca unui stăpân. Acelaşi domn a făcut să dispară steguleţul

buclucaş, care-l indispusese pe Ceamuri-effendi, pentru ca steguleţul să reapa Fă când ofiţerii români au revenit din plimbare, la locantă, fără însoţitor.

— Ei, ce v-a spus, a întrebat domnul Leizăr, v-a prezentat oraşul?

Prezentându-le „oraşul”, Ceamuri-effendi procedase sumar:

— Aici stă Ibrahim, ţine oi. Aici domnul Gheorghiadis, cherhangiu, are numai casa-n Babadag, trei băieţi şi-o fată. Aici un prăpădit. Aici alt prăpădit, tot tătar. Aici domnul Mocanu, magazin de fierărie, cuie, caiele, broaşte de uşi de la Viena. Aici alt prăpădit. Domnul Trandafirov vinde geamuri, tutun şi frânghie. Aici casă goală; toţi au plecat în hagialâc la Meca. Aici alt prăpădit...

„Prăpădiţii” erau destul de mulţi, şi de multe naţii, deşi aşezarea părea cuviincioasă – case de piatră cu acoperiş de olan, mai ales curate, fără miros fetid de Orient.

— Târgul râde când e târg, a mai spus Ceamuri-effendi. Şi tot el: Târgul supărare n-are.

Ofiţerii i-au reprodus domnului Leizăr aceste ziceri ale turcului. Domnul Leizăr a părut încântat.

— Spuneţi-mi pe nume, s-a rugat el de cei trei ofiţeri. Mă cheamă Mareei. Pe dumneavastră cum vă cheamă?

Acum înaintau prin stepa scrumită şi uscată; înaintau spre sud, pe niciun drum. Discutau despre cei pe care-i întâlniseră la Babadag: un turc, un grec, un evreu. Vinul băut la Babadag nu le priise. Gâroflid îşi simţea capul greu.

— Acum devine de înţeles interdicţia Coranului, de a nu consuma vin, a spus el. Un tabu de ţară caldă.

— TTotuşi vechii arabi, întemeietorii Coranului, n-au cunoscut acest tabu, a observat Perticari. Şi-acum mă întreb de ce arde vinul? Să-l fi făcut Marcel sau grecul?

Grecii, ca să mă refer la Eintici, nu falsificau vinul.

— Lasă-mă cu grecii dumitale, domnule! l-a repezit Mănescu. M-am săturat de greci. Dacă au fost atât de grozavi, de ce-au abandonat cursa?

— Cum adică au abandonat-o?

— Cum vezi. Uită-te-n jur. Se zice că aveau pe aici 9 civilizaţie înfloritoare.

— La fel pot zice eu despre romanii dumitale! a răspuns Perticari. Şi ei au abandonat cursa.

— Iar acum otomanii! a secondat Luky Gâroflid. T'oaţe naţiile, după o vreme, ies din cursă. E probabil o chestie de destin…

— Ce destin! a protestat Mănescu. Comunităţile nu pot dispărea aşa, brusc, precum indivizii).

— Uite că dispar. Dispar naţii mari, naţii mici.

Ceamuri-effendi le spusese ofiţerilor că la Babadag printre români, lipoveni, greci veneau şi cerchezi, la târg, să-şi vândă mânjii, până la război.

— Şi cerchezii unde sunt? a întrebat.

— Au avut sate, dar cu războiul din urmă s-au vânturat. Înapoi în Caucaz nu se mai pot duce. Caucazul tot e al creştinilor. Cerchezii, gata cu naţia lor.

Mănescu se gândea că nu e cu putinţă ca şuvele, păsări rare, care încă mai hălăduiau pe dealurile Dobrogei, să trăiască, iar o seminţie de oameni să dispară, nu într-o eră; ci într-un singur an. N-a comunicat camarazilor această constatare. A spus doar atât:

— Aşa au dispărut, tot în anii ăştia, şi pieile roşii din America.

Caii se opriseră, la malul unui pârâiaş coclit. O apă mocirloasă, verde, se scurgea printr-o albie cu reflexe verzi-roşcate, metalice. Tătarul a bolborosit ceva, arătând *cu* biciul spre un deal de piatră. La poalele dealului se deschidea o hrubă. Din hruba aceea ieşea izvorul coclit.

— E mina de aramă de la Altân-tepe! a spus în sfârşit tătarul.

Era seară. Din urmă, dinspre Babadag, venea glasul rouiezinului. Apoi s-a auzit şi un zvon de clopote. Localitatea ţinea trei sărbători pe săptărpână: vinerea, sâmbăta şi duminica. Luky Garoflid a întrebat:

— Despre ce vorbeam?

— Despre felul cum dispar naţiile.

— Nu, parcă despre altceva, a răspuns Perticari, despre faptul că-n Dobrogea sunt mai multe religii, până şi turcii sunt de două feluri, şiiţi şi sunniţi.

Informaţia le-o dăduse domnul Leizăr, care mai spusese că şi între turci sunt lupte, ca la toate naţiile. Una singură, zicea el, nu era liniştită şi stăpână pe sine. Poate de aici înainte românii, mai spusese Mareei ca să-i flateze. După care a adăugat:

— Toate naţiile se macină pe dinăuntru, cum se macină şi una cu alta, care să apuce mai întâi adevărul.

— Şi care-i adevărul? întrebase acolo, în locantă, Luky Garoflid.

— Fiecare jură pe adevărul lui, a răspuns rapid Marcel atoateştiutorul. Câte cărţi sfinte atâtea adevăruri. Eu însă una ştiu: adevărul e azi! Pe mine unul nu mă interesează ce faci pentru mine mâine sau ce-ai făcut ieri. Nu m-ajuţi azi, nu exişti. Aceasta nu înseamnă că nu trebuie să te întrebi: ce-o să fie mâine?

— Şi ce-o să fie mâine? au întrebat cei trei.

— Asta aş vrea să ştiu şi eu, dar eu nu sunt profet. Musulmanii au ştiut ce va fi mâine, şi uite ce-a ieşit. Poate că ştiţi dumneavoastră mai bine…

— De unde să ştim?

— Tocmai de asta şi zic: nu ştim ce va fi mâine. Zarea spre care mergeau părea enigmatică în lumina serii. Tătarul a oprit caii. A scos a doua vorbă din acea zi:

— Gata pe azi.

Unele dintre zicerile lui Nae se scuteau de orice comentariu. Camarazii le-au redat ca atare, în drumul lor spre mare, cum le-a venit în minte, la hazard:

„Ca să fie atât de crudă, trebuie că-i vreo barbară. Precis e o barbară; ca şi mine”.

„Ori bărbatul biruie mama din el şi face femeia să i se stipună, ori viceversa, şi-atunci e pierdut”.

*

„De ce nu se ofileşte, domnule? Fiindcă n-a trăit destul”.

*

„Era incomparabilă, dar ireparabilă. Am părăsit-o”.

*

„Ce cuhni?! În direcţia aceasta nu există culmi: numai prăpăstii”.

„N-am decât o alternativă: ori s-o iubesc, ori să n-o iubesc. Nu pot ieşi din acest cerc. Sunt vicios”.

Nae avea deci şi momente de mizantropie. Când se întorcea uneori chelfănit din expediţiile lui – la Troia – marinarul îşi evita camarazii şi. rar scotea câte o vorbă. Câteva dintre aceste vorbe-perle, ieşite din gura lui Nae la momente critice, s-au mai reţinut totuşi:

„Femeia n-a intrat în istorie decât în măsura în care l-a făcut mai singur pe bărbat”.

„Mi-a spus: pa! după ce-am jertfit o noapte cu ea. Asta-i femeie?!”

„Zid de fum: femeie!”

Înainte ca armata şi administraţia civilă să preia provincia dobrogeană, în pustia getică a sosit încă un personaj ciudat, un arheolog. Acesta a deschis în plină stepă, la marginea drumului spre Tomis, o tranşee în care lucrau cinci lipoveni hirsutei, plus un tătar spânabec...

Tătarul nu săpa, aducea, apă cu sacaua pentru săpători. Şi chiar pentru arheolog, căruia nu-i plăcea acea băutură tulbure şi sălcie. Lua cu cana apă din butoi, gusta, apoi o vărsa. Lângă excavaţie, individul plantase o umbrelă de soare roşie, dintre acelea pe care le folosesc şi micii ambulanţi, iar sub umbrelă fixase un scaun pliant cu fund de piele. În mână avea un baston de trestie, ca un caducei. Când în groapă se petrecea ceva semnificativ, individui striga: „Staţi!”, dar nu cobora, cerea ca ciobul indicat cu bastonul să-i fie dat la mână, ca să-l cerceteze. Acorda bărboşilor de jos o pauză şi-şi punea ochelarii. Dacă ciobul îl nemulţumea, îl arunca deoparte pe o movilă de lut proaspăt şi poruncea ca munca să reînceapă. Munca se continua cu scurte şi dese întreruperi, care-i înverşunau pe săpători. Aceştia toţi au aruncat din mâini lopeţile şi s-au tras speriaţi în lături în clipa când pământul, sub izbitura unei scule, a sunat a gol.

Sosise şi echipajul cu cei trei ofiţeri. Călătorii s-au oprit lângă umbrela de soare, au văzut scaunul pliant. Ţi caducelul înfipt alături, în pământ. Arheologul lipsea, coborâse în excavaţie.

— Ce s-a găsit? a întrebat Luky Garoflid, foarte curios, de pe marginea gropii.

Cel din groapă n-a răspuns, a făcut doar un gest care putea să însemne: Vedeţi-vă de drum. Cei trei însă nu şi-au văzut de drum, s-au retras la căruţă şi au aşteptat. Erau şi caii foarte osteniţi şi chiar călătorii se simţeau fără puteri, măcinaţi de zdruncinătura drumului. De jos, din excavaţie, se auzea acum zgomotul unei singure unelte care scurma în piatră. După un timp a apărut din groapă şi individul cu ochelarii pe nas, i-a văzut pe ofiţeri, a pufnit spre ei:

— A, sunteţi tot aici! Ce vreţi, mă rog?

— De ce vă supăraţi, domnule, a intervenit Mănescu. Am văzut de la distanţă această umbrelă, apoi movila de

pământ, apoi bastonul. În pustia aceasta, dumneavoastră reprezentaţi o apariţie.

— Ceea ce vă interesează pe dumneavoastră, a strigat profesorul, cu dispreţ, ba chiar cu mânie, nu se află aici. Dumneavoastea sunteţi cu istoria mare, cu evenimentele. Se vede după uniformă.

— Domnule, aveţi ceva împotriva armatei?! a sărit Perticari, foarte jignit.

— Nu, domnule, eu n-am nimic cu armata, doar cu evenimentele mari. Acestea se văd de la o poştă, apar ca nişte falnice ruine, acoperind cu umbra lor viaţa umilă.

— Şi ce dacă?

— Tocmai asta spun şi eu. Ceea ce vă interesează pe dumneavoastră nu se găseşte pe aici, dar există din belşug la alte adrese: la Tomjs, Oalatis, Histria, Axiopolis, Heracleea et caetera. Mergeţi acolo…

Le-a întors spatele, văzându-şi de lucrul lui. Ţinea acum „în mână un şirag de mărgele pe care tot el le înşirase pe o aţă. Tot din pământ scosese şi o piatră funerară, spartă în două bucăţi. Întâi Mănescu, apoi şi ceilalţi s-au apropiat de movila de pământ pe care fusese aşezată piatra. Individul o reîntregise în forma iniţială.

— Aţi scos o piatră cu inscripţie?! s-a interesat Mănescu.

— Da, a răspuns individul, cu satisfacţie. Dar ce credeţi dumneavoastră că seria pe ea, vreo proclamaţie, un tratat de alianţă, o capitulare? Ei bine, nu. Şi clocotind: Pe mine nu mă interesează evenimentele epocale, n-am ce face cu ele, le las istoricilor ca să se spele dumnealor cu istoria mare pe cap. Mă obsedează, în schimb» viaţa măruntă sau dacă vreţi infimă.

— Infimă?! s-au mirat cei trei.

— Da. Nu când au spart goţii zidul nordic al Histriei, năvălind. În cetate, nici când s-a fondat la Tomis cutare

gimnaziu, ci clipa în care un băştinaş nenorocit a bătut în perete un cui. Să ştiţi dumneavoastră că de acel cui atârnă totul.

— Aţi găsit cuiul?

— De ce râdeţi?! apoi tot el cu patos: Micile evenimente, domnilor, dacă vreţi fleacurile, fac viaţa. Evenimentele. mari au, să ştiţi de la mine, o respiraţie scurtă... Istoricii dumneavoastră greşesc atunci când vă îmbuibă capul cu ele: Ha, ha, marea istorie! Ştiţi ce scurtă e? Păi puneţi cap la cap războaiele sau năvălirile şi veţi avea un pumn de date, pe sărite, Dar între ele? E capital acest *între*.

— Între?

— Între sau dintre evenimente!

— Pentru cine capital?

— Pentru om. Aşa-zisa istorie mare trece pe lângă aceste umile bordeie, de care mă ocup, cu o putere de xragan. Chiar şi istoria antică. Ce rămâne în urma ei? Rămân nu templele, ci vetrele. Un bărbat şi o femeie. Un copil. Precum acest Lillas, al cărui nume e pomenit aici, pe piatra aceasta.

Şi-a dres vocea, apoi a citit textul latin, plimbându-şi degetele peste inscripţie:

— „Fiind mic şi tânăr, de numai şase ani, mă numeam Lillas”.

— Cine e acest Lillas?

— E copilul Ianuariei, „cea mult prea înlăcrimată”, cum scrie aici, şi al lui Bassianos, „cel covârşit de durere: ...

— Şi cine sunt Bassanos şi Ianuaria?

— Doi oetăţeni ai provinciei, nu ştiu din Ce an. Nici Caesar n-a ştiut probabil nimic despre ei. Nici Cicero. Şi citind: „Spre pomenire. Nimic nu depinde de oameni, toate cad sub Destin”. Atenţie: Lillas nu îmbrăcase încă toga

virilă. Şi apoi mai sunt o seamă de lucruri de neînţeles, spre exemplu viaţa. Pe aceasta cum o explică istoria mare?

N-a dat răspuns, a rămas în perplexitate, apoi profesorul a tresărit, întorcând capul spre zarea de la nord.

— Ce se aude? O fanfară? L. A, vin trupele. Vine istoria mare: „Dumneavoastră probabil precedaţi trupele. Veţi spune că vă faceţi datoria. Foarte bine. N-am nimic împotrivă. În ce an suntem? Pentru dumneavoastră e foarte important, pentru mine nu. Suntem, probabil, în unul dintre anii aceia capitali, despre care v-am vorbit. Sigur, istoria mare vine. bine echipată, cu un imens număr de suflători. O să le smulgă acestor cocioabe acoperişurile. Dar cât ţine un uragan?

— Domnule profesor, l-a întrerupt Mănescu, mie personal mi-a făcut o mare plăcere că v-am întâlnit. Ara onoarea să vă salut.

Cei trei ofiţeri conveniseră ca, înainte de a-i arunca cenuşa în mare, să şi-l scoată pe Nae din cap. Să nu-l mai evoce, să nu mai spună despre el nimic. Să-l lase liniştii. Perticari se frământa; în curând urmau să intre în Tomis, Küstenge sau Constanţa. Nemulţumirea lui pe sine însuşi, pe vreme, pe soartă, s-a revărsat până la urmă asupra lui Nae.

— Şi cum, domnilor, a izbucnit el, Nae n-a spus nimic bun despre bărbaţi?

— Ei aş! a făcut Mănescu. Da’ ce, el nu era bărbat? Ştiţi cum e bărbatul? ne-a spus Nae într-o zi. Ca ploaia, când e arşiţă, când pământul crapă de sete, ca acu. Şi alamei, când a spus-o p-asta, era tot secetă. Sunt norii călători, zicea Nae, dar şi când vin... Se întunecă cerul, strălucirea zilei dispare, semn că bărbatul s-a interpus între soare şi între pământ; aerul tremură, clipesc pe geana zării scântei, apoi fierb orizonturile de jur-împrejur,

se simte un uruit ca de cutremur, se despică adâncimea de sus sub un fulger, şi cea de jos, şi abia atunci vezi cât de înspăimântătoare-i stihia; apoi o linişte de gheaţă, pământului i se strânge inima cât unui gândac, apoi tunetul, în sfârşit năruirea apei. Aşa-i bărbatul... Eu, domnilor* după războiul ăsta, prevăd un anotimp al ploilor.

Ar fi fost ultimul cuvânt al lui Nae.

Încă nu veniseră ploile. În declinul anotimpului, prinţul a urcat iarăşi la munte. Nu-şi îngăduise dinainte de război o retragere solitară, nu o vacanţă – aşa cum încercase în vară, cu doamna, ci un popas de reculegere. Voia să scape de cleştele timpului, măcar o clipă. Voia singurătatea, ca să se elibereze măcar o clipă de singularitate, şi aceasta obositoare. Prinţul resimţea din când în când nevoia de a fi un anonim; măcar în odihnă, măcar în somn. Era nevoia de a ieşi din timp, nu numai prin singurătate, dar şi prin anonimat. Solitudinea şi anonimatul erau pentru prinţ o aspiraţie discretă, aproape monahală. Alteţa-Sa izbutea însă rar să fie singur cu sine, doar în munţi sau în clipa rugăciunii.

De unde nevoia unui asemenea om de a fi anonim? Poate dintr-o atracţie spontană către lucrurile reci şi sigure, absolut obiective, cu care ar fi vrut să se confunde. Poate din nevoia de a scăpa de senzaţia că gestul, pasul, respiraţia sa sunt urmărite avid, sunt privite ca sigilii ale unei persoane ieşite din comun. Poate dintr-o trebuinţă lăuntrică de confort, din nevoia de a regăsi, pentru o clipă măcar, condiţia comună. Persoana, gândea Alteţa-Sa, nu trebuie să fie ieşită din comun pentru a fi exemplară, îi era de ajuns să rămână ceea ce este, o persoană, precum o planşă de anatomie care defineşte prin anonimatul ei o specie: – bizon, cerb, acvilă. În cugetul lui anonimatul însemna răceala şi nevanitatea de a fi o emblemă.

Dar la Câmpina, unde a descins din tren, îl aştepta

trăsura plus o importantă suită călare. Era prezent şi prefectul de Prahovă cu toţi oficialii. Pe prinţ l-a indispus şi prezenţa prefectului şi prezenţa suitei militare. Voia să fie singur. A răspuns de aceea salutului cu răceală şi i-a indicat lud Văcărescu să-l descotorosească de alai. Se isprăvise cu paradele. A urcat apoi în trăsură, dar vehiculul n-a pornit, mai intervenise ceva. Văcărescu s-a oprit la scara trăsurii şi l-a informat pe prinţ:

— Domnul prefect ne sfătuieşte să nu călătorim fără suită. Dumnealui nu-şi ia răspunderea. În Prahova ar fi reapărut, din nou, se pare, banda lui Zarafu…

— Aşa e, măria ta, a confirmat prefectul, apropiindu-se. N-am izbutit să-i stârpim. Ieri noapte au atacat conacul de la Filipeşti. Nu sunt sigur c-au mai rămas în preajmă, s-ar putea ca deja să fi trecut în alt judeţ. Dar oricum paza bună…

Aceste proverbe tot mereu repetate, şi când era şi când nu era cazul, nu-i mai plăceau. A rămas neclintit în hotărârea de a renunţa la „paza bună” şi a pornit imediat la drum.

— Poate-ar fi mai bine s-o luaţi spre Văleni, a mai strigat din urmă prefectul. Un ocol nu strică…

Au luat-o spre Vălenii de Munte, pe un drum ocolit. Prinţul n-avea de ce se grăbi, voia chiar ca trăsura să meargă la pas, fără a mai fi precedată de un sergent călare. Acel sergent călărea acum în urma trăsurii, după caii de călărie – al prinţului şi al lui Văcărescu, ambii legaţi la coada vehiculului. Mergeau acum la pas. Prinţului îi convenea şi lumina, văzduhul transparent şi răcoros, prevestind pădurile. Nimic nu putea să tulbure această retragere care promitea a fi blândă şi anonimă. Nici caii, nici trăsura, nici pasagerii nu indicau o prezenţă aleasă, şi prinţul lăsându-se drumului începuse deja să se simtă un anonim, un simplu geograf.

După acceptarea de a primi coroana acelei ţări necunoscute de la Carpaţi şi Dunăre: „prinţul l-a invitat la el pe domnul Karl Vogel, un prieten de familie, cerându-i avizul ca geograf ce era. Domnul Vpgel i-a spus atunci:

— Regiunea la care vă veţi duce nu-i încă destul de istorică pentru a fi atras luarea aminte a acelora ce scriu istoria. E mai mult geografică. Dacă vă deplasaţi acolo ca să scrieţi geografie, vă aprob.

— Vreau să fac istorie! a răspuns prinţul, exaltat.

— Cu cât ne apropiem de Ecuator sau de poli, a glosat domnul Vogel, fără să-l audă, cu atât istoria devine mai nesigură, adică mai geografică. Şi invers.

— Românii se află în zona temperată! a răspicat prinţul, simţindu-se în consonanţă cu acea temperatură şi încredinţat că se va plasa pe un mare culoar al istoriei.

— Vă înşelaţi! l-a contrazis domnul Vogel. Ei ocupă un pământ al exceselor. Omul de acolo n-a avut când intra în istoria mare, căci nu l-a lăsat geografia.

— Poate că nu l-a lăsat istoria! a obiectat prinţul, uşor descumpănit.

— Posibil. Pe cât se pare, istoria ar fi intrat pe acolo năvalnic, mereu în exces. A venit, a devastat, a plecat. Vă imaginaţi ce stare de gol se va fi lăsat după asemenea dezastre?...

A lăsat cu intenţie o pauză, pentru ca cel ce pleca acolo să realizeze cu anticipaţie starea de gol şi să se teamă. Apoi domnul Vogel a continuat:

— Geografia în schimb i-a fost favorabilă localnicului. Omul de acolo s-a complăcut în ea, astfel încât, până azi, cel puţin, acest om nu s-a lăsat atras de istoria mare, n-a pătruns în ea.

— Poate c-a fost istoria altora! a observat prinţul, avansând o scuză.

— Istoria e a tuturor! a replicat doct domnul Vogel,

care era un savant cu vederi largi. A fiecăruia e numai geografia. După un timp, domnul Vogel a mai adăugat o precizare formulată aproape didactic:

— E util poate să reţineţi că neamul la care vă referiţi se află la conţinele geografiei cu istoria. Ce ştiţi despre omul de acolo?

Nu putea răspunde nimic, a spus totuşi cu jumătate de gură:

— Am auzit că nu au încă drumuri de fier. Apoi, îmbărbătându-se: Dar au o spiritualitate. L-am cunoscut azi pe domnul Brătianu

— Şi e de-ajuns să definiţi o ţară printr-un om?! să mirat domnul Vogel.

Întrebarea nu l-a derutat pe prinţ. A răspuns rece, sigur de sine, ritmic, scandând parcă:

— Pinguinul defineşte specia pinguinilor, bradul şpecia brazilor, cerbul specia cerbilor, Brătianu specia brătenilor. Noi geografii o ştim.

Seara, la lumina lumânărilor, consultaţia s-a reluat, fiind de faţă şi prinţul Karl-Anton. Domnul Vogel adusese cu el, spre edificarea înaltelor personaje de la Sigmaringen, nişte hărţi şi nişte texte antice.

— Aceasta e provincia romană Dacia! a spus, desfăşurând o hartă. Până a o cuceri, romanii însemnau pe hărţi asemenea spaţii prin expresia *Hic sunt leones*!

Domnul Vogel l-a privit apoi pe tânărul candidat la domnie peste acel spaţiu al necunoscutului.

— Pe atunci, a mai spus, pe vremea romanilor, încă existau lei în Haemus. Apoi domnul Vogel a aşteptat efectul, care însă nu s-a produs. A continuat: Ultimul a fost ucis pe vremea împăratului Justinian. În Carpaţi hălăduia u nişte alţi suverani: zimbrii. N-aş putea preciza dacă acum mai există.

S-au concentrat apoi în trei asupra unor texte vechi.

Le-au descifrat, încercând să aşeze partea „aceea necunoscută de Europă, într-un ansamblu: mai întâi în Imperiul Roman, apoi în Imperiul Bizanţului, apoi au pierdut-o cu totul din vedere, simplă bucată de pământ într-un mileniu tulbure, cel din care cu greu s-a limpezitântreaga Europă. Acelaşi domn Vogel adusese şi nişte litografii după figuri antice, capete de statui în piatră sau bronz existente prin muzee. Fiecare imagine reprezenta o enigmă. Domnul Vogel a definit enigma acelui spaţiu printr-o expresie a lui Pliniu cel Bătrân:

— Ibi creduntur esse cardines mundi.

Dar fiul a sărit din vraja amintirii, trezit brusc de un răcnet spart:

— Stai! Banii jos!

Trăsura a stat, au încremenit şi soldaţii, şi prinţul, care a apucat să-şi ridice ochii în direcţia de unde ţâşnifle somaţia. Pe un stei de piatră, deasupra drumului, un dezertor înarmat. îşi ţintea carabina spre Alteţa-Sa, care n-a cutezat să se mişte.

— Jos banii! a repetat trenţărosul în uniformă, care purta la căciulă pana de curcan.

Nimeni n-a mişcat şi tensiunea a fost brusc irârrtă de acelaşi ins cu carabina în mâini, care a schimbat poziţia armei, vârându-şi degetul în trăgaci.

— La a treia somaţie trag! a răcnit el.

S-a auzit declicul unor arme, în lături şi în spate, oamenii prinţului fuseseră înconjuraţi. Foarte departe, în urmă, suita călare galopa liniştit.

— Tu eşti Zarafu, nu-i aşa? a strigat prinţul spre hoţ.

— Nu, domnule, eu sunt Ghiţă! a răcnit hoţul.

S-a lăsat o pauză, numele lui Ghiţă plutea năprasnic în aer, timp în care numitul Ghiţă şi-a schimbat poziţia picioarelor, înţepenindu-se în tălpi şi încordându-se arc.

— Şi din ce regiment dezertarăţi? a mai întrebat

Măria-Sa.

— Din regimentul nouă dorobanţi! a răcnit o altă voce, din dreapta, foarte de aproape.

— Regimentul nouă, compania a doua! a strigat altcineva, din stânga.

Prinţul s-a răsucit spre dreapta, către un ins bărbos, aflat la câţiva paşi de trăsură, dar mai sus, apoi spre stânga, către un alt individ care-l ţintea cu puşca. Amândoi erau în uniforme rupte, dar cu pana de curcan la căciuli.

— Voi v-aţi bătut la Opanez! a constatat bărbatul în negru, mâhnit. Şi v-aţi bătut apoi şi la Smârdan, nemernicilor!

Nemernicii intraseră în freamăt, erau mai mult de trei, unul aflat hăt în urmă, a strigat cu glas tunător:

— Pune jos tot ce ai prin buzunare, boierule! Da iute, că ne grăbim.

Fără. grabă, prinţul a scos din buzunarul de sus al vestonului ornicul său de platin şi l-a depus pe bancheta trăsurii, aproape de sine. Lănţugui pendula.

— Altceva n-am, a spus Alteţa-Sa. Nici armă, nici bani! apoi a tăcut.

— Ai fi mai sărac decât noi! i-a strigat Ghiţă, de sus, dar prinţul a tăcut.

Tăcerea s-a prelungit de ambele părţi, se putea auzi ţăcănitul ceasornicului.

— Staţi, jos armele!

Interveniseră prompt roşiorii. Hoţii s-au făcut nevăzuţi, în afară de Ghiţă, care n-a putut scăpa, s-a dat prins. A fost adus, între arme, până la trăsură, în faţa Măriei-Sale.

— Ce grad ai avut în armată, de unde eşti, din ce sat?

Apoi alte întrebări, răstite, dure, sub pumnii ridicaţi, sub gurile pistoalelor:

— t „Nu-l cunoşti pe capul ţării, banditule? Cum ai

îndrăznit? Vorbeşte, sergent!

„Sergentul” încremenise, cu dinţii strânşi, cu o dâră de sânge curgându-i în barbă, dar prinţul a intervenit:

— Du-te acasă! Ia şi ceasornicul!...

L-au lăsat pe „sergent” în urmă, cu ceasul în mână. Toamna era frumoasă, dar seacă, frunzele îngălbeniseră de timpuriu. Măreaţă era indiferenţa cu care dealurile lăsau să treacă printre ele echipajul şi călăreţii, prin cernerea frunzelor. Prinţul ieşise involuntar din timp, reintrase în geografie, însă retragerea la munte ratase.

Ratase şi întâlnirea lui Theo cu mama. Minute în şir, femeia a stat fâstâcită în faţa tânărului. apoi s-a învârtit în jurul lui, ca în jurul unui stâlp, neştiind cum să-i zică. L-a luat de mână şi l-a dus pe muteşte la ea, într-o casă cu o singură odaie, un fel de adăpost de front. Casele vecinilor nu erau diferite de acest adăpost, întreagă mahalaua tăbăcarilor de pe Dâmboviţa arăta ca o înjghebare provizorie între colibe şi case, o tabără gata să se mute aiurea, la prima adiere de vânt. O ţineau pe loc bolovanii şi cărămizile de pe acoperişuri, o priponeau duhorile grele care emanau de peste tot. Intrând aici, pe uliţele contorsionate şi murdare, Theo a avut senzaţia de a fi pătruns într-un stomac animal. Era de prisos ca Mărgărita să-i spună: „Aici stau eu!”, se vedea. Pe lângă pereţi, nişte paturi. O vatră, un ceaun care fierbea, atârnat în cujbă, o masă cu trei picioare şi nişte scaune pitice de lemn. Totuşi şi un obiect de lux, strident acolo: e noptieră franţuzească, cu blat de marmoră, pe care se afla un sfeşnic mic de porţelan. Sprijinit de sfeşnic, ofotografie. Femeia l-a aşezat pe tânăr lângă mobila franţuzească şi i-a pus în mâini fotografia. Privindu-se, Theo nu s-a recunoscut. Fotografia înfăţişa un copil de un an, ţinut în braţe de o tânără elegant costumată, dar purtând pe chip spaima clipei când: s-a aprins lumina de magneziu.

— Stai să-ţi dau să mănmci! atât i-a spus femeia, care s-a şi apucat, foarte grăbită, să trebăluiască. Apoi într-un târziu: Acuşi vin şi ei.

Cine erau ei n-a mai spus, se presupunea că „ei” erau qei ai ei, femeia pregătea masa pentru ei, pentru el, pentru ea, Theo o rămas inert cu fotografia în mână, până când, într-un târziu, l-a intrigat un miros urât, familiar totuşi nărilor lui din sălile de operaţie de pe front şi tânărul s-a întors să recunoască sursă. Chircită lângă vatră, Mărgărita curăţa nişte intestine. Cu ochii măriţi, Theo a urmărit chirurgia care se aplică asupra maţelor, cu cuţitul, pe un fund de lemn.

— Îi plătesc cu maţe, a comentat femeia preocupată de lucrul ei. Da le dau şi bani, o dată la săptămână.

Cine erau cei plătiţi, cu maţe, dar şi cu bani, o dată la săptămână? Deocamdată, femeia deşerta conţinutul fetid al intestinelor într-un vas de lut, pe care l-a şi evacuat afară, ca să nu lăţească duhorile. S-a întors cu o cofă de apă şi a spălat maţele în acelaşi vas de lut. Apoi a continuat curăţatul cu-lama de metal, eliminând prisosurile interioare, necomestibile, pe care Theo le-a numit, în gând, cu numele lor ştiinţific, din manualele de medicină. Până atunci nu-şi putuse închipui că totul e comestibil – da, totul era comestibil, la scară umană, ca şi la scară subumană, la microorganisme. A întrebat-o pe femeie, din pură curiozitate ştiinţifică:

— Şi cum le gătiţi?

— Păi le fierbem sau le frigem, i-a răspuns bucătăreasa, chircită asupra maţelor. Când n-ai untură le fierbi, le dai gust cu borş. Da azi avem untură, azi facem maţe. fripte.

Deci „maţe fripte”! un specimen gastronomic necunoscut în casa Răşcanu şi nici chiar pe front. Apoi femeia a spintecat cu acelaşi cuţit şi o cavă stomacală,

probabil un stomac de porc sau de vită. Theo primise în palme, pe front, pentru a evacua din cort, o asemenea piesă anatomică de exact aceeaşi formă. Se consumau stomacuri animale în mahalaua tăbăcarilor? Nu numai stomacuri şi maţe, ci uneori şi oase, femeia i-a mai spus:

— Uneori le dă şi oase, să ştii! Câte-o căpătână, niscaiva spinări, apoi ţurloaie şi bodolane, şi coaste. Da barim oasele se dă la abator fără plată, se împart ca la câini. Şi privindu-şi feciorul: Tot e bine că nu s-a ajuns până acolo încât să se scoaţă la vânzare şi oasele.

Theo văzuse afară, lângă cişmea, o movilă de oase.

O căpăţână de vită fusese înfiptă într-un par, ca o emblemă a casei: aici se consumă oase! Alte căpăţâni, de porc, de vită, de cal, înălţate în pari sau în furci, străjuiau mahalaua, avertizând trecătorii sau câinii că acolo era de fapt un sui generis câmp de execuţie. Al vitelor, al oamenilor? Dar femeia părea stânjenită de nemişcarea tânărului, rămas stingher, cu fotografia în mână. Ea a deschis o ladă, a scos de acolo o cărţulie, i-a pus-o în faţă, pe noptieră.

— Ia şi ceteşte! l-a îndemnat. Când n-am somn, cetesc şi eu.

Theo a luat cărţulia, o broşură de tălmăcit vise, a răsfoit-o, a pus-o la loc, lângă, fotografie. Totuşi un text din broşură îi rămăsese în minte: „Păduchi de vei visa, bani mulţi vei avea”. Şi un altul: „Când visezi ceva negru, va fi alb. „Theo trăia un vis negru.

— Ei cetesc? a întrebat-o pe femeie.

— Păi când? Ei când ajung acasă, mănâncă şi-apoi dorm.

A pătruns apoi în odaie un bărbat tânăr, asudat şi mirosind a rachiu. Apoi încă unul, tot tânăr, şi ambii au rămas nehotărâţi în prag.

— Dumnealui e Theo! l-a indicat femeia. Şi spre Theo,

numindu-i pe cei doi: El e Pamfil, el e Ilie. Şi şoptit: Sunt băieţii lui!…

A sosit apoi un al treilea, un băie tan ca de vreo cincisprezece ani şi prezentarea s-a repetat:

— E Culai. Apoi spre băiat: Culai, treci şi sărută-l pe frţitele tău. El e Theo.

Culai, cel mai nevârstnic, tăbârcise în spinare un sac cu oase de vită. Şi el, ca şi ceilalţi fraţi, lucra probabil la noul abator. A depus sacul într-un colţ şi i-a spus mamei:

— Vezi că astea-s cu măduvă!…

Apoi s-a îndreptat spre Theo ca să-l saluţe, dar s-a oprit în loc: avea mâinile murdare de sânge. A dat să se şteargă de pantaloni, a renunţat, s-a retras:

— Ies să mă spăl.

Când a intrat stăpânul casei era întuneric. Venise înjurând, era băut, prezenţa străinului l-a făcut să-şi frâneze mânia, dar a privit urât în jur. S-a răstit la muiere:

— Ai pus de mămăligă?

— Azi mâncăm pâine.

Culai a fost trimis să cumpere pâine, stăpânul casei i-a poruncit să aducă şi-o sticlă de rachiu. Dar stânjenirea şi tăcerea nu se risipeau. Băiatul cel mare a ieşit afară să taie lemne, tăia cu furie: „Cel de al doilea îşi făcea de lucru în interior, se apucase: să bată un cui. Stăpânul casei se frământa pe loc, până la urmă s-a aşezat şi l-a întrebat pe Theo:

— Dumneata ai ajuns doftor?

— Încă n-am ajuns.

— Noi, slavă Domnului, n-avem trebuinţă de doftor, suntem sănătoşi.

Era limpede că nu mai aveau ce-şi spune, nu găseau cuvinte, Theo se zbătea în neputinţa de a comunica. O neputinţă jenantă, pe care celălalt om a încercat s-o curme printr-o preocupare domestică:

— Unde-i farfuria? s-a zburlit el la muiere. Fă bine şi scoate farfuria de unde-ai ascuns-o. Şi paharul cu picior, care era p-aici. Şi către Theo: Am avut vreo trei pahare cu picior, da s-au spart. Când îţi intră cineva în casă, ca acu, n-ai paharul cu picior.

Theo a înţeles că va bea rachiu din paharul cu picior şi că farfuria existentă în casă i se rezervase tot lui.

Culai se întorsese cu pâinea, adusese şi sticla cu rachiu. Ceilalţi doi bărbaţi, isprăvind cu treburile, aşteptau morocănoşi. Femeia îi rânduise de masă lui Theo pe noptieră. Lângă vatră fusese aşezată masa cu trei picioare şi scăunelele. S-a tăiat apoi pâinea, a fost umplut paharul cu picior, stăpânului casei i-a revenit sticla.

— Ia şi bea, şi Dumnezeu să-ţi ajute! i-a spus lui Theo, fără a îndrăzni să ciocnească cu el.

Ceilalţi aşteptau. Theo a dat paharul pe gât, simţind instantaneu arsura. Apoi a mai băut un pahar, administrându-şi-l cu silă, ca pe o otravă. Ceilalţi îşi urmăreau rândul la sticlă. Nu i-a privit, nu putea vedea şi nici auzi cum gâlgâie al coplul pe gâturile acestor oameni care abia aşteptau să se culce. Ar fi vrut totuşi ca scena să fie privită de Marx şi de amicul său Engels. Aceşti oameni între care Theo se afla nu ştiau „nimic despre cei doi şi n-aveau conştiinţă de clasă. Numele Salvatorului nu răzbise până aici, deşi între Spitalul Brâncovenesc, unde lucra discipolul, şi între mahalaua tăbăcarilor erau doar câţiva paşi. Acestor oameni le era de ajuns, iată, alcoolul şi cărţulia de vise. Apoi s-a culcat într-o înghesuială de trupuri asudate, între mamă şi între Culai. A visat urât, îi era sete. Pe vatră fusese pusă la îndemână cofa cu apă, pe care maica o acoperise cu cărţulia aceea. N-a avut puterea să se ridice şi să bea. îl înăbuşea căldura, îl sufocau mirosurile – de transpiraţie, de alcool, de fiertură de maţe, dar şi un iz de busuioc, insinuându-se nu se ştie de unde.

S-a sculat în zori, laolaltă cu ceilalţi, a hoinărit mult pe străzi. Voia să se elibereze de coşmarul nopţii, să revină la el, să se reîntoarcă în teritoriul meditaţiei – şi chiar al programului! – dar altfel. Între cărţulia de vise şi între Dos *Kapital* era o prăpastie, ca şi între oraş şi mahalaua tăbăcarilor, ca şi între casa Răşcanilor şi casa mamei, ca şi între el şi Culai, acest Culai care n-avea acces nici măcar la cărţulia de vise. Dintre toţi, băiatul mirosea frumos, parcă a lapte, parcă a busuioc, parcă a zăpadă. Era şi mirosul mamei lui. îl regăsise sau i se părea?

Ajuns la spital, Theo I-a reîntâlnit pe colegul Sabin, care părea cu gândurile aiurea. Nu i-a păsat, primele idei, la fierbinte, trebuia să i le împărtăşească mai întâi lui Sabin, pentru a-i domoli radicalismul, pentru a-l sili să judece altfel, să pornească altfel la acţiune.

— Va trebui să pornim mai încet! i-a spus Theo, fără nicio introducere. S-o lui im ceva mai lent. Chiar şi tu va trebui ăă-ţi struneşti niţel nerăbdarea. Şi din nou eruptiv: Ştii în ce stadiu ne aflăm? Va trebui mai întâi să scoatem lumea din ignoranţă şi bigotism. Să refacem omul. Apoi să-l învăţăm pe acest om, treptat, ce e conştiinţa…

— Dar, Theo, a izbucnit Sabin, eu unul nu mai am timp. Viaţa-i prea scurtă, trec la liberali.

Noaptea petrecută de prinţ sus, în drumul spre munte, a fost o noapte de insomnie şi coşmar. Ca să se liniştească, după întâlnirea cu „sergentul”, Alteţa-Sa a poruncit un popas pe o măgură, la Casa Orbului, un loc pe care îl mai cercetase cândva, în urmă cu ani, chiar în primul an al domniei. Abia sosit în noua ţară, prinţul se afla încă sub impresia discuţiilor cu domnul Vogel despre geografie şi istorie, despre raportul de respingere dintre cei doi factori sau de convergenţă, atunci când intervine un al treilea factor, omul. „Ce ştiţi despre omul de-acolo?” Când i-a răspuns domnului Vogel, prinţul cunoscuse doar

pe Brătianu, apoi l-a cunoscut pe căpitanul Grădişteanu, careţi fusese dat ca ofiţer garde-de-corp şi ca ghid în noua patrie. Patria nouă era ca şi ghidul, ispititoare şi la prima vedere chiar bună. „Veţi pătrunde aici, i-a spus ghidul, într-o lume pe care n-a răvăşit-o încă mercantilismul şi civilizaţia”. Şi mai târziu, într-o primă excursie: „Totul e clar şi simplu, aşa cum a fost lăsat de Dumnezeu”. Drept dovadă, i-a arătat prinţului minunile locului, numindu-le în nemţeşte, în latineşte şi-n româneşte, începând cu vulturii: „Acesta este *Gyps fulvus*, aceasta *Aquila chrysaetos*, acesta *Falco peregrinus*!” într-o pădure, Grădişteanu a aşteptat fâşâitul în frunze al şarpelui, un *Elaphis sauromates*, *şi* i-a vorbit despre şarpe, despre perfecţiunea subtilă a acestei fiinţe, adăugând şi îndemnul: „Fiţi blânzi ca mieii şi înţelepţi ca şerpii”. Prezida pe aici modelul naturii şi prinţul a fost încântat s-o afle.

După lecţia despre şarpe, Grădişteanu l-a condus pe prinţ pe un drum subcarpatic, exact drumul pe care îl străbătuse acum, către o poiană, unde trăia un bătrân care fabrica oale. Ghidul îi prezentase şarpele, in concreto, în lecţia anterioară, acum voia să-i arate prinţului ce înseamnă un simbol viu, pornind de la acelaşi şarpe, modelat însă de un om, un orb. Scena o revedea ca în vis: Orbul la care s-au oprit făcea oale nu pentru lume, ci pentru casa lui. Deocamdată frământa lutul, din care mai apoi a modelat, sub ochii prinţului, un şarpe de lut. Pe care l-a încolăcit, desenând întâi fundul circular al vasului, fără a isprăvi însă şarpele, pe care l-a încolăcit mai departe, în sus – pereţii, ca apoi siv tot restrângă încolăcirea – gâtul, până când a lăsat liberă gura vasului, cea care ascundea golul. Din încolăcirea şarpelui rezultase un culcuş. Apoi, orbul a intrat cu mâna în acel culcuş, netezind interiorul oalei. Apoi torţile – doi şerpi mai mici. Apoi a pus vasul la uscat, pe o poliţă, sub lumina Carpaţilor. O lumină rece.

Prinţului i-a plăcut acea formă, umedă, rece, purtând în ea amprenta mâinii omeneşti. Ar fi vrut s-o cumpere şi a cerut-o. Orbul a înţeles că străinul vrea oala în dar, şi i-a spus că i-o dă, după ce s-o usca. Să mai aştepte un ceas, două sau să revină la munte, când. O putea.

Dar scena nu se isprăvise, orbul şi prinţul se aflau în ea; prinţul ajunsese într-un punct al lumii carpatice unde banii n-aveau valoare de schimb, doar de podoabă. Bătrânul orb a ţinut în palmă banul de aur dăruit de Măria-Sa, l-a pipăit, a spus:

— Asta-i bun de atârnat la gâtul unui miel alb.

Când a spus „alb” i s-a luminat faţa: ştia totuşi ce-i albul. Amândoi, şi prinţul şi orbul, se bucurau de lumina toamnei, resimţită liniştitor pe piele. Apoi orbul a cerut străinului îngăduinţa de a-i dărui şi el ceva. Ce? Prinţul n-a priceput despre ce-i vorba, deşi orbul o spusese limpede:

— Stai, omule, să-ţi dau un purcel.

Un purcel sau un miel, auzise bine! Dar mieii din primăvară erau cârlani sau berbecuţi, nu putea fi vorba de un miel. Bătrânul a plecat pâş-pâş să aducă purcelul. Căpitanul Grădişteanu, care lipsise câteva clipe, a alergat să vadă ce se întâmplă:

— Ce vrei să faci cu purcelul?

— Să-l dau călătorului, a răspuns bătrânul privind în altă direcţie.

— Du purcelul înapoi! a intervenit şi prinţul. De ce l-a.it rupt de la ţâţa maicii lui?

Orbul a rămas cu purcelul în braţe, foarte contrariat. Tot ce se afla în această bătătură săracă era de dat în dar. Cei doi călători, încălecând în pripă, şi-au reluat drumul spre munte, lăsând măgura şi Casa Orbului înapoi. Prinţul şi-a promis atunci să revină.

Revenise. Ieşise afară, în plină zi, din cortul instalat pe măgură. Casa Orbului nu mai exista. Dispăruse şi

Grădişteanu. Şi câteva specii rare de vulturi. Nu mai exista nici domnul Vogel, rămăsese undeva departe, cu interpretările lui despre istorie şi geografie. Intervenise răz; boiul. Intervenise brutal „sergentul[23]. Acesta deja se mistuise în lumea clocotitoare de jos, purtând ceasornicul, prinţului în sân. A privit spre văile sumbre. Avea în faţă o lume necunoscută. S-a întrebat:

— Hic creduntur esse cardines mundi?! 1

Ariei a vrut să confrunte ideile Domnului de la „Timpul** cu ideile Vedetei de noapte, acel sinucigaş care lăsase în afară de câteva scrisori provocatoare şi un fel de testament. Bizara lucrare, regăsită într-un dosar, i-a fript degetele. A citit totuşi:

„1. Când o ţară riscă să epuizeze resursele de care dispune, precum azi România, singura rezervă pe care o mai poate convoca – printr-un ordin de zi – este inteligenţa umană. Cum a făcut şi face în lume Englitera. Cum nu face

România, care se amăgeşte că încă mai dispune de resurse.

2. E mai profitabil să hrăneşti animalul de jug său de sacrificiu decât să-l schilodeşti în muncă şi-n înfometare, ca să câştigi mai mult. Cum nu fac românii. Chestiunea ţine de un nou raport omnatură, care implica pe a da pentru a lua, treaptă la care românii n-au ajuns. Ei au rămas în stadiul economiei de pradă, pe care o aplică pământului, animalelor şi lor înşile.

3. Proasta aşezare a acestei ţări i-a împins întotdeauna pe români la marginea marilor fluxuri istorice. În antichitate, strămoşii lor nu participă decât infim la civilizaţia sudului elenic şi roman; în era modernă ei sunt ţinuţi în afara civilizaţiei atlantice şi a nordului industrial. Ei rămân permanent în Barbaricum sau la margine,

---

23 Aici se crede că ar fi ţiţîmle lumii ? !

prizonieri pentru încă un mileniu răsăritului autocratic, dacă şi acest răsărit al invaziilor nu va pojni pe alt drum într-o bună zi. Istoria se face întotdeauna în altă parte, niciodată în folosul lor.

4. Încă un blestem: spiritul concesiv faţă de vremi, faţă de rău, acel „Nu-i dracul atât de negru!” cu care se laudă românul, specializat în draci şi-n vreme rea. De unde nesfiala faţă de rău, acceptarea răului ca o fatalitate bună. „Rău cu rău, dar mai rău fără râu”. De aici până la întovărăşirea cu răul nu-i decât un pas: „Fă-te frate cu dracul până treci puntea!” Dar cum să-ţi păstrezi firea cea bună consimţind râului? Şi cum să te amăgeşti că slujindu-i şi intrând în consimţire cu el, răul nu va dăinui în etern? Dar piară cei buni, care se aservesc răului, pentru ca omul să iasă de sub vremi şi lumea să renască!

5. A păstra, noţiune care nu se cunoaşte. Din când în când, un impuls al distrugerii, care rade tot: tradiţii, instituţii, legi, documente. Se reîncepe de la zero, cu euforia de a constata că ceva totuşi a mai rămas în picioare: teritoriul şi limba. Aceste răzvrătiri de-o clipă reîntorc omul la condiţia vieţii primare: românii sunt fericiţi când văd că scapă din incendiul istoriei numai în pielea goală.

6. Statul, un rău pe care românii încă nu l-au asimilat. Statul roman, statul barbar, statul imperial de varii forme, statul fanariot, o carapace. care asfixiază elanul public, de unde permanenta opoziţie om-stat, din care rezultă o imensă hemoragie socială. Omul poartă statul ca pe un jug, jugul nu îngăduie animalului uman să devină om, adică cetăţean. Un stat care are nevoie de animale nu de cetăţeni, un om care se apără de condiţia animală păcălind statul, rămânând la răspântia micii chiverniseli, la hotarul nestatornic dintre sălbăticie şi barbarie. Frica faţă de stat echivalează cu frica de istorie,

ca forţă inumană. Dar umanizaţi odată statul, fie şi prin sfărâmare, ca să puteţi ieşi dintr-o istoria subumană.

7. Atitudini polare: nu-i nimic de făcut cu acest popor! spun cei ce trăiesc pe spinarea românilor; nu-i nimic de făcut cu acest stat, cu acest loc! spun românii, fără a părăsi nici statul, nici locul, complăcându-se într-o apatică stare pe loc.

8. Voi cei de mâine veţi fi în stare să învingeţi apatia, să învingeţi inerţiile istoriei şi ale conştiinţei, după ce i-aţi învins j) e cei din afară, ţ: i s-a intraţi în rândul lumii? Românii nu-şi vor schimba soarta, blestemata lor soartă, decât atunci când, din disperare

— Şi nu printr-o împrejurare! – vor şti să fie centrul benefic al lumii.

Ariei a ajuns la încheierea că înverşunarea Vedetei de noapte? o depăşea pe aceea a Domnului de la „Timpul”. Acesta mărginea răul la „clasele superpuse”. sau la răul din afară. Vedeta de noapte mersese mai adânc. Prin acel testament, el declanşase un adevărat război de prefacere a naţiei, pe care avusese grija să-l piardă, cu anticipaţie, retrăgându-se în moarte. Avea să-l continue oare Domnul de la „Timpul”?

XV

În răstimpul premergător ploilor se reluaseră doar diatribele domnului Haşdeu, la cursul de filologie comparată de la Universitate. Diatribele erau lansate desigur împotriva guvernului, care, după ce în vară nu trimisese la Arhive saci – de iută, sare şi oţet, acum, în toamnă, refuza să doteze aşezământul cu rafturi pentru rânduirea noilor documente, care curgeau către domnul director în valuri.

Câteva uriaşe stive de acte orientale – otomane, şi nu numai! – fuseseră aduse la Arhive de la Externe, de la Război, de la Domenii, la care se adăugau şi maldărele

provenite de la numeroşi donatori particulari. Lumea, inclusiv instituţiile, voia să se debaraseze de hârtiile vechi, scoase din uz. Ca la mutarea unei case pe o altă temelie, în urmă rămăsese un noian de moloz, aşa-zise lucruri în –, utile: *hatişerifuri*, care făceau să se cutremure lumea, *fermane*, care băgau groaza, *berate* aducătoare a fel de fel de porunci. Toate ar fi trebuit să intre în rafturi, după o descrierş sumară – lungime, lăţime, dată de emitere, emitent, adresant – dar rafturi nu existau. Şi atunci se lucra ca la foc, documentele fiind clasate doar după ultimele trei repere – data cronologică, persoana (instituţia) emiţătoare, persoana (instituţia) primitoare, ignorându-se restul, dar în graba clasării contau numai două: lungimea şi lăţimea. „Clasaţi-le întâi după dimensiuni!” sugerase un domn inspector, care mai bine ar fi adus rafturi. Căci, cum să clasezi după dimensiuni documente, fără a vedea mai întâi ce cuprind? „Păi ce cuprind?” ar fi întrebat acel domn, văzând eticheta de pe un sac cu hârtii, pe care scria doar atât: *porunci*. Ce altceva putea să se afle acolo, în sac, decât porunci de la înalta Poartă! porunci lungi şi porunci scurte sau simple sictiruri, scrise pe câte-un petec de hârtie pe şaua calului. Sau câte o lamentaţie, vreo rugăciune de iertare de bir. Dar iată că, printre sictiruri şi lamentaţii, în acel sac se găsiseră şi nişte rubayate persane. Micile poeme sticleau ca nişte pietre preţioase: „Daţi rubayatele la o parte!” a poruncit directorul Arhivelor, fără a mai spune: astea-s bune la altceva! Pentru a pune la punct haosul de la Arhive, domnul Haisdeu renunţase să mai participe la Congresul de orientalistică de la Florenţa, care tocmai se deschisese, în toamnă.

Clasarea era anevoioasă şi dintr-un alt motiv: muriseră prin secole specialiştii, acei harnici pisari de cancelarie domnească sau de mănăstire, sau de reşedinţă

boierească, anonimii care întreţineau toată această complicată corespondenţă cu acel fabulos Orient din care ţara ieşise. Sclavii/scribii de otomană, persană, arabă existenţi la Arhive erau foarte puţini, excedaţi de imensul material, între timp unul decedase. „În curând, ar fi spus domnul Haşdeu, va trebui să apelăm la fantome, ca să descifrăm aceste hârtii, capitale pentru no: i: „Şi tot el, mai explicit: „Dacă lucrurile merg aşa, dacă penuria de specialişti continuă, va fi cu neputinţă să soluţionăm chestiunea pe o cale normală. Trecutul se îndepărtează de noi cu o viteză fantastică, devenind pe zi ce trece ininteligibil”.

Ca să apropie acest trecut, devenit de la o zi la dita ininteligibil, domnul Haşdeu era decis să întemeieze o şcoală de paleografi, pornind de la principiul emis tot de domnia-sa că limba română este „o limbă de convergenţă”. De unde nevoia de a se pregăti specialişti în varii teritorii lingvistice: romanişti, slavişti, germanişti, elenişti, sanscritologi, turcologi, sinologi ş.a.m.d. „Chiar şi sinologi?” se mirase la curs cineva. „Da, chiar, căci pe aripile limbii române se prind vocabule venite din toate orizonturile lumii. „A urmat un fantastic excurs, pornit de la nişte banale cuvinte româneşti care au plimbat auditoriu

— Ca pe un covor zburător – peste mări, ţări, continente, după care savantul a pus concluziunea:

— Faţă de asemeni fenomene, pas de a mai scrie istoria reacţiunii omului contra naturii pe malul Dâmboviţei, fără a fi silit, vrând-nevrând, să alergi de la Bangkok la Edinburgh şi de la Pekin la Gibraltâr, ba chiar mai departe, dincolo de cuprinsurile atlantice”.

Această referire la „cuprinsurile atlantice” era mai de înţeles, domnul Haşdeu putea ieşi foarte bine – ca memorie – din apele atlanţilor dar şi din Marea Chinei? „Păi câte cuvinte chineze sunt în limba românească?” a întrebat

altcineva.

— Păi iată că sunt! a replicat domnia-sa. Deocamdată în română n-avem cuvinte; japoneze, deşi bat la orizont câteva, cel puţin două, interesând doamnele şi puterea politică: *kimono* şi *mikado*. Latina, prin intermediar portughez, i-a dat japonezei un singur cuvânt, *pan*, adică *pâine*, deşi japonezii nu consumă pâine. În privinţa chinezei, însă, am identificat în română mai multe cuvinte, unele foarte vechi. În afară de *ceai* şi *farfurie*, cuvinte foarte vechi, iată, în sfârşit şi *taifun*. Se poate spune că războiul a fost pentru unii nu o furtună, ci un *taifun*.

Apoi domnul Haşdeu s-a lăsat posedat de cuvântul *taifun* şi a trecut într-yn iureş taifunic, înainte şi înapoi, pe>ste cele două limbi, silind auditoriul să păşească şi să-l urmeze pe acelaşi covor fermecat:

— Este ştiut astfel că vocabula *han*, prin intermediar mongolic, semnifigând căpetenie sau şef militar, a pătruns în Europa prin invaziurtea mongolilor şi a fost reconsolidată prin invaziunea tătară.

Vorbitorul părea el însuşi un han, care acum voia să-şi reconsolideze poziţiunea şi o făcea cu multă satisfacţie, mângâindu-şi barba:

— Dar cuvântul *han* e chinezesc, trebuie să ştiţi, reprezintă numele poporului chinez din era veche, la răspântie cu era nouă, când peste China guverna dinastia Han şi chinezii înşişi s-au numit han, oameni ai „timpului han”, cum au vrut să fie şi mongolii, care au adus cu orgoliu cuvântul până aici la noi. Celălalt cuvânt es*te lui* şi provine printr-un intermediar turcic. Steagul în cozi de cal, conferit paşalelor, e un însemn chinezesc, trebuie să ştiţi, la fel poate cuvântul, preluat de limbile turcice. Ultimul steag cu cozi de cal, pe care l-au văzut bucureştenii, a fost steagul paşei din Vidin luat ca trofeu de armata română şi prezentat împreună cu alte trofee la parada finală.

Ce paradă! Domnul Haşdeu prezentase cuvântul cu euforie, ca pe un trofeu al erudiţiei sale, după care a înfăţişat auditoriului şi un sul de mătase, cu hieroglife, trimis de la Palat, cu rugămintea de a fi descifrat la Arhive.

— Poftim, a mai zis, recent s-a primit la Palat, în dar, şi acest sul cu hieroglife, din partea unui martor asiatic al victoriei noastre la Plevna, ca dovadă că departele e mai aproape decât aproapele, că depărtările se în îmesc.

— Precis i se va înfunda! au chicotit adversarii savantului. Domnul Haşdeu mai mult ca sigur nu vă descifra sulul cu hieroglife.

— Precis li se va înfunda! au decretat admiratorii. Domnul Haşdeu va descifra sulul.

Lucru care era dorit/nedorit cu ardoare, de ambele tabere, într-un anotimp fără evenimente.

Într-adevăr, sulul cu hieroglife primit în dar de prinţul Carol, în dimineaţa paradei, fusese trimis spre descifrare, la Arhive, direct domnului Haşdeu. Solicitarea, oricât de puţin importantă, venea după o epocă de răceală şi savantul, deşi flatat, a întârziat să se apuce de lucru până când rugămintea n-a fost repetată. Într-o nouă vizită la Arhive, colonelul Văcărescu s-a conformat, formulând încă o dată dorinţa prinţului, cu un adaos important: „Alteţa-Sa Regală vă cere concursul 1.

— Alteţa-Sa Regală, a repetat mareşalul curţii, vă cere concursul şi insistă ea documentul să fie repede tradus. Trebuie să mai ştiţi că prinţul a primit în dar, cu aceeaşi ocazie, şi doi fazani albi.

Încetase deci răceala, care putea fi socotită o simplă intrigă de moment, deşi momentul ţinuse şapte ani. Iniţiativa pornise de la prinţ, începea va să zică o eră nouă, prezidată simbolic de cei doi fazani albi despre care pomenise Văcărescu. Dar savantul temporiza.

— Important este, a replicat el, ca acest document

fragil să fie mai întâi bine conservat. Fazanii nu mă interesează.

Haşdeu evitase formula „Alteţă Regală”, care nu-i plăcea. După opinia sa, prinţul deja ardea etapele, voia să fie rege. Şi-n acest caz, dialogul ar fi putut fi de la început mai simplu, aproape eliptic: „Regele insistă!” ar fi trebuit să spună Văcărescu. „Regele s-aştepte!” ar fi putut să răspundă domnul Haşdeu. Până una alta, directorul l-a lăsat să aştepte pe mareşalul curţii, retrăgându-se într-o altă încăpere, cu sul cu tot. S-a întors de-acolo foarte târziu şi destul de morocănos.

— Acest domn care i-a dăruit prinţului sulul, a spus directorul, ar fi putut să transpună inscripţia în sanscrită. Ar fi fost mai firesc. Sanscrită e ultimul hotar prin care atingem Asia Adâncă.

— Să înţelegem că textul este intraductibil? a întrebat Văcărescu: Eu unul am presupus asta.

— Şi ce-a spus Maria Sa?

— Das ist unmoglich.

— Eram sigur.

Apoi domnul-Hasdeu ş-a lăsat – ca în scaun – într-o meditaţie sui generis, privindu-l’pe vodă Carol, din care nu se putea deduce dacă-l acceptă, dacă încă îl respinge, dacă înclină către un armistiţiu, sau, cum ar fi fost de dorit, către o antantă cordială.

— Prinţul Carol, a spus savantul, trebuie că va fi văzut naţia română foarte de sus, şi foarte abstract, dacă a primit să domnească peste ea. Eu unul n-aş fi acceptat.

Era un nemărginit orgoliu în această declaraţie „dar şi un mod de a da vina pe alţii pentru toate cele întâmplate între cei doi. A continuat:

— La fel şi naţia, care l-a primit. Apoi tuşind: Sper însă că, de aici înainte, nici prinţul şi nici naţia nu vor consimţi să mai coboare la mărunţişuri

Ce se putea deduce de aici? Că domnul Haşdeu nu va mai relua lupta antidinastică, pogorând la mărunţişuri, sau că, ştiind cu cine are de-a face, prinţul Carol nu-i va mai oferi pretexte domnului Haşdeu? Sprâncenele Monstrului erau deja zburlite, aceste sprâncene avertizau explicit: să nu dea Dumnezeu să se repete războiul franco-german, sau, Doamne fereşte, să înceapă vreun război româno-german! apoi a surâs, amuzat el însuşi de ideea care atunci îi trecuse prin minte. A continuat a păşi pe acest fir şugubăţ:

— Ştii ce noroc avem totuşi cu prinţul Carol? a întrebat domnul Haşdeu. Că nu e un *pater patriae*, altfel ne-ar fi mâncat gaia. El are bunul simţ de a nu-şi aroga acest titlu, de a nu pretinde că a întemeiat neamul. El e, să fim lucizi, un moştenitor provizoriu. Şi mai departe, dar cu un spor de gravitate în glas: Ştii ce noroc avem cu ea, cu doamna Elizabeta? Că nu pretinde a fi Lupoaică, mama Romei adică. Altfel ne-ar mânca Gea. Şi colocvial, minimalizând: Nici nu ş-ar putea, sunt nemţi. Ce străin şi-ar permite o asemenea obrăznicie? Dacă răul va fi să încolţească vreodată pe aici, atunci sigur va încolţi din sământa indigenă.

Ca să evadeze din aceste presupuneri sumbre, în care singur se încleştase, domnul Haşdeu a recurs din nou la soluţia profetică:

— Eu unul visez la o contradicţie de natură cosmică, în care acestui neam să-i revină un rol născător. Să dăm adică ceva esenţial în lumina mare a timpului.

Din toate cele spuse, părea că domnul Haşdeu deja se aşezase în lumina mare a timpului, deşi savantul i-a apărut lui Văcărescu din nou atemporal, poate anticipativ, poate anacronic. Maiorul a încercat să-l readucă pe sol, împingându-i în faţă sulul de mătase cu hieroglifa.

— A, da! a luat act Haşdeu.

— Presupun că-i o poemă scrisă în japoneză, a mai. avansat Văcărescu.

Domnul Haşdeu nu l-a ascultat, nici măcar nu l-a luat în seamă.

— Va trebui mai întâi să scoatem din decorativ caligrafia, a spus el, tehnic. Aşa cum arată este nimic altceva decât o poemă vizuală.

— Şi vreţi să-i scuturaţi poezia?!

— O, nu. Dar fiecare grafem este o muzică, n-o auziţi? Va trebui să le redăm semnelor exactitatea caligrafică. Aşa păţim şi la persană, şi la ptomană, şi la alte limbi vechi ale Asiei. În Europa acest stil a murit…

Domnul Haşdeu a dispărut din nou în acea încăpere ocultă, lăsându-l mult să aştepte pe omul de la palat.

Când a revenit, părea eliberat, dar şi trist. Retranscris de scribii din interior, pe o altă foaie, inscripţia arăta ca o planşă chirurgicală, un pur schelet cu şiruri de semne.

— Ce e asta?! a tresărit Văcărescu.

— Acelaşi text, dar redat precis caligrafic.

— Şi restul?

— Mă tem că restul, a răspuns savantul, va veni în fracţii, pe măsură ceri descifrăm. Nu v-am spus că n-avem specialişti?

Operaţiunea de descifrare a poemei exotice, trimise de prinţul Carol la Arhive, mergea greu. Retranscrierea semnelor n-a dus lucrurile mai departe, textul rămânea ermetic. Un prim pas a fost totuşi făcut pornindu-se, la sugestia lui Văcărescu, de la cuvântul fazan, ideogramă pe care domnul Haşdeu a căutat-o în toate dicţionarele disponibile. În japoneză fazanul era numit prin două cuvinte şi prin două semne: *yama* (munte):

şi *tori* (sau *dofa*) (pasăre):

citite *yamadori* (pasăre de munte):

În chineză aceeaşi pasăre era numită *dji*, semnele erau diferite grafic, deşi pasărea era aceeaşi:

Savantul a plimbat apoi ultima ideogramă deasupra sulului de mătase, dar nimic nu-i corespundea. A dictat scribului:

— În poema cu pricina se vede a nu fi vorba de niciun fazan.

Monstrul fusese de la început enervat acceptând sugestia mareşalului curţii şi pornind orbeşte în căutarea fazanului; acum era copilăreşte fericit că Văcărescu fusese infirmat. A căutat mai departe o poartă de deschidere, o uşă, o crăpătură către text. Rânduite orizontal sau vertical, semnele rămâneau indescifrabile în armonia lor, precum coloanele unui minuscul templu. Abia dincolo de coloanele hieroglifelor se afla poemul. Haşdeu era şi scandalizat, şi captivat. N-avea totuşi în faţă un templu faraonic, precum Champollion, în Egipt, ci o fragilă bijuterie. Încercarea la care fusese supus de către Palat i se părea o provocare sau o capcană, mod de a fi pus într-o situaţie ingrată şi faţă de Palat, şi faţă de public, şi faţă de subalterni. El a şi dat afară scribul, care-lspiona, simţind că pe la colţuri slujbaşii de la Arhive deja şuşoteau: „Ce face, aşa-i că nu ştie nimic?” Peste încă o zi de crâncene eforturi l-a rechemat pe scrib. Identificase numele autorului şi titlul poemei. A poruncit să fie recaligrafiate ideogramele, apoi a dictat:

— Titlul poemei este acesta:

— Am identificat şi autorul. Este acesta:

Apoi ştergându-şi barba, cu un prim surâs de satisfacţiegăsise încă o infirm sire care-i convenea:

— Mai întâi că poema e scrisă în chinezeşte, nu în japoneză, cum se presupunea la Palat. Japonezii scriu şi azi cu semne chinezeşti, aşa cum noi până mai ieri scriam cu buchi slavone. Şi dictând Sin continuare scribului, care nota zăpăcit: Poema aparţine unui poet chinez din secolul

al VIII-lea, Wank Wei, şi poartă titlul „Contemplând vânătoarea”. Pentru azi, atât.

Trimisă la curte, modesta captură a părut nesemnificativă. Văcărescu se obstina în a crede că în poemă se află sigur pitit un fazan. Savantul însă nega. Până la urmă i-a trimis mareşalului curţii într-un plic semnul *dzi*’s

Adăugase şi o replică aspră:

— Unde vezi dumneata în poemul trimis acest semn? Menţine-te, îţi recomand, printre fazanii de la curte!

Pentru domnul Haşdeu orice sugestie reprezenta un ultragiu sau o provocare. În continuare a lucrat ultragiat, adică foarte nervos, stare de spirit care s-a transmis şi personalului de la Arhive1, ba şi asupra poemei lui Wang Wei, care a fost tăiată în franjuri cu foarfecii, pe verticală, apoi dezmembrată şi orizontal în elementele constitutive, semn cu semn. Rezultase un haos, care i-a speriat pe colaboratori, micul templu al poemei devenise un morman de aşchii care sclipeau suferind. Apoi, prefirând printre degete resturile, ca un copil care ar fi spart o nucă, domnul Haşdeu şi-a spus:

— Acum dăm la o parte substantivele „adică numele… Tragem, la o parte şi principiile dinamice, verbale adică. Să vedem, ce mai rămâne? Ce este această poemă în sinea ei?

Aşa se alesese pasămite şi uscatul de ape, >sub suflul primordial. Numai că suflul domnului Haşdeu provocase un ravagiu, şi unul dintre sulxjrdonaţi a îndrăznit să observe

— Credeţi că-l interesează aceste cioburi pe prinţ?

Savantul a trecut peste întrerupere, glosând mai departe:

— Poemul lui Wang Wei este un act de bruscă iluminare, o transcendere a frumosului la un rang şi mai

înalt, din care a rezultat accesul la taină, revelaţia. Şi către scrib: în fond, nu asta-i poezia? A tuşit, a reluat expozeul: Poema este extrem de laconică, cuvintele sunt mai ales nume, o poetică a numelor, Sunt aproape eliminate verbele, sunt suprimate elementele de legătură. Predomină vizualul, dar un vizual enigmatic, care naşte muzica. Apoi aproape învins: Din păcate, o asemenea poemă nu se poate oiti decât dacă izbuteşti să te plasezi înăuntrul ei, s-o vezi din ea însăşi. Căci ce se vede din afară?...

Din afară se vedeau doar elementele prime, numele, desigur şi nişte nume. dinamice, verbele, toate enigmatice vizual, probabil şi sonor, părând asemeni unor bucăţi de jad, rubin, ametist, safir, nu însă în forma geologică a pietrei scumpe, ci în încordarea armonic-bizară a hieroglifelor. Domnul Haşdeu era mândru de aceste hieroglife – elemente ale poemei – era şi cum el însuşi le-ar fi creat. A ales pentru demonstraţie, drept dovadă că făcuse un pas înainte, câteva hieroglife-numle, care pulsau magnetic:

Arc (kung):

vânt (făng)! *zbârnâit* (ming) j

Comandant de armată, general (ţianjiin)

zăpadă (xue)

cal (m-a):

A deveni uşor, a te elibera (tine)

A se sfârşi, a se stinge (ţân):

Amurg, a se asfinţi (mu):

Un loc special în expunerea domnului Haşdeu l-a ocupat hieroglifa *brusc* (*deodată*) care-l reprezenta:

Socotea că-l reprezintă şi hieroglifa *a contempla* (*guan*) pe care a contemplat-o:

Şi hieroglifa *şoim* (*ying*) pe care a retrăit-o S

Ştergându-şi barba transpirată, domnul Haşdeu a

încheiat:

— Pentru azi de-ajuns.

Scribul a cules hieroglifele, Le-a introdus într-un plic, şi-a strâns însemnările, a dat să iasă, dar savantul l-a oprit.

— Stai, notează: numele proprii emană de asemeni de o imensă poezie. Liu-xing: Tabăra-sălciilor-tandre:

— Sau Xingfăng-şi: Oraşul-bogăţiilor-viitoare»

«— Duceţi astea la Palat. Cât priveşte fazanii, să-i caute domnul Văcărescu în altă parte, nu în curtea mea!

Din punctul de vedere al savantului poema deja zbârnâia.

Domnul Haşdeu aruncase f azanul peste gard, în cealaltă curte, chiar la Curte, dar acesta i-a revenit ca un *bumerang* – alt cuvânt care bătea la orizontul limbii române. În fond ce-o fi cu fazanul? s-a întrebat, stârnit ca «le o chemare la o vânătoare filologică. În cele două limbi, chineză şi japoneză, noţiunea nu părea limpede. Oare cele două neamuri, s-a întrebat savantul, nu vedeau *in concreto* fazanul, care pornise în zborul său spre Europa tocmai din acest spaţiu? „Nu-i daţi sugestii, c-o ia razna!” avertizase cineva desprfe domnul Haşdeu. Avertisment; tardiv, căci în urma sugestiei lui Văcărescu, domnul Haşdeu a şi pornit de unul singur, hai-hui, în căutarea fazanului, amirosind prin glosare şi tratate. Ca mare cineget ce era, el putea fi uşor abătut din urmărirea unei ţinte înalte, pentru cine ştie ce nimic care-i stârnea interesul, obligându-l să se avânte în altă direcţie. Acum, cuvântul fazan.

Un ornitolog neamţ identificase această frumoasă pasăre drept fazanul auriu, *Phasianus soemeringi*, reproducând-o şi într-o planşă colorată. Între fazanul din planşa neamţului şi între ideograma japoneză părea mai sugestivă ideograma. Cum mai sugestiv era, tot în japoneză, ţipătul pe care pasărea îl scotea când îşi striga puii: „*horo-horo*”. Savantul s-a pârjolit o noapte sub ţipătul

fazanului auriu

— *Horo-horo*, până când spre ziuă, ieşind dintre dicţionare şi suluri caligrafice, a avut revelaţia: i s-a părut că izbutise să prindă în plasă fiinţa fazanului japonez. Acum înţelesese şi ce dorea Văcărescu: să introducă în poezia română fazanul. Până în acea clipă, românii cântaseră doar turturica – „amărâta turturea 1!, graţie lui Ienăchiţă Văcărescu, un strămoş al colonelului. Scurta poemă de la care savantul pornise apairţinea unui ascet de templu, bonzul Gyoki, dintr-o vreme când Europa era copleşită de invazii. A tălmăcit haiku-ul, încercând să salveze şi onomatopeea *horo-horo*, fără a izbuti. A reuşit în schimb să găsească o rimă şocantă: *zori de zi* / *yamadori*, care a înnobilat varianta română:

„Întreb când ţipă, în zorii de zi, pasărea Yamadori, sfâşiindu-mi cu ghearele teama:

Să fie oare tata, să fie oare mama?”

Un alt haiku, descoperit în antologia dăruită de prinţul Nigata, era o poemă a nopţii vaste, străbătută de un fior erotic, care se desfăcea peste întinderi asemeni trenei fastuoase a fazanului auriu:

„În noaptea asta de pustiu, care-şi încetineşte pasul, precum fazanul auriu., când penele îşi despre scară, cine-ar fi singur? Noaptea zboară

Cea de a treia poemă, tot cu fazani, făcuse carieră şi la Bucureşti, în iarnă. Prinţul Nigata no Itu o transcrisese pe «eşarfă de mătase, decorând cu acea podoabă poarta Păunei Catargi, cu prilejul balului japonez. Savantul memorase semnele încă de atunci, acum le-a tălmăcit, dedicând poema prinţului. Carol» notoriu prin răceala sa:

„Sub ţipătul fazanului care nu poate dormi.

Luna îngheaţă

Domnul Haşdeu ar fi vrut să scrie *lumea*, nu *luna*, dar a lăsat textul aşa. A trimis apoi în plic cele trei poeme, la

Palat, nu înainte de a consemna propria mânu pe manuscris:

„Fazanii din haiku-uri îmi aparţin”.

*

Ar fi urmat ca domnul Haşdeu să se întoarcă la traducerea din chineză, după ce – pentru o rimă! – cutreierase teritoriul unei noi limbi, japoneza. Rezultaseră, din această aventură, primele traduceri din japoneză în română, dar savantul nu se putea opri. Un banal accident l-a împins într-o pouă aventură.

Printre hârtiile lui Parva, Bogdania descoperise între timp ciornele unui studiu, cu un titlu provocator: „— Schimbul (*traficul*) *de sare, ambră, cai, femei, la Dunărea de Jos – din antichitate şi până azi*”. Subiectul studiului l-a învăpăiat pe Monstru. Domnului Haşdeu i se părea că Parva îi subtilizase tema, ca şi în primăvară tema „*Melc, melc, codobelc,* ceea ce nu era de acceptat, chiar dac-ar fi fost în cauză o simplă coincidenţă. Dar cum?! Aceliişi subiect, exact acelaşi, cu un titlu absolut asemănător, stătea desfăşurat pe masa de lucru a savantului, inclusiv vocabulele *cai, ambră, femei*, căci la vocabula *sare* domnul Haşdeu renunţase, o amânase pentru un studiu viitor. Acest important excurs de lingvistică, antropologie şi etnologie comparativă aştepta în mape, în timp ce Parva – fără mape şi fără o instrucţiune adecvată! sărise frontiera şi trecuse în inacceptabil. Până unde mergea provocarea? Astfel, chiar în privinţa temei *femeie,* Parva identificase în limba română douăzeci, şi nouă de cuvinte care-i defineau condiţia, pe când domnul Haşdeu doar treisprezece: *pruncă, fată, copilă, codană, mireasă, v\uiere, muică, naşă* (*nănaşă*), *bunică* (*bună*), *moaşă, maşteră, bătrână, babă*. Parva se dovedea versat în temă, din epoca străromână până la zi, de la *pruncă* la *babă,* pe când domnul Haşdeu?! Scandalul a luat proporţii când Monstrul l-a surprins pe

Parva, *post mortem*, într-o altă infracţiune, acea traducere din japoneză, care acum i s-a părut un scandal. Cum putuse pătrunde Lucreţiu Parva până la Rădăcina Soarelui, într-un teritoriu deja rezervat domnului Haşdeu, fără acordul prealabil al savantului? Domnul Haşdeu nutrea ambiţia de a călca primul în orice teritoriu. Drept care el s-a angajat într-o nouă muncă, abandonând preocuparea primă. Aflând despre această nouă aventură a şefului, slujbaşii de la Arhive au lansat o vorbă de duh: „Domnul Haşdeu e pe coclauri, vânează balauri!” Pe Monstru îl sufoca evident gelozia. Acest teritoriu – al prea multelor – îi era rezervat, cu necontestatul ţirept de a fi primul. Bogdania însă i-a replicat că Parva pusese bine piciorul la Rădăcina Soarelui, haiku-ul suna frumos de la primul vers:

„Quid corde suo celat Yamato…

Şi până la ultimul:

…Silvatici cerasi florem

Savantul a făcut harcea-parcea traducerea lui Parva, contestându-i orice merit. A pornit de la coadă la cap.

— În ultimul vers, *cerasus* nu poate fi accentuat pe a doua silabă, ci pe prima, *cerasus*, căci aşa îl pronunţau latinii: *cerjisus*!

Bogdania a replicat pedant şi savant:

— Oare domnul Haşdeu ignoră că în toate limbile romanice s-a pornit de la *cerasus* şi nu de la *cerasus*? Altfel cum am avea în română cuvântul *cireş*? Şi apoi nu observi că forma *cerasus* nu poate intra aici în niciun fel de ritm? E o licenţă.

— Licenţă? Vei vedea că rând cu rând totul e încărcat de erori şi licenţe. Poftim: „*Candetem nimbis inter matutinis…*” Acest cand*ens e u*n scandal. De ce tiu fulg*ens?*

— *Fulgens* ar fi fost brutal!, a replicat domnişoara. Forma *candens*, participială, este mai rară şi mai preţioasă

decât adjectivul *candidus*.

Bogdania pusese în funcţiune o întreagă vrăjitorie filologică, pentru a-i dovedi Monstrului că Parva tradusese nespus de bine în latină candoarea cireşului sălbatic japonez. Inutil însă, căci Haşdeu voia cu orice chip să scuture cireşul, şi a opus alte mici mizerii:

— Versul unu: *Quid corde suo celat Yamato*! În loc de *celat* ar fi mers mai bine *habet* sau *tenet*...

— Era plat.

— Plat?!

— *Celat* are avantajul de a evoca o anume ocrotire, de a tăinui o surpriză. Parva insinuează că – Yamato ar fi un nume tainic.

— Chiar? şi Haşdeu a râs. Mai dibuise între timp o obiecţie, mai modestă, privind o diereză, simplu nod în papură la să-i iasă ritmul, domnul Parva. desparte arbitrar numele ţării Yamato, Y-a-mato. Apoi perplex, el însuşi: De fapt în japoneză cum o fi?

Întrebarea l-a făcut să uite cu totul de traducerea din Wang Wei şi să se ocupe în continuare, dar frenetic, de acel haiku al lui Motoori Norinaga. A uitat şi de Parva. L-a captivat enigma poemului în patru versuri, care l-a absorbit mai mult timp. A intrat în minunea poemului, atras de corul de insule din cel de al doilea vers:

„Cum insularum choro infinita...”

Elinul *chorus*, utilizat de Parva, însemna *grup*, *mulţime*, dar şi mişcare armonică, *dans* sau cor. Imaginea avea solemnitate corală, insulele ţării Yamato, ca nişte voci, celebrau la infinit zorile. Dar impulsul polemic îl lucra şi Monstru, ca să rupă cu această imagine, care-i plăcea, s-a dus la textul lui Motoori. Aici, în poem, Yamato îşi împrăştia insulele precum cireşul de munte aroma, în răsăritul soarelui. Un joc de cuvinte: *Shikishima no*, *shiki* = a întinde, a răspândi, *shima* = insulă, ignorat de Parva, a

fost prompt surprins de Haşdeu cu mare satisfacţie. Parva lucrase cu un alt strat al imaginii lui Motoori: nu aroma suavă, ci candoarea florii de cireş. Orice soluţie s-ar fi adoptat, mai rămânea un rest, poemul se dovedea ireductibil sau insondabil, organizându-şi dincolo de asediatori propria-i libertate.

Între timp au fost contramandate, prin absenţă, două conferinţe ale domnului Haşdeu, o publicaţie ştiinţifică şi-a amânat imprimarea în lipsa articolului ce-i fusese promis. Au sosit de la Viena şi nişte dicţionare, solicitate telegrafic de directorul Arhivelor.

Cei apropiaţi aşteptau cu emoţie. Domnul Haşdeu urma să revină printre cei vii, precum Zalmoxis din peştera sa, cu ceva ieşit din comun, printr-un gest ieşit din comun. El s-a întors într-o bună zi la Arhive, într-adevăr fericit, a scos din buzunar şi a depus pe masa secretarei cele patru versuri, scrise pe o filă. Bogdania a citit poema lui Motoori Norinaga într-o nouă variantă latină:

Requirat forţasse şi quis Quomodo nomen dispergat Terra Yamato:

Flos ut montani cerasi Odorem suavem cum suum Effundit sole oriente.[24]

Ochii savantului sclipeau isteţ, când i-a spus domnişoarei:

— Latina mea e mai bună.

Domnul Haşdeu a trimis haiku-ul la Palat. Primind plicul şi aflând şi de vorbele lansate de slujbaşi, la Arhive, prinţul ar fi spus:

— Aventurile domnului Haşdeu pe alte meleaguri (coclauri) sunt un noroc pentru ştiinţe şi arte.

---

24 „Dacă unul întreabă : cum îşi împrăştie numele ţara Yamato ? Ca floarea cireşului de munte, cînd îşi revarsă suava odoare în răsăritul de soare. “

De la Palat totuşi un semn de nemulţumire: domnul Haşdeu se risipise pe ea mult, cum se risipea disproporţionat ’n atâtea aventuri ştiinţifice, uitând cu totul de textul care-l interesa pe prinţ. Poema chinezească, doar parţial descifrată, îi ieşise savantului din minte, iar readucerea în atenţie l-a iritat, ca şi la curs, când cineva îşi permitea o întrerupere. La curs sau la vreo conferinţă, savantul trecea de obicei peste întreruperi printr-un „aşadar”. Acum a procedat la fel, dictând scribului:

— Aşadar, Wang Wei sau Wang Mojie, poet de epocă Tang. Şi pictor!… Prototip al artistului multilateral.

Era încântat că descoperise, după Motoori Norinaga, încă un multilateral din Asia Extremă cu care semăna. Alinierea asemănărilor a continuat:

— …Aristocrat. Primeşte de tânăr o demnitate la curtea Fiului Cerului, împăratul Xuan Zong, incompatibââ însă cu firea sa meditativă şi cu predispoziţia sa pentru budism.

Asemănarea flatantă la culme: prin budism, Wang Wei ştia sanscrita, ca şi domnul Haşdeu. Firea meditativă îl separase de cele lumeşti, ca şi pe domnul Haşdeu, care se situase până atunci într-o tenace opoziţie îşi tot şi la toate. N-ar fi vrut totuşi să se piardă în Marele Tot, precum chinezul, care nici el nu se pierduse, căci 3 a puţin timp după retragerea din viaţa publică, Wang Wei luase parte la o revoltă populară.

— Aşadar, Wang Wei pactizează cu o răscoală populară (domnul Haşdeu se gândea la conflictul său cu prinţul, din 1870) –, iar după o scurtă detenţiune, (aici domnul Haşdeu a răsuflat uşurat) – poetul se retrage cu totul din viaţa publică şi se izolează departe de curte, la Wangehuan, în reşedinţa sa personală (precum domnul Haşdeu ia Arhive).

Scribul a îndrăznit să întrebe:

— Şi poema?

De-o parte se aflau numele (substantivele), de cealaltă, principiile dinamice (verbele), dar lipsea suflul care să le lege. Duhul lui Wang Wei?

Traducerea poemei avansase, pe savant îl inundase însă incertitudinea. Dificultăţile se multiplicau pas cu pas sau semn cu semn, din exterior spre interior, dar şi ascendent. Fiecare cuvânt descifrat, care ar fi trebuit să însemne o cucerire, lăsa în urmă un rest, din punctul de vedere al celeilalte limbi, fiecare vocabulă, abia abordată înălţa împrejuru-i, ca să-şi apere enigma, veritabile ziduri chinezeşti, uneori până la nouri. Abundau omonimiile – ziduri înşelătoare, curgeau în cataracte sensuri greu de strâns într-o silabă, iscau curcubeie atingerile dintre nume, iar textul rămânea hermetic, tălmăcitorul aflându-se la hotarul dintre două lumi, el însuşi într-o postură enigmatică. Concluzia însăşi s-a ridicat surprinzător, ca un zid himalaean: „Eu nu pot fi celălalt? Ca să-l pricep pe celălalt, pe Wang Wei, trebuie să fiu obligatoriu el, deci să nu mai fiu eu?” Apoi şi alte interogaţii: „Cum numim? Acelaşi lucru îl numim altfel? Deci gândim altfel?! Cum, când lumea e la fel?”

În acest punct l-a scos din dilemă un text, aflat întâmplător pe birou, printre hârtiile savantului:

„Chaque langue a cortou le Monde d’une maniere propre et elle a creă un modele conceptuel particulier qui n’est pas interchangeable avec un autre”.

— Desigur! a triumfat domnul Haşdeu. Şi încântat de evidenţa acestei idei: Când sun spus eu vorbele acestea?

Vorbele-i aparţinuseră însă lui Parva. Domnişoara Bogdania, care-i strecurase sub ochi şi această hârtie, se afla alături. Domnul Haşdeu a privit-o chiorâş, reîntorcându-se apoi asupra textului chinezesc. Lucra tocmai cu vocabula *făng*, care însemna *vânt*. Cuvântul

vânt, onomatopeic, în aproape toate limbile, l-a liniştit.

— Restul, şi-a spus savantul, sunt vorbe-n vânt.

Ijiainte de a avansa acesistă încheiere, a râs: oare vodă

Carol nu se aflase în aceeaşi dilemă, à-propos de limba română?

Încă un semn de nemulţumire de la Palat: vodă Carol şi-ar fi exprimat, printr-o monosilabă, aproape chinezească, impacienţa. Prin indiscreţia unei persoane din anturajul curţii, poate a doamnei Mite, poate a lui Văcărescu, monosilaba a făcut pui, s-a multiplicat, polisilabic, stârnind veselia în oraş. Adversarii savantului au şi lansat în Bucureşti butada că, graţie războiului, domnu' Haşdeu vorbeşte chinezeşte ca apa sau şi mai şi: „Domnul Haşdeu e un chinez". Admiratorii ar fi putut replica: „În materie de chineză toţi suntem chinezi, până una alta!", dar savantul a ales o altă cale, pentru a-şi pune la punct adversarii, le-a spus-o răspicat la sfârşitul unei conferinţe publice:

— Puşi faţă în faţă cu ei înşişi, profanii nu-şi pot recunoaşte că sunt profani.

Căci domnul Haşdeu îşi reluase conferinţele, iar între timp izbutise totuşi câte ceva, cât de cât, şi-n materie de chineză, pe când profanii nu. Adversarii continuau a-l tachina, povestea cu fazanii – în care savantul avusese câştig de cauză, se transformau într-o glumă rimată:

„Când e profan, un fazan?

Când nu-i profan, niciun fazan!"

Era semnul că omenirea revenise la normal, că lumea începuse din nou să se joace, cel puţin la Bucureşti. Deşi prinţul insista, se încăpăţâna să afle ce cuprinde poema lui Wang Wei, cuvânt cu cuvânt. Palatul amânase scrisoarea de mulţumire pentru Tokyo cu încă o săptămână.

În faţa acestei situaţii, domnul Haşdeu avea trebuinţa

imperativă de un chinez veritabil, cu care să discute prin viu grai. Graţie lui Radu Mihail, poliţia şi-a reamintit că la Bucureşti exista un chinez viu – singurul! domnul Ming, care a şi fost adus cu trăsura la Arhive şi debarcat în faţa domnului Haşdeu. Cei doi n-au trebuit să recurgă la altă liitibă, de vreme ce domnul Ming ştia binişor româneşte.

— Aceasta e scrisă în limba dumneavoastră? l-a întrebat savantul pe vânzătorul de baloane şi flori de hârtie, desfăcând sulul cu pricina.

— Da, a recunoscut cu frică domnul Ming.

— Şi putem afla ce conţine?

— Cum să nu! a asigurat micul artist, solicitând imediat hârtie, pensulă şi tuş.

A şi fost introdus imediat în camera ocultă, unde chinezul s-a apucat cu îndemânarea-i notorie să-şi frece tuşul. „Ce face?” „îşi freacă tuşul!” „Mai ţine?” „Mai ţine!” Frecarea tuşului şi încercarea, pensulelor a durat foarte mult – nu existau la Arhive pensule din păr de veveriţă!, dar după încă un timp micul caligraf a apărut biruitor în cabinetul savantului. Ţinea în mâini o splendidă planşă, în stil clasic, mai frumoasă decât originalul.

Ce e asta?!

— Inscripţia…

— Păi ce-i cu asta?!

— *7* Aha, pricep.

Şi domnul Ming a dispărut în camera ocultă, de unde a revenit peste încă un timp cu o altă planşă, caligrafiată într-un alt stil, flamboiant, perfectă şi aceasta. Savantul era încântat şi dezamăgit, domnul Ming n-a mai aşteptat altă reacţie, s-a retras din nou în camera ocultă, de unde, când a revenit, eu o altă planşă în mâini, l-a găsit pe domnul Haşdeu în clocot:

— Domnule, poţi să mă înţelegi? a întrebat savantul. Eu nu doresc caligrafia, în orice stil ai rescris-o dumneata,

doresc sensul.

Domnul Ming era şi mai derutat: pe el nu-l privea sensul, el era cu caligrafia. A şi recunoscut-o timid:

— Eu atâta pot! şi s-a lăsat în scaun…

S-a lăsat în scaun şi domnul Haşdeu. Fiecare îşi ţinea capul în altă direcţie, respirând ostenit, în afara oricărui sens. Domnul Ming, deşi un bun caligraf, era analfabet. Nu ştia să citească semnele, doar le copia, dar ca un artist. Ca mulţi copişti români din veacuri şi aceştia analfabeţi, deşi caligrafi străluciţi de slavonie şi lăţinie sau miniaturişti. Domnul Haşdeu l-a privit mult pe domnul Ming, a privit planşele hermetice, l-a privit din nou pe caligraf, a privit neputincios în sus, spre absolut, a exclamat:

— Totul este o hieroglifă!

Prinţul-a citit haiku-ul lui Motoori Norinaga în tălmăcirea latină a domnului Haşdeu, a contemplat fantastica risipă de energie; iscusinţă şi neobişnuit har din cele patru versuri, a întors fila pe-o parte şi pe cealaltă, a lăsat-o pe pupitru. Era contrariat de performanţa de a se risipi atât – de mult! pentru a se dobândi atât – de puţin!

— Numai geniul poate jertfi gratuitului! a spus Alteţa-Sa.

Şi a zâmbit.

Între timp, domnişoara Bogdania lucra de zor, în replică, la o a treia variantă a aceluiaşi haiku. În noua viziune inima ţării Yamato îşi propaga sonor bătăile, odată cu numele. Traducerea poemei lui Wang Wei a fost uitată, de fapt amânată pentru alt veac, pentru un alt poet.

Se întinsese calmul şi la Petersburg. După prezentarea scrisorilor de acreditare în noua-i calitate de ministru plenipotenţiar, Iancu Ghica nutrea încredinţarea că va începe o eră de calm. Însuşi prinţul, în scrisoarea sa către ţar, relega viitorului chestiunile spinoase, optând pentru un prezent de concordie între cele două lumi.

În aceste condiţii, de calm, Iancu Ghica a avut răgazul să mediteze la o chestiune care-l frământa mai de mult: misia ambasadorului, funcţiunea acestuia de punte între două universuri aflate la antipozi. El însuşi fusese la antipod în sud, la Istanbul, acum din nou se afla la antipod, în nord, într-o lume pe care trebuia s-o înţeleagă. Această lume boreală nu se putea modifica după voinţă proprie, cum nu se modificase nici lumea cealaltă, a sudului, cu care Ghica încercase să se pună într-un sens, dincolo de prejudecăţi şi iluzii. Aici, poate, i se părea generalului, greşise kogălniceanu, care ades lua iluziile drept realităţi, în viziunea conului Mihalache toţi partenerii fiind datori să-i cânte aria, notă cu notă, chiar şi fără note. Da, erau la mijloc desigur nişte principii de drept, oricine ar fi trebuit să subscrie la acestea, dar Kogălniceanu ignora faptul că diplomatul – fie în nord, fie în sud, fie în est, fie în vest – lucra într-o lume care nesocotea principiile lui de acasă, nici nu le concepea măcar!, chiar când acestea erau unanim admise, cel puţin *pro forma*. Nu era în dreptul său Kogălniceanu să-şi afirme principiile, să le strige în gura mare? Desigur, dar nu aşa! Acele principii se cuveneau în prealabil traduse, puse la cheia locului, adaptate la logica locală. Existau oare două logici, ar fi putut să-l întrebe cineva, nu mai erau valabile universalele logicei? Desigur, şi-a răspuns Ghica, dar cu o retranslaţie a termenilor şi chiar a propoziţiilor principale, astfel încât sensul actului meu logic să devină comprehensibil şi pentru celălalt, pentru toţi ceilalţi. Altfel te rost mai avea ambasadorul? Era sau nu era un tălmaci între două lumi?

De la această idee a şi pornit generalul în încercarea sa de a elabora o sinteză, iar dacă forţele nu l-ar fi ţinut, măcar un compendiu, în sfârşit, dacă nu şi nu, atunci măcar un opuscul asupra problemer un decalog al diplomatului. Pornind la drum s-a întrebat care ar fi prima

poruncă a unui asemenea decalog? Şi-a răspuns fără să ezite: *să asculţi mai întâi cealaltă parte – audiatur et altera pars*! Şi a doua? Tot fără să ezite: *să înlesneşti înţelegerea misiei tale de către cealaltă parte*. Şi a treia: *să constaţi sine în a et studio ireconciliabilul sau conciliabilul poziţiilor*.

Cu primele trei porunci, generalul o scosese cumva la capăt. Dar a patra? Deja asudase. De la a patra poruncă încolo începeau dificultăţile, căci până la acest punct diplomatului nu i se cerea altceva decât să fie o persoană comprehensivă şi inteligentă. Mai departe însă îi revenea un rol direct, ca persoană, el ca el urmând a se pune în joc, izbânda misiunii atârnând de izbânda propriei fiinţe, deci de atributele acesteia. Dar Ghica n-ar fi vrut să facă din persoană cheia chestiunii – era mai indicat să se ocupe de această problemă într-o anexă la tratat –, el dorea să se menţină la generalitate, emancipând problema de incidenţa oricărui factor conjuncturai sau subiectiv, ridicând-o la un nivel de abstracţie *cate* s-o facă valabilă oriunde, oricând şi pentru oricine. Văzută aşa, cea de a patra poruncă trebuia să cuprindă doi termeni, polar opuşi, dar strict legaţi unul de celălalt: *să înţelegi ireconciliabilul poziţiei celuilalt*; *să-l faci să înţeleagă ireconciliabilul poziţiei tale*. Altfel spus: *să constaţi că adevărul e aporetic, dar să nu laşi ca lucrurile să ajungă într-un punct mort*.

Răscolind prin bibliotecă, discutând şi cu alţi diplomaţi, Iancu Ghica şi-a dat repede seama că despre întreaga chestiune nu se scrisese decât foarte puţin, mai nimic. Lumea era obsedată de tratatele de discordie

— Strategie, tactică, subversiune – nu însă şi de tratatele de concordie. Acestea lipseau. Chestiunile privind pacea se rezolvau pragmatic, de ici până colo.

Se oprise la porunca a cincea. Ce-ar fi trebuit să

cuprindă aceasta? Porunca a cincea ar fi trebuit să aibă un caracter practic, decurgând din precedenta: *să încerci să apropii departele ţării tale de aproapele ţării în care te afli*. Cu propoziţia omoloagă pentru diplomatul celeilalte părţi, aflat în capitala ta: *să încerce să apropie departele ţării sale de aproapele ţării în care se află*. Corelate, cele două poziţii ar fi trebuit să concorde în abordarea necunoscutului / ireconciliabilului şi din departe şi din aproape, şi de la faţa locului şi de la distanţă.

De obicei însă diplomaţii oboseau tocmai în momentele propice apropierii departelui, în clipele de calm sau aoalmie, când ar fi trebuit să lucreze cel mai mult. Nu putea formula noua idee într-o poruncă – *folosiţi acalmia, nu lăsaţi ca evenimentele să se concentreze exploziv, ireversibil*!, dar a constatat realitatea: în momentele de acalmie diplomaţii se ţineau de petreceri, serate, baluri, jocuri de cărţi, curse de cai, cum făcuse o vreme şi el. Discutând la Petersburg în iarnă cu colonelul Candiano-Popescu, sosit cu un mesaj al prinţului: pentru ţar, Iancu Ghica îl întrebase ce anume făceau ofiţerii în momentele de acalmie de pe front. „Păi nu ştii? i-a răspuns Candiano. Ce face omul, când n-are ce face?” Deci şi militarii! À-propos de acalmie, Candiano-Popescu îi mai spusese că acum, după război, el însuşi plănuia să-şi strângă într-o plachetă producţiunile lirice scrise pe front, punându-le sub un titlu semnificativ: „*Când n-am ce face*”.

A revenit la chestiune, cu tristeţe. Iată cum nefolosindu-se acalmia, înainte de război, lucrurile ajunseseră prin imprudenţa părţilor într-un punct congestiv. N-a mai fost nimic de făcut. Acum, din nou îi venea să strige: „Gândiţi-vă că din nou vom ajunge într-un punct congestiv!” Generalul trebuia să ia act, în ultimă instanţă, de realitatea punctului congestiv – cel ce fusese, cel ce venea. De unde întrebarea: ce e de făcut când apare

blestematul punct congestiv, când cei doi termeni sunt agregaţi într-o opoziţie din care decurge fatal explozia?

Cea de a şasea poruncă ar fi trebuit să antreneze noi termeni, în cazul în care confruntarea dintre termenii primi ar fi condus la explozie. Ar fi urmat explozia? O, nu. Atunci? O lărgire a chestiunii devenea obligatorie. Deci introducerea unor factori noi, mediatori, moderatori, purtători de bune oficii – rolul conferinţelor internaţionale, eventual internaţionalizarea întregii probleme, pentru ca litigiul dintre cele două părţi să fie stins rapid. N-a găsit însă o expresie fericită pentru idee şi a trecut mai departe, la porunca a şaptea, care, obligatoriu, trebuia să conţină şi un avertisment: *internaţionalizarea nu trebuie să conducă la un conflict internaţional, astfel încât răul să se extindă*. Altfel spus, cu mult mai bine spus: *A se face totul ca un conflict local, parţial, să nu devină un conflict global sau total*.

Porunca a opta nu putea evita impasul: *pace sau război*? şi Ghica s-a dovedit incapabil s-o formuleze. îl bruiau nişte adagii vechi: *mai bine-o pace strâmbă decât o judecată dreaptă, capul ce se pleacă sabia nu-l taie, fă-te frate cu dracu' până treci puntea*. Dar şi contrariile, duium, toate incitând la ridicarea armelor, până la ultima: *mai bine mort decât viu*. Ultima a avut totuşi un rol trezitor, limpezitor: de ce moartea? Aici, la a opta poruncă, diplomatul ar fi trebuit să invoce porunca Decalogului, s-o plagieze pur şi simplu. *Să nu ucizi*!

Şi a noua? îi era clar ce trebuia să cuprindă: nu rupe dialogu cu celălalt, chiar dacă încrucişezi armele. Mai lasă un rest. Altfel spus: lasă celor de după tine şansa înţelegerii. Sau şi mai bine: nu uita că omenirea nu se termină aici.

Ghica era încântat de soluţiile găsite, drept care s-a frizat, s-a pomădat şi parfumat, cumpărase un parfum

franţuzesc, foarte bun! şi a plecat la Feodosia Petrovna, cu cel mai deschis şi cald sentiment de amiciţie. Era dispus s-o accepte şi s-o înţeleagă aşa cum era. Şi grafina îl aştepta, era destinsă, într-o formă bună, cum generalul n-o văzuse de mult.

— Îmi pare bine, Ivan Grigorâci, că te reîntâlnesc, i-a declarat ea din primul moment. E timpul să dăm uitării toate mizeriile vechi. M-am gândit adesea c-am greşit amândoi; Căzusem poate fără voia noastră – într-o ciorovăială locală, absolut lipsită de sens pentru restul lumii! Căci, s-a încălzit ea, ce importanţă avea dacă blestematul ăla de pământ dintre Prut şi Nistru e la noi sau la voi!

Grafina îi atinsese rana; acum îl invita să dea uitării tot. Dar se putea da uitării chiar tot? Văzând-u, –! opărit, grafina a insistat în a minimaliza:

— Mai bine că-i la noi, ca să nu mai aveţi bătaie de cap cu „ce lambeau de terre”. La noi e altceva, unde merge mia merge şi suta.

Şi fiindcă el continua a rămâne interzis, ea a aruncat şi un ultim argument:

Aici, oamenii voştri o să se simtă bine, le dăm libertatea de a trece cu mic cu mare la cultura rusă.

— Dar de ce, Feodosia Petrovna, a ripostat Ghica, deşi nu voia, de cei să treacă la cultura dumitale când ei au cultura lor?

— Ce cultură?! l-a contrazis ea. Vezi că nu cunoşti chestiunea? Păi ei, în majoritate, sunt ţărani, adică neştiutori de carte. Şi-atunci ce să înveţe şi mai ales de la cine? Căci trebuie să înveţe şi ei sărmanii, să se ridice spiritual, că doar n-o să-i lăsăm proşti. îi vom învăţa limba rusă, aşa cum i-am învăţat şi pe georgieni, chircizi, uzbeci, polonezi, armeni, tătari şi alte naţii câte sunt în imperiu.

Din nou a intervenit Pierre, care era de faţă:

— Mamă, dar toate aceste naţii au limbile lor, tradiţiile lor. Polonezii, letonii, estonii, lituanienii sunt catolici, chircizii, uzbecii, tătarii sunt islamici, georgienii şi armenii sunt ortodocşi, – nu se poate să-i aducem pe toţi în aceeaşi albie, să-i facem o apă şi-un pământ!

— De ce nu? s-a mirat ea. Dacă Rusia a luat în stăpânire un turn Babel, noi cei de azi să menţinem această ruină forfotitoare, s-o lăsăm în starea ei penibilă de acum? De ce? Nu-i mai bine să rezidim lumea pe baza credinţei pravoslavnice şi să fim toţi o zaciruga?

Ghica era de prisos, dialogul aprins dintre cele două părţi avea perspectiva să ţină până-n veacul de-apoi. Chiar Pierre părea depăşit de situaţie, de prelungirea acestui conflict steril şi el i-a spus generalului, în şoaptă:

— Confruntarea noastră va (Jura la infinit, dacă Rusia însăşi nu va găsi o soluţie nouă.

— Păi de ce să căutăm o soluţie nouă, când deja o avem?! a strigat Feodosia Petrovna care auzise. Şi către Ghica: Generale, astă primăvară te-ai retras din trenul de Obţină, ţi-a fost frică să mergi până la capăt. Ei bine, asta-i soluţia. Şi net: Du-te la Obţină măcar acum.

Grafina s-a ridicat şi s-a retras la ea, generalul s-a ridicat la rându-i, nu mai voia să rămână la masa de seară. Din prag, Pierre i-a mai spus, tot în şoaptă:

— Da, lucrurile par ireductibile dintr-o perspectivă imediată. Dar mai există şi cealaltă perspectivă, a timpului de mâine. Aceşti oameni, pe care dumneata i-ai cunoscut şi aici şi la Stambul, n-o pot împiedica. Nici nu-ţi dai seama cât seamănă unii cu alţii: ţarul cu sultanul, Gorceakoy cu Bismarck, Savfet-Paşa cu cancelarul Andrassy şi cu Dissi. Seamănă toţi între ei până la confuzie. Apoi pe gânduri: Să fie epoca de vină?... De la un timp mă tot întreb cum, în ce mod vor fi scoşi toţi aceştia din scenă? Prin atentate, printr-o răsturnare generală, de mari proporţii, cum ar fi o

revoluţie? Sau pe o cale naturală, prin decesul epocii ca atare? Mă gândesc, spre exemplu, la sfârşitul erei glaciaţiunilor...

— Cine să mai apuce acest sfârşit? a murmurat Ghica.

— Cum cine? Noi sau cei de după.

— După câte generaţii?

— Are vreo importanţă?

— Ştiţi, eu, aici, reprezint clipa! i-a şoptit generalul din prag. Ce facem azi, aici, acum, pentru nenorociţii de oameni? îi predăm, aşa nenorociţi cum sunt, viitorului? Atunci de ce-au mai sângerat ieri?

L-a lăsat pe Pierre în dubiu şi s-a reîntors la reşedinţă, hotărât să mediteze şi la o a unsprezecea poruncă pentru diplomaţi. Aceasta ar fi trebuit să sune cam aşa: *diplomatul să nu uite că lucrează în prezent, pentru clipă, că reprezintă clipa*. *Altfel nu şi-ar putea asuma nici izbânzile şi nici eşecurile*. *Le-ar trece pe toate în seama viitorului*. Ar fi drept? s-a mai întrebat el. Dar poate că, până mâine, s-ar mai putea salva, azi, o fiinţă.

Un ultim venit în lupta pentru salvarea vieţii lui Hélène a fost doctorul Darsh. Om fără un bun renume în corpul medical şi fără bani, Darsh a ales o cale ieşită din comun pentru a se ocupa de caz – consultaţiile prin corespondenţă, iar ca metodă de tratament – aplicarea remediului mai întâi pe propria-i piele.

Darsh pornise de la nişte constatări / cugetări generice, cu mult anterioare cazului, pe care le-a încredinţat hârtiei, ca să le revadă şi eventual să le dezvolte cu idei noi. Constatările priveau nu atât cazul Hélène, de care doctorul încă nu se ocupase, cât propriul caz, situaţia unui medic în actul de cunoaştere. Cum poţi cunoaşte, ce condiţie prealabilă trebuie să îndeplineşti? Date publicităţii, ideile lui Darsh despre cunoaştere l-ar fi

exclus, în mod sigur, din corpul medical, care nu admitea ca lege a cunoaşterii decât observaţia, fără nicio altă condiţionare prealabilă. Teză cu care*Darsh nu se împăca, o şi scrisese:

„Nu înţelegi nimic dacă ai inimă rea”.

Inimă bună însemna, în viziunea lui Darsh, disponibilitatea pentru cunoaştere, deschidere participativă spre existenţă, bucuria cunoaşterii cu implicare, dar şi cu o privire de sus. Nu a judecătorului, ci a făptuitorului, ca şi cum acesta ar participa retrospectiv la actul consumat. Corpul medical bucureştean, dar şi european, ar fi respins teza, prin faptul că Darsh condiţiona cunoaşterea, îi asocia un element extraneu, care, la rându-i, cum se putea determina? Ce însemna să ai inimă bună sau rea? Un examen anatomic al organului pus în discuţie nu ducea la concluzii care să-l confirme pe Darsh. Acesta introducea în actul cunoaşterii un element indeterminabil, nici metafizic şi nici sentimental. Cum metafizicul se excludea din principiu, mai rămânea fizicul. Despre sentimente corpul medical european nu ştia nimic şi nici nu voia să ştie ceva, îi ajungea fizicul, dupl axioma: boala este o deteriorare fizică, punct de vedere pe care Darsh îl respingea. „Boala nu e numai fizică!” pretindea el, după cum tot el pretindea: „Cunoaşterea nu-i numai fizică!” El nu se împăca cu reducerea observatorului la condiţia de obiect fizic, pretinzând în chip absurd – pentru optica celor din jur – că un obiect fizic nu poate contempla. Între obiect şi obiect – obiectul observaţiei şi obiectul care observă – relaţia e nulă, mai susţinea Darsh, dacă ultimul nu e înzestrat cu facultatea contemplaţiei, prin abstragerea din raportul obiect-obiect. Şi atunci, di-erta el, de ce să nu-l contempli (obiectul) cu o inimă bună, când deja sub această privire comprehensivă apare viaţa următoare (chiar şi viaţa de dincolo)?

Darsh îşi inoculase ftizia încă din iarnă, cu bucuria de a afla, de a cunoaşte. El strămutase obiectul cunoaşterii din exterior în interior, pentru a-şi stimula pasiunea participativă, pentru a nu se înşela prin distanţare şi pentru a nu greşi în aplicarea remediului, dacă l-ar fi găsit. Evoluţia cazului său era paralelă cu cazul Heldne, dar şi interferată, după cum o dovedea jurnalul doctorului, pe zile:

„17 ianuarie: Sunt invitat la un consult al domnişoarei H.R., care suferă de ftizie. Prin consens se admite acest diagnostic. Dar nimeni dintre colegi nu e curios să afle ce e ftizia. Se spun baliverne. Sustrag o batistă.

5 februarie. Profit de o răceală cu guturai fi aspir batista. Reuşesc să reîmprospătez, cu propriile-mi secreţii nazale, petele de sânge. Guturaiul trece, nu spăl batista, o pun în buzunaru de la vestă.

20 februarie: Procur o nouă batistă, bine maculată, cu roşu sanguin. O aspir. Dar am scăpat de mult de guturai. Domnişoara H.R. e fermecătoare. Cum ar putea fi altfel când ştie ce sfârşit va avea? N-a aflat că-i fur batistele.

1 martie: Prim simptom de febră. Nu e cu putinţă, probabil m-am agitat prea mult. O revăd: ochi măriţi de febră. Mă soarbe cu ochii ca o disperată, s-ar agăţa şi de un pai. O sorb cu ochii. Habar n-are că m-amt îmbolnăvit. În curând va fi nunta ei.

13 martie. N-am fost invitat în nuntă. H. n-a ştiut că i-am furat batistele. Discutat azi cu ea despre telefonie, telepatie, magie, magnetism. Am asigurat-o că nu cred în magie. Dacă boala mi se va transmite, va fi pe o pură cale simpatică, o boală falsă. Nu există microbi. O asigur şi pe ea, contrar opiniunii domnului Pasteur, că dacă microbii există, atunci aceştia există în noi, ab initio, ca părţi prime,

încă de la începutul vieţii. (Probabil, pe atunci, nişte părţi neautonome de viaţă!)

23 martie: Am cerut oficial o batistă domnului A.R., tatăl domnişoarei, imediat după nuntă, care s-a şi consumat între timp. Domnul Răşcanu a fost surprins de parc-aş fi cerut, retrospectiv, mâna fetei sale. I-am spus că vreau să mă inoculez cu ftizie, pentru a găsi un remediu acestei maladii îngrozitoare. Deja caut. Mi-a promis că H. îmi va trimite cu poşta o batistă, de la Davos, dar fără a i se divulga în ce scop. Sub cuvânt de onoare.

1 aprilie: Sub cuvânt de onoare, i-am divulgat domnului Prieseti-Rufino faptul că ftizia e o maladie mortală, iar acest domn a fost cutremurat. M-a întrebat: H. ştie? Bănuiesc că da, i-am răspuns. Deci e sigur că va muri? Moi mult ca sigur. Dacă până atunci nu voi afla un remediu. Şi el îl caută. Pe o cale matematică. Acest domn din Bucureşti e convins că moartea poate fi înfruntată pe o: cale matematică. Mi-a şi spus că moartea nu e în fond altceva decât un viciu de cunoaştere. Nu cred. Nu cred că această teorie ar putea să prindă la Bucureşti – moartea ca viciu de cunoaştere! – unde lumea e mai cutind frivolă decât gravă. Eu cred mai degrabă că moartea trebuie experimentată, ruptă în fracţii, iar apoi asumată parte cu parte, ca să fie cât de cât înţeleasă, asemeni unei împărţiri neefectuate: viaţă / moarte. El a fost de acord cu mine. Va calcula. Deşi mi-e teamă că Rufino va muri între timp. Şirul e prea lung, tinde spre absolut.

10 mai: Ziua prinţului domnitor, febră.

15 mai: Febră cu frisoane, deşi nu sunt răcit.

1 iunie r Febra deja stabilizată, care reapare însă după orele 6 post-meridian, cu regularitate.

3 iulie: M-am rănit la nas, un imbecil m-a bruscat pe stradă. Îmi curge sânge din nas sau din piept când tuşesc. Primit încă o batistă de la D’avos.

8 iulie: Mă tem că şi viaţa e o boală endemică. Trăiesc. Mă bucur de noua batistă. Parc-ar fi ruptă chiar acum din guţa ei.

Încă o însemnare, spre sfârşitul Congresului de la fierlin:

„Camera bolnavului este regatul medieinei. Eu sunt propriul meu regat, tu eşti regina mea. Acum medicina e la margine, trăiesc doar pentru regină”.

1 august: Trăiesc, mor? Nu mai funcţionează telefonul, deşi-l aud. Dar sunt fericit, remediul meu va izbuti. Cum să-i transmit bucuria mea? Nu mi-a mai trimis batiste. E ceva suspect cu fracţiile. Trebuie să găsesc un remediu la ftizie. Prin similium.

Când s-au pus târnăcoapele pe Mănăstirea Sărindar, când primul zid a fost tras cu frânghiile la pământ, Garussi care se afla în preajmă pe Calea Victoriei, la colţ, a scos un chiot de triumf:

— Gata, s-a zis cu trecutul de ruşine. Suntem liberi „suntem independenţi!

A trecut apoi mai departe, spre cartierul Noua Propăşire, cum îi zicea el, unde imobilele vechi şi modesta erau luate cu asalt de nişte mulţimi de salahori cu cazmale, târnăcoape, tărgi, ca să se facă loc edificiilor erei noi. Acolo unde pietonul se oprise, urma a se înălţa o bancă sau o casă de economii şi consignaţiuni, sau un teatru de vară. Indecizia edililor plutea încă în aer, dar primă satisfacţia ruinelor, euforia de a dărâma. Un alt pieton, oprit în loc, vorbea de unul singur:

— De s-ar fi salvat măcar tiparele…

— Ce tipare să se salveze, monşer?!

— Edificiile greceşti şi romane, a continuat pietonul al doilea, şi-au salvat totuşi tiparele în era creştină. Până şi marmora vechilor temple a intrat în noile construcţii, vă asigur.

— Păi la noi ce să se salveze, domnule? a strigat Garussi, gata să-l ia de piept. Ce să intre în noile construcţii, paianta?!

— Măcar tiparul, a bâiguit Rufino.

Rufino ieşise din casă, îl scosese sărăcia. Şi tot sărăcia îl silise să accepte o meserie pe care n-o suferea, în condiţiile oferite: construcţia de edificii de uz practic. 131 concepea arhitectura ca pe o artă solemnă, o introducere monumentală în univers, prefigurare – la scara umană – a marii ordini în care omul ar fi fost dator să se includă. Ce e templul? se întreba el. Un receptacol terestru al marii ordini. Dar casa? Un receptacol al templului, o reconstrucţie a marii ordini în interior, pivotul ordinii umane, prima verigă.

Qr, în Bucureşti, la puţin timp după paradă, începuse dărâmarea ordinii vechi, iar Rufino, împins afară, s-a trezit într-un haos de ziduri năruite şi colb. Cum, domnilor, a strigat, dărâmaţi mai înainte de a şti ce puneţi în loc? El însuşi fusese convocat să pună ceva în loc, să traseze proiectul unui hotel, dar locul ce i se oferise pentru plantarea hotelului arăta deja ca o ruină. Clădirea veche fusese dărâmată. Ce-a fost aici înainte? Cine să-i mai răspundă! Nu exista înainte de exista numai înainte ca înainte, sub forma unui loc viran. Întors de pe şantier, i-a scris în aceeaşi seară lui Costi Aldea:

„Nu mai e nimic de făcut. Dl.

Kraşmaru a pus târnăcoapele pe

Hanul de Turtă-Dulce. Cu această relicvă a vechiului oraş, gata, s-a isprăvit, cum s-a isprăvit, tot zilele acestea, îl cu Mănăstirea Sărindar. Dl. Kraşmaru vrea să înalţe în locul hanului un hotel de tipar parizian, cu cinci caturi, pe care eu unul nu i-l pot executa. I-am înfăţişat schiţele pentru o renovaţie, pe care vi le şi trimit. L-am întrebat: de ce să distrugem, când aici sunt valori? De ce să surpăm

totul, până la temelii, ca s-o luăm de la capăt? Oare neamul acesta e blestemat a distruge mereu şi a nu păstra nimic din ce-a zidit acelaşi neam, în urmă eu o generaţie? Dl. Kraşmaru, aici este istorria oraşului! i-am zis. Vreau istoria mea personală! mi-a răspuns el”.

Discuţia cu Kraşmaru se purtase în biroul acestuia. Noul satrap financiar al oraşului se adresa oamenilor *eu mă* şi *bă*, iar femeilor cu *fă*. Pe Rufino l-a privit ca pe un ins picat din cer. N-a cutezat să-i zică nici *bă*, nici *mă*, dar l-a ascultat fără să-l audă, cu gândul la ale lui. Rufino

*

I-a expus proiectul de reconstrucţie, pornind fie şi de la vechile temelii, în puţine cuvinte, schiţându-i pe loc cu creionul nişte planuri sublime. Kraşmaru nu putea citi planuri, nu şi le putea închipui, el voia să pipăie, înţelegea numai cu mirosul şi pipăitul, în termenii practici cei mai elementari: pe unde se intră? pe unde se iese? de ce nu se văd ghişeele?! Cum să se vadă, domnule, ghişeele, când eu îţi prezint nişte linii?! Poftim, ghişeele sunt linia aceasta! Kraşmaru a tras o linie peste desenul lui Rufino, anulându-l. Rufino mai scria:

„Noua clasă s-a pus, cu furie, să lichideze tot. Nu cred să existe pe pământ vreo altă naţie în care toată viaţa publică şi privată să se dea peste cap mai iute şi mai desăvârşit decât la noi, încât trecutul să moară complet şi fără urmă. Ies din uz zilnic mobile, ustensile de lux, haine, cuvinte. O furie a lepădării de sine a cuprins întreaga lume. Se aruncă pe uşi şi pe ferestre tot ce ţinea de anul trecut, aşa cum după Unire s-a aruncat tot ceea ce fusese mai înainte, la 1848, aşa cum atunci s-a dat focului întregul secol care precedase Revoluţia. Românii n-au pietate, să ştiţi, n-au nici sfinţi, nici eroi, deci, nici statui, iar acum, după război, s-au aruncat într-un păgânism al prefacerii care va conduce astfel lucrurile încât, mâine,

despre noi cei de azi, nu, se va mai şti nimic. De ce zilnic să pornim de la nimic?”

Rufino n-a mai notat că satrapul îi avuncase schiţa la coş, dar acel coş cu hârtii rupte – proiecte, iluzii – a devenit pentru astronom un fel de sorb cosmic, o gaură care sugea şi mistuia tot. Şi-a continuat ideea, stimulat de această reprezentare stihială

„Un asemenea apetit a.1 schimbărilor ar fi salutar, dacă răul ar fi aruncat cu aceeaşi furie cu care este lepădat binele sau frumosul ascuns sub formă veche. Dar nu. Răul rămâne ca o constantă, şi reapare intact după ce praful se aşază. Noua clasă moşterteşte exact aceleaşi monstruoase păcate ca ale clasei precedente, astfel încât procesul să se reia la infiniţ, anulându-se la infinit. La noi, cu cât viteza prefacerilor este mai mare cu atât forţa răului devine mai rezistentă, rezultanta fiind o societate stătătoare, aceeaşi, dar sub o altă formă. Seducţiunea formei primează, strangulând revolta fondului. În consecinţă vom avea: la un pol frivolii schimbării, la un pol nebunii conservării. Frivoli şi nebuni. Consideraţiurdle mele le-am şi cuprins într-o formulă, formula înaintării imposibile (care se autoanulează) – pe care v-o supun atenţiei cu tot respectul”.

Urma o pagină întreagă de calcule matematice, aceleaşi pe care ar fi vrut să le supună şi atenţiei doctorului Darsh, deşi îl paraliza o teamă: n-ar fi vrut ca Darsh să-şi închipuie cumva că el, Rufino, ar fi izbutit să pună în ecuaţi e formula vieţii, antinomia viaţă/moarte, dovedindu-se un sceptic, prin rezultatul la care ajunsese. Preventiv, Rufino şi-a cenzurat gândul şi pentru Costi Aldea:

„Dea Domnul ca cineva mai norocos decât mine să găsească o soluţie de depăşire a acestui impas matematic, fie prin casarea formulei, fie prin reducerea ei la absurd.

Ca să vă amuz, vă pun în plic şi schiţele edificiului dărâmat, precum şi proiectul de restaurare a Hanului de Turtă-Dulce, care ar fi putut deveni, în viziunea mea, un palat al poştelor”.

Peste câteva zile, Costi Aldea i-a răspuns lui Rufino, şi-a găsit puterea de a reveni, de-acum şi poşta începuse să funcţioneze normal:

„Rufino dragă, cred totuşi că greşeşti. Noi trăim eternitktea în actual, iar tu numeşti asta schimbare, ceea ce e fals. De fapt la noi nu se schimbă nimic. Românii trăiesc corporal ideea de ordine, chiar când pare altfel. Ei du nevoie de lege, deci de stat. Ei refuză devenirea în sine, devenirea oarbă. Refuzând-o, nu cunosc nelinişţea. N-au spaimă de ziua de mâine ţi nici de moarte. Ei nu se întreabă „ce va fi mâine?”, nici. nu spun „nu ştim ce va fi mâine”. Ei ştiu că mâine va fi la fel, indiferent sub ce formă. Căci, spun ei, ceva rămâne perpetuu, contrar aparenţelor: rămân tiparele. D% aceea românii nu se întristează şi nu se miră. JSI trăiesc într-un azi etern. Cel mai goethean personaj al istoriei universale e ţăranul român, care trăieşte eternitatea ca prezent pur”.

Din ceea ce urma se putea deduce că invalidul n-a continuat scrisoarea în aceeaşi zi, intervenise o pauză

— Poate durerea leziunilor, poate o întoarcere în amintiri, care i-au tulburat gândul prim. Continuarea vădea acest frison:

„Am intrat, cert, într-o eră a neliniştii, care nu-i numai a noastră. Discutând pe front cu ruşii, unii dintre ei se căinau că n-au avut Renaştere. Cine n-a avut-o, mi-a spus unul, o va avea sigur în viitor. Un altul mi-a spus că ruşii vor să realizeze o civitas dei pe pământ. Mi-e teamă de amândouă aceste profeţii. N-aş dori să avem vreo Renaştere şi nici să ne erijăm în ziditorii unei civitas dei la noi. E prea mare vanitatea. Ambele teze vădesc existenţa

unei crize în raportul omului cu timpul”.

Costi Aldea era sigur că bate la uşi deschise punându-i lui Rufino această problemă. N-a vrut să insiste, voia să facă o aplicaţie, să localizeze chestiunea, ştiind că astronomul cutreieră pe cer, nepăsător la cele ce se întâmplau pe pământ.

„La noi. e totuşi altfel. Prin ţărănime, care reprezintă majoritatea absolută a naţiei, românii trăiesc în plină eră mitică. Ei sunt desigur şi creştini, practicând un creştinism sui generis. La ei religia a rămas mai puţin o formă de constrângere socială cât o chestiune de ideal în trăire. În lumea nouă, care respinge idealul şi-i substituie scopul, ei se simt stingheri. Vor trebui să iasă la luptă cu alte arme: cu egoismul, cu negoţul, cu libera concurenţă. Dacă n-o fac sunt, istoriceşte, pierduţi. Dacă o fac ei cad din etern, ei devin, se prefac, se subordonează utilului şi erorii; ei vor ajunge până la urmă o mică naţiune industrioasă şi efemeră, la cheremul tuturor crizelor şi dezastrelor.

Vor produce electricitate, vor extrage petroleu, vor folosi puterea aburului şi alte puteri tot mai perfecţionate şi tot mai mari, pentru a fabrica maşinării, săpv. nuri, săruri, parfumuri, hârtie de împachetat fum”.

O nouă pauză în scrisoare, semn că maiorul fusese silit să se supună din nou acelui tratament medical urâcios, inhalaţii cu săruri calmante, care-l făceau indisponibil o vreme. Costi Aldea refuzase o deplasare la Karlsbad, pentru cură, preferând să-şi administreze sărurile acasă, deşi cu neplăcere. La neplăcerea tratamentului se adăuga şi suferinţa de a formula nişte idei care-l dureau.

„Pe mine ceea ce mă înspăimântă este ideea de putere în dezvoltare cantitativă, căreia în prezent îi taie drum, cu ambele mâini, domnul Brătianu. Puterea politică a sfâşiit lumea îndeajuns până acum. Să i se substituie oare puterea tehnicii?. Totuşi puterea politică avea o

limită. După stat urma imperiul, după imperiu, imperiul universal, şi cam atât. Puterea tehnicii va intra însă în scenă ca o putere fără limită, tinzând spre absolut. Şi atunci? Vom pierde imperiul eternităţii şi vom câştiga o clipă mai bună sau mai rea. Căci acesta este omul istoric, setos de neesenţial. Dacă nu cumva ne vom trezi într-un pleistocen sau carbonifer al unor maşinării uriaşe, prin jungla căruia micul biped, cu praştia inteligenţei în mână, va căuta să-şi taie un drum de scăpare spre cine ştie ce lume nouă şi nebănuită. Calea e alta, e...”

Un acelaşi *e*, care curmase şi ultimul poem al lui Parva, a pus punct scrisorii lui Costi Aldea, pe care Ada i-a expediat-o totuşi lui Rufino, împreună cu un faire-part îndoliat. Înmormântarea urma să se desfăşoare la moşia Manzească, „într-un cadru intim”, dar n-a venit nimeni. N-a venit nici Rufino, spre neliniştea doamnei Ada, care a stat ceasuri în şir la poarta casei, privind în zarea câmpiei. Expus în sufrageria, mare, Costi Aldea l-a aşteptat pe Rufino trei zile în şir; cu ochii închişi, de fapt aţintiţi în plafonul pictat de păruitele Damian, un plafon albastru cui roşu în care pluteau dirijabile, roţi dinţate şi îngeri.

Helâne a continuat a-i trimite batiste doctorului Darsh, însoţite de bileţele, uneori de scrisori mai lungi, însemnări fugare, file de jurnal.

„Ieri, calm. La Davos a nim. Candoarea îmi face bine. Şi frigul. Ideea să fin adusă aici, într-un loc al înfloririi perpetue, a fost grozavă. Minus un accident, întâmplat tot ieri: O bolnavă, ieşind să se plimbe singură în parc, şi-a expulzat plămânii pe zăpadă, într-un acces de tuse. Doamnele şi domnişoarele din sanatoriu au privit de la ferestre scena, fără a putea să schiţeze un gest. Personalul de serviciu a intervenit totuşi, nişte brancardiere au adus-o pe agonică în interior, apoi au şters pata aceea. Azi a nins din nou.a

Peste câteva zile:

„Contesa Şahovskaia, de la Crucea Roşie Rusă, care a fost la Plevna, ca şi fetele noastre, şi-a construit aici, la Davos, un cavou. Pentru ea şi pentru fiica ei Sonia, o minoră. Se pare că Sonicika se va instala mai întâi în cavou. Ambele au deja pregătite plăcile tombale. Azi, împreună cu contesa, cu Sonicika şi cu arhitectul – un italian foarte simpatic – am vizitat monumentul. După opinia mea e niţel cam înzorzonat, aproape zgomotos".

Peste încă o vreme:

„Ne distrăm, discutăm zi şi noapte despre bărbaţi. O întrebare care revine mai cu seamă la domnişoare este aceasta: cum e când începi viaţa? S-a conchis că fetele încep viaţa mai târziu decât băieţii, uneori nici n-o mai încep. O maestră în materie de viaţă e Aurica, slujnica mea, poreclită Doña Aura, de Adelina Patti, care a refuzat să-mi cânte la nuntă. Aşa i-a rămas numele şi în Alpi. Ei bine, Aurica sau Doña Aura a fost pusă de celelalte fete să povestească tot. Eu am suprimat, în traducere, unele descrieri, în alte cazuri nici n-am ştiut ce să traduc. Astfel: „Gata, am rămas, mi-am zis când am văzut că nu-mi mai vine". A mai spus că, la puţin timp după ce nu i-a mai venit, au început greţurile, sila de orice. Ce înţeleg din toate acestea bărbaţii? c'e greţuri resimt ei după un amor?

Într-o altă Scrisoare, Hâlfene pâre» scuturată de o criză de gelozie:

„L-am văzut cât e de sănătos, de puternic, de tare şi mi-a venit să-l muşc. Ar fi trebuit atunci să-l muşc, să-i dau boala. Sau să mă fi dat lui acolo, în baie, când se bărbierea – i-am ceruţ voie să-l văd cum mânuieşte briciul pe obraz, dar ceva m-a oprit, nu-mi dau seama ce, acum regret, ar fi trebuit să trec peste orice interdicţie. Mai ales că el, din emoţie, s-a tăiat cu briciul la buză. Acum, sigur i-a trecut. E deplârt, sănătos, disponibil, tare".

Altă dată:

„În genere, mi-a spus o daneză, bărbaţii sunt urâţi. La malaezieni, mi-a mai destăinuit acea doamnă, care a călătorit foarte mult prin colonii, bărbaţii ar fi chiar oribili, buzaţi, colţoşi, păroşi. Pilozitatea. îi apropie de urangutani, dacă o fi aşa. Femeile în schimb sunt gingăşia pură, nişte fluturi. La japonezi ar fi la fel, deşi nu sunt păroşi. La specia umană, în genere, par a fi avantajate femelele, care sunt cu mult mai frumoase decât la celelalte specii. Sunt oare frumoasă? Sau poate că ideea de forţă, zic eu, se exprimă mai pregnant prin urâţenie. Frumos la scara întregii specii umane a fost doar Alexandru cel Mare, dar cam efeminat, după gustul meu. Toma este aşa şi-aşa. Parva era nici vorbă urât. Frumos a fost Iisus. Dar răspunde oare ideii de bărbat?”

Şi mai departe, dezvoltând aceeaşi idee, dar din celălalt unghi:

„Sunt revoltată uneori pe slăbiciunea femeilor. Dintre toate metresele lui Napoleon niciuna n-a izbutit să-i vină de hac, nici cele două legitime. Doar el, Franţei, căci Marianne l-a suportat până dincolo de margini. Şi era mic, obraznic, mincinos. Incapabil de iubire, ca sentiment. Oare bărbaţii nu pot jertfi şi altceva decât averea lor!; em, inală, nu-şi pot plasa oare sentimentele – atunci când le au! – şi-n altceva decât în efemeritatea istoriei, în iubire, să zicem?

De la un punct înainte, înseninările lui Hélène coincideau – prin superbia lor feminină – cu sentenţiile lăsate testament de bunica Grădişteanu. Cele dOuă, aflate la vârste diferite se întâlneau în acelaşi sentiment faţă de viaţă, de societate, de om – bărbat/femeie. Tinereţea îşi lua însă revanşa. O notaţie fugară:

„... Să-l muşc, să-i dau boala. Dar de ce? Se va căsători cu o alta, cu o ea. Vor fi probabil fericiţi. Vor mânca seara ceva frugal, soldăţeşte: ceapă, slănină, pâine

neagră. Îşi vor face apoi rugăciunile şi se vor culca în acelaşi pat, pe aceeaşi pernă. Pe care eu o muşc”.

La consultaţie:

„Azi, la consultaţie, un tânăr medic mi-a recenzat dintr-o privire aluniţele – una: deasupra buzei de sus, alta pe gât, spre ceafă. Nu mi-a spus nimic, dar i-am simţit tulburarea, l-am prins într-un flagrant delict care m-a tulburat şi pe mine. El ar fi trebuit să uite că e bărbat, nu-i aşa?

…Apoi a cerut să mă dezechipez, să-mi trag peste cap cămaşa de noapte şi să mă acopăr cu cearşaful alb. Ţinea să mă consulte iar… I-am acceptat barba pe piele. Horcăia urât. Nu i-a plăcut se pare cum suna plămânii mei. A ieşit din cameră transpirat în aceeaşi seară:

„Revin la ideea de bărbat. Bărbatul urât şi violent nu-mi repugnă totuşi

O depeşă:

„Îmi simt sânii pietrificaţi. Mă dor, a

Doctorul Darsh simţise, cu trei zile înainte de primirea depeşei, o durere asemănătoare. Şi el încredinţase jurnalului constatarea, în termeni exacţi:

„… o mâncărime suspectă în sânii proprii, urmată de o durere acută în raamelonii mici, abia vizibili”.

Când durerea s-a accentuat, Darsh a dat cu spirt. A trecut apoi la un autoconsult minuţios şi a constatat, cu uimire, că avea sânii măriţi. Ca răspuns la telegramă, a scris:

„În curând, remediul. Mai trimiteţi batiste”.

Starea lui Hetene nu s-a ameliorat, a notat în jurnal:

„Stânguci, brutali, inconsecvenţi, egoişti, repede satisfăcuţi cu puţin, indiferenţi în momentele de paroxism, incapabili să meargă până la capăt, apeii bătrânî, urâţi, cu totul indisponibili, reumatici, proşti, plângăreţi, văicăricioşi, cicălitori, maniaci, cam asta sunt. Căderea lor

în regimul infantil e penibilă, căci nu mai au candoare, doar senilitate. Se ţin ca ţâncii de poala bonelor – situaţii, vanităţi popice, avere. De ce-aş fi trăit, ca să le văd declinul până la capăt?”

Apoi fragmente 1 & întâmplare, vorbe auzite, aşa cum i-au venit în gând:

„... Poate să şi tune, eu nu mă tem când este el cu mine. Poate să se sfărâme Terra. Şi ce?”

„... Dragă, m-a desfăcut ca pe-un pachet, cu o curiozitate ca şi absentă. Fuma, între timp. Mă tot gândeam: ce am asupra mea? eram şi eu la rându-mi curioasă. Am fost rece, impasibilă, frigidă...”

Apoi note sincopate, din ce în ce mai rare:

„Văd ca prin ceaţă, ca printr-un voal fluid care face ca lucrurile să tremure în aer, să se destrame. Parc-aş fi prinsă între nişte orizonturi tremurătoare, ca vara, în câmpie, când ţi-e sete...”

Peste încă un timp:

„... Acu mi-e frig. Am intrat într-un frig de care mi-e frică, frică de fum tuneric, un întuneric alb. N-am cu ce mă acoperi, nu-mi ajunge nimic, îmi clănţănesc dinţii, vreau să intru în pielea cuiva...”

Şi din nou o revenire:

„Bărbatul / Ce mister are, unde se ascunde acest mister, dacă el ca el e atât se rectiliniu, de rece, de elementar? Ce mister are Theo, în afară de mutra-i zburlită? Cine şi-ar pierde mintea pentru el? Dar papă, cu pasiunea lui pentru politică? Sau Parva, cu care m-am sărutat o dată? Sau Costi Aldea cu care am valsat primul meu vals? Ce alţi bărbaţi am mai întâlnit? O, caraghiosul Mişa! Măcar el trage la măsea şi la armonică. E ceva în lume cu mult mai presus decât teoria. De ce atâtea teorii despre bărbaţi, femei, obiecte, când totul de la un timp mi se pare atât de simplu, şi clar: îl iei/te ia. Vă pierdeţi

amândoi în infinit, precum m-aş fi putut pierde în menuetul acela al lui Rufino, rămas nescris…Aş dori să mănânc pâine pe marginea unui râu, cu un bărbat. S-o rupem şi apoi s-o mestecăm amândoi şi s-o înghiţim până ne-ar durea fălcile. Ca să-i înţelegem gustul, în sfârşit. Apoi să facem împreună ceva mare, universul de pildă”.

Lui Darsh, numindu-l ca ata-e – „Domnule Doctor” – Hélène i-a scris doar atât:

„Domnule Doctor, te rog să nu te jertfeşti pentru mine. Ar însemna că mă iubeşti. Sau că-mi iubeşti boala, ca boală. Fă-o dacă poţi pentru întreaga lume. N-aş suporta să mori pentru urni ca mine, înţelegi?”

Acasă, Hel & ne n-a scris nimic în tot acest răstimp. N-a răspuns nici la asediul epistolar al soţului fictiv, lăsându-l pe Toma într-un dubiu care trebuia să ajungă la un sfârşit.

L-a provocat chiar el. Într-o bună zi, Toma a trecut munţii înapoi în Ardeal, aşa cum venise. Casa Răşcanu a rămas în derivă.

Lumea în care Adela a pătruns era aparte, cu totul altfel decât aceea pe care o cunoscuse până atunci. Din acea lume, din care provenise maiorul, Adela nu cunoscuse pe nimeni altcineva decât pe vărul Petre Ene, cel care urma s-o întâmpine la gară. A şi întâmpinat-o, la Adjud. Însoţită de guvernantă şi de fe tiţe, Aceia a fost singurul pasager mai important al trenului. Sergentul Petre Ene s-a mişcat greu spre ea, cu proteza lui de lemn. Era cu capul descoperit, iar în spatele lui se afla un băietan ca de treisprezece ani cu biciuşca în mână, echipat semiţărăneşte, dar încălţat cu cizme noi, de croi militar.

— Acesta-i Petrişor! l-a indicat Petre Ene, făcându-i rând feciorului la sărutatul mâinii.

Ceremoniile de prezentare au fost anevoioase şi stângace. Petrişor a ezitat dacă să sărute mâna celor două

domnişoare sau dacă să le sărute pe obraz, cum se cuvenea între veri. Franţuzoaica abia rupea româneşte şi fecioraşul a privit-o ostil, i se părea ca Un ghimpe între cei din neam. Petre Ene s-a aburcal greu în trăsură, după ce-a ajutat-o să urce pe Adela, apoi pe franţuzoaică şi pe fetiţe, după ca-e a spus:

— De-acu om porni spre sărăcia noastră.

Petrişor a dat bice cailor şi trăsura s-a urnit pe un drumeag prăfos. Se culeseseră viile. Dealurile carpatice, care se aflau întoarse cu faţa spre sud, miroseau a tescovină. Ici şi colo pârâiau deasupra podgoriilor moriştile de vânt.

— Anul ista, a început a vorbi vărul Petre, am avut noroc cu viile. Roadă mare. Bătrânii zic c-aşa ceva ei nu ţin minte să mai fi apucat. Dreptu-i c-a fost şi seceta. La vie seceta prieşte, numai să cadă cu puţin înainte de ceasul culesului.

— Aţi început culesul?

— TEhei, vinu-i fiert. Lumea, p-aici, a şi pornit nunţile. Vremea merge, cui şi ce-i pasă de morţi!... Îl vezi pe Petrişor? în trei ori patru toamne o să zbârnâie după însurătoare. Is cam iuţi oamenii de-aici, de pe la noi. Şi muierile, şi bărbaţii. N-adastă, se pornesc de cu vreme la drum, cum se crapă de ziuă.

— Noi ne-am sculat cu noaptea-n cap! a intervenit băiatul, cu voce groasă, posomorâtă de nesomn.

Au tăcut multă vreme. Adela nu găsea niciun subiect de conversaţie cu vărul Petre, deşi se simţea bine alături de el. Nu o stânjenea absenţa celei de-a doua cizme, înlocuită cu un sprijinitor de lemn, nici pe el nu părea a-l stânjeni lipsa piciorului într-un târziu, într-o doară, Adela a întrebat totuşi:

— Şi ce mai e p-aici, pe la noi?

A spus „pe la noi1 în chip spontan, simţindu-se deja

asimilată de această lume în care intrase.

— Ce să fie? Bine! a răspuns vărul Petre. Apoi cu înverşunare: Numai că toate-s ca acu o mie de ani. Nimic nu s-a clintit din loc.

Era o încordare în glasul lui, iar pe obraz îi apăruse brusc o cută sumbră. Adela nu l-a mai necăjit cu alte întrebări, l-a lăsat în moarea lui, cum spun moldovenii, moarea fiind o zeamă acră şi limpede, rezultată din fermentarea legumelor puse la murat. Uneori moarea are tăria alcoolului, fiind totuna cu umoarea neagră a celui ce-o duce în el. Astfel era, în umoarea lui, şi vărul Petre, căruia Adela i-a spus doar atât:

— Or trece toate… Apoi mai tiârziu: Ai văzut cât au crescut fetiţele?

Vărul Petre s-a înseninat, a întors ochii frumoşi spre fetiţe, ochii lui Din. Dar până: în Valea lui Din, cum o numea Adela, mai era de mers. Vărul Petre a recăzut până la urmă la ale lui. A spus câte ceva despre necazurile oamenilor de pe vale în frânturi de vorbe: un proces pentru pământ, început încă de pe vremea lui Ioniţă Şturza-vodă, apoi o chestiune încurcată de hotărnicie cu austro-ungarii de peste Carpaţi, apoi povestea unui vad de apă revendicat de răzeşi, împotriva statului, nişte munţi disputaţi între cei de aici şi cei de dincolo de munţi, în schimb niciun cuvânt despre el, despre copii, despre familia lui. Reprezentându-şi neamul, răzeşul se păstra în cea mai pură nepăsare faţă de sine.

Adela mai ştia totuşi câte ceva despre aceasta lume a lui Din; chiar maiorul, în timpul vieţii, intervenise, în câteva rânduri, în favoarea rubedeniilor lui, ajutându-le într-un proces care se desfăşurase la Casaţie. Adela a şi întrebat:

— Ce mai e cu procesul?

— Tot aşa, a răspuns vărul P «: tre’. Şi tot înverşunat:

O să-i răzbim noi în vreo mie de ani.

Petrişor, care mâna caii, devenise atent. Oamenii lui Din fuseseră neam de plăieşi puşi de strajă la cotul răsăritean al Carpaţilor, şi huzurind de bine – *ab antiquo* –, cum ei înşişi pretindeau, pe vremea vechilor voievozi, de la care deţinuseră numeroase privilegii. Dar unul dintre ultimii domni fanarioţi, Alexandru Moruzi, dăruise uriaşa moşie a statului pe care plâieşii se născuseră unui acolit al său, logofătul Costache Ghica, cel care de-aţunci a şi devenit Ghica-Comăneşti. Aceasta i-a strâmtorat dinspre deal. Dinspre vale i-a strâmtorat un văr ai Adelei, Alecu Balş. Au început procesele care s-au ţinut lanţ. Rubedeniile lui Din, cu organizaţia lor militară – s-au pus în linie de bătaie. Au fost şi omoruri, ani de ocnă, pribegiri peste munţi şi peste Dunăre. Hotarul fragil dinspre Ardeal fusese şi acesta uzurpat, prin abuzul autorităţilor chesaro-crăieşti care răpiseră o parte din moşia plăieşilor, cu păduri de fag, cu păşuni şi pământuri de agricultură. O răfuială sângeroasă cu uzurpatorii, iniţiată de plăieşi, a obligat autorităţile din cele două ţări

— O ţară şi un imperiu – să treacă la tratative pentru restabilirea frontierei. Dar plăieşii lui Din aveau interese şi spre sud, până în Dobrogea turcească şi până la Bugeacul tătărăsc. Pe toate aceste trasee – pe unul dintre ele pătrunsese şi Adela – mirosea a sânge.

Cele două fetiţe nu participau la conversaţie, cum nu participa nici Petrişor, care mâna caii. Dar cele două vârste se adulmecau, căutau temeiuri pentru o apropiere. Seara, Adela avea să fie întrebată de una din fetiţe:

— Mamă, a ce miroase ţăranii?

Mama a fost surprinsă de această întrebare, care se referea la rubedeniile soţului ei, la neamul în care intrâiseră fetiţele. N-a ezitat să răspundă, Căci şi ea identificase acel miros nou, propriu unei alte specii de

oameni:

— A cal, a sudoare, a busuioc: „a bou, a pământ…

— Şi tata ce miros avea?

— De oştire.

Răfuiala pentru restabilirea hotarului proprietăţii plăieşeşti, spre Ardeal, pe care vărul Petre o evoca, avusese loc destul de recent pe timpul prinţului Carol, pe care plăieşii fiu-l iubeau, pentru vina de a-i fi urmat lui Vodă Cuza. Răzbunarea lor pe Neamţ se rostea regulat la alegeri, când plăieşii-răzeşi de pe Valea lui Din votau cu gruparea liberală, pentru un timp antidinastic, deşi ei, in corpore, erau conservatorii. Vărul Petre nu se considera ţăran, deşi era!, dispreţuindu-i în chip dur atât pe boierii mari, spre care tindea, cât şi pe ţăranii cu statut neliber, pe care-i socotea nişte gunoaie… El era un prinţ al locului şi ca fruntaş al văii, ca şef al clanului electoral de care răspundea, trimitea regulat un om de profesiune liberă în parlament. Vărului Petre îi plăcea să pună ţara la cale numai cu oameni de seamă, mai importanţi decât el, iar acum, pe drum, mândria lui a fost din nou mângâiată, când, din sens contrar, la vale, a apărut un alt echipaj* echipajul unui mare boier şi mare patriot, conul Basil Alecsandri.

— Uite-l pe conu Basil, a strigat el, foarte emoţionat, – fiind sigur că echipajul se va opri.

În aceeaşi zonă, nu departe de Valea lui Din, conul Basil avea şi el moşie, încă una, proprietatea Bogdana, pe care venea s-o viziteze o singură săptămână pe an, cât îşi rânduia conturile. Când vărul Petre a strigat: Uitei-l pe conul Basil!”, Adela a tresărit cu bucurie. Nu-l mai revăzuse pe bard poate de douăzeci de ani, de la Iaşi, din adolescenţa ei strălucită. Vărul Petre a mai adăugat:

— Uite-o şi pe cucoana Paulina!, iar Petrişor a oprit caii, pentru ca întâlnirea între cele două trăsuri să fie

obligatori

Sergentul Petre Ene i-a dat să coboare, ca să-l salute pe bard, dar conu Basil, care-l cunoştea pe nergent, l-a oprit şi a coborât el mai întâi, cu pălăria de pai în mână, ca să-i depună Adelei omagiile.

— Frumoasa domnişoară Balş, a început bardul, este încă şi mai strălucitoare ca doamnă!...

Apoi şi-a revenit cu stânjenire, plecându-şi fruntea: frumoasa doamnă Adela Balş se afla în ţinută de doliu. Fără a retrage complimentul, poetul s-a lăsat mişcat de o emoţie factice, care i-a umezit colţurile pleoapelor. S-a emoţionat şi mai tare, adică tot uşor, când le-a văzut pe cele două fetiţe, odraslele maiorului. A strigat-o pe coana Paulina în franţuzeşte, rugând-o să coboare, ca să le aprecieze şi ea. Paulina a descins din trăsură, a coborât şi Adela, şi guvernanta, au rămas pe loc doar fetiţele şi băietanul de la cai. Schimbul de mirări şi complimente a fost plăcut şi graţios.

Alecsandri vorbea atât de frumos franţuzeşte de parcă vorbea. româneşte. Sergentul Petre Ene îl pricepea şi era fericit, chiar dacă nu înţelegea o boabă din cele ce se spuneau. La fel de frumos vorbea coana Paulina, poloneza lui, pe care Adela o aprecia ca pe o norocoasă, o favorită a sorţii. Dirl slujnică frumoasă de han, cum fusese, Alecsandri făcuse, din ea o doamnă, rapid, adică fadl, spre stupoarea întregii lumi, cei doi rămânând împreună, gânguritori şi fericiţi până la şenectute. Ca să-i sporească fericirea, Adela s-a simţit datoare să-l măgulească pe poet, aducându-i aminte de acea cupă, cucerită cu câteva luni în urmă, în sudul Franţei, la un concurs de poezie. Eli a tremurat de emoţie, apoi a protestat, bătând în retragere: nu socotea trofeul atât de important.

— O, dar ce sunt eu faţă de voi a mai spus bardul, apărându-se elegant cu pălăria din pai de orez. Ce sunt eu

faţă de acest brav sergent! şi l-a indicat pe Petre Ene.

Petre Ene se simţea l-ai rândui măgulit, Petrişor stătea bosumflat pe capră. De-acolo, de pe capră a văzut, cu dispreţ, cum tatăl său se chinuia să recite o poezie a domnului Alecsandri, pe care băietanul o ştia şi-n somn:

„Din vârful Carpaţilor.
Din desimea brarilor.
Aruncat-am ochii mei...”

— O, nu! O, nu, e prea mult! a protestat, factice, poetul. Şi direct către sergent: Te asigur, dragul meu, vorba lui Hugo, că *„J'aurais ete soldat* şi *je n etait poate*”[25]...

Şi această frază, parţial înţeleasă, l-a încântaţ pe sergent. Miezul îl pricepuse: cele două vorbe de temelie *poet* şi *soldat*. Peetul râvnise să fie soldat, soldatul se aflat în faţa poetului, cei doi erau o lume candid fericită, alcătuită din poeţi şi soldaţi. Conu Basil a isprăvit printr-un lung omagiu la adresa celor căzuţi în război, morţi sau răniţi, vibrant şi cald, aproape lăcrimos, ca la tribuna Senatului. Era de mulţi ani senator. Vorbind despre război, micul domn în alb vădea un fel de euforie, ca şi cum moartea lui Din şi moartea celorlalţi ar fi reprezentat o biruinţă personală, obţinută de el împreună cu ei. A recitat încă o dată acel vers din Hugo, la care ţinea atât de mult, după care, încălzit, şi-a făcut vânt cu pălăria.

În donul Basil vibrau fanfare, care se asortau fericit cu mirosul de parfum englezesc, cu costumul lui alb, de vară, cu pălăria de pai, cu surâsul Faulinei... Adela l-a lăsat fericit acolo, în mijlocul drumului, îndepărtând cu mâna-un val de aclamaţii, făcându-le semne tuturor celor prezenţi şi celor absenţi, celor de atunci şi celor din viitor, semne din ce în ce mai depărtate, mai albe şi mai mici, cu pălăria.

---

25 „A? fi dorit să fiu soldat, de nu eram poet."

Peste mai puţin de un ceas, spre asfinţit, trăsura a intrat pe Valea lui Din. O vale îngustă, cuprinzând un număr mic de sate, al căror şir se isprăvea în munte, de fapt un deal fălos, Dealul Măgura. Acolo voia să ajungă Adela mai întâi, împreună cu fetiţele. Pe acel deal, Din, desculţ, păscuse oile şi se jucase? de-a românii şi tătarii. Undeva, nu departe, la Borzeşti, Ştefan cel Mare, copil, se jucase, la rându-i, de-a românii şi tătarii, fapt care-i hotărâse soarta. Pe coasta dealului se aflau şi nişte urme de morminte vechi. Din îi spusese Adelei că el, împreună cu ceilalţi copii de pe vale, se jucau printre morminte. Acum dealul arăta urât, ars de secetă, plin. de scaieţi şi bălării. Sergentul Petre Ene, stânjenit, voia să spună, a şi început să-i spună Adelei că Din nu se născuse acolo, în acel loc pustiu, că acolo era doar locul de joacă al copiilor de pe vale, dar cumnata l-a întrerupt, luându-i-o înainte:

— Aici vom face pomenirea! a hotărât ea.

Peste numai o zi, acelaşi deal ars de secetă, Dealul Măgura, împânzit până. În acea clipă cu spini şi bălării, a fost acoperit cu zece mii de lumânări, răsădite de femeile de pe Valea lui Din. Când a început slujba de pomenire, poruncită de Adela, lumânările s-au aprins, una de la cealaltă, până la împlinirea numărului de zece mii.

Toţi se întorseseră în pământ, unul singur intrase în eternitate pe o altă cale Nae Maican. În calitatea sa de şef suprem al oştirii, prinţul a luat act de această defecţiune, dar cu întârziere, când încă se afla în munţi. Faptul că un subordonat dori se să se transforme post mortem în flacără, încălcând legeta după care ceilalţi, urmaşii, ar fi trebuit să-i aprindă la mormânt lumânări, l-a indispus şi l-a răsucit lăuntric. Poţi să faci cu tine orice, s-a întrebat, sau eşti dator să te supui normei statornicite de alţii, de premergători?. Gestul lui Nae, ofiţer de marină, pe care prinţul îl avansase post mortem la grad de comandor,

însemna o răzvrătire. Dac-ar fi aflat la timp, prinţul ordona – mai mult ca sigur! – funeraliile uzuale. Nu aflase însă şi acum era într-un fel eliberat, izbăvit de datoride a lua o decizie arbitrară, care ar fi încălcat voinţa ultimă a comandorului. Ceva trebuia totuşi să facă pentru a-l pune pe Maican în ordine cu lumea şi prinţul, în timpul călătoriei în munţi, a meditat multă vreme la un act reparatoriu, care să conserve memoria celui dispărut. Până la urmă l-a scos din dificultate creionul cu care desenase propriul mausoleu, în dimineaţa paradei. Un mausoleu pentru Nae Maican? Mai bine un far. Un far uriaş, de – fapt o torţă, împrăştiindu-şi lumina peste apele mării. Prinţul nu cunoştea noul pământ de la mare, nu-l străbătui» cu pasul pe ţărm, nu-l contemplase nici de pe ape. A navigat multă vreme în închipuire, purtând în gând silueta monumentului marin, fără a putea hotărî în ce loc să-l planteze, pe un ţărm lin sau pe un ţărm frământat de talazuri. Unde era mai nimerit să-l pună: la Constanţa, la Mangalia, la Midia? A hotărât să înalţe noul far, purtător al memoriei lui Nae Maican, într-un loc izolat, pe o stâncă goală din mare, care avea însă un nume foarte potrivit pentru un asemenea destin: Insula Şerpilor.

Peste încă o zi, o altă defecţiune a fost adusă la cunoştinţă prinţului, din nou cu mare întârziere: locotenentul Arghir, purtător al livretului militar nr. 2513, ofiţer de roşiori, „talie medie, ochi negri şi obraz smead 1, căpătase brusc ochi albaştri, în timpul îndeplinirii unei ultime misiuni, până la hotarul de pe Nistru. Ascultând povestea incredibilă, prinţul n-a vrut s-o admită şi a cerut un raport scris. Raportului i s-a adăugat un crochiu care trasa punct cu punct itinerariul parcurs de Arghir, de la punctul de pornire până la ultimul popas, din răsărit. Ce se întâmplase acolo? Totul părea straniu, iar de la un punct încolo totul devenea inadmisibil. Inadmisibil mai ales

faptul că subalternii nu-l mai recunoscuseră pe comandantul lor, după schimbare. „Nici chiar iapa nu l-a recunoscut!” se scria în raport, iar Alteţa-Sa a subliniat curioasa propoziţie. „Când locotenentul Arghir a descălecat, se mai spunea în document, animalul nu l-a mai recunoscut pe stăpânul său, trăgându-se brusc îndărăt. Cum s-a tras şi căţeluşa Puck, care a lătrat”. Schimbarea consemnată în raport, dar mai cu seamă vuietul legat de acest caz neobişnuit, ar fi putut provoca distorsiuni în armată. Or, armata, a meditat Alteţa-Sa, nu putea cuprinde cazuri, armata – şi-a mai spus – e o masă medie, ordonată, comună. Să-l scoată pe Arghir din armată? Dar ce vină avea subordonatul său? După o îndelungă deliberare, prinţul a recurs la o decizie medie, la fel ca şi un strămoş al său, Frederic cel Mare, care, într-un caz asemănător, a sancţionat un ofiţer pentru o anume abatere, prin trecerea sa de la o armă la alta. Sub numele ofiţerului cu ochi negri, transformat într-un ofiţer cu ochi albaştri, prinţul a scris:

„Se trece la infanterie

Un al treilea caz de defecţiune îl privea pe Ulf, porumbelul voiaj of al prinţului, care avea un zbor bizar, anormal, un zbor de pasăre de pradă. Ulf sau Fulg, cum îl numea sergentul care-l avea în grijă, apărea de obicei din cer într-un picaj vertical, dându-se de trei ori peste cap, asemeni unui uliu, după care cădea scurt pe sol, rămânând ca piatra. Acelaşi Ulf îşi repeta performanţa şi în sens invers: se reîntorcea săgeată în sus, se dădea de frei ori peste cap, şi abia apoi îşi relua zborul normal, după legea speciei lui. Ciudăţenia acestui zbor atrăgea atenţia, provocând larma subordonaţilor, care-l primeau sau îl conduceau pe zburător cu alai. Cum se pregătiseră să facă şi acum, când Uif era aşteptat cu un meşaj urgent. Dar Ulf nu venea. Prinţul a îndurat aşteptarea un ceas, apoi încă

un sfert. De obicei Ulf era prompt. Distanţa de la Bucureşti la Sihaia nu depăşea în zbor direct mai mult de două ceasuri, poate două şi un sfert. Ulf, iată, întârziase inadmisibil şi prinţul. a dat să încalece. L-a oprit însă larma suitei, care aclama cu mâinile spre cer: Ulf venea în vijelie. Prinţul rămăsese cu piciorul în scară. Pasărea nu s-a abţinut să nu execute câteva tumbe în aer, comportându-se din nou e: a un saltimbanc sau ca un subordonat frivol. Adusese ce-i drept mesajul, dar picătura ultimă & revărsat paharul.

— Uli se trece la pensie! a decis Alteţa-Sa, vădind un pl us de uscăciune, care îşi uimit pe subordonaţi.

Apoi prinţul a coborât, mohorât.

XIX

Începuseră nunţile, începuseră bătăile cu flori J. a Şosea, începuseră anonimele, sie învârtea din nou roaita norocului. În această atmosferă – normală – apăruse şi Libi.

Îl chema Libi, filosofia lui era simplă, la îndemâna oricui, mai ales practică; nu polt să-ţi fac un mare bine – nu dispun de mijloace!, dar pot să-ţi fac un bine mai mic, mic de tot, la care-mi poţi. răspunde tot cu un bine, oricât de mic. Libi numea serviciu acest bine mic, iar negoţul acesta curat cu binele era numit schimb de servicii. Hai să nu ne mai promitem marea cu sarea, mai spunea el. Eu îţi ofer ceva, un serviciu, la care dumneata, dacă vrei, îmi răspunzi tot cu un serviciu, oricât de mic. Dacă nu, nu. M-am săturat de cei care vor binele în general. Aceştia sunt cei care aduc cel mai mare rău lumii.

La Bucureşti, Libi s-a instalat în preajma cartierului Lipscani, unde deschisese un oficiu al bunelor oficii, şi, deşi era nou în forfota pestriţă a omenirii din bazar, părea vechi de când lumea. îl cunoşteau toţi vecinii, îi cunoştea pe toţi, îl recunoşteau persoane cu totul necunoscute, pe

care la rându-i Libi le recunoştea cu entuziasm. El degaja, prin întreaga lui „fiinţă, bunăvoinţă şi. entuziasm. Era şi modest, nu se supăra când cineva i se adresa fără formule de politeţe, ba chiar pretindea să i se spună pe nume: Libi. Ceea ce desigur şoca lumea atât de formalistă şi de orientală a locului, mai ales când Libi insista: spuneţi-mi Libi! ziceţi-mi pe nume, suspendaţi cu mine formulele cavalereşti, trataţi-mă drept ceea ce sunt şi voi fi ca atari, totdeauna la dispoziţia dumneavoastră: Libi. Isprăvea cu formula: Votaţi cu domnul Brătianu, trăiască partidul liberal!

Libi a lansat o primă invitaţie la simplificarea moravurilor, la o descheiere, decentă, a nasturilor de la redingotă şi veston. Deocamdată unilateral, căci Libi continua să se adreseze clienţilor şi coasociaţilor cu toate formulele în uz, fiecăruia după gustul, după rangul sau după fantezia sa. Dar, micşorându-se în chip voluntar, oferind oricui posibilitatea să-l minimalizeze, Libi se făcea util şi dobândea succese. Succese mici, acele succese care pur» doar vag premisa bunelor relaţii. Fără s-o declare, fără să-şi propună s-o facă, poate şi fără să vrea, Libi reuşise să modereze porunca „Iubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi”, dându-i o fizionomie practică, imediat accesibilă: „Fii util aproapelui tău, cum îţi eşti util ţie însuţi!” Vechea poruncă biblică nu mai speria. Intervenise în sfârşit un criteriu care s-o controleze cantitativ: utilul. Îţi este util aproapele? îl foloseşti. Nu? Nu-i nimic; nu-l foloseşti, dar nu-i rămâi indiferent: încerci să i te faci util. Cum? Prin bune oficii, oricât de mici. Oferindu-i-le aşa cum ţi le-ai oferi ţie însuţi. Uneori şi-un cuvânt bun poate fi util. Micilor negustori din preajma Lipscanilor, care navigau pe lângă faliment, Libi nu le putea fi de folos decât cu un cuvânt bun, pe care nu ezita să li. l acorde:

— Ce-ai făcut azi?

— Nimic.

— Tot e ceva. Eu n-am făcut nimic, chiar nimic. Dar ştii cum? Nimic, nimic, nimic.

— Asta-i rău.

Libi îşi lua partea rea, răul, trecând mai departe şi lăsând în urmă, dacă nu binele, măcar o consolare factice. Căci dacă binele, în general, nu se putea făptui – era o minciună!, – acest bine făcuse numai rău lumii, Libi introdusese un corectiv, el era de fapt autorul Unei mici reforme, la mintea cocoşului: un bine mic, pentru fiecare persoană în parte! Un fel de cadou. Şi concluziv: Hai să reformăm lumea pe această cale şi să ne simţim fiecare bine. Binele meu n-are atingere cu binele dumitale, ne vom. respecta reciproc, la fel ca în cadrul unui mic contract comercial.

De la mici contracte a pornit şi Libi. Mici contracte cu obiect derizoriu, unele având la bază neantul. La un prim contract, încheiat la Bucureşti, Libi avea doar o participare morală, secondând ideea unui domn care scrisese pe o firmă: „Vând momeli de peşte”. Momeli de peşte? s-a întrebat Libi, apoi singur şi-a răspuns: De ce nu! Ideea n-a prins totuşi, fiindcă pescarii din Bucureşti, în majoritate ţigani, nu Moşeau momdi de peşte din import – în produs vienez – ci râm e sau mămăligă rece. Întreprinderea a.dat faliment, dar ideea scrisă pe firmă a fost reţinută: firma, atrăgea. Foarte mulţi trecători dădeau buzna în magazin, întrebând: Ce se vinde, domnule, aici? Chiar momeli?!... În locul momelilor de peşte se putea vinde altceva; Un alt contract, la care Libi s-a asociat, privea vânzarea clanţelor, broaştelor şi încuietorilor de uşi. În Bucureşti se înmulţiseră spargerile şi întreprinderea era extrem de utilă. Cu un corectiv: în interior să se vândă nu clanţe, broaşte, lacăte şi alte mecanisme de încuiat, ci poliţe de asigurare. În magazin, care era foarte bine utilat,

minunile tehnice de ultimă or. a erau prezentate cu ajutorul unor mici reclame în versuri: „Vrei o uşă să descui? / Ba mai pune-ţi pofta-n cui 1” Sau: „Cel ce-a făptuit păcate / Nărăvit e la lăcate. / Dar acest lacăt pătrat / Va rămâne încuiat”. Experienţa contrară începea cu lacătul pătrat, care era descuiat în doi timpi şi trei mişcări, sub ochii zăpăciţi ai clientului, de mâna unui spărgător de profesie, angajat al magazinului, cu aprobarea poliţiei. Spărgătorul, unul Sile, făcea şi alte minuni, simula tot soiul de spargeri, până când clientul îngăima îngrozit:

— Bine, domnule, dar cum e cu putinţă?!

— Cum vedeţi! Credeţi că există lacăte care să aibă secrete pentru spărgători?

— Dar atunci cum să ne mai apărăm!

— Cu puşca! răspundea negustorul, iar clientul era invitat la rafturile cu arme de foc, puşti, pistoale, carabine cu repetiţie şi revolvere de toate calibrele.

— Bine, protesta clientul, dar într-o casă mai sunt şi doamne, şi copii. Văd că chiar dumneavoastră aţi scris aici: „Cine violează uşi / violează şi păpuşi!” (sau „ra Atuşi”, după caz.)

— Avem şi armament pentru copii.

Unii cumpărau puştii şi pistoale, conformându-se îndemnurilor rimate, afişate în dreptul fiecărei arme de foc: „Vrei să-ţi ocroteşti nevasta? / Ia, române, puşca asta!” Sau: „Căci vei fi cu curul gol, / De nu iei acest pistol!” Alţii, însă, speriaţi de arme, ezitau, şi atunci negustorul intervenea:

— În acest caz, domnul meu, cumpăraţi o poliţă de asigurare. În caz de deces, când criminalul v-ar ataca cu arme de foc, averea vă rămâne intactă, iar succesorii vor prosperă fericiţi. Cum se şi scrie aici: „Poţi deceda liniştit, / Când te-ai asiguripsit”. Sau altfel spus: „Vei mur Tneconsolat / De nu te-ai asigurat”.

Şi clienţii se asiguripseau. În câteva luni, de când începuseră spargerile, mioa societate de asigurări, – având în faţă un magazin de încuietori, îşi dublase capitalul. Evoluase şi Libi, care-şi făcuse tot mai consistentă filosofia: Omul e natură! a declarat Libi, în clipa în care a pătruns într-un cerc ceva mai distins. Darwin zice că nu suntem altceva decât nişte maimuţe care şi-au înţeles necesităţile, micile necesităţi. Să pornim de la micile necesităţi sau de la micile năzuinţe. Căci eu, mai spunea el, nu sunt chiar aşa, un tip *terre-à-terre*.

A şi deschis, pentru demonstraţie, un mic magazin, cu o firmă adecvată: *„La micile necesităţi”*, apoi un alt magazin, în apropiere, cu firma *„La micile năzuinţe”*, apoi a unificat magazinele şi firmele, legându-le printr-un *and*: *„La micile necesităţi şi micile* năzuinţeln acest bazar se găseau de toate: şi clanţe, şi capoate anglees, din cauciuc, şi mantale cauciucate pentru intemperii., şi săpunuri parfumate, şi arme de foc. Sub acelaşi acoperiş, dar la etaj, Libi a deschis şi un birou de mică publicitate, sub firma: *„La mica* fericire Să isprăvim cu marea fericire, a spus el, care e totuna cu marele egoism, insuportabil. Să trecem la micul egoism, suportabil. Concesiunea, concesionarea, concesiunile de orice fel, a mai spus Libi, pot pune baza unei lumi mai acătării, pornind chiar de la cuvinte. Un cuvânt, care provoca repulsie, poate fi înlocuit, în dicţionar sau în conversaţie, cu un alt cuvânt, acceptabil pentru partener şi spunând în fond acelaşi lucru. De reţinut, pentru orice eventualitate şi proba contrarie, care, de asemeni, putea ieşi foarte bine, până la proba contrarie.

Libi avea nevoie şi de cooperarea unui filolog, deşi nu-l durea capul, lucrurile mergeau ca de la sine, totul pe lume se schimba, nimic nu dăinuia, nimic nu suporta rămânerea pe loc. Şi atunci? Atunci era altceva mai bun de făcut decât să observi partea bună a lucrurilor şi să

militezi ca binele să se generalizeze? Libi era partizanul meliorismului, după el orice lucru bun putea deveni şi mai bun, începând cu lucrurile mici, desigur! Ca program pentru epoca de după război, Libi apropus, în consecinţă* ameliorarea necesităţilor şi ameliorarea năzuinţelor, prin produse de tot felul, tot mai multe şi tot mai variate, care să iasă prompt în întâmpinarea năzuinţelor tot mai ameliorate ale onoratei clientele. Pentru aceasta era nevoie doar de un pic de deschidere, la şireturi, decolteuri, nasturi, vămi, zâmbete, moravuri. O deschidere şi în sus, spre lumea mare, dar şi în jos, spre mulţimi. Libi nu dispreţuia mulţimile, şi nici mica lume mare. El era la mijloc în postura unui intermediar. În viziunea lui, diferită de viziunea politicienilor, contrariile se puteau acomoda. Necesităţile erau aceleaşi, mai mici sau mai mari, chiar dacă năzuinţele nu coincideau. Dar de ce, în fond, să nu concorde şi năzuinţele? încă o societate bătea astfel la orizont: „Concordia română”.

Pentru împlinirea acestei mici năzuinţe, Libi avea nevoie de pace. În general, să fie pace, spunea el. Nu în general, că nu se poate, dar măcar ici şi colo, pe unde se poate; e ştiut că generalul nu poate exista, generali sunt doar în armată, eu sunt un mic particular, un pacifist. Sunt şi un acomodant. Aşezarea cea mai avantajoasă este şi cea mai incomodă, fiind strivită între două interese care se exclud. Totuşi abia aici, la interstiţii, se poate prospera, deşi se spune că aici e inconfortul. Eu prefer acest inconfort confortului pur. De ce? Tocmai fiindcă interesele contrare îşi întorc spatele, iar cine e priceput ştie să-şi asigure rolul de stâlp al balanţei. Nu vă cer deci nimic decât să-mi daţi două interese contrare şi toată lumea va fi mulţumită, iar eu unul le voi mulţumi tuturor, mulţumindu-i pe toţi. Încă un magazin bătea la orizont

— „La mulţumirea morţilor” – căci şi morţii urmau a

fi mulţumiţi.

Ici şi colo, lumea începea să fie mulţumită, iar Libi aclama acest efort de acomodare al oamenilor, cu noul timp. El aplauda din răsputeri noul, orice fel de nou. În om e ceva care conduce la nou, spunea el. Omul nu e o fiinţă veche, e ceva nou. De aceea, el este atât de dispus de a înlocui lucrurile vechi cu lucruri noi, chiar şi părţile vechi din fiinţa şa, cu părţi noi, tari sau moi. Iată, a venit războiul, s-au pierdut pe câmpul de luptă atâtea mâini şi picioare „dar lumea merge mai departe cu mâini noi şi cu picioare noi. Libi a participat şi la fondarea unui magazin de proteze, care a reprezentat o altă noutate în Bucureşti. În acelaşi magazin se vindeau ochelari, articole tehnice pentru dentişti, cum şi mici articole de intimitate pentru doamne şi domni. Treptat, spunea Libi, omul va fi reconstituit bucată cu bucată, începând de la mâini şi picioare, până la ochi şi dinţi. De ce o roată dinţată şi nu o gură dinţată, cu dinţi metalici de cea mai bună calitate, după deviza: „Vreţi un dinte sănătos? / Evitaţi dinţii de os!” Căci până la urmă, spunea el, se va merge pe calea sintezelor şi omenirea va fi salvată. Nu vom urca cu gândul atât de departe – omul sinteză!, dar e timpul să medităm la nişte sinteze iniţial modeste, foarte mici, uşor suportabile, chiar râvnite, în acord cu micile necesităţi: a mânca, a bea, a respira, a urina. Plecând de la natural, vom ajunge la om aşa cum este el, prin natura lui, natural. Vom veni în întâmpinarea chemărilor naturale, stimulându-le pe calea cea mai adecvată. Să pornim de la oalele de noapte, prezervative şi pastă de dinţi.

Partea tare a lui Libi era igiena. Niciodată mediile populare nu produseseră un tip mai curat, mai distins, mai cochet, fapt care avea să-l împingă până în incinta parlamentului, un aşezământ de multă vreme insan. Libi purta o lenjerie albă, impecabilă şi emana un miros plăcut

de săpun. Cravată arătoasă, deşi ieftină, sacou cadrilat, cu vesta ingenios asortată, ceasornic mic, cu lanţ. Ceasornicul, pe care Libi îl mânuia expert, părea o vietate metalică, făcând parte din fiinţa sa şi rămânându-i prizonieră. Domnilor, mai spunea el, eu am un singur zeu: minuta. La minută mă scol. la minută mă spăl – animalele nu se spală pe dinţi!, la minută ies pe uşă şi mă apuc de treabă.

Libi era pus pe treabă, iar treburile îi mergeau la minută, începând cu magazinul, cu biroul de mică publicitate, cu societatea de asigurări şi isprăvind cu compania austriacă de pompe funebre, la care avea o mică participaţie. Aici Libi introdusese încă o reformă: morţii, bine spălaţi, zâmbeau. Astfel, a mai spus Libi, în scurt timp se va putea construi o civilizaţie, adoptându-se la început acelaşi sistem de măsuri şi greutăţi: centimetru, metru, kilometru, centigram, gram, kilogram. Ca unitate de timp, minuta.

În Bucureşti înfloriseră, imediat după pace, şi instituţiile norocului, loteriile. Dacă războiul fusese un noroc – pentru unii, de ce n-ar în fost şi pacea, viaţa ca viaţă! Mahalagiii cu progeniturile lor continuau a se înghesui la roata norocului din Târgul Moşilor, dar lumea amploiaţilor împreună cu profesiunile libere şi chiar cu unii apropitari faliţi, disperaţi de criză, jucau la loterie, încredinţându-se hazardului salvator. Cei ce nu dispuneau de un ultim capital, tot mai mulţi, găsiseră o altă soluţie: *epistoliile de noroc*, nişte hârtiuţe scrise de mână şi trecute din mână în mână, din oraş în oraş, din ţară în ţară, pe deasupra noilor frontiere, ba chiar şi dincolo de vechiul continent, de unde se reîntorceau îmbogăţite. Epistoliile de noroc nu puteau să nu seducă lumea, de vreme ce nu pretindeau decât o minimă bună-credinţă, precum şi ştiinţa de a scrie şi citi. Un avertisment, în cinci

limbi, inclusiv româna, prevenea cititorul; *Nu ieşiţi din lanţul norocului, nu-lrupeţi*! După care urma textul:

„Această epistolie de noroc se dă mai departe, din mină în mână, numai în mâna ştiutorilor de carte, carele s-o prescrie cu mâna lor şi s-o dea mai departe din mână în mână altor prescriitori care s-o prescrie cu mâna lor, dând-o mai departe altor prescriitori, care s-o dea mai departe, fără a rupe lanţul norocului”.

Mai departe, prescriitorii erau încredinţaţi, printr-un şir de istorioare, despre felul cum funcţionează „lanţul nordeului”, jur-împrejurul Terrei, atunci când intri în el, clar şi atunci când îl rupi, te rupi de el adicătelea:

„Căci cel care iese din lanţ se rupe de noroc, carele nu-l va mai întâlni poate până la capătul zilelor lui, după cum urmează:

Un danez, dl. Danilson, având a depune la bancă suma de 20 florini, a prescris această epistolie, a dat-o mai departe, pentru ca a doua zi să vază că Norocul i-a pus în comptul său suma de 200.000 florini. Un engles din colonii, posesiunea Nepal, sub coroană britanică, dl. căp. Dewis din Katmandu, vrând să urce pe muntele numit Himalaya, n-a prescris epistolia, n-a dat-o mai departe şi a căzut brusc într-o prăpastie. În schimb un rus, dl. Arcadie Ivanovici Protopopov, aparţinând de Sanct-Petersburg, a prescris epistolia, a dat-o mat departe altor persoane din imperiu, câştigând peste noapte o mare avere, care-i va ajunge siguraminte până la anul 1985. La fel, un australian din pustia Kalahari, rămas singur cuc, fără a avea măcar un unic membru din familiei şa, care, nerupându-se din lanţul norocului a trăit etern.

Caşul australianului i-a impresionat în chip aparte pe prescriitorii români, mai cu seamă pe micii funcţionari nefamilişti, aflaţi la dispoziţia unor şefi teribili de răi şi abuzivi, care nu-i promovau. Despre un asemenea

nenorocit se scria:

„Un funcţionar, dr. Francis Dulitt, a primit scrisoarea, a uitat de ea, $ (, la câteva. tile şi-a pierdut postul. A scris atunci 20 scrisori, refăcând lanţul norocului şi a primit un post mai bun”.

Drept care epistoliile de noroc au fost copiate mai departe, cu fervoare şi bună-credinţă, în iluzia că se va repeta şi la Bucureşti cazul acelui australian fericit, care trăia etern.

Scrisoarea se încheia cu acelaşi avertisment în cinci limbi:

„Nu ieşiţi din lanţul norocului…”

Domnul de la „Timpul” notase, tot atunci, pe un colţ de filă:

„Ei au doar stele cu noroc şi prigoniri de soarte.
Noi nu avem mici timp, nici loc.
Şi nu cunoaştem moarte”.

Se părea că geniile câştigau la loterie cu mult mai uşor.

La puţin timp după paradă începuseră şi anonimele. Oricât de mare ar fi fost energia cheltuită de populaţie în timpul războiului, un rest mai rămăsese disponibil şi acest rest a luat o cale paradoxală de a se rosti: un v «d de scrisori nesemnate a invadat ţara, trimise către toate forturile publice şi private „bisericeşti şi laice, centrale şi locale, anonime ale tuturor contra tuturor. Cele mai absurde îl vizau pe nea Tică, blajinul căpitan de manutanţă, acuzat c-ar fi furat de pe front Varza trupei, cum şi niscaiva murături, şi pe Rufino astronomul, învinuit c-ar fi complotat în timpul campaniei cu o putere suprapământeană. Textul împotriva lui Rufino a şi apărut într-o foaie şi suna astfel:

„De mai mulţi ani în urbea noastră locuieşte un individ suspect, care o face pe nebunul, sfidând naţiunea

română

Anonimele erau astfel alcătuite încât să provoace adresantului consternare, revoltă şi să-i solicite riposta: „Cum, domnule, până şi Rufino?!” Infailibile ca formă, anonimele păreau alcătuite după un manual – Manualul *român de alcătuire a anonimelor* – ale cărui principii se puteau deduce şi ordona în felul «următor:

— Anonimele trebuie să provoace stupoare în legătură cu persoana sau situaţia în cauză;

— Să divulge o situaţie incredibilă şi intolerabilă, dar care să se reazime pe un sâmbure de adevăr;

— Să provoace ecou, transformându-se instantaneu în zvon sau în curent de opinie, care să pună în mişcare alte anonime;

— Care să se repete până la exasperarea adresanţilor, până când aceştia, înnebuniţi, să se hotărască a întreprinde ceva;

— Fără să ştie ce anume, contracaraţi de valurile de noi anonime, din sens contrar;

— Care să-i paralizeze până în punctul când adresanţii să declare: „Domnilor, din situaţiunea aceasta nu se mai poate ieşi!”;

— Fără a-i linişti în vreun fel, fiindcă în cazul anonimelor eficiente totdeauna mai rămâne ceva.

Condiţia anonimelor eficiente se reazemă pe trei puncte:

— Să fie incredibile

— Să se repete

— Să fie anonime.

Cum şi erau. În urma valului de anonime, generalul Cernat şi-a depus din nou demisia în calitatea de ministru la Război şi s-a retras din armată, fiind înlocuit de un ofiţer obscur, colonelul Dabija, amestecat în răzmeriţa militarilor din anul 1870, dar reconciliat cu prinţul, după paradă.

Încă o noţiune nouă: surpriza/surprizele. Surprizele au isprăvit prin a pătrunde până şi-n plăcinte, prin răvaşiile *de* plăcintă, care, după război, au fost tipărite în coli, tăiate cu foarfecele, introduse în aluat, date la cuptor, oferite la masă, luate în mână cu prudenţă, ca lozurile, în sfârşit desfăcute şi citite în gura mare, pentru, ca de fiecare dată, la fiecare nouă plăcintă consumată, să se asigure ascultătorilor cea mai plăcută surpriză. În această afacere se băgase un tipograf falit, domnul Cucu, care, după lichidarea gazetei „Naţiunea română”, a trecut la răvaşe în asociere cu tin scriitor. Nu scriitorul care-l condusese la faliment, Ci un altul, un om nou, mai practic, indiferent la gloria eternă, dar isteţ, pus să ajungă cineva în imediat. Talentul său asigura surprize pentru toate viratele, sexele, situaţiunile.

Pentru o tânără:

„Eşti 6 mare patrioată.
Ţii prea mult la pazp. Ţării.
De aceea-ţi plac, dom’şoară, oficerii

Pentru un tânăr:

„Când vezi şefu’
Îţi piere chefu”.

Pentru un domn în vâratâ:

„Când ai pletele-argintii.
Să nu faci iconomii”.
(„Când eşti chel, Nu fi tembel.)

Generalităţi:

„Haracurul şi talentul sunt probleme capitale; într-o ţară când lipseşte.

E fatale!

Unul dintre răvaşe, cu ton (le epigramă, îl viza pe domnul Cucu, aventura acestuia, din iarnă, când dăduse faliment „Naţiunea română”, fără ca t & tuşi adresantul şi coasociatul său domnul Caragiale să fie numiţi. Tipograful

a editat epigrama, lansând-o prin mijlocirea plăcintelor, pentru hazul general:

„La Ploieşti, la Haimanale.
Sunt cam multe mangafale.
Cum întâlneşti mangafaua.
Cum ţi-ai fi găsit belea. un”.

Domnul Cucu şi autorul epigramei. scontau pe reacţia consumatorilor:

— „Cine-i, domnule, mangafaua?!”

În sfârşit, filosofări niţel sceptice, niţel triste:

„Când va fi bine şi pe-aici.
Să daţi plăcinte la pisici.
Când va fi bine şi pe-aici”.

Sau cugetări care predispuneau la încă un pahar:

„Bine-i Doamne să trăieşti.
La Paris şi-n Bucureşti.
Însă totuşi să nu mori, cum se-ntâmplă uneori

După fiecare răvaş citit, urma a se striga vivat sau ura de trei ori:

„Ura, ura de trei ori.
Să-ţi miroase gureşa flori!

Răvaşele se desfăceau cu solemnitate, în cadrul ceremoniei numită petrecere, ceremonii care se înmulţiseră după război din spaima că totul trece. Convivii se grăbeau şi din spaima că de la Apus vine filoxera, care va prăpădi viile, că de la Răsărit acuşi, acuşi vine Crivăţul sau vreo altă năvălire. De unde poziţiunile radicale care se formulau în legătură cu aceste subiecte sau cu altele, de către diverşii convivi:

— Noi, coane, aici rămânem pe vecie, fie ce-o fi. Nu ne mai mişcăm de-aici, rămânem în secolul al nouăsprezecelea. Căci ce se vede dincolo, în următorul secol, al douăzecilea? Nimic bun.

tJn altul:

— Domnilor, mi-e groază ca nu cumva în ţările române să apară beţia.

Într-o plăcintă cu brânză de vaci, acelaşi domn spăimos a descoperit un răvaş, lansat tot de tipograful Cucu. Şi-a pus ochelarii, l-a desfăcut cu mirare şi a citit, redobândindu-şi siguranţa de sine:

„Când va fi rău în România.

În veci ne fie ca acum.

De când s-au inventat beţia;

Romani suntem, romanus sum”.

Pentru a veni în întâmpinarea curiozităţii de geograf a prinţului, într-un anotimp fără evenimente, Iancu Ghica a trimis Alteţei-Sale din Petersburg mai multe comunicări ştiinţifice obţinute de la Academia Imperială, cuprinzând noutăţi despre roci, plante, animale puţin ştiute sau neştiute.

Parcurgând în prealabil materialele, diplomatul se opri se asupra unei fiinţe bizare, câinele Enot, „aparţinând unei specii de şobolani de apă, mari cât câinii. „La descrierea ştiinţifică se adăuga şi o planşă colorată, pe marginea căreia Ghica a scris: „Băştinaşii de pe Amur şi Ussuri îi şi numesc aşa, câini de apă sau câini Enot; ei îşi au obârşia chiar în această zonă de unde ar fi pornit cândva spre

Europa şi. otomanii”. Urma apoi descrierea traseului urmat de aceste fiinţe, plecate deja în exod.

„Deocamdată câinii Enot se află pe Amur, dar este de presupusea până la sfârşitul secolului vor ajunge pe Volga, iar mai departe, cine ştie, poate pe Don sau pe Nistru. Nu se poate aprecia când vor ajunge la A» tlantic

Şi-n încheiere:

„Nu ştiu în ce măsură acest fenomen bizar reţine atenţiunea Alteţei-Voastre Regale

La Căldăruşani fusese adusă o „femeie îndrăcită”,

misionara feministă Bertha Krüger, o persoană care vizitase Bucureştii în urmă cu un an, când smintise câteva domnişoare de pension şi chiar câteva doamne cu ideea emancipării sexului slab. După ce Radu Mihail o expulzase din ţară, declarându-i că „femeia română nu se va emancipa, madam, niciodată!”, Bertha plecase la Stockholm, apoi în alte capitale nordice, unde ideea a izbutit să facă prozelite. Textele Olympiei de Gouges, prima animatoare. a emancipării, încă din vremea Revoluţiei Franceze, dar şi texte mai recente, cum era „L'Assujettissement des femrnes” de John Stuart Mill, făcuseră furori în saloane, determinând unele nubile să se ţină scai de Bertha, chiar să fugă cu ea. Fugise cu ea şi o domnişoară din Bucureşti, Anette Costaforu, care ulterior o părăsise, prin măritiş. Dar undeva, prin Suedia, intervenise criza Berthei Krüger. Criza s-a dezlănţuit sub impulsul nopţii polare, în cursul iernii, – iar medicii au opinat pentru o internare a pacientei la un sanatoriu din sud, în Sicilia. Clima nu i-a priit Berthei, crizele s-au înmulţit şi fidelele au instalat-o ceva mai la nord, aproape de Livorno, pe insula Elba, unde fusese relegat şi Corsicanul, după prima abdicare. Dar abdicarea Berthei la un comportament normal s-a dovedit a fi ireversibilă, cel puţin în opinia unor medici care şi-au declinat competenţa. Căci bolnava îi ataca, se repezea asupra lor cu unghiile, să-i sfâşie. O călugăriţă din ospiciul în care Bertha se afla a declarat-o „demonizată”, iar la acest diagnostic tradiţional s-au asociat şi adepţii lui Esculap, care nu puteau elucida cazul. Bertha urla că se simte sclavă. În clipele mai limpezi declară că „une société qui se proclame libre, liberale, emancipie et qui condamne l'autre moitră du genre trniam à l'esclavage, est une socibtă absurde”. Declaraţia întărea convingerea călugăriţelor de la ospiciu că Bertha e o demonizată, căci astfel ce-ar fi împiedicat-o – dacă voia să

fie liberă – să se consacre Domnului de Sus! Dar nu, protesta bolnava, căci şi acela era un bărbat, de unde rezultatul: „l'assugettissement de femme par Dieu”. Disputele au condus la încăierări, în care s-au amestecat şi unghiile, şi teologia, şi medicina, fără vreun rezultat consemnaţii. Cu fervoare, Bertha pregătea o nouă „Declaraţie a drepturilor doamnelor”, după cea a Olympiei de Gouges – „Declaration des droits des femmes”, din 1791; aşteptând la rându-i să fie decapitată pentru curaj. Ea repeta ades, scuturându-şi pletele: „Deci, pe când eşafodul?” Zâmbea visând la un eşafod grandios, instalat într-o piaţă, asediată de fidele. Acestea, după execuţie, atingând sângele ei, ar fi urmat să propage „Declaraţia” mai departe şi mai departe, până la capătul lumii, scriindu-i numele cu roşu, pe zări.

Dar o pacientă valahă, o bătrână zgripţuroaică exilată de familie tocmai acolo, pe Elba, a avut ideea de a propune tot un remediu tradiţional – desdrăcirea – povestind călugăriţelor despre „minunile” pe care fratele Gheorgbe le săvârşea în astfel de cazuri, prin rugăciuni, la mănăstirea Căldăruşani, de lângă Bucureşti. Bertha Krüger a revenit în România şi a fost instalată, nu mult timp după paradi, la Căldăruşani, unde fratele Gheorghe a admis-o apatic, secondat de Robcănescu, acesta în calitate de tălmaci. Părintele Teofil s-a înclinat văzând cum creşte colecţia de specimene rare de la Căldăruşani, după care a spus: „Mare-i grădina lui Dumnezeu!”

Cum ajunsese Robcănescu la Căldăruşani? Simplu: printr-o decizie a lui Brătianu, adică din nou printr-un gest arbitrar.

Înainte de a se arunca la picioarele premierului, Robcănescu avea discursul pregătit. Urma să spună: „Domnule prim-ministru, sunteţi un om mare, sunteţi un bărbat genial, ştiţi să ieşiţi deasupra din orice situaţiune

sau eveniment”. Apoi de jos, cu coada ochiului, observând reacţia: „Dar de ce singur? Noi, ceştelalţi, ce să facem, să nu ieşim?”. Robcănescu scosese deja broşura cu titlul”, în iadul verde”, în care-şi istorisea pătimirile la otomani. O ţinea la piept, între cămaşă şi steag, scrisese şi dedicaţia, voia s-o ofere, dac-ar fi fost bine primit. Dacă însă premierul n-ar fi marşat, poftindu-l să se ridice, ca să participe la guvernare, Robcănescu ar fi urmat să-i spună tot adevărul în faţă, ridicându-se cu propriile-i forţe şi anatemizându-l cu: „Aha, acum înţeleg de ce-n ţara asta ne merge rău! Fiindcă suntem cinstiţi, adică naivi, adică avem încredere în toţi. În loc să fi procedat radical, să fi desfiinţat toate partidele care ne-au prostit, amăgindu-ne că ne dau ceva, albe, roşii, galbene, verzi, cum or fi, şi să fi instaurat o dictatură. Aşa cum merita şi naţia, şi clasele care-o conduc. Acu înţeleg de ce ne merge rău şi ne va merge din ce în ce mai rău, dacă vom continua”. Dacă Brătianu s-ar fi muiat şi l-ar fi invitat să stea, după predarea broşurii şi arătarea steagului, Robcănescu i-ar fi expus pe loc celălalt proiect, pe care deja îl avea în cap, în afară de „naţionalizarea bisericii”: un moratoriu asupra datoriilor. Nu mai avea geantă, toate ideile le păstra acum în cap, ca să nu i se mai fure. Căci, ajungând la Bucureşti, Robcănescu aflase că idetea lui de a se proclama urgent independenţa bisericii naţionale fusese deja subtilizată de cineva, fără ca el să se aleagă cu nimic. Şi atunci?

Ideea centrală a moratoriului asupra datoriilor, principiul călăuzitor în raporturile statului cu contribuabilii şi al băncilor cu clienţii, avea o formulare şocantă: cei care aveau să dea să nu dea nimic, cei care aveau să ia, să nu ia nimic. Ceva mai simplu nu se putea găsi, iar formularea era şi explicită şi lapidară: n-ai nu dai, ai un dai. Se desfiinţau dintr-odată şi beneficiarii şi contribuabilii, se abolea opoziţia dintre furnizori şi clienţi. Toţi redeveneau

egali, ca la început, fiecare cu ce-a apucat, iar timpul rămânea pe loc, etern egal cu sine. În situaţia în care datoria externă a ţării creştea yertiginos, cum creşteau şi datoriile cetăţenilor, ideea devenea imperativă, iar aplicarea nu putea să nu conducă la un rezultat salvator. „Altfel trecem datoriile în contul generaţiilor viitoare! avea să mai argumenteze el. Ne vindem cu anticipaţie, îi obligăm şi pe cei din viitor să se vândă. Să curmăm de pe acum această situaţiune insuportabilă, să n-o. mai admitem!” Dac-ar fi. fost întrebat: „Dar cum?”, Robcănescu era pregătit să arunce soluţia: „Să ne proclamăm in corpore faliţi. Să ne asociem cu alţi faliţi, la scară planetară!”

Dar discurs, idei, proiecte, rezoluţii, moţiuni n-au mai avut curş prin simplu fapt că Brătianu nu l-a putut primi pe repatriat, pretinzând că e bolnav. Intervenţia lui Radu Mihail în favoarea lui Robcănescu s-a lovit nu atât de o împotrivire cât de o specie de plictis.

— Domnule, i-a spus Brătianu prefectului, nu crezi că omul dumitale mişcă prea mult aerul?

— Dar dispune de o energie colosală…

— Tocmai, să se mai liniştească. Toţi voim într-un fel sau altul să ne mai liniştim. Şi într-o doară: Tot s-a întors la sânul bisericii mame, ce-ar fi să se instaleze undeva la o mănăstire, să zicem la Căldăruşani?… Aş putea interveni.

Robcănescu sosise la Căldăruşani într-o vineri. Fratele Gheorghe i-a strigat de la distanţă:

— Unde-s ceilalţi nouă?

Pelerinul a tăcut stânjenit. Era vorba despre cei zece leproşi, vindecaţi de Iisus printr-o minune, dintre care doar ultimul – un străin de neamul iudeu – & – a întors să dea mulţumire Dumnezeului adevărat.

— Pe ceilalţi de ce nu i-ai adus? a mai strigat nebunul, certându-l.

Pelerinul şi-a înfrânat răspunsul. Cunoştea pilda şi înţelegea mustrarea pe care fratele Gheorghe i-o adresa: „Bine, tu te-ai tămăduit. Acum vii să mulţumeşti Dumnezeului nostru al tuturor, dar pe ceilalţi nouă, care la rându-le s-au tămăduit, de ce nu i-ai adus cu tine aici?” Ce să răspundă – că ceilalţi nouă nu s-au tămăduit, că erau nu nouă ci nouă sute nouăzeci şi nouă, care nu se tămăduiseră încă sau că, nouă fiind, erau cu toţii nişte ingraţi? A tăcut, iar fratele Gheorghe i-a aprobat tăcerea înfiorată.

— Deci tu eşti străinul! i-a spus. Apoi concesiv: Bine, rămâi, aici.

Robcănescu a intrat, după ce mai întâi a scos steagul de sub cămaşă, şi l-a atârnat pe gard, într-un par.

Murise Costi Aldea, Eufino nu mai avea cui trimite scrisori. Se vedea acum şi mai bine uriaşa dimensiune a pierderilor de tot felul provocate de război. Pierderile umane nu-l impresionau totuşi pe astronom. Viaţa oamenilor era oricum mai scurtă decât a elefanţilor sau a copacilor Sequoia, mai lungă desigur decât a efemeridelor. Dar se pierduse mult, într-un singur an, în circuitul universal al materiei, aprecia Rufino. Contabilizând aceste pierderi, astronomul îi trecea pe oameni tot la rubrica pierderilor de materie, la materie vie, catalogată sub un titlu global: *animale*, *oameni*, *plante*. Nimeni nu ţinea totuşi această contabilitate, se întreba el, mai ales după ce, la Berlin, avusese loc: „regularea finală a conturilor?

Rufino urmărise aceste daune, dirftr-un alt punct de v «dere, punctul de vedere al meseriei lui, isprăvind prin a se revolta. Iată, într-un timp scurt, „micul biped, cu praştia inteligenţei în mână”, izbutise să acopere scoarţa terestră ca un abur de moarte universală. Ce ispravă l Pe Rufino îl indigna vanitatea speciei umane, care nu realiza faptul că nu-i buricul lumii. „Imbecilii, scrâşnea adesea, nici nu-şi

dau seama cât sunt de periferici!” Şi adresându-li-se. direct; „Domnilor, într-o galaxie ca a noastră, cu un diametru, hai să zicem, de o sută de mii de ani-lumină, soarele acesta pe care îl vedeţi, cel care vă chiorăşte zilnic, ocupă o poziţiune marginală: Ce vreţi?” „De pe Marte apărem ca o stea slabă, de pe Saturn suntem siguraminte invizibili”. Pe Rufino îl revolta, de asemeni, apariţia speciei umane ca specie distrugătoare, îi şi găsise un nume: *termita humana*. „Ia să vederh ce-a mai făcut azi termita!” exclama Rufino, deschizând dimineaţa gazetele. Şi astronomul însemna într-un catastif toate distrugerile, indiferent unde se făptuiau, fiind atent mai ales asupra distrugerilor gratuite, cum le şi spunea, acele vandalisme din care, pentru om – ca individ şi ca specie – nu rezulta niciun câştig. La acest capitol al „porcăriilor gratuite”, a inclus împuşcarea ultimului limx din Tirol, în anul 1875, aşa după cum a notat, pentru era antică pe timpul împăratului Iustinian, o pierdere la fel de mare: lichidarea ultimului leu din Balcani Românii nu erau excluşi din această contabilitate neagră. Dar defrişările de păduri, ca şi desţelenirile de pampasuri preerii, bărăgane, stepe, care continuau pretutindeni? Apăruse şi locomotiva cu vapori un balaur pus pe şine de fier, „Dar cum să circule oamenii? a întrebat cineva. Doiir cu caii?” Să circule cu dirijabilul, prin aer!” a răspuns Rufino. „Şi ce să mănânce?” „Cum ce? tot ceea ce este sortit pieirii pe o cale naturală. Altfel termitele vor consuma tot. Nu le mai ajung pădurile, copacii vii Vor trece şi la depozitele fosile. Vor consuma până la urmă şi fosilele de animale, mamuţii, batracienele gigant şi dinozaurii!” Acest apetit criminal l-a scârbit pe astronom şi i-a dat spasme stomacale. Nu mai era vreme de pierdut, trebuia întreprins ceva. Se întâlnea în acest gând şi cu domnul Camille Flammarion, care la rându-i era îngrijorat de ceea ce se petrecea pe Terra, o şi spusese

într-o comunicare, foarte apreciată de Rufino:

„Notre planete est tres infârieure, ses conditions d'habitation sont lamentables, la vie des atres ne peut être entretenue que par la destruciion des animaux et des plantes. La bataille est partout dans la nature terrestre; notre mode d'alimentation est grossier etridicule, les instinct de l'espăce humains s'en ressentisent fatalement; la perfection n'est pas de ce monde."[26]

Ceva trebuia făcut, dar ce? Termitele erau flămânde. Într-o străfulgerare de geniu, Rufino a găsit: atmosfera. O atmosferă comestibilă, care să se regenereze perpetuu, prin însuşi procesul respiratoriu al oceanelor şi al pădurilor de pe micuţa planetă.

În acest gând – atmosfera comestibilă –, Rufino se întâlnea din nou cu domnul Flammarion, preocupat şi el de o chestiune asemănătoare. A vrut să-i scrie, dar franţuzul trecea printr-o pasă proastă. După înfrângerea ţării sale în 1870, domnul Flammarion avea dese crize de mizantropie, pe care le revărsa, ca astronom, asupra planetei pe care totuşi domnia sa locuia. Domnul Fiammarion devenise, după ultimul război, încă şi mai mizantrop, părându-i-se că la baza răului universal stau nemţii, intelectualii germani, că aceştia ar fi *cama causorum* a tot ce era nenorocire în lume. Câteva date îl îndreptăţeau pe franţuz: nişte chimişti germani elaboraseră un procedeu de sinteză, care, încăput pe mâini necurate, ar în putut provoca în viitor mari nenorociri. Aceasta – situaţia din chimia sintezelor – nu-l justifica totuşi pe domnul Flammarion să scrie ce-a scris,

---

26 „Planeta noastră este cît se poate de inferioară, condiţiile sale de locuire sînt lamentabile, viaţa oamenilor nu se poate întreţine decît prin distrugerea animalelor şi plantelor. Lupta (pentru existenţă) este pretutindeni în natura terestră ; modul nostru de alimentare este grosolan şi ridicol, iar instinctele speciei umane se resimt fatal; perfecţiunea nu este a acestei lumi."

en toutes lettres:

„Mais ce qui est plus evident encore c'ieşi que les intellectuels allemands sont à la fete de toutes les brutes t errestres."[27]

Încă o dată se putea constata cum un fapt din istoria măruntă putuse deturna un gând salvator la scara mare. Dar ca să lucreze la scara marx; Rufino avea nevoie de bani. Ar fi trebuit să se asocieze cu un chimist şi cu un fiziolog: găsise doi, dar nici aceştia n-aveau bani.

„— Pentru ce există bani, a urlat el, dacă aceşti bani, risipiţi absurd, nu contribuie la fabricarea atmosferei comestibile!" Şi către nişte persoane care îl ascultau cu uimire: „Locuim cât se poate de inconfortabil, mâncăm prost. Flammarion are dreptate, condiţiile pe planeta Pământ sunt dintre cele mai inferioare, mai cu seamă la Bucureşti".

Rufino a reluat salahoria la o antrepriză din oraş, acceptând să fie şeful unei echipe de meşteri care întindea tabla pe un acoperiş. Ţinea în gură cuiele şi mânuia ciocanul. Nu mai putea vorbi, îl împiedicau cuiele, nu putea auzi, îl blocau zgomotele uneltelor metalice. El însuşi arăta ca un salahor, dar purta tot timpul la el, în buzunar, borcanul cu „atmosferă comestibilă". Din când în când deschidea capacul, respira, şi devenea euforic. Apoi privea oraşul înecat în praful dărâmăturilor. O altă persoană, doctorulistrati, un tânăr chimist cu bun renume, respirând din acelaşi borcan, a leşinat.

La Căâdăruşani se poruncise post negru pentru toată fiinţa şi se ceteau de către întregul sobor catavasiile Sfântului Vasile cel Mare. Fratele Gheorghe voia s-o vindece pe femeia îndrăcită.

---

27 „Dar ceea ce-i încă şl mai evident este faptul că intelectualii germani sînt în fruntea tuturor brutelor terestre."

Robcănescu trăgea clopotele, cu ambele mâini…

Se zvonise la Bucureşti, printr-o ştire transmisă de agenţia Havas, că dincolo de fluviu, într-un port la Marea Neagră, două nave englezeşti încărcau oase pentru fabricile de îngrăşăminte din Marea Britanie. Englezii n-aveau oase pentru a-şi îngrăşa câmpurile, pe insula lor nu mai fuseseră războaie în ultima mie de ani. Erau acum nevoiţi să cumpere ciolane de pe continent, tocmai din peninsula balcanică. Fără a mai aştepta confirmarea, Domnul Eminescu a scris un teribil pamflet, dar articolul n-a apărut în”, Timpul”, a fost amânat, din prudenţă, până în anul următor – nimeni nu-şi putea închipui grozăvia! – iar când avea să fie tipărit n-a provocat decât o furtună de scurtă durată. Deşi rândurile, dac-ar fi fost reluate de agenţia Havas, ar fi provocat spasme liniilor telegrafice de pe continent:

„Nu va trece mult când într-unul din porturile Engliterei va sosi o navă cu vapori încărcată cu o marfă bizară provenind de la Dunărea de Jos. Nu atârnă greu marfa, nu cereale urmează a meicina moara engleză…”

O pauză indica ruperea gândului sau faptul că poetul voia să mediteze ulterior asupra cuvântului *moară*: *moara timpului*? *moara utilitaristă*? *moara politiciană*? *moara de palavre*? *moara, morţii*? O moară care strivea viaţa postumă redusă la emblema ei minerală: oasele.

„Ale cui oase? Ale soldaţilor căzuţi în faţa Plevnei. Cei nerecunoscători au dezgropat pe ruşii şi pe românii căzuţi pentru eliberarea pământului lor, pe turcii lui Osman-Paşa şi i-au vândut…”

Urma descrierea încărcăturii:

Amestecaţi laolaltă, bieţii cazaci de la Dori, dorobanţii din Vaslui şi Vrancea, ostaşii din trei continente ai împărăţiei osmane, toţi la un loc pornesc la moară (pornesc să moară încă o dată), moara sub ale cărei pietre

grele, vor scrâşni oasele vitejilor (martirilor), pentru a forma gunoiul trebuincios utilitarismului englez...”

Nava nu pornise încă, oasele nu ieşiseră încă de sub fierul plugului – arăturile de toamnă întârziau – dar moara se auzea.

Se căuta încă proprietarul acelei baionete, aruncată-n drum, încă din primăvară, a cărei serie fusese publicată în Monitorul Oficial, cu următorul anunţ:

„Deţinătorul baionetei seria BO 73739 este prevenit a veni s-o ridice de la sediul prefecturii Craiova, direct de la dl. Mărculescu. Contrar, obiectul se depune la Arsenalul Armatei”.

Nimeni n-a mai venit să revendice baioneta, iar anunţul s-a tot reluat, deşi persoana care deţinea obiectul, dl. Mărculescu, decedase, din senin, pe la finele lunii august, înainte de a ieşi la pensie. Anunţul s-a repetat şi după tristul eveniment, până la finele secolului şi chiar dincolo de acest fine, până la anul 1913.

Prin inerţie, *Jurnalul de Operaţii* al Diviziei lui Cerchez continua să se rostogolească, într-un timp fără operaţii. Acum la timona jurnalului – cu obligaţia de a consemna evenimentele – nu se afla un ofiţer superior; apt să discearnă lucrurile, ci un simplu furier, ştiutor de carte... Acesta ţinea jurnalul, dar cu spaima de a nu-i scăpa vreun fapt capital, care să nu lase urmă pe hârtie. După prima zi fără evenimente, furierul a ieşit la raport:

— Domnule colonel, raportez, azi nu s-a întâmplat nimic.

— Şi ce-mi spui mie?! l-a repezit domnul colonel, care răspundea de acest serviciu, cândva într-adevăr capital.

— Las filă albă?

— Cum asta, dragă! l-a mustrat superiorul. Scrii pe fila albă cuvântul nimic.

— Cu n mic sau cu *n* mare?

Furierului i se acordase liberul arbitru: putea să scrie cum voia cuvântul nimic. Şi el a scris cu mână tremurată, ca să nu stâlcească vreo literă:

„Ali, 23 novembre, nimic”.

Apoi a rupt foaia şi a scris pe filă nouă:

NIMIC.

...Se întorcea un ultim soldat acasă, tunarul Athanase Călin Zancu. Scăpase nevătămat din război. Singura vătămare care-l lovise, dar târziu, după parada finală, îi afecta-e doar ţinerea de minte. Primise foaia de lăsare la vatră, primise şi foaia de eliberare din spital, dar odată ieşit pe poarta aşezământului nu mai ştia încotro s-o apuce. La plecare, un om în alb îl întrebase, ca să seasigure că totul e normal:

— Te simţeşti pe deplin sănătos?

— Păi cum să nu mă simt! dăduse încredinţare Athanase.

— Ştii cum s-ajungi acasă, în satul tău?

— Păi cum să nu! răspunsese sergentul tunar, foarte stăpân pe sine.

— Cum te cheamă? 31 mai întrebase omul în alb.

Tunarul a tăcut, închis într-un lăuntru neguros. Era probabil că întrebarea îl jignise, şi omul în alb n-a mai insistat să-l readucă la sinea lui. Doar atât i-a mai spus, înainte de a-l concedia, cu blândeţe:

— Vezi că ai în buzunar reţeta!... Apoi cu ton profesional: Când te ia, să nu te sperii! înghiţi hapurile pe care ţi le-am prescris. Dacă auzi tunuri, să ştii că nu-s adevărate. Tunurile alea sunt numai în capul tău. Nu trage nimeni, să ştii... Şi din nou, ceva mai cald: Nu-ţi fie frică! Iei hapurile şi ţii regim

I se recomandase tunarului să ţină regim, un regim complicat, minuţios, împărţit în două rubrici: ce *să consume* (bolnavul), ce *să nu consume*.

Citind în gura mare recomandarea medicală, pacienţii din, lazaretul militar l-au privit pe Athanase, după întoarcerea din cabinet, cu un hazliu respect, ca pe un boier sau ca pe un ins picat din lună.

— Auzi, mă, ce trebuie să consumi... Ţine minte: carne de viţel, carne de miel, carne de purcel, peşte de mare, nisetru şi morun. Iar ca ciorbă con-*so-mme*!*...*

Acel cuvânt bizar, consommé, a provocat hohote. Apoi altul:

— Auzi, mă, ce să nu consumi, ţine minte: mămăligă, murături...

Şi ţi se mai recomandă, a intervenit un al treilea cu glas înalt, să stai la aer...

Athanase ieşise la aer. Dar nu mai ţinea minte.

Se înmulţiseră câinii hoinari, înturlucaţi în haite, amirosind drumurile şi încăierându-se pe la răspântii... Despre câinii părăsiţi, adevărată plagă, nu se publicau anunţuri în gazete, în schimb despre caii fără stăpân şi despre boi. Se puteau citi „afipturi” lipite pe ziduri, în mai toate locurile publice:

„Pe teritoriul comunei Ibăneşti, plasa Prutu-de-Sus, – s-au pripăşit un cal murg, potcovit fi cu şaua pe el”.

„În raza comunei Bogdăneşti, prefectura de Suceava, s-au găsit de pripas una mânză. sură şi un bou porumb, înfierat la cornul drept. Şaua mânzei, de paradă”.

Pe un deal, lângă Cahul, un cal rămăsese priponit la o roată de tun. Săptămâni în şir calul a învârtit roata aceea, ca pe o piatră de moară, până când animal şi tun au intrat în pământ.

Ce mizerie! întorcându-se acasă de pe şantier. Rufino a găsit lângă lunetă o depeşă de la Observatorul Astronomic din Greenwich, semnată chiar de şeful instituţiei, «în George Briddell. A luat hârtia cu o mână ostenită, a citit cu un ochi obosit:

„Ştergeţi lentilele şi pe dinafară, nu numai prin interior. Prin neatenţie, un găinaţ de rândunică sau de porumbel poate să vă apară drept un obiect sideral nou, încă neconsemnat pe hărţile astrale. Se mai întâmplă”.

Se putea întâmplă desigur, Rufino a lăsat hârtia, care reprezenta nici vorbă punctul de vedere al Londrei. „Prin neatenţie deci!” a repetat el aproape mecanic. Apoi trezit: „Va să zică, dacă cineva din Beta Centaur ar simţi o mişcare ciudată într-un alt colţ al universului, ar observa-o, ar consemna-o pe hartă, eu, străin cu totul de eveniment, să-mi permit să-l şicanez, să-l contest de la distanţă, să-l avertizez printr-o depeşă: ştergeţi lentilele şi pe dinafară!” Rufino s-a ridicat în picioare, a deschis fereastra. Acum i se părea că-l are în faţă pe sir George Briddell, stând călare pe meridianul zero al lumii. I-a spus-o ritos, faţă la faţă, aşa cum cei doi se aflau:

— Domnule, dumitale îţi convine să stai călare pe meridianul zero al lumii şi să arbitrezi. N-am nimic împotrivă, e şi acesta un punct de vedere, deşi niţel arbitraj –, după opiniunea mea. Fiindcă, stând şi privind de acolo, ţi se pare că ceilalţi sunt în afară. Dar nu-i aşa, să ştii! De fapt dumneata eşti în afară, eu mă aflu în interior. În această seară, cel puţin acum când noi doi stăm de vorbă, meridianul de la care începe numărătoarea trece pe aici. Eu sufăr aici.

Se aşternuse între timp o linişte binefăcătoare. Tot la sud de Dunăre, sub un diâmb surpat, s-au descoperit, ca într-o oază a timpului, scheletele unei companii austriece de fanfară, din al optsprezecelea veac, cu toţi instrumentiştii bine conservaţi, rânduiţi precis, cu instrumentele în mâini sau la gură, exact aşa cum îi surprinsese moartea, într-un fortissimo impetuos. Cu trecerea vremii, odată cu descompunerea instrumentiştilor, sub ploi şi zăpezi, muzica se calmase

însă. Când s-a tras la o parte pământul mai rămăsese totuşi linia uverturii, punctată de oasele albe şi de alămurile galbene. Şi de bumbii de la uniforme, distribuiţi halandala. Precum o cascadă de note picată din cer. Cineva a spus admirativ: „Vedeţi, aurul nu se corupe!” şi s-a pus să culeagă acei bumbi. Un altul a dat la o parte oasele, strângându-le grămadă şi făcând vizibilă, dintr-odată, schema muzicală rămasă în pământ. Toţi o auzeau. Individul s-a mirat totuşi: „Ce-au căutat, domnule, ausstriecii în acest spaţiu? Ce-aveau ei cu Balcanii?” Altul: „Dar ruşii?” Altul: „Dar turcii!” Apoi din nou al doilea domn: „— Pământul păstrează tot”. Apoi al treilea: „Pământul înghite tot”. Primul domn a pus punct conversaţiei, un punct melodic:

— Suverană e muzica.

O iritare, la sfârşit de sezon, a resimţit – în sfârşit! – şi premierul Brătianu, à-propos de domnul Haşdeu, care necontenit avansa pretenţii şi profera acuze. Prezentându-i-se un nou memoriu, subscris de directorul Arhivelor, Brăţianu s-a debarasat cu un gest: „Ce mai vrea, iar vrea sare, iar vrea oţet, iar vrea rafturi?” Şi oftând: „Omul ăsta e culmea!” Cuhnea a ce? Dar n-a spus.

Secretarul însă ştia că domnul Haşdeu era – printre altele – şi o culme de uitare. Oare savantul uitase că, încă din urmă cu un an, sub iminenţa ocupaţiei ruseşti, o parte din materialul de la Arhive fusese refugiat în Oltenia şi pus sub pază militară? Iniţiativa aparţinuse domnului Haşdeu, domnul Brătianu o aprobase, ambii ţinuseră secretul, în plus Brătianu susţinuse tehnic operaţia, punând la dispoziţia savantului mijloace militare de transport. Tot tapajul făcut ulterior de domnul Haşdeu în legătură cu incendiul fusese un moft, praf în ochii lumii, că să se mascheze golul de acolo, un gol de care statul avea nevoie, ca să-şi conserve avuţia strămutată în altă parte. Pentru

această abilă acţiune, Brătianu avea de gând să-l decoreze pe domnul Haşdeu cu *Bene merenti*, clasa întâi, dar între timp uitase – avea şi premierul amnezii. Peste uitare, intervenise acum iritarea, o iritare pe care nu şi-o mai putea stăpâni. Dar fiindcă secretarul insista să rămână în faţa biroului, cu jalba domnului Haşdeu în mână, premierul a întrebat, arţăgos:

— şi-acu ce mai vrea?

— Vrea să aducă înapoi documentele.

Premierul a rămas o clipă surprins, căuta în memorie:

— Păi unde erau?

— În Oltenia. Vrea să le aducă înapoi, ca să reintrăm în normal. Nu-i normal?

Brătianu a scris pe loc rezoluţia: „Ce-i normal, e normal”. Şi a semnat.

Foarte târziu s-au deschis şcolile. Lumea eşuase în cotidian. Despre război nu mai vorbea nimeni, doar manualele şcolare şi cerşetorii încărcaţi cu decoraţii. La prima serbare şcolară, din începutul de an, doamna Aristiţa Dimăncescu le-a permis copiilor să se joace de-a războiul pe scenă. Textul piesei le aparţinea şi cuprindea, într-un amestec bizar, frământuri din pluguşoare, din colinde şi din Vicleim:

Măi Osmane, dumneata, nu ai nimic a-mi striga?

Căci eu am ceva să-ţi zic, dar să mai adaşti un pic…”

Conform piesei, Osmanul trebuia să tacă, dar Românul care avea cuvântul nu dispunea de echipamentul adecvat Era desculţ, cu capul gol, încins pe piept cu o eşarfă tricoloră. Nici armă n-avea, doar un băţ. Doamna Aristiţa a strigat, peste capetele sătenilor din sală, către şeful se post care-şi ţinea chipiul pe genunchi:

— Domnule Gâldea, nu vreţi să-mi daţi o clipă chipiul dumneavoastră? Numai o clipă, până se termină scena.

Chipiul plutonierului a trecut din mână în mână, ajungând până pe scenă, apoi până în capul copilului, acoperindu-i şi ochii, până sub nas.

— Acum dă-i drumul!, l-a îndemnat institutoare», cu blândeţe.

„— Mâi Osmane, dumneata, nu ai nimic a-mi striga?”

Copilul care îl interpreta pe otoman ieşise între timp afară, dar scena a fost foarte reuşită, chipiul domnului Gâldea s-a reîntors peste câteva clipe în mâna proprietarului de drept, care l-a pus pe genunchi şi a tăcut. A urmat un cor. Sătenii s-au întors cuminţi acasă, după serbaie.

SFÂRŞIT

Sfârşit 2: La sfârşitul unor nopţi de calcule şi observaţii prin lunetă, căci Rufino urcase din nou pe acoperişul propriu, astronomul a notat:

Înaintăm spre Vega. Viitoarea noastră stea polară, de peste 12.000 de ani, va fi Vega. Prin anul 13.878, vom ieşi din zona Carului Mic şi ne vom apropia de constelaţia Lirei. E lucru cert.

Sfârşit 3. Un ultim sac cu manuscrise, provenind de la Parva, avea să sosească la Bucureşti peste patruzeci de ani, când în viitoarea noilor evenimente – cele ale anului 1918 – nu l-a mai desfăcut nimeni. Nici n-ar fi avut răgaz cineva să mediteze despre limbi, despre gândurile lui Parva privind suficienţelezinsuficienţele, putinţele/neputinţele, voinţele/nevoinţele graiurilor umane într-un ceas când lumea era din nou răvăşită, cu graiurile ei cu tot. Din maldărele de materiale rămase de la Parva s-au extreis, ceva mai târziu, doar câteva crâmpeie de gând, notate cu creionul:

„... prea multe limbi moarte...”

„... prea multe limbi care mor...”

„... cu fiecare vorbitor / scriitor moare o limbă...”

„... rândul acesta, scris de mine, Lucreţiu Parva, în limba română, este irepetabil...”

Sfârşit 4: Pornit de pe Amur, de la obârşia otomanilor, câinele Enot avea să ajungă în Delta Dunării, nu la sfârşitul veacului al XIX-lea, cum se prevestise, ci abia prin

1943, în timpul celui de al doilea război mondial.

Graţie vapoarelor, gugfuştiucii aveau să treacă Atlanticul în Lumea Nouă.

Avea să intre şi fazanul în poezie, prin aceeaşi mişcare de rotaţie, graţie poemei lui Wa nu Wei, tradusă în româneşte – mult după încercarea lui Haşdeu!, dar de un alt poet şi sub un alt titlu: „A fost săgetat fazanul”. Fazanul, în sfârşit, fusese săgetat:

Aprinsu – s-a iarba.
Văpăile cresc furtunoase;
I Fazanul s-arată
Şi iarăşi dispare în zare.
„Aţi tras minunat!”
Linguşindu-l, îi spun generalului.
Trofeu legănat.
Strâns puternic de şa e, fazanul.
Cad penele-i alb, alb, alb.
Sub copitele calului...

Sfârşit 5: În 1878, pe la începutul lui decembrie, a nins. Ca şi în urmă cu un an, ca şi în urmă cu un veac.

oo

WBT» TECA” wii: TANĂ

BUCUREŞTI i

Sediul Central „M. budo /ta. u >

— Comunicarea C o—.

3 „Din prevedere, neştiind unde să-mi pun hârtiile, nimic despre politică, toate numele schimbate”.

II

„Înverşunaţi, tenaci şi răi, şi sumbri; armele-n

rasţele.